KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING VOOR
STUDIE VAN KOLONIAAL-
MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1917 — 1918

Tweede Jaargang
TWEEDE DEEL

KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR
TAAL-, LAND- & VOLKENKUNDE
VAN
NEDERLANDSCH-INDIË.

Albrecht & Co., — Weltevreden
1918

INHOUD

Van den 2den Jaargang (tweede Halfjaar)

Blz.

De Nederlandsch-Indische Gouvernementstelegraafdienst door G. M. Wigman 1

De Kolonisatieproef in de Lampongsche districten, door H. Craandijk 27

De Koelieordonnantie en hare toepassing, door J. Tideman. 31

Hedendaagsch Javaansch geestesleven, door Mr. A. B. Cohen Stuart 75

Een zelfstandige Opsporingsdienst, door F. A. H. Weckerlin de Marez Oyens, m. i. 87

Gedachtenwisseling 104

Onze zelf-voorziening in scheepsruimte (blz. 104). — Landbouwtoestanden ter Oostkust van Sumatra (blz. 105). — Gedwongen delging van leeningen (blz. 107). — Plantaardige volksvoedingsmiddelen op Java en Madoera (blz. 111).

Persoverzicht 142

Ontdekking van belangrijke delfstof-afzettingen in Ned.-Indië (Midden-Celebes) op grond van een geologischen verkenningstocht (blz. 144). — De Bestuurshervorming (blz. 143). — De Begrooting in den Volksraad (blz. 148). — Terugblik op den Volksraad (blz. 150). — De suikercommissie (blz. 150). — De positie van den Volksraad (blz. 151). — Volkswelvaart (blz. 152). — De Landvoogd en het centrale bestuursorganisme (blz. 153). — Het Cultuurcongres (blz. 153). — Nederlandsch-Indisch Onderwijscongres (blz. 155). — De Staatsexploitatie in den Volksraad (blz. 159). — De positie van den Volksraad (blz. 159). — De partijgroepeering in den Volksraad (blz. 161).

Kroniek 163

Wetgeving 163

Uit het Staatsblad (blz. 163). — Zelfbestuur in Britsch-Indië (blz. 166).

Financieel-Economische Kroniek 166

De regeling van den suikerhandel (blz. 166). — Kalkstikstofbereiding in Ned.-Indië (blz. 167). — Goud en zilver (blz. 169). — Bankstaten (174).

Indische Cultuur 174

Nederlandsch- Indisch Heemschut en vereeniging voor Openlucht-musea

Boekbespreking 178

Blz.

Mededeeling uit de Vereeniging 195
Verbetering 196

Hooger Land- en Boschbouw-onderwijs in Indië, door C. v. d. Bussche 199
De Adoptie volgens de Balische adat, door P. de Kat Angelino 214
Na tien jaren krimineel-statistische bijdrage, door R. A. Kern 245
Arbeidsregeling in Nederlandsch-Indië, door Mr. L. J. A. F. M. Lips 250
Een centraal Instituut voor Opleiding van Landmeters en Topografen, door J. C. Lamster 280
Batavia en zijn particuliere Landen, door Ir. F. J. Kubatz 289
Kolonisatie, door C. Lulofs 312
Vrije arbeid in Nederlandsch-Indië, door P. Endt 317
De plaats van een geologisch-mijnbouwkundigen opsporingsdienst in het Bestuursorganisme, door Ir. A. C. de Jongh 339
Gedachtenwisseling 359
Onze zelfvoorziening in scheepsruimte (blz. 359).
Persoverzicht 364
De rol van Nederland in Indië (blz. 364). — De bestuurshervorming (blz. 365). — Wettenrecht en adatrecht (blz. 370). — Inlandsch onderwijs (blz. 371). — De Cultuur-Hulpbank (blz. 371). — De Inlandsche Militie (blz. 373). — De afschaffing van de poenale sanctie (blz. 374).
Kroniek 378
Wetgeving 378
Uit het Staatsblad (blz. 378). — Afschaffing der poenale sanctie (blz. 379). — Arbeidstoestanden en arbeidsregeling ter Oostkust van ondernemers-standpunt beschouwd (blz. 382).
Boekaankondiging 390
Meer afdoende maatregelen tegen het pestgevaar (mededeeling van de Sociaal Technische Vereeniging) 391

De Onwettige Titel, door J. C. Vergouwen 395
De Kolonisatieproeven in de Lampongsche Districten, door W. C. Schalkwijk 415
Wisseling van gedachten tusschen een Ambtenaar van het Binenlandsch Bestuur in de Buitenbezittingen en den Consul der Nederlanden te Bombay, den heer J. C. Bendien, door L. C. Westenenk 441
Het Jaarverslag der Javasche Bank over 1917-1918, door E. Hellferich 464

Blz.

Kolonisatie een hersenschim, door Dr. R. Broersma 487

De Gewestelijk Gouvernementsarts en zijn archief, door H. N. van der Heijden en J. A. J. Vermaat 504

Gedachtenwisseling 523

Landbouwtoestanden der Oostkust van Sumatra (blz. 523).

Persoverzicht 524

De internationale positie van Nederlandsch-Indië (blz. 524).— De Organisatie van den Handelsregisterdienst voor Nederlandsch-Indië (blz. 530).— Hervorming van de Indische Staatsbegrooting (blz. 532).— Het recht in wet en in practijk (blz. 535).— De Opendeurpolitiek en het economisch belang aan het bezit van koloniën verbonden (blz. 536).— Dreigend voedseltekort (blz. 538).— De millioenen uit den Indischen bodem (blz. 539).— De melkvoorziening van Nederlandsch-Indië (blz. 542).— Indische Wetgeving (blz. 542).— De Inlandsche grondrechten (blz. 543).

Kroniek 545

Wetgevende Kroniek 545

Volksraad (blz. 545).

Onderwijskroniek 556

Financieel-Economische Kroniek 558

Het verslag der Nederlandsche Handelmaatschappij over het jaar 1917 (blz. 558). — Regelingen met betrekking tot den uitvoer van onze stapelproducten (blz. 564).— Goud en zilver (blz. 567).— Bankstaten (blz. 570).

Boekbespreking 572

Mededeeling uit de Vereeniging 579

De Nederlandsch-Indische Gouvernements Telegraafdienst

door

G. M. WIGMAN.

Nu reeds andere Gouvernements diensten een bespreking in „*Koloniale Studiën*" hebben gevonden, zou ik in dit tijdschrift ook gaarne een kijk willen geven op den Gouvernements telegraafdienst en op hetgeen door dezen dienst in de laatste jaren is gedaan ter verbetering van het telegraafverkeer.

Weinig diensten verrichten hun arbeid zoo in een glazen huisje als deze dienst. Het publiek is dan ook van meening, dat het vrij veel daarvan weet; het grondt zijn kennis op waarneming van de zaken, zooals die zich aan zijn oog voordoen en het die heeft ondervonden; zijn die toevallig goed, dan wordt gezegd, dat de geheele dienst in orde is, zijn die onvoldoende, dan wordt de gevolgtrekking gemaakt, dat de organisatie niet deugt.

Hoewel begrijpelijk, is het niettemin niet billijk. Men mag toch niet vergeten, dat voor een rechtvaardige beoordeeling van de wijze van werken niet mag worden uitgegaan van de enkele gevallen, waarin fouten zijn waargenomen, hoe onaangenaam die ook in hare gevolgen voor de betrokkenen kunnen zijn, doch men moet daartoe de verhouding nemen van de hoeveelheid fouten tot het aantal door den telegraafdienst verwerkte woorden.

Waar buiten de centrale leiding — gewoonlijk naar het voorbeeld van Nederland met den naam „hoofdbestuur" aangeduid —, zooals telkens blijkt, zoo weinig bekend is van den arbeid door den telegraafdienst verricht, zal ik hieronder een kort overzicht geven van de maatregelen, welke de telegraafadministratie in de laatste jaren heeft genomen om aan de vele klachten over haren dienst tegemoet te komen en van de motieven, welke tot deze maatregelen voerden. Moge na kennisneming daarvan de overtuiging

zich vestigen, dat de telegraafdienst in de laatste jaren niet heeft stil gezeten, dat hij getracht heeft, voor zoover dit in zijn macht was, om aan billijke eischen te voldoen; moge daardoor meerdere waardeering ontstaan, waardeering, die het personeel over alle lagen zoo zeer van noode heeft. Niets toch is deprimeerender dan dagelijks te moeten ondervinden, dat hoe men ook werkt en slooft, dit alleen spot en afkeuring tot belooning heeft. Indien deze stemming alleen is toe te schrijven aan onbekendheid met den arbeid door den Gouvernements telegraafdienst verricht, dan kan die veranderen, als die onbekendheid wordt weggenomen, hetgeen het doel is van dit overzicht.

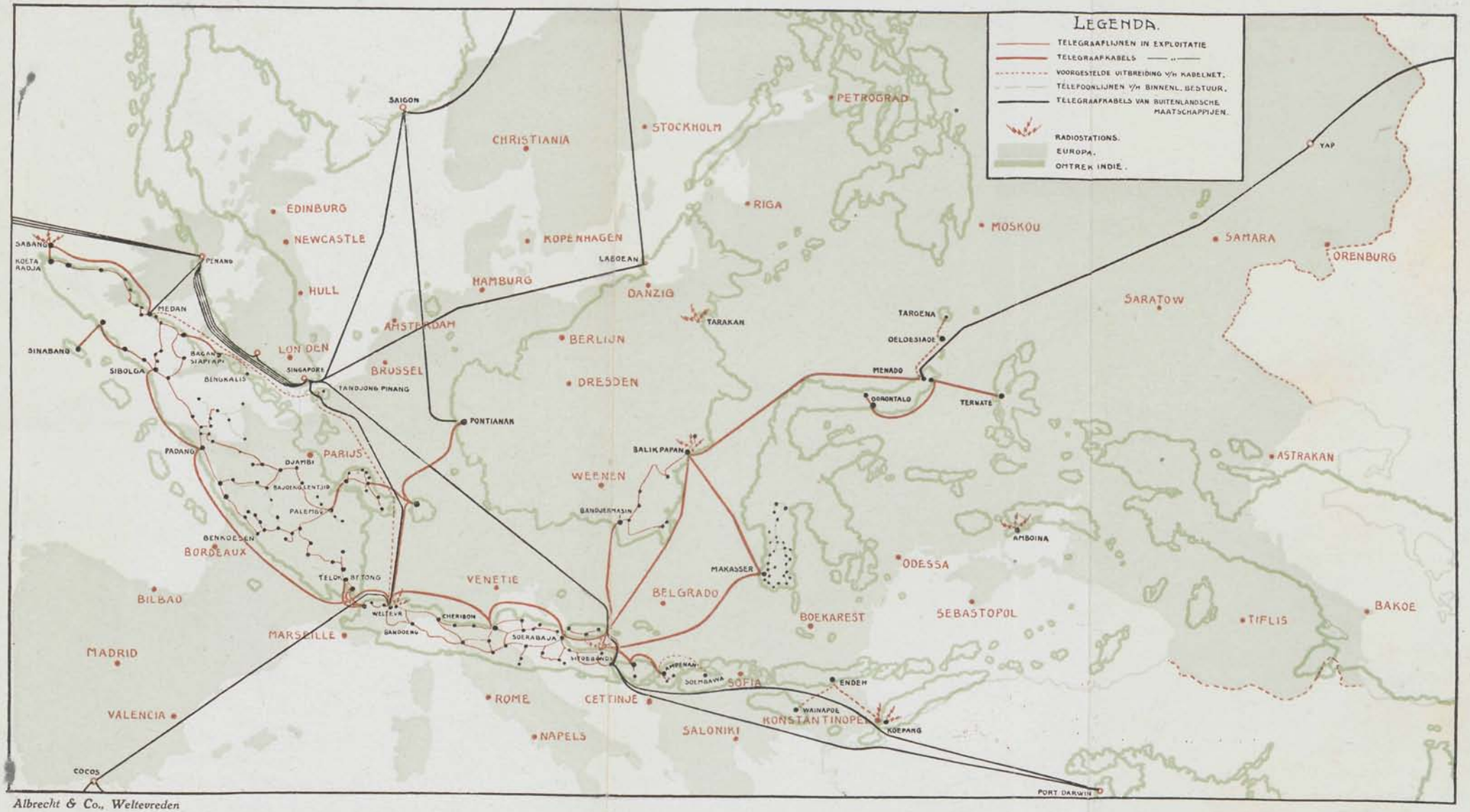
Een kentering in die stemming wordt gelukkig nu en dan reeds waargenomen. Zakenmenschen uit Europa en Amerika, die geacht kunnen worden van telegraaftoestanden op de hoogte te zijn, hebben behoefte gevoeld bij het verlaten van Indië hunne tevredenheid over den Gouvernements telegraafdienst hier te lande te uiten.

Zooals een ieder zich nog herinneren zal, kon men eenige jaren geleden dagelijks niet een krant in handen nemen, of men vond daarin jeremiades over den Gouvernements telegraafdienst; klachten en nog eens klachten waren aan de orde van den dag. Naast die uitingen in de dagbladen ontving het hoofdbestuur tal van brieven, waarin dikwijls op vrij scherpen toon geklaagd werd over verschillende onregelmatigheden.

Het hoofdbestuur begon naar de klachten, voor zoover die daartoe voldoende gegevens opleverden, zonder uitzondering een stelselmatig onderzoek in te stellen. Daarnaast was reeds de controle op de telegraafkantoren verscherpt, waartoe de bescheiden van die kantoren beurtelings bij het hoofdbestuur grondig werden nagegaan. Het resultaat van dat onderzoek en van die controle werd in registers nauwkeurig genoteerd. De soorten van onregelmatigheden, die daarbij bevonden en de plaatsen, waar die gepleegd waren, werden in rubrieken ingedeeld. Op de oorzaken viel daardoor het volle licht, waardoor de vinger gelegd kon worden op de wonde plekken.

Bij deze stelselmatige behandeling bleek aldra, dat de opzending van de telegrammen door de kantoren te wenschen overliet, zoodat op het hoofdbestuur klachten niet dadelijk in behandeling konden worden genomen. Op die opzending was daarom een betere controle noodig. Voor een behoorlijke opberging van en

OVERZICHTSKAART VAN DE AFSTANDEN IN N.-I., VERGELEKEN BIJ DIE IN EUROPA

Albrecht & Co., Weltevreden

overzicht op al die telegrammen was echter meer ruimte en een betere indeeling daarvan noodig.

Daartoe werd op het achtererf van het hoofdbureau aan den Postweg te Weltevreden een groot magazijn met een rondgaande galerij gebouwd, waarin alle door de kantoren opgezonden telegrammen behoorlijk hunne plaats konden krijgen. Komt thans een klacht omtrent een telegram binnen, dan kunnen — natuurlijk rekening houdend met den termijn benoodigd voor de opzending van de formulieren van de kantoren naar Batavia — binnen een tiental minuten alle telegrambladen van alle kantoren, die aan het telegram hebben meegewerkt, inclusief het reçu, waarop voor de ontvangst geteekend is, worden gelicht.

Verder werd een regeling ingevoerd, waardoor beter toezicht werd verkregen op de in- en uitgaande stukken.

Het werk van de bureau's van de afdeeling telegraafexploitatie werd anders verdeeld, zoodat de werkzaamheden van elk bureau meer een afgerond geheel vormden: een nieuw bureau werd opgericht voor de statistiek.

Toen dit alles geregeld was, werd ertoe overgegaan, de inmiddels gebleken leemten buiten het hoofdbestuur aan te vullen.

De onregelmatigheden waren hoofdzakelijk terug te brengen tot drie groepen: verminking, vertraging en niet-ontvangst.

Uit het overzicht van de fouten bleek, dat deze voor het grootste deel gemaakt werden op de groote kantoren en op de zoogenaamde vaste overneemkantoren, onder welke laatste zijn te verstaan de kantoren, die wegens den grooten afstand tusschen de kantoren van aanneming en bestemming en de onvoldoende gevoeligheid der in gebruik zijnde toestellen om die afstanden te overbruggen, hunne tusschenkomst hadden te verleenen om de telegrammen over te nemen en verder te seinen. Men moest dus allereerst trachten deze vaste overneemkantoren te verminderen, d.w.z. het verkeer zoodanig te regelen, dat deze vaste overneemkantoren daarvoor niet meer noodig waren. Door opheffing van de kantoren zouden al dadelijk de drie groepen van onregelmatigheden afnemen.

De kantoren Moeara-Enim, Sitoebondo, Makassar en Balikpapan, alsmede die te Sibolga, Padang, Cheribon, Semarang en enkele andere, op de eerste vier waarvan de telegraafarbeid bijna voornamelijk bestond in het opnemen en verder seinen van telegrammen voor

andere kantoren, dienden derhalve als vast overheemkantoor te verdwijnen.

Daartoe moesten verschillende kabels gelegd, telegraaflijnen gespannen en gevoeliger toestellen in gebruik genomen worden. Vooral de aanleg van de landlijnen gaf veel moeilijkheden, omdat alvorens de noodige draden konden worden bijgespannen, de oude steunpunten, die te zwak en te klein waren om meer gewicht te kunnen dragen, verwisseld moesten worden. Waar dit werk was te verrichten over duizenden kilometers, door verschillende werkploegen, kon het niet anders, of de overbrenging van telegrammen had daaronder te lijden; telkens werd gedurende het overseinen de verbinding tusschen de werkende kantoren verbroken, kwamen punten en streepen van de morseteekens niet over, waardoor verminking en vertraging niet uitbleven. Instede dus vermindering van onregelmatigheden te krijgen, namen die door deze werkzaamheden tijdelijk toe. Daaraan was niet te ontkomen. Het publiek meende, dat aan zijne klachten geen aandacht werd geschonken; in bittere woorden gestelde brieven werden ontvangen, de dagbladen werden te hulp geroepen.

Geleidelijk vorderde men echter met den ombouw en den aanleg. Naast meerdere landverbindingen tusschen de groote verkeerscentra Weltevreden, Cheribon, Semarang, Djokjakarta en Soerabaja kwamen de kabelverbindingen Padang—Weltevrden, Weltevreden—Semarang, Semarang—Soerabaja, Soerabaja—Sitoebondo en Soerabaia—Balikpapan tot stand.

Dientengevolge konden de bovengenoemde vaste overneemkantoren als zoodanig worden gemist en deze worden teruggebracht tot kantoren, die alleen aan de lokale eischen hadden te voldoen. Behalve vermindering van onregelmatigheden had die opheffing inkrimping van personeel tot gevolg. Zoo kon daardoor b.v. de formatie van de kantoren Moeara-Enim en Sitobondo met 6 commiezen en 18 klerken verminderd worden, hetgeen neerkwam op een jaarlijksche besparing van ± f 40.000, welk bedrag in werkelijkheid nog grooter wordt, als daarbij gerekend worden de kosten van overplaatsing, assistentie, enz.

Dat het voor de opneming en doorseining belangrijke vaste overneemkantoor Padang nog niet als zoodanig is vervallen, vindt zijn oorzaak daarin, dat de kosten van den kabel Medan—Weltevreden, welke daartoe noodig is, wegens den wereldoorlog twee-

tot driemaal hooger zijn dan in normale omstandigheden, zoodat de prijs daarvan, instede van $1^1/_9$ millioen gulden, meer dan 3 millioen zou worden. Ook de bouw en vermeerdering van telegraaflijnen ondervinden als gevolg van den oorlog in groote mate vertraging wegens gebrek aan de benoodigde materialen.

De groep fouten, bestaande in *vertraging*, was onder te verdeelen in die, ontstaan bij de *overseining* en in die bij die *bestelling*; de vertraging bij de bestelling wederom in die *binnen* en *buiten* het kantoor.

Ten einde een overzicht te krijgen, hoeveel telegrammen onovergeseind bleven en wat de oorzaak daarvan was, werd daarvan gedurende $1^1/_2$ maand een statistiek aangehouden. Daaruit bleek, dat 52 telegrammen onovergeseind waren gebleven, waarvan 44 op groote en 8 op kleine kantoren. Weliswaar was dit aantal, in vergelijking met dat van de verwerkte telegrammen niet zoo onrustbarend, doch de administratie voelde, dat met alle macht getracht moest worden om in het bijzonder déze soort van fouten, welke het publiek het meest dupeerden, tot een minimum terug te brengen. Men heeft daartoe elk telegram, dat tusschen twee groote kantoren rechtstreeks wordt overgeseind, voorzien van een zoogenaamd lokaalnummer, d. w. z. dat elk telegram naast zijn nummer, dat het aan het loket bekomt, telkens bij zijn overseining een nieuw nummer krijgt. Waar de lokaalnummers aan elkaar moeten sluiten, kon dus, indien dit niet het geval was, de telegrafist dadelijk weten, dat er wat niet in orde was en had hij navraag te doen.

Ter opheffing van de vertraging in de bestelling *buiten* het kantoor werden op de kantoren, die daarvoor in aanmerking kwamen, geleidelijk de oudere bestellers vervangen door jonge inlanders, die naast een klein vast traktement (van *f* 5 's maands) betaling kregen voor elk door hen bezorgd telegram, ten einde hen zoodoende aan te sporen zooveel mogelijk telegrammen te bestellen. Dit bedrag voor elk te bestellen bericht varieerde naar de plaatselijke omstandigheden van 2 tot 3 cent. Naast deze betaling werden in den regel nog premies beschikbaar gesteld van *f* 2.50 tot *f* 5 voor degenen, die in den loop van de maand de meeste telegrammen met de minste aanmerkingen hadden besteld. Er zijn thans jongelingen, die door snelrijden tusschen de *f* 20.— en *f* 30.— 's maands ontvangen. Bovendien werden voor de

verschillende stadswijken rijtijden vastgesteld en werd ter controleering, of de berichten binnen die tijden werden bezorgd, een eenvoudige machinale controle ingevoerd, bestaande uit een zeker aantal nummerplaatjes, overeenkomende met het aantal bestellers, een controleklok met daaraan bevestigd bord, waarop de nummers worden gehangen bij uitgaan van den besteller, een glijlat, waarin de nummers worden gestoken bij terugkomst van dien beambte, en een penningdoos, waarin hij voor elk telegram, dat hem ter bezorging wordt gegeven, in het voor hem bestemde vak een penning deponeert, zoodat aan het eind van zijn dienst het aantal penningen het aantal der door hem bezorgde telegrammen aangeeft en hij zelf kan nagaan, hoeveel malen 2 of 3 cent hij heeft te ontvangen.

De telegrambesteller had ten overvloede bij aanbieding van zijn telegram den geadresseerde te verzoeken den tijd van ontvangst en diens handteekening (niet diens paraaf) op het reçu te noteeren, zulks om het telegraafkantoor in staat te stellen na te gaan, hoe lang de besteller noodig heeft gehad om van het kantoor naar den geadresseerde te rijden en of het telegram wel aan den rechthebbende is ter hand gesteld. Niet altijd wordt door het publiek aan deze verzoeken, die toch in zijn belang gedaan worden, voldaan. Dikwijls worden de telegramjongens zonder meer weggejaagd. De telegraafadministratie heeft, zoodra haar dit ter oore kwam, niet nagelaten daarnaar een onderzoek in te stellen. Daarbij bleek, naast onwil, een gegronde reden aanwezig te zijn, waarom de tijd niet werd ingevuld en wel deze, dat de geadresseerde niet steeds een uurwerk bij de hand had. Elken telegrambesteller werd daarom een horloge verstrekt. Toen bleek echter, dat de besteller om te verbloemen, dat hij zich onderweg had opgehouden, zijn horloge verzette. Ten einde dit tegen te gaan, worden de horloges thans geborgen in horlogekastjes, welke met een plombeerloodje gesloten zijn.

Door de indienststelling dezer telegramjongens en mede door de op hen uitgeoefende controle werd de vertraging *buiten* het kantoor zeer verminderd.

Om die vertraging *binnen* het kantoor zooveel mogelijk kleiner te maken, zijn o.m. telegramformulieren in gebruik genomen die zoodanig opvouwbaar zijn, dat het adres, dat aan het toestel reeds op het formulier is opgenomen, bij het opvouwen zichtbaar blijft; de telegram-enveloppen kwamen daardoor te vervallen; de tijd,

benoodigd om de adressen nogmaals op die omslagen te schrijven, werd zoodoende uitgewonnen. Tegelijkertijd werd daardoor een factor ontgaan, die mede dikwerf aanleiding gaf tot fouten. Immers gebeurde het, dat bij het overschrijven van het adres van het telegram op de enveloppe vergissingen werden gemaakt en dat een telegram in een verkeerden omslag gestoken werd. Over deze maatregelen ter bevordering van een vluggere bestelling *binnen* en *buiten* het kantoor heeft de telegraafadministratie heel wat moeten hooren. Sommigen vonden het een schande, dat de telegraafdienst een premie stelde op ongelukken, want — zoo zeide men — die zouden door het snelle rijden van de telegrambestellers niet uitblijven; anderen vonden, dat door de afschaffing van de telegramomslagen het telegraafgeheim niet meer gewaarborgd was.

Zeer zeker heeft een telegramjongen wel eens een buiteling gemaakt en zeer zeker is het wel gebeurd, dat, als gevolg van het niet behoorlijk opvouwen van het telegram en van het niet sluiten daarvan met een sluitzegel, een ander dan de geadresseerde ervan inzage kreeg. Doch buitelingen kwamen gelukkig niet zoo vaak voor en ernstige ongelukken hebben de telegramjongens, zoover bekend is, daarbij niet gekregen, terwijl bij het gebruik van enveloppen het telegraafgeheim evenmin steeds gewaarborgd was; ook vroeger kwam het voor, dat door nalatigheid vergeten werd de enveloppe te sluiten.

De telegraafadministratie heeft zich dan ook aan deze enkele uitingen van gramschap niet gestoord. Thans weet een ieder niet beter, of het behoort zoo — een snelrijdende telegramjongen en een telegram zonder omslag, doch gesloten met een sluitzegel —.

Ik ben begonnen met de vertraging in de *bestelling* het eerst te bespreken, omdat de maatregelen ter verbetering daarvan betrekkelijk gemakkelijk waren te nemen. Anders is het gesteld met die ten opzichte van de vertraging bij de *overseining*. Daarvoor moesten regelingen worden getroffen, die niet zoo eenvoudig waren en veel tijd kostten.

Boven is reeds met een enkel woord gezegd, dat tot dat doel de vaste overneemkantoren geleidelijk zijn opgeheven. Een telegram b. v. van Medan voor Soerabaja moest eenige jaren geleden te Sibolga, te Padang, te Moeara-Enim en te Weltevreden worden opgenomen en verder geseind, somtijds nog te Palembang

of te Pangkalpinang; nu is dit alleen te Padang en te Weltevreden en, zoodra de Medan — Weltevreden-kabel gelegd is, slechts op het laatste kantoor nog noodig.

Zoo waren vroeger door de overbrenging van een telegram van Soerabaja naar Menado noodig, naast deze beide kantoren, nog die te Sitoebondo en Makasser, somtijds nog dat te Balikpapan; thans kan de overbrenging van een zoodanig bericht rechtstreeks geschieden.

Behalve de opheffing van de vaste overneemkantoren werden in het belang van een vluggere overbrenging van telegrammen sneller werkende toestellen in gebruik genomen en werd geleidelijk overgegaan tot invoering van het duplex systeem, hetwelk het mogelijk maakt, dat langs dezelfde lijn twee berichten tegelijkertijd worden overgeseind. Waar de capaciteit van een lijn, bediend met een duplex-recordertoestel, bijna tweemaal grooter is dan die van een lijn, waarop met morse gewerkt wordt, zal ieder begrijpen, dat door een en ander de overseining aanmerkelijk is bespoedigd.

Uit de betere statistieken bleek voorts, dat het telegraafverkeer in niet geringe mate werd vertraagd door de groote massa van regeeringstelegramem en dienstnota 's, waarvan vele naar het inzicht van de telegraafadministratie zoo al niet achterwege konden blijven, dan toch, wat den inhoud betrof, zeer beperkt konden worden.

In het systeem om stelselmatig alle belemmeringen te verwijderen, die de overseining van telegrammen vertraagden, paste dus het streven om een einde te maken aan dit onnoodig seinen.

Tegen het misbruik, dienstnota 's te veel telegrafisch te doen overbrengen, konden, aangezien deze nota 's den inwendigen dienst golden, dadelijk maatregelen getroffen worden. De kosten ervan werden op de afzenders verhaald, zoodra bleek, dat de verzending onnoodig was, dan wel dat de nota noodig was geweest wegens een of andere nalatigheid.

Het misbruik van het onnoodig verzenden van kostelooze regeeringstelegrammen was niet zoo eenvoudig op te heffen.

De telegraafadministratie was van meening, dat dit misbruik zou afnemen, als voor de overseining van regeeringstelegrammen betaald werd, omdat in dat geval voor elken dienst tot dat doel een zeker bedrag moest worden uitgetrokken op de begrooting.

en de autoriteiten, tot het zenden van regeeringstelegrammen bevoegd, dientengenvolge vanzelf onder controle zouden komen van de autoriteiten, waaronder zij ressorteeren. Het toezicht toch, dat de telegraafdienst er op had uit te oefenen en ook uitoefende, was gebleken niet zoo afdoende te kunnen zijn, als wel noodig was, omdat de beoordeeling daarvan dikwijls buiten zijn gezichtsveld lag, bovendien aanleiding gaf tot uitvoerige en omvangrijke correspondentie, welke van de zijde der gecontroleerde autoriteiten niet steeds vrij bleef van een zekere scherpte tegen den telegraafdienst.

Men vond, dat de telegraafadministratie zich een gezag aanmatigde, dat haar niet toekwan — n.b. een gezag, hetwelk haar door de Regeering was toegekend in het telegraafreglement —, dat het misbruik niet zoo erg was, dat de toename van regeeringstelegrammen zeer verklaarbaar was wegens de toenemende regeeringsbemoeienissen; men verweet den telegraafdienst, dat hij niet met zijn tijd medeging enz. De telegraafadministratie heeft voet bij stuk gehouden en heeft, zij het ten koste van vele en uitvoerige correspondentie en veel tijd, de overtuiging weten te vestigen, dat de voorgestelde maatregel noodig was.

De cijfers toonen reeds aan, dat door de door den telegraafdienst uitgeoefende controle en door den bedoelden maatregel het misbruik reeds niet onbeduidend is verminderd. Waar in 1912 b.v. nog 95.059 regeeringstelegrammen met 2.132.859 woorden werden geseind, waren deze getallen in 1916 reeds onderscheidenlijk 72.559 en 1.758.891, een vermindering aangevende van 23 % voor het aantal telegrammen en van 28% voor het aantal woorden.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat om deze telegrammen van hun beginpunt op hun bestemmingsplaats te krijgen, zooals boven bij de vaste overneemkantoren is uiteengezet, dikwijls meerdere kantoren moeten medewerken, dat voor elk van al die telegrammen een inleiding geseind, collationnement gebracht moet worden, dat zij boeking, bestelling, controle behoeven, dan is het niet noodig nader aan te toonen, welke groote verlichting van werk en welke besparing van krachten een dergelijke vermindering van telegrammen met zich heeft gebracht, terwijl last not least het achterwege blijven van deze blijkbaar dan toch niet noodige en in de honderdduizenden loopende woorden de snellere overseining van de andere telegrammen heeft bevorderd.

Door al deze maatregelen is de overbrenging van telegrammen

bespoedigd. Was de overbrengingstijd een vijftal jaren geleden b.v. tusschen Medan en Menado nog gemiddeld meer dan 3 uur en tusschen Soerabaja en Menado nog ruim 50 minuten per telegram, thans is die reeds gereduceerd respectievelijk tot 1 uur en tot 18 minuten per telegram. Zoo is het naar verhouding overal gegaan.

Is hierboven uiteengezet, wat gedaan is in het belang van een snellere overseining en bestelling, thans zij uiteengezet, wat aanleiding heeft gegeven tot het nemen van verschillende andere maatregelen, die, omdat men de strekking daarvan niet wist en niet begreep, dikwijls aanleiding hebben gegeven tot kritiek.

Een stelselmatig doorgevoerde statistiek, geleidelijk het geheele telegraafbedrijf omvattende, toonde misstanden aan, die niet langer waren te handhaven en die het nemen van maatregelen daartegen in het belang van het algemeen eischten. Onder deze maatregelen — het moet worden toegegeven — waren er, die op den outsider den indruk maakten van reactionnair, van bekrompen, van een niet medegaan van de zijde der administratie met breeder en billijker opvattingen.

Tot die misstanden, die heel veel aanleiding gegeven hebben tot klachten, behoorde o.a. het niet opvolgen door het personeel van de gegeven voorschriften. Hetzij uit onwetenheid, hetzij uit gemakzucht zijnerzijds, kon het publiek op sommige kantoren doen en laten, wat het goed dacht. Werd nu de betrokken ambtenaar, die zich niet hield aan zijn dienstvoorschriften, vervangen door een ander, die dit wel deed, dan was Leiden in nood: dan kwamen klachten binnen, dan werd dezen zich aan de voorschriften houdenden ambtenaar verweten, dat hij kleingeestig was, dat hij zich te veel hield aan de letter van de bepaling, dat de bepalingen er toch waren om niet opgevolgd te worden en werd het leven van zulk een ambtenaar, die toch niet anders deed dan zijn plicht, dikwijls heel onaangenaam gemaakt, vooral op kleinere plaatsen. Het niet opvolgen van de voorschriften terzake van de woordentelling, van de credietverleening, van de wijze, waarop navragen moesten worden gedaan, en zoovele meer, die hier niet alle zijn te noemen, hebben heel wat moeilijkheden met zich gebracht. De slapheid in de naleving der voorschriften had nog een ander nadeel. Door die gewoonte van zich niet aan de voorschriften te houden en het publiek in alles zijn zin te

geven, geraakte het hoofdbestuur in de meening, dat de voorschriften doelmatig waren: men hoorde er niets van, tot door een mutatie of inspectie men te weten kwam, dat zij niet aan het doel beantwoordden en dientengevolge op zijde gezet waren. Aangezien zulk een toestand niet gehandhaafd kon blijven, zat er niets anders op, dan het personeel te verplichten zich stipt aan de voorschriften te houden. Waren ze niet goed of onvoldoende, dan moest daarvan mededeeling worden gedaan aan de administratie: afwijkingen van de voorschriften, zonder dat daarvan kennis was gegeven aan het hoofdbestuur, werden gestraft. Op die wijze zijn verschillende leemten en onvolkomenheden aan den dag getreden en heeft men de voorschriften kunnen wijzigen en aanvullen.

Het verwijt is der administratie gedaan, dat ze te veel heeft willen voorschrijven. Hoe onverdiend zulk een verwijt is, moge uit het bovenstaande blijken. De telegraafadministratie zou liever niet willen voorschrijven: hoeveel eenvoudiger en gemakkelijker zou haar taak zijn. De harde noodzakelijkheid dwong haar echter, zij het ook tegen haar zin, telkens tot ingrijpen. En nu is het wel gemakkelijk aanmerkingen te maken, doch het oude Hollandsche spreekwoord: „De beste stuurlui staan aan wal" geldt ook hier. Afbreken is nog steeds gemakkelijker dan opbouwen

De weg, dien de administratie zich ten deze voorgeschreven heeft, zal dan ook, althans voorloopig, moeten blijven gevolgd. Klachten op dit gebied kwamen hoe langer hoe minder voor. En wordt er nog een klacht vernomen, dan blijkt immer, dat het oude zeer nog niet is uitgeroeid, dat er nog altijd ambtenaren zijn, die uit onwetendheid of gemakzucht nalaten de bestaande voorschriften op te volgen.

Regelen te treffen voor de *woordentelling* was niet gemakkelijk. Vooral om die zoodanig te maken, dat daardoor aan den eenen kant de spitsvondigheden van het publiek tot ontduiking van de voorschriften onmogelijk werden gemaakt en aan den anderen kant het goede deel van het publiek, dat zich hield aan de gestelde regelen, al leek de toepassing daarvan ook schijnbaar daarmede in strijd, niet onnoodig bemoeilijkt werd. Vooral wat de kunstmatig gevormde codewoorden betreft, waren geleidelijk groote misbruiken ingeslopen. Weliswaar is het gebruik dezer woorden aan enkele beperkingen gebonden, doch in de praktijk was het

voor den telegraafdienst hoogst bezwarend te controleeren, of inderdaad die beperkende bepalingen niet werden ontdoken. Zoo kon het gebeuren, dat de telegraafdienst de meest fantastische samenstellingen ter overseining kreeg. De toename van verminkingen als gevolg daarvan werd steeds grooter. Behalve dat de dienst daarover allerlei onaangenaams te hooren kreeg, had dat nog een ander gevolg. Het aantal telegrafische verzoeken om herhaling op kosten van ongelijk nam voortdurend toe en liep langzamerhand in de duizenden. Deze herhalingsberichten, waarvan, ingeval de fout door den telegraafdienst gemaakt is, de kosten worden terugbetaald, namen de lijnen in hooge mate in beslag, vertraagden de andere correspondentie, vorderden veel personeel en brachten den telegraafdienst geen cent bate.

Ook andere administratiën en maatschappijen ondervonden van dit misbruik nadeelige gevolgen.

Zoo zegt de Duitsch-Nederlandsche telegraaf-maatschappij daarover in een kleine handleiding, die zij eenige jaren geleden het licht deed zien:

„De bepaling, die voorschrijft, dat woorden, hetzij zij werkelijk „voorkomen of kunstmatig gevormd zijn, moeten bestaan uit let-„tergrepen, die volgens het algemeen gebruik van het Nederlandsch, „Duitsch, Engelsch, Spaansch, Fransch, Italiaansch, Portugeesch „of Latijn *moeten kunnen worden uitgesproken*, wordt door de „samenstellers der codes zeer ruim opgevat, zelfs dikwijls geheel „uit het oog verloren en daarin ligt de voornaamste reden, waar-„om men, ondanks de grootste moeite, die de telegraafdienst zich „daartoe geeft, er niet in slaagt het aantal verminkingen in tele-„grammen tot een uiterst minimum te beperken", terwijl in een der jaarverslagen van de Britsch-Indische telegraafadministratie daarover staat te lezen:

„The concession given by the 1903 International Telegraph „Conference of London for the use of artificial code words, formed „of syllables, capable of pronunciation according to the usage of „one of the following languages: German, English, French, Dutch, „Spanish, Italian, Portuguese, or Latin in place of dictionary „words only, has been greatly abused by the public, who have „followed the letter rather than the spirit of the concession allowed „by the alteration in the regulation.

„Numerous codes have been compiled and are in use, the words

„in which may possibly be divisable into syllables, each of which „is pronounceable in one of the permissible languages (though „even this is doubtful in some cases), but are certainly not pro- „nounceable as a whole in any language.

„Such words as „gybradyfwa", elewyuckfi", „oralayjbez", „zex- „izjovze", which are ordinary specimens of the code words now „in use, give no clue whatever to the signallers as to whether they „have been received righty or wrongly, the result is an increase „over 50 per cent in the number of calls for repetition.

„These in their turn cause great delay to the ordinary traffic „by blocking the cables. The conclusion is that these codes are „undesirable owing (1) to the greatly increased liability to error, „(2) to the consequent delay in deciphering such messages and „(3) to the delay to other traffic".

De Nederlandsch-Indische telegraafadministratie heeft daarom eenige jaren geleden ten deze de kat de bel aangebonden en is met kracht tegen dit misbruik te velde getrokken. Het ging niet langer aan, dat ter wille van degenen, die daarvan misbruik maakten en zich zoodoende bevoordeelden, de telegraafcorrespondentie van anderen lijden moest. Het personeel werd dan ook opgedragen er op toe te zien, dat de uitspreekbaarheid niet al te veel geweld werd aangedaan. Klachten bleven niet uit. Den klagers werd steeds de stereotype vraag gesteld, of zij hunne code-boeken aan de goedkeuring van de daarvoor bij de internationale telegraafovereenkomst aangewezen telegraafadministratiën hadden onderworpen en zoo niet, zulks alsnog te willen doen. De bedoeling zat daarbij voor om de codewoorden uit een goedgekeurd codeboek onvoorwaardelijk aan te nemen. Het Internationaal telegraafbureel te Bern werd uitgenoodigd spoedigst een opgave te willen verstrekken van de reeds goedgekeurde codeboeken en de 3 daarvoor aangewezen administratiën t.w. de Duitsche, Engelsche en Fransche, werden verzocht zoo gauw mogelijk de aan haar toegezonden codes te willen goedkeuren. De goedgekeurde codes werden daarop met zeer gewaardeerde medewerking van de verschillende redacties in de dagbladen gepubliceerd en op de telegraafkantoren bekend gesteld. In den chaos van codeboeken kwam zoodoende eenige schifting; de verminkingen en de herhalingstelegrammen werden wat beperkt, aan de lijnen werd eenige verlichting gegeven en daardoor de vertraging van berichten eenigszins verminderd.

Dat juist de Nederlandsch-Indische telegraafadministratie de kat de bel moest aanbinden is duidelijk. Zij toch ondervindt wegens de buitengewone uitgestrektheid van haar net als gevolg van de eigenaardige langgerekte figuratie van dit eilandenrijk (zie kaart I) meer dan elke andere administratie de nadeelige gevolgen van een of anderen misstand. Immers is overbelasting van lijnen, welke van dien misstand het gevolg kan zijn, in vele gevallen alleen te ontgaan door uitbreiding van het aantal draden (kabels). De kosten van elke uitbreiding nu zijn hier in verhouding tot de daarvoor verkregen inkomsten onevenredig hoog. Het hoofdbestuur is derhalve niet gerechtigd eerder tot uitbreiding van haar net over te gaan, dan nadat de noodzakelijkheid daarvan volkomen gebleken is, waartoe elk misbruik dient te worden verwijderd. Doet zij dat niet, dan zal zij degenen bevoorrechten, die het minst aanspraak daarop mogen maken, daar zij juist door hun misbruik zichzelf bevoordeelen ten koste van het overgroote deel der belasting betalende burgers, die daarvan geen enkel profijt trekken. Der telegraafadministratie zou dit en met grond kunnen verweten worden.

Nu ik eenigszins ben afgeweken van den door mij tot nu gevolgden draad, wil ik nog wat verder gaan en er ook eens op wijzen — omdat daardoor mede licht geworpen wordt op omstandigheden, waarvan de kennis wellicht eveneens invloed kan hebben op het matigen van de eischen, die men hier aan de telegraaf stelt — dat niet alleen de kosten van elke uitbreiding van het net niet evenredig zijn aan hare inkomsten, doch dat ook de groote uitgestrektheid van het net maakt, dat de kosten van *onderhoud*, vooral op de buitengewesten, abnormaal hoog zijn. Beschouwt men eens den afstand IJmuiden — Enschedé, gelijk aan de breedte van Nederland, dan is die ongeveer gelijk aan den afstand Palembang — Bajoenglentjir, het eerste kantoor van Palembang, gelegen in de lijn naar Djambi. De lijnen tusschen IJmuiden en Enschedé nu loopen langs spoorbanen, de lijn Palembang—Bajoenglentjir, voor een deel langs een rijweg, doch voor het grootste deel nog langs een voetpad, waarin aanzienlijke hellingen voorkomen. Op dien weg van ruim 200 K. M. tusschen Palembang en Bajoenglentjir bevinden zich slechts enkele kampongs. Het toezicht op den telegraafdraad wordt er, behalve door de telegraafkantoren, uitgeoefend middels eenvoudige van bamboe en atap gemaakte isoleerhuisjes —

zooals plaat II er een te zien geeft — door inlanders (plaat III), terwijl in Nederland voor dat toezicht deze tusschenschakels niet noodig zijn, doch het alleen geschiedt door telegraafkantoren.

Men zal toegeven, dat de omstandigheden hier nog niet dezelfde zijn als in ons Moederland en dat dus het onderhoud hier heel wat meer vordert aan inspanning en geld dan dáár. Kon nu de telegraafadministratie als compensatie maar tarieven heffen, die eenigszins opwogen tegen de door haar gedane uitgaven; doch ook dat is niet mogelijk.

Hoewel het Indisch telegraafnet, wat hare uitgestrektheid betreft, gerust zou kunnen worden beschouwd als twee of meer telegraafadministratiën te omvatten, moet, nu zij één gebied vormt, bij de vaststelling van de telegramtarieven daarmede rekening gehouden worden. Welk een ongunstigen invloed dit heeft, kan blijken, als wij twee door een telegram te volgen afstanden, die gelijk zijn, nemen, b.v. Sabang—Menado en Amsterdam—Alexandrië. In het eerste geval kost de overbrenging per woord 20 cent, in het tweede geval 63 cent. Over het tarief van 20 cent wordt gemopperd, het wordt veel te hoog genoemd, het tarief van 63 cent wordt heel natuurlijk gevonden.

Een sterk voorbeeld levert nog de opbrengst in vergelijking met de groote kosten van exploitatie van de 4 gouvernementsradiostations te Sabang, Sitoebondo, Koepang en Amboina, als men weet, dat deze met hun vieren te zamen en per dag nog geen 3 telegrammen met schepen op zee wisselen.

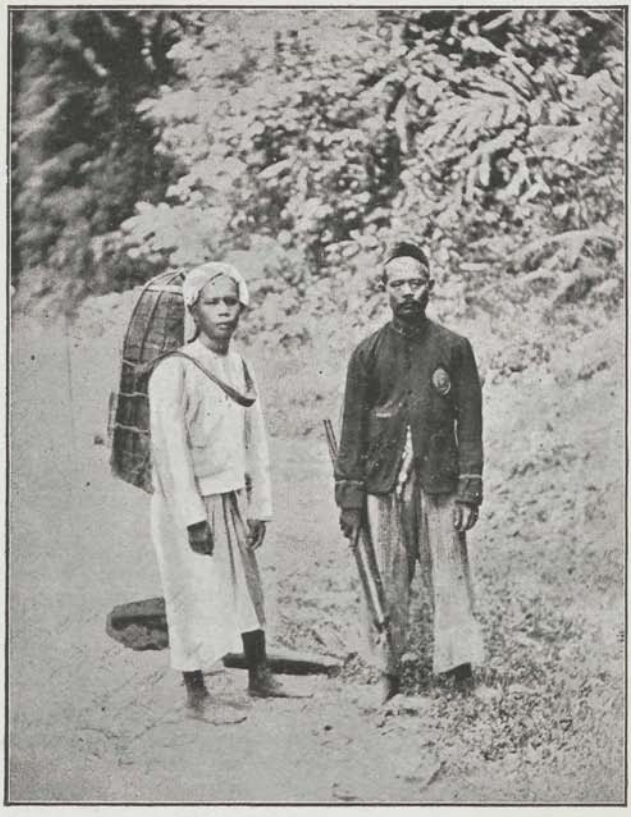
Terugkeerende tot den draad van ons overzicht, wil ik hier nog de wijze van credietverleening bespreken, die mede tot vele klachten aanleiding gaf; de slordige en ongeregelde verrekening werkte bovendien knoeierijen in de hand, waaraan zich zoowel telegraafpersoneel als handelsemployés schuldig hebben gemaakt. Nu het uitstaande crediet reeds meer dan *f* 300.000 bedraagt, meende de telegraafadministratie gerechtigd te zijn, te meer, waar zij voor den arbeid ten deze verricht geen enkele vergoeding vraagt, het door haar te verleenen crediet aan enkele voorwaarden te moeten binden. Een dezer voorwaarden was, dat zoodra de kosten van de verzonden telegrammen het crediet zouden overschrijden, onmiddellijk betaling of aanvulling van de borgtocht moest plaats hebben, op straffe van verbod om verder crediet-

telegrammen te zenden, terwijl afrekening aan het einde van de maand binnen 7 dagen na de aanbieding van de rekening moest geschieden. De onaangenaamheden, die de administratie te slikken kreeg daarover, hoewel deze eischen niet overdreven kunnen genoemd worden, zal ik maar niet noemen. Aan de opvolging van de maatregelen, die én in het belang van het publiek én in dat van den dienst waren genomen, werd de hand gehouden. En thans? Geen klachten worden terzake meer gehoord, geen fraudes zijn in de laatste jaren terzake meer voorgekomen.

Velen van het personeel zijn bij de tenuitvoerlegging van de verschillende maatregelen helaas dikwijls hard, zelfs zeer hard moeten worden gestraft. Daaraan was niet te ontkomen. De telegraafdienst moest uit den ouden sleur worden opgeheven. Als goede woorden niet hielpen, circulaires en mededeelingen niet de minste uitwerking hadden, moesten strenge maatregelen worden toegepast. Zoo heeft men dikwijls zware boeten moeten opleggen om gegeven opdrachten opgevolgd te krijgen. Toen eenige jaren geleden b.v. bleek, dat de door de kantoren ingediende statistieken niet in het minst betrouwbaar waren en er maar wat werd ingevuld, terwijl toch op die statistische cijfers de voorstellen tot uitbreiding van kabels en lijnen moesten berusten, en bij het hoofdbureau nog niet de ruimte beschikbaar was om die statistiek daarheen over te brengen, alhoewel dit in de bedoeling lag, werd het personeel achtereenvolgens bij afzonderlijk schrijven, en toen dit niet hielp, bij circulaire en daarna nogmaals bij een zoogenaamde mededeeling van algemeenen aard verzocht, meer aandacht aan de samenstelling van die statistiek te wijden. In deze mededeeling werd ten einde raad tegelijk vastgelegd, dat niet-opvolging met de hoogste geldboete zou worden gestraft. Ook deze mededeeling had blijkbaar weinig uitwerking, althans de ontvangen statistieken bleven even onnauwkeurig. Daarop bleef niets anders over dan over te gaan tot oplegging van zware geldboeten, die dikwijls tientallen guldens beliepen. En wat bleek toen? Dat in het eerste kwartaal, waarin werd overgegaan tot de oplegging van die hooge boeten, nog 80 aanschrijvingen noodig waren, in het daarop volgende kwartaal waren deze reeds teruggegaan tot een goede 50, in het derde kwartaal verminderden die tot ruim 20 en in het 4de kwartaal bedroeg het aantal nog geen 10. Een behoorlijke indiening bleek dus mo-

Isoleerhuisje bij doesoen Saoenaga.
Telegraaflijn tusschen Lahat en Moearadoea.

Lijnwachter en zijn knecht.

gelijk, doch eerst nadat tot krachtige en harde maatregelen was overgegaan. Sedert is, zooals boven is gezegd, achter het hoofdbureau aan den Postweg een ruim pakhuis met galerij gebouwd, waarin alle telegrambladen uit geheel Indië datums- en kantoorsgewijze worden gesorteerd. Toezicht kan er nu uitgeoefend worden, dat alles geregeld binnenkomt, zoodat dus bijhouden van de telegrammenstatistiek thans geheel bij de afdeeling telegraafexploitatie geschiedt. Het personeel is daardoor van veel en onaangenaam werk ontlast.

Waar aan den eenen kant voor een goede uitoefening van den telegraafdienst veel van het personeel gevorderd moest worden, is aan den anderen kant getracht dit eenige verlichting te brengen. Administratief werk werd zooveel mogelijk vereenvoudigd of van de telegraafkantoren naar het hoofdbestuur overgebracht.

Behalve de bovengenoemde statistische werkzaamheden werden de klachtebladen gewijzigd en werd het resultaat van klachten, dat vroeger aan het telegraafkantoor werd gezonden om door dit weer aan den klager te worden medegedeeld, rechtstreeks door het hoofdbestuur den klager bericht, terwijl het betrokken telegraafkantoor daarvan alleen een afschrift kreeg ter kennisneming.

Zoo zijn de dagstaten-telegrafie vervallen en is een eenvoudig register voor bons bij antwoordtelegrammen ingevoerd, en de maatregel getroffen, dat terugbetaling van op kosten van ongelijk geseinde telegrammen dadelijk op de telegraafkantoren kan geschieden. De diensttijd op werkdagen is als gevolg van de verschillende verbeteringen zeer verlicht, terwijl de dienst op Zon- en feestdagen belangrijk beperkt werd. Eenige jaren geleden konden kantoren als Medan, Padang, Palembang, Makasser, Balikpapan enz. en vele van de toestellen te Weltevreden, Semarang, Soerabaja nooit eerder sluiten dan 9 à 10 uur 's avonds, dikwijls veel later. Thans is dit een uitzondering en wordt op sluitingstijd, t.w. 5 of 6 uur 's middags, ook werkelijk gesloten. Alleen één lijn tussschen de laatstgenoemde 3 kantoren blijft in het belang van den handel tot 10 ure n.m. open. De telegraafloketten te Weltevreden, Semarang en Soerabaja werden mede als gevolg van een gehouden statistiek, waaruit bleek, dat openhouding daarvan tot 9 uur 's avonds onnoodig was, ten 7 ure n.m. gesloten.

Naast de bovengenoemde maatregelen werden vele andere getroffen, die alle bedoeld waren om den telegraafdienst beter te doen functionneeren.

Ter bevordering van een snellere overkomst van zoogenaamde spoorwegtelegrammen werd het aantal overgangskantoren tusschen de gouvernements telegraafkantoren en de stations der staatsspoorwegen geleidelijk vermeerderd, terwijl voor de overbrenging tusschen deze beide diensten telegraaflijntjes werden aangelegd; de bestelling van spoortelegrammen werd door den gouvernements telegraafdienst overgenomen.

Voor een betere overseining van perstelegrammen werd tusschen de telegraafkantoren Batavia, Semarang en Soerabaja een rechtstreeksche perslijn in werking gesteld. Een zelfde perstelegram te Batavia aangeboden voor Soerabaja en Semarang kan daardoor tegelijkertijd naar die beide plaatsen worden overgebracht.

Voor de code-adressen, de verkorte benaming van autoriteiten en de gewenschte bestellingswijzen werden op de groote kantoren etiketten in gebruik genomen, die op het telegram worden gehecht en die de bestelling bespoedigd en volmaakter gemaakt hebben. Bovendien werd daardoor den betrokkene een middel aan de hand gedaan zelf te verifieeren, of zijne aan het telegraafkantoor verstrekte gegevens juist waren.

Voor de verschillende soorten van telegrammen werden diverse gekleurde formulieren ingevoerd, zoodat men op de seinzaal direct weet, in welke volgorde de berichten moeten worden overgeseind.

De tarieven naar Europa van de buitenlandsche gewone en uitgestelde telegrammen zijn geleidelijk van *f* 2.50 op *f* 2,— en van *f* 1.25 op *f* 1.— per woord teruggebracht.

Het lag in de bedoeling in het buitenlandsch verkeer weekeindtelegrammen in te voeren tegen nog lager tarief, welke tegen het einde van de week zouden worden overgeseind. Door het uitbreken van den oorlog is hiervan voorloopig niets kunnen komen.

Op de seinzaal en tusschen het loket van aanname en de telegraafzaal werden controlesystemen ingevoerd, welke eveneens tot vermindering van het onovergeseind blijven van telegrafische berichten hebben bijgedragen.

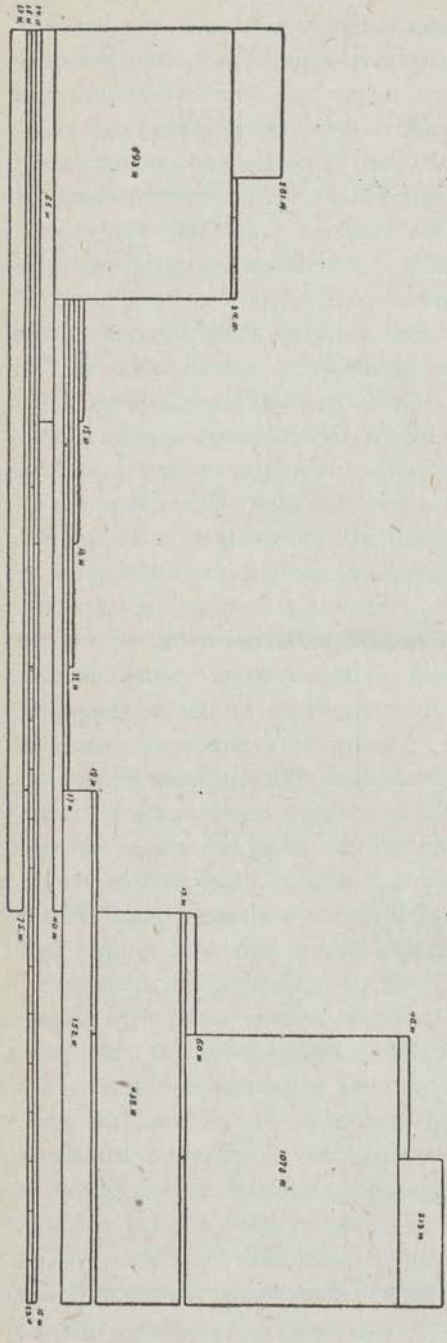
Waar vele der verbeteringen, vooral die alleen te bereiken waren door bijspannen van draden, eerst konden worden verkregen na verloop van geruimen tijd, moest gezocht worden naar middelen om spoe-

Verbinding tusschen Cheribon en Semarang langs de lijn Swr.

Gemiddeld per dag.

1912.

Totaal 370 treingammen met 3610 wagons.

diger, zij het dan ook voorloopig, daarin te voorzien. Om een juist overzicht te krijgen, waar vermeerdering van draden het dringendst noodig was en welke tijdelijke maatregelen waren te nemen, werden van het verkeer op de verschillende lijnen dichtheidskaartjes gemaakt.

Grafiek IV b. v. geeft de dichtheid in 1912 van de lijn Pwr aan, een telegrafische verbinding tusschen de kantoren Cheribon en Semarang, waarin de kantoren Tegal, Banjoemas, Gombong, Karanganjar, Keboemen, Koetoardjo, Poerworedjo, Magelang en Ambarawa als tussschenkantoor geschakeld waren. Elk blok geeft de grootte van het verkeer aan tusschen de verschillende kantoren van de lijn. Indien in aanmerking genomen wordt, dat als twee kantoren met elkaar werken, de overige tot niets doen gedwongen zijn, al hebben zij ook telegrammen ter overseining voorhanden, en dat gebleken is, dat vertraging ontstaat, zoodra in één draad meer dan 5 kantoren zijn geschakeld, welke samen dagelijks meer dan 100 telegrammen te verwerken hebben, dan zal het een ieder duidelijk zijn, dat op deze lijn Pwr met 11 kantoren en 370 telegrammen per dag de vertraging zeer groot was. Het dichtheidskaartje toont nu duidelijk aan, dat het verkeer van de eene helft bijna geheel naar links, van de andere helft voornamelijk naar rechts gaat. Indien dus te Koetoardjo de lijn gekapt werd en aan dit kantoor twee eindtoestellen werden verstrekt, waarop de beide gekapte einden verbonden werden, zouden de kantoren op de beide helften tegelijk kunnen werken en behoefden zij niet meer op elkaar te wachten. De vertraging kon zoodoende reeds dadelijk worden verminderd in afwachting van de meerdere lijnen, die langs dit traject zouden moeten worden aangelegd. Alzoo geschiedde. Thans zijn deze 11 kantoren instede van door éénen draad, door 5 draden verbonden.

Waar dit mogelijk was, werden zoodanige voorloopige maatregelen ook op andere lijnen toegepast.

De landdraden en zeekabels werden inmiddels geleidelijk vermeerderd, zoodat de lengte van de eerste in 1912 ten opzichte van 1916 van 19,676 K.M. gestegen is tot 25,272 K.M. (toename 28 %), die van de kabels in de beide jaren van 5,885 K.M. tot 10,713 K.M. (toename 82 %).

Rest mij nog eenige verwijten te bespreken, die weleens aan de telegraafadministratie zijn gemaakt, t. w.:

1e. dat zij te veel gecentraliseerd heeft en daardoor topzwaar is geworden;

2e. dat zij te veel wil reglementeeren;

3e. dat zij te hooge boeten oplegt.

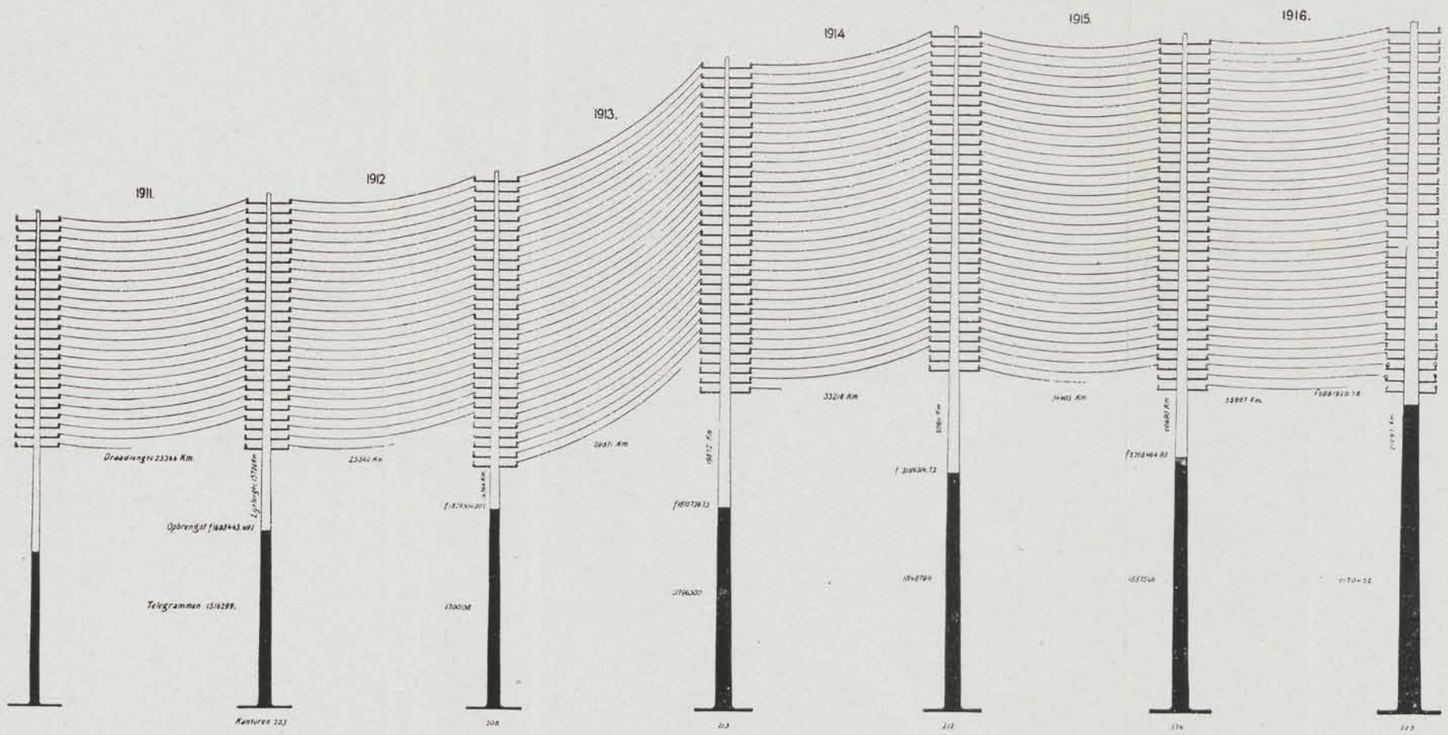
Wat het eerste verwijt betreft, moet toegegeven worden, dat als men de omstandigheden niet kent, dit verwijt niet ongegrond lijkt. Laten wij echter eens nagaan als in dit overzicht passende, hoe b. v. de afdeeling exploitatie telegrafie is verdeeld en welke werkzaamheden aldaar worden verricht. Men ziet dan, dat deze afdeeling is gesplitst in 5 bureau's. Het bureau A, waar 8 personen werkzaam zijn, behandelt alles wat met reglementen en voorschriften in verband staat, heeft voorts het toezicht op- en de afrekening van de regeeringstelegrammen, doet bovendien alle zaken af, welke niet bij de andere bureau's kunnen worden ondergebracht.

Het bureau B met 14 personen behandelt alle klachten en terugbetalingen van de op kosten van ongelijk geseinde herhalingstelegrammen. Moge hierbij worden aangeteekend, dat waar het aantal geseinde telegrammen en woorden van 1912 tot 1916 toegenomen is van 1.5 millioen telegrammen met 17 millioen woorden tot 1.9 millioen telegrammen met 25 millioen woorden (toename respectievelijk 27 % en 47 %), het aantal klachten in dat zelfde tijdsverloop verminderd is van 671 tot 430 (afname 56 %).

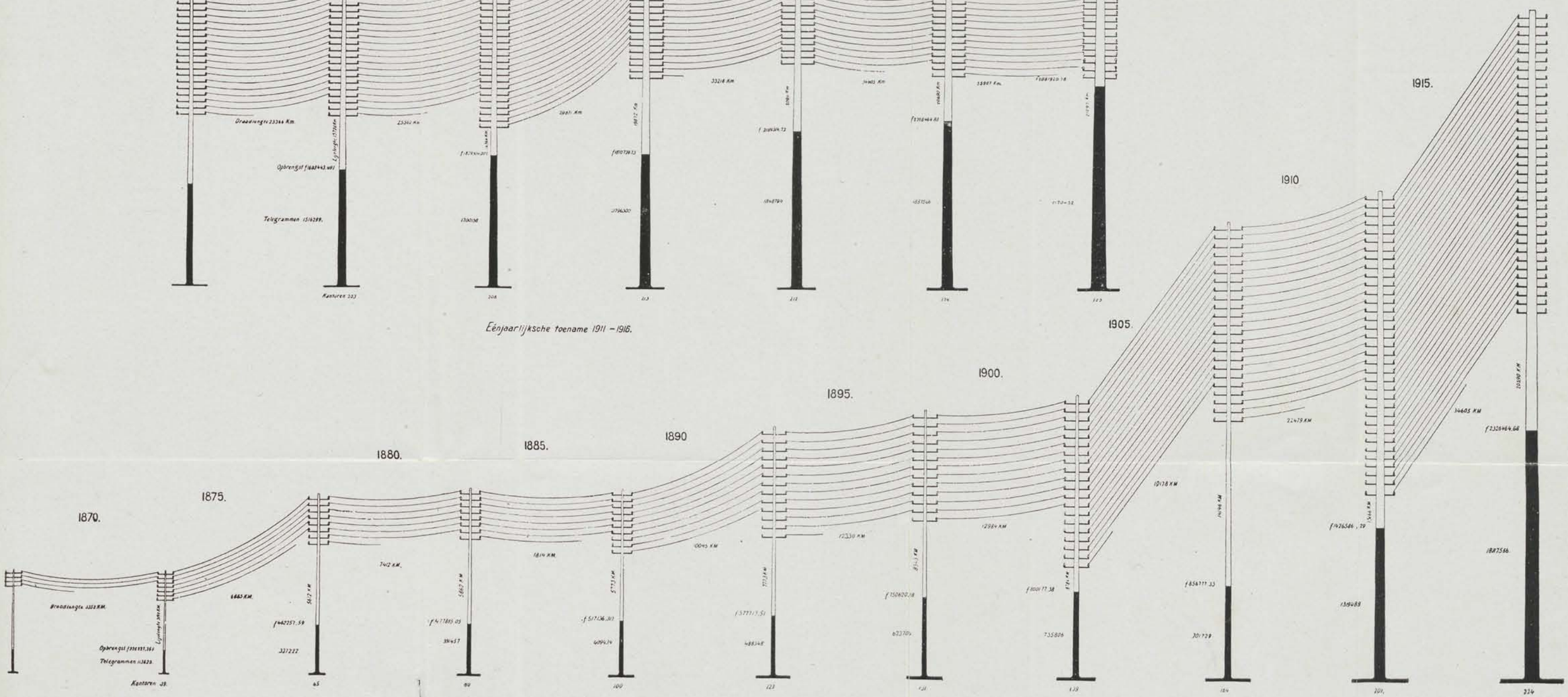
Het bureau C, waar 11 personen werkzaam zijn, regelt het geheele binnen- en buitenlandsche telegraafverkeer op de onderscheidene lijnen en kabels; het geeft aan, hoe de kantoren in de verschillende draden moeten geschakeld worden en stelt de noodige uitbreiding van het telegraafnet voor; bovendien heeft dit bureau te beoordeelen, of het op de kantoren voor den toestelddienst opgeleid personeel voldoende daarin bedreven is om zelfstandig te kunnen werken. Eenige jaren geleden had de opleiding van toestelpersoneel uitsluitend op de seincursussen te Weltevreden en Soerabaja plaats, zoodat de afdeeling exploitatie telegrafie daarmede geen bemoeienis had; door de invoering van het instituut van assistenten en de taak, welke aan dit personeel sedert is toebedeeld, heeft thans de voornaamste opleiding op de kantoren plaats. De werkzaamheden van het bureau zijn daardoor toegenomen.

Het bureau D met zijn 34 man personeel heeft de geheele contrôle op de inkomsten van de telegraaf; het heeft daartoe de lijsten, waar-

UITBREIDING VAN HET TELEGRAAFNET EN TOENAME VAN HET TELEGRAAFVERKEER SINDS 1870

Eénjaarlijksche toename 1911 – 1916.

Vijfjaarlijksche toename 1870 – 1915

Albrecht & Co., Weltevreden

op de kosten van de aangenomen telegrammen worden genoteerd, van alle kantoren met de daarbij behoorende telegrambladen te verifieeren en daaruit tevens de rekeningen op te maken ten behoeve van de buitenlandsche kabel- en radio-maatschappijen. Welk een omvang deze werkzaamheden hebben genomen, zal duidelijk worden, als men in aanmerking neemt, dat b.v. in 1916 ruim 400.000 telegrammen meer zijn moeten geverifieerd worden dan in 1912, terwijl de opbrengst van de geheele telegrafie, na aftrek van hetgeen aan andere maatschappijen en administratiën is betaald, in 1912 vergeleken met die in 1916 van 2 millioen gulden is gestegen tot bijna 3 millioen gulden. Als gevolg van de uitbreiding, welke dit bureau D heeft ondergaan, was men bovendien in staat de afrekening met de buitenlandsche kabelmaatschappijen binnen den internationaal daarvoor vastgestelden termijn van 2 maanden te doen plaats hebben; vroeger geschiedde zulks eerst na 5 à 6 maanden, hetgeen aanleiding gaf tot klachten. Over 1916 bedroeg het saldo der rekeningen, dat aan de buitenlandsche maatschappijen is uitgekeerd, reeds 2.2 millioen gulden. Dit bureau verifieert bovendien alle *uit* het buitenland ontvangen telegrammen; vroeger had dit niet plaats en werden voor de afrekeningen de daaromtrent door de buitenlandsche maatschappijen ingediende opgaven zonder meer goedgekeurd. Verschillende omtrent het buitenlandsch verkeer benoodigde statistieken, waarvoor men eenige jaren geleden van de buitenlandsche maatschappijen afhankelijk was, worden thans door eigen personeel samengesteld.

Het bureau E eindelijk met 19 werkkrachten is, zooals eerder is gezegd, een nieuw opgericht bureau, waarbij alle statistische gegevens worden samengesteld, als o.m. de dichtheidskaartjes, zooals grafiek IV er een aangeeft en die, om bij te blijven, elk half jaar voor alle draden worden geteekend.

Uit het bovenstaande blijkt, dat het verwijt, dat de telegraafadministratie topzwaar is, niet verdiend is. De toename van het verkeer en de uitbreiding van den dienst, vooral in de laatste jaren, zooals uit de grafische voorstelling V kan blijken, moet vermeerdering van controle en van wat daarmede samengaat, met zich brengen. De centraliseering van verschillende zaken is trouwens in bepaalde omstandigheden, zooals bij het bureau D het geval is, niet te ontgaan. Alle telegrambladen moeten samenkomen op één punt, wil men in staat zijn, die van de kantoren van afzending en

bestemming c. q. van de tusschenkantoren met elkaar te kunnen verifieeren. Ik zou niet weten, op welke wijze dit anders zou moeten gebeuren. En dat die verificatie niet achterwege kan blijven, wordt genoegzaam aangetoond, als men weet, dat in 1917 b. v. over onnauwkeurige indiening van die aannamelijsten ruim 3600 aanschrijvingen tot de kantoren zijn moeten gericht worden, waarbij in vele gevallen opdracht is moeten worden gegeven de te weinig of te veel van het publiek geïnde telegramkosten in te vorderen of terug te betalen. Over genoemd jaar is o.a. op deze wijze een kleine *f* 6000 aan het publiek wegens te veel geïnde telegramkosten kunnen gerestituëerd worden.

Behalve de noodzakelijk gebleken centraliseering heeft het bureau E (statistiek) daarenboven aangetoond, dat door centralisatie, naast betere gegevens, ook goedkooper gewerkt kan worden, nog gezwegen van het groote voordeel, dat er mede bereikt wordt door het personeel op de telegraafkantoren van veel en onaangenamen administratieven arbeid te ontlasten. Dat in dit geval centralisatie goedkooper werkt, is daaraan toe te schrijven, dat de 19 personen bij dit bureau werkzaam ten volle kunnen worden belast. Op de kantoren daarentegen was voor de statistiek op het eene b.v. $^1/_4$, op het andere $^3/_4$ man, op een derde kantoor weer $2^1/_2$ man enz. noodig. Nu kan men zoo'n kwart, drie kwart of halven man wel ander werk er bij geven, doch als regel gebeurt het niet van wege de soesah, of het geschiedt onpractisch: in elk geval met minder goede resultaten.

Het tweede verwijt is reeds hiervoren besproken en dáár is al aangetoond, waarom de administratie tot reglementeering van vele aangelegenheden is moeten overgaan en op grond waarvan zij daartoe gedwongen was.

Blijft nog het derde verwijt over, dat te hooge geldboeten worden opgelegd.

Het boetestelsel heeft bij het hoofdbestuur vele malen een onderwerp van ampele bespreking uitgemaakt, doch hoe men ook wikte en woog, het bleek telkens, dat dit strafmiddel nog niet, althans nu nog niet, gemist kon worden. Bij de indiening door de kantoren van de statistische gegevens, hiervoren besproken, werd reeds gezegd, welke goede resultaten zware geldboeten kunnen

hebben, als andere middelen falen. Alle andere telegraafadministratiën hebben dan ook dit strafmiddel behouden. Ik meen zelfs, dat de Belgische telegraafadministratie jaren geleden het boetestelsel heeft afgeschaft, doch noodgedwongen daartoe is moeten terugkeeren. Niet billijk is het echter, dat die geldboeten in 's Lands kas vloeien als „Toevallige baten". Het hoofdbestuur zou daarom niets liever zien, dan dat er iets op gevonden kon worden om die boeten op een of andere wijze weder naar het personeel te doen terugvloeien. Reeds meermalen is met ambtenaren van den kantoordienst daarover gesproken, ook met bestuursleden van het hoofdbestuur van den bond van ambtenaren en beambten bij den post-, telegraaf- en telefoondienst. Ik ben er van overtuigd, dat een uitvoerbaar voorstel gaarne ondersteund zal worden. Blijkbaar echter heeft ook genoemde bond nog geen bevredigende oplossing kunnen vinden; althans werd, voor zoover mij bekend is, van die zijde nog geen voorstel ontvangen. Wel werd het verzoek gedaan tot afschaffing van het boetestelsel; zoolang echter niets beters daarvoor is aan te wijzen, en velen van het personeel nog deze straftoepassing behoeven, zal van afschaffing geen sprake kunnen zijn. Het kon echter niet uitblijven, of bij de controle, die het hoofdbestuur op de opgelegde straffen uitoefent, moest het de aandacht trekken, dat de toepassing niet altijd naar zijn inzicht en steeds eenvormig geschiedde. Waar de oplegging van geldboeten aan verschillende autoriteiten is overgelaten, zal uit den aard der zaak dat ook niet geheel en al mogelijk zijn. De telegraafadministratie heeft niettemin getracht de tot boeteoplegging bevoegde autoriteiten daarvoor een leiddraad te geven. Zooveel mogelijk zal rekening moeten worden gehouden met de omstandigheden, waaronder de onregelmatigheid, welke de boete tot gevolg heeft gehad, is gepleegd. De boeteoplegger is daarom gehouden bij elke straftoepassing den strafstaat van den betrokkene te raadplegen, voorts na te gaan na hoeveel diensttijd de fout werd gemaakt en hoeveel telegrammen de nalatige b.v. op dat oogenblik verwerkt had. Of geldboete moet worden opgelegd en hoe groot die moet zijn, is daarvan afhankelijk. Gewoonlijk zijn reeds heel wat aanschrijvingen aan iemand uitgegaan, voordat overgegaan wordt tot geldboete. De telegraafadministratie heeft verder als haar verlangen te kennen gegeven, dat bij de oplegging van een geldboete wordt rekening gehouden met den aard van de onre-

gelmatigheid. Er zijn toch onregelmatigheden, die, hoe betreurenswaardig ook, een ieder begaat, die veel en vlug moet werken. Daarentegen vindt men onregelmatigheden, waarvan is aan te nemen, dat die uit verregaande slordigheid of laksheid worden gepleegd. In verband daarmede zal de verminking van een letter of van eenige letters in den regel niet gestraft worden, echter zal het neerschrijven van een geheel ander woord dan geseind is, of het elkaar uitschelden over de lijn, dan wel het niet voldoen aan verzoeken van andere kantoren, indien geen verontschuldigende redenen zijn aan te voeren, met flinke geldboeten moeten worden gecorrigeerd. Ten overvloede wordt, als bij de controle blijkt, dat op de kantoren een of andere misstand insluipt of grooter omvang krijgt, de aandacht van het personeel bij circulaire of algemeene mededeeling daarop gevestigd. Zoo werd, waar in den laatsten tijd getallen in telegrammen nog al eens verminkt werden, waardoor groote nadeelen kunnen ontstaan voor de betrokkenen, het personeel herhaaldelijk erop gewezen, dat het zich stipt te houden had aan de voorschriften betreffende het collationnement van getallen, cijfers en letters. Doet het dit niet, dan staat er niets anders op dan den nalatige flink te straffen. Hij weet dit en kan daarmede rekening houden.

Niettegenstaande de regelen, die de strafoplegger heeft te volgen, kan het evenwel gebeuren, dat een geldboete wordt opgelegd, die achterwege zou zijn gebleven, als alle omstandigheden bekend waren geweest, waaronder de betrekkelijke onregelmatigheid werd gepleegd. Zoodra echter de aandacht daarop werd gevestigd, en het hoofdbestuur ziet dit gaarne, heeft de telegraafadministratie nimmer nagelaten de boeteoplegging ongedaan te maken. De archieven zouden daarvan vele bewijzen kunnen aanbrengen.

Naast de uitbreiding, welke aan het telegraafnet is gegeven om het bestaande telegrammenverkeer te verbeteren, heeft de telegraafdienst geleidelijk zijn armen uitgestrekt naar plaatsen, welke nog niet telegrafisch verbonden waren en die in zijn werkingssfeer gebracht.

Zoo zijn Ternate, Gorontalo en Bagan Siapi-api door middel van kabels, Koepang en Amboina middels radiostations, aan het wereldtelegraafnet verbonden en zou dit reeds het geval zijn geweest met de Sangir-eilanden, met Soembawa, met Flores en met Riouw, ware de oorlog niet tusschen beide getreden. Zoo

zal eindelijk binnen afzienbaren tijd Indië met Nederland rechtstreeksche radio-telegrafische gemeenschap hebben.

Dit overzicht kan niet beëindigd worden, alvorens er nog op te wijzen, dat de telegraafdienst in de laatste $3^1/_2$ jaar in niet geringe mate in zijn drang naar expansie en verbetering is belemmerd geworden door de gevolgen van den oorlog. Daaraan was niet te ontkomen.

De bediening van de kantoren van de buitenlandsche kabelmaatschappijen, wier kabels hier landen, berokkende der telegraafadministratie veel zorg; alleen aan personeel moesten daarvoor 10 commiezen en 33 mindere ambtenaren worden uitgetrokken naast de reserve, die daarvoor beschikbaar moest gehouden worden. Het is daarom prettig te hooren, dat een der beste telegrafisten van een hier betrokken buitenlandsche kabelmaatschappij verklaarde, dat onze Indische jongens bij hare kantoren werkzaam gesteld, in geen enkel opzicht behoefden onder te doen voor de beste telegraafbeambten der vreemde maatschappijen.

De stipte toepassing vooral in deze buitengewone tijdsomstandigheden van het bepaalde bij art. 36 van het telegraafreglement, dat bijzondere telegrammen, waarvan de inhoud of overseining gevaarlijk schijnt voor de veiligheid van den Staat, of in strijd wordt geacht met de wetten des Lands, de openbare orde of de goede zeden, door den telegraafdienst niet mogen worden overgeseind, of zoo dit reeds heeft plaats gehad, door het telegraafkantoor van bestemming moeten worden aangehouden, heeft, behalve dat zij aan den telegraafdienst veel werk heeft gegeven, mede vertraging in de overseining en bestelling ten gevolge gehad.

De administratie heeft voorts getracht de door het telegrafeerend publiek door den oorlog ondervonden moeilijkheden zooveel mogelijk te verzachten. Soms slaagde zij daarin, soms niet. Zoo kreeg zij o.m. van de buitenlandsche administratiën aanvankelijk gedaan, dat zoolang het gebruik van codewoorden verboden was, met de samenkoppelingen van verstaanbare woorden een weinig de hand zou worden gelicht, [1]) dat de termijn, waarin navragen naar telegrammen moesten worden ingediend, in verband met de slechte postgemeenschap met Europa van 5 maanden op 7 maanden werd

[1]) Later door de vreemde administratiën weer ongedaan gemaakt.

gebracht, dat in de van Indië uitgaande uitgestelde telegrammen naast Nederlandsch en Maleisch, ook de Engelsche en Fransche talen toegelaten waren.

De telegraafadministratie is nog niet waar zij wezen wil. Er zullen nog jaren voorbijgaan, vóór zij haar programma zal hebben afgewerkt. Behalve uitbreiding van kabels, lijnen en radiostations komen daarop o.m. voor tarieven-vereenvoudiging, invoering van plaatselijke telegrammen, invoering van tarieven voor de vele afwijkingen in de bestelling, afschaffing van het in doorschrift opnemen van telegrammen aan de toestellen, vereenvoudiging der voorschriften, geleidelijke vereenvoudiging van de toestel-processen-verbaal, overbrenging van de contrôle op de bestelling van de bureau's van de afdeelingschefs naar het hoofdbestuur, meerdere overdracht van boeteoplegging aan de afdeelingschefs en kantoorchefs. De telegraafdienst zal voorts, waar de eischen aan dezen dienst gesteld, telkens zullen veranderen, zich daarvan op de hoogte moeten blijven houden en zich daaraan hebben aan te passen.

Weltevreden, Maart 1918.

De kolonisatieproef in de Lampongsche Districten [1)]

door

H. CRAANDIJK.

In zijne verhandeling over de emigratie- en kolonisatieproeven der Indische Regeering, opgenomen in het Koloniaal Tijdschrift van December 1917, komt de heer A. Th. van Ginkel tot de gevolgtrekking, dat de proeven in de Lampongsche Districten op eene mislukking zijn uitgeloopen.

Deze opvatting was gegrond op de ter beschikking van schrijver staande cijfers tot einde 1915, en niet ontkend kan worden, dat, op die gegevens afgaande, er reden was voor een niet al te optimistischen kijk op de toestanden betreffende hetgeen op het kolonisatieterrein in den loop der jaren bereikt werd.

Sedert valt echter te wijzen op zeer belangrijke veranderingen en verbeteringen van zóódanig gewicht, dat het mij gewenscht voorkomt hieróp het licht te doen vallen, omdat zij van het grootste belang voor de kolonisten zijn geweest en hen in beduidend gunstiger toestand hebben gebracht.

De hieronder volgende mededeelingen zijn niet bedoeld als eene critiek op bovenbedoelde verhandeling, doch als eene aanvulling, tevens echter ook om te doen uitkomen, dat er thans geen reden meer is om van eene mislukking te spreken.

Houdt men vast aan het denkbeeld, dat doel en opzet van de proeven zijn geweest om als het ware eene bedding te graven, waarlangs een stroom van Java's teveel aan bevolking zich zou bewegen om de onontgonnen vlakten van Sumatra te gaan bezetten en te bebouwen, dan dient erkend, dat dit oogmerk niet is bereikt.

[1)] In het October-nummer zullen eenige meerdere gegevens over de Kolonisatie worden gepubliceerd.

De Redactie.

Het kon ook moeilijk bereikt worden, omdat al spoedig bleek, dat er geen teveel aan bevolking op Java was, en integendeel de oplevende nijverheid steeds om meer handen vroeg. Dit denkbeeld dient dus wel losgelaten te worden.

Een tweede doel was: vermeerdering van arbeidskrachten in eene in ontwikkeling zijnde streek, die daaraan tekort had. Dit doel nu is, zij het op niet ruime schaal, bereikt. De kolonisten, mannen, vrouwen en kinderen, zijn als arbeidskracht zeer gewild, vooral in den tijd van den koffiepluk. De dagloonen zijn zeer ruim en de behandeling door de ondernemers is zeer goed, moet dit ook zijn, omdat de kolonist zich van zijne waarde als werkkracht volkomen bewust is. Volgens matige berekening werd in het afgeloopen jaar door de ondernemingen *f* 90000 aan de kolonisten als loonen betaald. Hierbij komen nog de loonen, die de heereboeren onder de inheemsche bevolking voor werk in de pepertuinen en op hnnne sawahs aan kolonisten uitkeerden.

Velen zijn in goeden doen, wat te bemerken valt aan feesten, kleeding en voeding, langzamerhand ook aan de huizen, en allen zouden het kunnen zijn, indien de Javaan wat meer over spaarzin beschikte.

Hoewel deze omstandigheden van makkelijk en ruim geld verdienen ook voor 1917 bestonden, zoo was er toch een factor, die belemmerend werkte op het tot bloei brengen van het kolonisatieterrein; dit was het gemis aan behoorlijke bevloeiïng.

Hoofdeisch voor het slagen van een proef als de hierbedoelde is, de uitvoering van een technisch opgezet bevloeiïngsplan op goede gronden. Is zulk een plan uitgevoerd en de kolonist van zijn hoofdvoedingsmiddel verzekerd, dan hecht hij zich aan den grond en bewerkt hem met de zorg, die voor het slagen van het rijstgewas vereischt wordt.

Het is een fout te achten, dat niet van den aanvang af de irrigatie onder technische leiding heeft gestaan. Het op dit gebied met behulp van irrigatiemantri's in het oudste deel van het terrein tot stand gebrachte was niet zonder verdienste, maar heeft toch niet voldaan, omdat niet alle bevloeibare velden ook bevloeid konden worden. Een paar desa's gingen hier achteruit, de bevolking werd niet landbouwer maar daglooner en de als zoodanig verkregen gelden waren steeds spoedig verteerd.

Een dergelijke toestand begon ook in het jongere, westelijk deel te ontstaan: de oorspronkelijke rijke boschgronden werden

door eenige jaren lange beplanting met rijst uitgeput en leverden geen noemenswaardigen oogst meer op. Het bevloeiingswerk uit de Padangratoerivier heeft hier belangrijke verbetering gebracht. Geeft het onderwerpelijke verslag onder ultimo 1915 de volgende cijfers:

bevolking	6930	zielen
erven	729	bouws
bevloeibare sawahs	1133	,,
droge velden	423	,,
veestapel	930	runderen.

deze cijfers zijn onder eind 1917:

bevolking	7888	zielen
erven	790	bouws
sawahs	1134	,,
droge velden	492	,,
veestapel	1407	runderen.

Het groote verschil in deze beide opgaven is, dat in 1915 een groot deel der bevloeibare sawahs als droge velden bewerkt werd en thans de sawahs van het leven brengende water zijn voorzien. De opbrengst is zoo ruim, dat eene hoeveelheid van 20.000 pikoel padi opgekocht wordt om in de behoeften buiten het terrein te voorzien, terwijl gezorgd wordt, dat de kolonisten ruim voldoende voor eigen gebruik overhouden. Deze opkoop geschiedt tegen *f* 4 de pikoel en brengt den kolonisten dus een bate van *f* 80.000 aan, welke hen in staat stelt schulden aan het Land en de Lampongsche Bank af te lossen.

De groote schuldenlast, die op vele kolonisten drukte, is mede een der redenen geweest, waardoor de welvaart werd belemmerd. In de laatste jaren is ook hierin verbetering gekomen. Zoo werd aan de in 1917 aangekomen lieden van het bij-dorp Wonokarto in twee termijnen niet meer dan *f* 20 per gezin aan landbouwcrediet verstrekt. De buitengewoon ruime opbrengst hunner nog als droge velden beplante gronden, maakt het hun mogelijk zich grootendeels van die schulden te ontdoen.

Merkwaardig mogen zeker de cijfers genoemd worden van de verkregen opbrengsten; zij loopen uiteen voor droge velden van 30 en 46 pikoels en voor sawahs van 56 pikoels tot 83 pikoels per bouw droge padi. Verwondering behoeft het zeker niet te wekken, dat de dit jaar van Midden-Java aangekomen kolonisten opgetogen waren over den stand van het gewas. Zij konden

dadelijk medehelpen aan het snijden en kwamen zoo doende in het bezit van een goeden voorraad padi.

Is het scheppen van eene goede bevloeiïng van het uiterste gewicht te achten voor de welvaart op het kolonisatieterrein, en opent zij de mogelijkheid van verdubbeling der bevloeide velden met eene daarmede gepaard gaande belangrijke vermindering van het gewestelijk rijsttekort, niet onvermeld mag blijven, dat op de algemeene toestanden van groot gewicht zijn geweest de in de laatste jaren genomen hygiënische maatregelen; vooral de strijd tegen mijnworm en malaria toonen bijzonder gunstige resultaten. Had van den aanvang af meer zorg besteed kunnen worden aan de algemeene hygiënische toestanden, dan zou zeker veel ziekte voorkomen zijn.

Het is zonder twijfel waar, dat groote sommen aan de kolonisatieproeven zijn besteed; zij behoeven echter niet te worden betreurd omdat zij rente beginnen op te brengen. Blijven zekere uigaven voor personeel en onderhoud bestaan, de groote jaarlijksche som voor het overbrengen van nieuwe gezinnen zal kunnen slinken, omdat voortaan die uitgaaf als voorschot zal zijn te beschouwen, waarvan de terugbetaling aanvangt bij het verkrijgen van erfelijk individueel bezit op den grond. Nu bij de hierover gehouden besprekingen gebleken is, dat nieuw aankomende kolonisten volstrekt geen behoefte aan zulke groote voorschotten als tot *f* 200 per gezin behoeven, verklaarden zij de billijkheid tot teruggaaf der reisgelden te erkennen. Is dit bereikt, dan kan men werkelijk van vrije kolonisatie spreken.

Stelt men de vraag of onder zulke voorwaarde er nog lieden gevonden zullen worden, genegen om naar de Lampongsche districten te verhuizen, dan kan het antwoord luiden, dat voor gebrek aan liefhebbers geen vrees bestaat.

Verloop van kolonisten op beteekenende schaal kwam nimmer voor, zelfs niet in den tijd, toen de gebrekkige bevloeiïng zooveel minder bestaanszekerheid verschafte; wel gingen herhaaldelijk lieden naar Java, doch dit geschiedde voor het bezoeken van familie; zij keerden steeds terug. Verklaard mag zeker worden, dat de kolonist gehecht aan den grond en tevreden is en het tot een staat van welvaart heeft gebracht, welke op zijn geboortegrond bezwaarlijk te bereiken zou zijn geweest.

Tolok Betong, 26 April 1918.

De koelieordonnantie en hare toepassing [1)]

door

J. TIDEMAN.

> Als arbeid alle data kende, waarop Kapitaal zijn berekeningen moet baseeren, en Kapitaal alle grieven en verlangens van Arbeid, dan zouden beide een flinken stap vooruit doen in de richting van die combinatie der sympathie en inspanning, waarvan de toekomst van ons land zal afhangen.
>
> (*P. H. Kitchin in Fortn. Rev.*)

Inleiding.

Het Gouvernement Oostkust van Sumatra neemt onder de gewesten der Buitenbezittingen een zeer bijzondere plaats in.

Eenerzijds een ontplooiing van particulier initiatief en een geest van durf en aanpakken, die het z.g.n. Cultuurgebied maakten tot wat het is en de overige streken van het gewest in de laatste jaren een ontwikkeling hebben doen ondergaan, waarvan iedere bezoeker versteld staat; anderzijds toestanden, welker bestaan in strijd is met de ruime opvattingen, waarmede de zooeven genoemde eigenschappen, zou men zeggen, onafscheidelijk verbonden zijn en

---

[1)] Dit artikel werd in December 1917 voor *Koloniale Studien* geschreven. Op verzoek van planterszijde werd de inhoud eerst in een besloten vergadering besproken. Ik heb derhalve geen machtiging het tegen mijn beschouwingen aangevoerde bekend te maken, doch verklaar gaarne tegen publicatie daarvan geen enkel bezwaar te hebben.

De kort voor die bijeenkomst door de Regeering uitgesproken beslissing in zake de geleidelijke afschaffing der poenale sanctie deed mij voorloopig van publicatie van mijn artikel afzien. Nu zich evenwel in dag- en weekbladen onder het publiek ter Oostkust van Sumatra allerlei onjuiste geruchten verspreiden over al hetgeen met die vergadering samenhangt en omtrent het door mij ingenomen standpunt, heb ik tenslotte toch besloten deze beschouwingen der Redactie van dit tijdschrift ter opname aan te bieden. Slechts enkele kleine wijzigingen van niet principiëelen aard heb ik nadien in het artikel aangebracht.

welker voortduring niet alleen het geluk van duizenden tropenbewoners, doch ook in deze tijden van opkomende democratie en medezeggenschap der Oostersche volkeren in zaken van Regeeringsbeleid de ontwikkeling dezer gewesten in den weg staat.

Ter Oostkust — wordt dikwijls gezegd — leven we eigenlijk niet in Indië. Hier hebben we een stukje kolonie, dat prachtig aantoont, wat Europeesche ondernemingsgeest kan tot stand brengen. Zie de bloeiende cultures, de uitstekende wegen, het moderne Medansche leven, de reusachtige kapitalen, die herwaarts worden gelokt om de door de eigen bevolking braak gelaten gronden tot rijke plantages om te scheppen. Zie, hoe een nieuw geopende onderneming honderden, ja duizenden hectaren oerwoud of alang-alang-grond in korten tijd omzet in voor de gemeenschap nuttige bouwlanden en hoe de producten daarvan de gansche wereld van nuttige gebruiksartikelen, m.a.w. de menschheid in een deel harer behoeften voorzien. Dan staat men in volle bewondering voor wat grootsch daar door menschen is gewrocht. Dan pas gevoelt men wat Europeesch vernuft en kapitaal ter beschikking van Indië beteekenen. Voor ieder, die oogen heeft om te zien, wordt daar het bewijs geleverd, dat die beide stuwkrachten noodig waren en noodig zijn om onze koloniën de belangrijke plaats te doen innemen, waarop zij ten aanzien der wereldproductie mogen bogen.

De meeste oordeelvellingen over dit land eindigen hier.

En toch is er een keerzijde aan deze blinkende medalje.

Een groote groep zwoegers, die aan het verkrijgen van de zoo duidelijk aan den dag tredende welvaart medewerken, zijn van hare voordeelen uitgesloten. De welvaart wordt zelfs verkregen ten koste van het levensgeluk van een gedeelte hunner. Zou dit op zich zelf reeds droef genoeg zijn, dit wordt te bedenkelijker, daar dit gemis aan levensgeluk, hetgeen neerkomt op het ondervinden van een zeker leed, dat dagelijks weerkeert, maar al te dikwijls tot wanhoop brengt, welke — indien daartoe een bepaalde aanleiding wordt gegeven — oorzaak wordt van de helaas zoo veelvuldig voorkomende aanvallen op de met het toezicht op den arbeid belaste personen.

Wij zijn het bij het aanschouwen van het maatschappelijke ontwikkelingsproces gewoon waar te nemen, dat de toonaangevende bevolkingsgroepen, die beschikken over de machtsfactoren,

welke de maatschappij beheerschen, het leeuwenaandeel van de behaalde voordeelen voor zich opeischen. Was het dit alleen, wat we ook ter Oostkust van Sumatra waarnamen, dan zou er geen reden zijn om onze waardeering zoo zeer te temperen. Neen, de sociale ongelijkheid van de verschillende bevolkingsgroepen is hier veel grooter, neemt hier zeer pijnlijke proporties aan.

Het doel van dit artikel is na te gaan, welke de oorzaak daarvan is en op welke wijze verbetering behoort te worden aangebracht.

Allereerst is daartoe noodig het systeem, waaronder in deze streken gearbeid wordt, in nadere beschouwing te nemen. Sinds 1880 wordt het groot-bedrijf op de cultuurondernemingen beheerscht door de z.g.n. koelieordonnantie, een arbeidswet, die het voordeel heeft een codificatie van het geheele arbeidsrecht te zijn, terwijl de toepassing van de verschillende voorschriften door poenale sanctie, zoowel ten aanzien van den werkgever als van den werknemer, gewaarborgd is.

Velen zien in die poenale sanctie het kwaad, dat zij evenwel als noodzakelijk met het oog op exceptioneele toestanden gehandhaafd wenschen te zien. Het groot-landbouwbedrijf, hetwelk hier met geïmporteerde werkkrachten wordt gedreven, moet — aldus redeneert men — door een regeling met dwingende kracht beschermd worden. Zoo niet, dan zullen de nalatigheid, de zorgeloosheid en soms de onwil van den Oosterschen arbeider zulk een bezwaar opleveren, dat alle bedrijfszekerheid te loor gaat.

Geschiedkundig overzicht.

Uit dergelijke overwegingen werd in 1880 de eerste koelieordonnantie voor de Oostkust van Sumatra vastgesteld. Nadien werden in de meeste gewesten der Buitenbezittingen gelijksoortige regelingen in het leven geroepen.

Voordat de eerste koelieordonnantie voor Deli in werking trad, hadden de cultures in dit land al een groote hoogte bereikt. Er waren in 1875 reeds 59 tabaksondernemingen met een productie van 20.000 pikol tabak.

De eenige bepaling, die toenmaals betrekking had op de verhouding van werkgevers en werknemers, was vervat in art. 2 No. 27 van het Algemeene Politie Strafreglement voor Inlanders, welk artikel in het algemeen het zonder aannemelijke reden ver-

laten van dienst of het weigeren om te arbeiden door dienstboden en werklieden strafbaar stelde.

Dit artikel werd in 1879 om rechtvaardigheids- en billijkheidsredenen ingetrokken, doch bij het advies, dat uitgebracht werd door de commissie uit de Tweede Kamer, die benoemd was om kennis te nemen van de Indische adviezen ter zake en de Kamer daaromtrent voor te lichten, werd reeds vooropgesteld, dat die intrekking behoorde plaats te hebben „behoudens de verplichting der Regeering om de rechtsverhouding tusschen werkgevers en van elders aangevoerde arbeiders bij afzonderlijke verordening te regelen".

In Deli was reeds jaren vóór de intrekking van dat artikel de wenschelijkheid van een dergelijke regeling betoogd door de planters, die in 1876 een verzoekschrift tot de Regeering richtten om eene verordening in den geest der in Suriname en de Straits Settlements bestaande arbeidswetten in het leven te roepen.

De zooeven bedoelde commissie wees er in haar rapport op, dat bij zulk een wet groote verplichtingen aan den werkgever behoorden te worden opgelegd omtrent den arbeid, dien hij mocht vragen, het loon, dat hij moest uitbetalen, en de verpleging en de geneeskundige hulp, die hij den werkman verschuldigd was. Tegen al die verplichtingen en de kosten van de reis der arbeiders naar de onderneming behoorde de wet den arbeiders, die dit contract aangingen, de verplichting op te leggen om gedurende zekeren tijd arbeid onder die bepaalde voorwaarden te verrichten.

De commissie stelde zich daarbij op het standpunt, dat de exceptioneele toestanden, waaronder in deze streken een arbeidscontract werd aangegaan n.l. met van elders aangevoerde arbeiders, „wellicht" strafbepalingen rechtvaardigden om den werknemer tegen dwang en misleiding en den werkgever tegen benadeeling door de zorgeloosheid en de nalatigheid van de Oostersche arbeiders te beschermen.

De regeling, die men zich hier dacht, had een veel verdere strekking dan de in art. 2 No. 27 neergelegde strafbepaling, daar zij beoogde den arbeider, die eenmaal contract had aangegaan, te dwingen, dit contract ten einde toe na te komen. Bij toepassing eertijds van de strafbepaling uit het Algemeen Politie Strafreglement was dit niet het geval. Het contract was bij het opleggen van de straf verbroken en de werkman was na het ondergaan der

straf vrij om te gaan, waar hij wilde. Bovendien bedreigde dat artikel alleen desertie en weigering om te arbeiden, doch het hield geen dwangmaatregelen in tegen andere nalatigheden van den arbeider, die den goeden gang op een onderneming zouden belemmeren.

Het heeft in het verband van het hier geleverd betoog geen nut de verdere geschiedenis van de totstandkoming der eerste koelieordonnantie na te gaan. Het zij genoeg te vermelden, dat de Regeering de eerste koelieordonnantie voor de Oostkust van Sumatra in het leven riep, nadat zij uitdrukkelijk verklaard had niet te veel in détails te zijn getreden, daar het hoofddoel was de werklieden tegen slechte meesters en den werkgever tegen kwade praktijken van de arbeiders in bescherming te nemen.

Uit dit beknopte overzicht blijkt, dat het hoofdmotief, waarom zij in het leven werd geroepen, was: bescherming van de bedrijfszekerheid der groot-ondernemingen.

Was in Holland en overig Europa het motief, waardoor arbeidswetten tot stand kwamen, bescherming van den economisch zwakkeren, in Ned.-Indië trad de bedrijfszekerheid op den voorgrond en werd poenale sanctie voornamelijk aan de voorschriften verbonden om den werkman tot het verrichten van geregelden arbeid te dwingen, al legde men den werkgever groote verplichtingen op in het belang van den arbeider.

Is de koelieordonnantie met poenale sanctie principiëel te veroordeelen?

Thans de vraag, of de koelieordonnantie met poenale sanctie principiëel al dan niet moet worden veroordeeld, m.a.w. of strafbepalingen om civiel-rechterlijke verplichtingen te doen nakomen op goede gronden kunnen worden verdedigd.

In 1892 heeft Prof. Mr. G. A. van Hamel in het Indische Genootschap een voordracht over dit onderwerp gehouden, waarbij hij de strekking en de werking van deze ordonnanties in alle opzichten als geslaagd roemde en onder instemming van zijne toehoorders, onder wie rechtsgeleerden van naam, als Mr. Der Kinderen en anderen, den wensch uitte, dat de Nederlandsch-Indische Regeering zou voortgaan dergelijke regelingen elders in haar gebied — ook voor Java — af te kondigen. Bij het uitspreken van dezen wensch stond de Hooggeleerde midden in de praktijk en de

vraag is zeker geoorloofd, of hij wel over de noodige juiste gegevens beschikte om ook op dat gebied te oordeelen. Wat te denken b.v. van het rapport van den Resident van de Oostkust van Sumatra in 1882, waarin wordt gezegd, dat de werking van de koelieordonnantie als volkomen geslaagd kan worden beschouwd en dat de behandeling en het gehalte van de koelies met den dag verbeteren! Dat werd in 1882, nog geen twee jaren na de inwerkingtreding van de eerste koelieordonnantie, geschreven. En hoe is het nu met de behandeling? De eigenlijke verbetering — helaas nog lang niet voldoende — is pas na de instelling van de Arbeidsinspectie, een tiental jaren geleden begonnen. En het gehalte van de koelies? Meent men aan planterszijde juist niet, dat de vele aanslagen op de assistenten een bewijs zijn van het achteruitgaan van dat gehalte? Hierop kom ik evenwel later terug.

Over de vele gunstige rapporten, die toenmaals de Regeering in Holland uit Indië bereikten, kan hier niet worden uitgewijd. Dat zij echter eenerzijds van zeer eenzijdig standpunt opgesteld waren en anderzijds getuigden van onkunde van de ware toestanden op de ondernemingen, moet als vaststaand worden aangenomen. Latere publicaties omtrent den waren gang van zaken en zeker ook het angstvallig geheim gehouden rapport Rhemrev kunnen daaromtrent meer en beter inlichtingen geven.

Prof. Van Hamel's oordeel heeft daarom alleen waarde ten aanzien van de theorie der rechtsbeginselen, waarop de koelieordonnanties steunen.

In het kort komt het betoog van Prof. Van Hamel, voor zoover het de poenale sanctie betreft, op het volgende neer.

Het arbeidscontract is een civiel contract, dat niet alleen een privaatrechtelijken, doch ook een publiekrechtelijken kant heeft. Bij die overeenkomst zijn zulke groote sociale belangen in het spel, dat alleen op grond daarvan de waarschijnlijkheid reeds bestaat, dat dwingende voorschriften gerechtvaardigd zijn. Niet alleen dus „bescherming der economisch zwakkeren", zoodat bij het werkcontract de dwingende voorschriften alleen zouden mogen zijn ten gunste van de arbeiders; ook dwingende voorschriften van andere strekking zijn op grond der bij het contract verbonden sociale belangen gerechtvaardigd.

Het is een groot woord, wanneer men verkondigt, dat de

nakoming van civielrechtelijke verplichtingen niet door strafrechtelijke sanctie mag worden verzekerd. De oorsprong dezer dwaling ligt in de scheiding, die men tusschen strafbaar en niet-strafbaar onrecht maakt. Een beginselgrens is hier echter niet te trekken.

Men zal steeds hebben te beslissen, of de bepalingen, die het geldt, het waard zijn en het noodig maken, dat de strafrechter tusschen beide treedt.

Hiermede is in overeenstemming — aldus nog altijd Prof. Van Hamel — wat vele rechtsgeleerden daaromtrent gezegd hebben, o.m. Mr. Levy (die het overigens lang niet in alle opzichten met Prof. Van Hamel eens was), die in het Weekblad van het Recht No. 5722 zeide: „Ik moet in thesi het bestaan of liever de aanwijsbaarheid à priori van zoodanige grens (n.l. tusschen civiel- en crimineel recht) loochenen. Iedere wet heeft aan twee vereischten te voldoen; 1e moet ze *recht* scheppen, 2e moet ze zich doen gehoorzamen, kan dit langs den civielen weg en met civielrechtelijke middelen, des te beter. Niemand zal het begeerlijk achten, dat strafbepalingen à plaisir worden vermenigvuldigd. Kan het echter niet, loopt de wet gevaar, de civielrechtelijke sanctie bezigend, lex imperfecta te blijven, dan alleen, maar dan zonder aarzeling moet de straf verordend worden. Wat het zwaarste is, moet het zwaarste wegen."

Verder werd uitdrukkelijk gewezen op de volgende voorwaarden:

De te beschermen belangen moeten van ingrijpend gewicht zijn;

De andere gewone rechtsmiddelen moeten tekort schieten;

De strafbepalingen mogen niet meer schade doen dan nut.

Tot zoover het betoog van Prof. Van Hamel.

Principiëel derhalve geen bezwaren tegen eene arbeidswet met poenale sanctie, ook niet, wanneer er geen exceptioneele omstandigheden aanwezig zijn, die strafrechtelijke sanctie van een civiel contract eischen, *indien maar voldaan wordt aan de zooeven genoemde voorwaarden.* In hoeverre dit laatste het geval is, zullen we later zien.

Terwijl in Europa het belang van den arbeider zelven de prikkel is om zijn plicht behoorlijk naar de aanwijzingen van den werkgever te vervullen, in Indië niet alzoo. En wanneer dan de arbeidswetgeving ginds het niet zonder dwingende bepalingen

kan stellen, niet alleen ter bescherming van des arbeiders belangen, doch ook om den werkgever de behoorlijke dienstprestaties van zijn werklieden te waarborgen, dan volgt hieruit wel, dat een arbeidsovereenkomst, waarvan de nakoming niet gewaarborgd is door dwangbepalingen, in de tropen een papieren fraaiïgheid zou zijn, welke den werkgever geen waarborg levert, dat hij kan rekenen op den arbeid van den contractant voor den duur, waarvoor deze zich verbonden heeft. En daarop komt het toch feitelijk aan. De groot-onderneming mag niet afhankelijk zijn van het al of niet uitkomen van het werkvolk of van hun meerdere of mindere lust om arbeid te verrichten.

Afhankelijkheid van den arbeider.

Nu de poenale sanctie, van juridisch standpunt beschouwd, den toets heeft kunnen doorstaan, rijst de vraag, of het misschien de afhankelijkheid van den arbeider is, die als de hoofdfout van het systeem moet worden gebrandmerkt. Die afhankelijkheid heeft zeer zeker tot de misstanden geleid, waartegen Mr. Van den Brand in zijne brochures van 1902 en 1903 zoo krachtig is opgekomen en die thans, in dien hoogst stuitenden vorm als daar omschreven wordt, tot het verleden behooren.

Door de zooeven bedoelde vraag zonder meer bevestigend te beantwoorden en tot vrijen arbeid in den meest ruimen zin te concludeeren als het eenige geneesmiddel, miskent men de beteekenis van het arbeidscontract (ook in de andere wereldstreken), zooals dat volgens de tegenwoordig geldende rechtsbegrippen moet worden opgevat. Een kleine theoretische uitwijding, die als elke juiste theorie, welke de vraagstukken van het maatschappelijk ontwikkelingsproces raakt, in het nauwste verband tot de praktijk der dingen staat, is hier noodig.

Eertijds was dit contract een overeenkomst betreffende huur van diensten. Blijkens de tegenwoordige Nederlandsche arbeidswetgeving is het thans eene overeenkomst, waarbij de eene partij (de arbeider) zich verbindt om *in dienst* van de andere (den werkgever) tegen loon een zekeren tijd arbeid te verrichten.

Is bij de huurovereenkomst alle afhankelijkheid van de eene partij jegens de andere uitgesloten, bij het arbeidscontract is dat niet het geval. Dit is een punt van groot gewicht. De arbeider

verbindt zich, zegt Mr. P. H. Schneider in zijn „critische beschouwing van het ontwerp eener arbeidsregeling voor de Oostkust van Sumatra van Mr. A. F. van Blommestein", „om arbeid te verrichten in dienst, d.w.z. naar de aanwijzingen en bevelen van den werkgever, dus met prijsgeving van zijn vrije wilsuitoefening. „Geen overeenkomst", lezen we daar, „beheerscht zóózeer de persoon van den contractant als de arbeidsovereenkomst den arbeider. De arbeider is door het aangaan van deze overeenkomst verplicht tot een *daad*, waarvan hij zich niet kan bevrijden door het afstaan van een goed".

Om kort te gaan, zulk een contract schept den *plicht tot arbeid in dienst van den werkgever met inachtneming van diens bevelen.*

Men vergete bij de ontleding van dit onderdeel van het vraagstuk niet, dat hier uitsluitend sprake is van afhankelijkheid ten aanzien van het bedrijf. De contractkoelie bevindt zich echter in een veel omvangrijker afhankelijkheid. Hij mag de onderneming niet verlaten naar eigen verkiezing. Hij moet wonen, waar en zooals hem dat wordt aangewezen, zij het ook dat men hierbij zijn belang op het oog heeft. Hij moet zich aan geneeskundige voorschriften en maatregelen onderwerpen, die wel is waar in hygiënisch opzicht de cultuurlanden ter Oostkust hebben gemaakt tot een voorbeeld voor alle overige deelen der wereld met groote arbeidscentra, doch welke maatregelen door den contractant dikwijls gevoeld worden als een niet geringe inbreuk op zijn persoonlijke vrijheid. Die onvrijheid wordt hem te pijnlijker, daar hij èn door de onvolkomenheid van het Staatstoezicht èn door zijn eigen geaardheid (vandaar dat Mr. Van Blommestein den contractkoelie tegen zich zelven wilde beschermen) in vele gevallen, wanneer hij werkelijk gerechtigd moet worden geoordeeld, bezwaren en klachten in te brengen, daartoe niet zal komen en „zich veel zal laten getroosten". Want daar hij toch op dezelfde onderneming moet blijven, kan hem zulk een klacht niets dan onheil brengen.

Om zich een juist denkbeeld van den feitelijken toestand te kunnen vormen, moet men zich van deze waarheden behoorlijk rekenschap geven.

Echter kwamen we tot de conclusie, dat afhankelijkheid van een arbeider tot den werkgever in het bedrijf niet kan gemist

worden. Zonder haar is geen groot bedrijf, alwaar met duizenden arbeiders gewerkt wordt, bestaanbaar.

Men behoort m.i. bij het onderzoek aangaande het arbeidsvraagstuk in deze streken deze theorieën betreffende de poenale sanctie op het werkcontract en de afhankelijkheid van den arbeider tot den werkgever terdege onder de oogen te zien. Dit mag evenwel niet leiden tot overdrijving hunner beteekenis en verwaarloozing van de belangen van duizenden, die als werklieden in de hier bedoelde afhankelijke positie komen. Want met alle goede zorg voor den eenmaal gebonden arbeider ten gevolge van de wettelijke bepalingen, waarvan de nakoming zooveel doenlijk gewaarborgd wordt door de instelling eener georganiseerde arbeidsinspectie, is er in de wijze, waarop de band in vele gevallen geslagen wordt, en de manier, waarop gezorgd wordt, dat de gecontracteerde gebonden blijft, iets, wat elk weldenkend mensch tegen de borst stuit.

De koelieordonnantie is volkomen geslaagd met het bevestigen van de bedrijfszekerheid. Vandaar de strijd om het behoud van hare voorschriften, gevoerd van de zijde van het kapitaal en zijn dienaren. Als Dr. Vriens in zijn in *De Tijd* verschenen artikel „De nieuwe Koelieordonnantie voor de Oostkust van Sumatra" uitroept: „En nu vraag ik of iemand het in koelen bloede kan aanzien, dat bloeiende cultures tot ondergang gedoemd worden door de zorgeloosheid van arbeiders, die zich niet van hun plicht bewust zijn en er zich niet om bekommeren, of zij zich, zij het ook ter wille van hun bestaan, verbonden hebben tot het verrichten van niet-overmatig werk", dan ligt daarin al de bezorgdheid voor een mogelijke opheffing van een regeling ten gunste van het bestaan dier cultures opgesloten.

Doch bij het lezen dier woorden heb ik mij afgevraagd: „Is het mogelijk, dat iemand als Dr. Vriens in ernst kan beweren, dat de Inlandsche immigrant in deze streken zich ter wille van zijn bestaan vrijwillig als contractant in de cultures bindt? Is het hem onbekend, dat in zoo heel veel gevallen het aangaan van een contract op alles meer gelijkt, dan op een vrijwillige met kennis van zaken gesloten overeenkomst?" En zou dan ten aanzien van die gevallen de vraag niet meer gerechtigd zijn: „Kan iemand het in koelen bloede aanzien, dat duizenden stumpers, voortgekomen uit de bevolking van Java, gebonden aan een bestaan,

waarbij noeste vlijt en een maximum te verrichten arbeid als nummer één op het programma staan, door den sterken arm tot uitvoering daarvan gedwongen worden met voorbijzien van elk waarachtig gevoel van humaniteit en rechtvaardigheid?" Hoe dikwijls is die vraag mij voor den geest gekomen, wanneer ik als magistraat *recht* sprak!

Het aangaan van het contract.

Wij kwamen tot de conclusie, dat de koelieordonnantie met poenale sanctie op principiëele gronden te verdedigen is, wanneer bepaalde omstandigheden zulks noodig of wenschelijk maken en aan zekere voorwaarden wordt voldaan.

Zijn die omstandigheden ter Oostkust aanwezig en wordt aan die voorwaarden voldaan? Indien het antwoord op die vragen bevestigend luidt, kan de koelieordonnantie ook in hare practische werking vrij uitgaan. In dat geval zullen we ons echter hebben af te vragen, wat het dan kan zijn, dat zoo velen tegen het systeem van arbeid in dit gewest inneemt. Kan het eenvoudig een verkeerde toepassing der wettelijke voorschriften zijn, waardoor de désideratie aan een goede wet gesteld naar de zooeven aangehaalde omschrijving van Mr. Levy niet verwezenlijkt worden? Wordt de koelieordonnantie, zooals ze daar ligt, misschien alleen toegepast ten faveure van den werkgever, ten gunste der bedrijfszekerheid en let men daarbij onvoldoende op het lot van de domme contractarbeiders?

Om die vragen te kunnen beantwoorden, moeten we ons rekenschap geven van den werkelijk bestaanden toestand, van de praktijk der dingen ten aanzien van de omstandigheden, waarop de koelieordonnantie betrekking heeft.

Al aanstonds bij den aanvang van alles, stuiten we op een groote moeilijkheid, die ik zooeven al aanroerde, n. l. deze, dat zeer veel koeliecontracten gesloten worden, zonder dat de eene partij, de arbeider, weet wat hij doet. De strekking der koelieordonnantie is — zooals Prof. Van Hamel niet eenmaal doch op meer plaatsen in zijn voordracht releveert — om de *vrije toestemming* te waarborgen. Nu moge men — zooals van planterszijde gewoonlijk geschiedt — beweren, dat alle koelies heel goed weten, wat de eenmaal gesloten overeenkomst eigenlijk van hen eischt, dit sluit nog niet in zich, dat zij dat wisten, toen

ze het contract op Java teekenden. Het zou al te naïef zijn, indien men tegen zou willen spreken, dat een groot deel der emigranten van Java tot het teekenen van een koeliecontract bewogen wordt op gronden, die al heel weinig met *vrije toestemming* te maken hebben. Wel maakt Prof. Van Hamel — dit was in 1892 — met ingenomenheid melding van het feit, dat blijkens de Indische rapporten *niet tot emigratie behoeft te worden uitgelokt*, doch al wat sedert omtrent de werving bekend is geworden en de praktijken, die de wervers toepassen om het benoodigd aantal contractanten naar Deli te kunnen zenden, is hiermee in flagranten strijd. Hoeveel ook van Bestuurszijde is gedaan om valsche wervingspraktijken tegen te gaan, het is niet mogen gelukken daarin afdoende verbetering te brengen.

Helaas verzet het karakter van den inlander zich daar ook tegen; zijn aard staat een afdoende bescherming zijner belangen in den weg. Heeft hij eenmaal geld aangenomen en zich daarmede op een Gouvernementsbureau tot contractarbeid verbonden, dan schijnt het recht van klagen voor hem verloren, althans hij vermeent zich niet meer te kunnen terugtrekken en in alles te moeten berusten.

Emigratie van Java naar Deli buiten de werving om begint tegenwoordig op kleine schaal te geschieden, doch daaraan zijn zooveel moeilijkheden verbonden, dat de beroepswerving, zij het thans naast de z.g.n. eigen-werving, met al den aankleve van dien nog in volle actie is, om voor de Oostkust — om niet van andere in en buiten Nederlandsch-Indië gelegen streken te spreken — het noodige arbeidsmateriaal te bemachtigen en uit te leveren. Nog wordt door een heir van onbetrouwbare individuën een werk op groote schaal verricht, waarmede schatten verdiend worden ten koste van het geluk van een zeker aantal argelooze tropenbewoners. En het droeve is, dat zonder die lage oplichterijen geen menschen genoeg voor Deli te krijgen schijnen te zijn.

De wervingsordonnantie is niet in staat gebleken de vele misbruiken bij de werving te voorkomen of zelfs in voldoende mate te beteugelen. Het komt nog voor, dat lieden opgelicht worden en door allerlei misdadige middelen er toe gebracht worden, alle vragen door de betrokken ambtenaren te beantwoorden op de door de wervers gewenschte of afgedreigde wijze. De wervers

zijn een schrik voor de binnenlanden van Java, zoodat vrouwen zich op straat aaneensluiten en onder mannelijk geleide gaan om uit hunne handen te blijven. En zijn ze er eenmaal ingeloopen, dan is de angst zoo groot, dat het contract geteekend wordt na alle mogelijke bedreigingen of voorspiegelingen van de zijde der wervers. Het komt voor, dat wanneer sommige bestuursambtenaren het te moeilijk maken om de buit te doen doorglippen, de aanstaande emigranten naar een depôt in een andere plaats worden gebracht en daar zoo lang worden aangehouden, totdat ze op de hoogte zijn gebracht van alle verhoudingen in de omliggende dessa's, terwijl de kamponghoofden worden omgekocht om te verklaren, dat die menschen hun onderhoorigen zijn, zoodat het kruisverhoor, dat de emigranten moeten ondergaan, met het grootste succes voor dezen — wat minder moeilijken — ambtenaar wordt doorstaan. Het komt voor, dat niet alleen dessahoofden, doch ook hoogere inlandsche ambtenaren worden omgekocht à raison van *f* 10.— of meer per koelie, om emigranten te leveren of valsche verklaringen af te leggen.

Bij de keuring op Java worden nog te veel zwakke en zieke menschen voor de Oostkust doorgelaten. Hoe dikwijls heb ik de verzuchting niet hooren slaken, dat niet tot behoorlijken arbeid in staat zijnde stumpers als contractant zijn aangenomen!

Hoe kan er vertrouwen ontstaan in een land, waar de menschen met allerlei lokmiddelen en soms met geweld heen gedreven worden?

En veelal zijn het niet eens listige bedriegerijen of bedreigingen en handtastelijkheden, die Javanen tot het teekenen van een contract bewegen. Een enkel voorbeeld kan hier beter dan een lang betoog mijn meening toelichten.

Onlangs ontving ik een brief van een bestuursambtenaar op Java, waarin mijn tusschenkomst verzocht werd om een contractant van 12 jaren oud — zooals het daar luidde — die opgelicht was, en thans op een der ondernemingen in mijn ressort werkzaam was, op te sporen en zoo mogelijk tot de ontbinding van het contract mede te werken, opdat het kind naar zijn moeder zou kunnen worden teruggezonden.

Bij het daarop ingestelde onderzoek bleek de delinquent geen kind van 12 jaren te zijn, doch tenminste den leeftijd van 18 jaren te hebben bereikt. Hij was de zoon van een overleden

assistent-wedana en zelf schrijver op een fabriek geweest. Toen hij buiten betrekking was, liep hij op zekeren dag te Tandjong-Priok naar de daar gemeerd liggende schepen te kijken en kreeg lust een dier mooie vaartuigen nader te beschouwen. Een onbekend man, met wien hij daarover sprak, ried hem aan om — nu hij toch buiten werk was — een contract voor Deli te teekenen, waar hij ook als schrijver zou kunnen werken en heel wat meer zou verdienen dan op Java mogelijk was. Al heel gauw werd de voorslag aangenomen en de man was contractant. Hij verklaarde op de desbetreffende vraag, dat hij geen klagen over de behandeling op de onderneming had, doch dat tjangkolwerk hem vreemd was en hij daarom nog al moeite had met te doen, wat hem opgedragen werd. Hij zou evenwel trachten het beste ervan te maken.

Deze man was een zoon van een assistent-wedana, eertijds schrijver op een fabriek, dus in ontwikkeling verre staande boven den gewonen desaman. Wat te denken van de voorstellingen, die laatstgenoemde zich bij het aangaan van het contract maakt?

Op een andere onderneming bleken drie contractanten te zijn aangekomen, die uitstekend Hollandsch spraken en de Hollandsch-Inlandsche school in alle klasse hadden doorloopen met gunstig resultaat. Zij hadden voor de Oostkust van Sumatra geteekend om. . . . carrière te maken! Hunne contracten werden op initiatief van de arbeidsinspectie ontbonden buiten toedoen der betrokkenen om. Hiermede is wel bewezen, dat zelfs deze vrij ontwikkelde inlanders in de verste verte niet wisten, wat ze deden, toen ze een werkovereenkomst voor Deli aangingen en, hier beland, niet wisten, dat ze bezwaren konden voorbrengen en hoe zich uit de impasse, waarin ze geraakt waren, te redden.

Het is, dunkt mij, niet voor tegenspraak vatbaar, dat de koelies, die een nieuw contract aangaan, voor het overgroote meerendeel, zoo niet allen, in volkomen onwetendheid handelen omtrent hetgeen ze doen en omtrent hetgeen hen te wachten staat. Deze waarheid werd reeds in 1875 in de Tweede Kamer uitgesproken, toen de heer Mr. V. d. Kaay erop wees, dat de Javaan te weinig ontwikkeld was om te weten, tot wat hij zich door een werkcontract verbond. In de praktijk is het koeliecontract voor de Buitenbezittingen in die gevallen niet anders dan een kunstgreep, waardoor men den koelie voor eenig direct voordeel of door

mooie voorspiegelingen, meermalen door list en misleiding en soms door geweld, voor jaren bindt met de verplichting om voor hem soms geheel ongeschikten arbeid naar hooge eischen te verrichten.

Dergelijke contracten zijn geen overeenkomsten in den zin der wet en het strafrechtelijk waarborgen van de nakoming daarvan is op zijn minst genomen een onbillijkheid tegenover den verbonden koelie.

Deze toestand komt feitelijk hierop neer, dat de harde noodzakelijkheid, welke in Europa den werkman dwingt met volkomen kennis van zaken een werkovereenkomst aan te gaan, in de tropen veelal wordt vervangen door het misbruik maken, van de onwetendheid en de zorgeloosheid van de bevolking. Later moeten strafbepalingen die zorgeloosheid onschadelijk maken, opdat de contractant door die zelfde eigenschap geen gevaar voor de bedrijfszekerheid worde! Een systeem, dat een dergelijke inbreuk op de menschelijke persoonlijkheid maakt, moet tegenover dat nadeel wel zeer groote voordeelen bieden, om te kunnen blijven gehandhaafd.

Met waardeering moet hier getuigd worden van de wijze, waarop de Plantersvereenigingen ter Oostkust van Sumatra trachten de misbruiken bij de werving tegen te gaan, dan wel de nadeelige gevolgen daarvan tot een minimum te beperken.

De Deli Planters Vereeniging (D. P. V.) is er al vrijwel in geslaagd om voor de eenmaal op vaste basis georganiseerde ondernemingen, die gemiddeld een 350 Javaansche koelies (behalve de Chineesche contractanten) aan het werk hebben, onder wie slechts een geringe fluctuatie plaats heeft, het aantal, dat jaarlijks naar Java terugkeert door de z.g.n. laukehwerving aan te vullen. Hierbij tracht men met behulp van reeds op de onderneming werkzame of werkzaam geweest zijnde arbeiders, die daartoe naar Java worden uitgezonden, Javanen te bewegen — zoo eenigszins mogelijk met hun gezinnen of met eenige vrienden — naar de Oostkust te emigreeren om hen voor de onderneming een contract te doen aangaan. Indien goed uitgevoerd, is misleiding hierbij haast onmogelijk. Die werving is echter alleen van beteekenis voor die tabaksondernemingen, welke met een vast corps contractanten werken. De overgroote meerderheid der andere ondernemingen (rubber, thee, koffie e.a.) kan op die manier niet van voldoend werkvolk worden voorzien. Hoewel veel voordee-

len biedend, is aan deze wijze van werving, zoolang de beroepswerving nog bestaat, ook een groot gevaar verbonden. De laukeh heeft er een te groot voordeel van om zijn singkeh (nieuweling) aan den beroepswerver over te doen, dan dat zulks hem niet in de verleiding zou brengen om op die wijze een winst te maken. En dit knoeien met menschen, om arbeiders te kunnen leveren, zal te grooter proporties aannemen, naarmate de vraag naar arbeid grooter is en het gehalte van de handlangers der wervers minder is. De goede trouw van den laukeh wordt in die omstandigheden op een zwaren proef gesteld.

Behalve de D. P. V. heeft ook de Algemeene Vereeniging van Rubberplanters ter Oostkust van Sumatra (A. V. R. O. S.) het hare gedaan om tot betere toestanden te geraken. Zij stelde de z.g. eigen-werving in. Het zou mij te ver voeren, op deze belangrijke aangelegenheid dieper in te gaan, doch de wijze, waarop de A. V. R. O. S. die zaak heeft aangevat, stemt tot dankbare erkenning, dat zij uitgaat van het standpunt, dat de belangen der cultures meebrengen, dat de aangeworven arbeiders op een eerlijke manier aan de onderneming gebonden worden. Zij heeft onlangs een specialen agent op Java aangesteld om dit vraagstuk in studie te nemen en de eigen-werving te organiseeren. Om kort te gaan, ten koste van groote financiëele offers stelt die vereeniging alles in het werk om het door haar beoogde doel — een eerlijke werving — te bereiken. In haar laatste verslag lezen we evenwel de teleurstellende mededeeling, dat zonder de instandhouding der beroepswerving onmogelijk in de nijpende behoefte aan werkvolk kan worden voorzien (pag. 9 van het verslag over 1916—1917). Nog gedurende een lange reeks van jaren derhalve zal de beroepswerving niet gemist kunnen worden en zullen ten gevolge daarvan alle nadeelen, zooeven met een enkel woord gereleveerd, blijven bestaan.

Wordt aan de voorwaarden, die poenale sanctie rechtvaardigen, voldaan?

Er zijn — om op het eigenlijke contract terug te komen — evenwel een groot aantal contracten, die wel degelijk met kennis van zaken worden gesloten, n.l. de reëngagementscontracten en de contracten door lieden aangegaan, die reeds als contractant waren

ontslagen en nu op Java een nieuwe werkovereenkomst [1]) aangaan. De vraag, uit welke overwegingen de koelie tot het aangaan van een reëngagementscontract overgaat, kan hier buiten beschouwing blijven. Die contracten worden met kennis van zaken gesloten en hierbij doet de vraag zich voor, of poenale sanctie van de overeenkomst gerechtvaardigd wordt door de omstandigheden, m. a. w. of aan de voorwaarden, die Prof. Van Hamel stelde, wordt voldaan. Zooals we zagen zijn die voorwaarden de volgende:

A. De te beschermen belangen moeten van ingrijpenden aard zijn.

Aan deze voorwaarde wordt ongetwijfeld voldaan. Ook al zal men toegeven, dat de bloeiende cultures naar verhouding onevenredig groote welvaart brengen aan de klasse van Europeanen, waartoe de werkgevers behooren, dan nog is de instandhouding van zulke cultures een belang van niet te onderschatten beteekenis. Het uiterlijk aanzicht van het gewest Oostkust van Sumatra demonstreert dit. Dat vele Europeanen en Oosterlingen in de cultures een bestaan vinden, dat er een zekere arbeidersbevolking is ontstaan, hoezeer men die ook in andere verhouding zou willen zien gebracht, zijn alle factoren, die men niet kan wegcijferen, wanneer men overweegt, of, en in welk opzicht het bestaan der groot-cultures als een zaak van ingrijpend belang moet worden beschouwd.

En dan denken we nog niet eens aan het in den aanvang van dit artikel gereleveerde feit, dat de cultuurlanden als medeproducent van gebruiksartikelen der menschheid een eigen plaats innemen in het wereldverkeer.

Bovendien is het een voordeel voor de inlandsche bevolking in het algemeen, wanneer ze door wettelijke bepalingen, om zoo te zeggen, gedwongen wordt om de indolentie en de zorgeloosheid, waaraan ze ten nadeele van haar zelve laboreert, vaarwel te zeggen. Het voortbestaan dier eigenschappen zou haar ten slotte den ondergang tegemoet doen gaan in den strijd om het bestaan met volkeren van hooger economische ontwikkeling.

Redenen te over om hier van belangen van ingrijpenden aard te spreken.

---

[1]) De duur van een immigratie-contract (op Java aangegaan contract) is 3 jaren, die van een reëngagementscontract 18 maanden.

B. De andere gewone (civiele) rechtsmiddelen moeten te kort schieten.

Het wordt al iets moeilijker om het bestaan van deze voorwaarde zonder meer te erkennen. Hierbij hebben we evenwel rekening te houden met den aard van den Oosterschen werkman. Verschillende planters van naam verzekerden mij, dat volgens hunne meening de afschaffing van de poenale sanctie, wanneer die niet te bruusk geschiedt, voor de goede maatschappijen geen ander gevolg zou hebben dan een weinig moeilijkheden, die te overkomen zijn. Nieuwe ondernemingen — meenden zij — zouden dan evenwel niet geopend kunnen worden, enkele zwak staande maatschappijen zouden ten gronde gaan. Volgens die meening zou de poenale sanctie derhalve alleen noodig zijn om nieuwe ondernemingen te kunnen openen en zwak staande maatschappijen voor ondergang te behouden. Voor gewone maatschappijen zouden de gewone rechtsmiddelen voldoende zijn. Dit beteekent, dat als men den werklieden op een onderneming een behoorlijk menschwaardig bestaan verzekert, er geen strafbepalingen noodig zijn om hen tot arbeid te dwingen.

Hiertegenover staan de uitkomsten van proeven, zoowel in Deli met het borongan-systeem (aanneming van werk) als op Java tijdens het mindere-welvaart-onderzoek gedaan, die aantoonen, dat hooger loon den Javaanschen arbeider kan brengen tot minder arbeid; daar hij veelal met zijn werk zal uitscheiden, wanneer hij een zeker gering bedrag, voldoende om van te kunnen leven, heeft verdiend, zulks in tegenstelling met den Chineeschen koelie, die alles doet om wat meer te verdienen.

Het is juist de vrees van een aantal planters, dat bij afschaffing der poenale sanctie de inlandsche arbeider onvoldoenden arbeid zal presteeren om het bedrijf loonend te maken. Wanneer men echter in aanmerking neemt, dat er verscheidene ondernemingen zijn, waarvan heel weinig en zelfs geen enkele koelie wordt opgezonden om voor gewone koelieordonnantie-overtredingen terecht te staan, dan mogen we aannemen, dat deze vrees in nauw verband staat met de wetenschap, dat er nog zooveel beheerders van ondernemingen, assistenten en inlandsche opzieners zijn, die niet of zeer slecht met werkvolk kunnen omgaan.

En dan is de poenale sanctie het middel om den koelies te beletten weg te loopen en hun dienst vaarwel te zeggen. Dat

hierin juist het groote nadeel van het geheele stelsel ligt, zal hieronder nader aangetoond worden.

C. De Strafbepalingen mogen niet meer schade dan nut stichten.

Het onderzoek naar de vraag, of aan deze voorwaarde wordt voldaan, brengt ons te midden van de praktijk der koelieordonnantie. We zullen ons hebben af te vragen, hoe de toestand is, en, indien deze te wenschen overlaat, of onder het vigeerende systeem doeltreffende verbetering kan worden aangebracht, m. a. w. of deze mogelijk is met behoud van het werkcontract met poenale sanctie in zijn tegenwoordigen vorm.

Wanneer we willen nagaan, welken invloed de koelieordonnantie op den contractant heeft, dan hebben we daarbij rekening te houden met verschillende factoren. De z.g.n. opvoedende kracht, die er van deze ordonnantie uitgaat, doet zich maar voor een zeker gedeelte der koelies gelden en dan nog, wanneer deze onder overigens gunstige omstandigheden verkeeren.

Zij, die in zichzelf de eigenschappen hebben om geregeld te kunnen arbeiden, die derhalve ook zonder koelieordonnantie in een of ander bedrijf voldoen, omdat ze de geschiktheid voor de hun op te dragen taak bezitten, hebben geen strafrechtelijke sanctie van het door hen aan te gane contract noodig. Zij kunnen slechts nadeel van eene toepassing der strafbepalingen ondervinden, daar zij door een vergissing, door een misverstand in de gevangenis terecht kunnen komen.

Zij, die de geschiktheid tot arbeiden ten eenenmale missen en behooren tot de z.g.n. ongewenschte elementen, zullen ook met de koelieordonnantie in de hand, niet tot goede arbeiders worden opgeleid. Zij zullen deserteeren of ieder oogenblik ter politierol gestraft worden, zonder eenige kans op verbetering. Zij zijn niet alleen door het leveren van slecht werk, doch ook door hun invloed op de omgeving een gevaar voor de onderneming. Vooral bij het systeem der kazernewoningen, waarin de wilde massa instincten de bezonnen individuën verstikken, doen zij veel kwaad.

Zoo blijft over de groote groep van koelies, die nog in hooge mate gekenmerkt worden door onkunde en zorgeloosheid, eigenschappen, die voor verbetering vatbaar zijn. Zal die verbetering — zoo luidt de vraag — alleen mogelijk zijn in het werksysteem, als

thans ter Oostkust wordt toegepast, of zal dat systeem daartoe de kortste weg zijn, dan wel moet — om werkelijk doel te bereiken — een andere weg worden ingeslagen?

Er zijn voor den koelie uit deze groep twee gevallen mogelijk. In het eerste geval komt hij op een onderneming terecht onder personeel, dat met werkvolk kan omgaan. Zulk personeel begrijpt, dat leiding ook kan gegeven worden zonder van de onaangename middelen gebruik te maken, die een koelieordonnantie aan de hand doet.

In het andere geval ziet hij zich geplaatst onder den beheerder, die niet weet, wat „goede behandeling" van den koelie beteekent en die alleen zorgt voor die zaken, welke de koelieordonnantie uitdrukkelijk voorschrijft, daartoe door de Arbeidsinspectie aangezet. Het toezicht draagt hier het karakter van hinderlijke bemoeienis met het werk der koelies.

Zooals van zelf spreekt, zijn de grenzen niet precies te trekken. Op de beste onderneming kan één slechte assistent veel bederven. Bovendien zijn misverstanden, onbekendheid met de particuliere omstandigheden van den werkman, gebrek aan kennis van het Javaansch en dergelijke even zooveel oorzaken, die voor den contractant kunnen leiden tot een veroordeeling door den magistraat.

Alleen in het eerste dezer beide gevallen zal de koelie op de onderneming werkelijk tot een goed werkman kunnen worden opgeleid, doch deze goede beheerders — dit zal men wel willen toegeven — zullen zeer weinig gebruik maken van de gelegenheid om den koelie, die nog leeren moet, met den strafrechter in aanraking te brengen. Strafrechtelijke sanctie om opvolging van de verplichtingen, die het werkcontract den koelie oplegt, te bevorderen, is in dat geval al weer niet noodig. Alleen zal dan de koelieordonnantie toepassing vinden, in geval de koelie bepaalde contractbreuk pleegt, b. v. door weg te loopen en den dienst te verlaten, dan wel te weigeren om te arbeiden.

In het laatste der zooeven bedoelde gevallen zal de koelieordonnantie telkens te hulp worden genomen, om het tekort aan geschiktheid van het personeel door dit middel aan te vullen. Zoo heeft men een middel om — niettegenstaande de omstandigheden daartoe niet meewerken —, den koelie te dwingen, zijn taak op de onderneming te volbrengen. De werkgever is in allen gevalle

beschermd, doch de contractant ter andere zijde? Deze zal juist in de gevallen, waarin hij steun zou moeten kunnen zoeken bij de Overheid, opgezonden worden om gestraft te worden. En aangezien het in den regel zoo goed als onmogelijk is om uit te maken of de behandeling door den beheerder of zijn personeel de aanleiding is geweest tot het conflict en bijgevolg tot de opzending van den contractant ter bestraffing, tenzij in zeer sprekende gevallen, zoo zal men inzien, dat de koelie, in voor hem netelige omstandigheden, den bestuursambtenaar (-magistraat) niet als zijn beschermer, maar als de bondgenoot van den slechten beheerder ziet optreden.

Dit is de hoofdindruk dien ik van de magistratuur ter Oostkust van Sumatra heb opgedaan. Deze opvatting wordt bevestigd door de herhaalde malen gedane verzekering van planterszijde, dat het veelvuldig opzenden van koelies wijst op onvoldoend kunnen omgaan met werkvolk van den beheerder en zijn personeel. Vooral de eerste is hier een voorname factor, want zijn invloed op de onder zijne bevelen dienende assistenten en opzichters is van verstrekkende beteekenis. De beheerder, die zijn eischen stelt en zich niet bekommert om het lot van den werkman en de wijze, waarop zijn personeel het resultaat, dat verlangd wordt, bereikt, is oorzaak, dat het personeel de bekende middelen zal toepassen om het maximum aan arbeid uit de contractanten te halen. Daar zal het systeem in zijn volle zwaarte neerkomen op de contractkoelies, die aan de eischen hebben te voldoen.

Toen de koelieordonnantie in werking trad, werd de groote macht over een groot aantal menschen, die niet in staat waren om voor hunne eigen rechten op te komen, verlegd van de handen van onbevoegden naar die van meer-bevoegden. De planters, eertijds eigen rechters op hunne ondernemingen, zagen voortaan de bevoegde macht als zoodanig optreden. Het doel — voorkoming van onrecht — werd echter niet bereikt.

De willigen en krachtigen zullen van een en ander de minste nadeelen ondervinden; zij, die zwak zijn — en hoevelen, vooral in nieuw te ontginnen streken, hebben een onvoldoend physiek, daar de „nijpende behoefte aan werkvolk" in dat opzicht de eischen wat heeft doen dalen — verkeeren in een toestand, waarin zij ondervinden, dat er geen recht te verkrijgen is. Zij schieten te kort en worden gevoelig op de onderneming gecorrigeerd, dan

wel worden opgezonden naar den magistraat, om daar hun „verdiende" loon te ontvangen.

Het gemiddelde procent van het werkvolk (contractanten), dat ter Oostkust per jaar met den politierechter in aanraking komt, is ongeveer 8. Van de 200.000 koelies komen dus ieder jaar 16.000 lieden in de gevangenis terecht.

Voor Simeloengoen geven de cijfers een veel ongunstiger beeld. Het gemiddeld aantal veroordeelingen bedraagt daar circa 15 %. De beide „hoogst aangeslagen" ondernemingen prijken in de statistiek met 37,50 % en 32,80 % veroordeelingen, waaronder de recidieven zijn begrepen. Het aantal koelies, dat op die ondernemingen in de gevangenis terecht komt (waarvan dus een zeker aantal meermalen), bedraagt respectievelijk 22 % en 16 %. [1])

Dit is een aantal, dat niet te rechtvaardigen is door de bewering, dat de Javaan alleen door strafbedreiging tot arbeidsprestatie te brengen is. Zulk een aantal veroordeelingen — en de straffen zijn in vergelijking met andere veroordeelingen door den politierechter zeer zwaar — schijnt er reeds op te wijzen, dat de straf, zooals die toegepast wordt, meer kwaad dan nut sticht.

De behandeling van den contractkoelie.

We zijn hier tot een teer punt genaderd. De behandeling van den koelie! Hoe deze moet zijn is niet te omschrijven en, zou een buitenstaander dat willen doen, dan gevoelt men onmiddellijk de waarheid van het spreekwoord: „de beste stuurlui staan aan wal". Men kan daarom niet anders zeggen, dan dat die behandeling humaan moet zijn in den waren zin des woords. Die eisch klemt juist door de gebondenheid van den contractant aan de onderneming te meer, daar de koelie zich hierdoor niet aan de behandeling van het over hem gesteld personeel kan onttrekken. De van

---

[1]) De Plantersvereenigingen hebben de juistheid der door mij verzamelde statistische cijfers in twijfel getrokken, zooals blijkt uit een door de besturen dier vereenigingen aan het *Vrijzinnig Weekblad* gedane mededeeling (Vide „De Planter in Simeloengoen" in het nummer van 9 Maart j.l. No. 36). De registers der polities rol vormen evenwel de eenige betrouwbare bron voor het opmaken der statistiek en deze geven geen ander beeld. Het is evenwel een zeer tijdroovend werk, om het aantal recidiven uit die registers te trekken, waarom ik dat getal slechts voor één onderneming met gemiddelde cijfers uitrekende en het verkregen cijfer, n.l. 10 % van het totaal aantal veroordeelingen, als norm aannam. Het blijkt thans, dat dit gedeelte voor sommige ondernemingen, o.a. de beide hier bedoelde, hooger is. Dit doet evenwel aan de waarde van mijn betoog niets te kort.

bovenaf gegeven voorschriften mogen nog zoo mooi zijn, iedere op de onderneming over het werkvolk geplaatste opzichter — ook de inlandsche — weet, dat de koelie tóch niet weg kan.

De averechtsche denkbeelden, die sommige beheerders van ondernemingen hebben omtrent hunne rechten en verplichtingen, leiden voor de onder hen werkende koelies tot het grootste onrecht.

Verscheiden voorbeelden van eigen recht doen werden wel door de beheerders, die zulks toegepast hadden, zelven medegedeeld, waaruit wel blijkt, hoe weinig zij gevoelen, welk kwaad zij daarmee doen. Wanneer nalatigheden van koelies niet als een overtreding van de koelieordonnantie kunnen worden ondergebracht, wenscht men toch een gestrenge correctie toe te dienen. Daar er niet meer geslagen mag worden, zoekt men een andere wijze om den betrokken koelie een leed te berokkenen, dat hem van zijn zorgeloosheid zal genezen, vooral ook ter afschrikking voor anderen. Dat de beheerders de situatie wel een weinig begrijpen, blijkt uit het feit, dat zij dan wel inzien, dat de magistraat in zulk een geval machteloos staat; doch de rust en orde op de onderneming moeten gehandhaafd worden en iedere chef heeft toch het recht om zijn ondergeschikten terechtwijzigingen toe te dienen! Voor den contractant wordt het begrip terechtwijzing evenwel te dikwijls verbonden aan een kwetsende bejegening en dáárin schuilt de oorzaak van veel onheil.

In nauw verband hiermede staat de wijze, waarop in het gewone leven, bij de dagelijksche aanraking van Europeanen en Oosterschen arbeider, de laatste behandeld wordt. De ruwheid, de onwelwillendheid, die er in het geheele optreden van vele planters tegenover hun koelies dik op ligt, vormen de donkere zijde van het probleem. Wanneer ik een planter, dien ik goed ken en wiens goed hart mij waarborg zou moeten zijn, dat hij ten minste zijn koelies humaan behandelen moest, tegen zijn vrouw hoor zeggen op het oogenblik, dat deze een koelie vraagt, wat hem mankeert: „Och, je moet met dat tuig niet praten", dan typeert deze krachtterm den algemeenen toestand.

De verhouding van den beheerder en diens assistenten tot het werkvolk laat in den regel nog bijna alles te wenschen over. Er moge eenige verbetering bij vroeger zijn gekomen, men is op dat gebied nog zeer ver van het ideaal verwijderd.

Waar aan de eene zijde zoo heel dikwijls groote minachting

valt te boeken, daar is het toch niet zoo heel onbegrijpelijk, dat zich aan den anderen kant een dosis latente haat verzamelt, die op een gelegenheid wacht, om tot uiting te komen. Verveling en eentonigheid in de rusturen zijn zeer slechte factoren voor onbeheerschte gemoederen. Is het wonder, dat dit alles tot de treurige koelie-excessen leidt, waarvan de assistenten na dikwijls een geringe directe aanleiding de dupe worden? Ook weer verklaarbaar is de opwinding, die telkens na een aanval onder de planters ontstaat, de onrust, die daardoor teweeg gebracht wordt.

Zou het met het oog op dit alles niet meer op den weg van het orgaan der assistenten *De Planter* liggen, om te waarschuwen tegen deze fatale opvattingen, dan telkens na plaats gehad hebbende aanvallen de fout te wijten aan rechtspraak of bestuur? Het ligt toch niet op den weg der assistenten dáárin verbetering te brengen, zoodat met het belichten van die zijde van het kwaad tegenover de assistenten, niet anders bereikt wordt dan hen opwekken tot ontevredenheid over de weinige hulp, die zij van Bestuurszijde ontvangen en het wakker maken van het besef, dat de aanvallen van koelies op assistenten alleen de misdadige neigingen van de Oosterlingen tot oorzaak hebben. En ook hier mist de koelieordonnantie opvoedende kracht. In stede van den planters een prikkel te zijn den koelie goed te behandelen, oefent die ordonnantie juist een invloed in gansch anderen zin uit. De planters hebben de vaste overtuiging, dat vrees voor straf — op de onderneming of door den magistraat opgelegd — de voornaamste drijfveer is, die den ongeschoolden arbeider tot de prestaties brengt, die men van hem verwacht. Daarin ligt de geheele verhouding tusschen het toezichthoudend personeel en den koelie opgesloten. Een Deliplanter schreef eens „De koelies kunnen toch niet wegloopen, worden steeds teruggebracht; waarom dus aan toorn niet de vrije hand gevierd?" Kan het duidelijker gezegd worden?

Het denkbeeld, dat werkvolk alleen op een onderneming nuttig arbeidt, als het tevreden is en wenscht te blijven — een der vooròp gezette doeleinden van de koelieordonnantie — geraakt geheel op den achtergrond. Geen strafbepalingen zijn in staat slecht werkvolk bruikbaar te maken en, indien de arbeiders hun plicht doen, is er geen wet noodig om hen te doen blijven in den dienst, waartoe zij zich verplicht hebben; integendeel, in dat geval zijn er zooveel mogelijkheden, dat zij door ontactvol optreden van het

personeel of door onbillijke eischen van den werkgever van plichtsverzuim beschuldigd worden, dat de strafrechter met hen zal kennis maken, zonder dat hiertoe eenige noodzaak bestond.

Leerzaam is het, wanneer men den administrateur der Bataafsche Petroleum Mij. te Pangkalan Brandan hoort verklaren (blijkens een desbetreffend bericht in de *Deli Courant*), dat het systeem van vrijen arbeid aldaar slaagt, omdat men het den menschen, zoowel in den arbeid als in het particuliere leven „senang" maakt, en dat dit slechts mogelijk is „na grondige kennisname van de nooden en behoeften der arbeiders en bij den vooropgestelden wensch, daaraan zooveel mogelijk tegemoet te komen".

De contractant, die voor het eerst op de onderneming te werk wordt gesteld, moet nog aan alles wennen. De tucht, die zijn arbeid en zijn persoon in het gareel moet brengen, drukt hem in volle zwaarte; gewoonlijk is hij onbekend met het werk, dat hem opgedragen wordt; soms is hij daarvoor ongeschikt, want ook het werk van koelies geëischt, is niet voor allen even passend! De eischen worden zeer hoog gesteld. Onder ontactvol personeel of slechte opzieners zal de ruwe behandeling hem in die moeilijke omstandigheden ondragelijk zijn. Een soort heimwee maakt zich van hem meester. Hij verlangt terug naar Java, het land, waar hij thuis behoort en waar hij van al die banden, die hem nu knellen, het bestaan zelfs niet vermoedde. Is het wonder, dat velen deserteeren? Elke rol geeft er een aantal te zien. De antwoorden, om het motief van het wegloopen te kennen te geven, zijn steeds „silap hati, ingat orang toewa" (ik was in de war, ik dacht aan mijn ouders of familie). Soms — doch dit komt heel zelden voor — is het de behandeling op de onderneming, die opgegeven wordt als oorzaak van de desertie. In dat stereotype antwoord „ingat orang toewa, silap hati", dat veelal den magistraat kregelig maakt om zijn schijnbare zinloosheid, schijnt toch een grond van waarheid te zijn gelegen. De eerste keer wordt hij voorwaardelijk veroordeeld en kan hij de straf ontgaan door vrijwillig naar de onderneming terug te keeren. Herhaalt zich de daad om zich uit dezen toestand los te maken, dan staat de gevangenis voor hem open. En al is het juist, dat onder de deserteurs een zeker gedeelte deugnieten en „ongewenschte elementen" voorkomt, met dezen gaan velen mee ter gevangenis, die daarin niet hadden moeten worden opgesloten.

De hoofdoorzaak van de veel voorkomende desertie wordt in het bovenstaande geteekend.

Het behoeft niet altijd een bepaalde kastijding en mishandeling of gedaan onrecht te zijn, hetgeen den koelie ontevreden maakt, doch hij moet eerst wennen. Hij vindt zoo geheel andere omstandigheden dan die, welke hij op Java verliet. Hij komt in een omgeving, geschapen door zulke heel andere factoren als die van zijn eigen land. De planter, die begrijpt, dat hij hier een mooi arbeidsveld heeft in economischen zin, zoowel ten opzichte van zijn onderneming als ten aanzien van de aldaar werkende koelies, kan wonderen verrichten. Wanneer men zich er op toelegt, het den koelie naar den zin te maken, hem tevreden te stemmen, hem „senang" maakt, dan heeft men daarin het middel om van hem gedaan te krijgen, wat in gemoede van hem geëischt mag worden. Hij zal dan van zelf niet wegloopen. Straffen en z.g.n. krachtige bestuursbemoeienis kunnen hier niets doen.

Indien de kazernewoningen eens vervangen werden door prettige eigen huisjes, zooals ik ze op de onderneming Haboko heb gezien. Indien er eens wat meer gedaan werd om de koelies afleiding te bezorgen door gamelanspel of bioscoopvoorstellingen — liefst tegen een matig entrée, daar wat om niet gegeven wordt, gewoonlijk niet geapprecieerd wordt — indien de koelie eens wat meer met zijn bezwaren en zijn zorg tot den assistent en den beheerder kon doordringen, dan zou al zooveel gewonnen zijn, om het werkvolk aan de onderneming te binden.

Ook hier moet met waardeering erkend worden, dat een groot aantal werkgevers in die richting reeds een en ander hebben gedaan.

Bioscoopvoorstellingen, wajangs, gamelans en andere amusementen bevorderen op verschillende ondernemingen den goeden geest onder de koelies, doch het is te betreuren, dat die goede bedoelingen soms schipbreuk lijden op het conservatisme der beheerders, waardoor oude verkeerde gewoonten hier en daar nog worden aangetroffen (Vierde Verslag van de Arbeidsinspectie pag. 15). Men ziet het ook hier. Er is tengevolge van het werksysteem en van de wijze, waarop de arbeider aan de onderneming is gebonden, geen prikkel voor de beheerders aanwezig om door alle middelen te trachten het den arbeider zoo naar den zin te maken, dat hij er — ook zonder wettelijke voorschriften — niet over zou denken heen te gaan.

De onderneming is van zijn werkkracht — dank zij de koelieordonnantie — verzekerd. Voor zijn huisvesting, zijn gezondheid, de uitbetaling van zijn loon wordt gezorgd. Hij verkeert in dat opzicht in gunstiger omstandigheden dan op Java. Dat hij als mensch ook rechten heeft, die niet in een contract te omschrijven zijn, wordt op vele ondernemingen maar al te zeer vergeten. De orde in het bedrijf eischt, dat niet ieder verzoek van een werkman om b.v. ander werk, om een andere woning en dergelijke kan worden toegestaan, waarom dergelijke verzoeken dikwijls à priori als een soort wederspannigheid tegen den bestaanden toestand worden beschouwd en de koelie, die blijft aandringen, tot de lastige elementen wordt gerekend. Een koelie, die zich onlekker voelt en zich ziek meldt, moet bewijzen, dat hij dit ook werkelijk is en wordt ter onderzoek opgezonden naar het hospitaal, vanwaar hij dan dikwijls met een certificaat van den geneesheer terugkeert, luidende:

> Ondergeteekende....., geneesheer bij ....., verklaart bij dezen, dat hij den contractant ..... van de onderneming ..... heeft onderzocht en bij dezen geen objectief waarneembare afwijkingen heeft kunnen constateeren, die het bestaan van diens klachten kunnen rechtvaardigen.

Zulk een verklaring „bewijst" dan, dat de man gesimuleerd heeft en zijn contractueele verplichtingen, n.l. om geregeld te arbeiden, niet is nagekomen. Hoeveel veroordeelingen werden op zulk een certificaat uitgesproken! In ieder hospitaal zijn dergelijke certificaten in gedrukten vorm voorhanden; bewijs wel, dat het hier geen uitzondering geldt. Natuurlijk komt het voor, dat een koelie simuleert, doch het gaat toch niet aan om dit euvel te bestrijden door iedereen, die geen objectief waarneembare afwijkingen vertoont en verklaart ziek te zijn, in het gevang te stoppen — ik bedoel bij vonnis van den magistraat te veroordeelen!

Dergelijke feiten demonstreeren welke opvattingen ter Oostkust van Sumatra gekoesterd worden, betreffende de menschwaardige behandeling van den contractkoelie.

Iemand, die zich hiermede niet vereenigt, ziet door een marmeren bril? [1]) heeft een bijzonderen kijk op de zaken. Voor hen, die de cultuurtoestanden op deze „bijzondere" wijze beschouwen,

[1]) Qualificatie in *De Planter*, orgaan der vakvereeniging voor assistenten in Deli.

ligt zeker de waarheid van mijn betoog niet geheel in het duister en er is een groote bevolkingsgroep, die het daarin schuilende onrecht wel niet weet te definieeren, doch die dat onrecht gevoelt. De contractkoelie ondervindt het — zoo niet voor zich zelven, dan ten aanzien zijner makkers — dagelijks. Daaraan wordt in den tegenwoordigen tijd maar al te zeer uiting gegeven, al let de Europeesche maatschappij hier te weinig op. Zoowel in de inlandsche pers als blijkens uitingen van contractanten, wordt daartegen protest aangeteekend. Doch de inlandsche werkman verstaat het nog niet, zijn belangen behoorlijk te bepleiten en in voorkomende gevallen geeft hij op zijne wijze uiting aan zijn gevoelens.

Koelierechtspraak door de magistraat.

Uit al hetgeen hier voorafgaat kan men afleiden, hoe dikwijls het kan voorkomen, dat de contractant wegens een ontstaan conflict met het over hem gestelde personeel — waarbij hij in het geheel geen ongelijk behoeft te hebben — met den politierechter in aanraking komt. Een ieder, die met die rechtspraak belast is geweest, kan bevestigen, hoe moeilijk het voor den magistraat is, in dergelijke gevallen recht te doen. Het groot aantal rolzaken, dat iederen dag berecht moet worden, belet den overigens reeds met drukke werkzaamheden belasten bestuursambtenaar op elke zaak diep in te gaan. Uit het feit der opzending behoort — aldus de planter — de magistraat toch al op te maken, dat bestraffing noodzakelijk is. Want de beheerder zendt heusch geen koelies voor zijn genoegen op, al was het alleen reeds hierom, dat hij dan gedurende geruimen tijd diens werkkracht mist. Zeker, waren alle beheerders ideale menschen met een breede opvatting en een juist begrip van humaniteit en recht, er zou heel wat minder onrecht behoeven te geschieden. Bovendien doet de sleur, als overal, waar tijd en gelegenheid ontbreken om in het bijzonder op de zaken in te gaan, zijn werk.

De magistraat, die zich in elk voorkomend geval afvraagt, of het met onze begrippen betreffende rechtvaardigheid is overeen te brengen een veroordeelend vonnis uit te spreken, wekt wantrouwen jegens zijn beleid. Men denkt aan tegenwerking, vooral wanneer de opgelegde straffen niet in overeenstemming zijn met de overige in het gewest toegepaste strafmaat. Tegenover den contractant, zegt men, kan het principe der mildere straftoemeting

dat in onze moderne strafrechtspraak is doorgedrongen, niet gelden. Lichte straffen maken de andere koelies weerspannig. Een koelieordonnantie werkt alleen preventief, wanneer hare toepassing zeer gestreng is. Een boete is geen straf, evenmin als b.v. twee dagen gevangenisstraf! Aan de handhaving van rust en orde en het hooghouden van het gezag wordt justitia ondergeschikt gemaakt. De vele vonnissen, waarbij zij, die z.g.n. op de ondernemingen rondzwerven, tot drie maanden veroordeeld worden en het „tarief" [1]) voor de straffen, waartoe men deserteurs veroordeelt, zijn daar om dit te staven.

In de planterswereld wordt het voor den goeden gang van zaken op de onderneming hoogst nadeelig geacht, wanneer een ter bestraffing opgezonden koelie niet veroordeeld wordt en naar de onderneming zonder meer wordt teruggezonden. Het Prestige (met een hoofdletter s.v.p.) lijdt daaronder. Het gevolg van een dergelijke rechtspraak zou zijn, dat alle koelies nu verder denken maar alles te mogen doen, enz. enz. En de magistraat wordt verantwoordelijk gesteld!

Zoo is langzamerhand de politierol ter Oostkust geworden een instituut ter bestraffing van koelies, waarbij het rechtdoen een beetje in de knel is geraakt. Deze waarheid schijnt een aanklacht tegen de magistraten, doch uit het voorgaande hoop ik, dat voldoende zal blijken, hoe het geheele bestaande systeem en de heerschende opvattingen veel in die aanklacht zullen verzachten.

Men moet eenige malen rol gehouden hebben om de waarheid mijner beschouwingen en de moeilijke positie van den magistraat — bestuursambtenaar — te kunnen beseffen. De indruk, welke ik van de magistratuur in dit gewest heb ontvangen, is evenwel niet anders. Er is practisch een groot onderscheid tusschen de politierol in streken, waar groot-ondernemingen met contractvolk werken en werkelijke rechtspraak. Niets daarbij van het delicate, dat iedere rechtspraak moet kenmerken. Het besef, dat rechtvaardigheid als het hoofdmotief van 's rechters handelen moet gelden, schijnt plaats gemaakt te hebben voor het utiliteitsprincipe. De magistraat is, met de koelieordonnantie in de hand, de bondgenoot van den beheerder, die in den omgang met werkvolk

[1]) Als regel wordt desertie voor de eerste maal voorwaardelijk gestraft, voor de tweede maal met een maand, voor de derde maal met 2 maanden en voor verdere keeren telkens met 3 maanden.

te kort schiet, is de boeman van de koelies. Aangezien hij niet uitsluitend rechter, doch tevens bestuursambtenaar is, zijn de overwegingen, die hij bij de rechtspraak doet gelden, onwillekeurig vertroebeld. Hij kan die beide functies, in zijn persoon vereenigd, onmogelijk scheiden. Hij vraagt zich niet alleen af, of er een overtreding van de koelieordonnantie is begaan, d. w. z. een strafbaar feit is gepleegd, doch ook, of zijn vonnis wel streeft naar de bereiking van dat voorname doel der koelieordonnantie, bevestiging der bedrijfszekerheid. Want hij gevoelt als bestuurder den plicht, om de cultures — de voornaamste bron van welvaart — te steunen. Het onrechtvaardig straffen van één koelie beteekent immers veel minder dan de groot-cultures in hun ontwikkeling te belemmeren? Ik wil natuurlijk niet beweren, dat de magistraat nu — zoo denkende — willens en wetens onrecht pleegt, om bij de cultures in het gevlei te komen. Ik heb alleen maar getracht, om den gedachtengang te schetsen van den ambtenaar, die voor problemen als de onderwerpelijke komt te staan en zich in algemeenen zin een gedragslijn uitzet. De een doet dit meer bewust, de ander volgt het bestaande, wordt geleid door den sleur.

Als men hierbij in aanmerking neemt, dat er iedere maand circa 300 koelieordonnantie-overtredingen door den politierechter te Pematang Si Antar moeten worden berecht, dan behoeft het verder geen betoog, dat het recht, dat de justitiabelen aldaar vinden, „door hen niet begrepen wordt" en de rechtspraak meer is het afdoen van een zeker aantal zaken, dan het geven van recht. (De Maleische pers heeft hierop meermalen gewezen.) [1])

Landraadrechtspraak.

En wanneer de op enkele pagina's hiervoor genoemde oorzaken tot een exces hebben geleid, wanneer de koelie op zijn manier protest heeft aangeteekend, wanneer de diepere oorzaken door een bepaalde aanleiding (veelal de klap) tot misdrijf en doodslag hebben geleid, dan wordt er recht gedaan, zonder met al die diepere oorzaken rekening te houden. Het vonnis moet de planters bevredigen en de koelies van het kwaad afschrikken.

---

[1]) Door den Gouverneur van dit gewest is reeds een voorstel ingediend, om hier landrechters in te voeren. Het is te hopen, dat hieraan zoo spoedig mogelijk uitvoering wordt gegeven.
Daarmede zal reeds een stap in de goede richting zijn gedaan.

Twee voorbeelden kunnen dit laatste toelichten.

Op de onderneming Kerasaän werd in Maart 1916 een assistent door een Chineeschen koelie gedood. Plaatselijk stelde ik mij op de hoogte van het voorgevallene en hield een nauwgezet z.g.n. nader onderzoek, nadat de djaksa de zaak voorloopig had onderzocht. Daarbij bleek mij, dat de zaak zich volgender wijze had toegedragen.

De koelie verzocht op een goeden dag ander werk dan hem was gelast, daar dit hem — zooals hij zeide — hinderde aan een pijnlijk been (dat hij inderdaad had). De tandil (Chineesche opzichter) weigerde hem hierin tegemoet te komen, uitgaande van het gewone standpunt, dat de koelie dat zeker vroeg om werk in „borongan" te mogen hebben, waarbij hij meer verdienen kon, terwijl dat, waaraan hij thans bezig was en in dagloon plaats had, ook behoorde te geschieden. Beiden kregen woorden en de tandil wilde den koelie slaan met een rottan, welke slag de koelie evenwel afweerde met een parang, waardoor hij den tandil in de hand verwondde. Deze ging onmiddellijk naar den assistent met de klacht, dat de koelie hem aangevallen had. De assistent kwam dadelijk met den tandil mee en vroeg den koelie, hoe hij zoo brani was den tandil aan te vallen. Zonder het antwoord af te wachten, werd de rottan daarop gehanteerd door assistent en tandil, totdat de koelie al teruggaande, stuitte tegen een boomstronk en zich daardoor niet meer aan de slagen kon onttrekken. Twee zijner makkers wilden te hulp snellen met stukken hout gewapend, doch voor zij genaderd waren, trok de koelie zijn mes, stak den tandil in den schouder en, toen de assistent hem het wapen uit de hand wilde slaan, stak hij dezen dood.

Het afranselen vóór het doodsteken van den assistent stond vast, want, daar de koelie gevlucht was, werd mij te kennen gegeven, dat hij te herkennen was aan wonden in zijn gezicht, die hij door rottanslagen gekregen had! Toen hij den volgenden morgen voor mij werd gebracht, bleek dat ook ten duidelijkste. Een poging, om het te doen voorkomen, dat die klappen waren gegeven, nadat hij opgevat was, faalde, aangezien men mij tevoren de wonden als „kenbaar teeken" had opgegeven.

Deze man kreeg 18 jaren dwangarbeid in den ketting! Toen ik den president van den Landraad mijn groote verwondering te kennen gaf, dat doodslag na een dergelijke provocatie zoo zwaar gestraft

werd, bleek mij, dat het bestaan van de stronk, waarover ik boven sprak, en waartegen de koelie gestuit was, door drie inlandsche getuigen ontkend was, waarop dat bestaan door den Landraad in twijfel was getrokken en een der voornaamste redenen, waarom moest worden aangenomen, dat de koelie ten einde raad zijn daad verricht had, ter zijde werd gelegd.

En het plaatselijk vooronderzoek, onder mijn toezicht gehouden, had de geheele situatie duidelijk belicht. Op den plattegrond-schets, die bij de stukken werd overgelegd, was de stronk wel degelijk aangeteekend.

Ook schijnt het feit, dat twee andere koelies hem uit zijn netelige positie hadden willen redden, de rechtbank aanleiding te hebben gegeven aan te nemen, dat de doodslag als door meerdere personen in vereeniging werd bedreven.

Het tweede geval is doodslag, gepleegd op een fabrieksassistent, die een koelie, die rubber zat te snijden, een correctie toediende, — hoe, is niet bewezen —, doch de koelie verklaarde geslagen te zijn. De assistent ontving daarop onmiddellijk met het vlijmscherpe mes een steek en viel op de plaats dood neer. De dader, in volle confessie en een man, van wien men nooit eenige last gehad had, die als een goed werkman bekend stond, werd door den Landraad veroordeeld tot 20 jaren dwangarbeid in den ketting!

Hierbij dient nog in aanmerking te worden genomen, dat de gedoode assistent slechts tijdelijk in dienst der cultuurmaatschappij was aangenomen, daar hij zijne betrekking als stuurman op een koopvaarder door omstandigheden was kwijt geraakt, zoodat hij nog heel weinig met Javaansch werkvolk had omgegaan.

Een der voornaamste planters, die lid van den betrokken Landraad was, had, nadat hij van dezen „aanval" kennis had gekregen, verzocht bij de behandeling als lid te mogen zitting nemen. Dit is toegestaan geworden.

Verder commentaar overbodig, vooral, wanneer men dan nog weet, dat de Raad van Justitie zeven jaren uitsprak, overeenkomende met den door den djaksa ter landraadzitting gedane eisch. [1])

[1]) Men heeft hierin een persoonlijke aanval op de integriteit van dien planterrechter gezien. Niets is minder waar. De betrokkene verkeerde in de heilige overtuiging aldus op de beste wijze te hebben medegewerkt tot het doen van recht. De groote fout schuilt in de benoeming van planters tot leden van den Landraad, niet omdat planters zulke slechte menschen zijn (ik moet, om niet misverstaan te worden, zooveel woorden gebruiken), maar omdat zij partijdig zijn uit den aard der zaak, en als er één instituut is, dat niet verloren mag gaan, dan is het de onpartijdigheid en onafhankelijkheid van den rechter.

Kolonisatie.

Uit al het voorgaande blijkt wel, dat de koelie geen reden heeft om zich geheel uit vrijen wil aan de onderneming, waar hij werkt, voor langer te binden, dan noodig is. De contracten, die de naar Java teruggekeerde ontslagen contractanten aangaan, geven te dien aanzien geen aanleiding om het tegendeel te bepleiten. Het is toch overbekend, dat de contractant niet als een man in bonis naar zijn land terugkeert. De loonen zijn er niet naar, om daarvan wat over te leggen. Zij komen gewoonlijk zonder eenig geld op Java terug. Het groote kwaad hiervan is, dat die lieden dadelijk weer in handen van de wervers vallen. Het is hun onmogelijk op Java aan den kost te komen en ze zijn in hun dessa niet meer reçu, oorzaak weer mede, dat anderen zich niet tot contractarbeid in Deli aangetrokken gevoelen.

Vandaar, dat men er nog niet in geslaagd is, om, wat men zoo gaarne zou hebben willen bereiken, een gevestigde bevolking in deze gewesten te scheppen, uit welke de arbeidskrachten voor de cultures kunnen worden gerecruteerd.

Wel is van planterszijde een en ander verricht, om tot kolonisatie te komen, daar men hierin de oplossing van dit vraagstuk zag, doch de proeven zijn vrijwel mislukt, toonen in ieder geval aan, dat zulke groote bezwaren moeten worden overwonnen, dat de meeste planters er geen heil in zien. En zij hebben niet geheel en al ongelijk.

De eerste proeven zijn mislukt, daar men de kolonies te veel in overeenstemming met de belangen der onderneming wilde inrichten. Om de 2 jaren moesten de kolonies verhuizen! Daarmede verviel natuurlijk het geheele denkbeeld, dat het er juist om begonnen was, om den kolonisten een kampong te bezorgen, alwaar het verblijf hen zoodanig aan de plaats zou binden, dat langzamerhand een eigen kampongbevolking zou ontstaan. Later heeft men dit verplaatsen der kolonies niet meer toegepast, doch wanneer men in het rapport over de Javanen-kolonisatie ter Oostkust van Sumatra, opgesteld door het Planterscomité op 1 Mei 1917, leest, dat er thans nog slechts 1314 kolonisten zijn, dan is dat getal op het totaal van meer dan 200.000 koelies toch al heel weinig.

Indien men het daarop zou willen toeleggen, dat de koelie-

bevolking zelve medewerkt om tot het beoogde doel te geraken, dan moet alle „gemaszregel" worden nagelaten.

Men late de menschen hun eigen huishouding naar eigen inzicht inrichten. Dit is blijkbaar ook in de lijn der Regeering, die een geheel buiten overheidszorg staande regeling overwogen wil zien.

Het principe, dat aan de kolonisatie volgens het zooeven genoemde rapport ten grondslag ligt, is, dat de kolonisten, in ruil voor een huis en erf, arbeid voor de onderneming zullen presteeren. Als overgangsmaatregel is dit volkomen gerechtvaardigd, doch wanneer daarop volgt: „dit principe moet altijd gehandhaafd blijven", dan is men m.i. op den verkeerden weg. Dan zouden de ondernemingen het karakter verkrijgen van particuliere landjes, welker beheerders een soort persoonlijke diensten van de bevolking zouden kunnen eischen. Het streven moet zijn stichting van kampongs met een volkomen vrije bevolking, waaruit men de arbeidskrachten voor de onderneming kan verkrijgen, aangezien dit in haar belang is. Nu eindelijk de heerendiensten binnenkort gelukkig wel overal zullen verdwijnen, zou het scheppen van den door het planterscomité gewilden toestand een stap terug zijn in den ontwikkelingsgang dezer gewesten.

Het is natuurlijk wel de bedoeling (zie pag. 10 van het rapport) eene arbeidsbevolking te scheppen, die voor haren arbeid op de ondernemingen is aangewezen, doch meer niet. Dit behoort aan het natuurlijk verloop der zaken te worden overgelaten. Alles wat naar dwang zweemt, sluite men eindelijk eens buiten. Met het oog op dit desideratum — een bevolking, die voor haren arbeid is aangewezen op de ondernemingen — is het ook onjuist een landbouwersbevolking te willen scheppen, aan welke per gezin een bouw grond zal worden ter beschikking gesteld. Is dit niet in het belang van de onderneming, die daardoor groote stukken grond aan de productie zou moeten onttrekken, ook het doel wordt dan niet bereikt. Wanneer de menschen een erf en een huis hebben, dat ruimte biedt om wat te planten en er zich een home te maken, dan zal dit voldoende zijn. Van klein-landbouwers, die men zou verkrijgen, wanneer iedere kolonist een bouw sawah krijgt, kan niet verwacht worden, dat zij werk zullen zoeken in de grootcultures. Wat de onderneming Haboko in Asahan te zien geeft, is in dit opzicht leerzaam. Hier heeft men een kampong gesticht, bestaande uit keurige woningen met kleine tuintjes, alwaar con-

tractanten, die zulks wenschen en die bewezen hebben, daarvoor in aanmerking te komen, na beëindiging van hun contract kunnen blijven wonen en als vrije arbeiders op de onderneming werk kunnen vinden.

Wil zulk een proef slagen, dan zijn er twee dingen noodig. Vooreerst is Europeesch personeel noodig, dat de bevolking begrijpt en moeite doet om hare gewoonten en leefwijze te leeren kennen, opdat het aan de nooden en de behoeften der bevolking de noodige aandacht kan schenken. Een beheerder, die niet voldoende belangstelling in dit koelievolk heeft, zal nimmer goed werk in deze richting kunnen doen. Hij zal er nimmer in slagen de krachten, die bij de bewoners sluimeren, op te wekken, opdat zij ook zelve medewerken, onbewust, tot bereiking van het doel. Een eenvoudig middel om dit laatste te bereiken is het premiestelsel, zooals dat op Haboko wordt toegepast en waarbij aan hem, die zijn huis het best onderhoudt en zijn tuintje het flinkst beplant met nuttige gewassen, een belooning wordt toegekend.

Dat het een enkele keer is voorgekomen, dat kolonisten weer contract teekenen (pag. 12 van het rapport), is in hoofdzaak gevolg van het dobbelen op de onderneming, waardoor ook de kolonisten verleid worden daaraan mede te doen en op een gegeven moment voorschot noodig hebben. De weg om dit te verkrijgen is teekenen van een contract. Dat dit somtijds voorkomt, is daarom nog geen bewijs, dat de kolonist het leven van den contractant prefereert boven dat in de kolonie.

Hierbij sluit zich aan, wat het rapport zelve zegt: „Het optreden van den beheerder is van groot belang. Zijn persoonlijke leiding, voortdurende belangstelling en tact hebben een niet te onderschatten invloed. Of een kolonie bestaat uit waardevolle werkkrachten, geregeld en met opgewektheid aan den arbeid, tevreden in hun omgeving, onder een rechtvaardigen mandoer in een nette kampong met volgegroeide tuinen, dan wel, of er een lustelooze geest heerscht, weinig arbeid wordt gepresteerd, de tuintjes onbebouwd blijven, er geen band tusschen de kolonisten bestaat, waardoor zij zich aan die plek en die omgeving hechten, dit alles zal dikwijls voor een groot deel teruggebracht kunnen worden tot de wijze van optreden van den beheerder" (pag. 15).

Er kan in dit opzicht veel gedaan worden, dat ook der werving ten goede zou komen. Zou list en bedrog bij de werving wel

noodig zijn om een voldoend aantal menschen te werven, wanneer voorwaarden werden aangeboden, die den Javaan iets beters, iets méér in uitzicht stelden te verkrijgen dan in eigen land! Thans staat Deli nog in een te slechte reuk op Java. Er bestaan Javaansche spreekwoorden als: „Wanneer ge niet werken wilt, ga dan maar naar Deli, daar zult ge het wel leeren", of „Laat je hoofd maar scheren en ga naar Deli". Wanneer iederen contractant na beëindiging van zijn contract een huisje met een stukje grond in uitzicht werd gesteld, mits hij als werkman voldaan had, mits de onderneming er prijs op stelde, hem voor het bedrijf te behouden, zouden deze vooruitzichten dan niet voldoende zijn om velen over te halen, die thans door voorspiegelingen, die niet waar zijn, contract aangaan? Het gedurende drie jaren moeten arbeiden voor een gering loon (onder overigens moeilijke omstandigheden) kan wel geen lokmiddel zijn om den Javaan te bewegen naar Deli te emigreeren. Ik stel mij voor, dat een regeling, waarin den werkman eenig perspectief wordt gegeven, eveneens tot zeer veel goeds zou kunnen leiden. Wanneer hem b.v. bij gunstige beoordeeling loonsverhoogingen gewaarborgd werden en dan hem, die het maximum bereikt had, als kroon op het werk een huisje met tuintje tegen zekere voorwaarden ter bewoning werd afgestaan, dan zouden arbeiders, die in dergelijke omstandigheden verkeeren, zeker op Java kunnen verklaren, dat Deli betere levensvoorwaarden bracht en emigratie derwaarts kon worden beproefd. [1])

Hygiënische toestanden.

Van medische zijde zijn krachtige vertoogen gericht tegen het ontwerp van eene arbeidsregeling ter Oostkust van Mr. Van Blommestein en het streven om het dwangsysteem te laten varen, in het algemeen met het oog op de nadeelen, die een dergelijke wijziging voor de hygiënische toestanden op de ondernemingen zou meebrengen.

In 1910 heeft de vereeniging tot bevordering der geneeskundige wetenschappen in Ned.-Indië eene brochure het licht doen zien, waarin op dezen kant van het arbeidsvraagstuk ter Oostkust de

[1]) Sedert werd de heer C. Lulofs aangewezen om als leider op te treden van een uit en door de particuliere ondernemers ter Sumatra's Oostkust samen te stellen comité ten behoeve van de kolonisatie.

aandacht wordt gevestigd. Daarin wordt aangetoond, dat te dier tijde de cultuurmaatschappijen zestigmaal meer voor de verzorging der hygiënische toestanden onder de koelies uitgaven dan het Gouvernement voor de hygiëne der gansche bevolking van Ned.-Indië. De verbeteringen in den laatsten tijd — voornamelijk gevolg van het centralisatie systeem — blijken wel, wanneer we weten, dat het sterftecijfer onder de koelies van gemiddeld 60 per mille tot 9 en minder is gedaald. De groote kracht van het systeem is gelegen in 't feit, dat er geen, althans veel minder gelegenheid gegeven wordt aan de zieken om hunne omgeving te infecteeren. Niet alleen worden zieke individuen opgespoord en genezen, doch ook worden de gezonden niet aan infectie blootgesteld.

„De gunstige hygiënische toestanden in Deli — aldus de zooeven bedoelde brochure — zijn onafscheidelijk verbonden aan de verhouding tusschen werkgever en arbeider, ten gevolge van de koelieordonnantie. Het opheffen van die ordonnantie zal tot gevolg hebben, dat alles, wat hier bereikt is, tot ondergang wordt gedoemd."

De vrije koelie ontsnapt aan de contrôle der medici, en door het bestaan van een groot aantal vrije arbeiders vreest men, dat de geest onder de koelies anders zal worden en „hun opvatting, dat ze verplicht zijn zich aan geneeskundige behandeling te onderwerpen", zal verdwijnen. Van een opvatting van koelies in dit verband mag wel niet gesproken worden, tenzij in de beteekenis van opgevat te worden om naar de ziekenhuizen gebracht te worden. Ik bedoel hiermede niet te zeggen, dat er geen groot nut in zit om de koelies zooveel mogelijk, desnoods tegen hun wil, aan een goede hygiënische behandeling in voorkomende gevallen te onderwerpen, doch teekenend voor het optreden der Deli-Europeanen is, dat men op een veronderstelde onjuiste meening van den koelie, dat hij zich aan geneeskundige behandeling moet onderwerpen, ingaat en hem daartoe nu ook dwingt. Van hygiënisch standpunt gezien — lezen we verder — is het dus het bindend contract en de bestaande wetgeving, die in Deli de mogelijkheid scheppen om den arbeider in zeer gunstige hygiënische omstandigheden te brengen. (In verband met het zooeven gezegde, zou het juister geweest zijn, indien er had gestaan: „is het de onjuiste opvatting der Europeanen van den band, die het contract den koelie oplegt enz.")

De schrijvers erkennen, dat in het ontwerp-Van Blommestein

uitstekende bepalingen voorkomen om den arbeider de noodzakelijke geneeskundige behandeling te doen ondergaan, doch voegen daaraan toe „zonder eenigszins voldoende sanctie". De medici achten sanctie noodig, niet om den nalatige individueel te treffen, doch om het gevaar voor de omgeving zooveel mogelijk tegen te gaan. Daarbij doen zij uitkomen, dat de immigrant in de tropen beslist bescherming noodig heeft, daar hij eerder het slachtoffer van ziekten en epidemieën kan worden door het zich verplaatsen naar een ander land met andere levensomstandigheden en dat er wettelijke bepalingen moeten bestaan, die de instandhouding van het eenmaal bereikte verzekeren. Dit laatste is volkomen juist en m.i. kan er niets tegen zijn, in dit voor de geheele gemeenschap zoo belangrijke onderdeel der arbeidswetgeving strafrechterlijke sanctie aan de voorschriften te verleenen.

De medici verklaren echter ook: „De ondervinding heeft geleerd, *dat in normale omstandigheden in de kampong een relatief dragelijke toestand kan bestaan, daar in den loop der tijden het leven in de kampong zich aan de omgeving heeft aangepast*".

Waar nu ter Oostkust de gelegenheid bestaat om kampongs te stichten, die in betere dan normale omstandigheden verkeeren, daar behoeft wellicht niet gevreesd te worden, dat te veel vrije koelies een al te funesten invloed op den algemeenen gezondheidstoestand zullen uitoefenen, vooral niet, wanneer strafrechtelijke sanctie aan de voorschriften op hygiënisch gebied wordt verbonden.

Conclusies.

Ik hoop er in geslaagd te zijn aan te toonen, dat de koelieordonnantie in haar tegenwoordigen vorm oorzaak is van ernstige wanverhoudingen, in welke een groot onrecht voor een gedeelte der contractarbeiders is gelegen en die aanleiding geven tot zeer ongewenschte gevolgen.

Verbetering is slechts te verkrijgen door het dwangsysteem vaarwel te zeggen en de strafbepalingen van die ordonnantie zoodanig te beperken, dat zorgeloosheid en indolentie van arbeiders kunnen worden tegengegaan, zonder daarmee tevens een groot kwaad te stichten. Die bepalingen moeten als preventief middel haar voornaamste kracht vinden.

Door een overdreven toepassing kan nimmer het beoogde doel

bereikt worden. Dit zal door alles, wat hiervoren is uiteengezet, juist tot zeer groote nadeelen aanleiding geven.

Met handhaving van het tegenwoordige dwangsysteem moge door instellingen als de Arbeidsinspectie, door uitbreiding van de rechterlijke macht en wijziging in de rechtspraak verbetering in den toestand van den contractant kunnen worden gebracht; zelfs moge een goede behandeling van den koelie op vele ondernemingen dien toestand zeer bevredigend doen zijn, de wortel van het kwaad wordt daardoor niet weggenomen.

Zoolang de onvrijheid van den arbeider door wettelijke bepalingen gehandhaafd blijft, zullen de meest uitvoerige voorschriften niet kunnen voorkomen, — zegt Mr. Van Blommestein — „dat de werkgever zijne daardoor groote macht over den arbeider op eene voor dezen hoogst ongewenschte wijze zal kunnen uitoefenen en, als deze door de wet verhinderd wordt zich aan dien toestand te onttrekken, wordt door een zoodanig complex van wettelijke bepalingen een toestand geschapen, die in den grond vicieus is".

Met waardeering, wat ter zake, zoowel van Regeeringszijde is gedaan om verbetering in den toestand te brengen, moet met klem worden aangedrongen op wegneming van de eigenlijke oorzaak van het kwaad.

Van drie zijden zal daartoe het noodige moeten worden gedaan.

Vooreerst zal de Regeering eene arbeidswetgeving in het leven moeten roepen, die alleen strafbepalingen inhoudt, welke door hare toepassing niet tot het onrecht mogen leiden, waarvan boven sprake is.

Wanneer de Regeering daarbij zich onvoldoende rekenschap geeft van het feit, dat de arbeidersbevolking in de cultuurlanden nog in alle opzichten onbekwaam is om voor haar eigen rechten op te komen, dan zullen allerlei schoonklinkende argumenten als: het vele, dat voor de koelies gedaan wordt, de controle door de Arbeidsinspectie op de naleving der bepalingen gehouden, het verleggen van de macht tot correctie der arbeiders van de hand van onbevoegden naar die van meer-bevoegden, de instelling van een Raad van Justitie te Medan om de vervolgingen tegen werkgevers en hun personeel te vergemakkelijken, enz. de hoofdzaak

overstemmen; dan zal een systeem blijven gehandhaafd, dat onafwijsbaar onrecht doet geboren worden en waarbij de economisch zwakkere wordt uitgebuit ten voordeele van den economisch sterkere.

De waarschuwing, die Mr. Van Houten in de Tweede Kamer van 1875 deed hooren, moge hard klinken, zij mag niet veronachtzaamd worden: „Ons gezag — aldus dit Kamerlid — mag niet dienstbaar worden gemaakt aan het overwicht over de bevolking van industrieelen, die zich te haren koste schatten willen vergaren".

De Regeering zal verder in den buidel moeten tasten, door uitbreiding van de Arbeidsinspectie, want al heb ik over dit onderwerp slechts terloops met een enkel woord gerept, uit alles blijkt zeker wel, dat overheidstoezicht niet alleen niet gemist kan worden, doch thans zeer onvoldoende is.

Ten slotte zal de rechtspraak over de arbeidszaken aan andere rechters moeten worden opgedragen, òf door de magistratuur aan de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur te ontnemen en landrechters aan te stellen, [1]) òf door het instellen van een speciale rechtsbedeeling in arbeidszaken in den zin van de Kantongerechten in Holland, voorzoover deze recht doen in arbeidsconflicten, of der „Gewerbegerichte" in Duitschland, die kennis nemen van bedrijfsgeschillen tusschen werkgevers en werknemers. Daarbij zal dan onverbiddelijk het beginsel moeten gelden, dat contracten, die op misleiding berusten, of die onrecht scheppen door andere omstandigheden, ontbonden moeten worden. In de Landraden zullen geen planters meer tot leden mogen worden benoemd.

Aan den eisch ten slotte, dat politie en justitie dusdanig worden uitgebreid, dat ze het gemeenschapsleven beheerschen, moet in cultuurcentra voldaan worden. Dat alles in het werk moet worden gesteld, om de misbruiken bij de werving tegen te gaan, spreekt van zelf.

In de tweede plaats zal van *planerszijde* al datgene moeten worden gedaan, wat den overgang tot zoo vrij mogelijken arbeid gemakkelijk maakt. De plantersvereenigingen hebben hun goeden wil bewezen, doch dit zijn vereenigingen van menschen van gelijke beweging en gelijke beschouwingswijze ten aanzien der onderwerpelijke materie. Economisch is dit een groot voordeel, daar iedere persoonlijke erva-

[1]) Vide noot pag. 60.

ring en elk persoonlijk weten verruimd wordt door ervaringen van gelijken aard, zoodat — mits behoorlijk getoetst en gestaafd — hun oordeel slechts aan beteekenis kan winnen. Doch deze vereenigingen behartigen slechts het eigen belang van de „werkgevers", zoodat ze voor de eischen van de gemeenschap alleen oor hebben, voorzoover dit met de behartiging dier eigen belangen bestaanbaar is.

Het is van die vereenigingen niet te verwachten, dat ze instemming zullen betuigen met plannen en voorstellen, die reeds door haar gewonnen voordeelen aantasten. De koelieordonnantie geeft den werkgever een buitensporig overwicht op den arbeider. Hierin liggen voor den werkgever zulke groote voordeelen, dat om het behoud van dat stelsel alles zal gedaan worden. Men zal evenwel moeten inzien, dat de gewijzigde toestanden in geheel Nederlandsch-Indië met zich brengen, dat voor de bevolking onrecht-scheppende instellingen ten doode gedoemd zijn. Niet alleen de vorderingen, die de democratie in politiek opzicht maakt en het overwicht, dat ze na den Europeeschen oorlog ongetwijfeld op den gang van zaken zal verkrijgen, doch ook de opleving der Indische volkeren zal er het hare toe bijdragen, om het dwangsysteem, zooals dat hier in de arbeidsverhoudingen is vastgeroest, aan te tasten. En te meer zal die laatste factor gelden, wanneer in den Volksraad het Inlandsche element gelegenheid heeft zijn wenschen en bezwaren ter kennis van de bevoegde autoriteiten te brengen.

Niet voor niets is ter Oostkust van Sumatra bij de besprekingen van de verkiezingen voor den Volksraad telkens de poenale sanctie naar voren gebracht. Daarin ligt de erkenning van den invloed, die de Inlandsche stem in dat college zal oefenen, opgesloten.

Moet dat geluid nu overstemd worden? Moet de Oostkust zich aan de zijde van het behoud scharen, n'en déplaise alle mooie woorden van vrijzinnige en vooruitstrevende strekking? Moet de cultuurnijverheid, die de Oostkust groot maakte, zij het — wat wel eens vergeten wordt — dat zij ook veel aan de Oostkust te danken heeft, ten slotte van Inlandsche zijde gedwongen worden om bakzeil te halen? Het zou toch zeker te verkiezen zijn, dat men den opkomenden tegenstander tevoren diens voornaamste wapen ontnam en van hem een medestander maakte!

De planters zullen ten slotte hun omgang met den contractant

hebben te wijzigen. Zij zullen hem als hun medearbeider en medemensch moeten erkennen. De minachting zal moeten plaats maken voor waarachtige humaniteit, waarin geen weekheid schuilt, doch juist karaktergrootheid. De Vakbond van Assistenten wijzige haar actie, die voortdurend aanwakkert wat assistenten en contractkoelies moet scheiden, in een krachtig streven om den juisten weg te vinden om deze ongetwijfeld moeilijke vraagstukken tot eene goede oplossing te brengen. In dat geval zal zij den steun ondervinden van Regeering, Rechtsmacht, Arbeidsinspectie en Werkgevers.

De „goede", d.w.z. juiste behandeling van den werkman moet door de planters zelven worden gevonden en gegeven. Die te reglementeeren is onmogelijk.

Het thans voorgestelde ontwerp eener assistentenregeling heeft een groote fout te dien aanzien, daar het bepalingen bevat, die — in de lijn der tegenwoordige toepassing van de Koelieordonnantie, tegen hare bedoeling in — verbetering in de verhouding tusschen assistenten en koelies in den weg staan.

Wanneer — zooals daar geschiedt — schadevergoeding wordt verzekerd, wanneer den assistent een ongeluk overkomt, doordat een koelie zich tengevolge van het systeem op hem wreekt voor een ondergane in zijn oog onrechtmatige behandeling, dan zal dit het gevoel van plicht, om den koelie op de juiste wijze tegemoet te treden, verzwakken. Dergelijke bepalingen verlagen de contractanten tot machines, die ongelukken veroorzaken kunnen, en zullen daarom nimmer bijdragen om de juiste verhouding tusschen assistent en koelie in het leven te roepen.

De derde zijde, van welke verbetering zal moeten uitgaan, is de *Inlandsche bevolking* zelve.

De koeliebevolking immers zal — daar het hier een belangenstrijd geldt — op de een of andere manier voor hare rechten moeten kunnen opkomen. Zou de ideaal toestand zijn een behoorlijke organisatie, zooals de Europeesche vakvereenigingen vormen, iets dergelijks is van een onontwikkelde arbeidersklasse, als hier leeft en werkt, niet te verwachten. Welk een schoon arbeidsveld ligt hier derhalve braak voor de leiders der Inlandsche bevolking.

De koelies behooren in de eerste plaats den steun te ondervinden van de daartoe aangewezen categorie van personen, de

intellectueelen en leiders der Inlandsche bevolking. Zij moeten hun eigen volk den weg wijzen en het leeren, om voor zijn eigen belangen op te komen.

Van die zijde zal er tegen gewaakt dienen te worden, dat de lage individuën, welke thans uit haar midden voortkomen, in dienst der werving misbruik maken van de goedgeloovigheid en de domheid van eigen rasgenooten.

Men zal moeten inzien, dat iedere maatschappelijke groep noodig heeft, bezadigde voorgangers uit eigen midden, die zich er op toeleggen om de gerezen bezwaren te schiften en onder de aandacht van hen te brengen, die verbeteringen in het leven kunnen roepen en die het volk ervan doordringen, dat zulks niet geschieden mag op de zeer ongewenschte wijze, waarop zich thans enkelen verzetten tegen hun aangedaan vermeend of werkelijk onrecht.

Geen vijandig optreden derhalve tegen alles, wat niet bevalt, maar streven naar verbetering van levensomstandigheden op voegzame wijze.

Wij zijn nu eenmaal niet geboren als goede rechters en als menschen, die de macht, die ons over anderen gegeven werd, op de billijke en meest rechtvaardige wijze uitoefenen, doch het systeem moet er ons toe brengen.

En dat kan alleen, wanneer zij, die dat recht ondergaan en over wie die macht wordt uitgeoefend, een orgaan hebben, waardoor zij voor hun recht kunnen opkomen.

Wat zouden er wellicht niet veel wetten tegen de belangen der werkgevers zijn gemaakt, indien zij zelven niet met alle macht, die in hen was, tegen verkeerde bepalingen waren opgekomen.

En die bepalingen werden nog wel gemaakt door wetgevers van eigen ras, van wie men moet aannemen, dat zij regelingen ontwerpen, om den goeden gang van zaken en ieders belangen naar behooren te bevorderen.

Wanneer zal men inzien en toegeven, dat ook de andere partij noodig zal hebben, dat bezadigde voorgangers uit haar midden zich er op toeleggen om de bezwaren van deze zijde te schiften en onder de aandacht der bevoegde autoriteiten te brengen?

Zijn de dikke deelen, die nota's voor en tegen inhouden, zijn vele brochures, dit vraagstuk betreffende, in den zin, waarin ze

geschreven werden, ontstaan, omdat het hier een gewoon vraagstuk geldt, om voor een bepaald onderwerp een goede regeling te treffen? Neen, omdat ieder voelde, dat het haperde aan datgeen, wat in de westersche maatschappij geacht wordt in de eerste plaats in orde te moeten zijn, n.l. het *recht*. Men gevoelt instinctmatig, dat er dingen zijn, die niet in orde zijn. Planters en anderen geven dat toe, maar men weet de eigenlijke oorzaak niet op te sporen, men kan zich niet voldoende rekenschap geven van de ware verhoudingen en de verschillende invloeden, die hier werken. Het kost een studie, wil men zich een juist beeld vormen van al die krachten, welke in de gewone maatschappij aanwezig zijn en ten slotte de geheele conjunctuur daarstellen. In een maatschappij, als waarin we hier leven, met zulke verschillen, niet alleen in maatschappelijken zin, doch ook in raseigenschappen, kunnen die krachten gevolgen te voorschijn roepen, die voor de zwakkeren verderfelijk zijn. Dat moet verhoed worden. En wanneer men eenmaal tot de overtuiging komt, dat er iets niet in orde is, dat men dan spreke.

Iedere meening, ten beste gegeven, kan bijdragen om tot het beoogde doel te geraken en, wanneer ze uit waarachtige overtuiging is geuit, zal ze bijdragen tot het naderen van de juiste oplossing.

Hedendaagsch Javaansch geestesleven

door

A. B. COHEN STUART.

Het congres voor Javaansche cultuurontwikkeling, gehouden te Soerakarta van 5—6 Juli, was in vele opzichten een merkwaardige gebeurtenis, zelfs in dezen weligen congressen-moesson. Want wat men hier aanschouwde, was de opstanding der oudste Javaansche traditie. Zij trad hier in de wijde openbaarheid, buiten den engen kring van geleerden, aestheten en theosofen. En, bijna onverhoeds, uitte zij hier grifweg den stouten wensch, te worden tot den bezielenden factor bij een moderne ontwikkeling van het Javaansche volk.

Een suggestieve omgeving was voor dit gedurfde optreden gekozen. Zij, die de Solosche indrukken ondergingen, die den kraton des Soenans aanschouwden en ingewijd werden in de vormen der Oud-Javaansche symboliek; die luisterden naar de diepe tonen der gamelang en het luisterrijke wajangspel der Mangkoenegaran aanschouwden; die intiemere gesprekken konden voeren met de intellectueelen dezer Midden-Javaansche wereld, zij moeten getroffen zijn door de hoogheid van het Oud-Javaansche cultuur-ideaal.

Doch, welk een ommekeer in deze oude stad, zoo dacht men onwillekeurig. Een modern ingericht congres in deze atmosfeer!

Het moet den vrienden der eeuwenheugende Javaansche cultuur in den laatsten tijd onrustig om het hart zijn geworden. Zij moeten zijn gaan vreezen, dat de groote massa van het volk onder de werking van machtige economische en politieke impulsen zich zou gaan losscheuren van den kern harer cultuur. Waar zou dan de zin blijven voor het ware, schoone en heilige, in eerwaardige vormen uit het verleden overgeleverd? Welke beteekenis zou dan het in deze atmosfeer sinds eeuwen gekoesterde ascetische ideaal behouden, het geloof in armoede, kuischheid en deemoed? Dreigt ook niet voor hun oogen heel het zich vormende nieuwe stelsel van Indisch onderwijs uitsluitend te worden ingericht tot een philistijnsch produceeren van goed-geldverdienende menschen, van weinig ingetogen

democraten? Waarlijk, sterk moeten de drijfveeren geweest zijn van deze belangwekkende, wijsgeerig-gestemde Solosche groep, om zich te werpen in den furor politicus.

Zij moet wel gehoopt hebben, dat aan moderne actie, bij onmiddellijk verlies aan levensintimiteit, op den duur voedende krachten ontleend zouden kunnen worden voor den bloei van het fijne gewas der innerlijkheid. Zij koos, na aanvankelijke terughouding, ten slotte den weg, een verzoening te beproeven met den tijdgeest.

Een mengsel van wijsheid en zoekende naïviteit, van teere traditioneele schoonheid en weinig beheerschte nieuwerwetschheid moet in het middelpunt van zulk nog jong streven geboren worden. Dit is het beeld van Soerakarta; het beeld van het cultuurcongres.

Een congres van bewondering en verwondering te zamen.

Een eruptie van idealisme en ook van illusies was dit congres, deze betooging in den vorm eener beraadslaging.

Wie onderging niet de bekoring van dit geheel? Wat hinderde in deze woelige ontmoeting van Westersche en Oostersche denkbeelden de terloopsche geneigdheid van een Javaansch betooger om het opdringende Westen „een kopje kleiner" te maken? De nuchterste Droogstoppels onder de aanwezigen zouden ook in deze omgeving van overstroomend gemoed geen aanmerking hebben kunnen maken op den wensch van een der Oostersche praeadviseurs, dat Oosten en Westen, „de volgroeide loten, uit dat beginsel gesproten, elkaar de hand zouden reiken tot heerlijkheid van den goddelijken oorsprong"! Een beeldspraak, maatloos als Oostersche mythologie, doch in den waarlijk feestelijken roes van deze dagen niet storend. Want het Aziatische hart, zoo besefte ieder, kwam hier aan allen kant tot onbevangen, bij wijlen roerende uiting. Klonk het soms als een uitstamelen van kinderlijke extase; dán weer trof, bij een plotselinge wending, een diep onalledaagsch inzicht.

Bij het noodzakelijk gebrekkige van deze openbaringen van een ontluikend Indisch geestesleven in onze vroeger vaak zoo doodsche, muffe Indische atmosfeer werd men toch doordrongen van de algemeene vreugde, dat hier de arbeid tot verwerving van een geestelijk zelfbestuur is ingeluid. Begrijpelijk was het daverend applaus, dat volgde, toen de heer Rottier den geestelijken dageraad begroette. Waardige bekroning was dit congres inderdaad na het voor Indië nieuwe schouwspel van de eerste Volksraadszitting!

*
* *

Het vragen-complex, waarop de praeadviseurs hadden te antwoorden, greep in het volle leven dezer dagen.

Gevraagd was: in welke richting, gegeven de tegenwoordige maatschappelijke invloeden op Java, de ontwikkeling der Javanen moet worden geleid. Deze hoofdzaak was in een viertal vraagpunten uitgewerkt, en loste zich op in de slotvraag: wat aan het tegenwoordig onderwijssysteem dient gewijzigd te worden?

Bij de behandeling van deze vragen deed o.a. Dr. Radjiman een belangwekkende poging om tot den psychologischen kern der Oostersch-Westersche cultuurtegenstelling door te dringen.

Hij deed uitkomen, dat de Javaansche levens- en wereldbeschouwing vervuld is van één grondgedachte, innig saamgeweven met de volksziel; deze grondgedachte noemde hij de „eenheid van leven". Is hier in andere formuleering hetzelfde bedoeld als door Kruyt, waar deze de animistische grondgedachte der al-bezieling, de panpsychische opvatting van het heelal, samengrijpt in de voorstelling eener alles-doordringende „zielestof"? Of is slechts, in meer beperkten zin, gedacht aan een gevoel voor sociale eenheid; aan de geringe ontwikkeling bij een volk als het Javaansche van het besef der persoonlijke eigenheid, en zelfstandigheid aan een overwegende beteekenis van de tegenpool van hetgeen Freud omschreef als „Ich-trieb"? Meerdere preciseering zou hier wenschelijk zijn geweest.

Het Javaansche volk kenmerkt zich, zooals Dr. Radjiman opmerkt, door zijn simpele behoeften; zijn geringe neiging tot uiterlijke expansie. Een dergelijke karakteristiek gaf Raden Kamil den 27sten Juni in den Volksraad, toen hij zijn volk den spiegel van het „Ken U zelf" voorhield en klaagde over te ascetische soberheid, te onderdanige nederigheid.

Ook het intellect arbeidt in dit volk, aldus Dr. Radjiman, op typische wijze. Hier treedt het intuïtieve inzicht, de bespiegeling te voorschijn; de gave om het geheel te overzien en de plaats van het individu in dat geheel aan te wijzen. Hier dus een fijn gevoel voor moraal.

Lijnrecht tegenover de Javaansche onpersoonlijkheid, door het Oud-Javaansche cultuur-idealisme ongetwijfeld als deugd verheerlijkt en aangekweekt, staat de typisch Westersche geaardheid, die krachtig egocentrisch zich openbaart. Zij kenmerkt zich door veelheid van behoeften, een sterken dadendrang, een onderschatting van het

streven om de „eenheid van leven" te realiseeren. Een elastisch intellect, waarbij het onderscheidend en ontledend vermogen tot zijn volste recht komt, gaat hiermee gepaard. Het intellect, de kennis, is voor den Westerling een middel geworden tot macht, een voorbereiding tot de daad. Gesteund door moreel inzicht leidt dit verfijnde intellect tot de moreele daad.

Ongetwijfeld; doch aan den anderen kant is het ook waar, dat de Westersch-psychische geaardheid zonder hoogere drijfveeren zich zoo ontwikkelen kan dat de „Bildungsphilister" ontstaat; wiens streven Nietzsche aldus parodieerde: „möglichst viel Erkenntniss und Bildung, daher möglichst viel Bedürfniss, daher möglichst viel Produktion, daher möglichst viel Gewinn und Glück".

Intusschen, de tegenstelling is door Dr. Radjiman even beknopt als verdienstelijk geschetst. Zoekt men nu met een wijsgeer als Schopenhauer in de onpersoonlijke en passieve eigenschappen het vrouwelijke type, in de tegengestelde hoedanigheden het mannelijke, dan zou men in de tegenstelling tusschen Westen en Oosten de in vele Aziatische leeringen verkondigde tegenstelling tusschen het Mannelijke en het Vrouwelijke Beginsel als factoren van de ééne levende werkelijkheid van het heelal terugvinden. In den geest van Hindoeïstische en Chineesche Tao-leeringen zou men dan verder kunnen concludeeren, dat het actieve, mannelijke Westen bevruchtend zal moeten inwerken op het ontvankelijke, vrouwelijke Oosten: de twee factoren, Westersche energie en Oostersche intuïtieve zin voor levenseenheid, dienen te worden verbonden tot hooger volmaaktheid. Een dergelijk „huwelijk", o.a. door den heer Labberton in eenigszins afwijkende termen in zijn stelling 10 bepleit, is ook de bedoeling van Dr. Radjiman. De vereeniging van beide beginselen werd tot dusver nog verzuimd, klaagt hij. In de toekomst moet echter naar zijn meening een absorptie van den nieuwen (Westerschen) invloed door de oud-Javaansche cultuur plaats hebben; daardoor zal zij nieuw leven kunnen voortbrengen.

Dit inzicht is niet bij alle praeadviseurs terug te vinden. Er is, ondanks veel sympathie voor de oude Javaansche cultuur, toch herhaaldelijk gebleken van een inderdaad zeer begrijpelijke neiging om de Westersche stelsels van onderwijs — met enkele varianten — in hun geheel over te nemen.

„Behoudens de noodzakelijkheid om veel aandacht aan de geschiedenis en het onderricht in de Javaansche taal te geven, zal

het onderwijs, in het algemeen gesproken, niet al te sterk mogen afwijken van de in andere beschaafde landen gevolgde methode", adviseerde de heer Muhlenfeld (stelling VII); ook aan de zedeleer der wajang kan bij onderwijs en opvoeding heel wat ontleend worden, meenen hij en anderen wel; doch lichaamsontwikkeling, technisch onderwijs en economie trekken blijkbaar meer de aandacht. Zooals de heer Z. Stokvis het formuleerde: levendig moet blijven of worden het besef van eerbied voor het beste wat de Indiërs hebben aan geestelijk bezit, op gebied van karakter, kunst en sociale verhoudingen; doch dit neemt niet weg, dat steeds voor oogen moet staan het Javaansche volk krachtig te maken te midden van de andere volken, en daarom: „door alle lagen heen zal het Westen deze Oostersche maatschappij moeten doordringen". Wat het Westen te bieden heeft, moet beschouwd worden, niet als een oplegsel, een zoom, die als een betrekkelijk los toevoegsel aan de Oostersche traditie gehecht kan worden; de Westersche beschaving zal het Oostersche leven in al zijn bestanddeelen moeten regenereeren. Deze Westersche beschaving is overigens, zoo werd betoogd, een organisch samenhangend geheel, niet te splitsen in vorm en inhoud, in techniek en geestesleer, in dien zin, dat men aan haar de techniek, den vorm zou kunnen ontleenen en het innerlijke, den geestelijken kern, zou kunnen verwerpen. Dat ook de mannen van antirevolutionaire richting zich onder de aanhangers van deze opvatting schaarden spreekt wel vanzelf. Het scherpst komt wellicht het standpunt der radicaal Westersch-gezinde groep tot uiting in de conclusie van den heer Tjipto Mangoenkoesoemo: „In de huidige tijdsperiode komt het er op aan, den Javaan klaar te maken voor den steeds moeilijker wordenden strijd om het bestaan. Om dit doel te bereiken ontken ik, dat de Javaansche cultuur ons van dienst kan zijn".

Hiertegenover stond de phalanx van hen, die niet als de heer Mangoenkoesoemo de oud-Javaansche cultuur uit den tijd achtten; die haar niet, met min of meer platonische betuigingen van eerbied op den achtergrond wenschten te zien gedrongen; doch haar, vertrouwende op haar psychologisch noodzakelijken kern, als gelijkwaardig met de Westersche beschaving wilden zien gehuldigd; die, als de heer Radjiman, niet een overwinning van de Westersche over de Oostersche beschaving, doch een huwelijk tusschen beide beschavingen begeerden.

De heer Van Hinloopen Labberton deed een poging om de verhouding tusschen beide beschavingen aldus te formuleeren: „De Javaansche cultuur bezit in haar letteren, haar kunst en mystiek al wat noodig is voor het levensgeluk en de tevredenheid des menschen. Het eenige wat haar ontbreekt is de kennis der techniek, de wetenschap met betrekking tot de stoffelijke zaken, die in het Westen bij uitstek „wetenschap" heet. De technische of „wetenschappelijke" beschaving van het Westen draagt bij tot het gemak, niet tot geluk" (Stellingen 8 en 9).

Deze inderdaad wat paradoxaal gehouden formule vond scherpe bestrijding van hen, die meenden, dat de Westersche beschaving zeer veel meer omvat dan enkel techniek. Bij deze aanvallen greep men jammer genoeg niet de gelegenheid aan om een meer volledige omschrijving van den aard der Westersche beschaving te geven. In zijn antwoord gaf de genoemde inleider echter reeds een ruimere interpretatie van zijn stelling: de techniek is naar zijn meening niet de éénige inhoud der Westersche beschaving, doch datgene, wat haar karakteriséért. Werden hierdoor vele bezwaren weggenomen, misschien zou de heer Labberton nog meer instemming hebben gevonden als hij het karakteristieke der Westersche beschaving aangeduid had niet als de techniek in engeren zin, de vaardigheid om stoffelijke zaken te behandelen, doch ruimer als „techniek", opgevat in den zin eener vaardigheid in behandelingswijze *in het algemeen*. In dezen zin draagt ongetwijfeld de Westersche beschaving den stempel van „technische" perfectie. De Westersche wetenschap munt uit in het zuiver waarnemen en systematisch behandelen van de objecten van onderzoek. Zoo levert de Westersche rechtswetenschap een methode, die ook dienstbaar kan worden gemaakt aan het beschrijven, ordenen en verwerken van de Inlandsche adat. De Westersche literatuurcritici hebben o.a. in de Nieuwe Gids-beweging als norm gesteld het zuiver weergeven van zuivere waarneming en echt gevoel. Ook hier een methode, die, los van den inhoud, of liever voor iederen inhoud bruikbaar is. Geldt ook niet hetzelfde voor de hoogstaande Westersche muziekleer? Op ander gebied valt iets dergelijks op te merken. Zoo heeft het Westen een algemeen als ontwikkeld erkende methode van oorlogvoeren, afgescheiden van het meestal minder hoogstaande oorlogsdoel; een ingenieurswetenschap, een geneeskundige en chirurgische wetenschap, die

methoden opleveren, welke mutatis mutandis overal zijn toe te passen. In het staatsrecht is een methode ontwikkeld om den volkswil door middel van vertegenwoordigende instellingen te doen doordringen in de actie van het uitvoerend gezag en een nuttige arbeids- en competentie-verdeeling te scheppen tusschen centrale en locale bestuursorganen; ook deze methode, deze staatsrechtelijke „techniek" is tot zekere hoogte bruikbaar, onverschillig welke heterogene volksbehoeften moeten worden bevredigd. Zoo zou men ook kunnen spreken van een economische, een financiëele, een verkeerstechniek. Deze hoog ontwikkelde techniek of methodiek, grootendeels te danken aan de periode van het veel gesmade intellectualisme, heeft er veel toe bijgedragen, dat het Westen een leidende rol in de wereldsamenleving is gaan vervullen; heeft het mogelijk gemaakt, dat het diensten is gaan bewijzen ook aan volken met zeer uiteenloopende traditie, zeer uiteenloopend karakter, zeer uiteenloopend geestesleven. Wel beschouwd is het erkennen van deze superieure „techniek" geen miskenning van de Westersche bijdrage aan het beschavingsreservoir der wereld.

Het voorbehoud moet worden gemaakt — het is trouwens door den heer Labberton implicite erkend — dat het Westen naast deze methodiek ook nog méér geleverd heeft, nl. een *aanwending* van die methodiek. Waar bij de Javaansche wereld door de inderdaad vrij zwakke uitingen van Westersche cultuur, die tot dusver, helaas, in onze kolonie vielen waar te nemen, over het algemeen nog een zeer onvoldoend begrip bestaat van hetgeen het Westen op geestelijk gebied beteekent, is het niet overbodig, ook hierop nog eens den nadruk te leggen. De z.g. Nieuwe Gids-beweging heeft meer geproduceerd dan alleen de kritieken van Van Deyssel; aan haar danken wij ook de gedichten van Kloos, van Eeden en Verwey, de tooneelstukken van Emants en Heyermans, de romans van Couperus en Querido. Met de perfectie onzer recht- en staatswetenschappelijke techniek staat de merkwaardige groei der Westersche sociale wetgeving in oorzakelijk verband; de Westersche welvaart is te danken aan de economische techniek.

Men kan zelfs verder gaan en zeggen, dat de Westersche methodiek, hoe intellectualistisch en rationeel ook ontwikkeld, toch in de meeste gevallen geschapen is als hulpmiddel van Westerschen uitingsdrang. Westersch volkskarakter en Westersch aardrijkskundig milieu zijn ongetwijfeld op de ontwikkeling

van deze Westersche methodiek van grooten invloed geweest. *Het staat daarom a priori nog geenszins vast, dat deze Westersche methodiek, hoe rationeel ook, volledig, in alle opzichten voor het Oosten bruikbaar zal blijken.*

Deze kwestie kon in den zeer korten behandelingstijd, die zoowel vóór als tijdens het congres beschikbaar was, niet grondig in beschouwing worden genomen. Het is echter wel noodig ernstig op dit punt te wijzen. Het is zeer verleidelijk, hier „salva reverentia" de Oud-Javaansche cultuur buiten de deur te zetten en het Westen met volle kracht binnen te halen, door hier de „beschaafde" onderwijsstelsèls van het Westen zonder meer te copiëeren. Ware nog geen ervaring met de opvoeding en het onderwijs van andere Aziatische volken verkregen, men zou zich misschien voorloopig met een dergelijke kopie moeten vergenoegen, in afwachting, dat de praktijk op Java de gebreken zou aanwijzen. Doch nu reeds gedurende lange jaren ervaring is verkregen in Britsch-Indië, in Japan, op de Philippijnen en in andere gedeelten van Oost-Azië, rijst de vraag: in hoeverre is deze ervaring bestudeerd en in hoeverre is daarvan partij getrokken? Heeft men in voldoende mate nagegaan, hoe onze eigen Indische praktijk reageert op hetgeen tot dusver onze Indische onderwijsinstellingen voor de maatschappij hebben gedaan? Houdt men wel rekening met de behoefte, die waarschijnlijk de Javaan met zijn overwegenden aanleg tot onaardsche bespiegeling zal hebben aan een bij uitstek praktisch vormende opvoeding, die hem tot in bijzonderheden wapent voor den strijd om het bestaan, eenerzijds; aan onderricht, dat zijn zin voor mystiek bevredigt, anderzijds? In hoeverre is bij het pleiten voor overneming van Westersche paedagogie voor een Oostersch volk rekening gehouden met de nieuwste vorderingen der experimenteele psychologie en der sociologie? In dit opzicht gaven de praeadviezen nog niet meer dan een inleiding, die slechts verlangen doet naar een voortzetting van het aangevangen werk.

Het valt niet te ontkennen, dat op het congres de aanhangers der Oud-Javaansche cultuur er nog niet in geslaagd zijn, helder en overtuigend aan te geven, in hoever deze cultuur bij een ontwikkeling van de Javaansche bevolkingin modern- Westerschen zin essentiëel behouden kàn blijven niet alleen, doch ook behouden móét blijven met het oog op de specifieke behoeften der Javaansche volksziel. Zoo-

lang deze vraag niet is beantwoord, blijft de mogelijkheid bestaan dat, behoudens eenig onderwijs in Javaansche taal en Javaansche geschiedenis en behoudens een meer en meer onbegrepen wajangspel hier en daar, de Oud-Javaansche cultuur gaandeweg zal afsterven; en dat de ontwikkeling voortaan geheel en al in Westerschen geest zal geschieden. Allicht zullen velen er zoo over denken als Sir Charles Wood, die in 1854 in Britsch-Indië betoogde: "The systems of science and philosophy which form the learning of the East abound with grave errors, and Eastern literature is at best very deficient as regards all modern discovery and improvements".

Aan den anderen kant zullen de voorstanders der oude cultuur kracht kunnen putten uit de overtuiging, dat die cultuur de kristallisatie is van een bij den volksaard in alle tijden passende moraal; dat haar symboliek en haar religieus tooneel, de wajang, uitnemende middelen zijn om deze moraal in stand te houden; dat het ascetische ideaal een kracht ten goede kan zijn om de intellectueele en moreele gezondheid van het volk te bewaren en het te harden en te concentreeren in zijn strijd om het bestaan.

Ongetwijfeld gaat de zaak der Oud-Javaansche cultuur een moeilijke periode tegemoet, eenigszins vergelijkbaar met het aanpassingsproces, dat het Christendom gedurende de 19e eeuw in West-Europa had door te maken.

Maar aandacht en sympathie verdient zeer zeker dit Javaansche streven naar moderniseering en wederopbouw op nationalen grondslag.

Een volk kan nu eenmaal niet bloeien zonder hoogere aspiraties. En hetgeen aan verheffing in de Oud-Javaansche cultuur is te vinden, is waard met de uiterste zorg te worden gekoesterd reeds uit deze overweging, dat het Westen niet gemakkelijk de schade zou kunnen herstellen, die van een ondergang dier cultuur het gevolg zou zijn. De naar Indië trekkende Europeanen zullen vooralsnog reeds zoo de handen vol hebben met zaken van anderen aard, als het opbouwen van een economisch en een publiek- en privaatrechtelijk stelsel, met het heffen van hygiënische voorzieningen, het organiseeren van de landsverdediging e.d., dat zij niet gemakkelijk zouden kunnen voorzien in de onbevredigde geestelijke behoeften van een groot volk. Het streven moet dus zijn, te sterken en beter te organiseeren wat hier aan hooger

geestelijk leven reeds aanwezig is. Dit zal de beste kans geven op het bereiken van een schoon en bevredigend resultaat, op een werkelijke regeneratie van het Javaansche volk ook in hoogeren, geestelijken zin.

Het aannemen van een Inlandsche taal als voertaal bij het onderwijs zou hierbij geen hulp geven. Integendeel, het zou het contact met de zoo ontwikkelde methodes der Westersche beschaving bemoeilijken, wat in de tegenwoordige omstandigheden het ergste nadeel is, dat men aan de zaak der Javaansche cultuur zou kunnen toebrengen.

Ook de door de heeren Moojen c.s. door middel eener motie op den voorgrond gebrachte stichting van een instituut voor de beoefening van de Javaansche taal- en volkenkunde zal waarlijk niet de door de Javanisten gehoopte redding hunner oude cultuur brengen, althans zoo niet de „volkenkunde" ruimer wordt beoefend dan van oudsher de curiosa-verzamelende ethnographie. Een grondige psychologische studie zal noodig zijn om bloot te leggen, wat het Javaansche volk behoeft om tot volle ontwikkeling te komen en om na te sporen, in hoeverre zijn oude cultuur hierbij ook in de toekomst diensten kan bewijzen.

M.a.w. een nieuw instituut, dat slechts een literair-historisch karakter zou dragen, zou op zichzelf weinig nut hebben; hoogstens zou het in den zin als pastoor Van Lith voor oogen stond als seminarium van a.s. taalleeraren bruikbaar zijn. Doch hiermee alleen worden geen cultuurbehoeften bevredigd. Het instituut zou niet mogen zijn zonder psychologische, juridische en sociaal-economische afdeelingen. Adat-studie zou aan een dergelijk instituut b.v. toch een groote plaats moeten innemen. Theologische vraagstukken zouden er bestudeerd moeten worden even goed als b.v. medische. (Men denke aan de genezing door z.g. mantrams; de groote rol der suggestie in de Oostersche geneeskundige praktijk.) Is het werkelijk de bedoeling, aan de Oud-Javaansche cultuur een eerlijke kans te geven, haar den weg te openen om in hernieuwden vorm een bezielenden invloed uit te oefenen op de toekomstige ontwikkeling van het Javaansche volk, dan mag men haar niet opsluiten in een afzonderlijke Javanologische instelling. Men make haar dan tot een organisch onderdeel van een Javaansche universiteit. Evenals de literaire, juridische en theologische faculteiten naast de natuurwetenschappelijke aan

de Westersche universiteiten een voortdurende wisselwerking waarborgen tusschen schoone traditie en impulsieve moderne ontwikkeling, tusschen gemoedsharmonie en materiëelen vooruitgang, tusschen geleerdheid en leven, zoo zal ook de specifiek Javaansche cultuur moeten worden opgenomen in een stelsel van onderwijs, dat aan de behartiging der cultuur in den ruimsten zin dienstbaar heeft te zijn.

De beoogde inlassching van een Oostersch-literaire afdeeling in den bouw der nieuwe Algemeene Middelbare School kan worden aanvaard als een eerste stap in de hier bedoelde richting. Zij echter, die van een grondiger bestudeering van de Javaansche cultuur een herleving van het Javaansche volk als beschavingsvolk verwachten, kunnen met dit uiteraard weinig diepgaand middelbaar onderwijs niet lang meer genoegen nemen. Het is niet overbodig, dit nu reeds te overwegen en het hoogere doel duidelijk omlijnd op den voorgrond te brengen, waar immers de groep van radicaal Westersch-gezinden er meer toe overhelt, de Oud-Javaansche cultuur in haar geheel te verwijzen naar het territoir van Heemschut of van de Vereeniging voor Openluchtmusea.

In afwachting van hetgeen de toekomst nog verder te aanschouwen zal geven, heeft men inmiddels dankbaar te zijn voor het cordate initiatief, dat het congres heeft doen geboren worden en tot een goed einde heeft gevoerd. Een groot aantal belangstellenden is daardoor in nauwer aanraking gebracht met het centrum van merkwaardig, echt Javaansch beschavingsleven te Soerakarta.

Er is geen twijfel mogelijk, deze eerste, zij het nog wat primitieve gedachtenwisseling kan nog rijke vruchten voortbrengen, wanneer de thans betoonde geestdrift en geestkracht bestendig zullen blijken en niet de teleurstelling opleveren, die zulk een eigenaardig cachet gaven aan een toch ook nationale beweging als b. v. de Vlaamsche. Op volhardenden ernst, op nauwe samenwerking vooral tusschen Oostersch idealisme en Westersche „techniek" kan niet sterk genoeg worden aangedrongen.

De tallooze stroomingen, die op het congres tot een begin van uiting kwamen, de tegenstellingen tusschen West- en Midden-Java, tusschen Islam en Boeddhistisch-Hindoeïstisch Javanisme, tusschen Christendom en eigen Oostersch geloof, tusschen Indisch en Javaansch nationalisme, en zooveel grootere en kleinere tegenstellingen meer kunnen hier niet uitvoerig besproken worden; zij

werden trouwens slechts betrekkelijk vluchtig aangeroerd. Het groote hoofdvraagstuk, dat op het congres de aandacht boeide, was: hoe de hernieuwing van het oude Java met behoud van zijn eigen karakter en eigen schoonheid mogelijk zal zijn.

Is eenmaal het beginsel aanvaard om bij de moderne organisatie uit te gaan van hetgeen aanwezig is aan eigen nationale kracht, dan spreekt wel van zelf dat ook met de aanspraken van den Islam, met de eischen van het Soendaneesche volkseigen, enz. rekening zal worden gehouden. Daarbij zal dan b.v. vanzelf blijken, of Java een federale dan wel een unitarische toekomst moet tegemoet gaan.

Maar dit is zeker, het Midden-Javaansche leven, zooals het zich in Soerakarta openbaarde, bergt in zich een hoog gehalte aan factoren, die recht geven op waardeering en op verwachtingen voor de toekomst.

Wie de schoonheid genoten heeft van de voortreffelijke wajangvoorstelling, waarmede het congres werd besloten, kan slechts hopen dat de poging, om te geraken tot een zuivere en krachtige ontwikkeling van de cultuur, d.i. het geestesleven van het Javaansche volk, met goed gevolg zal worden bekroond.

Het congres liet dezen indruk na: Te benijden is het Javaansche volk, dat zich de poorten van hernieuwing en herleving ziet ontsloten; maar ook groot en aantrekkelijk is de nu helder bewust geworden taak der Westerlingen om het schoone streven naar hooger met gevormde ervaring te steunen.

Een zelfstandige Opsporingsdienst

door

F. A. H. WECKHERLIN DE MAREZ OYENS, m. i.

Bij de behandeling van de Begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1919, afdeeling VIII, is in den Volksraad door de heeren Gerritzen, Lim A Pat, Oetoyo en Whitlau op den 21sten Juni j.l. het volgende amendement ingezonden:

„De ondergeteekenden hebben de eer voor te stellen: In „Hoofdstuk II der uitgaven tusschen de onderafdeelingen 326 en „327 in te lasschen een nieuwe onderafdeeling:

„327A. Splitsing van den dienst van het Mijnwezen in een „Dienst der Mijnverordeningen en een Opsporingsdienst *f* 42.100.—."

Het amendement beoogt dus de splitsing van den dienst van het Mijnwezen in een dienst der Mijnverordeningen en een Opsporingsdienst en staat, volgens de toelichting, in direct verband met het Ministeriëel ontwerp der begrooting voor het jaar 1918, waarbij dezelfde splitsing werd voorgenomen.

Dat de Tweede Kamer der Staten-Generaal zich met deze splitsing niet heeft kunnen vereenigen, wordt door de voorstellers betreurd, „omdat zij het denkbeeld om een dienst in het leven „te roepen, die zich speciaal zal toeleggen op het onderzoek van den „mineralen rijkdom van Nederlandsch-Indië, van zeer groot belang „achten, temeer, waar er nu met alle middelen naar gestreefd moet „worden om de inkomsten van Nederlandsch-Indië te versterken".

Hoe was men er van Regeeringswege toe gekomen deze splitsing voor te stellen?

Om dit te kunnen beoordeelen dient te worden nagegaan hoe het Mijnwezen in zijn huidigen vorm is ontstaan en in het bijzonder, waarom de Mijnbouwkundige bedrijven er niet onder vallen.

Krachtens het Koninklijk besluit van 31 December 1873 (Stbl. 280) omvat het Mijnwezen:

1°. de leiding en, waar noodig, het beheer van Gouvernements ontginningen van delfstoffen.

2°. het van Gouvernementswege houden van toezicht in het belang der algemeene veiligheid en van den fiscus over alle ontginningen van delfstoffen bevattende gronden en daaruit voortvloeiende fabriekmatige inrichtingen;

3°. het openbaar maken van alles, wat op het gebied der geologie, mineralogie, metallurgie en mijnbouw voor de industrie en de wetenschap van belang is;

4°. het uitvoeren van eene geleidelijke geologische en geognostische opname van de Nederlandsche Oost-Indische bezittingen;

5°. het uitvoeren van onderzoekingen van mijnbouwkundigen aard, die door den Gouverneur-Generaal worden noodig geacht;

6°. het uitvoeren van mineralogisch-scheikundige en metallurgische onderzoekingen; en

7°. het grondpeilwezen.

Op 1 Januari 1908 kwam het Mijnwezen als afdeeling onder het op dien datum nieuw-opgerichte Departement van Gouvernementsbedrijven.

Ook de Gouvernements-mijnontginningen kwamen onder dit Departement te ressorteeren en wel, evenals te voren, als op zichzelf staande bedrijven, onafhankelijk van het Mijnwezen, d. w. z. de leiders van deze ontginningen stonden rechtstreeks onder den Departementschef.

Voor zoover het de Ombilin-kolenmijnen betreft was reeds in 1892 onder den heer Yzerman, als chef van den Spoorwegaanleg op Sumatra's Westkust en op diens aandrang, de ontginning afgescheiden van het Mijnwezen, terwijl ook de tinwinning op Banka reeds sinds 1889 onafhankelijk van het Mijnwezen werd geleid.

Deze verhoudingen berustten geheel op de praktijk, welke had aangetoond, dat een mijnbedrijf onder de rechtstreeksche leiding van zijn gespecialiseerd deskundig hoofd behoort te staan, waarbij de schakel Mijnwezen, als zijnde onnoodig, gemist kan worden.

Daarenboven paste zij volkomen bij de grondgedachte omtrent bedrijven in het algemeen, dus ook dezulke, welke buiten het Mijnwezen stonden, welke had voorgezeten bij de oprichting van het Departement, namelijk het beginsel van *decentralisatie van het beheer der bedrijven, met éénheid in de hoofdleiding.*

Zeer terecht, merkt de heer Gerritzen in zijn rede tot toelichting van het reeds genoemde amendement in de 11de vergadering van den Volksraad op 26 Juni j.l. naar aanleiding hiervan op:

> Men heeft bij de oprichting van het Departement van Gouvernementsbedrijven zoowel van Regeeringszijde als van de zijde der Staten-Generaal bij herhaling en duidelijk op den voorgrond gesteld, dat de leiders der afzonderlijke bedrijven en diensten een groote mate van vrijheid van beweging moeten bezitten.
>
> Aan den Departementschef werd voorbehouden het aangeven van de groote lijnen van het beheer der verschillende onderdeelen van het Departement en van hem moet derhalve worden geëischt het bezit van een zoo ruim mogelijke algemeene technische ervaring en kennis, zonder dat echter bijzondere kennis in eene of andere technische richting bepaald noodzakelijk is. Het ligt dus voor de hand, dat van de leiders der afzonderlijke diensttakken eene zoodanige bijzondere ervaring en speciale kennis moet worden geëischt, dat zij geacht kunnen worden het hun toevertrouwde onderdeel ten volle te beheerschen en dat hunne adviezen, het hun toevertrouwd onderdeel betreffende, beschouwd mogen worden als te komen van volkomen ter zake kundigen. Een goede gang van zaken vereischt dan ook, dat de werkelijke leiders der bedrijven en diensten de adviseurs zijn van den Departementschef en dat deze in zijn voorstellen aan de Regeering met hun adviezen rekening houdt. Voor daartusschen geplaatste adviseurs is in een behoorlijke organisatie geen plaats.
>
> De toelichting van het wetsontwerp, waarbij de oprichting van het Departement van Gouvernementsbedrijven bij de Wetgevende Macht aanhangig werd gemaakt, de desbetreffende voorloopige verslagen, de memoriën van toelichting en de beraadslagingen laten geen twijfel over, dat men ten aanzien van de mijnbedrijven geen ander beginsel wenschte, dan ten opzichte van de andere bedrijven gehuldigd werd, nl. het beginsel van decentralisatie van beheer, waarbij de leiders der bedrijven rechtstreeks ondergeschikt zouden zijn aan den Departementschef, terwijl hun de grootst mogelijke zelfstandigheid zou worden gelaten.

De leiders der afzonderlijke diensttakken worden dus in dezen gedachtengang verondersteld eene zoodanige speciale kennis te hebben, dat zij het aan hen toevertrouwde bedrijf volkomen beheerschen, terwijl van den Chef van het Departement wordt verwacht, dat hij „naast algemeene technische kennis eene ruime „ervaring bezit op bedrijfsgebied, welke eigenschappen hem in „staat moeten stellen, om — de details van den dienst aan de elk „op zijn gebied volkomen deskundige dienstchefs overlatende — „de algemeene richting aan te geven, waarin de onder zijn „Departement behoorende diensttakken zich hebben te bewegen".

De Directeur van Gouvernementsbedrijven behoeft dus geen universeel genie te zijn, die de technische bijzonderheden der zeer verscheidene diensten (het gaat heden niet meer alleen om kolen en tin, maar ook om goud, misschien om petroleum en binnenkort ook om ijzer) behoeft te beheerschen, maar hij heeft *slechts de algemeene richting aan te geven.*

Anders zoude het gesteld zijn met een Chef van het Mijnwezen, aan wien men de directe leiding aller bedrijven en zaken, welke eenigszins met het begrip mijnen of delfstoffen in verband staan, zou willen toevertrouwen. Hij als vakman zou verondersteld worden alle onderwerpen volkomen tot in de details te kunnen beoordeelen en te beheerschen, hij zou ook de verantwoordelijke persoon moeten zijn en de directeur zou *zijne* adviezen moeten aanvaarden, zonder acht te mogen of te kunnen slaan op de adviezen der onder dien Chef van het Mijnwezen staande bedrijfsleiders.

Is dus de taak van den Directeur van Gouvernementsbedrijven als directe chef der bedrijfsleiders zeer overzichtelijk, die van den Chef van het Mijnwezen als zoodanig zou oneindig veel zwaarder zijn niet alleen, maar reeds bij de huidige groote verscheidenheid van bedrijven vrijwel onmogelijk.

Men moet deze mogelijkheid om alle tot het mijnen-wezen (niet „Mijnwezen") behoorende takken van dienst in de details te beheerschen niet uit het oog verliezen, wanneer men de vraag beantwoordt of er „tusschen deze takken van overheidsbemoeienis „een (zoodanig) natuurlijk, organisch verband (bestaat) dat hun „samenvatting in een enkele groep — van waaruit de over-„heidsbemoeienis zich wederom verder in haar onderdeelen „vertakt — vereischte is", [1]) en de oplossing tracht te vinden óf in het instellen van een Departement van het Mijnwezen, [2]) welks Directeur er in de praktijk niet anders voor zal staan dan bij de tegenwoordige verhoudingen de Directeur van Gouvernementsbedrijven, óf in het terugbrengen der bedrijven onder het éénhoofdig bestuur van den Chef van het Mijnwezen.

Het gaat echter op het oogenblik alleen om de afsplitsing van den Opsporingsdienst.

---

[1]) E. Middelberg, Mijnwezen en Mijnbouwpolitiek in Ned.-Indië. Weekblad *De Ingenieur* van 3 November 1917 No. 44.

[2]) o. a. Prof. S. J. Vermaes en dr. J. Rueb in *De Ingenieur* resp. van 30 December 1916 No. 53 en 10 Februari 1917 No. 6.

De band, welke tusschen den Opsporingsdienst en den dienst der mijnverordeningen zou bestaan en waardoor de handhaving van het Mijnwezen in zijn huidigen vorm zoo noodzakelijk zou zijn, is niet aangetoond, en is ook niet aan te toonen, daar zij inderdaad niet bestaat, althans niet van zóódanig belang is, dat vereischte zou zijn één gespecialiseerde technische leiding.

Een analoog geval heeft zich onlangs in den Gemeenteraad van 's-Gravenhage voorgedaan (zie het 2de blad van de *Javabode* van 15 Juli j.l. „Uit den Haag".) Voorgesteld werd de splitsing van den dienst der Gemeentewerken door instelling van een nieuwen dienst, omvattende den Woningdienst, het Grondbedrijf en de met de Stadsuitbreiding verband houdende bemoeiïngen, als uitbreidingsplan, stratenplannen, rooilijnen, onteigeningen, enz. onder een afzonderlijken zelfstandigen Directeur, den gelijke van den Directeur der Gemeentewerken.

Het voorstel is gegrond op dezelfde overwegingen als gegolden hebben voor het voorstel tot reorganisatie van den dienst van het Mijnwezen, [1]) namelijk dat de bovenomschreven bemoeiïngen „in de laatste jaren ongedacht snel in aantal en omvang zijn toegenomen", en ook de tegenstanders voerden weer aan, dat tusschen de te splitsen onderdeelen een band bestaat, die niet verbroken mag worden.

Terecht werd echter opgemerkt, dat toch ook zeer goed overleg gepleegd kan worden in geregelde samenkomsten met de hoofden van dienst. Ook de afzonderlijke opsporings- en mijnverordeningsdiensten zullen bemoeienis met elkaar hebben en zal overleg tusschen beide dienstchefs noodig zijn, evenals zulks geschiedt tusschen den dienst der Staatsspoorwegen en den dienst van het Toezicht op Spoor- en Tramwegen. Tot den taak van laatstbedoelden dienst behoort o.a. de behandeling van de door de Overheid te volgen spoorwegpolitiek en het zal duidelijk zijn, dat in verband daarmede, aanraking bestaat tusschen dezen dienst en de Exploitatie.

Resumeerende komen alle tegenstanders der splitsing van het Mijnwezen: de heeren Yzerman c.s. in de Kamer, de afdeeling Mijnbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in hare motie van 28 December 1917, de heer Bergmeyer in den Volksraad, de heer Middelberg in zijn reeds geciteerd artikel in. *De*

[1]) Maar is in tegenstelling met dit laatste aangenomen.

Ingenieur, steeds weer met het eene, HET groote argument, dat het Mijnwezen (waaronder te verstaan alle mijndiensten en mijnbedrijven) behoort te zijn eene natuurlijke eenheid, die in haar vollen omvang onder mijnbouwkundige leiding een plaats behoort in te nemen in de algemeene bestuursorganisatie.

De mogelijkheid van deze éénhoofdige technische (mijnbouwkundige) leiding wordt echter nergens besproken, laat staan bewezen en het is geenszins een brevet van onkunde of incompetentie, dat aan de betrokkenen wordt uitgereikt, wanneer deze mogelijkheid wordt ontkend, maar een gevolg van de ontwikkeling, welke in de mijnbouwtechniek in het algemeen in latere jaren heeft plaats gehad en in het zoo zeer uiteenloopend karakter der verschillende Indische Gouvernements-mijnontginningen en daarmee samenhangende metallurgische bedrijven; men kán en mág niet van iemand, wien dan ook, vergen, dat hij tegelijkertijd volkomen op de hoogte zij van het hoogovenbedrijf, den ertsmijnbouw, den kolenmijnbouw, de moderne boortechniek, de metallurgie van meerdere metalen, de leer der ertsafzettingen, de algemeene, de toegepaste en de economische geologie, het mijnrecht en de mijnwetgeving, enz. enz. en toch zou dit alles in het bepleite systeem absoluut noodzakelijk zijn; ziet men van dezen eisch af, dan is de „saamhoorigheid der onderdeelen" beter gewaarborgd bij den Directeur van Gouvernementsbedrijven, die w e e t, dat hij niet detail-deskundige is, dan bij het bestuur, dat „in en door de mijnbouwbelangen gevormd is" [1]) en den schijn heeft van volkomen deskundig te zijn, maar inderdaad en noodzakelijkerwijs eenzijdig moet wezen en wel in de richting, waarin toevallig de persoon van den chef is gespecialiseerd.

Het stelsel van centralisatie in het beheer der bedrijven is, hoewel formeel volgens het K.B. van 31 December 1873 nog bestaande, door de praktijk veroordeeld en het Mijnwezen als afdeeling van het Departement van Gouvernementsbedrijven bezit dan ook geen bureau „Ontginningen", maar slechts de volgende 7 bureau's:

I Mijninspectie en Cijns;
II Grondpeilwezen;
III Onderzoekingen van Mijnbouwkundigen aard, geologische opname, beheer der verzameling van het Mijnwezen en het laboratorium;

[1]) E. Middelberg l. c.

IV. Mijnverordeningen;
Va. Technische zaken, verband houdende met verleening en overdracht van mijnrechten, bibliotheek en teekenkamer;
Vb. Andere technische zaken, niet vallende onder de werkzaamheden van bureau Va;
VI. Algemeene en Personeele zaken, waaronder ressorteeren Archief en Expeditie.

Geheel in den lijn van normale ontwikkeling stelde — nu het belang der opsporingen in de laatste jaren steeds nadrukkelijker op den voorgrond is getreden — het ministeriëele ontwerp der begrooting van 1918 voor, den tegenwoordigen dienst van het Mijnwezen in twee afdeelingen te splitsen, n.l.:

1°. een dienst der mijnverordeningen, belast met de toepassing van de Mijnwet en Mijnordonnantie en verschillende technische aangelegenheden, en

2°. een Opsporingsdienst, wiens voornaamste taak zou zijn de nog gebrekkige kennis van den rijkdom van den bodem aan delfstoffen ten spoedigste op redelijk peil te brengen en waartoe ook het grondpeilwezen zou behooren.

De noodzakelijkheid van dezen maatregel omschrijft de Minister in de Memorie van Toelichting op de begrooting van Nederlandsch-Indië voor 1918, aldus:

> De huidige taak van het Mijnwezen omvat naast de mijnbouwkundig geologische opsporingen, de behandeling van opsporings- en ontginnings aanvragen, de cijnsheffing en het veiligheidstoezicht op de mijnen. Deze werkzaamheden loopen te zeer uiteen en omvatten elk op zich zelf te veel richtingen, dan dat het voor welk hoofd dan ook, mogelijk zou zijn, het geheel voldoende te beheerschen en den dienst in alle opzichten naar behooren te leiden.
>
> Ook met het oog op de steeds stijgende eischen, waaraan de dienst van het Mijnwezen in de naaste toekomst zal moeten beantwoorden, is het meer dan tijd voor eene splitsing van de onderling geen verband houdende werkzaamheden, welke destijds, toen zij nog een te geringen omvang hadden, voor de vorming van zelfstandige diensten, uit nuttigheidsoverwegingen onder den dienst van het Mijnwezen zijn samengebracht.

Hoe men daarbij van eene onthoofding kan spreken, zooals de heer Yzerman in de Kamer deed, is niet duidelijk, want inderdaad zijn er thans n + 1 hoofden van mijnzaken, n.l. de hoofden van de n-bedrijven en het hoofd van het z.g. Mijnwezen, terwijl volgens de nieuwe regeling er n + 2 dergelijke hoofden zouden zijn, n.l.

die der n-bedrijven, dat der opsporingen en dat der verordeningen.

Ondertusschen werd het voorstel reeds in de afdeelingen bestreden en in het voorloopig verslag kwam tot uiting, dat het hoofdargument de vrees was, dat de noodzakelijke eenheid in de leiding van den dienst zoude te loor gaan; enkele leden kwamen dan ook tot de — in dezen gedachtengang — volkomen logische conclusie, dat de oprichting van een afzonderlijk Departement van het Mijnwezen, het eenige juiste middel tot verbetering van den toestand zou zijn.

De oprichting van een afzonderlijk Departement moet echter thans praematuur worden geacht, nu de groote lijnen der mijnbouwpolitiek nog niet zijn vastgelegd en de her-verkaveling der z.g. technische Departementen (Gouvernementsbedrijven, Burgerlijke Openbare Werken en Landbouw, Handel en Nijverheid) hoe gewenscht ook, nog niet aan de orde is.

Voor zoover de opmerkingen van het Voorloopig Verslag niet door den Minister in de Memorie van Antwoord zijn besproken, heeft de heer Gerritzen in zijn reeds aangehaalde rede in den Volksraad punt voor punt de bezwaren der leden weerlegd.

Het gedeelte van die rede, dat daarop betrekking heeft, moge hier in extenso volgen:

> Op blz. 14 en 15 van het Voorloopig Verslag omtrent de ontwerpbegrooting van 1918 werden met betrekking tot dit onderwerp eenige opmerkingen gemaakt, welke door den Minister van Koloniën besproken zijn in de Memorie van Antwoord, blz. 23 en 24. Naast hetgeen daar door den Minister is opgemerkt, wordt nog het volgende in het midden gebracht, waarbij het Voorloopig Verslag voor zoover noodig op den voet zal worden gevolgd. Men leest daarin:
>
> „Toen het Departement van Gouvernementsbedrijven werd opgericht, „was, meenden zij, de bedoeling het Mijnwezen onder deskundige leiding „te brengen". De strekking van deze opmerking is niet duidelijk, daar het Mijnwezen, zoowel de afdeeling van dien naam van het Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid als de Ombilinmijnen, altijd onder deskundige leiding gestaan hebben, terwijl den Resident van Banka als leider van het Tinbedrijf een z.g. „eerstaanwezend mijningenieur" terzijde gesteld was.
>
> „De invloed van den chef van het mijnwezen op den gang van zaken „verminderde, die van den directeur en zijn administratief personeel nam toe" heet het verder. De zooeven geschetste, vanouds bestaande zelfstandige positie van de hoofden der Gouvernements kolen- en tin-ontgin-

ningen kon ook vroeger niet samengaan met een overwicht van den Chef van het Mijnwezen (lees: hoofdingenieur-chef der afdeeling mijnwezen van het Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid). Indien niettemin de invloed van den laatstgenoemden dienstchef zich wel eens op eene wijze deed gelden, welke de bedrijfsleiders tot verzet prikkelde, was dit een natuurlijk gevolg van de omstandigheid, dat de chef van het Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid geen technicus was en zich dus vaak liet leiden door den hem meest nabij staanden technischen adviseur, n.l. den chef van de afdeeling mijnwezen van zijn departement.

Hierin kwam natuurlijk en terecht verandering, toen de voorstellen van de bedrijfsleiders in handen kwamen van den technisch aangelegden Directeur van Gouvernementsbedrijven. Voor zoover de werkzaamheden van het mijnwezen zich bewogen op administratief-juridisch gebied, waarop de chefs van het Departement van Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid zich wèl thuis gevoelden, was de invloed van den technischen afdeelingschef weinig grooter dan die van de chefs der overige departements-afdeelingen. In dit opzicht heeft de chef van het mijnwezen na de oprichting van het Departement van Gouvernementsbedrijven slechts gewonnen, daar zijn bureau krachtig versterkt werd met administratief en juridisch personeel, terwijl de Directeur, bij wien de mijnwezen-stukken van den chef, buiten eenige andere afdeeling om, ontvangen worden, overladen met bezigheden als hij is, in zeer vele gevallen zich geheel verlaten moet op het bij de afdeeling mijnwezen verrichte werk.

n de derde plaats werd opgemerkt:

„Het doel der oprichting van het departement werd naar de meening dezer „leden echter niet bereikt, omdat de benoemde directeuren niet genoeg verstand „hadden van mijnbouwzaken en bovendien een te drukken werkkring hadden".

Er dient toch wel op gewezen te worden, dat het departement van Gouvernementsbedrijven niet alleen de mijnbouwkundige diensten en bedrijven omvat, maar ook de Staatsspoorwegen, de zoutregie, den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst enz. Het is daarom ook nimmer de bedoeling geweest, dat de chef van het nieuwe departement gespecialiseerd zou zijn in een of meer der onder hem ressorteerende dienstvakken; van hem wordt verwacht, dat hij naast algemeene technische kennis, eene ruime ervaring bezit op bedrijfsgebied, welke eigenschappen hem in staat moeten stellen om, de details van den dienst aan de elk op zijn gebied volkomen deskundige dienstchefs overlatende, de algemeene richting aan te geven, waarin de onder zijn departement behoorende diensttakken zich hebben te bewegen.

Ten slotte leest men in het Voorloopig Verslag:

„Het juiste middel om verbetering te verkrijgen is, naar men meende, „dat een afzonderlijk departement voor het mijnwezen wordt opgericht".

Men verlangt derhalve de mijnbedrijven niet meer naast de andere gouvernementsbedrijven (Staatsspoorwegen, Post-, Telegraaf- en Telefoondienst, Zoutregie enz.) onder de hoofdleiding van den Directeur van Gouvernementsbedrijven zouden blijven.

Dit verlangen is geheel in strijd met de bedoeling, welke bij de oprichting van het Departement van Gouvernementsbedrijven voorgezeten heeft, n.l.

om in de hoofdleiding der bedrijven eenheid te brengen. Als een roode draad loopt dit beginsel door de Memorie van Toelichting, het Voorloopig Verslag, de Memorie van Antwoord en de openbare beraadslagingen. Meer eenheid en „daardoor vanzelf reeds meer zakenkennis in de hoofdleiding „der industriëel-technische Gouvernementsbedrijven en daarnevens een krachtig „zelfstandig bestuur van elk bedrijf, is dan ook dringend noodig" — heette het in de Memorie van toelichting. En verder „Uit het bovenstaande „blijkt reeds, dat hierbij niet beoogd wordt eene alle initiatief doodende „en alzoo nadeelige centralisatie, een besturen vanuit Batavia, maar naast „een scherpe contrôle op de bedrijven, slechts eene verstandige hoofdleiding „in dezelfde industriëele richting"....hoewel bij die reorganisatie aan de „adviezen der bedrijfsdirecteuren natuurlijk groote waarde moet worden „gehecht, dienen daarbij zooveel mogelijk gelijke beginselen te gelden, dus „eenheid en een vaste gedachtengang voor te zitten!! Enz.

Uit de memorie van antwoord worde nog de volgende kenschetsende zinsnede overgenomen: „Daarom is het gewenscht, ja noodzakelijk, dat „de bedrijven ressorteeren onder één Departement, dus staan onder de „opperleiding van één persoon die, eenerzijds ervoor wakend, dat voor de „verschillende bedrijven gelijkvormige organisatie wordt vermeden en er „met de karakterverschillen der onderscheidende bedrijven behoorlijk rekening „wordt gehouden, anderzijds ook de voor een goede exploitatie van alle „bedrijven geldende hoofdbeginselen tot hun recht doet komen en die, met „een ruime en industriëele opvatting van zaken, zelfbeperking ten aanzien „van de bemoeienis met de directe leiding van elk bedrijf in acht neemt."

Aan dit door Regeering en Volksvertegenwoordiging gehuldigde beginsel van eenheid in de hoofdleiding van alle bedrijven wordt natuurlijk afbreuk gedaan, indien men de mijnbedrijven onder een anderen Departementschef wilde samenbrengen dan onder den Directeur van Gouvernementsbedrijven.

Tegen het denkbeeld van oprichting van een Departement van Mijnwezen valt nog de ernstige bedenking aan te voeren, dat de werkkring van den nieuwen Departementschef, indien deze zijn taak volgens dezelfde beginselen zou moeten verrichten als boven voor den Directeur van Gouvernementsbedrijven is aangegeven, dus indien hij zich uitsluitend met de hoofdleiding zou mogen bemoeien, al zeer beperkt zou zijn en dus den ambtsbekleeder geen bevrediging zou schenken. Allengs zou hij er dan ook toe komen om zijne bemoeienis met de bedrijven meer en meer uit te breiden en dit gevaar zou wel het meest dreigen voor die bedrijven, waarin hij zich het meest thuis gevoelt. Het is duidelijk, dat alsdan van de zoozeer gewenschte zelfstandigheid van de directe leiders weinig zou overblijven.

Het Verslag omtrent het onderwerpelijke voorstel tot splitsing van den dienst van het Mijnwezen merkt ook nog het volgende op: „Volgens de „voorgestelde reorganisatie zal echter de betrekking van Chef van het „Mijnwezen vervallen en de invloed der deskundigen nog worden vermin- „derd met versterking van het bureaucratisch element". Deze opmerking is niet juist, daar de specialiseering van den werkkring der twee nieuwe dienstchefs, welke het gevolg zou zijn van het voorstel, natuurlijk aan hun

invloed ten goede zou komen, terwijl van versterking van het bureaucratisch element, althans van dat, hetwelk den Directeur ter zijde staat, geen sprake zou zijn. En het lag bovendien in de bedoeling — zooals eerder gezegd is — den nieuwen dienstchefs eene positie te geven, welke hen geheel gelijkwaardig zou maken aan de andere tot het Departement van Gouvernementsbedrijven behoorende dienstleiders en hun gelijke zelfstandigheid zou schenken.

In het Verslag is er der Regeering een verwijt van gemaakt, dat de door haar gegeven omschrijving van de huidige taak van den dienst van het Mijnwezen zeer onvolledig zou zijn en daaruit wordt afgeleid, dat de bedoeling zou zijn, dat de niet genoemde onderwerpen voortaan, buiten de deskundige ambtenaren van het Mijnwezen om, uitsluitend door den Directeur en diens niet-deskundig personeel zouden worden behandeld.

Daartegenover is mij verzekerd, dat in de behandeling van zaken bij het Departement geen wijziging zou komen, en dat alle zaken, den tegenwoordigen dienst van het Mijnwezen in het algemeen betreffende, ook door het dan beter deskundige personeel van de twee nieuwe diensten, welke tevens als afdeelingen van het Departement zouden fungeeren, behandeld zouden worden.

Bij de openbare behandeling van afdeeling VIII der begrooting werd toen bij amendement door de heeren Yzerman, Van Doorn, Limburg, Scheurer, De Monté ver Loren, Albarda, Knobel, Bichon van Ysselmonde, Bongaerts en Van Ryckevorsel voorgesteld, de onderafdeelingen 301 en 302 elk met *f* 10.150.— te verminderen, waardoor de voorgenomen splitsing zou komen te vervallen.

Uit de beraadslagingen bleek weer, dat de grootste grief was de opheffing van het verband tusschen de onderdeelen van het Mijnwezen.

Van belang was een door den heer Yzerman geciteerd gedeelte uit een opstel van den heer H. J. E. Wenckebach in *De Ingenieur* van 16 Maart 1912, getiteld: „Nog eens geologen contra mijningenieurs of samenwerking", dat ook door den heer Bergmeyer in den Volksraad is voorgelezen.

Het stuk dateert uit een tijd van fellen academischen strijd tusschen „geologen" en „mijningenieurs", toen elke geoloog in zichzelf een wetenschappelijk man en in den mijningenieur een soort van grondwerker meende te zien, en elke mijningenieur zichzelf als zoodanig een volleerd geoloog achtte, en waarnaast tegelijkertijd van ernstige zijde de wenschelijkheid werd betoogd van eene zuiver wetenschappelijke, volkomen theoretisch-systematische geologische opname van Nederlandsch-Indië. Tegen deze uitersten

verhief de heer Wenckebach zijn waarschuwende stem en men mag de aanhaling dus als volkomen uit haar verband gerukt en als niet toepasselijk op het onderhavige vraagstuk beschouwen.

Naast de noodzakelijkheid der splitsing treedt ook het groote voordeel op den voorgrond, dat de opsporingsdienst aan het hoofd zal krijgen „een man, die de verantwoordelijkheid kan dragen voor „zijn werk", zooals de Minister het in de openbare behandeling van het amendement-Yzerman uitdrukt.

Er is echter meer.

De huidige mijnwet, samengesteld vóór 1899, in werking getreden in 1907, heeft in de praktijk in verschillende opzichten niet voldaan; met name is gebleken, dat zij geen voldoende waarborgen geeft tegen het zich bewegen van den particulieren mijnbouw in banen, welke niet strooken met het algemeen belang.

Uitvoerig is — ook bij verschillende gelegenheden openlijk in het Parlement, o.a. bij de behandeling in Mei 1913 van het ontwerp tot overname door den Staat van de Poeloe Laoet Steenkolen-ontginning — betoogd, dat, voornamelijk met het oog op petroleum- en steenkoolontginningen, de Staat, zoo zij al niet tot *uitsluitende* Gouvernements-exploitatie wenscht over te gaan, zich toch zeker eene voldoende contrôle dient te verschaffen over de particuliere mijnindustrie.

Dit heeft o.m. er toe geleid, dat thans een voorstel tot wijziging der Indische mijnwet in behandeling is, waarbij in dier voege van de thans geldende bepalingen wordt afgeweken, dat, voor zoover het steenkolen en petroleum betreft, de ontdekking van een dezer mineralen alléén den vinder nog geen recht op concessie geeft.

Voor alle overige mineralen blijven de oude bepalingen gehandhaafd, met de kennelijke bedoeling, die zoo spoedig mogelijk weer aan de particuliere nijverheid over te laten.

Hierin nu schuilt, in verband met de tegenwoordige organisatie van het Mijnwezen, een groot gevaar.

Onze kennis van de minerale voorkomens in den Archipel is nog te onvoldoende, om thans reeds te kunnen beoordeelen, of er geen afzettingen zijn, waaromtrent dezelfde overwegingen gelden als voor olie en kolen, terwijl ook de economische omstandigheden zich kunnen wijzigen en thans zeer „onschadelijke" mineralen in de toekomst „Staatsgevaarlijk" kunnen worden.

Zoolang men van de zijde van het Gezag er niet toe overgaat,

aan de roepstem van Parlement en Volksraad (moties Albarda en Cramer) gehoor te geven en tot algemeene Staatsexploitatie te besluiten, dient op de eerste plaats er voor te worden gezorgd, dat zich niet herhale de *misschien* onwettige, maar *zeker* het prestige van den Staat verlagende handelwijze ten aanzien der mijnverordeningen, waarvan men tusschen 1913 en heden getuige is geweest. Eénmaal hebben de omstandigheden er toe gedwongen, maar men dient thans maatregelen te nemen om eene herhaling te voorkomen.

Dat dit gevaar bij de tegenwoordige organisatie van het Mijnwezen niet denkbeeldig is, moge het volgende voorbeeld leeren. [1])

De kapitein G. van Ginkel was van 1907—1908 civiel-gezaghebber van het Merengebied van Midden-Celebes met standplaats Malili. Als zoodanig zond hij een vrij groote hoeveelheid ijzererts, uit zijn ressort afkomstig, aan het Mijnwezen te Batavia, terwijl ook in een artikel in het tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap in 1910 de aandacht op het voorkomen dezer ijzerertsen werd gevestigd.

Het Mijnwezen schijnt aan de zending van den kapitein Van Ginkel eene negatieve beteekenis te hebben gehecht, althans zijn (volgens den heer Abendanon) de resultaten der analyses niet gepubliceerd in de kwartaal-verslagen, verder is bij het mijnbouwkundig onderzoek, van Gouvernementswege in Celebes ingesteld, niet aan het Merengebied gedacht en is ook de heer Abendanon zelf, die de streek in het najaar van 1909 bereisde, niet op het voorkomen der ertsen opmerkzaam gemaakt.

Over de beteekenis der door hem aangetroffen ijzerertsen getuigde de heer Abendanon medio 1915 in eene „nota betreffende het „voorkomen van nikkel- en ijzerertsen in het Verbeek-gebergte „tusschen Midden-Celebes en het Zuidoostelijk Schiereiland", welke nota door het bestuur van het Aardrijkskundig Genootschap in September van dat jaar aan het Ministerie van Koloniën werd aangeboden.

De nota werd naar Indië gezonden, maar bij het Mijnwezen

---

[1]) Het hiervolgende is overgenomen uit een artikel van den Heer E. C. Abendanon in *De Ingenieur* van 16 Februari 1918 No. 7, getiteld: „Ontdekking van belangrijke delfstofafzettingen in Nederlandsch-Indië (Midden-Celebes) op grond van een geologischen verkenningstocht".

werden de gegevens in eerste instantie niet voldoende geacht en bij den Secretaris-Generaal, tijdelijk waarnemend Minister van Koloniën, G. J. Staal, moest worden aangedrongen op eene definitieve beslissing, c. q. *vrijgeven der terreinen aan het particulier initiatief*. Dit hielp en begin 1917 werd een aanvang gemaakt met een nader onderzoek van het Verbeek-gebergte, met het verrassende resultaat, dat thans reeds de aanwezigheid van millioenen tonnen van een rijk ijzererts is aangetoond.

Denkt men zich nu een oogenblik den heer Abendanon — een bona fide Nederlander, die bovendien voor het Kon. Aardr. Genootschap reisde — vervangen door een willekeurig onderzoeker van vreemde nationaliteit, zooals er zoovelen in de laatste jaren Indië hebben bereisd, en deze zijn ontdekking geheim houdende tot tijd en wijle de gewijzigde mijnwet opnieuw de mogelijkheid tot het verkrijgen van vergunningen zou hebben geopend, dan was Holland in last geweest en dat ondanks het feit, dat, zooals o.a. de heer Bergmeyer in den Volksraad opmerkte, door de geologische opname in de laatste jaren veel is gedaan.

Zeker! Bureau III *heef* in de laatste jaren veel werk geleverd en belangrijke publicaties getuigen daarvan, maar beziet men de grootere werken meer van nabij, dan valt op, dat toeval bij de keuze der onderwerpen een groote, zoo niet uitsluitende rol heeft gespeeld.

Het onderzoek in *Benkoelen*, dat van Mei 1905 tot in 1914 heeft geduurd, vindt zijn oorsprong (par l'odeur alléché) in het vervallen van vergunningsrechten, welke aan het Redjang Goud Syndicaat hadden behoord.

De exploratie van *Djami*, door den bekenden geoloog Tobler uitgevoerd, vond plaats, nadat de stroom van vergunningsaanvragen tot het doen van opsporingen direct na het inwerkingtreden der mijnwet dusdanige afmetingen had aangenomen, dat aan den rijkdom van het gebied niet behoefde te worden getwijfeld.

De kolenafzettingen in het *Moeara-Enimsche* zijn eerst onderzocht, nadat door eene publicatie van Tobler in het tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap de aandacht op het belang dier afzettingen in verband met de intensieve contact metamorphose door vulkanische werking was gevestigd, terwijl het Gouvernement zich eerst van het optierecht tot aankoop van de

aangrenzende concessierechten der Lematang Exploratie Maatschappij verzekerde, toen er blijkbaar van andere (particuliere) zijde ernstige pogingen in het werk werden gesteld deze rechten door koop over te nemen met de bedoeling, deze concessies in ontginning te nemen.

En ten slotte het onderzoek in *Celebes* bovendoeld, waarbij de belangen van den Staat alléén tot hun recht zijn kunnen komen door de volmaakte belangeloosheid van een particulieren onderzoeker en van het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap in Nederland.

Een en ander bewijst, dat de Opsporingsdienst (bureau III van het Mijnwezen) achter de particulieren aanloopt inplaats van op doelbewuste wijze zelf de leiding in handen te hebben. En hierin zal geen verandering kunnen komen, zoolang bureau III niet verheven wordt tot een aan de eigenlijke bedrijven minstens gelijkwaardigen, krachtig georganiseerden opsporingsdienst, staande onder eene zelfstandige volledig deskundige leiding.

Mr. W. A. J. M. van Waterschoot van der Gracht formuleert dit in zijn rapport over de opsporing van delfstoffen in Nederlandsch-Indië op blz. 73 aldus:

> In een koloniaal rijk, zoo uitgestrekt als dezen archipel, en als eilandenrijk bovendien moeilijker te overzien dan een aaneengesloten vasteland, is een geologisch-mijnbouwkundige dienst vooral niet minder belangrijk dan bijv. die in de omliggende groote Engelsche kolonies, te meer waar de dienst hier te lande dezelfde algemeene belangen *bovendien* nog *eigenlijke* opsporingen heeft te behartigen voor het Gouvernement. Het is dus een diensttak, die waarlijk belangrijk genoeg is om te verdienen rechtstreeks te staan onder den Departementschef, in plaats van slechts eene Afdeeling te vormen van het Mijnwezen, zoodat de leider tusschen zich en den Departementschef nog steeds den Chef van het Mijnwezen zoude hebben. Steeds zal men m.i. groote moeite ondervinden bij het zoeken van een geschikten leider, zoo men hem voor *minstens* gelijkwaardig werk niet een gelijksoortigen, onafhankelijken rang kan aanbieden als allerwege zijn collega's over de geheele wereld bekleeden, maar hem slechts tot ondergeschikten afdeelingschef wil maken van eenen anderen diensttak: het Mijnwezen. De leider van een Nederlandsch-Indische Opsporingsdienst heeft het volle recht naar buiten te kunnen treden als de gelijke van de Directeuren der omliggende Geological Survey's, zoomede op een salaris, grooter dan men een subalternen afdeelingschef kan toekennen.
>
> Bovendien, dit is het tweede reeds aangestipte motief, is het leiderschap van een werkelijk actieven opsporingsdienst over een zoo enorm uitgestrekt eilandenrijk als Indië, een taak, die een mensch — vooral in de

> tropen — meer dan voldoende in beslag neemt en buiten welke men den leider dus niet met meer algemeen administratief werk mag belasten, dan zijn eigenlijke *opsporingsdienst* zelf reeds onvermijdelijk moet medebrengen. Zulks zou hem reeds dadelijk beletten door voldoende dienstreizen persoonlijke leiding aan den dienst te geven en verder een hinderpaal zijn voor het voldoende tijdbesteden aan het vele zware hersenwerk, dat onvermijdelijk geëischt wordt van den leider van een zoo veelomvattenden geologisch-mijnbouwkundigen dienst en dat, zonder aan de resultaten schade te brengen, niet mag verwaarloosd blijven.

De geologie, als grondslag voor mijnbouwkundig-geologische opsporing, heeft zich in de laatste 25 jaren als praktische (economische) en theoretische wetenschap zóódanig ontwikkeld, dat specialiseering absoluut een eisch des tijds is geworden. De vóór-opleiding van den mijningenieur in deze wetenschap moge in Delft sedert 1904 voldoende zijn om hem in staat te stellen door eigen studie in de praktijk een vakman te worden, zij is ten eenenmale ontoereikend wanneer zij als eenige basis van kennis den mijningenieur moet dienen op den dag, dat hij geroepen zal zijn adviezen in zake opsporingsaangelegenheden te geven.

Daarenboven is de geologie eene wetenschap nog in ontwikkeling en terecht wordt opgemerkt door den heer Middelberg in zijn meer aangehaald stuk:

„Ertsonderzoek is een précaire zaak, met een vooralsnog onzekere „kans van slagen, die veel arbeid en studie, veel personeel en „veel geld kost"; maar om daaruit de conclusie te trekken, „dat de Staat in zake ertsexploratie voorshands in alle gevallen niet de aangewezen pionier" is, lijkt onjuist en gevaarlijk.

Neen! juist omdat men de kans loopt door het aanwezig zijn van ertsen van hooge waarde overvallen te worden (de Staat *is* overvallen door het groote belang der petroleum- en kolenafzettingen, immers dit is het eenigste excuus voor de noodmaatregelen, waartoe zij haar toevlucht heeft moeten nemen), moet het onderzoek aangepakt worden met eerste krachten, met modern ingerichte laboratoria en met alle mogelijke beschikbare hulpmiddelen en daartoe is absoluut vereischte, dat de opsporingsdienst worde verheven tot een zelfstandigen dienst met een eigen leider, direct onder de bevelen van den Directeur.

Het is niet bekend of de heeren Gerritzen c.s., nu zij hun amendement hebben ingetrokken, de zaak nogmaals bij de najaars-

zitting van den Volksraad zullen aanhangig kunnen maken, maar, wanneer men weet, dat de Minister het amendement-Yzerman alléén daarom niet ONAANNEMELIJK verklaarde, omdat zijn dagen als Minister reeds waren geteld en hij dus gaarne de verantwoordelijkheid voor haar daad, waarmede „Indië nog jarenlang met den mijnbouw in het moeras zal zitten", aan de Kamer overliet, dan moet men het met den heer Gerritzen wel eens zijn, dat de zaak een nieuw onderzoek ten volle waard is.

Weltevreden, 25—7—'18.

Gedachtenwisseling.

Onze zelf-voorziening in scheepsruimte.

Van den werktuigkundig en electrotechnisch ingenieur Q. A. D. Emmen bereikte ons een bestrijding van het bovengenoemd artikel in het April-nummer van *Koloniale Studiën*, waaraan het volgende is ontleend:

Bijzonder trof mij de mededeeling van dien bekwamen scheepsbouwer, welke met een 100 kojangs prauw de reis naar „Negrikoud" wilde maken, voorwaar een gedurfd stukje en misschien ook wel als „grap" bedoeld, want elk ter zake bekend technicus weet, dat voor prauw- en oceaanvaart verschillende eischen aan constructie en bouw der schepen worden gesteld, en door de classificatie-maatschappijen verschillende voorschriften worden gegeven. Onze prauwen zijn sterk, zeker, heel sterk, doch als er wat veel wind komt opzetten op de reede van Soerabaja worden zij ijlings, geladen of niet, naar de haven teruggesleept om de kans van defect te ontgaan.

De heer Van den Berg zegt: „aan de mogelijkheid hier een groot schip te bouwen, een clipper, een motorschip van 1200 à 2000 ton deadweight, wordt dan ook niet meer getwijfeld". Werkelijk niet? Laat ons eens nagaan wat er al zoo noodig is om een schip te bouwen.

Ten eerste een werf met een helling, voldoende groot en sterk om het te bouwen schip gedurende den bouw te dragen. In ons Indië, waar die werven gelegen zijn aan de kust en op een slappen ondergrond, zal men moeten beginnen den onderbouw terdege te versterken. De benoodigde bokken en machines om de zware stukken, als verbanddeelen, gedurende den bouw op te hijschen en te transporteeren zijn niet aanwezig. Men moet ze aanmaken, of zich behelpen met noodconstructies.

Ten tweede ter zake kundige personen, zoowel in de hoogere rangen als in de lagere regionen. Waar vindt men ze? En al slaagt men in den verantwoordelijken hoofdpersoon, zoo zal deze in zijn arbeid niets dan teleurstelling ondervinden. Wij weten allen, hoeveel het werken met Inlandsche arbeiders van de leiders eischt. Voor de verschillende fabrieken op Soerabaja bedraagt het absenteïsme 15—30 % van de arbeiders, na Inlandsche feestdagen nog meer.

Ten derde de grondstoffen en onderdeelen. Dat in Canada, Amerika, Zweden en Noorwegen de houten scheepsbouw zich lang heeft gehandhaafd, komt alleen door het feit, dat deze landen over een enorme houtvoorraad beschikken, welke geheel aan het doel beantwoordt. Men moet bovendien niet vergeten, dat de werven, waar deze schepen gemaakt worden, alles wat zij niet zelf kunnen of willen maken om financiëele redenen (ankers, kettingen, scheepslieren, hijschwerktuigen, ankerlieren, smeedwerk in ijzer en staal, motoren, machines enz.), bij anderen kunnen bestellen tegen een minimum kosten en met de zekerheid onmiddellijk te worden geholpen.

In Indië zijn wij door de tegenwoordige omstandigheden genoodzaakt alles, zegge a l l e s, zèlf aan te maken of te bestellen bij Indische fabrieken, die in deze onderdeelen nog geen practijk verworven hebben en dus slechts met hooge kosten dergelijke zaken kunnen fabriceeren. Als zij het kunnen! De heer Van den Berg spreekt van steuntoezegging voor het machinegedeelte door de fabrieken Kalimas-Amsterdam. Is daarbij van prijs, van levertijd en verdere bindende voorwaarden sprake geweest? Wij kunnen het nauwelijks aannemen, wanneer wij ons al de moeilijkheden voorstellen, die verbonden zijn aan het verkrijgen van de goede gietijzersoorten voor het metaalmengsel der stoomcylinders, aan de aanmaak van drijfstangen, van krukassen, waarvoor het materiaal waarschijnlijk niet eens voorhanden is, van alle appendages als kranen, afsluiters, oliepotten, peilglastoestellen, pompen, die thans haast niet verkrijgbaar zijn, om nog niet eens te spreken van de pijpen, benoodigd voor de Yarrow en Belleville waterpijpketels, die alleen de Gouvernementsinrichtingen en dan slechts voor eigen gebruik beschikbaar hebben. Een marktwaardige aanbieding van machines van 300 tot 500 I. P. K. is daardoor onder de huidige tijdsomstandigheden onmogelijk en indien wij wachten tot wij materiaal en bekwaam personeel hebben, zullen de fabrieken in Europa, Amerika en elders reeds lang met de noodige vaartuigen op de markt komen en het Indisch bedrijf doodconcurreeren.

Op deze gronden is wel te concludeeren, dat Indië voor een industrie als schepenbouw op particuliere werven nu nog niet rijp is.

Landbouwtoestanden ter Oostkust van Sumatra.

In het Juni-nummer van dit tijdschrift werden mij door den heer Zegers Ryser een aantal vragen gesteld, die ik even in het kort wil beantwoorden. Zonder blijkbaar goed begrepen te hebben waarover het eigenlijk gaat, betwijfelt de heer Z. R. of mijne uiteenzettingen omtrent het kwaliteitsstreven der Deliplanters juist zijn, hierbij schijnbaar geheel over het hoofd ziend, in welk verband ik deze kwestie ter sprake bracht. Een jaar of zes geleden bezocht ik eene fermenteerschuur op Java en vond daar het toppunt van niet-kwaliteits-werk en zóóiets aan te bevelen

zou mij nooit in het hoofd komen. Mijne bedenkingen richtten zich dan ook niet zoo zeer tegen het kwaliteits-werk op zichzélf als wel tegen het onnoodig hoog opvoeren hiervan.

Over de Delische boschverordening sprekende, vraagt de heer Z. R. cijfers omtrent den opbrengst der ladangs op de afgeoogste tabaksvelden. Cijfers zijn daarvan zeer moeilijk te verkrijgen, omdat enkele proefvelden in het geheel geen houvast bieden. De opbrengst der ladangs loopt enorm uiteen, waarbij het gemiddelde tusschen 10 en 40 picol padi per bouw moet worden gezocht, welke opbrengst natuurlijk ten zeerste afhangt van het weer. De achteruitgang van den padioogst, tengevolge van de boschverordening is notoir en zal door ieder eerlijk planter worden bevestigd. Ik heb padivelden gezien, die door de reboisatie eenvoudig verwoest waren. In natte jaren groeien de androngboomen dikwijls zóó vlug, dat ze door hun overhangende takken en breede kronen een gedeelte van de padiplantjes het zonlicht ontnemen.

De wijze openbaring, dat de inlander liefst op weelderig boschland ladangs aanlegt, had de heer Z. R. best achterwege kunnen laten. Dat weten wij toch allen. Het een en ander over ladangrijstbouw en gevolgen vindt men in mijn opstel: Het Plantagevraagstuk in de Bataklanden.

Inmiddels staat deze kwestie in absoluut geen verband met den ladangrijstbouw op de tabaksondernemingen.

Het is, alsof de heer Z. R. mij er een beetje tusschen wil nemen met de vraag, of ik wel iets afweet van verschillende gewassen, die in Deli door den inlander, niét in wisselbouw met tabak, worden geteeld. Misschien de ouderwetsche eristisch-dialektische methode om een tegenstander in ondiep water te laten verzeilen, want het is maar heel weinig, wat daar op de Oostkust op deze wijze verbouwd wordt. Om daarmede in kennis te komen, moet men de uithoeken der Oostkust bezoeken, waarvan de doorsnee-Deliplanter hiervan meestal niet veel meer gezien heeft dan de groentetuinen der Chineezen, en daarom is het zuiver toeval, dat ik den Heer Z. R. ten dienste zijn kan. De twee cijfers van de padioogst, vermeld door den heer Z. R., kunnen volgens mijne ervaring juist zijn, doch zijn van schrale gronden afkomstig. Op oerboschland, waarop in Deli meestal drie keer achtereen geladangn wordt, zijn de cijfers zóó, dat men het eerste jaar een matigen oogst van tusschen 8 en 13 pikol padi verkrijgt, het tweede jaar eed goeden tot 20 pikol en het derde jaar een slechten, waarbij 10 pikol per bouw zelden wordt overschreden, dus overal gemiddeld evenveel als op Java, waar de doorsnee van ± 14 pikol padi vermeld wordt. Geheel anders wordt de eerste opbrengst, wanneer de grond voorbewerkt is.

De heer Z.R. verwondert zich over eene verwondering van mij, die in het geheel geen verwondering was. Ik beweerde alleen, dat tien percent van de geoogste padi aan den helper bij het verzamelen

een zeer hooge betaling is. Nergens staat iets van eene verwondering. Dat in enkele plaatsen op Java nog méér betaald wordt, is niet onmogelijk, op de Westkust en in Tapanoeli betaalt men dikwijls ook meer, maar de regeling is daar dan meestal geheel anders. Verder haspelt de heer Z. R. het rijstplantage-vraagstuk met de positie van den landbouwer-ex-contractant dooreen en komt eensklaps voor een welgestelden inlandschen sawahbezitter te staan, die voor de cultures niet werken wil. De heer Z. R. is mij hier te onduidelijk om hem te kunnen volgen.

De sawahcultuur in Simeloengoen is nog zeer jong en daarom kan een beslissend oordeel over haar nog niet worden uitgesproken. De nadeelige omstandigheden kunnen zeer zeker voor een groot deel overwonnen worden. De heer Z. R. schijnt even weinig als anderen te beseffen, wat 2 H.A. nieuwe sawah van de werkkracht van een man of ook eene familie vergen.

De heer Z. R. vraagt, of het toeval is, dat ter Oostkust de inlandsche landbouwer zoo laag staat en in Tapanoelie zoo hoog. Mij is het verschil tusschen den Karobatakker en den Tobabatakker als landbouwer nooit opgevallen, wel staat de Mandelinger (de Oeloenees uitgezonderd) boven den Maleier, welk feit dááruit voortvloeit, dat de strijd om het bestaan voor den Mandelinger zwaarder is dan voor den Maleier. De conclusie, die de heer Z. R. bij dit punt aan zijne beschouwingen knoopt, is fantastisch en onjuist. Ik heb op Java gronden aangetroffen, die veel beter waren dan de doorsnee der Deligronden, maar er zijn daar ook heel wat armere gronden. Nu geeft de rijkdom van den bodem niet altijd den doorslag, het komt voor den sawahrijstbouw op de geschiktheid van grond en water aan, maar dat veroorlooft nog lang niet à priori te zeggen, dat zulk een uitgestrekt gebied als de Oostkust, misschien niet geschikt is voor de rijstcultuur, vooral niet, wanneer men, zooals de heer Z. R., zijn betoog geheimzinnig eindigt met te zeggen: „Ik meen, dat de voorraadschuren elders goedkooper te bouwen zullen zijn", maar vergeet mede te deelen „*waar*".

A. von Oefele.

Taroetoeng, 22 Juli 1918.

Gedwongen delging van leeningen.

Als vervolg op zijn artikel „Gedwongen delging van leeningen" in de October-1917-aflevering deelt de heer Mr. L. A. de Waal in het Juni-nummer een en ander mede ter aanvulling van zijn betoog, dat geen leeningen door het Gouvernement van Ned.-Indië (meer) moeten worden gesloten met een vast plan van aflossing of uitloting.

De schrijver zégt:

„Voorop moet worden gesteld, dat de bedoelde delging door „verrekening volstrekt geen opheffing beoogt van elke delgings- „verplichting; zij is een soort van *gedwongen* delging; een zekere „som wordt daarvoor jaarlijks uitgetrokken op de begrooting. „Deze som kan hetzij ter aflossing worden uitbetaald, hetzij als 't „ware gebruikt tot inschrijving op intusschen toegestane nieuwe „leeningen (welke dus in het geheel niet onder het publiek worden „gebracht of slechts tot het toegestane bedrag, verminderd met „de delgingssom). Bij deze nieuwe leeningen neemt de staat ook „weer een delgingsverplichting op zich, tengevolge waarvan „terstond, dan wel na zekeren tijd, met de uitbetaling daarvan „wordt begonnen, zoodat de houder van den schuldbrief toch de „zekerheid heeft, eenmaal voor uitloting aan de beurt te komen."

Aannemende, dat voorloopig nog veel leeningen noodig zijn — én dit is dan toch de grondgedachte — kan hieruit geen andere gevolgtrekking gemaakt worden dan dat als regel de voor eene *vorige* leening bestemde aflossingen gebezigd zullen worden voor het verminderen van te sluiten nieuwe leeningen.

Daar heeft een houder van oude obligaties echter niet veel aan; de aflossing gaat steeds zijn neus voorbij.

Nu zegt schrijver wel:

„Bij delging door verrekening daarentegen is en blijft het amor- „tisatiebedrag onttrokken aan het gewone budget, en, al wordt „het niet uitbetaald, het wordt wel degelijk tot delging aangewend, „immers tot vergrooting van het staatsvermogen, en dus tot het „gunstiger maken van de verhouding tusschen dit vermogen en „de staatsschuld — mits natuurlijk door den wetgever gezorgd is, „dat alleen verrekening met *productieve* leeningen kan plaats „hebben, en dat maatregelen genomen zijn, waardoor de moge- „lijkheid is afgesneden, dat men indirect de verrekening toch gebruikt „om de gewone uitgaven te verhoogen (door productieve uitgaven, „waarvoor men anders niet geleend zou hebben), nu ten laste te „brengen van de delgingssom."

Maar als een debiteur, eene nieuwe leening sluitend, deze op een kleiner bedrag stelt, omdat hij den crediteur voor eene oude leening niet afbetaalt, zal deze met de theoretische beschouwing, dat de debiteur hierdoor sterker komt te staan (of minder zwak), niet veel gebaat zijn.

Practisch blijven die oude obligaties *onafgelost*, want ook al zou er geen nieuwe leening zijn, dan nog wordt volgens het nu niet meer genoemde, doch in schrijver's October-'17-opstel vermelde systeem, het voor aflossing van (oude) leeningen bestemde bedrag gestort in een „Fonds voor productieve werken".

Die „gedwongen delging door verrekening" blijkt *geen delging* te wezen, het is slechts een *naam* voor eene regeling, die de obligaties van zulk een soort practisch maken tot niet-uitlootbaar onaflosbaar bezit.

Dit diene men goed in het oog te houden, want het *ontbreken* van een *vast* systeem van uitloting of aflossing stempelt dergelijke obligaties tot beleggingen van ongewensche soort, zelfs voor lichamen, die niet behoeven te verkoopen.

Ik heb dit uitvoerig behandeld in mijn Februari-opstel, waarin werd meegedeeld, waarom lichamen, die in de eerste plaats in aanmerking komen voor het opnemen van groote bedragen van solide staatsleeningen, door de ervaring geleerd, niet meer gesteld zijn op stukken, waarbij *vaste* uitloting en aflossing ontbreken. Maar ik geloof niet in herhaling te moeten vervallen; alleen te releveeren, dat ik meen te hebben aangetoond, dat door het achterwege laten van uitloting en aflossing de koersen *dalen*, te meer, naarmate de rentevoet stijgt boven de oude obligatierente, en voorloopig door niets beperkt.

„Delging door verrekening" bedoelt, om juist in tijden van hooge rente *niet* af te lossen, ten einde het bedrag eener tegen hooge rente uit te geven leening zooveel lager te kunnen stellen, m. a. w. in tijden, dat de oude obligaties voor handhaving van het koerspeil aflossing het meest noodig hebben, wordt deze steun haar opzettelijk onthouden; dit behoort bij het systeem.

Het valt niet te ontkennen, dat ook de koers voor de nieuwe leeningen door die der oude wordt gedrukt, maar bovendien door het ook voor de uit te geven leening achterwege laten van een vast uitlootplan. Want zij, die zich van dit gemis rekenschap geven — en die het niet doen, voelen het later aan den lijve — zijn huiverig geworden voor deze stukken en het is te verklaren, dat ook in gewone omstandigheden de koers van uitgifte lager moet zijn dan van obligaties volgens het gewone uitlootplan.

Als men dit nagaat, vraagt men zich af, of het nadeel, hieraan verbonden, wel opweegt tegen het voordeel van rentewinst.

Als men in stede van 80.000.000.— slechts 78.000.000.— gulden tegen hooge rente leent, geeft dit een rente-voordeel, maar dit kan wel eens te duur gekocht zijn, als de Staat door zijn weigering om vaste uitlotingen te beloven een zooveel lageren koers voor zijne nieuwe leening zal en moet maken. In mijn Februari-opstel noemde ik — ontleend aan de practijk — verschillen van zelfs 10 tot 20 %, die eene leening met vaste uitloting hooger stond dan eene overigens geheel gelijksoortige, doch waarbij uitloting ontbrak, maar waarbij wèl z.g. steunkoopen werden toegepast.

Indien volgens het stelsel van schrijver ter wille van de populariteit van diens leeningen de Staat moet overgaan tot steunkoopen, als de koersen (aanzienlijk) dalen, vraagt men zich af, waarom dezelfde Staat dan tevoren maatregelen neemt, die stelselmatig den koers in verkeerde richting sturen, zoodra de omstandigheden slechts hiertoe meewerken.

Wat die steunkoopen waard zijn, dat leert overigens de ervaring met de 3 % N. W. S. Ook bij deze *kan* men — om schrijver's woor-

den aan te halen — *eenmaal* tot uitloting of aflossing komen, [1]) maar het gemis van iederen vasten grondslag maakt, dat hierop geen speciaal systeem van waardeering kan gebouwd worden, terwijl de uitlootrem voor koersdaling ontbreekt.

Vandaar dat de obligaties „met delging middels verrekening" op geheel dezelfde wijze bij effecten-waardeering moeten beschouwd worden als de z.g. niet-uitlootbare (onaflosbare) effecten, met al de bezwaren van dien.

Zij behooren dan ook geheel in deze rubriek thuis en hiermee is tevens verklaard, dat voor de zaak, waarom het in mijn opstel (Febr.-aflevering) ging, niet afzonderlijk aandacht aan de door schrijver bedoelde effectensoort behoefde geschonken te worden. Maar, zegt schrijver:

„Een voorname factor — de voornaamste misschien, al is dit niet te „bewijzen — voor den koers van landschuldbrieven is de houding „van de circulatiebank ten opzichte van deze papieren. Zoolang „het den belegger mogelijk is door middel van *rente-arbitrage*, „zonder al te groote risico een zeer hooge rente te maken van „zijn geld, blijft de aantrekkelijkheid van dit papier groot, zelfs al „zal de rentevoet te laag zijn in vergelijking met andere dergelijke „effecten."

Al treed ik hier buiten eigen gebied, zoodat voorzichtigheid dubbel geboden is, zoo laten geschriften van bevoegden omtrent de door eene circulatiebank te volgen politiek niet den minsten twijfel, of zulk eene bank moet zich onthouden van een groot bezit van of leeningen tot groote bedragen op schuldbekentenissen van den Staat.

In het werk van Mr. G. Vissering: „On Chinese Currency" vindt men, bijv. als een treffend juiste uitspraak van Raphael Georges Levy, aangehaald:

> "In normal circumstances the notes represent Commercial debts at short periods, payable in specie and consequently flowing into the funds of the issuing office and keeping them sufficiently replenished to enable it in turn to reimburse the bearers of notes who desire cash in their stead. *When the guarantee consists of Treasury bonds* due at a more or less distant date, and which are being indefinitely renewed the public loses confidence and the paper a fraction of its value when compared with metal. This loss increases in ratio of the amount of the additional circulation induced by fiscal requirements and in proportion to the length of time during which such excess lasts".

---

[1]) Indien het bijvoorbeeld practisch mogelijk was, dat *alle* houders van bijv. 3 % obligaties Ned. Werkelijke Schuld elkaar konden bereiken en overeenkomen, om (gedurende een bepaalde periode van minstens een jaar) *geen stuk te verkoopen* zou de Staat genoodzaakt wezen het jaarlijks voor amortisatie bestemde bedrag te besteden om à *pari* (vermoedelijk middels uitloting) een aantal obligaties af te lossen.

Dit lezende begrijpt men ten volle, dat onze circulatiebank lijnrecht moet staan tegenover het door Mr. De Waal haar toegedacht standpunt, nl. dat zij de aangewezen instelling zou wezen om langzamerhand middels beleening zich te interesseeren voor reuzenbedragen van Indische leening.

Haar taak ligt elders, nl. volgens het oude, gezonde principe in het steunen van handel, landbouw en industrie; doet men het een op groote schaal, dan kan men niet tevens het andere.

Als de toestand bij een circulatiebank zóó was geworden, dat een naar verhouding *zeer groot* belang bestond bij Staatspapier van het eigen land, zou daling van het crediet van den Staat tevens daling van de valuta meebrengen en dat juist in een tijd, dat de Bank zoo krachtig mogelijk zou moeten zijn. Ook dit wordt zeer duidelijk in Mr. Vissering's boek naar voren gebracht.

Wil men dit alles theorie noemen, zoo hebben wij in het jongste jaarverslag van de Javasche Bank een stukje werkelijkheid: op pag. 25 vinden wij vermeld omtrent de Ned. Ind. Leening 1917:

„Tegen een rente van $4^1/_2$ % bleef de Javasche Bank dus be-
„reid om de stukken der leening in onderpand te nemen, daarbij
„echter elk geval op zichzelf beschouwend, ten einde zooveel
„mogelijk *rente-arbitrage* waarvoor de middelen van de
„Javasche Bank *niet mogen worden gebruikt, te voorkomen.*"

Aan duidelijkheid laat dit niets te wenschen over. Tevens kan men er uit opmaken, dat de bepalingen tot het tegengaan van rente-arbitrage zullen worden verscherpt, zoodra blijkt, dat de gebezigde niet voldoende effect hebben.

En daar hiermede volgens Mr. De Waal de misschien wel voornaamste factor voor het slagen van „leeningen met delging door verrekening" komt te vervallen, kan ik na al het vorige thans volstaan met nogmaals het achterwege laten van een *vast* plan van amortisatie voor volgende Indische leeningen met nadruk te ontraden, daar op grond van de feiten het mijne vaste overtuiging is, dat het volgen van het aanbevolen systeem „delging door verrekening", zeker op den duur den Staat geen voor-, maar nadeel zal geven.

Augustus 1918. L. H. van 't Sant.

Plantaardige volksvoedingsmiddelen op Java en Madoera.

De poging om met behulp van de beschikbare statistieke gegevens een benaderende vergelijking te treffen van de voedselbalans op het eind van 1917 met die op het eind der vorige jaren en daaruit eenige gevolgtrekkingen af te leiden, werd in mijn voordracht in de Semarangsche studiegroep van de Vereeniging voor Studie van Koloniaal Maatschappelijke Vraagstukken aangekondigd als arbeid van een belangstellend dilettant.

Ze werd op verzoek van de „groep" gepubliceerd, in de verwachting, mijnerzijds, dat naar aanleiding daarvan van bevoegder zijde meer licht over het algemeen duistere vraagstuk der voedselvoorziening zou worden geworpen.

De kritiek van den heer Van der Elst bevredigt ten deze in geenen deele, bevestigt de heerschende meening, dat de aan het departement van Landbouw beschikbare gegevens nog zóó onvolkomen zijn, dat zelfs van de zijde van landbouwdeskundigen, op genoemd departement werkzaam, het vraagstuk slechts vaag kan worden overzien.

De opmerkingen van Dr. Van der Elst geven den indruk, dat de steller de behandelde materie — zij het wegens gebrek aan positieve gegevens — evenmin beheerscht als de spoorwegingenieur.

Genoemd artikel van Dr. Van der Elst is mij aanleiding het volgende ter verdediging aan te voeren:

1. De conclusies, aan het slot van mijn opstel opgenomen, worden door den heer Van der Elst zeer stellig genoemd. Uit haar verband gelicht geven ze inderdaad den indruk stellig bedoeld te zijn. Ze zijn echter, zooals uit het betoog, waaruit ze werden afgeleid blijkt, gebaseerd op:
   1e. de herhaald uitgesproken twijfel in zake de juistheid, betrouwbaarheid en volledigheid der gebezigde statistieken.
   2e. de aanvechtbaarheid van de aangenomen gemiddelde productiecijfers voor polowidjo.
   Op zulke grondslagen opgebouwd kunnen de conclusies, wellicht beter stellingen, toch moeilijk *stellig* worden geheeten.
2. De inlichting van den heer Van der Elst, betreffende de door het Statistische Bureau van de afdeeling Nijverheid en Handel van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel gepubliceerde statistische gegevens, zijn een bevestiging van den allerwege gekoesterden twijfel aan de juistheid en volledigheid dier gegevens.
   De heer Van der Elst duidt de gegevens aan als door het inlandsch bestuur verstrekte opgaven; hij trekt de gepubliceerde uitbreidingen der geoogste oppervlakten in twijfel en noemt de statistieke opgaven nog niet aan de kinderschoenen ontwassen.
   Bekend is, dat de gegevens van het Binnenlandsch Bestuur afkomstig zijn. Door publicatie in een periodiek van het Departement van Landbouw zijn het gegevens van dat departement geworden.
   Dat departement is voor de publicatie verantwoordelijk.
   Als de statistiek nog niet best op zichzelf kan staan, waarom wordt ze dan niet gesteund door toelichtingen, welke den gebruiker der statistiek behoeden kunnen voor verkeerde gevolgtrekkingen?

Het schijnt ongelooflijk, dat de inlichtingen, welke de heer Van der Elst schroomvallig ten beste geeft, zijn achtergehouden.

Een informatie, dat de uitbreidingen der geoogste oppervlakten, naar het oordeel van het Departement van Landbouw, geflatteerd schenen en vooral aanwijzingen, dat de nieuwe landrente-regeling in de laatste jaren oorzaak moet zijn geweest van belangrijke schijnbare uitbreidingen, hadden, naar het wil voorkomen, in de statistische opgaven niet mogen ontbreken.

De door den heer Van der Elst veronderstelde afwijkingen in de gepubliceerde geoogste oppervlakten maken, indien de veronderstellingen juist zijn, de statistieken waardeloos.

3. Het aannemen van gemiddelde productiecijfers voor de oogsten der tweede gewassen heeft zonder twijfel zijn bezwaren.

Deze moeilijkheid is bij de becijfering steeds gevoeld. Dat zulks natuurlijk — onder alle omstandigheden — ongeoorloofd zou zijn, kan echter zonder meer niet worden toegegeven.

Men verlieze niet uit het oog, dat gepoogd werd slechts een globale vergelijking te benaderen en het niet te doen is geweest absolute cijfers te produceeren.

Van bepaalde misoogsten in de beschouwde jaren was niets bekend; ze zijn ook niet voorgekomen. Wanneer zich — in het algemeen gesproken — geen geprononceerde misoogsten in bepaalde gebieden voordoen, zullen immers als regel oogsten, welke in enkele streken beneden het gemiddelde vallen, worden geneutraliseerd door resultaten, welke in andere gebieden boven het gemiddelde uitstaken.

De door het Departement van Landbouw gepubliceerde oogsttaxatiecijfers in de maandoverzichten, dat zijn in cijfers (procenten) uitgedrukte oogstschattingen en/of oogstverwachtingen, vertoonen — na middeling — dan ook niet zóódanige schommelingen, dat vermenigvuldiging van de gepubliceerde *geoogste* oppervlakten (niet van de *beplante* oppervlakten, zooals de heer Van der Elst tot tweemaal toe schrijft) met een laag productie-gemiddelde per bouw, ter benadering van de jaarproductie der tweede gewassen, ongeoorloofd moest worden geacht.

Na becijfering der gemiddelde jaartaxaties [1]) (uit de gepubliceerde maand-taxatiecijfers) en beschouwing daarvan, werd vermeend, dat zonder groot bezwaar kon worden overgegaan tot het aannemen

---

[1]) Dr. Van der Elst vermeldt in noot 3 op bladzijde 509, dat de publicatie der oogsttaxaties in de jaaroverzichten wegens verdenking van mindere betrouwbaarheid sedert 1915 achterwege bleef in de verwachting, dat de taxatie in kwaliteit zou winnen.

Niet begrepen wordt, waarom de taxaties in de jaaroverzichten zijn weggelaten en in de maandoverzichten nog voorkomen.

Is dit geen struisvogelpolitiek?

van de gebezigde productie-eenheidscijfers voor de oogsten der tweede gewassen. Het heeft eerst in de bedoeling gelegen, de aangenomen gemiddelde productiecijfers voor ieder jaar te reduceeren aan de hand van die berekende gemiddelde jaartaxatiecijfers. Zulks werd nagelaten om het cijferwerk te beperken, toen bleek, dat de ongereduceerde cijfers niet tot verkeerde conclusies zouden leiden.

De uitspraak van den heer Van der Elst, dat de polowidjo-oogst in 1913 goed, in 1914 minder was, de maïsoogst in 1916 sterk geleden zou hebben en in 1917 beslist beneden het middelmatige zou zijn geweest, stemt niet overeen met de gepubliceerde taxatiecijfers.

De gemiddelde jaartaxatiecijfers voor het 2e hoofdvoedingsgewas, maïs, in de jaren 1913—1917 bewegen zich bijvoorbeeld tusschen 90 en 93,6, dat wil zeggen, dat de maïsoogsten in de beschouwde jaren 90 % tot 93,6 % van een als gemiddelde aangenomen oogst hebben bedragen.

De kwalificatie: *goed* bij een officiëel taxatie-gemiddelde van 92 % voor 1913 en de kwalificatie: *beslist beneden het middelmatige* voor zulk een gemiddelde taxatie van ruim 90 % voor 1917, zijn niet wel met elkander in overeenstemming.

De gemiddelde jaartaxatie voor de maïsoogsten in 1916 en 1917 zijn juist aan elkander gelijk. In het verslag omtrent Landbouw, Nijverheid en Handel in Nederlandsch-Indië in 1916, publicatie No. 2 van de afdeeling Nijverheid en Handel wordt op bladzijde 64 de maïsoogst van het jaar 1916 groot genoemd.

De maïsoogst 1917 zou dus ook met datzelfde bijvoeglijk naamwoord kunnen worden gekwalificeerd. De heer Van der Elst is echter van een andere meening.

De heer Van der Elst komt verder na reductie van de geoogste oppervlakten en verlaging van de productie, voor wat de maïsoogst betreft, tot de conclusie, dat de maïsvoorraad in 1917, indien men rekening houdt met minder uitvoer en meerdere consumptie, *zeker niet grooter zal zijn geweest dan aan het eind van de voorafgaande jaren*, d.w.z. dat de totale maïsproductie van Java en Madoera in 1917 vermeerderd met den verminderden uitvoer niet meer dan 8.5 % — dat is de aangenomen bevolkingsaanwas in 5 jaar — meer zou hebben bedragen dan in 1913.

Uit de gepubliceerde gegevens afgeleid blijkt echter, dat de maïsproductie 1917 in vergelijking met die van 1913, na reductie in verhouding der jaartaxatiecijfers (90:92), en met inachtname van verminderden uitvoer, 20 % zou zijn aangegroeid tegenover een bevolkingsaanwas van 8,5 %.

4. De uitspraken van den heer Van der Elst zijn niet gebaseerd op de gepubliceerde gegevens.

Mijn stellingen steunden uit den aard der zaak uitsluitend op die gegevens.

En nu kan men wel aanvoeren: de door het Departement van

Landbouw gepubliceerde gegevens, zoowel padi-opbrengst als geoogste oppervlakten en taxatiecijfers zijn onvolkomen — kunnen uit gebrek aan deugdelijke informatie nog niet volledig zijn —; de statistieken kunnen (mogen) in verband daarmede alleen maar dienen ten gebruike van departementale deskundigen, die in staat zijn de foutieve gegevens te corrigeeren of die gegevens met de noodige reserve toe te passen; belangstellende derden hebben zich tevreden te stellen met belangstellende beschouwing dier cijfers, *maar dan blijve openbaarmaking van zulke onvolledige, onbruikbare gegevens beter achterwege.*

5. Niet begrepen wordt, waarom herleiding van cassave-, katjang-, kedele- en bataten-producties tot gepelde rijst niet geoorloofd zou zijn.

De herleiding heeft, het wordt gaarne toegegeven, in hoofdzaak slechts theoretische waarde, maar ze gaf gelegenheid tot het verkrijgen van optelbare hoeveelheden. Dat kedele en katjang thans nog niet als normaal volksvoedsel dienst doen, mag toch geen reden zijn bij een algemeene beschouwing deze tot de allerbeste volksvoedingsmiddelen behoorende producten buiten beschouwing te laten.

Het verwijt, dat klapper niet in de lijst werd opgenomen, schijnt ongemotiveerd. Er zijn nog wel meerdere plantaardige voedingsmiddelen bij het in beschouwing genomen 6-tal te voegen.

Uitgangspunt van de becijferingen vormden de publicaties van het Departement van Landbouw, welke alleen rijst, maïs, cassave, kedele, aardnoten en bataten vermelden.

6. De heer Van der Elst waagt ten slotte een poging om het vraagstuk te oriënteeren en bereikt dan na den scherpen opzet van de kritiek een door den lezer zeer waarschijnlijk in het geheel niet verwacht verrassend resultaat.

Terwijl de conclusies (stellingen), waarmede mijn opstel in het April-nummer van *Koloniale Studiën* eindigt, in den aanhef van des heeren Van der Elst kritiek eenvoudig worden gewraakt, geraakt de schrijver op het slot van zijn oriënteering — zij het met groot voorbehoud — tot ongeveer dezelfde uitspraak voor wat betreft de gunstige voedselbalans op het eind van 1917 vergeleken met de 2 vorige jaren, zonder dat verder een woord wordt gewijd aan de 3 volgende conclusies, welke na de oriënteering van Dr. Van der Elst op ons beider overeenkomstige uitspraak ten aanzien van de niet ongunstige voedselbalans op het eind van 1917 zijn gebaseerd.

De kritiek van Dr. Van der Elst heeft mij dan ook niet overtuigd, dat mijn conclusies *onjuist* zijn, integendeel ze steunt de uitgesproken stellingen.

Met belangstelling wordt thans gewacht op de behandeling van het vraagstuk der volksvoedselvoorziening op de algemeene vergadering van de Vereeniging voor Studie van Koloniaal-

maatschappelijke vraagstukken, waartoe, naar met groote waardeering werd vernomen, intusschen werd besloten.

Semarang, Juli 1918. M. G. van Heel.

II.

Tengevolge van de vermeende, althans door sommigen verwachte voedselschaarschte is de belangstelling voor de volksvoeding in het afgeloopen halfjaar in zóódanige mate opgewekt, dat men bijna geen Ned.-Ind. dagblad of tijdschrift kan vinden, dat niet op de eene of andere wijze zijne meening daarover te kennen heeft gegeven. Bij die beschouwingen over al of niet aanwezige voedselschaarschte is als uitgangspunt veelal gebruik gemaakt, meestal misschien juister „misbruik" (in den zin van verkeerd gebruik), van de voorloopige maandelijksche opgaven, die door het Statistisch Bureau van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in de Korte Berichten van de afdeeling Nijverheid en Handel zijn gepubliceerd.

Het zou voor dit bureau ondoenlijk zijn, telken male wanneer zulk een verkeerd gebruik werd geconstateerd, dit onder de publieke aandacht te brengen. Nu echter in het Juni-nummer van *Koloniale Studiën* wederom eene beschouwing van Dr. Van der Elst, botanisch assistent van het Proefstation voor Rijst en Tweede Gewassen, voorkomt, die door sommigen wellicht als afkomstig van eenen deskundige wordt aangemerkt, omdat genoemd proefstation onder het Departement van Landbouw ressorteert, terwijl deze schrijver buitendien meent enkele gebreken in de statistische opgaven te hebben gevonden, waaraan hij zelfs ten deele de zijns inziens nog al opzienbarende, en z. i. naar alle waarschijnlijkheid onjuiste, conclusies van Ir. V. Heel meent toe te moeten schrijven, nu schijnt het mij, als ambtenaar van het statistisch bureau, geoorloofd nog eens de aandacht voor die beschouwing van Dr. Van der Elst te vragen.

Laat ik beginnen met de verklaring, dat ik het geheel eens ben met Dr. V. d. E., dat de tweede en derde omstandigheid (zie pag. 506) reeds voldoende zijn om aan de conclusies van Ir. Van Heel (en ook aan die van Dr. V. d. E.) allen vasten grond te ontnemen. Hiermee wil niet gezegd zijn, dat ik die conclusies onjuist acht, — de al of niet juistheid van de eind-conclusies laat ik geheel in 't midden — maar alleen tegen de wijze, waarop die conclusies verkregen zijn, in 't bijzonder die van Dr. V. d. E., meen ik op te moeten komen. De bedoeling van dit schrijven is dus niet de eind-conclusies van genoemde heeren aan een nader onderzoek te onderwerpen, *omdat de daarvoor benoodigde gegevens niet met vodoende nauwkeurigheid bekend zijn*, maar ten eerste om nog meer nadruk te leggen op dit door Dr. V. d. E. openlijk geconstateerde feit, en ten tweede om aan te

toonen, dat de door Dr. V. d. E. als correcties bedoelde toelichtingen het inzicht in deze aangelegenheid nog minder helder maken, ook al omdat hij bij zijne berekeningen en schattingen nieuwe, belangrijke fouten invoert.

Bij Gouv.'s Besluit dd. 9 October 1912 No. 24 werd eene nieuwe berichtgeving in het leven geroepen omtrent den oogst, den stand en de uitgestrektheid der aanplantingen van de voornaamste inlandsche landbouwgewassen op Java en Madoera, welke berichtgeving in de plaats trad van de vóór dien tijd gebruikelijke „maandrapporten nopens den stand der voedingsmiddelen", als vastgesteld bij G.B. dd. 5 Dec. 1876 No. 2.

Stelt men voorop, dat bij de nieuwe wijze van berichtgeving oorspronkelijk geen andere bedoeling voorzat dan het verkrijgen van een objectief, en daardoor juister inzicht in de *momenteel* aanwezige vooruitzichten en de *in de afgeloopen maand* verkregen resultaten van den oogst, dan kan deze verbeterde berichtgeving niet anders dan „zeer goed geslaagd" worden genoemd, want inderdaad geven de tegenwoordig gepubliceerde cijfers een veel beter en juister inzicht in den werkelijken toestand dan de vroeger gebruikelijke mededeelingen, in welke gewesten de stand en de oogst van het rijstgewas en der andere voedings- en handelsgewassen „bevredigend", „niet onbevredigend" dan wel „minder gunstig" en dergelijke waren, gepaard met de eveneens gebruikelijke mededeeling, dat bijzondere Regeeringsmaatregelen met het oog op den heerschenden toestand door de Gewestelijke Bestuurders vooralsnog niet noodig geacht werden.

Hoe waardevol deze nieuwe berichtgeving op zichzelf nu ook zijn mag, toch mag zij niet als eene statistiek in optima forma worden beschouwd. De landbouw-statistiek stelt zich het bepalen van de geoogste en de te oogsten hoeveelheden landbouw-producten als einddoel en met de bovengenoemde berichtgeving kan dit doel slechts ten deele worden bereikt. Deze berichtgeving verschaft toch slechts 2 van de 3 benoodigde gegevens, n. l. de geoogste uitgestrektheid en de oogstresultaten, uitgedrukt in procenten van de gemiddelde opbrengst, maar de gemiddelde opbrengst zélf moet, voor zoover „überhaupt" mogelijk, uit andere bronnen dan die der maandelijksche berichtgeving worden geput. Ook worden bij het maandelijks rapporteeren van de geoogste uitgestrektheden, evenals bij het bepalen der taxatiecijfers, herhaaldelijk fouten gemaakt. Over de taxatiecijfers in deze statistiek vindt men in eene eerstdaags verschijnende publicatie eene afzonderlijke verhandeling, waarbij ook de in die taxatiecijfers voorkomende fouten worden besproken, maar behalve de in die verhandeling genoemde, moeten de fouten in de gerapporteerde uitgestrektheden en taxatiecijfers zoo goed als uitsluitend aan achteloosheid worden toegeschreven. Deze mindere nauwkeurigheid is alleszins verklaarbaar, hoewel niet geheel te veront-

schuldigen, omdat de controleerende ambtenaren niet over voldoend bekwaam bureau-personeel beschikken en hunne opgaven toch het statistisch bureau te Buitenzorg hoogstens 3 dagen na verslagmaand moeten hebben bereikt. Daarbij mag niet vergeten worden, dat de landbouwers zelf voor 99 % analphabeten zijn, de door hen geoogste uitgestrektheden en verkregen opbrengsten niet in bruikbare maat weten mede te deelen en de primaire rapporteurs, d.z. de Inlandsche hoofden van lageren rang, dus voor een veel grooter deel dan bij een ontwikkelden landbouwersstand op eigen waarneming en schatting zijn aangewezen. Nonchalance van de zijde der ambtelijke bureaux (ook op de Nederlandsche gemeentesecretarieën komt dat voor) wreekt zich daardoor bij den Inlandschen landbouw in veel sterkere mate dan elders. Nu worden wel de primaire opgaven door de hoogere Inlandsche hoofden en daarna door de Europeesche controleerende ambtenaren gecontroleerd en ten slotte worden de aan het statistisch bureau geconstateerde onwaarschijnlijkheden in den loop van de volgende maanden wel verbeterd, maar het voorloopig karakter en het globale van de geheele berichtgeving worden daarmede niet weggenomen. Aan het hoofd der maandelijksche overzichten in de Korte Berichten is dan ook van 1914 tot 1918 steeds vermeld: „**Voorloopige Opgaven**". Dat deze qualificatie na den aanvang van 1918 is weggelaten, is niet omdat de opgaven zooveel nauwkeuriger zijn geworden, maar alleen ter bekorting van den titel, omdat het vanzelf sprekend werd geacht, dat opgaven en uitvoerige berekeningen, die binnen 14 dagen na verslagmaand persklaar zijn, onmogelijk anders dan voorloopig kunnen zijn. Waar de aan het eind van het jaar gepubliceerde cijfers niet anders zijn dan samentrekkingen van de, voor zoover mogelijk, verbeterde maandcijfers, en ook deze in den regel reeds in Januari worden gepubliceerd, mag aan die jaarcijfers geen beduidend grootere waarde worden toegekend dan aan de maandelijksche opgaven. Blijkbaar ten onrechte heeft het statistisch bureau er op vertrouwd, dat de gebruikers van deze overzichten rekening zouden houden met genoemde omstandigheden, die hen toch uit die overzichten zelve bekend konden zijn.

Nog moge de aandacht er op worden gevestigd, dat bij berekeningen als die van Ir. Van Heel en Dr. Van der Elst eene hooge mate van nauwkeurigheid in de statistiek een onafwijsbaar vereischte is, want het gaat hier niet om de totaal geoogste uitgestrektheid of hoeveelheid, maar om het *verschil* van die hoeveelheid met de totaal geconsumeerde hoeveelheid (vermeerderd met het verschil tusschen in- en uitvoer), welk eerste verschil slechts enkele procenten van de totale productie bedraagt. Het statistisch bureau beschikt nog niet over voldoende gegevens om de grootte van de in de voorloopige opgaven bestaande fout met eenige zekerheid vast te kunnen stellen, maar het is geenszins onmogelijk, dat die fout,

althans wat betreft de geoogste *hoeveelheid*, gemiddeld 4 à 5 % bedraagt. Definitieve opgaven omtrent de geoogste uitgestrektheden en hoeveelheden sawah-padi zijn voor het eerst verzameld en berekend over 1916 en zullen eerstdaags, ook in Indië, worden gepubliceerd. (Sedert is dit geschied.) Deze vertoonen, wat betreft de geoogste geslaagde uitgestrektheid, eene afwijking van 1,2 %, wat betreft de mislukte uitgestrektheid eene afwijking van 12,3 %, dientengevolge wat betreft de geoogste uitgestrektheid met inbegrip van de mislukkingen eene afwijking van 2,0 %, en wat betreft de geoogste hoeveelheid eene afwijking van 4,2 % van de voorloopige opgaven. Nu kan men deze fout gering of belangrijk noemen, al naar het standpunt, waarop men zich stelt. Bedenkt men, dat het slechts voorloopige opgaven zijn en vergelijkt men deze berichtgeving met statistieken van andere takken van dienst, die hier niet nader behoeven te worden aangeduid, dan is een fout van 4 % inderdaad niet veel en moet het resultaat van de voorloopige berichtgeving *bijzonder bevredigend* worden genoemd. Gaat men echter berekeningen maken met behulp van deze voorloopige cijfers, door de consumptie, die vermoedelijk omstreeks 6 % verschilt met de productie, met de productie te verminderen, dan blijkt een fout van 4 % zóó groot, dat de geheele berekening er waardeloos door wordt. *De voorloopige*, d.z. de maandelijksche overzichten en de daaruit samengestelde jaarlijksche *overzichten mogen* dan ook *tot geen ander doel gebruikt worden dan*, in afwachting van definitieve opgaven, *zich* een voorloopig oordeel *te vormen omtrent de uitgestrektheid en het meer of minder slagen van den Inlandschen aanplant.*

Dat bij het uitblijven van definitieve opgaven, vooral onder de tegenwoordige omstandigheden, de verzoeking groot is om van de voorloopige opgaven een ruimer gebruik te maken dan feitelijk geoorloofd is, ik zal de laatste zijn om dat te ontkennen, maar de daardoor ontstane fouten blijven dan toch geheel voor rekening van de gebruikers.

Nu, wat de z.g.n. fouten, door Dr. V. d. E. in deze statistiek geconstateerd, betreft, het volgende.

Deze schrijver spreekt tot twee maal toe de beschuldiging aan het adres der bestuursambtenaren uit, dat, omdat de uitbreiding van den aanplant op aandrang van het bestuur is geschied, *dus* te verwachten is, dat de uitbreidingen geflatteerd zullen zijn. Hij verzuimt eenig bewijs daartoe bij te brengen, maar hij veroorlooft zich wel op grond van deze beschuldiging de geoogste uitgestrektheid en de geproduceerde hoeveelheid met eene niet nauwkeurig beschreven grootheid te verminderen, o.a. op pag. 507, waar de meerwaarde van de cassave in 1916 en 1917 gelijkgesteld wordt aan respectievelijk 1 en 2 millioen pikoel, terwijl Ir. V. Heel daarvoor $1^1/_2$ en 3 millioen pikoel berekende. Ook op pag. 510 wordt de uitbreiding van de gogo-aanplant op grond van dit flatteeren

tezamen met een andere onbekende factor „mir nichts, dir nichts" met 30.000 bouw verminderd. Het beleedigende van de beschuldiging geheel voor rekening van Dr. V. d. E. latende (want zij veronderstelt, dat in een onbepaald aantal ressorten alle Inlandsche ambtenaren samenspannen om den controleur of den Assistent-Resident een rad voor de oogen te draaien, en dat de controleur, c.q. de a.r., zelf òf aan dat flatteeren opzettelijk meedoet, òf zich door zijn Inl. ambtenaren maar wat laat wijs maken), moet worden geconstateerd, dat de aan het statistisch bureau gerapporteerde cijfers en feiten niet den minsten grond geven voor deze onderstelling. De gerapporteerde cijfers controleeren toch in vele opzichten elkaar op eene wijze, die den oppervlakkigen beschouwer ontgaat, maar waarin het statistisch bureau eene routine heeft gekregen, die aanleiding is, dat maandelijks tientallen brieven moeten worden geschreven (in 1913 dikwijls zelfs over de 100 brieven per maand) met verzoek om nadere toelichting en rectificatie. Indien er nu eene neiging tot flatteeren bestond, zou dat ook bij die fouten tot uitdrukking moeten zijn gekomen, maar er bestaat evenveel aanleiding op grond van die fouten te onderstellen, dat er te weinig als dat er te veel gerapporteerd wordt. De geconstateerde fouten berusten, voor zoover kan worden nagegaan, bijna alle op onachtzaamheid, en enkele op onkunde. In volkomen overeenstemming hiermede is, dat de landbouwleeraren, die maandelijks een overzicht van hunne bevindingen indienen en tegelijk met het statistisch bureau de bestuursopgaven ontvangen, nooit of te nimmer van flatteeren der door het Bestuur gerapporteerde geoogste of beplante uitgestrektheden hebben melding gemaakt, maar daarentegen zeer vaak aanmerking maakten op de door de bestuursambtenaren gerapporteerde taxatiecijfers.

Van een flatteeren dezer oogsttaxaties is echter evenmin sprake, want, indien de taxaties van de landbouwleeraren juist zijn, komen onder de taxaties der bestuursambtenaren even veelvuldig te lage als te hooge taxaties voor. Er is trouwens veel reden om aan te nemen, dat de taxaties, zoowel der bestuurs- als der landbouwambtenaren, over 't algemeen eerder te laag dan te hoog zijn, zooals in de zooeven genoemde publicatie over taxatiecijfers zal worden aangetoond.

Het meest afdoend bewijs, dat de cijfers niet geflatteerd worden, blijkt echter uit de definitieve opname van de sawahpadi-producties in 1916. Deze opname, geheel onafhankelijk van de maandelijksche berichtgeving, waarop de ondergeschikte ambtenaren zoo goed als geen invloed kunnen uitoefenen en waarop eene uitgebreide en scherpe contrôle bestaat, zou, indien er nog sprake van flatteeren is, in elk geval veel minder geflatteerd *moeten* zijn dan de voorloopige opgaven.

De definitieve opgaven toonen nu aan, dat in 1916

45 211 bouw *meer* is geslaagd,

32 826 bouw *meer* is mislukt,
78 037 bouw *meer* is geoogst en
3 761 925 pikoel sawahpadi *meer is geoogst dan de voorloopige opgaven deden vermoeden.*

Hiermede is voldoende aangetoond, dat de beschuldiging van Dr. V. d. E. en de op grond daarvan aangebrachte „correcties" niet alleen allen vasten grond missen, maar zelfs geheel uit de lucht gegrepen zijn.

Niet veel beter staat het met de meer-bevindingen, door den dienst der landrente geconstateerd, die volgens Dr. V. d. E. door het statistisch bureau in de opgaven van vroegere jaren in rekening hadden behooren te worden gebracht. Dr. V. d. E. put uit eene mededeeling van den Inspecteur der Landelijke Inkomsten de volgende meer-bevindingen voor de jaren 1914 t/m 1917; 29, 58, 39 en 32 duizend bouw, maar hij verzuimt mede te deelen (en dat zou hij, evenmin als iemand anders, ook niet kunnen), hoeveel van die meer-bevinding een gevolg is van werkelijke uitbreiding van den bouwgrond, en hoeveel op rekening moet worden gebracht van vroegere, minder juiste metingen en schattingen. Aangezien er sinds de voorafgaande meting ten behoeve van den landrentedienst ettelijke jaren verloopen zijn, kan met zekerheid worden verklaard, dat die meer-bevinding voor een niet onbelangrijk, doch onbekend deel een gevolg is van werkelijke uitbreiding van de uitgestrektheid sawah en anderen bouwgrond. *Het is dus ten eenen male onmogelijk om hiervoor eene correctie aan te brengen.*

Laten we echter voor een oogenblik aannemen, dat het wel bekend is, welk deel der meer-bevinding reëel en welk deel schijnbaar is. Hoe stelt Dr. V. d. E. zich dan voor, dat correctie van vroegere gegevens mogelijk zoude zijn? Zoude aan het einde van elk jaar voor elk district, of wellicht voor elke dessa moeten worden nagegaan hoeveel de schijnbare meer-bevinding is geweest, en zouden alle voor die districten gerapporteerde cijfers met een evenredig percentage moeten worden verhoogd, om ten slotte met die gecorrigeerde cijfers *alle vroeger gepubliceerde statistieken elk jaar opnieuw te maken*, d.i. aan het eind van elk jaar het werk van alle vroegere jaren telkens overdoen? Is dit in theorie misschien denkbaar, bij een onbegrensd groot personeel, zoolang de statistiek nog maar enkele jaren bestaat, hoe zou de toestand worden, indien die statistiek 20 of meer jaren bestond? Zou men maar altijd door aan het corrigeeren van de oude cijfers moeten blijven? De door Dr. V. d. E. boven aan pag. 509 geproduceerde cijfers zijn dan ook zeker minder betrouwbaar dan de door Ir. V. H. genoemde uitgestrektheden. Behalve, dat Dr. V. d. E. vermoedelijk rekenfouten maakte (uit de cijfers is niet na te gaan, op welke wijze Dr. V. d. E. de correcties berekende, dan wel niet berekende), berusten toch de opgaven van Ir. V. H. en van het stat. bur. op werkelijk gerapporteerde cijfers, dus objectieve waarnemingen, terwijl Dr. V. d. E. wederom van subjectieve onder-

stellingen uitgaat. De cijfers van Dr. V. d. E. schijnen ook verwerpelijk, omdat er uit zou volgen, dat van 1913 t/m 1916 de geoogste uitgestrektheid sawahpadi bijna *doorloopend achteruit ging*, iets wat zelfs in normale tijden niet waarschijnlijk is, maar zeker niet aannemelijk is onder de heerschende omstandigheden. Zonder meer kunnen deze opgaven van Dr. V. d. E. dán ook fictief worden genoemd.

Dan nog zegt deze criticus op pag. 509, dat eene tweede „correctie" moet worden aangebracht vanwege de gewijzigde gemiddelde opbrengsten, en in een noot, dat het ongetwijfeld zeer wenschelijk is . . . . dat bij verandering der grondgetallen de cijfers over de vorige jaren worden omgerekend. Was het niet, dat ik zelf de benoodigde publicaties van het statistisch bureau aan Dr. V. d. E. in handen gegeven had en meer dan twee morgens had besteed om hem van de beteekenis van een en ander op de hoogte te brengen, dan zou ik op grond van deze opmerking kunnen meenen, dat deze botanist nog nooit de jaar- en kwartaal-overzichten van het statistisch bureau onder de oogen had gehad. Dr. V. d. E. weet even goed als steller dezes, dat de verbeterde opbrengstcijfers slechts ten deele door het statistisch bureau zijn berekend, dat deze berekeningen, behalve voor de residentie Batavia, gebaseerd zijn op de proefsnitten volgens de nieuwe landrenteregeling en dat de cijfers, voor zoover zij niet door het stat. bur. zijn berekend, door den afgetreden Directeur v. L., N. en H. zijn vastgesteld, zoodat steller dezes daarover niet openlijk in discussie kan treden. Maar dat bij vergelijking de (opbrengst-)cijfers van vorige jaren niet zouden zijn omgerekend, is zóó bezijden de waarheid, dat alleen onwetendheid omtrent den inhoud der Mededeelingen v/h Statistisch Bureau als oorzaak van eene dergelijke vergissing kan worden aangenomen.

In de maandelijksche overzichten worden geen vermoedelijke opbrengsten berekend, dus kan de opmerking van Dr. V. d. E. alleen slaan op de kwartaal- en de jaar-overzichten. Nu zijn de nieuwe opbrengstcijfers ingevoerd in 1915 en is voor 't eerst daarvan gebruik gemaakt bij het kwartaal-overzicht, dat met de einde September 1915 beschikbare gegevens werd samengesteld. In dat kwartaal-overzicht wordt de oogst 1915 vergeleken met den oogst 1914 en boven die kolommen staat heel duidelijk: „Geoogst en te oogsten in 1915" en „Idem in 1914, op *gelijke wijze berekend*". Om deze gelijke wijze van berekening *nog* beter te doen uitkomen, is op de volgendep agina de tabel, waarin de *nieuwe* berekening voor 1914 plaats had, de tabel A., volledig afgedrukt. Zij, die de gelijkheid der wijze van berekening niet vertrouwden én geen lust hadden die berekening zelf uit te voeren, konden die met die hulp-tabel onmiddellijk contrôleeren, en dus ook constateeren, *dat voor 1914 en voor 1915* dezelfde cijfers *voor de normale opbrengst werden aangenomen.*

In het jaar-overzicht 1915 staan naast de eindcijfers van 1915 wederom die van 1914 en ook die van 1913, en wederom staat boven de tweede laatstgenoemde kolommen „op gelijke wijze berekend". Het werd niet noodig geoordeeld die berekening nogmaals af te drukken. In het volgende jaar-overzicht 1916 is niet meer afzonderlijk vermeld, dat de berekening van het gemiddelde der voorgaande jaren met dezelfde opbrengstcijfers heeft plaats gehad, maar waar in de oudere publicaties is aangetoond, dat dit wel degelijk het geval was, daar werd het niet noodig geoordeeld die verzekering van gelijke wijze van berekening elk jaar opnieuw te herhalen. Waar het trouwens eigenlijk alleen op aankomt, is, *dat* bij de vergelijking ook voor de vroegere jaren van nieuwe opbrengst-cijfers is gebruik gemaakt.

Het zou mij veel te ver voeren, indien ik alle onjuistheden in de berekeningen, stellingen, schattingen en veronderstellingen van Dr. V. d. E. hier ging analyseeren. Slechts wil ik nog opmerken naar aanleiding van noot 3) op pag. 509 (welke noot bedoeld is bij het woord „kwalificaties" op pag. 510), dat de gemiddelde oogst-taxaties voor gogo, maïs enz. in de jaaroverzichten sedert 1915 niet zijn weggelaten „onder verdenking van te geringe betrouwbaarheid", maar om geheel andere redenen, die uit de hooger genoemde eerstdaags te publiceeren verhandeling over taxatiecijfers zullen blijken. Ware te geringe betrouwbaarheid de reden geweest, dan hadden evengoed de taxatiecijfers in de maandelijksche overzichten en ook die van sawahpadi weggelaten moeten worden.

Tot slot ter behartiging door niet-statistici nog de volgende opmerking: Statistiek is gebaseerd op exacte en objectieve gegevens. Van objectieve gegevens kan in den regel bij benadering de grootte van de fout worden bepaald, en iedereen kan nagaan, op welke wijze die gegevens zijn verkregen, dus welke waarde er aan moet worden gehecht. Bij subjectieve schattingen en onderstellingen is dat niet het geval. Correcties in eene statistiek, gebaseerd op subjectieve appreciatie, zijn daarom in werkelijkheid geen correcties, maar verminderen slechts de bruikbaarheid der statistische gegevens.

Buitenzorg, Juli 1918. C. de Savornin Lohman.

III.

De beide bovenstaande artikelen nopen mij tot een, tot mijn spijt, vrij lang antwoord.

De Aanteekeningen van Ir. Van Heel zijn tweeledig. Zij betreffen: *a.* een verdediging van zijn artikel; *b.* een aanval op het Departement van Landbouw ten aanzien der mededeelingen van het Statistisch Bureau. Uit enkele opmerkingen van den schrijver meen ik te moeten opmaken, dat hij mij eenigszins beschouwt

als spreekbuis van een dezer beide lichamen; dit is onjuist, gelijk Jhr. de Savornin Lohman reeds duidelijk heeft uiteengezet. Bedoelde aanval gaat dan ook over mijn hoofd heen.

De verdediging van het artikel in het April-nummer tegen de op blz. 504—506 van het Juni-nummer door mij uitgesproken kritiek geeft vooreerst een uiteenzetting van de ontstaanswijze ervan, waardoor wel achteraf sommige tekortkomingen begrijpelijk worden gemaakt, maar niet weggenomen.

Daarna wraakt de heer Van Heel het, dat ik zijn conclusies zeer stellig heb genoemd. „Uit haar verband gelicht geven ze inderdaad den indruk stellig bedoeld te zijn". Maar ze waren gebaseerd op gegevens, waarvan hij zelf de betrouwbaarheid herhaaldelijk in twijfel getrokken had. „Op zulke grondslagen opgebouwd, kunnen de conclusies wellicht beter stellingen, toch moeilijk *stellig* worden geheeten".

Indien eenig deel van een publicatie geschikt moet zijn om uit zijn verband gelicht te worden, dan zijn het toch zeker de conclusies; deze zijn niet in een bepaald verband, maar op zichzelf te beschouwen als de kristallisatie van de hoofdgedachten en hoofdresultaten van het stuk. Aan de redactie der conclusies, vooral wanneer die zoo scherp gesteld zijn als hier het geval was, moet dan ook alle zorg besteed worden. Waar voorts tekst en conclusies met elkaar in eenig opzicht in strijd zijn, geven de conclusies den doorslag vooral in een algemeen tijdschrift, waar bij een vrij zwaar artikel als dit velen het meest naar de conclusies zien, omdat ze niet voldoende op de hoogte zijn of geen tijd hebben om den inhoud kritisch te beschouwen. De heer Van Heel degradeert *nu* zijn conclusies tot stellingen, echter klaarblijkelijk tegen zijn vroegere bedoeling, want hij noemde in de noot op blz. 270—271 de door hem over dit onderwerp op de vergadering te Semarang ingeleide stellingen op, welke geheel anders luidden.

Wat overigens den door den heer Van Heel zelf geopperden twijfel aangaat, deze werd wel even geuit, maar het geheele stuk was inderdaad in een stelligen toon geschreven; de voorwaardelijke wijs, die in het positieve gedeelte van mijn artikel schering en inslag was, was bij Ir. Van Heel slechts sporadisch aan te treffen. Overigens schreef hij zelfs bepaaldelijk (blz. 278): „Hoeveel waarde kan worden gehecht aan de opgave betreffende de geoogste oppervlakten, is moeilijk vast te stellen. Door het groote aantal waarnemingen, waaromtrent wel aangenomen mag worden, dat ze steeds op dezelfde wijze worden verricht, schijnen de opgaven als grondslag voor een statistiek om te vergelijken, echter wel voldoende betrouwbaar.

Verder is de boven aangenomen gemiddelde productie der tweede gewassen per bouw ook zonder twijfel aanvechtbaar. Verschillende voorlichters geven verschillende eenheidscijfers.

De uit de statistieken afgeleide cijfers mogen in verband met een en ander geen absolute waarde hebben, als grondslag voor

vergelijking kunnen ze m.i. zonder gevaar worden gebezigd." Mij dunkt, dat de tweede en laatste zin er voldoende op wijzen, dat de heer Van Heel wel degelijk aan de bruikbaarheid van zijn materiaal voor dit doel geloofde.

Ten aanzien der drie door mij gemaakte bezwaren teekent de heer Van Heel het volgende aan. Het *eerste* bezwaar (over de weinige zekerheid, dat de opgegeven uitbreidingen juist waren) loochent hij niet; hij wendt zich daarover tegen het Departement van Landbouw.

Mijn *tweede* bezwaar (dat hij het beter of slechter slagen van den polowidjo-oogst in zijn artikel volkomen buiten beschouwing liet) tracht hij nu hiermede te ontzenuwen, dat hem uit de statistieken was gebleken, dat die oogsten in de verschillende jaren maar uiterst weinig uiteen liepen. De heer Van Heel had dat in het artikel zelf dienen te vermelden; hij *liet echter de heele kwestie buiten beschouwing*. Overigens zij vermeld, dat de maïsoogsten in Pasoeroean en op Madoera volgens de mededeelingen der landbouwleeraren in 1917 werkelijk gemiddeld ondubbelzinnig beneden het gemiddelde van de voorgaande jaren zijn gebleven en dat in den aanplant van eind 1916 (oogst begin 1917), bv. in Pasoeroean en Kediri, wel degelijk uitgestrekte aanplantingen mislukt zijn, tengevolge van de omo lyer. Ik geloof wel, dat op dit punt meer vertrouwen te stellen is in de in die gewesten geplaatste landbouwkundigen, die er reeds over een veeljarige ervaring beschikken en aan de slecht staande aanplantingen persoonlijk hun aandacht wijden, dan aan onderdistrictsschrijvers enz. Daarenboven meende ik de officiëele oogsttaxatiecijfers voor polowidjo te mogen negeeren, aangezien de heer De Savornin Lohman zelf ze niet meer in zijn jaaroverzicht vermeldt, terwijl ook de heer Van Heel ze buiten beschouwing gelaten had.

Meer nog dan de jaarlijksche maïsoogst zijn de opbrengsten van uitsluitend of hoofdzakelijk in den oostmoesson geteelde gewassen als katjang tanah, kedele, katjang toenggak, wisselvallig, terwijl ook die der gogo aan belangrijke schommelingen onderhevig kan zijn.

De eisch blijft dan ook onverzwakt, dat men ten aanzien van de belangrijkste droge voedingsgewassen evengoed over *goede* oogsttaxatiecijfers voor elk jaar afzonderlijk moet beschikken om een betrouwbare vergelijking tusschen de oogsten aan voedingsmiddelen te kunnen maken als voor sawahpadi. [1])

De opmerkingen van Ir. Van Heel naar aanleiding van de klapper doen aan mijn noot op blz. 504 niet af. Die noot was overigens

---

[1]) De heer Van Heel wijst mij er in deze passage terecht op, dat ik in mijn artikel tweemaal heb geschreven „beplante" inplaats van „geoogste" oppervlakten; tot het goed begrip van de zinnen (die niet voor tweëerlei uitleg vatbaar waren) deden deze onnauwkeurigheden gelukkig niets af.

niet als verwijt bedoeld, maar als een der vele in mijn artikel gemaakte opmerkingen (al zouden er nog een groot aantal bijgevoegd kunnen worden), die ten doel hadden er op te wijzen, hoe ingewikkeld het vraagstuk is en hoever wij er nog vanaf zijn het volledig te overzien.

Mijn *derde* bezwaar wordt eigenlijk door den heer Van Heel weer toegegeven. Hij erkent, dat de herleiding van katjang enz. tot rijst tot nu toe „in hoofdzaak slechts theoretische waarde" heeft; toch paste hij die toe „tot het verkrijgen van optelbare hoeveelheden"! De kedele en katjang tanah werden verder door mij slechts buiten beschouwing gelaten na onderzoek en onder vermelding van speciale redenen.

Ten slotte zegt de heer Van Heel, dat onze berekeningen eigenlijk tot dezelfde conclusie leidden. Nu was het volstrekt niet à priori mijn bedoeling een ander resultaat te bereiken dan de heer Van Heel, maar wel er op te wijzen, dat zijn stellige conclusies geen vasten grond onder zich hebben. Ik hoop, dat zulks gelukt is, zoowel door de kritiek als door de door mij, voornamelijk ter wille der buitenstaanders, gedane *zeer voorzichtige* poging ter *oriënteering* („om nog eenigszins een poging te doen ter oriënteering" enz.). Het hoofddoel ervan was, zooals ook uit de cursief gedrukte conclusies kon blijken: de ontoereikendheid der gegevens en de ingewikkeldheid der zaak duidelijk voor oogen te stellen en zoodoende duidelijker op de onmogelijkheid van stellige conclusies te wijzen. Al ware de uitkomst van die poging ten slotte dezelfde geweest als die van den heer Van Heel, dan zou nog steeds de voortdurende erkenning van de ontoereikendheid der gegevens (lang niet alleen van die van het Statistisch Bureau, maar niet minder over de consumptie, het zielenaantal, [1]) enz.) aan die uitkomst een geheel ander karakter hebben gegeven. Daarenboven kwam de heer Van Heel tot de conclusie:

„Geen algemeene voedselschaarschte in begin 1918, integendeel gunstiger voedselbalans eind 1917 dan op het eind van vorige jaren," onder welke vorige jaren men dan vanzelf de jaren 1913—1916 verstaat, waarover het onderzoek ging en de schrijver cijfers produceerde. Terwijl mijn conclusie was, „dat er reden zou zijn, uit de beschikbare gegevens, zij het met groot voorbehoud, aan te nemen, dat de voedselbalans op het eind van 1917 niet ongunstig was en waarschijnlijk iets beter dan in de beide voorafgegane jaren." Onmiddellijk

---

[1]) Het is eenigszins verbazingwekkend, dat de Volksraad bijna de voorgestelde volkstelling had afgestemd; zonder kennis van het aantal zielen is toch het opmaken van een voedselbalans geheel onmogelijk. De tellingen geschiedden vroeger om de 5 jaar (ofschoon gebrekkig), doch zijn na 1905 geheel gestaakt. De fout der gedane schatting kan nu zeer goed verscheidene millioenen zielen bedragen, terwijl het jaarlijksch accres onzeker moet worden genoemd, waar dit berust op een gemiddelde uit zeer uiteenloopende cijfers, betrekking hebbend op 50 tot 15 jaar geleden.

te voren (weder in een voorwaardelijk gestelden zin) was gesproken van een middelmatigen toestand op het eind van 1917. Na deze conclusies volgde dan nog, als de *hoofdzaak*, cursief: *„Van eenige zekerheid kunnen wij echter niet spreken,"* enz. Mijne conclusies zijn daarom ook volstrekt niet strijdig met den aanhef van een door den heer A. M. Wijnhoff geschreven artikel in *De Taak* van 30 Maart: „De praktijk heeft onomstootelijk uitgewezen, dat het tekort aan rijst niet behoeft te worden gezocht in binnenlandsche opschuring van groote hoeveelheden, welke voorraden kunstmatig aan de consumptie zouden zijn onthouden", in welke uitspraak daarentegen zeer goed een reactie op de conclusies van Ir. Van Heel zou kunnen worden gezien.

Wat de 2e en 3e conclusies van den heer Van Heel betreft, deze berustten op de eerste en waren even stellig uitgesproken. Wil de heer Van Heel ze op mijn zeer voorwaardelijke conclusie laten berusten, dan zou hij er alle mogelijke als's en zou's aan moeten verbinden, zoodat er ten slotte al heel weinig meer van overbleef.

De 4e conclusie berustte ook al weer op „overvloedige productie" en verder op „primitief georganiseerden handel, waardoor die overschotten niet nivelleerend hebben kunnen werken".

Dit laatste kan slechts gelden voor enkele zeer afgelegen, weinig belangrijke streken, zooals ze hoofdzakelijk in het Zuiden van Preanger en Bantam voorkomen. De zaak is, dat ingenieur Van Heel slechts rekening heeft gehouden met spoor- en tramwegvervoer en de meer-primitieve transportmiddelen geheel buiten beschouwing liet. Hoe groot het vervoer per grobak, pikolan en prauw is, is bijzonder moeilijk na te gaan (gelukkig, dat hierover nog geen officieele cijfers bestaan!); *het is echter in vele gebieden zeer belangrijk*, en men ziet zelfs niet zelden over aanzienlijke afstanden groote transporten per grobak plaats hebben over wegen, waar de trams langs loopen.

Er rest mij nu nog, *het artikel van Jhr. de Savornin Lohman* te bespreken.

De heer Lohman verwijt mij, dat ik in het Statistisch materiaal „mir nichts, dir nichts" belangrijke veranderingen aanbracht. Door over enkele hoofdzaken (boven is dit reeds even geschied ten aanzien der taxaties en opbrengsten der droge gewassen) eenigen naderen uitleg te geven, hoop ik aan te toonen, dat die veranderingen wel degelijk doordacht waren; had ik echter alle argumenten ervoor opgenoemd, dan ware het stuk tweemaal zoo lang en voor buitenstaanders onleesbaar geworden. Na den aanval van den Heer L. blijft mij echter voor de hoofdpunten niets anders over, ofschoon van volledigheid nog geen sprake kan zijn.

De hoofdzaken van het artikel van Jhr. d. S. L. betreffen:

1e. verdediging van het hem geregeld verstrekte statistisch materiaal;

2e. kritiek ten aanzien der twee aangebrachte correcties;
3e. verdediging tegen mijn verwijt van onvoldoende duidelijkheid omtrent de wijze, waarop de eindcijfers verkregen zijn en de er aan te hechten waarde.

1. De waarde der van het inlandsch bestuur afkomstige opgaven. Van de door de Inlandsche ambtenaren opgegeven uitbreiding der aanplantingen van droge gewassen, welke uitbreiding het gevolg was van drang van hoogerhand, werd door mij verwacht, dat ze geflatteerd zouden zijn, en met deze verwachting werd, bij mijn zeer voorzichtige en voorwaardelijke „poging tot oriënteering" eenige, ofschoon bescheiden, rekening gehouden (voor mijn lagere schatting der meer-opbrengst aan gogo en cassave dan die van Ir. V. H. waren nog andere oorzaken, o.a. de besproken enorme meerbevindingen der bouwgronden). Ofschoon Ir. Van Heel hier (afgezien van zijn schattingen van opbrengst per bouw) de waarheid van het Statistisch Bureau weergaf, meen ik met mijn schatting dichter bij de werkelijke waarheid te zijn. Overigens waren al mijn conclusies onder sterk voorbehoud.

Jhr. de Savornin Lohman voert nu aan, dat mijn verwachting, dat de bovenbedoelde opgaven van *uitbreidingen* geflatteerd zouden zijn, weinig kans op juistheid heeft, omdat de opgegeven *oogsttaxaties* hem gemiddeld aan den lagen kant zijn gebleken. Het klemmende dezer argumenten kan ik niet gevoelen. [1]) Verder deelt hij mede, dat de landbouwleeraren wel veelal andere *oogsttaxaties* geven dan de inlandsche ambtenaren, doch de *oppervlakten* niet kritiseeren. Dit wijst er echter in het geheel niet op, dat zij het dáármede wél eens zouden zijn; het controleeren van aanplantoppervlakten (speciaal van droge gewassen, waarvan het overigens dikwijls zeer voor discussie vatbaar is of men met een aanplant te doen heeft of niet) is toch niet mogelijk zonder uitgebreid personeel en veel vrijen tijd, waarover de landbouwleeraren niet beschikken. Zij houden zich dan ook wijselijk buiten deze zaak. Het doen van oogsttaxaties echter is voor hen, wanneer ze door hun werkzaamheden bepaalde streken goed hebben leeren kennen, veel gemakkelijker, en men zou geneigd zijn te concludeeren, dat zij bij verschil met de officieele taxaties wel dichter bij de waarheid zullen zijn dan deze laatste, die veelal aan de schrijftafel plaats

---

[1]) De heer L. geeft dan een voorbeeld, waar de opgave van de uitgestrektheid van *sau ahpadi* oorspronkelijk te laag was. Met de uitbreiding van een aanplant van droge voedingsgewassen, waarop sterk aangedrongen is, heeft zulks natuurlijk zeer weinig uit te staan; ieder weet, dat de bevolking in den regel uit eigen beweging padi plant waar ze er maar eenigszins kans toe ziet. Zoo worden dan ook bv. van oostmoessonpadi de officieele opgaven van het inlandsch bestuur niet zelden door de werkelijkheid belangrijk overtroffen.

vinden en waartoe ook de bereden politieoppas niet zelden onschatbare diensten schijnt te bewijzen. [1]) En als de oogsttaxaties veelal niet juíst zijn, waarom zou men dan de opgaven der beplante en geoogste oppervlakten van droge gewassen, meerendeels op de veel moeilijker te controleeren droge gronden, beter vertrouwen! [2]) De heer Lohman zegt nu, dat ik tot tweemaal toe een beschuldiging heb uitgesproken; pardon, een verwachting, wat iets subjectiefs is; ieder kon voor zichzelf beoordeelen, of hij het er mede eens was. Zoo dadelijk zal ik enkele der vele voorbeelden opnoemen, waaraan ik die verwachting ontleende.

Nu zegt de heer Lohman: „Ja maar, wij kunnen ze van uit het Bureau zoo prachtig controleeren, wij hebben daarin een voor buitenstaanders onbegrijpelijke routine gekregen; als wij maar lang genoeg informeeren, komt het altijd in orde". Vergeet u niet een beetje, dat ook de andere zijde den tijd heeft gehad haar reeds uitstekend ontwikkelde staatjesroutine aan deze nieuwe staatjes aan te passen? Bij gelegenheden, waar ik voor eigen onderzoek dergelijke oppervlakte-gegevens noodig had, heb ik voldoende ervaring op dit gebied kunnen opdoen. „Alle staatjes kloppen ten slotte" zou men met eenige overdrijving kunnen zeggen; gaat men ze echter *zelf* uitvoerig ter plaatse controleeren (wat nogal tijd kost), dan blijken ze desondanks niet zelden zeer ver van de waarheid af te zijn. Men zou eens kunnen informeeren bij den landbouwleeraar en den irrigatieingenieur, wat zij denken van de opgaven over de mislukte sawahoppervlakten tengevolge van overstrooming in den afgeloopen westmoesson in Noord-Soerabaja. Men vrage ook eens aan den irrigatieingenieur te Demak (die, zooals zoo vele irrigatieingenieurs, reeds jaren lang zijn eigen inlichtingendienst heeft en niet bang is de rapporten zelf op de sawah te controleeren), wat hij denkt van de proefsnitcijfers van de in denzelfden westmoesson zoogenaamd mislukte sawahcomplexen bij Godong. De proefsnitcijfers en rapporten der mislukkingen klopten werkelijk prachtig; wat echter niet klopte, was de werkelijkheid op de sawahs. Officieele en werkelijke waarheid zijn nog al eens ver van elkaar af (al wil daarmee niet gezegd zijn, dat vele van het inlandsch bestuur afkomstige gegevens niet, direct of indirect, bij kritisch gebruik belangrijke *aanwijzingen* kunnen

---

[1]) Bij mijn onderhoud met den heer Lohman had ik werkelijk begrepen, dat hijzelf aan de gegevens niet meer genoeg waarde hechtte voor publicatie in een jaaroverzicht; ik maak gaarne mijn verontschuldiging over dit misverstand. De eigenlijke reden zal, blijkens de nu door hem gedane mededeeling, wel spoedig bekend gemaakt worden.

[2]) Die van de westmoessonpadi niet, omdat deze bijna overal nagenoeg de geheele sawahoppervlakte inneemt, terwijl elke loerah, dessa- en onderdistrictsschrijver weet, hoeveel bouws en roe's sawahgrond er officieel in zijn dessa of onderdistrict aanwezig zijn.

geven; die men dan echter liefst persoonlijk of met gegeven van andere herkomst controleere).

Elders weer werd mij van landbouwkundige zijde verteld van boschreservegronden, welke vrijgegeven waren voor den aanplant van voedingsgewassen, doch waarop tabak stond. Welke beplanting zou hier officieel opgegeven zijn? Zou het veel moeite gekost hebben, de tabak op papier als maïs of cassave voor te stellen zonder dat u zulks op het Bureau bemerkt? Men vergete toch niet het *belang*, dat velen dikwijls bij valsch, overdreven of te weinig, te hoog of te laag rapporteeren hebben. Controleurs, laat staan assistent-residenten, hebben wel anders te doen dan dat ze zulks dikwijls kunnen controleeren!

Men vergete verder niet, dat het ook niet het speciale werk der landbouwkundigen is, dergelijke onregelmatigheden op te sporen, doch dat ze er bij toeval achter komen. Het is dan ook niet waarschijnlijk, dat wij hier met zeldzame gevallen te doen hebben. [1])

Mij dunkt, dat er reeds voldoende reden is tot handhaving van mijn hoofdconclusie: „*Van eenige zekerheid kunnen wij echter niet spreken, zoolang wij* niet over betere opbrengstcijfers beschikken en *de opgegeven uitgestrektheden en oogsttaxaties niet beter kunnen controleeren*".

Dat deze opvatting door vele anderen gedeeld wordt, toont ook de zin in de Aanteekeningen van Ir. V. Heel aan, betreffende „den allerwege gekoesterden twijfel aan de juistheid en volledigheid dier gegevens".

Men herstelle dus op de mededeelingen van het Statistisch Bureau het woord „voorloopig" en brenge het op een in het oog loopende plaats. Wel zijn voor de sawahpadi de gegevens aanmerkelijk beter dan voor de droge gewassen, zoowel omdat de hoofdoogst ongeveer de geheele, nu meer en meer volledig opgemeten sawahoppervlakte aangaat als omdat men ook van de gem. opbrengsten per bouw aanmerkelijk beter op de hoogte is dan ten aanzien der andere gewassen; [2]) toch zullen ook deze opbrengst-

[1]) Het zijn slechts enkele (nog niet de belangrijkste) der mij op mijn laatste dienstreis „en passant" vermelde feiten. Men kan niet alles zeggen, omdat men niet alles meer achteraf bewijzen kan.

[2]) De heer d. S. L. vermeldt in zijn artikel, dat ik wel weet, dat niet alle gegevens van het inlandsch bestuur afkomstig zijn, en geeft te kennen, dat hij voor deze laatste gegevens niet behoeft in te staan. Hij bedoelt daarmede de sedert 1915 aangenomen eenheidsopbrengsten der afzonderlijke residenties van Java. Welnu, ik durf verklaren, dat juist die nieuwe eenheidscijfers, die deels van taxaties der landbouwleeraren afkomstig zijn, over het geheel stellig beter zijn dan de oude eenheidscijfers uit de koloniale verslagen. ieder, die in den inlandschen landbouw in den Oosthoek een beetje thuis is, zal het bv. onmiddellijk beamen, dat de oude gem. eenheidsopbrengst in de Residentie Soerabaja van 44 pikols droge padi per bouw (voor sawah en tegal) absurd was. Deze opbrengst wordt hoogstens in gunstige oogstjaren in het Brantasgebied behaald. De groote, meerendeels van regen afhankelijke en onvruchtbare sawahstreek van Noord-Soerabaja

cijfers voor voortgezette controleering op vele plaatsen nog zeer dankbaar zijn, terwijl er ook reeds op gewezen is, dat de oogsttaxaties gemiddeld te laag zijn.

2. *De door mij aangebrachte correcties.*

a. Die betreffende *de schijnbare uitbreidingen* der geoogste aanplantoppervlakten, tengevolge van de jaarlijksche verandering in de officiëel aangenomen aanwezige sawahoppervlakten.

De heer Lohman trekt mijn mededeeling (afkomstig van de mij welwillend door het Bureau der Landelijke Inkomsten verstrekte opgaven), dat de door mij opgegeven meer-bevindingen aan sawahoppervlake *ten gevolge van technisch verbeterde nieuwe opmetingen* in rekening zijn gebracht, in twijfel. Er zouden volgens hem zich ook wel een massa werkelijke uitbreidingen bij bevinden. Nu was door mij wel degelijk aan die Inspectie uitdrukkelijk gevraagd naar die uitbreidingen, welke als *gevolg der verbeterde opmetingen* in rekening gebracht waren en daarenboven nam ik in het artikel de bewoordingen, waarin de opgave van de Inspectie vervat waren, over. Ook worden nieuwe werkelijke uitbreidingen der sawahgronden ieder volgend jaar dadelijk in rekening gebracht. Ook al neemt men aan, dat daar heel wat klandestiene uitbreidingen in schuilen, [1]) dan hebben daarvan voor ons onderzoek slechts die klandestiene uitbreidingen beteekenis, welke in het tijdvak 1913 t/m 1916 zijn tot stand gekomen.

Daarenboven vermeldde ik reeds, dat de opgegeven uitbreiding van geoogste aanplantingen voor het overgroote deel afkomstig was van die gewesten, waar *voor het eerst* goede technische opnemingen plaats hadden. De heer Lohman zegt nu, dat niet uit te maken is, hoeveel schijnbare en hoeveel werkelijke uitbreiding er bij is. Wij zullen probeeren, daarvan ook indirect een denkbeeld te krijgen. Rekenen wij daartoe de vermeerdering der officiëel aangenomen sawahoppervlakten in het tijdvak 1913—1917 eens afzonderlijk uit voor de gewesten, waarin in die periode *niet* voor de eerste maal technische opmetingen verricht zijn, en voor de gewesten, waarin zulks in die periode of een deel ervan *wel* geschiedde. In de eerste groep (7 residenties) bedroeg volgens de mij verstrekte opgaven op 1 Jan. 1913 de officiëel aangenomen sawahoppervlakte

---

brengt echter gem. per bouw *stellig niet de helft* op. Zeer terecht werd de eenheidsopbrengst dan ook tot 32 pikols verlaagd, wat gem. voor het gewest een jaarlijksch verschil van $3^1/_2$ à 4 millioen pikol met de oude opbrengstraming maakte. Misschien is de eenheidsopbrengst maar 30 pikol, of wel 33. Dat wij zulks niet met zekerheid weten, is geen reden de grootste fout te laten voortbestaan; men meene toch niet, dat die oude cijfers altijd objectief, laat staan exact waren!

Voor de overige gewesten ontloopen de nieuwe en de oude eenheidscijfers elkaar veel minder.

[1]) Ik durf dat eigenlijk ternauwernood veronderstellen.

1.657.405 bouws en op 1 Jan. 1917 1.669.796 bouws, hetgeen op een vermeerdering met *12.391* bouws neerkomt. In de 8 residenties, waarvan in die periode gedeelten voor het eerst opgemeten werden, steeg de totale aangenomen sawahoppervlakte echter van 1.646.379 bouws op 1 Jan. 1913 tot 1.814.989 bouws op 1 Jan. 1917, wat dus een vermeerdering met *168.610* bouws zou zijn. Dat minstens het leeuwenaandeel dezer laatste uitbreidingen inderdaad slechts *schijnbaar* was, wordt hierdoor wel sterk bevestigd, terwijl, bij aanname van een evenredige reëele toename der sawahgronden in beide groepen van residenties, de overblijvende, schijnbare uitbreiding slechts 2000 bouws afblijft van de 158.000 bouws, welke in mijn artikel op aanwijzing van de Insp. der Landel. Ink. voor de periode 1913—1917 als zoodanig waren aangegeven (29.000 + 58.000 + 39.000 + 32.000 bouw). [1])

Concludeerende acht ik de door mij toegepaste en door het Statistisch Bureau nagelaten correctie zoo correct als men (te meer nog wegens de stellig niet grootere correctheid der overige gegevens) wenschen kon. [2]) Het al of niet aanbrengen der correctie maakte nu alleen reeds voor 1913, vergeleken met 1917, een verschil van ruim 4 millioen pikol padi. Daarenboven zou, bij verder achterwege blijven ervan, voor onderlinge vergelijking der geoogste oppervlakten de fout jaarlijks grooter worden, totdat geheel Java minstens eenmaal technisch opgemeten zal zijn, wat gelukkig niet meer zoover af ligt.

b. Wij komen nu aan de *tweede correctie*, n.l. de vervanging der oorspronkelijke, in de jaartabellen over 1913 en 1914 gepubliceerde padiopbrengsten voor Java en zijn gewesten, met gebruikmaking der voor de volgende jaren aangenomen nieuwe eenheidsopbrengsten (wat voor elk dier beide jaren weer verschillen maakte van verscheidene millioenen pikols padi, gogo inbegrepen). Doordat

[1]) De mij verstrekte opgaven wijken nog wel eens tientallen of zelfs honderdtallen bouws af van de in de koloniale verslagen gepubliceerde oppervlakten der sawahgronden over 1913, 1914 en 1915

Dat van 1913 tot 1916 de geoogste sawahoppervlakten achteruitgegaan zijn, is op voor de hand liggende wijze veroorzaakt, doordat de opgegeven mislukkingen in dat tijdsverloop geleidelijk tot met 159.000 bouws toenamen.

[2]) Neemt men slechts rond 150.000 bouws schijnbare uitbreiding aan, doch berekent de padiopbrengst hiervan *residentiesgewijs* (niet met gebruikmaking van de eenheidsopbrengst voor geheel Java, maar van de residenties, waarin deze meerbevindingen plaats hadden), dan komt men zelfs nog eenige honderdduizenden pikols padi hooger. Uit tijdgebrek had ik voor mijn artikel deze beide omslachtige berekeningen niet uitgevoerd, omdat ik voorzag, dat ze elkaar ongeveer zouden opheffen. Het gevoelen van den heer Lohman, dat bij mijn berekeningen de angstvalligste nauwkeurigheid in acht genomen had moeten worden, was, gezien de weinige correctheid van het materiaal en mijn voorzichtigheid in de gevolgtrekkingen, volkomen onjuist; het kwam hier niet op 2000 of 8000 bouws aan, maar wel op de 150.000 bouws! Waar het Statistisch Bureau zelf óók de padioogsten van verschillende jaren vergeleek, had het deze millioenen pikols padi dan toch stellig niet mogen verwaarloozen. Die correctie is niet zoo moeilijk als ze den heer L. toeschijnt.

de heer Van Heel in zijn artikel de oude cijfers voor 1913 en 1914 gebruikte, deed hij zichzelf aanmerkelijk nadeel, omdat de correctie in het voordeel van zijn conclusies zou zijn geweest. Met de vraag, in hoever de publicaties van het Statistisch Bureau hieraan schuld zijn, komen wij op het derde punt, nl.

3. De onvolledige publicatiewijze van dat Bureau. Uit zijn verdediging van die publicatiewijze blijkt m. i. dat de heer Lohman zich te weinig in de plaats heeft gedacht van het publiek, dat zijn publicaties wil benutten; hij stelt zich nl. op het standpunt, dat men de verslagen van eenige jaren geleden nog in zijn hoofd moet hebben. Neen, men raadpleegt ze als men denkt ze te kunnen of moeten gebruiken. Wanneer de heer Van Heel *jaar*cijfers noodig heeft, kan de heer Lohman niet vergen, dat hij in *kwartaal*overzichten gaat zoeken, of die jaarcijfers wel gebruikt mogen worden; het vervallen van oudere jaargegevens dient dan ook bij de nieuwe *jaar*tabellen ondubbelzinnig en op in het oog vallende wijze vermeld te worden, terwijl er de verbeterde cijfers *duidelijk voor in de plaats* dienen te worden gesteld. Dit was de bedoeling van het laatste deel van mijn eerste noot op blz. 509, „dat bij verandering der grondgetallen de cijfers over de vorige jaren worden omgerekend", waarbij de omschrijving „op een voor het publiek duidelijke wijze" had behooren te zijn ingevoegd, doch in verband met den eersten zin dier noot wel te verstaan was. Wel had nu Ir. Van Heel uit de uitdrukking in de jaartabel: „op gelijke wijze berekend" misschien flauw kunnen vermoeden en bij verder onderzoek kunnen vinden, dat in de vroegere jaartabellen een andere grondslag was gebruikt dan in de latere, maar van een duidelijke waarschuwing, dat de in de jaartabellen van 1913 en 1914 gedane opgaven niet meer gebruikt mochten worden, was geen kwestie. De oorzaak van het niet aanbrengen der belangrijke tweede correctie door den heer Van Heel is dan ook zeker voor een groot deel te zoeken in de onvoldoende aanwijzing in de publicatie van het Statistisch Bureau.[1])

De in dezelfde noot door mij geuite groote wenschelijkheid, „dat vanwege het Statistisch Bureau de gepubliceerde cijfers en de daaraan te hechten waarde in een afzonderlijke uitgave eens omstandig zouden worden toegelicht", schijnt de heer Lohman zelf ook wel gevoeld te hebben blijkens zijn nu gedane aankondiging van een reeds gereed zijnde speciale publicatie. De heer Van Heel heeft echter m. i. gelijk, dat een (desnoods voorloopige) gebruikshandleiding reeds veel vroeger gepubliceerd had behooren te zijn.

Ten slotte nog even het slot van 's heeren Lohman's artikel, waar de statisticus de volgende opmerking voor niet-statistici plaatst:

---

[1]) In mijn artikel weet ik de fout „deels" aan dat Bureau.

„Statistiek is gebaseerd op exacte en objectieve gegevens", enz. Hier past eigenlijk een eerbiedig zwijgen; maar is die uitspraak juist, dan kan ik niet anders concludeeren, dan dat wij hier nog niet met een statistiek te doen hebben. Een groot deel der gegevens is nl. stellig niet objecief, terwijl exacte gegevens eveneens een kleine plaats innemen. Speciale belangen, onverschilligheid en onwetendheid spelen nog een belangrijke rol. De heer Lohman verkondigde echter twee bladzijden van te voren de merkwaardige stelling, dat „werkelijk gerapporteerde cijfers" op zichzelf reeds „objectieve waarnemingen" zijn! Men zou dan de uitspraak van zooeven dus ook kunnen lezen: „Statistiek is gebaseerd op exacte gegevens en werkelijk gerapporteerde cijfers".

Waar wij echter inderdaad te doen hebben met objectieve en exacte gegevens als de technische opmetingen der Landrentebrigades, negeert de statisticus die volkomen, omdat het niet zeker is of men er voor de vergelijking met vroegere jaren 97 of 98 % van in rekening moet brengen.

P. van der Elst.

III.

Slotwoord.

In antwoord aan den heer Van Heel moge worden opgemerkt, dat hij reeds uit het vorenstaande heeft kunnen zien, dat het oordeel van den heer Van der Elst geenszins dat van het Departement is, noch dat van het Statistisch Bureau. Hiermede vervalt natuurlijk zijne opmerking, dat de correcties en toelichtingen van Dr. V. d. E. in de statistische opgaven niet hadden mogen ontbreken.

Uit de eerstdaags verschijnende publicatie over taxatiecijfers zal de heer V. Heel kunnen zien, dat becijfering van *gemiddelde* jaartaxaties niet altijd een juist inzicht geeft in de verhouding van de in de verschillende jaren geoogste hoeveelheden. *Dit* is dan ook de reden, dat die becijfering voor andere gewassen dan sawahpadi na 1915 is weggelaten.

De fout ontstaan door de aanname, dat de productie per eenheid van oppervlakte voor de verschillende tweede gewassen ongeveer gelijk is geweest in de opeenvolgende jaren, is veel en veel grooter dan eenige fout, die door Dr. V. d. E. becijferd wordt, dan wel die inderdaad in de statistiek voorkomt. Het is vooral deze omstandigheid, eigenlijk meer nog het ontbreken van betrouwbare cijfers omtrent de gemiddelde productie over meerdere jaren, die de berekeningen van beide schrijvers van twijfelachtige waarde maakt. Eene correctie met behulp van een gemiddeld taxatiecijfer verandert aan die omstandigheid niet voldoende.

De uitspraak van Dr. V. d. E. omtrent de qualiteit van den polowidjo-oogst in opeenvolgende jaren blijven geheel voor zijne rekening.

De in de voorloopige statistiek van den Inlandschen landbouw inderdaad voorkomende fouten [in elke statistiek zijn fouten (men leze het zeer lezenswaardige artikel van den heer Van der Gon Netscher in het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw, 1915, „De Nederlandsch-Indische officiëele handels-statistiek")] zijn niet van dien aard, dat, bij gebreke aan elke andere statistiek over deze materie, de openbaarmaking achterwege had moeten blijven.

Herleiding van verschillende gewassen tot rijst geeft zeker een veel minder groote fout dan de aanname van bepaalde producties per eenheid van oppervlakte. Toch kan ook die herleiding een onjuist inzicht geven, ten 1e omdat analyses en op vee genomen voederproeven leiden tot resultaten, waaromtrent geen voldoende zekerheid bestaat wat betreft de praktijk der menschelijke voeding, en ten 2e omdat die waardeverhouding in vrij sterke mate van allerlei bijzondere omstandigheden afhankelijk is, niet alleen van de soort van het dier, maar ook van het ras, het individu, de voedingstoestand, de verhouding, waarin de verschillende voedingsmiddelen worden toegediend, e.d. meer.

De onmogelijkheid van eene zuivere herleiding maakt het opmaken van eene nauwkeurige, algemeene voedingsbalans reeds uitermate moeilijk. Juister schijnt het mij daarom, de balans voor elk gewas afzonderlijk op te maken. Bij de eind-conclusie kan er dan natuurlijk op gerekend worden, dat het tekort aan een of ander voedingsgewas tot op zekere, niet van te voren nauwkeurig te bepalen, hoogte door een overschot van een ander voedingsmiddel kan worden aangevuld.

Nu wat de opmerkingen van Dr. V. d. E. aangaat. Ik begin met te herhalen, dat ik geheel accoord ga met hetgeen door Dr. V. d. E. als het hoofddoel van zijn opstel genoemd wordt, n. l. dat de ontoereikendheid der gegevens (d.z. de gegevens, die *niet* door het stat. bureau worden gepubliceerd) en de ingewikkeldheid der zaak duidelijk voor oogen stellen, dat het vooralsnog onmogelijk is, stellige conclusies te trekken omtrent de grootte van den voedselvoorraad in opeenvolgende jaren

Wat de kritiek op het statistisch bureau betreft, heeft Dr. V. d. E. echter oorspronkelijk geschreven (pag. 505): „In verband met den sterken drang van hoogerhand tot uitbreiding der „aanplantingen in dat jaar (1917) is nu te verwachten, dat deze „uitbreidingen geflatteerd zullen zijn, hetgeen er toe moest leiden, „dat ook zijn (d. i. Ir. V. H.'s) eindcijfer voor 1917 geflatteerd „is". Hier wordt zonder eenige reserve gesproken van *alle* aanplantingen. Nu ik met cijfers aangetoond heb, dat, wat de sawahpadi betreft, de uitgestrektheden, althans in 1916, niet geflatteerd zijn, doet Dr. V. d. E. het voorkomen, alsof hij alleen van het flatteeren der uitgestrektheden van droge gewassen geschreven heeft. Ik meen hieruit te mogen besluiten, dat hij, wat de sawah-

padi betreft, de beschuldiging terugneemt. Verder merk ik hierbij op, dat alleen betreffende padi uitgestrektheid-cijfers in de Korte Berichten werden gepubliceerd sinds 1913 en dat eerst in 1915 uitgestrektheid-cijfers betreffende andere gewassen dan padi werden verzameld en gepubliceerd, en dat niet alleen in 1917 maar reeds veel eerder werd aangedrongen op uitbreiding van den aanplant, hetgeen overtuigend blijkt uit de cijfers voor de geoogste uitgestrektheden padi gogo, die reeds in 1914, maar vooral in 1915 enorm toenamen (in 1915 ruim 37 %).

Verder geeft Dr. V. d. E. mij in de pen, dat de uitbreidingen niet geflatteerd zijn, omdat de oogsttaxaties gemiddeld aan den lagen kant gebleken zijn. Het is mij onbegrijpelijk, dat Dr. V. d. E. dit uit mijne argumentatie heeft kunnen lezen. Ik merkte op, en daar blijf ik bij, ten 1e dat Dr. V. d. E. geen bewijs voor zijne beschuldiging heeft aangevoerd, ten 2e dat op het statistisch bureau vele fouten in de origineele opgaven worden geconstateerd, maar dat daarbij nooit is gebleken van flatteeren, ten 3e dat de landbouwleeraren ook nooit of te nimmer aanmerkingen in dien zin hebben gemaakt [terwijl zij wèl aanmerking maakten op de taxatiecijfers „waarbij echter evenmin van flatteeren sprake is"] en ten 4e dat de definitieve oogstcijfers van sawahpadi in 1916 hebben aangetoond, dat de voorloopige cijfers van dat gewas niet geflatteerd, integendeel lager dan de definitieve cijfers waren. Als een zin ooit uit zijn verband gelicht is (en in een ander verband ingelascht), dan is het zeker wel de zin in mijn opstel, die met bovenstaande woorden tusschen aanhalingsteekens verkort is aangeduid.

Zooals Dr. V. d. E. over flatteeren der cijfers schreef, vat ik dat op als een zóódanig veelvuldig voorkomend en opzettelijk te gunstig voorstellen van de geoogste uitgestrektheden, dat de waarde van het eindcijfer er zichtbaar onder lijdt. Ook in het tweede opstel van Dr. V. d. E. is niet aangetoond, dat dit het geval is. Wel wordt door Dr. V. d. E. er op gewezen, dat de opgaven elk voor zich lang niet altijd betrouwbaar zijn (iets wat ik nooit heb ontkend, zooals ook wel uit mijn eerste opmerkingen blijkt), maar ik deel overigens de opvatting van den heer Van Heel, geuit op pag. 278: „Hoeveel waarde kan worden gehecht aan „de opgaven betreffende de geoogste oppervlakten is (nog) moeilijk „vast te stellen. Door het groot aantal waarnemingen, waaromtrent „wel aangenomen mag worden, dat ze steeds op dezelfde wijze „worden verricht, schijnen de opgaven *als grondslag voor eene „(voorloopige) statistiek om te vergelijken* (cursiveering en invoegin„gen van mij, L.) echter wel voldoende betrouwbaar".

Wat de oogsttaxaties betreft, beroept Dr. V. d. E. zich op de landbouwleeraren, wier oogsttaxaties zooveel betrouwbaarder zouden zijn, o. a. omdat zij niet aan de schrijftafel plaats vinden. Ik ben zoo vrij, zoowel het een als het ander te betwijfelen. Ik geef onmiddellijk toe, dat indien een landbouwleeraar een plaatselijk

onderzoek instelt, hij tot betere resultaten kan en zal komen dan de gemiddelde bestuursambtenaar, maar het ressort van een landbouwleeraar is veel te groot, dan dat hij alleen met zijn zeer beperkt personeel in staat zou zijn doorloopend een juister indruk te hebben *van het geheel* dan de tientallen bestuursambtenaren in datzelfde ressort met hun enorme staf van ondergeschikte ambtenaren en beambten. Locale kennis is voor dergelijke waarnemingen een eerste vereischte. Ook de landbouwleeraren besteden het leeuwendeel van hun tijd aan andere werkzaamheden dan oogsttaxaties. De veeljarige ervaring der landbouwleeraren en hun personeel is ook maar zóó-zóó. De verwachte of verkregen opbrengst behoort te worden vergeleken met het gemiddelde der voorgaande 10 jaren, en nu is er zelfs 1 landbouwleeraar, die reeds meer dan 10 jaar in hetzelfde ressort werkzaam is, maar bij *zeer vele* landbouwleeraren (en nog veel sterker bij het hun daartoe toegevoegde personeel) is het aantal dienstjaren in hetzelfde ressort geheel onvoldoende om een *eigen* oordeel te kunnen hebben over de gemiddelde opbrengst van de honderden verschillende deelen van hun ressort. Ook zij moeten dus hun hulp zoeken bij de locale ambtenaren e. a. inwoners. De meeste ambtenaren van den landbouwvoorlichtingsdienst erkennen dit en dienen tegenwoordig hunne taxatierapporten dan ook niet in vóór zij de gegevens van het binnenlandsch bestuur hebben ontvangen, en geven daarna eenige hun wenschelijk voorkomende correcties aan. Maar ik dwaalde af, want de oogsttaxaties houden met het al of niet flatteeren slechts zeer zijdelings verband.

De heer V. d. E. legt mij verder in den mond, nog wel tusschen aanhalingsteekens: „ja maar, wij kunnen ze (wie zijn die ze? I.) „van uit het bureau zoo prachtig controleeren, wij hebben daarin „een voor buitenstaanders onbegrijpelijke routine gekregen; als „wij maar lang genoeg informeeren, komt het altijd in orde". Ik heb tevergeefs naar deze aanhaling in mijn opstel gezocht, heb ook geen passage gevonden, die daarmede eenigszins in beteekenis overeenkomt. Bedoelt Dr. V. d. E. wellicht de passage: „De gerap„porteerde cijfers controleeren toch in vele opzichten elkaar op „eene wijze, die den oppervlakkigen beschouwer ontgaat, maar „waarin het statistisch bureau eene routine heeft verkregen, die aanlei„ding is, dat maandelijks tientallen brieven moeten worden geschre„ven met verzoek om nadere toelichting en rectificatie. Indien er nu „eene neiging tot flatteeren bestond, zou dat ook bij die fouten tot „uitdrukking moeten zijn gekomen"? Indien Dr. V. d. E. deze passage bedoelt, zal hij toch moeten toegeven, dat hij die heel onduidelijk heeft weergegeven, zóó onduidelijk, dat het mij niet noodig voorkomt om op de weerlegging van de door Dr. V. d. E. bedachte aanhaling nader in te gaan.

Met het bovenstaande meen ik voldoende duidelijk te hebben aangetoond, dat Dr. V. d. E. voor zijne beschuldiging van flatteeren

der cijfers in die mate, dat de jaarcijfers onvergelijkbaar worden, geen enkel bewijs heeft aangebracht. Het zou voor een statistisch bureau onvergeeflijk zijn op grond van argumenten, als door den heer V. d. Elst aangevoerd, correcties of toelichtingen in zijne officiëele publicaties te geven. Voor degenen, die het nog niet weten mochten, diene de toelichting, dat een statistisch bureau eenvoudig de opgaven heeft te accepteeren, die de correspondenten aanbrengen. Het bureau kan inlichtingen vragen, en *op grond van verstrekte inlichtingen* verbeteringen aanbrengen, het bureau kan streven naar verbetering in de wijze van berichtgeving, maar *het bureau mag nooit op grond van vermoedens of van gegevens van outsiders eigenmachtig veranderingen in de verstrekte gegevens aanbrengen.* Als de controleur van Buitenzorg rapporteerde, dat er in een of andere maand geen padi was geoogst en *ik had zelf gezien*, dat er in de onmiddellijke omgeving van Buitenzorg duizenden bouws padi geoogst waren, dan begin ik toch met in de statistiek te vermelden, dat er geen padi is geoogst *en stel niet eene door mij zelven geschatte uitgestrektheid daarvoor in de plaats*, al beschikte ik over de nauwkeurigste gegevens en ik zou overplaatsing in een anderen werkkring verdienen, indien ik anders deed. Met evenveel recht zou men van het bureau van de statistiek van in- en uitvoerrechten kunnen verlangen, dat het de douane-statistiek eigenmachtig ging veranderen, omdat er nog weleens gesmokkeld wordt.

Nu wat betreft de schijnbare uitbreidingen. Ik erken, dat ik een daarop betrekking hebbenden zin in het opstel van Dr. V. d. E. niet goed gelezen heb en bied daarvoor mijne verontschuldiging aan. Ik heb n. l. de nu cursief weergegeven woorden „tengevolge van technisch verbeterde nieuwe opmetingen" over 't hoofd gezien. Dit laat zich eenigszins verklaren, omdat het mij niet bekend was, dat de Inspectie van de Landelijke Inkomsten beschikte over gegevens, waaruit kon worden afgeleid, hoeveel der meer-bevinding aan werkelijke uitbreiding en hoeveel aan verbeterde meting moet worden toegeschreven. Waar volgens de door Dr. V. d. E. gerapporteerde gegevens in 8 van de 15 residenties in de afgeloopen 5 jaren voor de eerste maal technische opmetingen verricht zijn, is het mij ook nu nog niet geheel duidelijk, hoe de inspectie der L. I. die gegevens verkrijgt. Op gezag van Dr. V. d. E. neem ik ze echter gaarne voor juist aan. Hiermee vervalt dus mijne opmerking, dat tengevolge van d i t gebrek aan gegevens het onmogelijk is hiervoor eene correctie aan te brengen en de daarop aansluitende verklaring, dat de cijfers van Dr. V. d. E. zonder meer fictief kunnen worden genoemd.

Dit neemt niet weg, dat het toch onmogelijk is voor het statistisch bureau om deze correcties aan te brengen. Dr. V. d. E. laat mijne volgende vraag, hoe hij zich het aanbrengen dier correcties voorstelt, dan ook wijselijk onbeantwoord. Het is natuurlijk niet mogelijk de cijfers van 1913 na afloop van 1914 nog eens alle te corrigeeren, na 1915 nog eens, na 1916 nog eens enz. ad

infinitum, neen niet ad infinitum, maar dan toch gedurende 10 jaar, want zoo lang zullen de cijfers van 1913 moeten worden gebruikt om een gemiddelde van de voorafgaande 10 jaar te kunnen berekenen, en niet alleen alle cijfers van 1913, maar ook die van 1914 en alle volgende jaren zouden in alle volgende 10 jaren moeten worden gecorrigeerd. Ten eerste van wege de ontzaggelijke hoeveelheid werk, waarvoor een afzonderlijk tienvoudig statistisch bureau noodzakelijk zou zijn, is de voorgestelde correctie dus al niet mogelijk.

Verder zou het absurd zijn de correctie wèl aan te brengen voor sawahpadi, waarbij de fout gering is, en ze na te laten voor de droge gewassen, waar de fout veel grooter moet zijn, omdat de uitbreiding van den drogen bouwgrond, ook de schijnbare, zoo veel grooter is. Hoeveel van deze meer-bevinding schijnbaar en hoeveel werkelijk is, is mij niet bekend en wordt ook niet door Dr. V. d. E. vermeld. In elk geval is het onmogelijk daarvoor eene correctie *in de landbouwstatistiek* aan te brengen, omdat niet achteraf kan worden nagegaan, welke gewassen waren geplant in de districten of gedeelten van districten, waar de schijnbare meer-bevinding heeft plaats gehad. Hoewel in eenigszins geringere mate dan met de droge gewassen is dit trouwens even goed het geval met de sawahpadi. Het is toch volstrekt geen uitgemaakt feit, dat elke sawah éénmaal per jaar met sawahpadi beplant wordt, zooals Dr. V. d. E. bij zijne zeer globale taxatie van de padi-productie van de 150.000 bw. schijnbare meer-bevinding doet, maar het zal ook aan Dr. V. d. E. wel niet onbekend zijn, dat sommige sawahs gedurende een geheel jaar n i e t met padi beplant worden, andere daarentegen twee en soms zelfs méér dan tweemaal. We zouden dus eerst moeten weten van w e l k e sawahs de padi is geoogst en hoeveel de schijnbare meer-bevinding bij d i e sawahs geweest is. Ook om deze reden is dus eene correctie ter zake van de schijnbare meer-bevinding onmogelijk. De in theorie eenigst denkbare oplossing zou dus zijn, dat niet alleen al het werk van het statistisch bureau zelf elk jaar opnieuw gedaan werd, maar dat ook de correspondenten van alle districten, waar meer-bevindingen zijn geconstateerd, al hun cijfers van voorgaande jaren elk jaar opnieuw indienden. Het zal wel niet noodzakelijk zijn nader aan te toonen, dat dit wel een beetje veel verlangd is.

Ten slotte, wat dit punt betreft, nog de opmerking, dat de schijnbare meer-bevinding, die door Dr. V. d. E. „enorm" genoemd wordt, misschien omdat hij ze over 4 jaar tegelijk samenvoegt, ze n.l. alleen voor 1917 in vergelijking met 1913 nagaat, en ze in pikoel padi tracht uit te drukken, inderdaad zoo groot niet is. In de laatste 4 jaar bedroeg die meer-bevinding gemiddeld 40.000 bw. De geheele uitgestrektheid sawah bedroeg einde 1917, voor zoover mij nu bekend, 4.114,122 bw. Uitgaande van de onderstelling, dat alle sawahs even vele malen met elk gewas beplant

werden, zou de aan te brengen correctie voor de sawahs gemiddeld dus minder dan 1 % bedragen. Indien eene dergelijke correctie met juistheid en zonder veel omslag toegepast kon worden, zou zij inderdaad in overweging behooren te worden genomen. Nu dat niet het geval is, is het onredelijk om de statistiek het nalaten daarvan als een fout aan te rekenen (Ir. V. Heel veronderstelt zelfs, dat zij daardoor „waardeloos" wordt). Buitendien neemt de schijnbare meer-bevinding bij opmeting van gelijke uitgestrektheden van jaar tot jaar af en waar, zooals Dr. V. d. E. zelf opmerkt, binnen niet te langen tijd geheel Java minstens éénmaal technisch zal zijn opgemeten, zal zij dan zoo klein zijn, slechts tiende- of honderdste deelen van procenten, dat zij in elk geval door de landbouw-statistiek zou behooren te worden verwaarloosd, zelfs al ware het mogelijk met weinig moeite daarvoor eene correctie aan te brengen.

Ondertusschen blijft het de verdienste van Dr. Van der Elst op deze schijnbare meer-bevindingen de aandacht te hebben gevestigd, zoodat men *bij berekeningen en beschouwingen, gebaseerd op* de landbouw-statistiek, met deze omstandigheid trachten kan zoo goed mogelijk rekening te houden. Tot wijziging van de statistiek zelf zal dat echter nimmer aanleiding kunnen zijn.

Het derde punt betreft *„mijne tegenspraak van een tweede aan te brengen correctie"*, waarvan Dr. V. d. E. beweerde, dat ze in de landbouw-statistiek bij vergelijking van verschillende jaren *niet* had plaats gehad, maar welke correctie inderdaad niet alleen *wel* plaats had, doch buitendien werd door mij aangetoond, dat deze omrekening in de mededeelingen van het statistisch bureau herhaaldelijk is aangegeven, zelfs is voorgerekend op welke wijze die omrekening plaats had.

Dr. V. d. E. noemt dit nu: „mijne verdediging tegen zijn verwijt van onvoldoende duidelijkheid omtrent de wijze, waarop de eindcijfers verkregen zijn en de er aan te hechten waarde" en ten slotte zelfs „de onvolledige publicatie-wijze van dat (d.i. het statistisch) bureau".

In de verandering van koers, die Dr. V. d. E. nu neemt, ligt voor mij de erkenning opgesloten, dat hij zich heeft vergist en *dat de bewering in zijn eerste artikel* „dat bij verandering der grondgetallen de cijfers over de vorige jaren door het statistisch bureau behooren te worden omgerekend", *geen zin had.*

Naar aanleiding van den nieuwen aanval van Dr. V. d. E. betreffende de door hem aldus genoemde, onvolledige publicatiewijze van het statistisch bureau, meen ik mij tot eene eenvoudige ontkenning te kunnen bepalen. De berekening van de padiproductie van elk gewest en van geheel Java en Madoera is in elk jaaroverzicht *in extenso* opgenomen. Iedereen, die lezen kan, kon dus zien, dat in verschillende jaren van verschillende gemiddelde opbrengsten werd uitgegaan. Bij den zakelijken en beknopten vorm, waarin officieele statistische mededeelingen uit den aard

der zaak steeds worden gegeven, zou het geen zin hebben op deze voor ieder zichtbare waarheid nog eens afzonderlijk de aandacht te vestigen. Het was dan ook heelemaal niet noodig in kwartaal-overzichten te gaan zoeken om te constateeren, dat de oude jaarcijfers niet zonder meer met de nieuwe mochten worden vergeleken. Dr. V. d. E. heeft dit zelf immers ook geconstateerd zonder de kwartaal-overzichten na te slaan?

Naar aanleiding van de slotopmerking van Dr. V. d. E. wensch ik nog op te merken, dat het hier niet ging om objectieve en exacte gegevens als de technische opmetingen van de landrente-brigades, waarvan het niet zeker zou zijn of men er 97 of 98 % van in rekening moet brengen, maar om correcties van beplante uitgestrektheden, *die in 't geheel niet door den landrentedienst worden opgemeten* en welke correcties ook niet uit de geconstateerde schijnbare meer-bevindingen kunnen worden afgeleid (noch tot 97, noch tot 98, noch tot 50 %, nauwkeurig), wat Dr. V. d. E. echter toch doet voor het totaal-cijfer van sawahpadi van 5 jaar geleden en wat hij verlangde, dat het statistisch bureau zou doen voor alle in vroeger jaren gepubliceerde cijfers.

Mijne opmerking voor niet-statici vindt men eenigszins nader toegelicht op pag. 138.

De eind-indruk, die ik van deze polemiek krijg, is, dat Ir. V. H. gewaagde berekeningen heeft gemaakt betreffende den aanwezigen voedsel-voorraad, dat Dr. V. d. E. die gewaagdheid ten rechte in het licht heeft gesteld, echter ten eerste geen bezwaar zag in voortzetting dier berekeningen met toevoeging van nog meer gewaagde correcties en onderstellingen. (Ik denk hier niet in de eerste plaats aan de correcties naar aanleiding van de fouten (!) van het statistisch bureau, maar aan de vele andere schattingen en onderstellingen), daarbij zijdelings een in vele opzichten onjuiste kritiek gevende op het statistisch bureau, en dat Ir. V. H. de in deze kritiek aangeduide fouten, naar het mij voorkomt, eenigszins overhaast aangrijpt om de afwijking van zijne conclusies met die van Dr. V. d. E. te verklaren. [1])

Het is niet onvermakelijk hierbij op te merken, dat het verschil in de conclusies van deze schrijvers hoofdzakelijk de voedselproductie in 1913 betreft *en dat in 1913 door het statistisch bureau noch omtrent maïs, noch omtrent cassave, noch omtrent aardnoten, kedele en bataten of eenig ander gewas dan padi ooit eenig cijfer betreffende geoogste uitgestrektheden of hoeveelheden werd gepubliceerd.* [2])

Buitenzorg, 11-8-'18. C. de Savornin Lohman.

[1]) Het oordeel over mijn aandeel in deze polemiek laat ik natuurlijk aan den welwillenden lezer over.

[2]) Op pag. 271 staat immers, dat deze cijfers door Ir. Van Heel werden benaderd.

Persoverzicht.

Ontdekking van belangrijke delfstof-afzettingen in Ned.-Indië (Midden-Celebes) op grond van een geologischen verkenningstocht.

In *De Ingenieur* van 16 Februari 1918 wijst de Ir. E. C. Abendanon erop, dat hij tien jaar geleden reeds een stelselmatig programma ontwikkeld heeft voor de opsporing van delfstof-afzettingen in Ned.-Indië op wetenschappelijk-geologischen grondslag. Hij verdeelde dit aldus:

1° een stelsel van opsporingstochten (geologische verkenning);
2° het onderzoek der belovende gedeelten (mijnbouwkundige exploratie);
3° de ontginning van de waardevol gebleken delfstof-afzettingen.

Ten einde bovenstaand program een begin van toepassing te geven, ontwierp schr. een project van eenige onderzoekingstochten door Midden-Celebes; voor de uitvoering ervan verkreeg hij den steun van het Bestuur van het Kon. Ned. Aard. Genootschap. Zij nam de jaren 1909 en 1910 in beslag. Een der practische resultaten was de wetenschappelijke ontdekking van ijzer-, nikkel-, chroom- en andere ertsen.

Schr. betoogt dan, dat de aanwezigheid van ijzererts in dit gebied wel was gesignaleerd, maar dat men er geen beteekenis aan had gehecht; na zijn onderzoek kon hij er de aandacht op vestigen en aangeven, waar en hoe verder moest worden gezocht. Van de aanwezigheid van nikkelerts was niets bekend; de ontdekking van hun aanwezigheid berust uitsluitend op wetenschappelijk-geologischen grondslag.

Schr. beschrijft dan verder, hoe zijn resultaten ter beschikking van den Minister van Koloniën werden gesteld (in Sept. 1915). In eerste instantie werden de gegevens door het Mijnwezen hier te lande niet voldoende geacht; eerst nadat van uit Nederland op spoed was aangedrongen, werd tot een nader onderzoek besloten (in het begin van 1917). Van bevoegde zijde is erkend, dat door schr.'s onderzoek het eerste stadium van het onderzoek beëindigd was en dus het tweede, dat der mijnbouwkundige exploratie, aan de beurt kwam. Dit laatste, in het voorjaar van 1919 van gouvernementswege ter hand genomen, leverde in verrassend korten tijd prachtige uitkomsten op.

Schr. meent uit de resultaten, met het werken volgens zijn stelsel verkregen, te mogen afleiden, dat het proefhoudend is gebleken en stelt thans de vraag: zal men bij en voor de opsporing van de nog niet ontdekte delfstoffen in Ned.-Indië overgaan tot de algeheele aanvaarding en toepassing van schr.'s werkprogramma?

Schr. betoogt dan nog, dat het eerste werkprogram moet worden toevertrouwd aan een bekwaam geoloog, met oog voor de economische beteekenis van delfstof-afzettingen, terwijl het tweede deel in handen behoort te zijn van mijningenieurs met geologische neigingen.

Schr. hoopt, dat de Regeering zal gaan inzien, dat alleen door het werken op geologischen grondslag bij de opsporing van delfstoffen in Ned.-Indië goedkooper en sneller resultaten zullen worden verkregen, dan tot nu toe het geval geweest is. Hij meent op Celebes daarvoor de proef op de som te hebben geleverd.

In het *Soerab. Hand.* van 15 Juli j.l. komt in een hoofdartikel de mijningenieur C. Menschaar aan het woord, die, naar aanleiding van het noemen van andere namen in dagblad-artikelen, nog eens uitdrukkelijk doet uitkomen, dat de ontdekking van de rijke ertslagen in Midden-Celebes — ook van de nikkel-ertsen — te danken is aan den Delftschen mijningenieur E. C. Abendanon.

De Bestuurshervorming. In *De Taak* van 18 Mei tot 29 Juni geeft Mr. Van W(ijngaarden) een beschouwing over de ontworpen bestuursregeling. De beginselen, die den ontwerper hebben geleid, n.l. het in meerdere mate overdragen van de taak der landsregeering op lagere bestuursorganen en het geven van een grooter aandeel in de bestuurstaak aan het Inlandsch volksdeel, worden toegejuicht. Het is echter volgens schrijver de vraag of het wel noodig is, naast de bestaande decentralisatie-wetgeving een nieuwe bestuursorganisatie in het leven te roepen, om het gestelde doel beter te bereiken. Het is, zooals herhaaldelijk in het licht werd gesteld en door de instelling van onderafdeelingsraden op de buitenbezittingen aangetoond wordt, zeer wel mogelijk om op den grondslag der wet van 1903 landelijke en plaatselijke raden in te stellen en op deze wijze geheel Java en Madoera, waar het nieuwe stelsel zal worden ingevoerd, in regentschappen en gemeenten te verdeelen. Deze lichamen zouden voor hun gebied den tegenwoordigen werkkring van het gewest bijna geheel kunnen overnemen. De gewestelijke raad zou alsdan een nieuw arbeidsveld moeten vinden in een uitvoering van de algemeene regeeringstaak op zijn gebied. Zou dit mogelijk zijn, dan zou niets beletten het thans ontbrekend contact tusschen de ingezetenen van het gewest en den gewestelijken raad te scheppen, zooals dat nu voor den provincialen raad wordt voorgesteld. Zelfs zou dit contact dan nauwer zijn dan bij de provinciale raden en zou daardoor he zelfbestuur in den gewestelijken raad zich beter kunnen aanpassen

aan de plaatselijke behoeften en intensiever kunnen zijn. Het door den landvoogd in zijn installatierede gesprokene ter aanbeveling van de regentschapsraden „hoe nauwer de grenzen, hoe inniger de vertrouwdheid met de te behartigen belangen, hoe grooter de belangstelling in de openbare zaak en hoe sterker de prikkel tot verwerving van wat aan theoretische kennis en practische vaardigheid nog ontbreekt", geldt evenzeer bij de keuze tusschen provincialen en gewestelijken raad.

De mogelijkheid echter wordt betwijfeld door den ontwerper van de nieuwe bestuursorganisatie, die betoogt, dat de ambtelijke en geldelijke toerusting van het gewest niet zou toelaten, dat daarop belangrijke deelen van de overheidstaak worden overgedragen. Of echter de financieele toerusting van den provincialen raad beter zal zijn? Het hier gepubliceerde uittreksel uit de toelichting op het regeeringsvoorstel zwijgt er over. Laat men echter het belastinggebied van het gewest zich ook uitstrekken tot de gemeenten binnen zijn ressort, dan staan provincie en gewest in dit opzicht gelijk en kan men het argument van geldschaarschte niet speciaal tegen een gewestelijke bestuursindeeling uitspelen. En een goed geordend financiewezen maakt ook een goede ambtelijke voorziening mogelijk. Blijft het argument dat men bij een provinciale indeeling met minder ambtenaren zou kunnen volstaan? Indien men echter de diensten beschouwt, welke blijkens de toelichting onder het zelfbestuur zouden kunnen worden gesteld, blijkt, dat er zes afzonderlijke irrigatieafdeelingen bestaan en dat de veeartsenijkundige en de landbouwvoorlichtingsdienst zich in den regel zelfs slechts over één residentie uitstrekken. Men moet aannemen, dat deze indeeling de best mogelijke is, doch dan zou het onderbrengen van deze diensten onder drie provincies een nadeel zijn, daar dan de beslissing der plaatselijke belangen zou worden genomen door een meerderheid, die daarvan weinig op de hoogte zou zijn, althans daarbij geen belang zou hebben. Omgekeerd zou de samenwerking van verschillende gewesten voor gemeenschappelijke belangen tot goede behartiging zonder aanstelling van overbodig personeel leiden. Bovendien, bij meer intensieve werkzaamheid en bij toekenning van medebestuur op ruime schaal zal het gebied van het gewest (waaronder dan ook de daarin gelegen gemeenten gerekend) voor eigen personeel stellig niet te klein blijken.

Als gezegd, behartigen de gewestelijke raden thans in hoofdzaak de plaatselijke belangen voor het gebied buiten de gemeenten, doch zullen deze bij de nieuwe bestuursregeling uiteraard aan de regentschapsraden toevallen, zoodat de beteekenis van provincie of gewest vooral zal liggen in de uitvoering van een deel der algemeene bestuurstaak voor hun gebied, hetgeen behalve in de uitvoering van algemeene verordeningen blijkt te zullen bestaan in toezicht op de gemeenten en regentschapsbesturen. Als regel zal hiertoe het college van landdrost en heemraden worden geroepen. Over den geheelen

werkkring, het geheele beleid van het college zal zich dan echter een verantwoordelijkheid aan den raad moeten uitstrekken en dit beginsel behoort in de wet zelf te worden neergelegd. Dit beteekent de ontoelaatbaarheid om den landdrost zelfstandig als bestuursorgaan van de provincie aan te wijzen. Men zou de bedoeling om tot een dergelijke ambtenaarsregeering te geraken verre van den minister achten, ware het niet, dat de regeering in de groote gemeenten dien afgekeurden weg dreigt op te gaan, door den burgemeester tot hoofd der politie te maken zonder hem deswege aan de verantwoordelijkheid aan den gemeenteraad te onderwerpen.

Echter welke ook de taak zij, aan de provinciale raden toebedeeld — en dit geldt evenzeer voor de regentschapsraden — het zal van de samenstelling van de beide raden afhangen of zij hun bevoegdheden in de practijk naar behooren zullen kunnen handhaven. Hier ligt derhalve het zwaartepunt van de geheele hervorming. Bij deze samenstelling nu moet rekening gehouden worden met het eigen karakter van elk der instellingen. Zoo zal in den gemeenteraad, wiens taak is het moderne Westersche gemeentebeheer, aangepast aan Indische toestanden en behoeften, een Europeesche meerderheid aangewezen zijn evenzeer als in den dessaraad een geheel Inlandsche samenstelling. Minder eenvoudig is de oplossing ten aanzien van regentschaps- en gewestelijken raad. Bedenkt men echter, dat de regentschapsraad in hoofdzaak de eigen plaatselijke belangen zal behartigen en de gewestelijke raad vooral tot medewerking aan het algemeen bestuur zal worden geroepen, dan blijkt voor de eerste een Inlandsche meerderheid gemotiveerd, voor de laatste een Europeesche meerderheid voorshands overmijdelijk; onvermijdelijk zoolang nog niet voldoende goede Inlandsche krachten worden gevonden.

Ten aanzien van de gemeenten zou de schrijver één kiezerskorps willen behouden en het kiesrecht van de Inlanders door een censuseisch willen beperken. Het censuskiesrecht is dan de meest billijke beperking, aangezien een Inlander met eenigszins goede schoolopleiding het belasting-minimum gemakkelijk zal kunnen bereiken en de niet-opgeleide, die het vereischte inkomen geniet, zijn maatschappelijke geschiktheid reeds daardoor voldoende heeft getoond.

Het stellen van den enkelen eisch van kunnen lezen en schrijven zou, volgens den schrijver, de Regeering wellicht huiverig maken de doorvoering van het volksonderwijs krachtig ter hand te nemen en, bij de keuze tusschen een uitgebreider kiezerscorps of grooter bevoegdheid van de gekozenen, geeft schrijver de voorkeur aan het laatste.

Ook voor de regentschapsraden wenscht schrijver direct censuskiesrecht, met een lager minimum dan voor de gemeenten en voor het passief kiesrecht bovendien een naderen eisch van bekwaamheid, „want, zal de regentschapsraad zich tegenover regent en drost

kunnen laten gelden, dan zijn personen met ontwikkeling en opleiding in dien raad onmisbaar".

Daar de colleges in hun kritiek vrij moeten staan tegenover de ambtenaren, moeten evenmin in den gewestelijken- als in den regentschapsraad personen uit kracht van hun ambt zitting nemen, geen drost dus en geen regent.

De provinciale raad zou kunnen worden samengesteld uit een afgevaardigde per regentschap en uit een gelijk aantal Europeesche afgevaardigden van de gemeenten, verder zou elke gemeente één Inlander kunnen kiezen. Ter aanvulling zou dan de Gouverneur-Generaal een aantal leden uit Europeanen en Vreemde Oosterlingen kunnen benoemen. In de toekomst zou een Inlandsche meerderheid hier niet moeten zijn uitgesloten.

De regentschapsraden denkt de schrijver zich samengesteld uit 12 door de Inlandsche ingezetenen districtsgewijs gekozen leden en 6 door den landdrost benoemde leden.

Behoud van de Westersche leiding worde in de gewestelijke raden verzekerd door het aantal Europeesche leden, bij de regentschapsraden door een intensief repressief toezicht op de wetgevende bevoegdheid, zich grondende op het algemeen belang. Geleidelijke vergrooting van het aantal Inlandsche en van het aantal direct gekozen leden in de gewestelijke raden wordt overigens wenschelijk geacht.

De schrijver verontschuldigt zich voor de gemaakte onderscheiding tusschen Inlandsche en niet-Inlandsche leden, maar motiveert die aldus: „zoolang de noodzakelijkheid blijft bestaan, dat een Westersche minderheid leiding geeft aan een Oostersche meerderheid, is het onzuiver, bij de samenstelling der colleges, waar het Westersch bestuurstalent noodig is, daarvoor niet openlijk uit te komen".

De slotsom van den schrijver is, dat men zou kunnen volstaan met een verdere toepassing van de decentralisatie, dat de wettelijke regeling zich zou kunnen beperken tot het in overeenstemming brengen van de bepalingen in het regeeringsreglement met de plaats, die het zelfbestuur thans in Indië inneemt, doch dat van de gedane voorstellen geen vooruitgang te verwachten is.

In *Het Indische Volk* van Mei en Juni levert A. Mühlenfeld kritiek op het ontwerp inzake de bestuurshervorming. Aan zijn beschouwingen is het volgende ontleend.

Uit het ontwerp spreekt een onmiskenbare geneigdheid om de verdere ontwikkeling dezer gewesten in federatieve richting te leiden en schijnbaar vormen de ethnologische verschillen tusschen de drie groote bevolkingsgroepen van Java en Madoera den scheidingsgrond. Indien men echter daarvan uitgaat is de gemaakte verdeeling onzuiver, hetgeen blijkt, wanneer men haar toepast op de bevolkingscijfers van ultimo 1917.

	Totaal zielental	Europeanen	Vreemde Oosterlingen	Javanen	Soendaneezen	Madoereezen	Batavianen (Maleisch-sprekenden)
West-Java (Pasoendan)	8.351.784	42.364	160.284	± 1000.000	± 6.500.000	—	± 650.000
Midden-Java (Kedjawan)	12.640.493	26.734	117.278	± 12350.000	± 125.000	—	—
Vorstenlanden	3.434.095	7.174	25.369	± 3400.000	—	—	—
Oost-Java (Bang Wetan)	9.730.068	34.215	90.792	± 6000.000	—	± 3.600.000	—
Totaal	34.156.440	110.487	393.723	± 22750.000	± 6.625.000	± 3.600.000	± 650.000

In de Soendaneesche provincie zal derhalve ± 20 % der bevolking uit niet-Soendaneezen bestaan, in het Madoereesche gebied ruim 60 % uit niet-Madoereezen. Wilde men alle recht doen wedervaren aan het eigen karakter der bevolkingsgroepen, dan zou een verdeeling in vieren meer voor de hand hebben gelegen, t.w. I. West-Java (in hoofdzaak gelijk aan het ontwerp); II. Semarang, Pekalongan, Banjoemas, Kedoe; III. Soerabaja, Rembang, Madioen, Kediri; IV. Madoera, Pasoeroean, Besoeki. De verdeeling in drieën kan haar steun slechts vinden in economische overwegingen in verband met de drie groote afvoerhavens. Dat echter een dergelijke verdeeling voor de verwezenlijking eener decentralisatie niet geschikt is, geeft de toelichting zelf te verstaan in de zinsnede: „Een lichaam als de provinciale raad is niet geschikt om dikwijls te vergaderen en daadwerkelijk bestuur te voeren. Hij zal daarom als regel slechts tweemaal per jaar samenkomen. De uitvoering van zijn beslissingen zal door anderen moeten geschieden en wel door den landdrost met twee vertrouwens-mannen van den Raad in een college vereenigd". Dit beteekent, dat in de practijk in veel gevallen de landdrost zal besturen.

Voor de decentralisatie zou het meest bevorderlijk zijn de toepassing van het door Mr. Van Deventer ontwikkelde stelsel, n.l. onder behoud van de bestaande gewesten (met dien verstande, dat een 4- of 5-tal betrekkelijk onbelangrijke gewesten zou kunnen worden opgeheven) en hun raden, binnen die gewesten en naast de daar reeds krachtens wetgeving van 1903 gevormde gemeenten, het gansche gebied te splitsen in autonome onderdeelen.

Wat de samenstelling der verschillende rechtsgemeenschappen betreft, hierbij is aan het inlandsche element slechts een bescheiden medezeggenschap gegeven. De toelichting spreekt van „gepaste opklimming" en van „staatkundige zelfopvoeding in de laagste rechtsgemeenschappen", de desaraden. Waar echter van

de 1000 zielen slechts 15 volwassen mannen kunnen lezen en schrijven, is die staatkundige zelfopvoeding een vrijwel illusoir iets. Echter in de groote bevolkingscentra is de toestand veel gunstiger en het is de fout van het ontwerp, dat het de geschiktheid tot medezeggenschap van het inlandsch element heeft afgemeten naar den ontwikkelingstoestand ten platten lande. Indien men het kiesrecht slechts had gebonden aan de kennis van lezen en schrijven in het Maleisch of de landstaal, had men wel is waar aan de stedelijke bevolking een onevenredig grooten invloed toegekend, doch onjuist zou dat niet zijn, daar de steden de verzamelplaatsen van het inlandsch intellect en van belangstelling voor de publieke zaak zijn. Thans spreekt uit het ontwerp eenerzijds een onderschatting van de inheemsche krachten, anderzijds een overschatting van de Europeesche bestuursambtenaren. Bij de ontworpen samenstelling zullen in een provincialen raad zitting hebben een 13-tal regenten en een 20-tal drosten, dús 33 ambtenaren. Daartegenover zullen komen te staan 13 vertegenwoordigers van regentschapsraden, 15 vertegenwoordigers van gemeenteraden en ten slotte een aantal door den Gouverneur-Generaal benoemde vertegenwoordigers van het grootkapitaal. Nu belooft de wijze van samenstelling van den regentschapsraad, waarbij het censuskiesrecht het stedelijk democratisch element bij voorbaat buiten gevecht heeft gesteld, dit college tot een conservatief orgaan te maken en het is dus waarschijnlijk, dat de regentschapsraden afgevaardigden van behoudende beginselen naar den provincialen raad zullen zenden. Er is derhalve kans op een ambtelijke meerderheid, doch vrijwel zekerheid op een meerderheid van behoudende richting in dit lichaam.

Al is aan de provinciale en regentschapsraden een ruim arbeidsveld toegemeten, al zijn hun talrijke bevoegdheden toegekend, dit heeft weinig positieve waarde bij den uitgesproken behoudenden geest, die de colleges zal kenmerken. Bovendien zal het zeldzaam bijeenkomen van den Provincialen Raad beletten, dat dit lichaam behoorlijk controleert en zal de samenstelling van den Regentschapsraad ten gevolge hebben, dat dit college in de meeste gevallen niet veel meer dan een wassen neus kan zijn. De bestuurshervorming is een schijnhervorming, die in hoofdzaak ten gevolge zal hebben een buitengewone machtsvergrooting voor enkele ambtenaren.

De Begrooting in den Volksraad. In *De Taak* van 29 Juni, 6 en 13 Juli geeft J. E. S(TOKVIS) een beschouwing, gedeeltelijk nabetrachting, van den Volksraad, waaraan het volgende is ontleend:

De tijd was te kort gemeten, daaromtrent bestaat eenstemmigheid. Schrijver geeft een hulpmiddel aan de hand, n.l. het officieus

enkele weken voor den 3den Dinsdag van Mei in studie geven van het begrootingsontwerp aan de Volksraadsleden.

De instelling van den Volksraad, op zichzelf allerminst een revolutionnaire gebeurtenis, is dat wel voor de directeuren, daar de bureaucratie hierdoor in geenszins denkbeeldige lotsafhankelijkheid is gekomen van het wettelijk georganiseerde publieke oordeel. De uitwerking daarvan op de betrokken departementshoofden loopt uiteen van een moeilijk verkropt gevoel van onwil tot een gretig aangrijpen van de gelegenheid om met de eigen stem het volk te bereiken. De Volksraad heeft de mogelijkheid van den directen, openlijken aanval op de Regeering maar ook van een gelijke verdediging geopend.

Deze eerste maal is de gelegenheid door de leden benut voor een stevige afrekening met de Regeering. De Regeering zag voor de eerste maal den ambtelijken mist gescheurd, welke haar belette het levensplan van de inheemsche wereld in geheele helderheid te overzien en als zij van de onthutsing, over hetgeen van uit den Volksraad werd vernomen, bekomen is, zal zij toch moeten erkennen aan waarheid en wijsheid te hebben gewonnen. Anderzijds kunnen de volksleiders de voldoening mee naar huis nemen, dat de Regeering thans wéét, en zij hebben het blijvend beroep op in de „Handelingen" vastgelegde verklaringen, dat die Regeering zich naar de versch verworven wetenschap ten goede zal gedragen.

Er was een Europeesche oppositie en een der inheemschen; de eerste zonder uitgesproken onderling verband, de laatste aaneengesloten en daardoor van dieper beteekenis. Grondtoon van het opmerkelijk algemeen beklag van het Inlandsche element van den Volksraad was de gevaarlijke verwijdering tusschen volk en bestuur. „De oppositie bracht opzien en verschriktheid, omdat zij zoo aaneengesloten en ondubbelzinnig ontbloeide. Nauwelijks iemand had verwacht, dat het Inlandsche deel van den Volksraad — dat er inderdaad de leiding nam — al dadelijk zoo solidair, stelselmatig en onverbloemd het hart zou luchten. Maar eenmaal over deze verbazing heen, kan dit offensief toch slechts natuurlijk en juist worden geheeten. Voor deze Volksraad zich tot de toekomst kon richten, was er noodzakelijk nog een en ander met het verleden af te rekenen. Niet voor de Europeesche belangen, die in den Volksraad slechts een ander en wellicht nog niet eens bruikbaarder instrument tot zeggenschap verkregen, maar wel voor de inheemsche maatschappij, welke verre van de Regeering was gehouden, welke was overgelaten aan een ambtelijke macht, waarvan de oefening zoo goed als geheel werd bepaald door de persoonlijke geaardheid van den vrijen, autocratischen bekleeder.

Hetgeen thans van Inlandsche zijde in den Volksraad gelukkig tot uiting kwam, geeft alleen te bejammeren, dat het college er niet reeds tien jaren vroeger is geweest."

„Terugblik op den Volksraad"; het is de titel van een artikel van D. v. d. Z. in. het *Ind. Volk* van 13 Juli j.l. Het volgende is er aan ontleend:

De Volksraad als adviseerend college heeft een oppositioneel karakter, niet in den fellen zin van een instituut, dat lijnrecht stelling heeft te nemen tegenover de Regeering, omdat die Regeering à priori veroordeeld is, maar oppositioneel in den zin van den lastigen vrager, die nooit genoeg krijgt en altijd maar weer opnieuw de wenschen en verlangens der bevolking ter kennis heeft te brengen van een Regeering, die door haar wettelijke bevoegdheden aan die wenschen en verlangens tegemoet kan komen. Sluit dit het woord van waardeering voor het regeeringswerk niet uit, het sluit wel uit het vormen van regeeringspartijen of een regeeringsgezinde kern, omdat de Volksraad als levende uiting van de volksverlangens nàást de Regeering staat.

De Suikercommissie. „Financier" schrijft in het *Bat. Handelsblad*, dat de gouverneur-generaal ter jongste suikerconferentie den Gordiaanschen knoop heeft doorgehakt.

De gouverneur-generaal heeft den partijen, die tot dusver tot samenwerking niet in staat waren, geen wisselkeus gelaten, doch een bepaalde oplossing verlangd. Daardoor wordt met een slag tweeërlei bereikt; vooreerst wordt de beslissing in zake het suikerprobleem van Holland naar Indië verlegd, en in de tweede plaats worden de hier aanwezige vertegenwoordigers van de suikerconcerns tot handelen gedwongen.

Het wapen van den landvoogd is de uitvoerlicentie. Het beste wapen is dat, hetwelk men niet gebruikt. Het is voldoende, wanneer het er is. Het wijzen op de uitvoerlicentie was dan ook voldoende en zal ook verder voldoende zijn om zelfs de meest weerbarstige hoofden tot inschikkelijkheid te brengen.

De suikercommissie heeft het voordeel, dat zij geen poliep, doch een driemanschap is en dat hare leden niet den geheelen archipel bevolken, doch op één plaats — Soerabaja — gevestigd zijn. Deze twee omstandigheden verhoogen hare slagvaardigheid. De commissie is, zoo wij juist zien, overgangscommissie en moet leiden tot de suikerproductie en uitvoer omvattende „Vereeniging van Javasuiker-producenten en exporteurs" (wat een lange naam!).

Reeds twee dagen na de onder het voorzitterschap van den landvoogd gehouden bespreking is de „Commissie voor advies voor de suiker" in werking getreden. Wij hebben plotseling een suikerdictatuur gekregen. Toestemming tot uitvoer van suiker kan voortaan nog slechts verkregen worden, wanneer de commissie zulks goedkeurt, en de goedkeuring der commissie is vastgeknoopt aan de vervulling van bepaalde voorwaarden, welke op een pool der Javasuikerproductie doelen.

Men beperkt zich dus niet tot een pool van producenten. Of

het juist gezien is, de exporteurs mede op te nemen, is zonder meer niet zoo te zeggen. De kwestie heeft twee zijden. Eenerzijds wordt daardoor ook een contrôle over den uitvoerhandel mogelijk gemaakt, anderzijds echter kunnen de exporteurs daardoor ten nadeele van de producenten inlichtingen verkrijgen. In 't algemeen staan de belangen van de producenten en exporteurs niet tegenover elkaar, zooals men gewoonlijk geneigd is te gelooven. Voor den exporteur is het, in den grond der zaak, onverschillig of de prijzen van een product hoog of laag zijn; zijn winst ligt in het verschil tusschen inkoop en verkoop, een verschil, dat daar, waar het om orders voor vreemde rekening gaat, gelegen is in het aan den exporteur toekomende commissieloon.

In elk geval moet, om een eenzijdige belangen-politiek te voorkomen, bij de aanstaande Suiker-Vereeniging het beroepsgeheim streng bewaard blijven, terwijl het er bovendien ook op aankomt, op welke wijze deze vereeniging ingericht is en welke bevoegdheden haar toegekend worden. Tegenover de buitenlandsche koopers moet zij zich als een sfinx en tevens als een phalanx voordoen, welker raadsel niet opgelost en welker linie nergens doorbroken en doorstoken kan worden.

Men heeft er zeer wijs aan gedaan de minimumprijzen in het begin niet hoog te stellen. Slechts langzaam kunnen de prijzen, om zich van den grootst mogelijken afzet te verzekeren, weer stijgen, nadat men ze op zoo onverantwoordelijke wijze naar beneden heeft gewerkt. Open is nog de vraag of de toekomstige vereeniging ook invloed op de productie (eventueele inkrimping) oefenen kan en ook of aan haar de contrôle over de suikervoorraden zal worden overgedragen. Om de prijspolitiek te kunnen doorvoeren schijnt een en ander noodig.

In elk geval beteekent de dag van gisteren een keerpunt voor de Javasuiker-cultuur. De Javasuiker-cultuur heeft reden den gouverneur-generaal en zijnen raadslieden dankbaar te zijn. Aan de verkoopen onder de markt, zooals in de laatste week nog door een cultuurbank afgesloten werden (superieur 1918-oogst voor f 5.501 !), is nu paal en perk gesteld en wel met één slag en energisch.

De positie van den Volksraad. In *De Banier* van 26 Juli j.l. en volgende nummers wordt een reeks artikelen gewijd aan de „nieuwe verhoudingen", die het gevolg zijn van het optreden van den Volksraad.

Geconstateerd wordt, dat het eerste optreden van den Volksraad een verrassing is geweest zoowel voor de Regeering als voor het publiek. Men had blijkbaar niet verwacht, dat het college zoo critisch en zelfbewust voor den dag zou komen. Duidelijk kwam echter in schriftelijk verslag en mondelinge beraadslaging tot

uiting de groote ontevredenheid, die hier in breede kringen gevonden wordt.

Schr. acht die ontevredenheid verklaarbaar. Indië verkeert in een overgangstijdperk, en daardoor kan bij schier niemand op tevredenheid gerekend worden. Als buitengewone ontevredenheidsfactor komt daarbij de economische crisis.

Kennis van de verschijnselen der Indische maatschappij is noodig om tot verbetering te kunnen komen en daarom was het goed, dat al wat hier gist en woelt ook in den Volksraad tot uiting kwam. Men verlieze echter niet uit het oog, dat klagen op zichzelf nog niet het middel tot verbetering aan de hand doet. Verbetering is vaak nog zoo eenvoudig niet aan te brengen.

Schr. betoogt verder, dat door de instelling van den Volksraad de verhouding tusschen Moederland en Indië principieel is gewijzigd. Tot dusver was deze als tusschen voogd en pupil en toen was het ook gerechtvaardigd, dat tal van opleidingsinrichtingen in Nederland waren gevestigd. Doch thans is de toestand veranderd. Het zwaartepunt van de begrootingswetgeving ligt thans niet meer in Nederland, doch in Indië. De Volksraad is voortaan nummer één en de beslissingen, die door dat lichaam worden genomen, zijn voor den verderen gang van zaken van het grootste belang. In deze omstandigheden was het begrijpelijk, dat een zeer groote meerderheid in den Volksraad scherp positie nam tegen het feit, dat Indië, ook wat zijn voorziening van ambtenaar- en ander personeel betreft, nog voor een groot gedeelte afhankelijk is van het moederland.

Naar schr. meent, zal de nieuwe toestand ook de positie der Christenen in Indië op zeer aanmerkelijke wijze veranderen.

Volkswelvaart. In de *Java-Post* van 2 Augustus j.l. is X. begonnen met het eerste van een reeks „praatjes over volkswelvaart". Z.i. treedt de drang naar politieke vrijheid bij de bevolking eerst in, wanneer in breede kringen de „economische vrijheid" is verkregen, d.w.z. aan de leden der maatschappij het hun toekomend deel van het maatschappelijk inkomen is gewaarborgd. Schr. meent, dat abusievelijk sommigen van oordeel zijn, dat de economische vrijheid is te bereiken door de politieke, terwijl z.i. het omgekeerde het geval is.

De vergrooting van de volkswelvaart nu kan alleen verkregen worden door toedoen van den Indiër zelf, doordat zijn arbeid vermeerdert en de waarde van zijn arbeid toeneemt. Dit zal alleen geschieden, wanneer een drang naar meerdere welvaart van hem zelf uitgaat. Zoolang de desaman nog tevreden is met rijst en droge visch, of geen rijst en geen visch, en een ellendig huisje, de Indo met een vrouw, een paard en een geweer zonder verdere aspiraties, kan hij niet tot meerdere welvaart gebracht worden, omdat hij er eenvoudig geen behoefte aan heeft.

Men moet dus beginnen in het algemeen bij den Indiër het besef van eigen verantwoordelijkheid op te wekken en een gevoel van eigenwaarde, hij moet zich leeren afvragen, waarom hij op de wereld is en inzien, dat hij meer is dan een geesteloos werktuig, dat hij hooge plichten heeft en hooge rechten. Dat zal hem kracht en wil geven zichzelf te helpen en hem zijn plichten leeren tegenover zichzelf, zijn gezin en zijn naaste. Dan leeft hij niet meer bij den dag, maar wordt hem een toekomst geopend, voor welke hij te zorgen en te sparen heeft.

Als onze pogingen niet naar dit doel streven, is al ons werken om niet. De ervaring heeft geleerd bij de proletariërs in de Europeesche bevolkingscentra, zoowel als bij onbeschaafde volksstammen, hoe moeilijk, ja onmogelijk het is een volk door andere middelen op te heffen.

De Landvoogd en het centrale bestuursorganisme. „Machtsverschuiving" constateert K. J. in het weeknummer van het *Bat. Nbl.* van 6 Juli j. l. als gevolg van het optreden van den Volksraad. In de eerste plaats verloor de Algemeene Secretarie, tot dusver bruikbaar als instelling van contrôle en kritiek, den voornaamsten grondslag van hare beteekenis en zeer opmerkelijk was in dit verband, dat zij te Buitenzorg bleef buiten de nieuwe polariteit Regeering-Volksraad.

In de tweede plaats zag men nu den kring van Directeuren, met den Landvoogd als centrale leider, stijgend gezag verwerven en als vanzelf gedrongen tot het vormen van het staatsrechtelijk tegenwicht van den Volksraad. Deze kring zal tot meer eenheid en homogeniteit moeten worden gebracht. Het beraad tusschen Departementshoofden en Landvoogd zal moeten winnen in levendigheid.

In afwachting, dat de wil van den Volksraad dit Regeeringscollege volkomen beïnvloedt, en op zijn beurt de Volksraad geheel één is geworden tot een uit de volksovertuiging gegroeide politieke vertegenwoordiging, heeft voorts de ervaring geleerd, dat de Regeering nog niet kan missen een eigen orgaan om aanhoudend in nieuwe voeling te blijven met het volksleven. De versnipperde functies van regeeringscommissaris voor Inlandsche en Arabische zaken, adviseur voor Chineesche zaken, voor de buitenbezittingen, van chef van den P. I. D. enz. eischen dringend meer verband.

Met spanning en vertrouwen wacht schr. af, hoe de ingetreden, maar uiteraard nu nog wankelende machtsverschuiving door den Landvoogd zal worden gestabiliseerd.

Het Cultuurcongres. S. K. betoogt in *De Taak* van 25 Juli j.l. dat het domineerend motief van dit congres was de beantwoording van de vraag: hoe de moderne Westersche samenlevingsvormen op eigen wijs en met sociale bindmiddelen, aan Javaansch verleden ontleend, hier te lande zouden zijn op te trekken.

In verband hiermede hielden de besprekingen zich hoofdzakelijk bezig met het zoeken van het noodige evenwicht tusschen Oostersche traditie en Westersche cultuur. Schr. waarschuwt de voor hun vak in het krijt getreden doctoren in de Indische letteren, dat zij de waarde van hun speciale vakkennis bij dit opbouwen van een nieuwe samenleving vooral niet moeten overschatten. Het werkelijke zieleleven van den Javaan en diens traditie leveren een onmisbare aanvulling van de letterkundige en historische vondsten, door de wetenschap bijeengegaard.

Voorts wijdt schr. aandacht aan de gebleken strijdigheid van belangen van verschillende bevolkingsgroepen. De Soendanees, de Midden-Javaan en de Madoerees mogen door de Europeesche overheersching een staatkundige eenheid vormen, sociaal is de eenheidsstaat nog bij lange na niet geconsolideerd.

De zelfstandigheid en de zelfgenoegzaamheid van het primitief agrarisch bedrijf vormen nog een sterk tegenwicht tegenover het nationaal besef, dat het gevolg is van de zich pas gaandeweg vormende moderne volkshuishouding. Het individueel en familiebewustzijn spreekt nog krachtig en is in de agrarische huishouding gebonden aan het buurtschaps- of plaatselijk belang. Daarnaast is de geographische gesteldheid van Java een beletsel om het gevoel van nationale saamhoorigheid als ideologie eener opkomende moderne volkshuishouding tot vollen wasdom te doen komen.

Onder de stadsbewoners, die het eerst in de industrialisatie betrokken zijn, worden in verband hiermede de pioniers voor de nationale beweging aangetroffen.

Men mag de actie van het comité van Javaansche cultuurontwikkeling niet beschouwen als een uiting van den Midden-Javaanschen adel en de vorsten. Door de omstandigheden komen de intellectueelen uit deze kringen voort, doch hun arbeid vormt geen tegenstelling tot den economischen strijd der groote massa, hij strekt tot aanvulling hiervan. Hun taak is het, een nationaal besef aan het Javaansche volk te geven. In de Javaansche pers is dan ook blijdschap te constateeren over het herlevend sociaal bewustzijn van den Javaanschen adel. De verouderde traditie, opzij geworpen, is, waar zij onvereenigbaar bleek met de sociale vrijheid der klassen, noodzakelijk tot gezamenlijken strijd voor den opgang van het Javaansche volk. Op menigerlei gebied werd gebroken met aloude Javaansche gebruiken om den kern te verdedigen.

Dit kan, meent schr., alleen een innerlijk sterk levend volk, dat weet wat onnut, maar ook wat van onvergankelijke waarde is.

Het streven der Javanen zal moeten zijn, den gulden middenweg te vinden tusschen behoud van wat nog leeft in den volksgeest van de aloude Javaansche cultuur en gepaste overneming van wat het Westen aan nuttigs en schoons geeft. Naar hij voorspelt, zal het toenemend aantal der jongere intellectueelen uit de burgerklasse optreden als drager dezer nieuwe idealen.

Nederlandsch-Indisch Onderwijs-Kongres. Aan het verslag van L.P.J.V. in het *Vrz. Wbl.* van 29 Juni j.l. is het volgende ontleend:

Als een draad liep door het geheele kongres de taalkwestie, meer speciaal de voertaalkwestie, ingeleid door Pastoor Van Lith en Dr. Hoesein Djajadiningrat, maar die telkens weer ter sprake kwam: bij het Indische Onderwijssysteem, de Hollandsch-Inlandsche, Hollandsch-Chineesche scholen, de Mulo-school, de S.V.H.O. tot en zelfs bij de Indische Hoogeschool toe en wat het opmerkelijkste is: behoudens de uitzonderingen aan beide zijden, maar die uitzonderingen waren ver in de minderheid, wilden de Europeanen aan de Inlanders hun eigen Oostersche taal doen aannemen, ik zou haast zeggen „opdringen" en verkozen de Inlanders onze moedertaal. Niet, wel te verstaan, tot op het einde der eeuwen toe, maar voorloopig, tot Westersche beschaving en ontwikkeling zich een blijvende plaats veroverd zal hebben in deze gewesten. En dan, „dan zullen we wel voor ons zelf zorgen", was ongeveer de zin van betoog en debat der Inlandsche kongresleden. Niet dat ze hun eigen taal minachten, niet dat ze die in een hoek willen duwen, maar Nederlandsch moet naar hun meening zijn de taal, die voert langs Westersche wetenschap naar de opheffing van het Oosten.

Dr. Hoesein behandelde het onderwerp wetenschappelijk; Pastoor Van Lith meer, ik zou haast zeggen als gevoelsmensch, als Javanenvriend. Nederlandsch acht Pastoor Van Lith noodig voor hooger-, middelbaar- en voorbereidend lager onderwijs, waarmee hij bedoelt het onderwijs, dat voorbereidt voor middelbaar, het overige lager onderwijs moet als voertaal hebben een Inlandsche taal en deze dient te zijn Javaansch.

Over Maleisch is hij niet te spreken, dat wil zeggen het Maleisch, dat de *lingua franca* van den Archipel is, niet de taal van Riouw en Menangkabau. Die *lingua franca* moet oneervol uit 's Lands dienst ontslagen en, als ze haar eigen dood niet sterven wil, doodgesteenigd worden.

Dr. Hoesein gaat de geschiedenis na van de taalkwestie in de laatste vijftig jaar en determineert daarna den huidigen stand ervan; er zijn daarbij drie hoofdrichtingen te erkennen. De eerste is, dat het kind onderwijs moet hebben in zijn moedertaal; onderwijs met Nederlandsch als voertaal kan niet tot de menigte doordringen; de enkele bevoorrechten, die Nederlandsch leeren en zich zoo den weg gebaand zien tot verdere studie, zullen gescheiden worden van het gros der bevolking; voor Inlanders is het voldoende, dat ze genoeg Nederlandsch leeren om in die taal geschreven werken te lezen en te verstaan; Inlandsche talen zijn reeds geschikt om Westersche wetenschappen tot uitdrukking te brengen.

De tweede hoofdrichting is, dat Nederlandsch voor Inlanders onmisbaar is om zich Westersche beschaving en wetenschap eigen te maken. Door Nederlandsch zal zich een breede schare van Inlandsche intellectueelen vormen, die de eigen taal tot ontwikkeling zal

brengen. Nagenoeg alle Inlanders, die zich over het vraagstuk uitgesproken hebben, zijn deze meening toegedaan.

De derde eindelijk zoekt de oplossing van het vraagstuk in de verheffing van het Maleisch tot voertaal bij het onderwijs.

't Behoeft niet gezegd, dat de heer Hoesein de tweede richting uit wil en zich kant tegen wat de heer Westerveld vroeger en tegen hetgeen de heer Rottier onlangs schreef, deze laatste betreffende verbanning van 't Maleisch en vervanging ervan door de landstaal.

Een zeer geanimeerd debat werd gevoerd, dat ik niet in zijn geheel zal weergeven. Het meest trad daarbij op den voorgrond de heer Westerveld, speciaal voor de bespreking der taalkwestie naar hier gekomen, die met heel veel vuur zijn meening verdedigde. De indruk, die ik van het geheel kreeg, was deze, dat de Inlanders over het algemeen Nederlandsch willen als middel om later Nederland te kunnen missen, dat ze Maleisch niet beschouwen als minderwaardige taal en dat zij niet bang zijn de liefde voor hun taal en daardoor hun nationaliteitsgevoel te verliezen. Een oogenblik werd de godsdienst erbij gehaald, toen de heer Mohamad Zain in verwerping van Maleisch een streven tegen den Islam meende te zien, en verheerlijking van het Javaansch een middel tot bevordering van het Christendom, welk beweren Pastoor Van Lith verre van zich wees. Karakteristiek was nog de opmerking van Dr. Hoesein als antwoord aan den heer Westerveld: „De Hollander, die hier tijdelijk verblijf houdt, moet niet uitmaken, wat wij, Inlanders, behoeven, doch wijzelf, zegt U. Welnu, wij zeggen luide, hoe we het willen en nu is het volgens U weer niet goed". Dit teekent de verschillende meeningen.

De heer Westerveld stelde nog de volgende motie voor:

Het N. I. O. K., vergaderd te Batavia 17 Juni 1918,

gehoord de debatten inzake de voertaalkwestie:

overtuigd, dat voor de ontwikkeling van het Volk van Insulinde grondige kennis van en een wetenschappelijke scholing in de Inlandsche talen dringend noodig is;

spreekt als zijn meening uit, dat zoo spoedig mogelijk moet worden overgegaan tot de oprichting van een instituut, waar die kennis en die scholing kunnen worden verkregen.

Als ik goed begrepen heb, was het om formeele redenen, dat de heer Monod de Froideville zich tegen de behandeling dezer motie verzette en de meerderheid der vergadering was op zijn hand. Wat ik jammer vind. Als er ergens Indische talen bestudeerd moeten worden, zal het wel in Indië zijn.

En wat bij de andere onderwerpen over Indische talen gezegd werd, het kwam telkens weer op het bovenstaande neer, zoodat ik meen het te mogen laten rusten.

Een tweede kardinaal onderwerp was „het Indisch onderwijssysteem", waarbij zich aansloten de Hollandsch-Indisch, de Hollandsch-

Chineesche scholen, het Mulo en de S. V. H. O., en dat een uitvloeisel is van de voertaalkwestie.

De heer Dwidjosewojo is het eerst aan het woord. Hij bespreekt voornamelijk het Inlandsche onderwijs, wijst op de minderwaardige kwaliteit van het dessa-onderwijs, geeft uiting aan het verlangen van Inlandsche vereenigingen, eigenlijk van de geheele Inlandsche maatschappij, om aansluiting te kunnen krijgen met hoogere onderwijsinrichtingen, erkent intusschen de onmogelijkheid ten gevolge van het gebrek aan Inlandsche onderwijzers en de te hooge kosten en zegt tevreden te zullen zijn, indien leerlingen, die hooger onderwijs verlangen, dit vinden kunnen in Holland. Spreker heeft dus niet een geheel onderwijssysteem gegeven, doch zich beperkt tot dat gedeelte, hetwelk de Inlanders betreft. De heeren Harkink en Rottier daarentegen pakken het geheel aan.

Het verschil tusschen beide ontwerpen zit voornamelijk in de Lagere School. Het N.I.O.G. bij monde van den heer Harkink wil: *a.* een Inlandsche Lagere school, waar zoo mogelijk Nederlandsch als bijvak door Inlandsche onderwijzers onderwezen zal worden en die we dus bij het Inlandsche onderwijs kunnen rekenen; *b.* een Inlandsche U. L. O. school, waar de landstaal voertaal is en Nederlandsch onderwezen wordt door een Europeesch onderwijzer. Behalve die talen staat ook Maleisch op het programma; *c.* een Indo-Chineesche school, ook met als voertaal de landstaal, verder Chineesch en Nederlandsch, met voorloopig een Europeesch onderwijzer aan het hoofd, later een Chinees (moet men aan deze scholen geen Maleisch leeren?) en *d.* een Europeesche Lagere School.

De heer Rottier laat het Inlandsch onderwijs meer zelfstandig en verdeelt de Lagere School, waar Hollandsch onderwezen wordt, in *a.* een Hollandsch-Inlandsche School met de landstaal en Hollandsch; *b.* een Hollandsch-Chineesche School met de landstaal en Hollandsch en *c.* de Hollandsche School met Hollandsch en de landstaal. Men vraagt zich af, waar het verschil is? In de voertaal, die bij de eerste soort in het begin de landstaal en later Hollandsch is, bij de tweede zoo mogelijk overal Hollandsch en bij de derde overal Hollandsch.

En nu vergunne men mij mijn systeem, dat ik wel niet als zoodanig in mijn referaat gelast heb, maar met het oog op Mulo en V. H. O. in 't kort geven moest, hier naast te zetten. Eén school voor Europeanen, Inlanders en Chineezen met Hollandsch als voertaal, doch waarvan voorafgaat een voorbereidende School van twee jaar, alleen om aan de niet Hollandsch sprekende leerlingen zooveel Nederlandsch te leeren, dat ze de lessen kunnen volgen, dus alleen om de taal en niet om het onderwijs, zooals het Voorbereidend Onderwijs van het N.I.O.G. bedoeld is.

Om nu even de beide onderwijssystemen verder te beschouwen: de heer Rottier brengt alle leerlingen samen in één Mulo, één Indische Middelbare School en verandert dus weinig of niets aan het bestaande.

De heer Harkink, namens het N.I.O.G., verdeelt wel het Mulo, wat voertaal, doch niet wat de leerstof betreft. Evenmin doet hij dat de Indische Middelbare School, ofschoon al tientallen van jaren door vele leeraren en nu ook door de Commissie van Advies gewezen is op de noodzakelijkheid om te hebben een litterarisch-historische en een wis- en natuurkundige richting.

Ondergeteekende verdeelde de Mulo in een driejarige cursus, welke opleidt voor het leven en een zoogenaamden onderbouw als voorbereiding voor voortgezette studie; de bovenbouw op de wijze als de commissie van advies voorstelde op de boven aangegeven wijze.

De debatten weer te geven zou me te ver voeren.

Konklusies zijn niet genomen. De systemen Rottier en N. I. O. G. voldoen niet aan vele Inlanders; het mijne, vooral om de splitsing van het Mulo in twee Scholen, niet aan Europeesche onderwijzers. De Hollandsch-Chineesche school, die, zooals ze is, niet past in het systeem van het N.I.O.G., is volgens den Inleider, den heer Schotman, een mislukking, waar zoo'n klein percent der leerlingen ze tot het einde toe volgt. De Hollandsch-Inlandsche School voldoet, volgens een der Inleiders, al evenmin, omdat de leerlingen niet genoeg Nederlandsch leeren om de lessen aan de Mulo te volgen. Hij ook dringt aan op Voorbereidend Onderwijs.

De inleiding van de S. V. H. O. gaf geen aanleiding tot debat. De tijd drong. Zoo was het ook met het technisch onderwijs. Wat een hoogeschool betreft, was de meening algemeen: „Ze moet er komen". De Inleider en eenige debaters vonden: „dadelijk", anderen: „later". Het oude verschil van standpunt.

Het glanspunt van het Kongres, wat debat betreft, was ongetwijfeld de behandeling van het referaat van Ds. Van Andel: „De beteekenis van den godsdienst voor de zedelijke opvoeding", waartegen de heer Engels eigenlijk een ander referaat mondeling gaf. Twee meeningen, lijnrecht tegenover elkaar staand, waarbij de opponenten elkaar toch niet overtuigen, omdat het uitgangspunt een gevoelszaak is: gelooft ge? gelooft ge niet? Maar dat moet gezegd: de waarde van het debat bereikte hier zijn hoogtepunt.

En nu ben ik gedwongen me te bepalen tot een dorre opsomming van wat besproken is: de lichamelijke opvoeding, ook als middel tot vorming van den wil; op aesthetisch gebied: Kunst en maatschappij, waarbij zich eenigszins aansluit: Nijverheids- en Kunstnijverheids-onderwijs. Verder het Handelsonderwijs, de vorming van Inlandsche onderwijzers en *last not least* de kostenvraag; altemaal onderwerpen, die een bespreking overwaard zijn.

Ik heb al gezegd: er zijn geen konklusies genomen, maar er zijn ideeën verkondigd, die, hoop ik, velen tot nadenken zullen brengen en op den voorgrond is gebracht het groote belang voor de maatschappij van goed, systematisch onderwijs. Dat is het groote nut van dit eerste Onderwijskongres.

De Staatsexploitatie in den Volksraad. Hierover uitte D.S.G. zich als volgt in het *Vrz. Wbl.* van 6 Juli j.l.:

De onderlinge politieke verschillen heeft de Volksraad in deze eerste zitting vrijwel laten rusten; de economische verschillen werden door stemmingen over moties enz. voor staatsexploitatie e.d. aan het licht gebracht.

Daarbij bleek in den Volksraad eene flinke meerderheid aanwezig te zijn, die den staat actief als ondernemer wil doen werken op economisch terrein, terwijl slechts eene minderheid de voordeelen en de rechten van het particulier initiatief bepleitte.

Degenen, die den Volksraad er toe gebracht hebben, reeds thans principieel stelling te nemen in dergelijke vraagstukken, hebben gebruik gemaakt van de omstandigheid, dat een groot gedeelte van de inlandsche voormannen min of meer geïnfecteerd is met socialistisch-economische theorieën. Buitendien lijkt, zoolang de ingezetenen zelf nog niet voldoende kapitaal hebben gevormd, op het eerste gezicht de z.g. drainage van Indië slechts te stoppen, door niet het uitheemsche kapitaal, maar den Indischen Staat de ondernemer te doen zijn. Men vergeet daarbij maar al te licht, dat de Staat in dat geval voor zijne groote kapitaalsbehoeften toch op uitheemsche geldmarkten aangewezen zal zijn. In plaats van de toch steeds riskante winsten uit de ondernemingen vloeien dan naar buiten af de vaste renten van staatsleeningen. Staart men zich blind op de buitensporige winsten, in goede jaren gemaakt, dan lijkt het, alsof door staatsexploitatie minder geld uit Indië zal wegvloeien. De mooie jaren liggen echter voor velerlei soort van particuliere ondernemingen achter ons; zij komen wellicht weer eens terug, maar dan in eene verre toekomst. Thans staat eene economische crisis voor de deur, waarin zware verliezen zullen worden geleden. Daarom lijkt het nu zeker niet het meest geschikte tijdstip om de verbintenissen van den Staat op economisch terrein sterk uit te breiden.

Het kan het prestige van den Volksraad niet verhoogen, dat dit college zich gehaast heeft om in dergelijke beginselquaesties reeds in het eerste zittingsjaar stelling te nemen en nog wel zonder behoorlijke voorbereiding en nagenoeg zonder debat. Een weinig minder overijling ware in veler oogen gewenscht geweest.

De positie van den Volksraad. Omtrent de positie, die de Volksraad zich reeds heeft verworven en zich nog verwerven kan, spreekt het *Vrz. Wbl.* zich als volgt uit in het nummer van 6 Juli 1916:

Men kan zich op geen betere wijze eene voorstelling vormen van hetgeen de Volksraad in deze eerste zitting bereikt heeft dan door de beide groote redevoeringen van Mr. Talma te vergelijken, allebei knappe stukken werk, maar in toon geheel verschillend. Op 18 Juni bij de opening van de begrootingsdebatten

volstond de Regeeringsgemachtigde herhaaldelijk met de bloote vermelding van het regeeringsstandpunt of met de bekende formule, dat er geen termen aanwezig waren enz. Tien dagen later, nagenoeg op het einde der debatten, toonde de Regeering inmiddels veel geleerd te hebben. Ditmaal werd medegedeeld, *waarom* er geene termen aanwezig waren enz. en dat waarom klonk, voorzoover de rede te volgen was, dikwijls heel plausibel. Maar om het al of niet plausibele gaat het slechts in de tweede plaats. Hoofdzaak is, dat de Regeering blijkbaar de behoefte is gaan voelen den Volksraad op bepaalde punten aan Hare zijde te krijgen, zoodat de Volksraad reeds bij de eerste begrooting bereikt heeft, dat hij erkend wordt.

Aldus is eene belangrijke stelling veroverd; het moet de eerste en voornaamste zorg van den Volksraad zijn deze niet weer te verliezen.

De macht van den Volksraad is wettelijk uiterst beperkt; hij heeft slechts een adviseerende stem behalve ten opzichte van het Indische begrootingsontwerp, dat echter in den Haag naar believen veranderd kan worden. De macht van den Volksraad berust eigenlijk op eene nog niet door de practijk gesanctioneerde these, n.l. dat de Tweede Kamer de zijde van den Volksraad zal kiezen en den Minister niet zal veroorloven tegen de uitgesproken meening van den Volksraad in te gaan.

Zonder den steun van de Kamer beteekent de Volksraad niets of nagenoeg niets, met dien steun alles.

Die steun is door den Volksraad alleen te verwerven en te behouden, indien hij in de Kamer vertrouwen wekt. De Kamer is in Indische zaken niet deskundig, kan daarom het waarom der beslissingen niet goed beoordeelen, maar wel het hoe! Hoe de Volksraad tot zijne beslissingen kwam! Ervaren parlementariërs in Nederland zullen nogal eens glimlachen of het hoofd schudden, wanneer zij de eerste Handelingen van de jongst geborene onder de parlementen nagaan, maar zullen goedkeurend knikken, wanneer zij zien, dat de stroom van moties en amendementen slechts ten deele doorgelaten en ten deele afgeleid naar de najaarszitting is. Niets kan het aanzien van den Volksraad zoo schaden, als overijlde beslissingen zonder voldoende voorbereiding. De aan uitspraken van den Volksraad gehechte waarde zou anders zeer gering worden.

In dit verband moet nog opgemerkt, worden, dat het van parlementaire onervarenheid getuigt te willen terugkomen op genomen beslissingen, als terzake van de splitsing van het Mijnwezen en van de overbrenging van Gouvernementsbedrijven naar Bandoeng.

Op deze beide punten heeft de Tweede Kamer beslist.

Waar de geheele positie van den Volksraad buitendien berust op den steun van de Kamer, zou het verstandig zijn nu niet te beginnen tegen beslissingen van die Kamer op te komen.

De partijgroepeering in den Volksraad. Hiervoor schrijft de heer Tjipto Mangoenkoesoemo het volgende in de „*Indiër*":

Een andere quaestie is, dat gedurende deze eerste zitting nog niet duidelijk de grenzen zijn getrokken tusschen de verschillende partijen: de partijgroepeering is nog niet duidelijk; de antithese nog niet geformuleerd. Geleidelijk slechts kan men een overgang waarnemen van het uiterste links naar het uiterste rechts, hetgeen zijn voordeelen kan hebben, maar toch ook zijn nadeelen. Dit staat echter vrijwel vast, dat de antithese Indiër-Europeaan, of liever Inlander-Europeaan, zooals de Inlandsche fractie haar wenscht, ten slotte niet houdbaar *kan* wezen. Men heeft bijv. *mij* uitgesloten uit de Inlandsche fractie, of liever, ik heb er geen zitting in willen nemen, uit de overweging, dat de genooten uit de eigen fractie, Cramer en Teeuwen, er buiten worden gehouden. Uit de stemmingen is zonneklaar gebleken, dat de Inlandsche fractie de grens slecht heeft getrokken. Ik heb kunnen constateeren, dat een lid dier meergenoemde fractie al te dikwijls, zoo niet altijd, tegen de fractiegenooten stemde, wanneer zij, die hem meer na staan, gelijk de christelijken en kapitalisten, hun stem niet geven aan een voorstel of motie ten bate van de Inlandsche bevolking.

Voorloopig zoekt de heer Tj. de groepeering van rechts en links niet in het verschil van geloof, huidskleur of nationaliteit, zelfs nog niet in de antithese: kapitaal en proletariaat, doch vooral in pro en contra de regeering.

Hij verwacht eene scherpe afscheiding tusschen de regeeringsgezinde partij der behoudendheid en de oppositie-partij der vooruitstrevenden.

Dit echter is reeds nauw merkbaar, dat tegenover een regeeringsgezinde partij staat een oppositiepartij. Beide partijen hebben alsnog elkander den strijd niet verklaard, maar dat het daartoe komen zal, staat boven allen twijfel.

Ofschoon de eerste dier twee groepen, de rechterpartij zou ik haar gemakshalve willen noemen, een vrij sterk blok vormt, meen ik toch dit opgemerkt te hebben, dat de oppositiepartij nóg sterker is. Wanneer het straks zal aankomen op principieele stemmingen, twijfel ik er dan ook niet aan, of de linkerpartij zal met de zege kunnen strijken.

Dit overwicht van de linkerpartij is voor de radicalen in onze samenleving echter meer geluk dan wijsheid. Het kiesreglement n.l. is dusdanig samengesteld, dat ik absoluut geen hoop voedde, dat een linkermeerderheid in den Volksraad zitting zou nemen.

De gunstige samenstelling van dezen eersten Volksraad schrijf ik dan ook meer toe aan de vele en verlerlei grieven, gevoed door de Indische bevolking, die vogels van diverse pluimage elkander doen vinden, dan aan wat anders. Wanneer straks afrekening zal zijn gehouden met de nalatenschap van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, wanneer het den Volksraad zal zijn gelukt,

een frisschen wind te doen waaien door de muffe bureaux, dan kan het niet missen, of de linkerpartij zal betrekkelijk zwakker zijn geworden dan heden ten dage.

Het is dáárom; dat ik bij de radicalen onder de Volksraad-collega's en bij de diverse vereenigingen, die haar vertegenwoordiger hebben in het college, het idée wil aanbevelen om nu reeds aan te dringen op herziening van het vigeerende kiesreglement. Doel moet wezen, om een radicale meerderheid in den Volksraad te waarborgen. Het kiesreglement moet dusdanig worden gewijzigd, dat gemeld doel niet illusoir blijft.

KRONIEK.

WETGEVING.

Uit het Staatsblad.

Bij de ordonnantie in *Staatsblad* No. 15 is een nieuwe regeling voor het vrijwillig automobielkorps voor Java en Madoera, ter vervanging van die in *Staatsblad* 1913 No. 48, vastgesteld. Lid van dit korps kunnen alleen worden bezitters van een automobiel voor minstens 4 personen, die aan bepaalde eischen voor snelheid en klimvermogen moet voldoen. De leden behooren te zijn ingezetenen van Java en Madoera, Nederlandsche onderdanen en minstens 18 jaren oud. Voor toetreding behoort men zich te wenden tot den Commandant van het Leger, die omtrent de opneming in het korps beslist. De leden verbinden zich voor minstens vier jaren. Gedurende dien tijd zijn de leden gehouden, na ontvangst van een oproeping tot den werkelijken dienst, den Lande in oorlogstijd of bij dreigend oorlogsgevaar met hun automobiel onvoorwaardelijk te dienen. Jaarlijks kunnen de leden éénmaal voor hoogstens 10 dagen met hun automobiel voor oefening worden opgeroepen. Het staatsblad geeft voorts regelingen voor schadeloosstelling — zoowel bij oefening, als werkelijken dienst — uniform, bewapening enz. Vermeld moge nog worden, dat de leden van het Vrijwillig Automobielkorps vrijgesteld zijn van persoonlijken schutterlijken dienst en contributie aan de schutterlijke kassen, terwijl hun jaarlijks een schadeloosstelling wordt toegelegd, gelijkstaande met het bedrag van de over het afgeloopen jaar voor de door hen beschikbaar gestelde automobiel betaalde personeele belasting.

De „Bepalingen regelende onteigening ten algemeenen nutte in Nederlandsch-Indië" (*Stbld.* 1864 No. 6) zijn bij *Staatsblad* No. 136 aangevuld met bepalingen, die maatregelen veroorloven om de vasthouding en prijsopdrijving van levensmiddelen, grondstoffen voor levensmiddelen en huishoudelijke artikelen te voorkomen. Wanneer er naar het oordeel van den Gouverneur-Generaal vrees bestaat voor buitengewoon opdrijven van de prijzen van genoemde waren, kunnen deze door de hoofden van gewestelijk bestuur in beslag worden genomen. De in beslag genomen artikelen worden dan tegen prijzen, die daarvoor door den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel worden bepaald, ter beschikking van de bevolking gesteld. In *Staatsblad No. 164* komt een wijziging van de bepalingen van deze ordonnantie voor.

De uitvoeringsbepalingen van het Koninklijk besluit van 26 October 1917 No. 47 (*Indisch Staatsblad* 1918 No. 70), welk besluit aan de mannelijke ingezetenen van Nederlandsch-Indië, die Nederlandsch onderdaan zijn en niet behooren tot de Inlandsche of daarmede gelijkgestelde bevolking den persoon-

lijken dienstplicht oplegt, zijn te vinden in de ordonnanties *in de Staatsbladen* Nos. 139 en 270. De ordonnantie in het eerst gemelde Staatsblad gelast o.m. de inschrijving voor den verplichten krijgsdienst van de op Java en Madoera wonende dienstplichtigen die in het jaar 1894 zijn geboren. De uitwerking der voorschriften van de ordonnantie in *Staatsblad* No. 139 treft men aan in het besluit van den Gouverneur-Generaal, opgenomen in *Staatsblad* No. 179. Het besluit in *Staatsblad* No. 271 stelt regelingen vast voor de vergoeding aan dienstplichtige landsdienaren, die voor eerste oefening in verplichten krijgsdienst moeten opkomen. Gehuwde landsdienaren en landsdienaren die gezinsverzorger zijn, blijven gedurende hun verblijf in werkelijken dienst in het genot van hun wedden. De ongehuwden komen op halve bezoldigingen.

Een nieuw Reglement voor den Postdienst in Nederlandsch-Indië is bij de ordonnantie in *Staatsblad* No. 157 vastgesteld. *Staatsblad* No. 158 bevat de bepalingen tot uitvoering van dat reglement.

De *Staatsbladen* No. 114, 165 en 166 bevatten tijdelijke uitvoer-verboden van onderscheidenlijk maïs, producten afkomstig van cassave en rijst. De bepaling in het laatstvermelde Staatsblad betreft alleen den uitvoer van rijst van Java en Madoera naar de overige deelen van Nederlandsch-Indië. Strafbepalingen waken tegen niet nakoming dezer verboden.

Bij de ordonnantie van 8 April 1918 *Staatsblad* No. 78 is uitgebreid de den Gouverneur-Generaal bij ordonnantie in *Staatsblad* 1905 No. 88 verleende bevoegdheid om in bijzondere omstandigheden, te zijner beoordeeling, het verbod uit te vaardigen om door middel van de drukpers berichten te verspreiden omtrent de bewegingen in den Nederlandsch-Indischen archipel van vreemde oorlogsschepen en omtrent bewegingen van troepen of schepen, behoorende tot de Land- of Zeemacht in Nederlandsch-Indië, van schepen en vaartuigen toebehoorende aan het Gouvernement van Nederlandsch-Indië. De beweging van onder Nederlandsche vlag varende handelsvaartuigen n.l. kan thans onder dit verbod begrepen worden.

De aanleiding tot de wijziging der ordonnantie van 1905 was gelegen in de door de geassocieerde regeeringen ten aanzien van onze handelsvloot gepleegde gewelddaden.

Bij Wet van 15 December 1917 (*Staatsblad* 1918 No. 192) is in verband met de bijzondere tijdsomstandigheden een voorziening getroffen, teneinde het mogelijk te maken, dat het vervallen van op den voet der Indische Mijnwet verleende vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen wegens het verstrijken van den daarvoor gestelden termijn wordt opgeschort, zoomede dat vergunningen, welke sedert het begin dier bijzondere omstandigheden door tijdsverloop van rechtswege zijn vervallen, alsnog met een nieuwen termijn kunnen worden verlengd.

Een van de Regeeringsmaatregelen in verband met de dreigende schaarschte aan voedingsmiddelen vindt in de ordonnantie in *Staatsblad* No. 210 zijn wettelijken vorm. Deze ordonnantie houdt de bepaling, dat de invoer van rijst in Nederlandsch-Indië, behalve voor zoover betreft de gewesten Oostkust van Sumatra, Riouw en Onderhoorigheden, en Djambi, onder toezicht van de Regeering wordt gesteld, ten einde eene behoorlijke distributie zooveel mogelijk te verzekeren.

Met het doel tegenover den uitvoer van voortbrengselen van Indischen bodem een gelijkwaardigen invoer van goederen uit het buitenland zooveel mogelijk te verzekeren, heeft de Gouverneur-Generaal bij de ordonnantie in *Staatsblad* No. 190 eenige bepalingen in het leven geroepen waarbij de uitvoer van eenige producten zonder eene bijzondere door of namens den Landvoogd af te geven vergunning verboden is. Deze producten zijn kapok, tin en tinerts, alsmede kina en de daarvan vervaardigde stoffen.

Bij *Staatsblad* No. 226 is deze bepaling uitgebreid tot hout, tabak, suiker, peper, thee, koffie, copra, oliën en huiden.

Bij *Staatsblad* No. 230 is afgekondigd de wet van 15 Maart 1917, waarbij is bekrachtigd een door den Minister van Koloniën met de Nederlandsche Handelmaatschappij gesloten overeenkomst voor den verkoop in Nederland van de voor Landsrekening in Nederlandsch-Indië gewonnen voortbrengselen van land- en mijnbouw.

Staatsblad No. 283 bevat de Huurcommissie-ordonnantie, die beoogt aan het onredelijk opdrijven van de huurprijzen der woningen paal en perk te stellen.

De maand Juni is blijkens het Staatsblad voor in het leven roepen van locale raden zeer vruchtbaar geweest. Niet minder dan acht van zulke colleges, waarvan zeven gemeenteraden, zagen het levenslicht.

Staatsblad No. 308 strekt den plaatselijken raad van de onderafdeeling Padang-Pandjang tot geboorteacte.

De decentralisatie heeft zich op Sumatra's Westkust in zoover in een gewijzigden vorm geopenbaard, dat de plaatselijke raad van gemeld ressort voor het overgroote deel uit Inlanders zal bestaan: 25 van de 27 leden komen voort uit de inheemsche bevolking. Waarschijnlijk zullen dit meest bevolkingshoofden zijn. Ten aanzien van dezen raad is van de artikelen 32, 33 en 37 van de locale raden-ordonnantie afgeweken doordat is bepaald dat: *a.* de oproepingsbriefjes voor de vergaderingen van den raad ook uitsluitend in de Maleische taal kunnen worden gesteld; *b.* de niet ter hoofdplaats gevestigde raadsleden een daggeld van *f* 3.— (drie gulden) genieten gedurende de dagen, dat zij voor het bijwonen der vergaderingen ter hoofdplaats vertoeven, zoomede tijdens hun reizen naar en van die plaats, indien die reizen uitsluitend voor het bijwonen der vergaderingen en niet tevens voor andere dienstzaken door hen gemaakt worden; *c.* in de vergaderingen van den raad de onderwerpen door den voorzitter ook uitsluitend in de Maleische taal aan de orde kunnen worden gesteld.

De ordonnanties in *Staatsbladen* Nos. 310, 312, 320, 322, 324 en 326 houden onderscheidenlijk de instelling van den gemeentraad van Fort de Kock, Sawah-Loentoe, Pasoeroean, Probolinggo, Modjokerto en Madioen.

Van groote beteekenis zullen de meeste dezer locale vertegenwoordigingen voorshands nog wel niet zijn. Het eindbedrag van de eerste begrooting voor Sawah-Loentoe b.v. bedraagt nog geen 20 mille. De Raad voor dit plaatsje bestaat uit 9 personen, waarvan 5 Europeanen.

Staatsbladen Nos. 340 — 347 houden vaststelling der begrootingen voor het dienstjaar 1918 in. De uitgifte der Staatsbladen heeft eerst plaats gevonden op 29 Juli, gevolg blijkbaar van de tijdsomstandigheden.

Zelfbestuur in Britsch-Indië.

Als gevolg van de belofte, door het Britsche Oorlogskabinet het vorige jaar (20 Aug.) afgelegd, dat zoo spoedig mogelijk stappen zouden worden gedaan ten behoeve van de „algemeene ontwikkeling van zelfbesturende instituten met het oog op de geleidelijke verwezenlijking van de verantwoordelijke regeering van Indië als een integreerend deel van het Britsche Rijk" zijn thans, naar de *Loc.* meldt, door de Britsche Regeering de volgende voor Britsch-Indië hoogst belangrijke voorstellen bekend gemaakt.

1e. Voltooiing van het instituut van zelfbestuur voor Indië;

2e. een aanzienlijke mate van verantwoordelijkheid in verscheidene opzichten voor de provinciale wetgevingen, welke hoofdzakelijk zullen zijn samengesteld uit rechtstreeks verkozen vertegenwoordigers volgens een kiesrecht, zoo uitgebreid mogelijk als met de voorwaarden in Britsch-Indië vereenigbaar is;

3e. de tot den onderkoning behoorende wetgevende macht zal in tweeën worden gesplitst, terwijl de Tweede Kamer den naam zal krijgen van Staatsraad;

4e. voorziening in de middelen tot periodiek onderzoek ter overweging of verdere onderwerpen aan de publieke contrôle kunnen worden overgedragen;

5e. instelling van een speciale commissie uit het Lagerhuis in zake Indische aangelegenheden;

6e. een onderzoek naar de samenstelling en werking van den Raad van den Staatssecretaris en het ministerie voor Britsch-Indië;

7e. instelling van een Indischen Raad van State (Privy Council) en een Raad van Indische Vorsten.

FINANCIEEL-ECONOMISCHE KRONIEK.

De regeling van den suikerhandel.

De op 29 Juli j.l. onder leiding van den gouverneur-generaal gehouden bespreking van den toestand van de suikerindustrie en den uitvoer van suiker heeft geleid tot de slotsom, dat het oogenblik aangebroken geacht werd om afdoende maatregelen te nemen, teneinde een verdere inzinking der suikerprijzen te voorkomen en deze zooveel mogelijk weer op een loopend peil te brengen.

Aan een „commissie van advies voor de suiker", samengesteld uit de heeren A. R. Ballingal, E. Bennink en F. J. Gentis, allen te Soerabaja, is opgedragen om een doeltreffende samenwerking in het leven te roepen van producenten en exporteurs en teneinde hen daartoe in staat te stellen is den adviseur voor Buitenlandsche Handelsaangelegenheden opgedragen, uitvoer van suiker slechts toe te staan, na ingewonnen advies van genoemde commissie, die aan dat advies al die voorwaarden kan verbinden, die haar noodig en wenschelijk voorkomen ter bereiking van het beoogde doel.

Overleg met de commissie heeft, naar de *Loc.* mededeelt, geleid tot de volgende voorloopige regeling, welke heden in werking treedt:

Alvorens op aanvragen om vergunning tot uitvoer van suiker gunstig te adviseeren, zal, ten genoegen van de commissie aan de hieronder genoemde voorwaarden voldaan moeten zijn:

A. Om in aanmerking te komen voor de verkrijging van een uitvoer-vergunning, behooren de producten en de exporteur vooraf zóódanige waarborgen te

geven, dat zij bereid zijn toe te treden tot de eerstdaags op te richten „Vereeniging van Javasuiker Producenten en Exporteurs" als de Commissie van Advies zal noodig achten.

Deze bereidverklaring geeft evenwel geenerlei recht om als lid van de vereeniging te worden toegelaten.

B. Gunstig advies op de aanvragen zal niet gegeven worden, tenzij de Commissie van Advies uit de door den aanvrager over te leggen gegevens de overtuiging put, dat het product, waarvoor de licentie wordt gevraagd door den producent is verkocht tot minstens den door de Commissie van Advies voor elk suikerassortiment vastgestelden minimum-prijs, zulks met inachtneming van de bijbehoorende (verkoop)voorwaarden.

C. Gunstig advies op de aanvragen zal niet gegeven worden dan onder de voorwaarde, dat de door uitvoervergunning gedekte transacties tot op den datum van inwerkingtreding der op te richten „Vereeniging van Javasuiker Producenten en Exporteurs" zullen worden geacht te zijn verricht voor rekening dier Vereeniging en bij haar zullen worden ingebracht en verantwoord. Hiervan zijn uitgezonderd die transacties, waarvan ten genoegen van de Commissie van Advies kan worden aangetoond, dat de onderwerpelijke suikers in handen gegeven of verkocht waren, vóór de inwerkingtreding dezer regeling.

In verband met het bovenstaande, sub B vermelde, zijn door de Commissie van Advies voorloopig de volgende minimumprijzen vastgesteld:

Voor suikers van den oogst 1918 te weten:
Superieure hoofdsuiker *f* 6; Channel *f* 5.25; en Muscovados *f* 5 per picol.
Voor suikers van den oogst 1917 respectievelijk *f* 5.75, *f* 5 en *f* 4.75.

Ter bespoediging van de behandeling van aanvragen om vergunning tot uitvoer van suiker wende men zich dus voorloopig tot genoemde „Commissie van Advies voor de Suiker" te Soerabaja.

Kalkstikstofbereiding in Ned.-Indië.

Sinds een vijftiental jaren werd in dag- en vakbladen op het gevaar gewezen, dat in afzienbaren tijd ons zou bedreigen, wanneer de Zuid-Amerikaansche salpeter-vindplaatsen geheel uitgeput raken. Reeds worden daar de vroeger niet genoeg opleverende beddingen, ja zelfs reeds afgewerkte terreinen intensiever ontgonnen, waardoor de prijs noodzakelijkerwijze moest stijgen.

Volgens de onderzoekingen van Dr. Plagmann wordt de nog aanwezige voorraad op ongeveer dertig jaren geschat.

Het tegenwoordig verbruik van ruim $2^1/_2$ millioen ton Chilisalpeter per jaar (waarnaast staat een jaarlijksch verbruik van 2 millioen ton zwavelzure ammoniak) zal dus in de naaste toekomst geheel vervangen moeten worden door de verschillende kunstmeststoffen.

Daar het een gebiedende eisch is ons zoo spoedig mogelijk aan deze chemische meststoffen te gewennen, zal elke landbouwer moeten uitzien naar *die* meststof, welke voor het te verbouwen product en den bodem, waarop dit groeit, de gunstigste resultaten afwerpt.

Het zou ons, te ver voeren hier alle kunstmeststoffen afzonderlijk te behandelen

wenscht het echter niet over te gaan, oordeelende dat het in Amerika aanwezige goud thans uitsluitend gebruikt behoort te worden als steunpunt voor de financieering van de oorlogskosten en niet tot het afdekken van een ongunstige betalingsbalans. Ook valuta-regelingen met het buitenland acht men daar niet zonder bezwaar, omdat deze tenslotte kunnen uitloopen op afgifte van goud. Daarom geeft men de voorkeur aan eene dadelijke afdekking, waartoe gelegenheid bestaat door partij te trekken van den grooten voorraad zilveren munt, die de Treasury in haar bezit heeft als dekking voor de uitgegeven zilver-certificaten.

De Pittman Silver bill heeft thans aan de Amerikaansche Regeering de bevoegdheid gegeven van dit depot ad 490 millioen dollar 350 millioen zilveren dollars te versmelten en dit zilver te gebruiken in de eerste plaats voor remise naar het buitenland, met name naar Engelsch-Indië, en daarnevens voor aanmunting van pasmunt en voor beschikbaarstelling aan de zilverindustrie. De plaats der zilvercertificaten als circulatiemiddel zal ingenomen worden door Federal Reserve Banknotes in kleine coupures, gedekt door schatkistpapier, die ingetrokken moeten worden zoodra weer tot aanmunting van zilver kan worden overgegaan. De Treasury zal het door de omsmelting verkregen zilver (272 millioen oz.) afstaan tegen een prijs, die den terugkoop en hermunting zonder verlies mogelijk maakt, d.w.z. tegen minstens een dollar per ounce standard. Zij heeft namelijk eene regeling getroffen met de Amerikaansche zilver-producenten, dat deze hunne geheele productie, ± 75 millioen ounce fijn (hetgeen ongeveer de helft der wereldproductie uitmaakt) te harer beschikking stellen, tegen een prijs van $ 1 per ounce, hetgeen de Amerikaansche Regeering na onderzoek van de tegenwoordige productievoorwaarden, een fair price acht.

Door dezen maatregel is de zilverprijs, die in April j.l. niet onbelangrijk lager stond, maar in September 1917 als maximum $ 1.18 noteerde, in Amerika op 99½ c. en daarna op $ 1 gekomen en op dat niveau gehandhaafd, en in London op 49⅛ d. hetgeen met inaanmerkingneming van vervoerkosten, de overeenkomende noteering geacht wordt.

Uit genoemden maatregel der Amerikaansche Regeering blijkt wederom, welk eene allesovertreffende waarde de Vereenigde Staten hechten aan hun nieuw verkregen en thans zoo aanzienlijk geworden bezit aan goud. Zij willen er bijkans onder geen voorwaarde afstand van doen, en vreemd doet het telkens weer aan, wanneer men tegelijkertijd in Europa, zij het dan ook voornamelijk alleen van de zijde van theoretici, hoort verkondigen, dat het goud voor de circulatiebanken zijn tijd gehad heeft of althans behoort gehad te hebben. Nu zijn de voorstellen dezer theoretici eenigszins ingegeven door de buitengewone toestanden, bij de circulatiebanken ontstaan tengevolge van den oorlog, waardoor in de neutrale landen eene ongekende ophooping van goud heeft plaats gehad, terwijl daartegenover in de oorlogvoerende landen een tekort is ontstaan in verhouding tot de zoo sterk gestegen eischen aan de circulatiebanken gesteld, zoodat die voorstellen wel practisch bedoeld zijn. Maar zijn zij dat ook?

Als merkwaardige voorbeelden mogen hier vermeld worden de Zweedsche goudpolitiek, door de Zweedsche Rijksbank tijdelijk gevolgd op aandrijven van den Zweedschen professor Gustav Cassel, en de rede van Prof. C. A. Verrijn Stuart, gehouden ter aanvaarding van het hoogleeraarsambt te Utrecht, en getiteld: „De toekomst van het goud".

De Zweedsche Rijksbank heeft een tijdlang, nadat bij de wet de vrije aanmunting van goud geschorst was, geweigerd van het buitenland, dat zijne reëele handelsschulden in goud wilde betalen, dat metaal aan te nemen en wel met een tweeledig doel: ten eerste hoopte zij door geldruimte tegen te gaan prijsstijging in het binnenland te voorkomen en in de tweede plaats wilde zij het buitenland dwingen goederen te leveren. Noch het een, noch het ander is gelukt. De prijsstijging werd in Zweden evenals overal elders voornamelijk door de schaarschte in het leven geroepen, die op hare beurt veroorzaakt werd door verminderde productie en door de belemmering van het goederenverkeer door de oorlogvoerende mogendheden, en daaraan kon ook eene gewijzigde goudpolitiek niets verhelpen. En de gewenschte goederen heeft Zweden, althans van het neutrale Nederland, ook niet verkregen, omdat die niet geleverd konden worden, deels daar zij wegens de schaarschte in eigen land niet voor export ter beschikking konden gehouden worden, deels omdat het ontbreken in Zweden van eene instelling als de N.O.T., die de bestemming van ingevoerde goederen controleerde, uitvoer naar dat land onmogelijk maakte. Wat Zweden wel bereikt heeft, is dat de Zweedsche kroon ver boven pariteit steeg, dat het buitenland huiverig werd contracten in Kronen af te sluiten en bij nieuwe contracten in Kronen in elk geval met den hoogen koers + een marge voor mogelijke verdere stijging rekening hield, zoodat Zweden voor zijn export zooveel minder Kronen kon bedingen. Toen dit nadeel zich geleidelijk al sterker deed gevoelen, heeft de Zweedsche Rijksbank haar systeem niet langer gehandhaafd en heeft zij weder goud ter vereffening van de betalingsbalans aanvaard. Hare oorspronkelijke handelwijze, om goud niet tegen den muntprijs aan te nemen doch slechts onder aftrek van zooveel korting als het agio op den wisselkoers ongeveer bedroeg, had zij reeds lang vaarwel gezegd.

In de tweede plaats de rede van Prof. C. A. Verrijn Stuart.

Deze heeft in October 1917 in zijne inaugureele rede gezegd, dat in de oorlogvoerende landen overal depreciatie van het geld heerschte, dat ook in Nederland het geld was gedeprecieerd, dat het goud in waarde is gedaald, welke daling noodzakelijk nog veel verder moest gaan, indien na den oorlog de oorlogvoerende Staten het goud niet langer als basis voor het binnenlandsche credietwezen en voor het binnen- èn buitenlandsche betalingsverkeer mochten blijven gebruiken, dat zij practisch het goud als zoodanig reeds afgeschaft hebben en dat er alle kans bestaat dat het goud na den oorlog dus niet meer de rol van vroeger zal vervullen. Hoe zal Nederland, zegt hij, het goud weer kwijt raken? Hij dringt dan ook aan om verdere toevloeiing door wettelijke maatregelen te verhinderen. En de voorziening in het internationaal betalingsverkeer na den oorlog acht hij mogelijk zonder goud, eenvoudig door uitbreiding te geven aan de buitenlandsche wisselportefeuille der circulatiebank.

De rede van Prof. Verrijn Stuart heeft veel opzien gebaard. Niet dat de stellingen op zichzelf nieuw waren, want vooral van Duitsche zijde werden zij reeds meermalen vernomen, voornamelijk met het doel om een middel aan de hand te doen om in den onbevredigenden financieelen toestand tegenover het buitenland uitkomst te brengen, een middel echter dat leidende personen als de President van de Reichsbank, in het minst niet als zoodanig erkenden. Het is immers te vreezen dat het middel de kwaal slechts zou verergeren. Prof. Verrijn

Stuart heeft echter de uitstooting van het goud ook voor Nederland, dat in geheel andere omstandigheden verkeert, aanbevolen, doch aan zijne bewijsvoering blijkt nog al wat te ontbreken.

De depreciatie van het geld in de oorlogvoerende landen als gevolg van inflatie [1]) kan toegegeven worden. Ook over de vraag of in Nederland het geld al dan niet gedeprecieerd is, behoeft hier niet uitgewijd te worden, indien slechts in het oog gehouden wordt, dat de enorme prijsstijging, die bijna alle goederen in zoo verschillende mate hebben ondergaan, met de goudinvoeren of met eene mogelijke depreciatie van het geld, die in elk geval slechts gering kan zijn, niet veel heeft uit te staan.

Zonder eenige argumentatie echter besluit Prof. Verrijn Stuart uit de depreciatie van het geld in Nederland, die hij aanwezig acht, tot depreciatie van het goud, en van dit oogenblik af is hij op een dwaalspoor.

Zou het goud in Nederland of in het buitenland gedeprecieerd zijn? De feiten leeren anders. Duitschland bepaalde reeds lang geleden een maximumprijs voor goud, in Nederland moest het verhandelen van de gouden munt boven hare goudwaarde thans ook met strenge bepalingen verboden worden. De oorlogvoerende landen hebben met het oog op de inflatie het goud meer dan ooit noodig en houden het krampachtig vast. Alle middelen worden door hen in het werk gesteld om op nieuwe voorraden beslag te leggen, terwijl daartegenover de productie vermindert (in 1917 naar schatting £ 86 - 88 millioen tegen £ 94½ millioen in 1916). Ook na den oorlog is het niet aannemelijk, dat de circulatiebanken eene andere politiek zullen gaan volgen. Aan de tegenwoordige wijze van papieruitgifte in de meeste landen moet een eind gemaakt worden, want het is er wel ver vandaan, dat in dezen oorlog gebleken zou zijn, dat „betalingsmiddelen „zich zonder bezwaar in het verkeer laten brengen en handhaven, welke niet „op grond van het materiaal waaruit zij werden vervaardigd, waardevol zijn en „hun waarde evenmin ontleenen aan de mogelijkheid ze te allen tijde tegen goud „te wisselen". Het tegendeel is waar: dergelijke uitgifte heeft ook thans weder allerwege geleid tot *overmatige* uitgifte, inflatie en depreciatie; en nu moge men zeggen, dat geen oorlog zonder inflatie is te voeren, die inflatie blijft zeer bedenkelijk, en elke Staat, wiens valuta nu gedeprecieerd is, maar die na den oorlog goed toegerust in het strijdperk van den internationalen handel wil terugkeeren, zal moeten beginnen met de thans bestaande depreciatie te beperken en elke nieuwe inflatie onmogelijk te maken. En dit laatste kan alleen, Prof. Verrijn Stuart zegt het zelf op blz. 15, door onverzwakt den gouden standaard te handhaven, waardoor alleen „belangrijke wijziging in de verhouding tusschen voorraad en behoefte met betrekking tot het geld", de bron van alle kwaad, voorkomen wordt. De oorlogvoerende Staten zullen het goud wel niet weder als ruilmiddel voor het binnenlandsch gebruik in omloop brengen, voor die werkelijke „weelde" zullen de verarmde combattanten zich geen extra inspanning getroosten. Maar wel zullen zij, hoe zwaar het hun ook moge vallen, een gouden voetstuk onder den wankelenden papieren toren moeten schuiven.

---

1) Hier gebruikt in den zin van overmatige, niet door metaal gedekte papieruitgifte.

Nu, noch in de naaste toekomst derhalve is eene depreciatie van het goud te zien, die de bezorgde vraag van Prof. Verrijn Stuart zou kunnen rechtvaardigen: hoe raken wij het goud weer kwijt? Te zijner tijd zal een ongunstige stand van de Nederlandsche betalingsbalans een gedeelte van het goud wel weer doen afvloeien en intusschen is de operatiekracht van de Nederlandsche Bank zoozeer versterkt, dat zij de toekomst ten opzichte van de voorziening in de binnenlandsche kredietvraag, die na den oorlog veel dringender kan zijn dan ooit te voren en ten aanzien van het betalingsverkeer met het buitenland met gerustheid kan tegemoetgaan.

Moet verdere toevloeiing door middel van een goudinvoerverbod verhinderd worden? Neen, het goud komt Nederland binnen, omdat Nederland vorderingen op het buitenland heeft, die vervallen en waar geen goederen- en fondsenzendingen in voldoende mate tegenover staan. De juiste weg dus om de goudinvoeren te voorkomen is het verminderen van de vorderingen van Nederland en het vermeerderen van de tegenpraestaties van het buitenland, zoodat er meer evenwicht in de betalingsbalans komt. De regeling hiervan berust sedert eenigen tijd voornamelijk bij de Nederlandsche Uitvoer Maatschappij (N. U. M.). Kan echter dat evenwicht niet verkregen worden, omdat de omstandigheden, die de levering door het buitenland in den weg staan, niet te veranderen zijn, of kan dat evenwicht slechts bereikt worden door genoegen te nemen met minder gewenschte tegenleveranties in goederen of fondsen, dan aanvaarde men liever nog wat meer goud dan dat men door weigering van betaling in goud in de fout van Zweden zou vervallen, zoodat Nederland tenslotte zijn eigen handel zou benadeelen zonder het gewenschte doel te bereiken.

Gesteld echter, de veronderstelling van Prof. Verrijn Stuart werd bewaarheid en het goud werd na den oorlog door de circulatiebanken niet langer als de grondslag beschouwd voor het binnenlandsch geld- en credietverkeer en evenmin voor het betalingsverkeer met het buitenland. In geval van eene ongunstige betalingsbalans, dus van hooge wisselkoersen, zou de circulatiebank derhalve geen hulp meer kunnen verschaffen door goud af te staan. Zou zij dan het betalingsverkeer met het buitenland toch kunnen regelen en wel alleen met eene buitenlandsche wisselportefeuille, hetgeen Prof. Verrijn Stuart de niet moeilijk te vinden oplossing van het vraagstuk acht? Het is niet waarschijnlijk, want de wisselportefeuille is niet als het goud in die mate internationaal te gebruiken, is ook niet altijd terstond te gebruiken, terwijl het risico, aan eene buitenlandsche wisselportefeuille verbonden, in de omstandigheden, die Prof. Verrijn Stuart dan aanwezig acht, bijna ontoelaatbaar groot zou zijn. De circulatiebank zou zich voor verschillende landen moeten voorzien van eene wisselportefeuille, waarvan de grootte zich slechts zou laten schatten. Het aanhouden van verschillende portefeuilles toch is noodzakelijk, omdat zich allerlei omstandigheden kunnen voordoen, zooals in deze oorlogsjaren duidelijk gebleken is, waardoor arbitrage niet mogelijk is. Is eene wisselportefeuille, in spijt van eene zorgvuldige schatting, uitgeput en arbitrage niet mogelijk, dan staat de circulatiebank ten aanzien van den wisselkoers op dat land machteloos, immers goud kan niet meer gebruikt worden. Dit kan toch zeker niet een goede oplossing van het vraagstuk genoemd worden. Bovendien echter zal juist met het oog op zulk een mogelijkheid het streven der circulatiebank moeten zijn de portefeuilles zoo groot mogelijk te nemen in de hoop, dat

zij voldoende zullen blijken te zijn, doch zal zij zulk een risico mogen aanvaarden? De waarde toch dier wissels wordt bepaald door den koers der valuta, waarin zij zijn uitgedrukt en tegenover een daling van dien koers staat zij machteloos. Wanneer wij nu zien dat het pondsterling en de Amerikaansche dollar ongeveer 25 %, de Reichsmark 45 % gedaald is, omdat de betrokken landen tijdelijk den gouden standaard niet meer handhaven, zou men dan van eene circulatiebank mogen verwachten dat zij na den oorlog, wanneer dan in de veronderstelling van Prof. Verrijn Stuart de gouden standaard definitief verlaten wordt, haar bezit in buitenlandsche wissels, die niet langer goudwissels zouden zijn, belangrijk ging uitbreiden?

Prof. Verrijn Stuart stelt voor in de bankwet de bepaling op te nemen, dat de circulatiebank de wisselkoersen bij overmatige stijging met behulp harer portefeuille binnen korten termijn — waarvoor hij uiterlijk 8 dagen wil nemen — moet terugbrengen. Wanneer men echter bedenkt, dat in den aanvang van den oorlog disconteering zelfs op sommige der belangrijkste geldcentra onmogelijk was, dat zelfs landen van den eersten rang een moratorium afkondigden en dat het verkeer geruimen tijd absoluut verbroken kan zijn, dan kan men aan het voorstel van Prof. Verrijn Stuart niet veel practische waarde toekennen.

J. W. H.

BANKSTATEN.

De Nederlandsche Bank.

		Balans van 4 Mei 1918	29 December 1917
METAALVOORRAAD:	Goud	f 721.832.599.76½	f 698.232.601.63½
	Zilver	„ 7.331.182.81	„ 7.027.844.33½
	Totaal	f 729.163.782.57½	f 705.260.445.97
OBLIGO'S:	B. B. in omloop	f 971.985.635.—	f 890.272.715.—
	R/ct. saldi en assign.	„ 64.449.413.45½	„ 57.200.495.60
	Totaal:	f 1.036.435.048.45½	f 947.473.210.60
UITZETTINGEN:	Beleeningen	f 170.592.733.27	f 107.448.385.64
	Binnenl. Wissels	„ 61.870.931.34½	„ 81.819.459.14½
	Buitenl. Wissels	„ 8.289.816.—	„ 8.039.342.—
	Totaal:	f 240.753.480.61½	f 197.307.186.78½
DEKKINGSPERCENTAGE:		„ 70.4 %	„ 74.4 %
DISCONTORENTE:		„ 4.5 %	„ 4.5 %

De Javasche Bank.

		24 Augustus 1918	13 April 1918
METAALVOORRAAD:	Goud	f 103.862.256.31	f 90.976.940.74
	Zilver [1])	„ 13.720.044.18	„ 19.366.291.07
	Totaal	f 117.582.300.49	f 110.343.231.81

[1]) Waarvan aan grove zilveren munt
op 24 Augustus 1918 f 12.810.241.50
op 13 April 1918 „ 18.290.615.—

OBLIGO'S:	B.B. in omloop	ƒ 183.622.895.—	ƒ 182.413.035.—
	R/ct. saldi en bankwissels	„ 71.484.795.84	„ 63.366.086.66
	Totaal:	ƒ 255.107.690.84	ƒ 245.779.121.66
UITZETTINGEN:	Beleeningen	ƒ 71.563.597.89	ƒ 69.751.235.10
	Disconto's	„ 7.524.319.07	„ 8.519.451.75
	Buitenlandsche Wissels	„ 24.117.334.25	„ 34.105.744.09
	Voorsch. a/h Gouv.	„ 19.349.434.32	„ 6.983.227.63
	Totaal:	ƒ 122.554.685.53	ƒ 119.359.658.57
DEKKINGSPERCENTAGE:		„ 46.1 %	44.8 %
DISCONTORENTE:		„ 3.5 %	3.5 %

VERGELIJKENDE CIJFERS IN DUIZENDTALLEN £ STERLING VAN DE BANK OF ENGLAND, DE BANQUE DE FRANCE, DE DEUTSCHE REICHSBANK EN DE RUSSISCHE STAATSBANK.

	Balans van:	Metaal voorraad	B.B. in omloop (3)	Andere opeischbare schulden	Beleeningen en disconto's	Dekkingspercentage (4)
Bank of England	12/6-'18	63.878	52.025	169.592	157.067	28.8 %
Banque de France	13/6-'18	226.568 [1]	1.129.283	157.180	140.556	17.6 % [2]
Deutsche Reichsb.	7/6-'18	123.308	601.710	368.201	796.994	12.7 %
Russische Staatsb.	[5] —	—	—	—	—	—
Bank of England	16/ 1-'18	58.768	45.325	163.005	149.046	28.2 %
Banque de France	10/ 1-'18	224.145	919.312	114.139	132.529	21.7 %
Deutsche Reichsb.	31/12-'17	129.396	573.387	402.514	729.805	13.2 %
Russische Staatsb.	16/10-'17	147.340	1.836.217	345.648	1.869.559	6.8 %

[1]) Waarvan £ 82.484.000 in het buitenland, waartegen voorschotten ter verbetering van den wisselkoers kunnen opgenomen zijn.

[2]) Indien men het in Frankrijk bij de Banque de France aanwezige goud alleen als dekking beschouwt en niet tevens het naar het buitenland verscheepte goud, is het percentage 11.5 %.—

[3]) Behalve de bankbiljetten van de circulatiebank zijn in Duitschland nog in omloop Reichskassenscheine en Dahrlehnskassenscheine, op 25 Mei j.l. resp. £ 17.3 millioen en £ 347.7 millioen, terwijl in Engeland Currency notes in omloop zijn. Het bedrag dezer Currency notes was op 12 Juni jl. £ 249.225,802.—, waarvoor een golddekking aanwezig was van £ 28.500.000.—, zijnde 11.4 %.

[4]) Het dekkingspercentage is berekend met inachtneming van alle obligo's en dus niet ten aanzien der bankbiljetten in omloop alleen.

[5]) Sedert 5 November 1917 is geen bankstaat meer gepubliceerd.

INDISCHE CULTUUR.

Nederlandsch-Indisch Heemschut en vereeniging voor Openlucht-musea.

Den 2den April werden te Batavia twee vereenigingen opgericht, de vereeniging „Nederlandsch-Indisch Heemschut" en de vereeniging „Nederlandsch-Indische Openlucht-musea".

Heemschut zal trachten het behoud van het schoon ter plaatse te bevorderen. Eerst dan, wanneer de pogingen van Heemschut om een cultuur-monument te behouden op de plaats waar het geconcipieerd en uitgevoerd werd, mislukken, zal Heemschut noodgedwongen de hulp inroepen der vereeniging voor Openlucht musea om het een waardige woning te verschaffen.

De vereeniging voor Openluchtmusea wil opwekken tot een verdieping van onze kennis van het innerlijk leven, van den graad van bewustheid der verschillende volksgroepen. Zij wil dit doen in een openluchtmuseum, omdat daar aanschouwelijk in oorspronkelijken vorm en milieu gegeven wordt, wat voor velen onbereikbaar is. Maar de vereeniging heeft ook een verder strekkend doel. In de eerste plaats wil zij bij iedere volksgroep een grootere bewustheid wekken van hetgeen in de volksziel leeft en geleefd heeft; in de tweede plaats wil zij bij hen die geroepen zijn die volksgroepen te leiden de belangstelling voor een regelmatige, normale ontwikkeling wekken, belangstelling, steunend op waardeering voor en inzicht in het reeds door die volksgroepen bereikte.

De gedachte die aan deze vereenigingen ten grondslag ligt, is geboren deels uit een verzet tegen het verzamelen in museumgebouwen, die gevangenissen der kunst, waar de kunstvoorwerpen als dood zijn en hun opvoedende kracht verliezen, deels uit een klaarder inzicht in de waarde, die de cultuurmonumenten voor een harmonische ontwikkeling bezitten.

Laat de kunstwerken, is de leus, in hun natuurlijke omgeving. Zij mogen dan blootgesteld zijn aan zon en regen, maar alleen dán zullen zij leven, en hun roeping als opvoedende kracht vervullen.

Tot grootsche werkelijkheid is deze idee het eerst gekomen in Zweden, waar in Skansen bij Stockholm bijeengebracht is, wat het land aan volkskunst bewaarde. Ook Nederland heeft op den Arnhemschen Waterberg zijn Openluchtmuseum aangelegd. Maar schooner èn zwaarder tevens is de taak van een dergelijke beweging in Indië. Hier dreigt Westersche opvoeding en cultuur te verstikken wat aan eigen ontwikkeling was bereikt. Hier moet de kennis van en daardoor de waardeering voor het oude, voor het eigene, voorkomen, dat het reeds verworvene zich oplost in uniformiteit zonder oorspronkelijkheid.

In een, den 24sten Mei gehouden, propaganda-vergadering zette de secretaris van beide vereenigingen, de heer L. van Vuuren, het doel van beide vereenigingen en de practische uitvoering nog nader uiteen.

Wij ontleenen hieraan nog het volgende: „In de eerste plaats hopen wij te komen tot de inrichting van een centraal openluchtmuseum te Buitenzorg. De gemeenteraad aldaar bood een terrein aan van groote uitgestrektheid in aansluiting aan de uitbreiding van 's Lands Plantentuin. De Directeur dier inrichting zegde alle medewerking toe voor deskundige parkaanleg en het aanbrengen van plantenschermen. Deze inrichting moet voor Indië worden wat Skansen is voor

Zweden. Er zal hier ook gelegenheid zijn de voornaamste voortbrengselen in hun natuurlijken vorm aanschouwelijk voor te stellen. Graniet, andesiet, schiefers, goud-, tin-, lood- en ijzerertsen, steenkool in zijn verschillende vormen, zij zullen niet langer vreemde en ongeziene zaken zijn. In de tweede plaats hopen wij op de reeds toegezegde medewerking van Bandoeng voor een Soendamuseum en van Solo en Djocja voor Midden-Java."

„Door vele eeuwen heen heeft de volksziel zich het best geopenbaard in het huis, in de woning, in de intimiteit van het haardvuur. Nauwkeurige bestudeering van het huis in zijn verschillende ontwikkelingsphasen, leerde niet alleen de geschiedenis, maar veeleer het innerlijk leven eener volksgroep kennen. Nieuwe begrippen, nieuwe opvattingen, geboren uit den steeds voortgaanden ontwikkelingsgang, zij openbaarden zich alle het eerst en het best na te speuren in de woning. Wanneer wij deze aanschouwelijk voorstellen in de normale afmetingen, in haar ontwikkelingsgang, met alles wat daarbij behoort, dan geeft dit ons een helderen en geestigen blik op de volksziel en de volksopvattingen. Wij leeren daardoor van het levende beeld, dus met krachtig geluid, kennen het volksbestaan in zijn kleinste eenheid, het gezin.

Het volk zelf kan er bewust door worden van de eigen opvattingen en hoe die groeiden."

Moge de oproep tot steun en aansluiting de welverdiende weerklank vinden bij al de zonen, die hun land, hun cultuur, hun geschiedenis liefhebben en het eigen volkskarakter willen handhaven en ontwikkelen.

De minimum contributie voor beide Vereenigingen tezamen bedraagt *f* 10.—'s jaars.

B.

BOEKBESPREKING.

De Administratie onzer Indische Cultuurondernemingen met eene korte verklaring van elk bedrijf dat behandeld wordt.
De boekhouding eener Javasuiker Fabriek. J. Sibinga Mulder.
Uitgevers G. Delwel 1917 's-Gravenhage. Prijs *f* 2,50.

Met groote verwachting nam ik het bovengenoemde werk ter hand, dat, zooals uit het nummer blijkt, het eerste eener serie is, waaraan ongetwijfeld behoefte bestaat. Het belang eener goede bedrijfsorganisatie en kostprijsberekening van eene zoo belangrijke industrie als de suikerfabricatie voor Java is, behoeft zeker niet betoogd te worden.

Eenige jaren geleden verscheen bij den zelfden uitgever als eerste boek der reeks: „Technisch Comptabele Bibliotheek" het zoo kranige werk van den jonggestorven K.G. Simon: „Kostprijsberekening en Administratieve Fabrieksorganisatie".

Had de heer Sibinga Mulder dat werk eens ter hand genomen, voor dat hij zijn boek aan den uitgever zond, ik maak mij sterk, dat het niet of sterk gewijzigd ter perse zou zijn gegaan.

Want niet alleen, dat men er tevergeefs naar moderne boekhoudkundige methoden en gezonde nieuwe boekhoudkundige opvattingen van fabrieksboekhouding zoekt, ook eene juiste kostprijsberekening zoekt men tevergeefs.

De fabrieksboekhouding heeft in de laatste vijftien jaar eene evolutie ondergaan; de nieuwe literatuur over dit onderwerp is van zoodanigen omvang, dat deze niet meer bij te houden is. Aan dit vak wordt aan de meeste technische universiteiten veel aandacht geschonken, en ook in Delft worden sedert eenige jaren colleges over dit vak gegeven. Men behoeft nu alleen te lezen, wat de schrijver op pag. 71 zegt: „De boekhouding van het bedrijf onderscheidt zich in wezen niet van de gebruikelijke boekhouding in elk ander bedrijf", om te bemerken, dat het bestaan van een wetenschappelijk vak: Bedrijfsleer, den schrijver onbekend is gebleven. Wel is waar geeft de schrijver zich allerminst voor een autoriteit op dit gebied uit; hij zegt in de voorrede tot dit werkje, dat hij tevergeefs naar een specialiteit op dit gebied zocht, zonder dezen te kunnen vinden en daarom maar zelf het werk ter hand heeft genomen. Het ware echter met alle waardeering voor het goede en de zorgen van den uitgever, beter geweest, indien men gewacht had, tot een dergelijk iemand wel gevonden ware.

Het eerste gedeelte van het werk wordt ingenomen door eene met goede afbeeldingen voorziene duidelijke beschrijving van den gang van het bedrijf in zijne hoofdonderdeelen.

Reeds hier komen zoo nu en dan boekhoudkundige onbegrijpelijkheden voor, zoo bv. op pag 23, waarbij even genoemd wordt, wat er al zoo op de hoofden van boeking „railbaan en materiaal" en „locomotieven" geboekt wordt. Men zou meenen, dat nieuwe locomotieven op dit hoofd geboekt werden: deze worden echter op: „nieuwe machinerieën en gebouwen" geboekt. Ook later worden zij niet op „locomotieven" overgeboekt; waarop dan wel, blijkt uit het boek niet. En evenmin, wat veel erger is, hoe de veranderingen in de waarde dezer bezittingen geadministreerd worden. Op blz. 35 wordt opgegeven de *verdeeling van het algemeen Hoofd van Boeking*: „Onderhoud en Reparatie Machinerieën". Hier worden in bonte mengeling genoemd de verschillende groote bedrijfsstations als: ketelinstallatie, ampascarrier, rietsnijmachines enz. enz. en daarenboven magazijnsartikelen als loodwit, pakkingmateriaal enz. Op die wijze moet wel een merkwaardige verwarring ontstaan. Later op pag. 70 vindt men een model van een magazijnboek, waarvan niet veel anders te zeggen valt, dan dat men het zoo zeker niet moet inrichten. Over de verantwoording van de uit het magazijn gegeven goederen geen woord, ook niet over de noodige maatregelen om den magazijnsvoorraad zóó te doen zijn, dat een minimum kapitaal daarin wordt vastgelegd, terwijl de voorraad steeds voldoende zij, ook niet over de inventarisatie van het magazijn, noch trouwens over de inventarisatie van alle activa.

Op pag. 37 staan eenige boekhoudkundige onjuistheden, gevolg van verkeerde begrippen. In de eerste plaats wordt een onjuist verschil gemaakt tusschen netto en bruto winst, en in de tweede plaats wordt van de bruto winst, om tot de netto winst te geraken (behalve andere bedragen) „Soms ook nog afgetrokken de rente, die over het stamkapitaal der onderneming, de boekwaarde, verschuldigd is". Dit geschiedt ook bij de als voorbeeld behandelde onderneming, welke, zooals uit de balans blijkt, geen obligatie leening tot haar last heeft en alleen met aandeelenkapitaal werkt. Vermoedelijk bedoelt de schrijver met stamkapitaal eenvoudig het aandeelenkapitaal, wat iets anders is als het stamkapitaal en geheel iets anders als de boekwaarde. Daarenboven is van eenige *verschuldigde* rente natuurlijk geen sprake. Vermoedelijk stamt deze reeks vergissingen af van den tijd, toen bij het koopmansboekhouden geleerd werd, dat een koopman alleen als (over)winst mocht beschouwen, hetgeen hij meer door zijne zaken had verdiend, dan hij zou gedaan hebben, indien hij voor het bedrag der in zijn zaak belegde gelden, solide effecten had gekocht. Deze opvatting is echter verouderd, en in elk geval voor een naamlooze vennootschap reeds lang verlaten. Alleen zou natuurlijk wel een post rente op de Verlies- en Winstrekening moeten voorkomen, indien er een nog niet geheel afgeloste obligatie-leening was.

Eene eveneens geheel onjuiste opvatting blijkt uit hetgeen op de volgende blz. gezegd wordt over den kostprijs van de suiker, nl.: (wij kunnen uit de boeken nu berekenen, wat het product per eenheid) . . . . „heeft gekost exclusief nieuwe machines en gebouwen, al of niet exclusief rente kapitaal, wat inclusief dat alles enz. enz". Nu is er natuurlijk maar één kostprijs die van belang is en dat is *de* kostprijs; en juist dié is uit de boeken bij deze boekhouding niet te vinden. Want, afgescheiden nog van andere onjuistheden, is een integreerend deel van den kostprijs, bestaande in de depreciatie der fabriek, niet opgenomen. De afschrijving vindt plaats in een bedrag op de Verlies- en Winstrekening in plaats van op de Exploitatie-rekening of -rekeningen. Hier wordt een oude en geheel onjuiste

methode gebruikt, die al jaren geleden algemeen als geheel onbruikbaar voor industrieele bedrijven erkend is, en die elke zuivere kostprijsberekening met behulp der boeken uitsluit. Over het zoo belangrijke onderwerp der afschrijvingen, dat belangrijker en veel moeilijker is dan alle door den schrijver behandelde boekingen en staten wordt geen woord geschreven. Zoo hier en daar vinden wij alleen tusschen de regels een aanwijzing; zoo blijkt uit de begrooting op pag. 51, dat de kosten van twee nieuwe bruggen geheel worden gebracht ten laste van het hoofd: Rietaanvoer. Blijkbaar worden deze bruggen dus direct afgeschreven. Echter komt op dezelfde begrooting op pag. 54 voor een hoofd: „Nieuwe Machinerieën", waarop alleen vermeld staat: „Railinstallatie, 2 KM draagbaar spoor, vracht en monteeren". Eenige nadere opheldering over deze zonderlinge boekingen zijn niet te vinden.

Op de begrooting vindt men onder het hoofd: „Diverse Uitgaven" een mengelmoes van posten, die moesten worden gesplitst. Zoo behoort „Stal en Fourage" waarschijnlijk op Transportkosten thuis. „Polarisatiekosten" zeker op de „Fabricatierekeningen". Op de begrooting, waarop zelfs procentengeld voor den administrateur en andere employé's is opgenomen, (het lijkt op het verdeelen van de huid van den beer) wordt dan tot slot ook de kostprijs uitgerekend, waarbij weder geen cent afschrijving in rekening is gebracht.

Het tweede deel van het werkje bevat een reeks staten, welke voor het meerendeel weinig interressants bieden. Men kan ze inrichten op de wijze als hier geschiedde, men zou ze ook anders kunnen inrichten, zonder dat zulks van veel belang is. De staat onder op blz. 67 is niet duidelijk. De uitgever zou goed doen met bij een volgenden druk de modellen der staten te nummeren en daarnaar in den tekst te verwijzen, aangezien nu dikwijls niet duidelijk is, naar welk model verwèzen wordt.

Op pag. 75 staat: „wij zijn nu zoover gekomen, dat wij aan het einde van het jaar onze uitgaven en inkomsten nauwkeurig weten, — . . . . . en uit deze opgaven kunnen wij dan de Balans en Winst- en Verliesrekening opmaken". Alsof alleen de uitgaven en inkomsten de verandering in de vermogensbestanddeelen uitmaakten!!

Op pag. 76 komen wij den volgenden zin tegen: „Vermoedelijk heeft de Vennootschap een reservefonds, wellicht ook een vernieuwingsfonds, waaruit belangrijke installatievernieuwingen worden betaald". Op de balans nu van de beschouwde fabriek komt in het credit wel een post Vernieuwingsfonds voor; op het debet echter geen post Belegd Vernieuwingsfonds, zoodat uit dit „fonds", dat geen fonds is, geen vernieuwingen zullen kunnen worden betaald, zooals de schrijver meent. Volgens de Balans wordt het bedrag van het Reservefonds (juister genoemd: de Reserve, want er is ook geen belegd Reservefonds) jaarlijks vermeerderd met 6 procent, eene allerminst aanbevelenswaardige methode: echter wordt de consequentie niet aanvaard om ook het vernieuwingsfonds met zes procent te vermeerderen, waartoe volmaakt dezelfde aanleiding zou bestaan.

Op de balans mankeert o.a. een hoofd: Dubieuse Debiteuren, terwijl het hoofd Crediteuren op een verkeerde plaats staat.

Op de Winst- en Verliesrekening mis ik winst of verlies op effecten; onder de winstverdeeling is wel opgenomen Reservefonds, echter niet Vernieuwingsfonds, hetgeen onlogisch is, daar beide winstreserven zijn.

Tenslotte moet mij nog de opmerking van het hart, dat ook in het geheel niet behandeld is het belangrijke en lastige vraagstuk, tegen welke waarde het nog aanwezige onverkochte product op de Balans moet worden gebracht, een onderwerp, dat terecht in alle goede boeken over fabrieksadministratie zeer uitvoerig behandeld wordt.

Men mag na de bovenstaande, niet zeer gunstige critiek, terecht vragen, wat de voordeelen zouden zijn van eene goed ingerichte boekhouding, waarbij dan natuurlijk de bovengenoemde fouten waren vermeden. Die voordeelen zouden zijn, dat men een beeld kreeg van zijn bezit, dat zooveel mogelijk met de werkelijkheid in overeenstemming was, dat men de werkelijke kosten van de onderdeelen van het bedrijf zou leeren kennen en dat men een basis voor de kostprijsberekening had, die zuiver was. En, van hoeveel belang dat laatste punt is, zal wel zelden zoo goed gevoeld zijn als juist nú, nu alle suikerfabrieken de noodzakelijkheid onder de oogen hebben te zien van het inkrimpen hunner productie. Een goede kostprijsberekening kan nu direct het antwoord geven op de vraag, hoe de productiekosten en de zelfkosten veranderen, bij verandering van de productie. De productie zou ook kunnen vermeerderen bv. door het vergrooten van de tuinen, en de fabrikant kan voor de vraag komen te staan, hoeveel hij mag besteden voor een nieuw stuk grond om nog juist bij een bepaalden verkoopsprijs van het product voordeel te hebben. Wil men die gegevens uit de boekhouding direct kunnen putten, dan moet daar verschil worden gemaakt tusschen productiekosten en verkoopskosten en tusschen constante kosten en veranderlijke kosten. De constante kosten zijn die, welke ook nog op het bedrijf rusten, wanneer de fabricatie tot een minimum wordt beperkt bv. onderhoud gebouwen telefoonkosten, assurantie, tractement van den administrateur enz. De veranderlijke kosten zijn die, welke veranderen met de grootte van het product, zooals koelieloonen enz.

Wil men de werkelijke kosten van een station kennen, dan is het natuurlijk onvoldoende om alleen de uitgaven, rechtstreeks voor dat station gedaan, als zoodanig te beschouwen, zooals in het bovengenoemde werkje geschiedde. Zoo zal men bv. ook bij die kosten hebben te rekenen, behalve de afschrijvingen ten laste van het station zelve, een gedeelte van de afschrijvingen op het gebouw, waarin het station gevestigd is, het aandeel, dat dit station heeft in de totaalkosten van het krachtstation (ketelbatterij, machinekamer, electrisch licht) enz.

Daarbij kan de boekhouding de hulp van den technicus natuurlijk niet ontberen. Het zou mij te ver voeren hier nader op in te gaan. Alleen nog een enkel woord over de afschrijvingen.

De verschillende methoden kan ik hier stilzwijgend voorbijgaan; ik wil er echter nog eens op wijzen, dat afschrijving moet zijn het constateeren van een zeer bepaald verlies, en niet mag zijn een elk jaar opnieuw te bepalen bedrag, dat men van de winst achterhoudt, en dat afhankelijk is van de grootte van die winst. Het door de depreciatie geleden verlies, dus het afschrijvingsbedrag, moet evengoed door den verkoop van het product worden opgebracht, als bv. het tractement van een machinist. Door velen wordt, geheel ten onrechte, als een aanbevelenswaardige solide, zg. „conservatieve" politiek beschouwd, het zoo spoedig mogelijk afschrijven van een fabrieksinstallatie tot op enkele

guldens. Deze methode is echter niet solide, omdat daardoor ten koste van vroegere jaren de bedrijfsresultaten van latere jaren geflatteerd worden: men krijgt daardoor wisselende onbetrouwbare kostprijzen. En wanneer het dan in latere jaren eens noodig wordt om scherp te concurreeren tegen het buitenland, en de tijden zouden voor de Javasuikerfabrikanten wel eens niet zoo heel ver verwijderd kunnen zijn, dan zal zulks wellicht in den aanvang gemakkelijk schijnen, doordien vroegere jaren ten onrechte belast zijn. En daardoor zal de neiging bestaan, om niet spoedig genoeg de bakens te verzetten, hetgeen wellicht door betere fabricatiemethoden en betere organisatie mogelijk zou zijn. Want, na korter of langer tijd komen kostbare vernieuwingen of herstellingen, en dan zou bij lagere verkoopsprijzen van het product weleens kunnen blijken, dat de zoogenaamde winsten te klein waren om de dan weder onontkoombare afschrijvingen te dragen: of, juister gezegd, dan zou weleens kunnen blijken, dat de zelfkosten, juist uitgerekend, te hoog zijn, om met behoorlijke winst te kunnen verkoopen. En dat bemerkt men te laat, omdat uit „soliditeit" de zelfkosten vroeger te laag zijn berekend.

Ik verwacht in de komende jaarverslagen van suikerfabrieken de opmerking, óf, dat in het afgeloopen jaar maar eens weinig is afgeschreven in verband met de tijdsomstandigheden, óf dat het toch zóó goed is, dat reeds vroeger de geheele installatie is afgeschreven, waardoor nu de productiekosten laag zijn. Het is ermede, als met den heer, die aan iedereen vertelde, dat hij voor dertig gulden een splinternieuw pak had gekocht. Maar hij vertelde er niet bij, dat zijn vrouw den kleermaker vooraf veertig gulden in den hand had gestopt.

Het spreekt vanzelf, dat hiermede niet bedoeld is, dat het onsolide is om een deel der winsten te reserveeren. Doch dan moet uit de boeken blijken, dat deze reserven van vroeger afkomstig zijn, terwijl de kostprijs daardoor nooit mag worden beïnfluenceerd.

Wat dus noodig is, is een goede overzichtelijke organisatie van het geheele bedrijf en eene boekhouding en zelfkostenberekening, die de juiste fabricatie en handelskosten leert kennen, die den invloed van alle bedrijfsonderdeelen op de kosten nauwkeurig doet kennen, en wel op zóódanige wijze, dat à priori direct kan worden bepaald, hoe bij vermeerderde of verminderde toekomstige productie, al of niet samengaande met uitbreiding of inkrimping der diverse installaties, de zelfkosten veranderen.

Wie levert ons een dergelijke organisatie? Met de bestaande literatuur, waarin voor veel gecompliceerder en moeilijker bedrijven deze vraagstukken dikwijls op fraaie wijze zijn opgelost, is zulks waarlijk geen heksentoer.

v. G.

De toestanden in Tapanoeli en de Regeeringscommissie door M. Joustra *1917*.

Onder bovenstaanden titel verscheen niet lang geleden een brochure door den bewerker van den „Batakspiegel" samengesteld, in opdracht van het Bataksch Instituut. Het werkje heeft vermoedelijk zijn ontstaan te danken aan de vele persberichten omtrent de toestanden in Tapanoeli, welk gewest zoozeer de aandacht getrokken heeft, eerstens door de ongeregeldheden in Januari 1917, waarbij de gezaghebber Muller werd vermoord, en tweedens door het kort daarop gevolgde onderzoek van den Regeeringscommissaris J.H. Liefrinck.

De onmiddellijke aanleiding tot het ontstaan echter schijnen de met name er in genoemde artikelen van Dr. R. Broersma in de *N. R. Ct.* van 25, 26 en 30 October 1917 te zijn geweest, in welke artikelen den staf wordt gebroken over de wijze, waarop de Regeering gemeend heeft onderzoek te moeten doen naar de oorzaken der ontevredenheid en gisting in Tapanoeli. De heer Joustra meent daartegenover de verdediging van den Regeeringsmaatregel op zich te moeten nemen en trekt uit zijn betoog als eindconclusie:

„Resumeerende, meenen wij, dat de Regeering een goede daad heeft verricht „met de opdracht aan den Hr. Liefrinck.

„Zij heeft daarmede bewezen, dat zij het recht van vrije klacht eerbiedigt, een „schild wil zijn tegen knevelarij en machtsmisbruik, terwijl ook de persoon harer „keuze alle waarborgen geeft van onderscheid te kunnen maken tusschen waar „en onwaar, proceszucht en inderdaad bestaand onrecht, overdrijving en juiste „afmeting, en van voldoenden tact te bezitten, om dié vormen van onderzoek „te kiezen, die het minst schaden aan het prestige der plaatselijke ambtenaren."

Het laatste deel dezer conclusie, handelende over den persoon van den Regeeringscommissaris, wensch ik geheel buiten het geding te houden. Daargelaten nog, dat men moet aannemen, dat de Regeering na rijpelijk overleg den persoon heeft gekozen, die haar het meest geschikt voor die taak voorkwam, komt het mij voor, dat de persoonskwestie tegenover de zaak zelf geheel op den achtergrond moet treden.

Tegen het eerste deel der conclusie echter: „De Regeering heeft daarmede „bewezen, dat zij het recht van vrije klacht eerbiedigt, een schild wil zijn tegen „knevelarij en machtsmisbruik," wil ik protest aanteekenen en wel voornamelijk tegen de drie laatste woorden. Deze woorden houden een beschuldiging in tegen de ambtenaren van plichtverzaking niet alleen, doch van strafbare handelingen. Zijn dergelijke handelingen gebleken bij het onderzoek, waarom ze dan niet strafrechtelijk vervolgd? In de brochure vindt men er geen documenteering van of het moest zijn: dat er klachten werden aangebracht over „nutteloos en onoordeelkundig „aanwenden der arbeidskracht," „ongelijke verdeeling" en van „knoeierijen, als „waartoe de vaak niet te controleeren handelingen van de voor de uitvoering „verantwoordelijk gestelde inlandsche hoofden en opzichters aanleiding geven." (blz. 14) en verder de zonder bespreking gelaten insinuatie van „clandestien aandraaien der belastingschroef."

De regeeringscommissie had, voor zoover bekend, in opdracht een onderzoek of het gevolgde stelsel van bestuur op de buitengewesten verandering moest ondergaan, wat betreft heerendiensten en belastingen. De bestuursambtenaar volgt in dezen slechts de voorschriften, door de Regeering gesanctioneerd. Doch afgescheiden hiervan behooren m.i. qualificatie's als „knevelarij" en „machtsmisbruik" achterwege te blijven, deze bevatten immer een element van eigenbaat, zijn daardoor niet inhaerent aan een bepaald stelsel. Men zal toch niet zoover willen gaan het in de laatste jaren toch reeds zoo verguisde korps ambtenaren ook dit nog te willen aanwrijven?

Waren de belastingen zoo hoog en de heerendiensten zoo zwaar? Zijn die lasten zoo onmatig geweest, dat zij de oorzaken konden vormen van eene economische ontevredenheid, waarop de geestelijke opwinding kon wortelschieten, zooals de Hr. Joustra veronderstelt (blz. 7 der brochure)? Men diene daarbij in het

oog te houden, dat de Regeeringscommissaris in Tapanoeli kwam, even na de ongeregeldheden in de Bataklanden, waarover toen een stroom van artikelen in de pers verscheen met als middelpunt de oorzaken van den dood van den Hr. Muller. Men zal zich de tegen Resident Vorstman gevoerde campagne zeer goed herinneren, aan welke campagne de *uit de lucht gegrepen* bewering ten grondslag lag, dat de Hr. Muller door den Resident in den dood gezonden zoude zijn.

Zouden niet onwillekeurig deze omstandigheden invloed geoefend hebben bij de beoordeeling der toestanden door de pers en ook door den Regeeringscommissaris? We weten het niet: het rapport is niet gepubliceerd.

Omtrent de belastingen lezen we in het 1e supplement op den Batakspiegel, bewerkt door den Hr. Joustra (uitgave 1913), de volgende opgaven.

Volgens de toenmaals jongste telling (vermoedelijk dus 1912) waren het aantal belastingplichtigen, het bevolkingscijfer en de belastingaanslag voor de onderafdeeling:

Si Lindoeng	10896	54192	18260.05
Hoogvlakte	15000	86002	26092.65
Toba	22374	124031	17304.10
Habinsaran	3273	15706	6966.10
Samosir	14329	70000	17304.10
Batoes	7172	33359	18164.99
Dairilanden	4619	24347	9824.05
totaal bel. plichtigen	77663		
totaal bevolking		407637	
totaal aanslag v/d belasting			*f* 118.918.24

zijnde per belastingplichtige bijna *f* 1.43.

Doch het cijfer voor Toba moet niet goed zijn, [1]) deze welvarende, dicht bevolkte streek heeft in dat jaar minstens *f* 20.000 belasting meer betaald. Rekent men den totaal aanslag op *f* 150.000., waarbij dus voor Toba gerekend zou zijn op ruim *f* 48.000.— in plaats van *f* 17.304.10, dan wordt het gemiddelde nog slechts *f* 1.93 per hoofd.

Van latere jaren worden de belastingcijfers niet opgegeven. Brengt men de verhooging in 1914 (van 2 op 4 %) in rekening en houdt men overigens de genoemde cijfers aan, dan komt men nog niet op het bedrag van *f* 4.— gemiddeld, dat door den Resident Welsink reeds in 1904 als middencijfer werd aangegeven.

Is de economische toestand der Bataklanden zóó achteruit gegaan, dat wat toen normaal was, thans veel te hoog moet geacht worden? Ik kan en mag niet aannemen, dat de Res. Welsink, de Batakkenner bij uitnemendheid, die ongeveer zijn geheele ambtelijke leven onder hen doorbracht, hun vertrouwde en raadsman was, tegen wien zij zich vrij uitspraken en die hun economischen toestand en draagkracht kende, ik herhaal: *ik kan en mag niet aannemen, dat deze persoonlijkheid een te hoog getal zou hebben genoemd.* Het bedrag is trouwens ook niet zoo hoog als de Hr. Joustra wil doen voorkomen op blz. 15 zijner brochure. Bij *f* 4.— belasting rekent men het gemiddelde inkomen van de aangeslagenen op *f* 100.—, niet *f* 200.—, zooals de Hr. Joustra wil doen voorkomen op blz. 15 zijner brochure. Is *f* 100.— zoo veel te hoog geschat? Het onderzoek der

[1]) Vermoedelijk is een fout begaan en het cijfer van Samosir ook voor Toba genomen.

„Welvaarstcommissie," ten rechte „Mindere-Welvaartscommissie" heeft, naar de Hr. Joustra meent te weten (vide brochure blz. 15), aan het licht gebracht, dat, in geldswaarde omgezet, het gemiddelde jaarlijksch inkomen van den Javaanschen landbouwer destijds ongeveer *f* 80.— bedroeg; kan het dan in de Bataklanden niet *f* 100.— bedragen? Men vergete daarbij niet, *dat het bedrag van f 80.— in verband staat met „mindere welvaart"*; er werd in dien tijd zelfs gesproken over *„economische inzinking."* In de Bataklanden heeft men gelukkig daarvan nog niet gehoord.

Andere bestaansmiddelen dan de landbouw zijn er niet talrijk, doch die landbouw zelf beperkt zich niet tot de noodzakelijke voedingsmiddelen. Koffie en benzoë, [1]) aangeplant in het land zelf, geven belangrijke inkomsten: de theeondernemingen in het Siantarsche geven gelegenheid wat te verdienen zonder naar heete streken te moeten trekken. Ook het transport der gewonnen benzoë en koffie naar de kust verschaft velen levensonderhoud, terwijl de rijstvoorziening van de ondernemingen in Siantar en Batang Toroe een belangrijk afzetgebied voor dit artikel opende. Prof. A.L. van Hasselt, die Tapanoeli uit aanschouwing kende, schreef indertijd over de Bataklanden: De bevolking heeft zich geconcentreerd op de hoogvlakten van het binnenland met haar valleien en rivierdalen, de bevolking der hier gelegen afdeelingen Toba, Silindoeng, Mandeling en Angkola is wel tweemaal zoo groot als die van al de overige deelen der residentie. Hier is de grond het vruchtbaarst en de gelegenheid voor voordeeligen landbouw het grootst: hier liggen de rijke koffiegronden van Sipirok en Pakanten en hier vindt men de uitgestrekte vlakte van Groot-Mandeling, die de voorraadschuur van rijst voor de geheele kuststreek zou kunnen zijn. Hier is ook het voornaamste arbeidsveld van de Christenzendelingen in een rijk bevolkte streek, deels voor landbouw, deels voor veeteelt uitnemend geschikt: een gewest, dat tot hoogen trap van welvaart zou kunnen gebracht worden, als door goede en veilige verkeerswegen naar de kust het isolement van het binnenland wordt verbroken en zoodra door spoedige algeheele afronding van ons gebied, allerwege rust en veiligheid en gemakkelijk onderling verkeer verzekerd zijn. Eenmaal zal het Toba-meer het middelpunt kunnen vormen van een bloeiend gewest. [2])

Die rust en veiligheid zijn gekomen en in 1913 kon de Hr. Joustra in het 1e supplement op den Batakspiegel op blz. 35 schrijven: „De algemeene welvaart neemt „zienderoogen toe. De rijstprijzen zijn in 4 jaar tot meer dan het dubbele gestegen. „De Bataks hebben in de laatste jaren veel nieuwe tuinen aangelegd. Veel Bataks „zijn in het bezit van fietsen enz." Sedert werden de verkeersmiddelen nog veel verbeterd. In 1916 werd aan benzoë voor een waarde van ruim *f* 1.000.000, aan koffie (uitsluitend arabica, dus niet van de ondernemingen die alle robusta planten), ongeveer evenveel, aan copra ongeveer *f* 750.000 uitgevoerd, niettegenstaande de oorlogstoestand de prijzen drukte. Toba voerde veel rijst naar de Oostkust uit, ik meen ongeveer 40.000 pikol. De belastingen komen vlot, zonder eenigen dwang, binnen. Alles wijst op een gunstigen economischen toestand.

En de heerendiensten? Cijfers hiervan staan mij niet ten dienste; de klachten (vide blz. 14) werden echter ingebracht over het *zware van den arbeid*, over

---

[1]) De benzoë is in Tapanoeli geen zuiver boschproduct meer, doch wordt steeds meer cultuurproduct.

[2]) Dr. H. Blink. Ned. O. en W. Indië II blz. 299.

nutteloos en onoordeelkundig gebruik der arbeidskracht, over *ongelijke verdeeling*, over *knoeierijen van hoofden en opzichters*, doch in het algemeen *niet over eischen boven het door de Regeering vastgestelde maximum*.

Zeer zeker is 52 dagen heerendienst een zware eisch, doch er moest eenige jaren worden aangepakt om den achterstand in te halen, die door de verwaarloozing der verkeersmiddelen was ontstaan. Kon een toestand blijven voortduren, dat het Batakland met ± 400.000 inwoners, een ontwikkelden landbouw en een vrij groot handelsverkeer, *zelfs geen enkele karreweg naar de kust bezat?* Een dergelijke afvoerweg komt toch zeer zeker der bevolking ten goede.

Deze profiteert dan ook ruimschoots van den nieuwen toestand. Men behoeft, om dit te ervaren, slechts eenigen tijd te gaan staan aan den ingang van den Taroetoengweg te Sibolga en te letten op het aantal inlandsche passagiers, dat met automobielen vervoerd wordt in beide richtingen. De gouvernements-autodienst kan reeds sedert lang het vervoer niet meer bedienen. Europeesche, Japansche, Chineesche en Inlandsche automobielondernemingen nemen een groot deel op en breiden zich steeds uit. Is dit niet een bewijs, dat die weg een dringende behoefte was?

De Hr. Joustra vraagt dan „in alle bescheidenheid", of „ook niet de Europeesche on„dernemers, die bij goede wegen belang hebben, daarvoor zelf wat meer hadden kunnen „doen" en haalt daarbij aan dat in Deli heel wat goede wegen door en op kosten van de verschillende maatschappijen aangelegd zijn. Deze vraag heeft mij zeer verwonderd. Weet de Hr. Joustra dan niet, dat in het heele gebied der Afdeeling Bataklanden *geen enkele Europeesche onderneming bestaat?* Dat alle in Tapanoeli gelegen ondernemingen (uitgezonderd de koffieonderneming Marpinggang bij P. Sidempoean) zich concentreeren tusschen Sibolga en Batang Toroe en op korten afstand ten Z. van deze laatste plaats en dat *deze hun eigen wegen* naar die plaats hebben? Het gebruik der wegen door Europeesche ondernemers beperkt zich dus vrijwel tot den 58 K.M. weg van Sibolga naar Batang Toroe.

Thans, nu de voornaamste en meest noodzakelijke verbeteringen aan het wegennet ongeveer zijn voltooid en dus de zwaarte der heerendiensten vanzelf zou verminderen, nu het grootste deel van het werk is afgeloopen, heeft de Regeering met breed gebaar het maximum aantal dagen teruggebracht van 52 op 35. Gelukkig eerst thans, zegt men onwillekeurig, anders was Tapanoeli nog het afgesloten land van vroeger, terwijl thans zoovele ontwikkelings-mogelijkheden zijn geopend. Het verschijnsel van de vele klachten is wellicht het beste te vergelijken met het schoolgaan van kinderen. Het grootste percentage daarvan vindt de school alleen plezierig, omdat ze daar in de uitspanningen kunnen spelen met andere kinderen; het werk op de school is een kwaad, waarvan ze de noodzakelijkheid niet eens inzien, doch dat ze, om onaangenaamheden te vermijden, in den koop nemen.

Zoo ook hier. Het werk was onaangenaam en de Batak heeft daarover dan ook steen en been geklaagd: thans nu de resultaten er zijn, maakt hij er gebruik van.

In de brochure lezen we op blz. 16: „Men late zich niet bedriegen door het „levendig aanzien van de geheel door sawahs ingenomen vallei van Si Lindoeng „bijvoorbeeld. Voor de dichte bevolking is al die grond meer dan noodig. En „moge de rijstopbrengst hier al zoo groot zijn, dat een deel kan worden uitge„voerd naar minder gezegende streken, lang niet alle sawahbewoners profiteeren „daarvan, terwijl bovendien die verkochte rijst niet anders is dan betaalmiddel „voor andere noodzakelijke behoeften. En dan zijn die minder gezegende, zegt

„gerust armoedige streken zeer vele malen grooter in oppervlakte, dan die enkele „uitverkoren plekjes."

Ik stel daartegenover: men late zich niet bedriegen door het z.g. armoedige, doch meer verwaarloosde uiterlijk van de bevolking: voor het overgroote deel is het gevolg van de verregaande onzindelijkheid, die als volkskaraktertrek op den voorgrond treedt. Men treft in de Toba- en Dairilanden slechts een zeer klein percentage menschen aan, die eenig begrip van verzorging van hun lichaam en uiterlijk hebben. Vrij gefortuneerde Bataksche hoofden ziet men rondloopen in een kleeding, waarvoor een Javaansche koelie zich zou schamen. En zijn de minder gezegende streken, minder gezegend dan b. v. de vallei van Silindoeng, vele malen grooter in oppervlak, zij zijn daarvoor ook vele malen dunner bevolkt, zoodat alleen de betere gedeelten van den grond in bewerking worden genomen en de armoedige grasvlakten, voor landbouw te armoedig of te slecht gelegen, voor vee- en paardenteelt benut worden.

Dat er ontevredenheid en gisting bestond, valt niet te ontkennen: deze stand van zaken wettigde zeer zeker een onderzoek naar de oorzaken er van. Heeft het onderzoek van den Hr. Liefrinck deze oorzaken aan het licht gebracht? We weten het niet, aangezien het rapport niet is gepubliceerd.

In de vele dagblad- en tijdschriftartikelen, alsmede in de brochure van den Hr. Joustra is bij de behandeling dezer materie echter één punt, dat niet gemist kan worden bij de beoordeeling, steeds buiten behandeling gebleven. Tapanoeli is, hoewel ongeveer geheel door Bataks bewoond, niet als één geheel te beschouwen: overal denzelfden maatstaf aan te leggen leidt tot zeer verkeerde conclusies.

Het Z. deel, Mandailing, Angkolo en Sipirok, ook de kuststrook van Baroes, Sibolga en de Batang Toroe-streek, heeft reeds lang geleden aanraking gehad met invloeden van buiten, i. c. met Hindoesche (?), zeker met Minang-Kabausche, en Atjehsche. Daarna onder Nederl. Bestuur gekomen heeft de bevolking, voor zoover die godsdienst nog niet was doorgedrongen, den Islam aangenomen: de tijden van heidendom zijn geheel vergeten. Onder den Islam en te voren ook onder een druk der omstandigheden (o. a. invallen der Padri's) hebben zich rechtsgemeenschappen gevormd, de Koeria's.

In de Tobalanden en het N. W. daarvan gelegen bergland heeft deze aanraking met cultuurinvloeden van buiten nooit of slechts in zeer geringe mate plaats gehad. De ontoegankelijkheid van de omringende gebergten leidde daartoe en de bewoners waren niet erg toeschietelijk. Deze ontoegankelijkheid heeft zich in het midden der vorige eeuw gehandhaafd en eerst tegen het laatste vierde deel, toen de Z. helft van Tapanoeli reeds een menschenleeftijd geopend was en Mandailingers zelfs er over dachten naar Nederland te gaan om hunne studies te voltooien, werd de eerste bestuurspost in het Tobaland gevestigd. Onze rechtstreeksche invloed bleef echter beperkt tot een betrekkelijk smalle strook ten Z. van het Tobameer, waarin de vallei van Silindoeng en het grootste deel van de vlakte aan den Z. O. oever van het meer gelegen waren. Daarbuiten bleef het overige Batakgebied onafhankelijk en vrijwel ontoegangelijk voor cultuurinvloeden tot de tijden van 1905-1908, toen ook deze landstreken werden ingelijfd. In dien tusschentijd won in de bovengenoemde smalle strook de christelijke godsdienst veld, zoodat een groot deel der bevolking daartoe was overgegaan, toen in de andere landen de zending eigenlijk pas begon.

Staatsinstellingen kenden deze Bataks ten tijde hunner inlijving vrijwel niet: zij hadden hun „hoeta": het hoofd van de hoeta was de radja, de koning over zijn tiental onderdanen, die geen gezag boven zich erkende.

Alle verdere rechtsgemeenschappen, hoendoelans, landschappen e. a. met de aan het hoofd staande djaihoetans, radja padoea's enz. zijn scheppingen van ons gezag. *Zij zijn geen adathoofden; in de Tobalanden en N. W. Tapanoeli bestaan geen andere adathoofden dan de radja hoeta's, de dorpshoofden.* De Bataksche vorst Si Singa Mangaradja had dan ook geen rechtstreeksch gezag. Hij was een godvorst, wiens geestelijk gezag werd erkend, doch wiens wereldlijk gezag nihil was. Zijn „vorstschap" belette niet, dat hij reeds voor de inlijving der onafhankelijke landen in behoeftige omstandigheden verkeerde.

Gaan we nu na, waar verzet is gepleegd in de laatste jaren, dan vinden we dat, met uitzondering van één geval (Si Boelan[2], Januari 1916), alle rustverstoringen zijn voorgekomen in de pas kort onder ons gezag gebrachte streken en wel: in September 1915 in Boven-Sorkan, in Januari 1917 in Boven-Baroes en Maart 1917 in Samosir. Het opstootje in Si Boelan[2] mag eigenlijk niet onder de rubriek verzet worden gerekend; het vond plaats in het grensgebied tusschen N. en Z., tusschen Islam en Christendom, waar de boven beschreven verschillen zich toespitsen en betrof meer een onderlinge geschilkwestie, dan wel een verzet rechtstreeks tegen het Gouvernement.

In het Z. Mohammedaansche deel, is in de onrustige tijden van begin 1917 geen zweem van verzet geweest. Toch moet men aannemen, dat de heerendiensten en belastingen daar minstens even zwaar waren, berekend naar het aantal klagers bij den Regeeringscommissaris (vide het extract der artikelen van Flora in de Darmo-Kondo, Ind. Gids 1917 II blz. 1345 v.v.).

In het N. deel was dit geheel anders: het centrale deel daarvan, dat reeds een veertigtal jaren onder ons bestuur staat, heeft geen daadwerkelijk verzet gepleegd, doch, toen in de minder bezochte, afgelegen streken, die vóór de periode 1905-1908 onafhankelijk waren, verzet uitbrak, heerschte in het centrale deel een zenuwachtige onrust. Bij de zich verzettende menigten waren verscheidene personen uit dit Centrale deel afkomstig.

Is dit verschil in optreden alleen te verklaren uit verschil in mentaliteit? Indien het centrale gedeelte van N. Tapanoeli had meegedaan aan het verzet, zoude hierop bevestigend kunnen geantwoord worden. Thans, nu dat niet gebeurd is, wijst het m.i. op iets anders. Indien werkelijk heerendienst en belasting de grondoorzaak van het verzet zouden zijn, dan is het in elk geval niet de *zwaarte, doch het feit, dat er zoo iets als belasting en heerendienst bestaat en geëischt* wordt: De Batak wil gaarne de veiligheid van persoon en goed, die ons bestuur hem geeft, aanvaarden. Hij ziet wel degelijk het groote verschil met vroeger, toen alle hoeta's in onderlingen strijd leefden, doch de lasten, die hij daartegenover op zich moet nemen, vindt hij hoogst onaangenaam.

Een inlandsche ambtenaar, Tobanees van geboorte, bekend bij zijne chefs als een zeer intelligent man, heeft dit ook typisch uitgedrukt. Hij zeide ongeveer, dat men niet moest denken door den Regeeringsmaatregel van vermindering der heerendiensten en belastingen tevredenheid te hebben gebracht. *De bevolking zou eerst tevreden zijn, als de heerendienst en de belasting waren afgeschaft.* De Regeering kan echter moeilijk zoover gaan.

Een inlandsch hoofd, eveneens intelligent man, zeide deze plotselinge vermindering onmiddellijk na de opstootjes een politieke fout van de Regeering te vinden. Wil de Regeering de lasten verlichten, laat ze dat langzamerhand doen: uit deze plotselinge verlichting distilleert de Batak niet, dat de Regeering, bezield met ethische gevoelens, hem te zwaar belast vindt, doch wel, de Regeering, door wat dan ook, zich zwak voelt en een minder beslist optreden wenschelijk acht om alle verzet te vermijden.

De waard vertrouwt nu eenmaal zijn gasten, zooals hij zelf is.

Op het eiland Samosir werd dan ook in de kampongs gezegd: Als we weer vermindering van heerendienst en belasting willen hebben, moeten we maar weer een opstootje maken. Dat zulks nog niet gebeurd is, ligt m. i. alleen in het voortdurende patrouilleeren en het gebrek aan solidariteitsgevoel bij den Batak.

Ziedaar, stemmen uit het volk, die niet in de pers kwamen.

Men maakt dan ook een fout met deze ongeregeldheden te willen vergelijken met opstanden in andere gebieden, die reeds lang onder onzen bestuursinvloed zijn of waar reeds te voren een gevestigd staatkundig leven bestond. De bevolking — eerst sedert betrekkelijk korten tijd onder ons bestuur — had van ouder tot ouder in een toestand van anarchie geleefd: zij was vastgegroeid in het idee, dat er geen wil bestond boven die van elk individu, zeer zeker niet boven die van de radja-hoeta. Zulke bevolkingen zullen zich niet dan langzamerhand aanpassen aan de veranderde omstandigheden, terwijl gedurende dit proces schokken niet te vermijden zijn. De maatschappelijke orde kan nu eenmaal niet gevestigd worden zonder de vrijheid van handelen der individuën te beperken. Er ontstaat dan *vanzelf een gevoel, dat hun te kort gedaan* wordt.

Op den bodem van het reactiegevoel tegen het nieuwe, van *deze sociale ontevredenheid*, niet van een algemeene sociale en economische ontevredenheid, is de geestelijke opwinding het middel tot aanwakkering van het verzet geweest. *Met deze beperking* heeft de Hr. Joustra volkomen gelijk.

Waardoor is deze geestelijke opwinding ontstaan? De Hr. Joustra geeft de zending mede als oorzaak aan, omdat zij, als actie, reactie wekt; hij zegt daarbij tevens als toelichting: „Men mag haar deze, uit den aard van haar werk voortvloeiende onrust en verdeeldheid niet eens kwalijk nemen, indien zij in haar optreden met takt te werk gaat, geen andere dan zuivere en geestelijke middelen bezigt en zich nauwgezet blijft bepalen tot haar eigen gebied." Zeer zeker is dit waar, wanneer de Regeering zich geheel neutraal tegenover de verschillende godsdiensten verhoudt.

Op blz. 6 der brochure lezen we: „De Bataks weten zeer goed, dat op het punt van godsdienst onze Regeering een neutraal standpunt inneemt." De neutraliteit der Regeering is echter zeer welwillend tegenover de christelijke godsdienst, zoo welwillend zelfs, dat het verschil tegenover de andere godsdiensten zeer sterk in het oog springt. In de Bataklanden bijv. bepaalt zich de neutraliteit tegenover de andere godsdiensten, waaronder ook secten als Permalim en Oegama Poetih, waarover nader, zuiver tot het niet tegen gaan. De Christelijke echter wordt met subsidie's en andere maatregelen bevoordeeld.

Ik kan dit geen neutraal standpunt noemen en met mij velen, ook de Batak

niet. Of denkt men soms, dat het geheime G.B. van 1887 (?) iets anders is dan een secret de polichinelle (datum kan ik niet noemen, want het is geheim; de inhoud echter weet iedereen). Dit besluit is de grondoorzaak van het opstootje te Si Boelan [2] in 1916.

Wil de Regeering dit standpunt innemen, dat is haar zaak; men kan het daarmee eens zijn of niet. Doch zij verbeelde zich niet, dat de buitenwereld, waaronder ook de Batak, het standpunt werkelijk neutraal vindt. In de Ind. Gids 1917, II, blz. 1225, kan men daaromtrent een zeer leerzame aanhaling uit de inlandsche pers lezen (uit Midden-Java afkomstig).

In de Bataklanden is de algemeene opinie onder de bevolking evenzeer, dat de Regeering de propaganda van den Christelijken godsdienst ondersteunt en den Islam niet alleen tegengaat maar, dat de Islamiet door haar zooveel mogelijk uit de Tobalanden wordt geweerd. Doch dit is slechts een nevenzaak in de beschouwingen. De hoofdzaak blijft hier de mystieke aanleg van het volk.

De Toba-Batak, die christen werd, heeft zijn voorvaderlijk animistisch geloof bedekt met een vernisje. Het is daarom nog niet verdwenen. Evenals in Europa in de middeleeuwen het geloof aan magie en tooverij bleven voortbestaan en de heksenprocessen het algemeen aannemen van het christendom met meer dan duizend jaren overleefd hebben, is ook thans de Bataksche tooverij nog springlevend. Waar het christendom meer is doorgedrongen, is zij van de oppervlakte van het maatschappelijk leven verdwenen; in de later ingelijfde landstreken, waar het heidendom nog verre de overhand heeft, viert zij nog hoogtij. De stichters der z. g. godsdienstige secten als Permalim, Persitengka, Perhoedamdam, Oegama Poetih enz. zijn dan ook goeroe's, menschen die de z. g. geheime wetenschap van het oude Bataksche animisme beweren te kennen.

Zij, meestal de meer ontwikkelden onder de heidenen, voelen echter, dat ze aan twee zijden terrein verliezen, eenerzijds tegen het door de Regeering geprotegeerde christendom, anderzijds tegen den voor den Batak meer aantrekkelijken Islam.

Het gevolg is, dat zij nieuwe elementen invoeren. Zoo namen de Permalim veel uit het Christendom en uit den Israelitischen godsdienst over, anderen zooals de volgelingen van Goeroe Merangin (stichter van een der Oegama Poetih) zijn overgegaan of zullen binnen kort op het voorbeeld van hunnen leider overgaan tot den Islam.

De Perhoedamdam schijnen zich meer in de richting van den Islam te bewegen, ten minste bij hen zijn geconstateerd het verbod om varkensvleesch te eten, een begin van ritueel slachten en ritueele wasschingen, een soort dikir, en zelfs hier en daar den uitroep: la'illalah. Ook schijnt er contact te hebben bestaan met Islamitische propagandisten van Baroes.

Een gemeenschappelijke karaktertrek van alle secten is echter het verheerlijken van de verpersoonlijking der godsdienstig nationale idee, *Si Singga Mangaradja*, welk karakter sterk in de Perhoedamdam is uitgekomen.

De oorsprong der secte is niet juist na te gaan: de eerste maal, dat zij tot de openbaarheid kwam was in September 1915 (ongeregeldheden in Boven-Sorkam), daarna schijnt zij in het geheim te hebben doorgewoekerd in de moeilijk toegankelijke, afgelegen bergterreinen tot zij in Januari 1917 „een treurige vermaardheid kreeg door den moord op den gezaghebber Muller". [1] Sedert is gebleken

[1] De toestanden in Tapanoeli enz. blz. 4.

dat er uitgebreide vertakkingen bestonden in Boven Baroes, het W. deel der Toba Hoogvlakte, Samosir, Oeloean en Habinsaran, terwijl de hoofdleider schijnt te zijn een zekere Pengambe Djaoeh uit Habinsaran.

In hoeverre de te Pea Radja aanwezige familie van den laatsten Si Singa Maharadja hand in de zaak heeft gehad, is nog niet uitgemaakt. Pengambe Djaoeh is een titel, verleend door S. S. M.; te Taroetoeng is door Boroe Segala, de echtgenoote van wijlen S. S. M., plotseling zoogenaamd de kleinzoon van den overledene, Si Poelobatoe, die in 1907 ook overleden moet zijn, teruggevonden. Niettegenstaande het stoffelijk overschot van dit kind is begraven, niettegenstaande de eeden van hen, die verklaren, dat Si Poelobatoe is overleden en begraven, houdt Boroe Segala vol, dat de echte kleinzoon gevonden is.

Heeft het er niet veel van, of zij door het verloop der ongeregeldheden in begin 1917 tot het idee is gekomen, dat er een levend centrum moest zijn voor de leiding van den algemeenen opstand? Door de verwijdering der zoons van S. S. M. (einde 1916) ontbrak dat, daarom moest een nieuw centrum gemaakt worden. Zonder centrum faalde de organisatie.

Het onderzoek in dezen is buitengewoon moeilijk, omdat de leden der Perhoedamdam onder zwaar eedverband staan, terwijl bovendien vermoedelijk slechts de leiders in de eigenlijke bedoelingen werden ingewijd.

Als lokmiddelen om de goe-gemeente tot toetreden te krijgen en een bijzondere aantrekkelijkheid daaraan te geven, dienden de beloften van onkwetsbaarheid en ziektegenezing, oud-Bataksch toovergeloof, en meer modern: *vrijdom van heerendienst en belasting*, te verkrijgen mede door den vrijheidsoorlog tegen het Ned. Gouvernement. Wapens waren daarvoor niet noodig, te goeder tijd zouden de alang[2] en het brandhout tot klewang en lansen worden.

Het snelle eindigen van het verzet is dan ook m. i. geheel te wijten aan het feit, dat de beloofde onkwetsbaarheid en het ontstaan van de wapens achterwege bleven, dat zelfs onzerzijds, behalve den vermoorden gezaghebber en de bij die zelfde gelegenheid verwonden assistent-demang, bij verschillende ontmoetingen geen enkel verlies te betreuren viel. De zending heeft daartoe niet veel bijgedragen. Zij was van het voortwoekeren der beweging en haar beteekenis even weinig op de hoogte als het Bestuur.

Als laatste, doch niet de minste, oorzaak der sociale ontevredenheid in Tapanoeli wordt nog, zoowel door den Hr. Joustra als door Dr. Broersma, genoemd de reorganisatie van het Bestuur en wel het op zij schuiven der adathoofden. Waar Dr. Broersma dezen maatregel goed noemt, is de Hr. Joustra van een vrijwel tegenovergestelde opinie. Hij begaat echter de fout, waarop ik reeds boven wees, om de toestanden in de Toba- en Dairilanden niet te onderscheiden van die in de Zuidelijke- en kuststreken.

Zooals ik boven reeds vermeldde, bestaan in de Toba- en Dairilanden geen andere adathoofden als de radja hoeta, het dorpshoofd. En het gezag, dat door dezen werd uitgeoefend, was een eigendomsrecht. In den Adatrechtbundel VI blz. 15 v. v. is de aard van het gezag dezer hoofden duidelijk beschreven door den heer H. J. Köhler, toenmaals gezaghebber van Habinsaran. We lezen daarin o. m. het volgende:

„Reeds voor onze vestiging in de Bataklanden kon van een bepaald adatrecht „niet meer gesproken worden, omdat bij de alom heerschende anarchie het recht „van den sterkste maar al te dikwijls gesteld werd boven het adatrecht en een „overheid, tot wien de benadeelde zich kon wenden en die sterk genoeg, was om „zich te doen gelden, niet bestond".

Verder: „Ofschoon *hoeta* niets anders is dan het woord „kotta" in het Bataksch, „zoo zijn de hoeta's het best te vergelijken met de hoeven der oude Germanen. „Het hoofd der hoeta, en de zoowel volgens de adat als door ons gezag erkende „bezitter er van, wordt *radja* genoemd, doch is het beste te vergelijken met de „bezitter van een boerenhoeve, terwijl zijne *ripees* of onderdanen even zoovele „met hunne gezinnen op die hoeve wonende knechten zijn. Tot onderlinge be„scherming sloten de hoeta's zich weder in groepen aanéén, aldus rechtsgemeen„schappen vormende. De rechtsgemeenschappen, wier radja's meestal vermaagschapt „waren, waren vrij stabiel, doch verbonden tusschen twee of meer rechtsgemeen„schappen duurden zelden langer dan het leven van den persoon, die ze tot stand „gebracht had. De *hoendoelans* of districten, zooals deze bestaan in de reeds „onder rechtstreeksch bestuur gebrachte deelen der Bataklanden, zijn dan ook „eene schepping van ons bestuur, dat ter vereenvoudiging der bestuursorganisatie „eenige rechtsgemeenschappen vereenigde onder het hoofd van eene er van. De „Batak, de voordeelen van ons Bestuur inziende, schikte zich in dezen hem opge„drongen toestand, wier consequenties hij dikwijls afkeurde".

Is nu het gezag dier hoendoelans-hoofden (djaihoetan of radja padoea) van dien aard, dat daarop van toepassing kan zijn hetgeen we lezen op blz. 21 der brochure van den Hr. Joustra:

„De Regeering heeft dus bij de doorvoering harer maatregelen hulp noodig en „die vindt ze (vond ze althans) bij de *adathoofden*. Dit zijn de in de oogen des „volks krachtens zijn eigen opvattingen wettig met macht bekleeden. Wat de „kleine man niet duldt en niet zou aannemen van anderen, dat neemt hij — o, „niet altijd zonder verzuchting! — aan van zijn wettige hoofden".

Ik stel hiertegenover nog de meening van den heer L. van Vuuren, vroeger Civielgezaghebber der Dairilanden, thans hoofd van het Encyclopaedisch Bureau van het Dept. van Binnenlandsch Bestuur, die in het dorp, de hoeta, niet alleen de kleinste eenheid ziet, doch zelfs *de eenheid*. Tot „dorpsbonden", zooals dat bij de Karo-Bataks het geval is, waar de „oeroeng" met zijn „pertapaäns" inderdaad een hoogere bestuurseenheid is gaan vormen, is het bij de Toba-Bataks nooit gekomen. Vroeg men aan het dorpshoofd: Wie is uw vorst? dan zal hij U met trotsch gebaar antwoorden: *Ik ben de vorst*. De hoendoelan, een schepping van Resident Welsink is gebouwd op de ongezonde basis van het marga-verband: ongezond, omdat de marga geen territoriale, doch alleen een genealogische beteekenis heeft. Bij de historische ontwikkeling heeft dan ook het marga-verband *niet* geleid tot *eenheid* maar tot *splitsing*. Bij de geboorte was daarom ook de schepping der hoendoelans aangewezen eene verwarringstichtende mislukking te worden. Resident Welsink wist dat ook, doch noodgedwongen heeft hij ze genomen; hij heeft er verdriet genoeg van gehad.

De bestaande djaihoetans en radja-padoea's hebben nooit hun gezag ontleend aan de volksinstellingen, doch aan ons. Indien zij het tot eenig daadwerkelijk gezag brachten, was dat een gevolg van persoonlijke eigenschappen. Waren zij

dan echter niet feitelijk ambtenaren, geen volkshoofden? Ambtenaren, die nog het nadeel hebben, niet bezoldigd te worden door de Regeering, die zij dienen?

Er zijn dan ook talrijke voorbeelden, dat door het Eur. Bestuur gegeven bevelen langs den Djaihoetan of Radja padoea niet werden uitgevoerd. Men, d. w. z. de Radja-hoeta's, wendden zich tot den bestuursambtenaar met de woorden: „Uw gezag erkennen wij, niet tegen U gaat ons protest, maar van hem (Radja II of „Djai-hoetan) nemen wij geen bevel aan. Gelast U ons, dan zal het dadelijk gebeuren".

Indien zij zich hielden, alsof ze het gezag erkenden, was zulks alleen, omdat zij hun belang daarin zagen.

Tot zoover de Hr. van Vuuren. De Regeering heeft, zij het dan ook niet rechtstreeks, evenzeer verschil gemaakt tusschen de koeriahoofden en djaihoetans of radja II. De koeriahoofden werden, hoewel nog niet lang, bezoldigd; de djai-„hoetans en radja II niet (brochure Joustra blz. 21). Ik geloof ook niet, dat de „Regeering de onmisbare medewerking dier hoofden o. m. had weten te verkrijgen, „door in uitzicht te stellen, dat zij voor hunne diensten zouden worden beloond", (brochure Joustra blz. 21) en zich op die wijze heeft schuldig gemaakt aan misbruik van vertrouwen.

Wat de Toba- en Dairilanden betreft, waar juist de opstootjes hebben plaats gehad, vervallen dus al de aangehaalde motieven ten voordeele van een bestuur door middel van de z. g. adathoofden en blijven alleen de nadeelen, die de Hr. Joustra niet over het hoofd ziet, bestaan. Was het dan niet het beste een ingrijpende wijziging aan te brengen en zoo te trachten een beteren toestand te krijgen? M. i. kon de toestand met recht worden vergeleken met een Augiasstal, welke uitdrukking afkomstig is van een hooggeplaatst ambtenaar, niet van het Bureau Buitenbezittingen of Bestuurskorps.

En werd op deze wijze niet evenveel aansluiting verkregen aan het bestaande? Er bestond feitelijk immers niets dan het gezag der dorpshoofden. Dat de djaihoetans en radja-padoea's, van wien een gedeelte van hun autoriteit, hun nimbus, werd afgenomen, zulks onaangenaam vonden, laat zich hooren. Vooral als men den karaktertrek van den Batak, de jacht naar titels en gelegenheid tot knevelarij, in aanmerking neemt, is het te begrijpen.

Deze laatste redeneering is ook geheel van toepassing op den toestand der koeriahoofden.

Hoewel het gezag der koeriahoofden een veel beter grondslag had dan dat der hoendoelanhoofden, heeft de Regeering gemeend, dat de tijd gekomen was om een schakel in te schuiven tusschen hen en het Europeesche bestuur. Daardoor zijn zij in de oogen der bevolking eenigszins teruggegaan in aanzien en vandaar een protest.

Dat de maatregel invloed zou hebben geoefend op de jongste onlusten kan echter niet beweerd worden, in het Z. Batakland zijn geen onlusten geweest; zelfs was er geen onrust in de bevolking merkbaar, het maatschappelijk leven ging zijn gewonen gang.

Het idee van den Hr. Joustra (blz. 24 v./d. brochure) om, indien men den schakel der inlandsche ambtenaren tusschen de volkshoofden en ons bestuur wil schuiven, daarvoor „intellectueele inlanders van een reeds verder gevorderd volk" te kiezen, lijkt mij niet aanbevelenswaardig, zoolang er intellectueele inlanders van hetzelfde volk te vinden zijn. Immers daarmede zou het voordeel, dat de Inl. ambtenaar

het volk kent, zijn nooden en behoeften begrijpt, vervallen en het Inl. bestuurskorps komen onder de zelfde nadeelen als thans het Eur. gebrek aan continuïteit en onvoldoende kennis der toestanden en taal. Elk bestuursambtenaar zal dankbaar zijn, als hij een demang onder zich heeft, die als vraagbaak en raadsman kan optreden in gevallen, waarin zelfs de meest uitgebreide nota van overgave hem geen licht schenkt.

Ook nog de vraag: Waar vindt men een reeds verder gevorderd volk dan de Z. Batak. Naar alles, wat door Mandailingers en lieden afkomstig van Angkola gepresteerd is, lijkt het mij, dat ze niet achterstaan bij andere volken van de Buitenbezittingen, integendeel. Men kan hen moeilijk op één lijn stellen met de Bataks uit Oeloean, Samosir of Dairilanden bijvoorbeeld.

Alles tezamen genomen komt het mij voor, dat de Hr. Joustra in zijne brochure niet gelukkig is geweest. Zijn beschrijving van verschijnselen en toestanden is in veel opzichten niet overeenkomstig de werkelijkheid; hiermede vallen de door hem getrokken conclusies. Er zijn in Tapanoeli fouten gemaakt, doch hoe kan het anders? Feilen is menschelijk, zoodat overal, waar gewerkt wordt, fouten optreden, zelfs te meer, naarmate er harder gewerkt wordt. Doch met alleen de fouten scherp te belichten, zonder het vele goede, dat evenzeer gewrocht werd, ook op den voorgrond te brengen, begaat men een groote onrechtvaardigheid tegenover de harde werkers, die hun uiterste krachten inspanden in het belang van land en volk, die met hunne luttele hulpmiddelen vaak onder moeilijke omstandigheden zooveel wisten te volbrengen, die van „knevelarij en machtsmisbruik" worden beschuldigd en van wien men na dat al toch volle toewijding verlangt en krijgt. Waarlijk, ik heb eerbied voor hun plichtsgevoel.

M.

De *Nederlandsch-Indische rechtspraak en rechtsliteratuur* van 1908 tot 1917 verzameld door Mr. J. H. Abendanon. 1918. W. P. van Stockum en Zn. en G. Kolff & Co, 's-Gravenhage, Batavia.

Bovengemelde uitgave is een vervolg van de bekende, voor allen, die met de rechtspraak h.t.l. te maken hebben onmisbare opgave van rechtspraak en rechtsliteratuur van 1849 tot 1907. Het thans verschenen vervolg, loopende tot 1917, zal door de leden van de rechterlijke macht en de balie met blijdschap ontvangen zijn.

Ontvangen boekwerken.

Korte berichten van het Hoofdbureau van den Burgerlijken Geneeskundig en Dienst, No. 2. Tuberculose, 1918 Albrecht & Co., Weltevreden.

Verslagen en mededeelingen betreffende Indische delfstoffen en hare toepassing, Nos. 3 en 4.

Mijnbouwkundig-Geologisch onderzoek in Benkoelen en Palembang I en II I Rawas-verslag met 8 kaarten. II Benkoelen-verslag met 5 kaarten. 1918. Batavia Landsdrukkerij.

Invoeringsverordening Strafwetboek.

Wetten en verordeningen van Nederlandsch-Indië. Uitgave Hekmeijer en Corporaal No. 31, 1918 G. Kolff & Co:, Batavia.

MEDEDEELING UIT DE VEREENIGING.

Over een door de studiegroep Bandoeng in de maand Juli georganiseerden voordrachtavond lezen wij het volgende in het *Soer. Hbl.*

De Vereeniging voor de studie van kolaniaal-maatschappelijke vraagstukken heeft de goede gewoonte om, behalve in openbare vergaderingen, ook in kleiner kring, in z g. groepsbijeenkomsten, besprekingen te houden. Zij hebben het voordeel, dat daardoor de discussies allicht een meer huiselijk karakter zullen dragen. Maar vooral beoogt men er mede om hen, die niet zoo goed ter tale zijn en over weinig redenaarstalent beschikken, er toe te brengen hun meening, die dikwijls grondig overwogen kan zijn, zonder vrees voor critiek op den vorm, te uiten.

Wie niet gewend is in het openbaar te spreken, ziet daar in den regel erg tegen op. En toch is het zeer wel denkbaar, dat iemand, die de gave der welsprekendheid ten eenenmale mist, over een schat van ervaring beschikt en over een of ander belangrijk vraagstuk een zoo helder oordeel heeft, dat een bespreking daarvan, zij het in nog zoo onliterarischen vorm, eene zeer vruchtbare wordt. Als regel wordt daarom het besprokene op die groepsbijeenkomsten niet genotuleerd, en wordt er ook geen verslag van gegeven in de bladen.

De ijverige groepsvoorzitter te Bandoeng, de kapitein Van de Water, had eenige dagen geleden den heer Van Emmerik, het bekende hoofd van de Wittekruiskolonie bij Salatiga, voor een spreekbeurt uitgenoodigd. Het onderwerp, dat behandeld zou worden, droeg tot titel: „het pauperisme op Java en de emigratie naar de buitenbezittingen, zooals wij de eilanden buiten Java en Madoera nog maar zullen blijven noemen." Inderdaad een onderwerp van niet licht te overschatten belang. Dat groote belang deed mij er dan ook toe besluiten den geachten spreker te verzoeken om hetgeen hij in het midden zou brengen, ook ter kennisse te brengen van de lezers van het Soerabajasch Handelsblad, waartoe welwillend toestemming werd verleend.

Ik zou te zeer van de waarheid afwijken als ik beweerde, dat de uitgesproken rede zich onderscheidde door een klemmend betoog of door stevigheid van cijfers. Integendeel. De spreker wees er herhaaldelijk op, dat alles, wat hij zeide, als zijn eigen subjectieve meening moest worden beschouwd, en, ofschoon hij ons meermalen verzekerde naar zakelijkheid te zullen streven, was die zakelijkheid ver te zoeken. Wij hoorden daarentegen menige bewering, met warmte en overtuiging voorgedragen, die onwillekeurig de vraag deed rijzen of een al te groot optimisme den spreker niet van tijd tot tijd tot wilde fantasieën verleidde. Zoo b.v. toen hij sprak over grenzelooze onbetrouwbaarheid der desahoofden in het algemeen. Dat was toch zoo gemakkelijk te verhelpen. De regeering richte een reuzenschool op voor aanstaande loerah's, die daar gedurende tien jaren onderwijs krijgen en van den Westerling eerlijkheid, energie en andere deugden overnemen. Daarna worden ze op de bevolking losgelaten. De desa's moesten in complexen worden samengevoegd van verschillende klassen onder steeds hooger inlandsche ambtenaren met een maandelijksche bezoldiging van f 25 tot f 1.000, om kort te gaan, het geheele Indische bestuursprobleem werd in een handomdraai opgelost. Wij vernamen allerlei interessante bijzonderheden over een loerah, die bij een desaverkiezing eenige van zijn tegenstanders eenvoudig een paar dagen opgesloten hield, over geophagie en opiummisbruik, over het veemgericht in de middeleeu-

wen, over de wijze, waarop spreker eens in een vergadering van aanzienlijke inlanders was verschenen, gehuld in een lang, rood kleed met een wit kruis, waarom hij den naam van ngabehi abang had verkregen, en vele andere dingen meer: maar, behoudens eenige mededeelingen over eene nederzetting op Malili hoorden wij van emigratie niets. Als vaststaand aannemende, dat er op Java, met zijn sterk aangroeiend zielental, overbevolking heerscht, zoekt hij de oorzaken daarvan in het communaal bezit, in de zorgeloosheid van den inlander, in polygamie en opium, zegt niets te gevoelen voor de leer van Malthus, maar wil den inlander opvoeden tot zelfbeheersching en beperking, daarbij vergetend, dat het juist Malthus was, die van zelf-restraint sprak.

Hij bewondert Willem van Oranje, die zijn leven veil had voor zijn volk en vraagt of ooit een inlandsch vorst zóó voor zijn volk streed, wat later den heer Darma Koesoema aanleiding gaf om fijntjes te doen opmerken, dat hij, als voorstander van een geleidelijke evolutie dezer landen, het wenschelijk achtte om daar tegenover geen namen uit de Javaansche geschiedenis te stellen. Van een grondige behandeling van het aangekondigde onderwerp was geen sprake, debat daardoor niet mogelijk.

En tóch was het een leerzame avond! Want wij gevoelden het, dat hier een man vóór ons stond, die den Javaan kende zooals weinigen, die gedurende een lange reeks van jaren met en voor hem geleefd heeft en daardoor recht heeft gehoord te worden. Zijn oordeel over den Javaan als mensch is vernietigend.

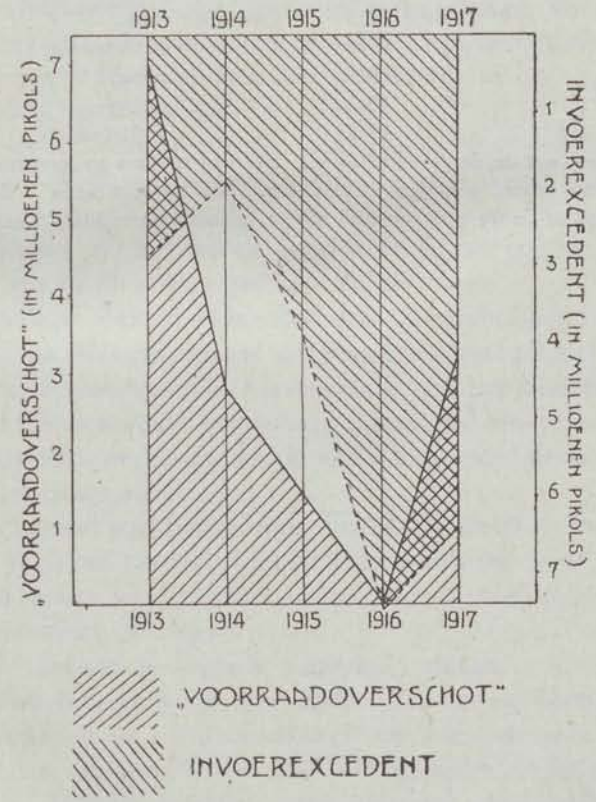
VERBETERINGEN.

Plantaardige volksvoedingsmiddelen op Java en Madoera.

Uit het artikel van den heer P. van der Elst in het Juni-nummer over „Plantaardige volksvoedingsmiddelen op Java en Madoera" is op blz. 511 een grafiek met bijbehoorenden tekst weggevallen, hetgeen onduidelijkheid van het slot teweeggebracht heeft. Inplaats van de alinea „De som van ..... middelmatigen toestand sloot" leze men het volgende:

„Of deze getallen, die wij voor het gemak „voorraadoverschotten" zullen noemen, eenig vertouwen verdienen, kan men eenigermate controleeren door ze te vergelijken met de jaarlijksche invoerexcedenten (totalen invoer in Java en Madoera, verminderd met den totalen uitvoer).

In onderstaande grafiek zijn de „voorraadoverschotten" op de benedenhorizontale en de invoerexcedenten op de bovenhorizontale gebaseerd, terwijl de afstand tusschen de beide horizontalen de gem. som van invoerexcedent en „voorraadoverschot" weergeeft.

Men ziet nu inderdaad, dat er wel eenige samenhang tusschen de beide lijnen is, al is natuurlijk volstrekt niet uitgesloten, dat hier of daar de lijn der „voorraadoverschotten" een of twee millioen pikol rijst van de werkelijkheid afwijkt.

Zijn beide lijnen in hoofdzaak juist, dan zou men geneigd zijn tot de slotsom te komen, dat de op 31 December beschikbare voorraad het grootst moet zijn geweest voor 1913, daarna voor 1917, daarna voor 1916, daarna voor 1915, en ten slotte voor 1914.

Hierbij moet echter rekening gehouden worden met het uit de grafiek blijkende zeer verklaarbare verschijnsel, dat *de lijn der invoerexcedenten die der „voorraadoverschotten" op eenigen afstand volgt*. Een zeer gunstige oogst (zoowel van westmoessonals van oostmoessongewassen) werd gemaakt in 1913; het minimuminvoerexcedent had eerst in 1914 plaats, in welk jaar de opbrengsten zonder twijfel lager waren dan 1913. Men kan dan ook veilig aannemen, dat 1914 nog geprofiteerd heeft van den goeden oogst van 1913, terwijl de nog betrekkelijk hooge invoer van 1913 veroorzaakt werd door nawerking van den middelmatigen oogst van 1912. Omgekeerd zou men ook de gevolgtrekking moeten maken, dat in een minder goed oogstjaar de voorraden sterk worden uitgeput, indien in de voorafgegane jaren de som van „voorraadoverschot" en invoerexcedent ongunstig was.

Men zou dus uit de grafiek ongeveer moeten concludeeren:

Eind 1913 overschot ruim:
„ 1914 „ middelmatig:
„ 1915 „ gering:
„ 1916 „ gering:
„ 1917 „ *middelmatig*.

Verder behoort de derde noot op blz. 509 niet te slaan op „oogsttaxaties", maar op het laatste woord van dezelfde zin (blz. 510): „kwalificaties". Met het woord „uitbreiding" in de 2e noot op blz. 507 is „aanplantuitbreiding" bedoeld.

Hooger Land- en Boschbouw-onderwijs in Indië

door

C. VAN DEN BUSSCHE.

Bij de behandeling van de Indische begrooting voor 1919 in den Volksraad werd aanleiding gevonden aan de mogelijkheid, om in Indië hooger land- en boschbouwonderwijs te doen geven, opmerkzaamheid te schenken.

Reeds in het verslag over de behandeling van deze ontwerpen van besluit in de afdeelingen hadden enkele leden de vraag gesteld, of het mogelijk zou zijn van de wetenschappelijke krachten en instellingen te Buitenzorg gebruik te maken om tot de stichting van een landbouwhoogeschool te geraken.

In antwoord daarop was door den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel namens de Regeering gezegd, dat de vraag of wellicht bij voortgaande ontwikkeling van het landbouwonderwijs de thans bestaande middelbare school tot eene inrichting van hooger landbouwonderwijs zou kunnen uitgroeien, aan de toekomst overgelaten moet worden.

Bij de mondelinge behandeling van de VIde afdeeling der begrooting vatte de heer Z. Stokvis dit onderwerp weer op, door, na aan de boven weergegeven, voorafgegane gedachtenwisseling te hebben herinnerd, te zeggen:

„Ik wil hierover een enkele opmerking maken.

„Deze opmerking wekt den indruk, dat het de bedoeling was, „om de middelbare landbouwschool te laten uitgroeien tot een „hoogeschool, maar de leden, die in de afdeelingen hierover eene „opmerking hebben gemaakt, staan op eene afzonderlijke hooge-„school.

„Het komt mij voor, dat het bezwaar van den Directeur van

„Onderwijs tegen de instelling van hooger onderwijs in Indië „voor een landbouwhoogeschool niet behoeft te gelden.

„Er zijn hier, wat betreft de leerkrachten, genoegzame krachten „aanwezig, die misschien aangevuld kunnen worden met enkele uit „Nederland.

„Maar mij dunkt, dat de in Buitenzorg wonende geleerden niet „behoeven onder te doen voor de geleerden in Wageningen.

„Misschien moet ik hier voor de Inlandsche leden opmerken, dat ook „in Holland niet alle plaatsen, die er voor professorale betrekkingen „zijn, met zoo heel knappe menschen zijn gevuld. Er zijn er ook middel- „matige onder, en de geleerden in Buitenzorg, wat ik daarvan gemerkt „heb, behoeven werkelijk niet voor hen onder te doen".

„De kwestie van de leerkrachten zou dus niet veel moeilijk- „heden geven en ook wetenschappelijke inrichtingen op dit gebied „zijn hier in groote mate aanwezig.

„Wij hebben hier een instituut voor plantenziekten, een metereo- „logisch observatorium, een laboratorium voor economische botanie, „pharmacologisch laboratorium, agrocologisch (sic) -chemisch labora- „torium, een proefstation voor rijst en tweede gewassen en een „proefstation voor het boschwezen.

„Op de landbouwhoogeschool te Wageningen geeft men in ver- „schillende vakken les. Landmeten, geologie, staathuishoudkunde, „leer der plantenziekten enz. en mij dunkt, dat voor al die vakken „hier direct leerkrachten te vinden zijn.

„Dan zou men nog kunnen aanvoeren: waar blijven de studenten, „er is er nog maar een klein aantal? Maar om mij de eeuwige „vriendschap van den heer Teeuwen te verzekeren, zou ik daarop „kunnen antwoorden: laten de menschen uit Holland komen om „hier te studeeren. Dat dit vooral voor de landbouwvakken van „groote waarde is, heb ik menigmaal gemeend te mogen opmer- „ken. Menig adjunct-houtvester, kersversch uit Holland gekomen, „stond hier te kijken als een kat in een vreemd djatibosch. Ook „menig landbouwleeraar, die met zijn Hollandsch diploma hier „komt, zal stellig lang hier moeten zijn, voor hij hier thuis is.

„Wij laten voor politieschool en bestuurschool jongelieden uit „Holland komen, zou het dan ook niet mogelijk zijn jongelieden „uit te laten komen voor den landbouw en voor den boschbouw? „Hier kunnen ze studeeren in de omgeving, waarin zij hun werk „zullen vinden. Hier kunnen zij in de praktijk komen, zoowel bij

„particulieren als bij Gouvernementsbedrijf. Waarom moeten zij „in Holland opgeleid worden, waar zij nimmer de objecten hunner „studie onder oogen kunnen krijgen? Daar kunnen zij Europee- „sche bosschen zien. Daar kunnen zij de Zwitsersche bosschen als „een object van studie kiezen, maar de djati vinden zij daar niet. „Daar kunnen zij in het buitenland kennis maken met hoogstaande „boschbedrijven. Kunnen zij dat hier niet? Een school voor hoo- „ger landbouwonderwijs is hier mogelijk en ook zoo noodig.

„Hier toch zou men eerst de rechte practijk kunnen leeren."

De Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel ging in zijn antwoord slechts weinig verder dan bij de voorbehandeling was geschied; toonde zich verheugd over den lof, die hier implicite aan aan een aantal wetenschappelijke werkers aan zijn departement was toegezwaaid en stelde overigens in wat vage termen een cursus, die op het peil van hooger landbouwonderwijs zou staan, in uitzicht.

Met de besprekingen over dit onderwerp hangt nauw samen het door de heeren Stibbe, van Hinloopen Labberton en Stokvis ingediende amendement op de begrooting, waarbij voorgesteld werd deze te verminderen met het daarop als bijdrage in de kosten van de landbouwhoogeschool te Wageningen uitgetrokken bedrag van *f* 20.000.—, welk amendement in de zitting van 24 Juni met 24 tegen 14 stemmen werd aangenomen.

Wij achten de hier besproken aangelegenheid van zóó groot belang voor de verschillende takken van bodemcultuur in deze gewesten en daardoor voor de algemeene welvaart, dat het noodzakelijk schijnt, de vraag, of in Indië met kans op gunstige resultaten hooger landbouwonderwijs kan worden gegeven, nader onder oogen te zien. Het zij ons toegestaan, daartoe bij de weergegeven redevoering van den heer Stokvis aan te knoopen.

In de eerste plaats dan diens opmerking, dat er in Indië genoegzaam leerkrachten zijn om — misschien na eenige aanvulling uit Nederland — een hooger landbouwonderwijs te organiseeren.

De heer Stokvis richt daarbij zijne verlangende blikken op de wetenschappelijke krachten, die aan verschillende instituten te Buitenzorg zijn verbonden, en hierin ligt eene onderschatting, zoowel van de beteekenis dier instellingen als van de eischen, die voor goed hooger onderwijs gesteld moeten worden.

Het is toch buiten twijfel, dat al de door den spreker genoemde instituten de volle werkkracht vorderen van de daaraan verbonden personen en dat, wanneer men aan die personen tevens het geven van hooger landbouwonderwijs zou willen opdragen, dit niets anders kan geschieden dan ten nadeele van de door hen geleide inrichtingen. Alle voor den land- en boschbouw werkende proefstations en laboratoria hebben de handen vol werk en wij kunnen ons moeilijk voorstellen, dat er ook maar één dergelijke instelling is, waarvan de chef zich niet ten volle bewust is, verre ten achter te blijven bij hetgeen in abstracto in het belang van de bodemcultuur van zijn instituut moet worden geëischt. Men behoeft slechts een blik te slaan in de jaarberichten van den Directeur van het Instituut voor Plantenziekten en Cultures, van het Agricultuurchemisch laboratorium, van het Herbarium en Museum voor systematische botanie of van het Boschproefstation, om de telkens herhaalde klacht aan te treffen, dat, ondanks uiterste inspanning, het van nature gegeven werkgebied slechts voor een gedeelte kan worden beheerscht.

Dit nu behoeft allerminst te verwonderen. De lage trap van ontwikkeling, waarop de inlandsche landbouw in het algemeen nog staat, de vele moeilijkheden, die zich bij de geleidelijke intensiveering van het boschbedrijf voordoen en de voortdurende uitbreiding en wisseling, die de groote landbouw nog ondergaat, plaatsen de wetenschap telkens voor nieuwe vraagstukken en geven zóó talrijke aangrijpingspunten, dat, bij welk gedeelte zij haar taak ook aanvangt — zij het bij de keuze van gewas en groeiplaats, bij de grondbewerking en grondverbetering, bij de zaadveredeling, bij de oogstwijzen of bij de bescherming tegen ziekten en plagen — het eenmaal betreden van eenig arbeidsveld ons onverbiddelijk als eerste openbaring tot bewustzijn brengt, dat dit veld van eene te voren ongedachte uitgebreidheid is.

Iedere maatregel, die op een gedeelte van de werkkracht van aan de Buitenzorgsche instituten verbonden personen beslag zou leggen, moet dan ook noodzakelijk eene benadeeling van de algemeene landbouwbelangen insluiten en het onbestreden feit, dat in Indië geleerden aanwezig zijn, die uitstekend hooger landbouwonderwijs zouden kunnen geven, sluit allerminst in, dat zij ook voor dit doel beschikbaar mogen worden geacht.

Maar ook de eischen, die een hooger landbouwonderwijs stelt,

worden door den heer Stokvis onderschat. Het geven van hooger onderwijs — het verwondert ons, dit juist den Inspecteur van het Middelbaar Onderwijs te moeten opmerken — eischt de volle persoonlijkheid van den daarmede te belasten hoogleeraar. Wel zal veelal het aantal college-uren niet zoo heel groot behoeven te zijn, zoodat veel tijd voor zelfstandigen wetenschappelijken arbeid beschikbaar blijft, die weer min of meer direct aan den land- en boschbouw ten goede kan komen, maar het is een groot verschil of dit werk zich richt naar den persoonlijken aanleg en de neiging van den betrokken hoogleeraar en naar de behoeften van diens onderwijs, of, dat het zou bestaan in het leiding geven aan een volgens wetenschappelijke methoden werkend instituut, waarvan het dagelijksch programma in de allereerste plaats door derden, het belanghebbend publiek, wordt bepaald.

De taak van den hoogleeraar aan een landbouwhoogeschool in Indië zal door de gegeven samenstelling van de Indische maatschappij, die aan alle onderwijs hooge eischen stelt, zeer zwaar zijn en het is eene onmogelijkheid haar te doen vervullen door menschen, die, hoe bekwaam overigens ook, geheel in beslag genomen worden door hunne plichten tegenover de belangrijke en zich voortdurend uitbreidende instituten, waarover hier werd gesproken.

Eene landbouwhoogeschool zou niet minder dan welke faculteit eener Indische universiteit ook, met afzonderlijke leerkrachten moeten worden bezet en daarom strekken de moeilijkheden, die bij de verschaffing van leerkrachten voor het hooger onderwijs in het algemeen moeten worden verwacht, zich tot een landbouwhoogeschool uit; zelfs zouden zij zich daarbij nog dubbel doen gevoelen doordien het aantal wetenschappelijk gevormde cultuurtechnici nog zoo betrekkelijk gering is.

Dat door individueele verschuiving bijzonder geëigende onderwijskrachten, die thans aan de Buitenzorgsche instituten zijn verbonden, vrijgemaakt zouden kunnen worden, brengt hierin natuurlijk geene verandering, omdat hun plaats door volkomen gelijkwaardige krachten ingenomen zou moeten worden.

De heer Stokvis verklaarde het een voordeel te achten, wanneer hoogere land- en boschbouwkundige studiën in Indië werden volbracht, omdat de studeerenden dan in de omgeving zouden verkeeren, waarin zij later hun werk zouden vinden.

In deze uitlating ligt eene zóó duidelijke miskenning van het

hooger cultuuronderwijs, dat wij bij het daarvoor te stellen doel een oogenblik moeten verwijlen. De bedoeling van het hooger onderwijs kan niet anders zijn dan de studeerenden op te voeren tot een ontwikkelingsstandpunt, van waaruit zij desgewenscht zelfstandig aan den verderen opbouw van hun vakwetenschap kunnen medewerken en dat hen verder in staat stelt de voortgaande ontwikkeling van die wetenschap zonder hulp van derden te kunnen vervolgen en de reeds door haar vergaarde en doorloopend te verzamelen nieuwe kennis in de practijk over te dragen.

Afgezien van de noodzakelijke kennis van algemeene en speciale wetenschappelijke werk- en denkmethoden, is voor het vervullen van dezen drieledigen eisch een zeer volledig overzicht van de vakwetenschap als geheel noodzakelijk en bij de keuze van het milieu voor het onderwijs, zal men zoeken naar de plaats, waar dit algemeen inzicht in het studievak het gemakkelijkst en volledigst kan worden verkregen.

Eene opleiding in de toekomstige omgeving kan van veel voordeel zijn bij lager en middelbaar onderwijs, waar het geldt bruikbare krachten te vormen voor een tamelijk eng begrensde taak; waar echter bij het hooger onderwijs de bedoeling voor moet staan menschen te vormen, die steeds vaardig moeten zijn, alles, wat op het gebied van hun vak, zij het ook op ver verwijderde plaatsen en onder sterk afwijkende omstandigheden, wordt toegepast of ontdekt, critisch te verwerken, is voor den studietijd de keuze van eene omgeving, die met het latere werkgebied overeenkomt, van weinig belang. Zij kan zelfs ongewenscht zijn, indien daardoor de onderwijsinstelling in een milieu zou worden geplaatst, dat voor de hoogste vakkundige vorming in mindere mate geschikt is.

De adspirant-houtvester, die een paar maanden lang wat vreemd staat aan te kijken tegen de djatiboomen, die twintig jaar of meer zijn pad zullen beschaduwen, is voor ons geen verschrikking, zoolang wij weten, dat hij zich de methoden en den inhoud der boschwetenschappen, los van boomsoort, plaats en tijd, heeft eigen gemaakt en ook achten wij den jongen landbouwkundige, die in zijn eerste Indische jaren niet de talrijke paddi-variëteiten op den eersten blik weet te onderkennen geen gevaar, zoolang hij in staat is boven het plaatselijk en tijdelijk detail de groote nooden van den Inlandschen landbouw te zien.

Thans moge aangetoond worden, dat inderdaad Indië zich

vooralsnog weinig eigent als milieu voor hooger land- en boschbouwonderwijs.

Vooralsnog — want er vinden gelukkig voortdurend wijzigingen en verschuivingen plaats, die ons een stapje nader brengen tot de mogelijkheid hier hooger land- en boschbouwonderwijs te geven.

Deze verschuivingen verloopen echter zeer langzaam, omdat zij nauw samenhangen met het bereiken van een zeer veel hooger ontwikkelingsstadium van land-, tuin- en boschbouw dan waarin deze cultuurbedrijven hier thans verkeeren en afhankelijk zijn van het verrichten van eene overgroote hoeveelheid streng wetenschappelijken arbeid in deze gewesten.

Als eerste eisch, die wij voor vruchtbaar hooger land- en boschbouwonderwijs aan het milieu, waar dit gegeven wordt, moeten stellen, moge aangevoerd worden, dat dit van het standpunt dezer wetenschappen in hooge mate bestudeerd moet zijn. Slechts wanneer van ieder in de studie-omgeving waar te nemen feit in de studieboeken, de colleges en practica eene verklaring gegeven kan worden, die accordeert met het momenteele standpunt der wetenschap, kan de omgeving bij de studie stimuleerend werken. Juist het groot aantal Instituten, dat te Buitenzorg op botanisch, landbouwkundig, economisch en boschbouwkundig gebied werkzaam moet zijn, levert het bewijs, dat Indië zoowel uit natuurkundig als uit cultuurtechnisch oogpunt nog veelzijdige bestudeering behoeft en dat tal van verschijnselen, die zich hier voordoen, nog geheel onvoldoende bekend en wetenschappelijk gerangschikt zijn.

De mate, waarin de omgeving van een landbouwhoogeschool bestudeerd is, is van directen invloed op de volledigheid en de wijze, waarop bepaalde studievakken kunnen worden gedoceerd, en dit laat zich toevallig zeer duidelijk aantoonen bij een belangrijk studievak, dat naar het oordeel van den heer Stokvis zeer goed in Indië kan worden gedoceerd: de phytopathologie. Door noesten vlijt van een groot aantal onderzoekers gedurende een lange reeks van jaren is den docent van dit leervak in Europa het materiaal gegeven om alle vormen, waaronder beschadigingen van planten en boomen voorkomen, systematisch voor oogen te brengen, de gevolgen daarvan onder zeer uiteenloopende omstandigheden te toonen en de wijzen en resultaten der bestrijding aan te geven. Met bijna absolute zekerheid kan die docent weten, op welk tijd-

stip hij naar een bepaald bouwveld of bosch moet gaan om een zekere dierlijke of plantaardige parasiet in een voor de studie belangrijk stadium aan te treffen en daardoor is het hem mogelijk, in korten tijd een volledig inzicht te geven in alle vragen, die met de bestrijding van bekende of eventueel nieuw optredende plagen verband houden.

En nu in Indië ..... inderdaad is hier reeds een vrij groot aantal plantenziekten en parasieten bekend en zeer enkele daarvan zijn in verband met hun groote beteekenis voor bepaalde culturen voortreffelijk bestudeerd. Veel vaker echter worden insekten en plantaardige parasieten in weinige exemplaren in een verzameling aangetroffen, terwijl, wat de insekten aangaat, omtrent hun levenswijze, natuurlijke vijanden en voedsterplanten niets of slechts weinig bekend is.

Het volledig verwerkt phytopathologisch materiaal is hier dan ook niet voldoende om doorloopend bij de sytematische ontwikkeling van het leervak passende museumspecimina, natuurobjecten en verwijzingen naar de litteratuur te kunnen toevoegen. Er bestaat zelfs nog geen standaardwerk over de systematiek der Indische fauna, en de Britsch-Indische litteratuur laat ons zeer veelvuldig in den steek!

Voor de studie van dit vak, zooals het in het kader van hooger onderwijs past, is daarom het Europeesch milieu veel beter; dáár kunnen de als grondslag noodzakelijke botanische en zoölogische systematiek met talrijke voorbeelden worden toegelicht en kunnen ook de biologische bijzonderheden, waarop de bestrijdingswijzen moeten berusten, volledig worden gedemonstreerd. Dit is het, wat de wetenschappelijke land- en boschbouwkundige noodig heeft, heeft hij het leervak als zoodanig geheel onder de knie, dan kan het speciale geval: de parasitaire Indische flora en fauna hem wel eenigen tijd vreemd aandoen, doch spoedig zal hij ook in het te voren onbekend detail de hem vertrouwde groote lijnen terugvinden.

Dat één hoogleeraar aan de Indische landbouwhoogeschool de leemten in de algemeene kennis van het milieu, die hem bij het doceeren telkens vleugellam zullen slaan, afdoende zou kunnen aanvullen, is ondenkbaar.

Hij zou dan in korten tijd een werk moeten verrichten, dat in Europa in tientallen van jaren door de afzonderlijke en coöperatieve werkzaamheid van dozijnen deskundigen is geworden en gegroeid!

Wat wij hier uitvoerig voor de phytopathologie uiteenzetten, geldt mutatis mutandis evenzeer voor andere voor den landbouwkundige belangrijke wetenschappen als agrogeologie, algemeene plantenteelt, plantenoekologie, boschstatica e. d. m.

Van enkele leervakken, die naar het oordeel van den heer Stokvis in Indië evengoed gedoceerd zouden kunnen worden als in Nederland: de geologie, het landmeten en de staathuishoudkunde geldt hetzelfde in mindere mate, maar daarbij mag niet uit het oog verloren worden, dat deze vakken in het raam van het hooger landbouwonderwijs tot de propadeutische vakken moeten worden gerekend. De kennis daarvan is noodig om het hooger onderwijs in engeren zin te kunnen volgen, maar zij zijn eene voorbereiding daartoe en niet het essentieele deel ervan.

Overigens mag men zelfs voor deze vakken de kwestie niet te luchthartig opvatten: bij de Staathuishoudkunde is de kennis van de cultuurhistorische ontwikkeling van het milieu en de mate, waarin dit statistisch is bewerkt, alweer van grooten invloed op den graad, waarin het onderwijs „levend" en vruchtbaar kan zijn; bij het geologisch onderwijs zou het gemis van geologische kaarten, die op het tegenwoordig peil van die wetenschap staan, zich pijnlijk doen gevoelen en zelfs bij het landmeten zullen zich voor den docent bezwaren voordoen, doordien vele practica — in Europa eene uitspanning — hier een corvée zouden blijken.

Slechts een doorvorscht gebied kan regelmatig de demonstratieobjecten leveren, die voor de systematische en methodische behandeling der land- en boschbouwwetenschappen van zoo overgroot belang zijn en Indië is daarvoor — behalve op botanisch-systematisch gebied — ten eenenmale onvoldoende bestudeerd.

Wat hier onder de thans bestaande omstandigheden en met het beschikbaar materiaal zeer goed en ongetwijfeld beter dan in Nederland kan worden geleerd, is de suikercultuur, de koffieteelt, de djatiaanplant enz. maar hiermede staat men — ook al daalt men tot in de diepste diepsten van het bekend detail af en al tracht men eenig verband tusschen de onderwerpen te leggen — nog zeer ver van hooger cultuurtechnisch onderwijs.

Naast den eisch, dat het milieu eener hoogeschool intensief bestudeerd moet zijn, staat de vordering, dat in dit milieu land- en boschbouw op een hoogen trap van ontwikkeling moeten staan. Hierop werd, toen in den Volksraad de opleiding der candidaat-

houtvesters werd besproken door den Directeur van Landbouw, enz. reeds met een enkel woord gewezen, doch het schijnt gewenscht, dit ook met enkele voorbeelden te verduidelijken. Het eerste daarvan is aan den boschbouw ontleend.

Een van de voor het boschbedrijf belangrijkste eigenschappen der verschillende boomsoorten is de mate, waarin zij, zonder te zeer in hunne ontwikkeling te worden benadeeld, schaduw van soortgenooten en anderen kunnen verdragen. Daarop baseeren zich verschillende wijzen van exploitatie en verjonging, terwijl de regeling van het bedrijf er door wordt beïnvloed.

De vraag van den invloed van het licht breekt daardoor in de geheele boschbouwstudie nu eens op dit, dan op een ander punt door en het is van overgroot belang, dat deze kwestie door den boschbouwstudent van alle zijden kan worden onderzocht.

Nu heeft men in Europa na eeuwen van boschwaarneming en boschaanleg een afgerond beeld verkregen van het gedrag van iedere boomsoort, waarmede men daar te maken heeft en heeft — daarmede rekening houdende — onder zeer uiteenloopende omstandigheden verschillende werkwijzen toegepast, waardoor thans over een groot aantal objecten kan worden beschikt, waarin de wetenschappelijk afgeleide wetten nopens het gedrag van boomsoorten bij verschillende mate van lichtgenot kunnen worden getoond en gecontroleerd.

Ook voor den Indischen boschbouwer is de kennis dezer wetten in algemeene formuleering onmisbaar, omdat wij hier evenzeer te maken hebben met boomsoorten, die veel en zulke die weinig of nagenoeg geen schaduw kunnen verdragen en wij bij onze exploitatie en cultuurmaatregelen daarmede rekening zullen moeten houden.

De demonstratieobjecten ontbreken hier echter nagenoeg geheel, omdat in de — tegenover den levensduur van de boomen weinige — jaren, dat doelbewust aan de voortteling der boomsoorten wordt gewerkt, nog slechts een uiterst klein gedeelte van het aantal typen, waarover zou moeten kunnen worden beschikt voor demonstratie dezer kwestie, is tot stand gebracht.

Hier is dus de geringe ontwikkeling van het boschwezen oorzaak, dat de objecten, waaraan fundamenteele wetten voor den boschbouw zouden moeten worden getoond, eenvoudig nog niet bestaan.

Neemt men daarbij in aanmerking, dat de boomopstanden tal

van jaren voor hunne ontwikkeling noodig hebben, dan is het duidelijk, dat in dit gebrek aan observatieobjecten niet in korten tijd kan worden voorzien.

Een tweede voorbeeld kiezen wij op het gebied van de veefokkerij. Van bekendheid is, hoezeer men in Europa door weloverlegde kruising en teeltkeus den veestapel kwalitatief heeft weten te verbeteren, hoe men door tal van maatregelen in ieder bedrijf allengs komt tot het fokken van dát vee, dat dàár tot de gunstigste bedrijfsresultaten leidt.

Het is uit den aard der zaak van belang, dat een Indisch landbouwkundige deze werkwijze, de bedoeling van iederen afzonderlijken maatregel en hun wetenschappelijk verband leert kennen.

Ook daarbij kan demonstratiemateriaal niet gemist worden en dit vindt men eenerzijds in den geleidelijk verbeterden veestapel, anderzijds in de registratie van de genomen maatregelen in veestamboeken en ten derde in de thans plaatsvindende werkmethoden.

Speciaal in Nederland bestaat daardoor een bijzonder gunstige gelegenheid om den landbouwstudent een volledig inzicht te geven in de methoden die voor verbetering van den veestapel werden gevolgd, de moeilijkheden, die men daarbij moest overwinnen, de fouten, die werden begaan en het bereikt resultaat.

Wil men dezelfde kennis in Indië bijbrengen, dan heeft men de beschikking over proeven die, hoewel ook met volle toewijding uitgevoerd en niet zelden met gunstig succes bekroond, in het algemeen zeer veel minder nauwkeurig zijn vastgelegd en nog zeer veel verder van het te bereiken doel afblijven, eenvoudig omdat zóóveel later begonnen en met een veel minder waardevol veemateriaal aangevangen moest worden.

Slaat men een blik op landhuishoudkundig gebied en ziet men wat in Nederland aan landbouwvoorlichting, aan bevordering der landelijke coöperatie, aan contrôle der uitvoerproducten en wat al meer werd gedaan en vergelijkt men dit met hetgeen op hetzelfde gebied tot nu toe in Indië werd tot stand gebracht, dan is het alweer duidelijk, dat dáár lang toegepaste, zorgvuldig doorwerkte en veelal met succes bekroonde maatregelen een studieobject bieden, terwijl hiér slechts van een hoog te waardeeren, doch weinig omvattend begin sprake is.

De hoogere landbouwstudie moet, zooals wij reeds opmerkten, voormannen vormen, die ál wat in de wereld op landbouwgebied

doeltreffend en vruchtbaar gebleken is, critisch kunnen beoordeelen, om het naar omstandigheden gewijzigd, hier toe te passen en mag daarom niet gebonden worden aan een gebied, waar de land- en boschbouw nog op een zeer lagen trap van ontwikkeling staan, waardoor daar weinig te leeren is, maar dient waar mogelijk, in dié centra plaats te vinden, waar de cultuur van den grond technisch hoog staat.

Dat in Indië één landbouwbedrijf technisch zeer hoog staat, de suikercultuur, doet aan deze algemeene uitspraak geen afbreuk.

Over tal van belangrijke studieonderwerpen als de grondbewerkingsleer, de bemestingsleer, de kennis van het landbouwboekhouden en de bedrijfsleer willen wij, om niet in herhalingen te vervallen, hier niet spreken.

Onze algemeene opvatting is, dat de cultuurhoogeschool de landbouwwetenschap in het algemeen tot op het punt, waartoe zij zich tot heden heeft opgeheven, den studeerenden moet bijbrengen; het bijzondere, primitieve geval: „Indië" zal hem spoedig vertrouwd worden, als hij een werkkring in deze gewesten heeft gevonden.

Het aangewezen milieu voor zoodanige studie is daarom voor een reeks van jaren Europa en niet Indië.

In het voorafgaande zijn wij misschien wat verder in het technisch detail van het vraagstuk: „Hooger land- en boschbouwonderwijs in Indië" ingegaan dan in dit tijdschrift wenschelijk wordt geacht, maar dit was noodig om duidelijk voor oogen te brengen, dat juist het hooger onderwijs in deze wetenschappen in Indië meer moeilijkheden zal ondervinden en daarom tot relatief minder bevredigende resultaten zal moeten voeren, dan wanneer tot de vorming van medische, theologische, juridische of philosophische faculteiten en de samenvoeging daarvan tot eene universiteit wordt overgegaan.

Voor deze studies is minder materiaal noodig, dat niet in laboratoria en klinieken kan worden samengebracht; of is het vooral de litteratuur en bronnenstudie, die het college moet aanvullen — zoodat dit onderwijs, wanneer men zich de daarvoor geëischte groote offers zou willen getroosten — in Indië niet veel ten achter behoeft te staan bij dat in Nederland. Het hooger cultuuronderwijs is echter in zóó sterke mate afhankelijk van de omgeving, waarin het wordt gedoceerd, dat het zeker niet het eerste, misschien zelfs het laatste onderdeel

van hooger onderwijs mag zijn, dat hier wordt geïntroduceerd.

Er moge nog op worden gewezen, dat als erkend bezwaar tegen de invoering van hooger onderwijs in het algemeen geldt, dat eerst het middelbaar onderwijs zóódanig georganiseerd en uitgebreid moet zijn, dat dit voldoende gediplomeerden kan afwerpen om de collegebanken te vullen. Deze hinderpaal bestaat voor hoogere landbouwonderwijs evenzeer als voor welk studievak ook. Het hooger onderwijs in de bodemcultuur eischt onvoorwaardelijk eene vooropleiding als door de vijfjarige hoogere burgerscholen en gymnasia wordt geboden en dat daarop niet afgedongen kan worden, blijkt wel het duidelijkst uit het feit, dat de land- en boschbouwhoogescholen er veelal toe overgaan een eerste studiejaar voor eene propadeuse te bestemmen, waarbij de kennis van natuur- en scheikunde, plant- en dierkunde, mineralogie e.d.m., die van de middelbare school wordt medegebracht, uitgebreid wordt.

Het door den heer Stokvis aangeroerd denkbeeld, dat de studenten uit Nederland zouden komen om hier cultuurtechnisch onderricht te genieten, toont nogmaals — vooral door de getrokken parallel met de „politieschool" en de „bestuursschool" — hoezeer deze autoriteit het hooger onderwijs onderschat.

Wij willen de speelsche gedachte, waaraan hier vorm werd gegeven, maar liefst als een in den feestroes van het Hertogspark geboren concessie aan de Indische nationalisten, die bij het opzeggen van het alphabet gaarne met omega zouden beginnen, beschouwen en er niet verder op ingaan.

Neemt men met ons aan, dat goed hooger landbouwonderwijs in Indië thans nog niet mogelijk is, dan dient ook erkend te worden, dat de billijkheid vordert, zooveel mogelijk jongelieden in de gelegenheid te stellen in Europa hooger cultuuronderrich te volgen. Wij willen dienaangaande slechts opmerken, dat men een groot aantal studenten onder gunstige voorwaarden daartoe naar Nederland zenden kan, eer men tot eene uitgave komt, die ongeveer gelijk zou zijn aan het bedrag, dat voor een hoogeschool wordt gevorderd.

Na het bovenstaande meenen wij te mogen terugkomen op het Volksraadsbesluit, waardoor de gebruikelijke subsidie van f 20.000. voor de landbouwhoogeschool van de begrooting voor 1919 werd gevoerd.

Na lange jaren van strijd is juist in dit jaar de Landbouw-

hoogeschool geopend, waardoor de Wageningsche instelling, die zich reeds jaren de evenknie mocht rekenen van de instellingen op dit gebied in het buitenland, ook officieel gelijkgesteld werd met de andere inrichtingen voor hooger onderwijs in Nederland.

Bij de jongste reorganisatie is, evenals vroeger, in ruime mate met de speciale behoeften van Indië rekening gehouden, zooals bij de raadpleging van het leerprogramma duidelijk blijkt.

Er bestond waarlijk voor Indië reden tot dankbaarheid voor hetgeen door de Ministers van Landbouw, Nijverheid en Handel en Koloniën was tot stand gebracht en in plaats van daaraan in eenigen vorm uiting te geven, wist de Volkraad niet beter te doen dan de onbelangrijke subsidiepost, die als bevestiging van het gemeenschappelijk belang, dat Moederland en Koloniën bij een goed hooger cultuuronderwijs hebben reeds jaren lang de Indische begrooting had gesierd, daarvan af te voeren!

Had inderdaad een weloverwogen en ook door deskundigen gunstig ontvangen voorstel, om tot de oprichting van eene Indische Landbouwhoogeschool over te gaan, bestaan, dan zou er eenige aanleiding geweest zijn om, zooals het heet: „geen Indisch geld voor Nederlandsche belangen toe te staan".

Dit was echter allerminst het geval en wij kunnen ons niet van het gevoel bevrijden, dat hier de Volksraad geen fraai werk deed door de demonstratie van een beginsel te stellen boven eene aan het Moederland verschuldigde uiting van erkentelijkheid.

Den grooten culturen in Indië wachten moeilijke jaren en ook verschillende landbouwbedrijven der bevolking hebben van de zich op het wereldtooneel afspelende gebeurtenissen meer tegenslag te wachten dan waarvan men zich bewust blijkt te zijn.

Om aan de zich reeds duidelijk afteekenende moeilijkheden der toekomst zoo goed het gaat, het hoofd te bieden, zullen alle krachten ingespannen moeten worden en — evenzeer als op politiek en financieel gebied — zal op cultuurtechnisch terrein uiterst doordacht en doelmatig gehandeld moeten worden.

Een van de middelen om dit naar krachten te verzekeren, is, het den Staat, den Proefstations en den grooten landbouw mogelijk te maken, op uitstekend geschoolde cultuurtechnici beslag te leggen. Daardoor is juist in deze tijden het hooger landbouwonderwijs een factor van eminente beteekenis geworden.

Iedere gestie, die aan het bestaande hoogere landbouwonderwijs in Nederland afbreuk doet, terwijl een gelijkwaardig onderwijs in Indië nog niet bestaat en nog niet kan bestaan, is een tegen het belang van deze Kolonie gerichte daad, die sterker moet worden betreurd, naar mate zij door een hooger staand persoon of lichaam wordt begaan.

In dit licht bezien zou niets ons meer verheugen, dan wanneer onze uiteenzetting er toe mocht bijdragen, dat de Volksraad een weg wist te vinden om het door zijne beslissing aan de Landbouwhoogeschool berokkend nadeel te herstellen.

Buitenzorg, 13 Juli 1918.

De Adoptie volgens de Balische adat

door

P. DE KAT ANGELINO.

Eenige regelen aan de adoptie gewijd door Prof. Mr. C van Vollenhoven in *Het adatrecht van Nederlandsch-Indië*, deden me er toe besluiten, dit onderwerp nader in studie te nemen.

In aflevering 6 van genoemd werk en wel op bldz. 480 lezen wij over adoptie het volgende:

„Frequent is op Bali adoptie (ngoendoel) van een zoon; de „adoptant mag geen zoons hebben, de geadopteerde kan het kind „zoowel van een bloedverwant als van een vreemde zijn.

„De daad van adoptie geschiedt bij gezegelde acte, gaat met „vormen en offers (meras) gepaard, en geeft recht op enkele „dagen vrijstelling van dorpsdienst. Het rechtsgevolg is, dat de „geadopteerde voortaan geheel als kind geldt van den adoptant, „ook in zaken van huwelijks- en erfrecht; alleen schijnt een aan- „genomen zoon met een eigen dochter van den adoptant te „kunnen trouwen.

„Voor de adoptie op Lombok (ngoendoel, peras) — van een „zoon door een zoonloos man — was voorheen schriftelijke toe- „stemming van den vorst of van diens districtshoofd noodig; „misschien met het oog op 's vorsten naastingsrecht tegenover „zoonloozen, waarover onder erfrecht. Afzonderlijke gegevens over „Sasaksche adoptie ontbreken. Zoons uit bijvrouwen kunnen den „vorst opvolgen; soms neemt een zoonlooze vrouw den zoon „van een der bijvrouwen aan als haar zoon".

Ik moet aanvangen het bovenstaande aan een nadere beschouwing te onderwerpen, om daarna het eigenlijke onderwerp ter hand te nemen.

Verschillende Balische geleerden, aan wien ik de vertaling

adoptie — ngoendoel voorlegde, kende die Balische uitdrukking in deze beteekenis niet.

Zij vertaalden „ngoendoel" met „het haarscheren", de naam voor een feest, dat gegeven wordt, wanneer de jeugdige Baliër (veelal op driejarigen leeftijd) de hoofdharen worden geschoren, welke behandeling gepaard gaat met het brengen van offers en ander ceremonieel.

Voor „ngoendoel" gaven zij tevens op: „het op zich nemen van den heerendienstplicht" (ngoendoel ajahan), of ook het als gemachtigde voor iemand optreden.

Figuurlijk gesproken zou adoptie wel met „ngoendoel" aangeduid kunnen worden, omdat de eerste plicht van den geadopteerde is, den heerendienstplicht van zijn sentana vader (adoptant) later op zich te nemen.

In geen der wetboeken, waar toch herhaaldelijk over adoptie gesproken wordt, kwam ik ooit het woord, „ngoendoel" tegen, maar wel „kaänggen pianak," wat woordelijk vertaald beteekent: „het aannemen van een kind"; ook vindt men „ngidih pianak", wat beteekent: „een kind vragen", terwijl een derde uitdrukking „njentanajang" aanduidt: „iemand tot sentana maken".

Op dezelfde bladzijde (zie hierboven) schrijft Prof. van Vollenhoven: „alleen schijnt een aangenomen zoon met een eigen dochter van adoptant te kunnen trouwen".

Deze veronderstelling moet geheel en al verworpen worden, want zoo'n huwelijk zou volgens de begrippen alhier een zwaar vergrijp uitmaken.

Toch is het mogelijk, dat wellicht uit processtukken of uit andere litteratuur gebleken is, dat een adoptief zoon was getrouwd met de dochter van adoptant en kan deze toestand verklaard worden door het feit, dat de aangenomen zoon al tevoren getrouwd was met de dochter van adoptant en eerst daarna, door zijn schoonvader dus, is aangenomen als sentana, wellicht nadat diens eenigen zoon was gestorven en dus geen mannelijke erfgenamen achterbleven. In dat geval vindt geen „meras" plaats.

Hoewel een dergelijke adoptie ook zeer eigenaardig is en meer lijkt op het bovengenoemde „ngoendoel" (iemand als gemachtigde aanstellen), komt deze toch vrij veel voor over heel Balie, en is daartegen niet veel te zeggen, omdat, zooals reeds gezegd, het huwelijk gesloten was, vóórdat de gehuwden broer en zuster werden.

Bovendien vindt daarbij geen „meras" plaats, terwijl juist die ceremonie adoptant en geadopteerde van één bloed maakt.

Heeft iemand evenwel reeds een zoon aangenomen, en is deze reeds als zoodanig gewettigd(meras), als het ware van één bloed geworden, dan is het naar de opvattingen der bevolking hier onmogelijk, dat deze sentana nog met een dochter van adoptant (zijn sentana vader) zou kunnen trouwen, omdat die dochter na deze wettiging de wettige zuster van den geadopteerde is geworden en beiden zich door een huwelijk zouden schuldig maken aan bloedschande (gamia gamana), een adatmisdrijf, waarop vroeger de dood en thans levenslange verbanning is gesteld.

Zooals boven reeds gezegd, brachten deze korte mededeelingen van Prof. van Vollenhoven en ook de klacht van ZHoogGeleerde, dat nog zoo weinig over Bali geschreven werd, mij op de gedachte o.a. de adoptie nauwkeurig na te vorschen.

Te meer lokte mij dit onderwerp aan, omdat de adoptie een instelling is, die in welk land ook, ongetwijfeld herhaaldelijk aanleiding geeft tot onderlinge geschillen, hoeveel te meer dan in een inlandsche maatschappij.

De bestuursambtenaar op Bali als Voorzitter of Leider van den Raad van Kerta's komt herhaaldelijk met deze geschillen in aanraking; voor alles behooren hem dus de bestaande instellingen en gebruiken helder voor den geest te staan.

Op geen enkel gebied misschien bestaan zóó uiteenloopende opvattingen als op dat van de adoptie, zoodat gebruiken, die in Zuid-Bali volkomen gerechtigd heeten, in Boeleleng b.v. als de grootste ongerechtigdheid worden verworpen of met een meelijdend schouderophalen van de hand worden gewezen.

Doel der adoptie.

Naar sommigen meenen zou de Baliër zich door het instituut der adoptie hebben willen beveiligen tegen het naastingsrecht der Vorsten, voor zoover dit betrof nalatenschappen van zoonlooze ouders, welke nalatenschappen door den Vorst werden genaast, als de vader was overleden.

Dat dit naastingsrecht geen uiting van grof despotisme was, blijkt wel hieruit, dat deze aangelegenheid geheel geregeld werd in de wetboeken.

Op de bladzijden 56 en 57 van het wetboek Agama b.v. (Hoog-Balische vertaling) staat:

Wenten djanma makoerenan bekoeng (tan madroewe pijanak), pet padem siki-siki, jan sane loeh padem, sane mowani ngambil droewennje wantah kalih doeman, jan sane mowani padem, sane loeh ngambil adoeman asing-asing padem rihinan kaambil droewennje antoek Ida anak agoeng.

Jan makekalih padem, ida oegi ngambil sami padroewennje.

Wenten djanma tan madroewe pijanak polih njelang droewe, raris padem djanmane njelang, inggih sang madroewe „Kailangan droewe" wastan ipoen.

Sapedroewen djanmane tan madroewe. pijanak, jan ipoen padem, sang, Praboe wenang ngambil.

Indien iemand gehuwd is met een vrouw, die hem geen kinderen schonk, en een van hen sterft, dan zal bij vooroverlijden van de vrouw, de man twee derde gedeelte nemen; overlijdt de man eerder, dan zal de vrouw een derde nemen; de overige eigendommen van hen die eerder overleden, vervallen aan den Vorst.

Zijn man en vrouw beiden overleden, dan mag de Vorst alles nemen.

Indien er iemand is, die geen kinderen bezit, maar van anderen eigendommen heeft geleend, en deze persoon overlijdt, vervallen alle eigendommen aan den Vorst en wordt dit genoemd „*Kailangan droewe*", voor dengene die de goederen in leen gaf „*droewe.*"

Op bladzijde 73 van het Wetboek Adi Agama komt een ongeveer gelijkluidende bepaling voor.

Hieruit blijkt voldoende, dat de eigendommen van kinderlooze ouders na hun dood geheel aan den Vorst vervielen, en bij overlijden van een der echgenooten voor een gedeelte den Vorst toevielen.

Wordt in de Wetboeken van kinderlooze ouders gesproken, in de practijk nam de Vorst alle eigendommen, ook indien de ouders alleen dochters nalieten.

Wanneer men ouden van dagen vraagt, waarom de Baliër niet rust en niet tevreden is, voordat hij de zekerheid heeft, dat zijn tak zal blijven voortgroeien, dan zal hij vertellen van het oude boek, oud als de wereld zelve, welk boek genaamd wordt „Poetroe Pesadji" en dan zal hij verder vertellen van de wreede God Sang-

hijang Jame, die allen, gestorven zonder achterlaten van nabestaanden, zal pijnigen in het hiernamaals, waar zij zullen gevoerd worden naar een grooten berg genaamd „I m a w a n" en daar zullen zij met de beide voeten gebonden worden, opgehangen met het hoofd naar de aarde gekeerd aan een bamboestoel, en onder hen op den grond zijn scherpe spitse steenen, waar tusschen mannelijke en vrouwelijke muizen rondspringen, de mannelijke wit van kleur, en de vrouwelijke met zwarte huidjes.

En die muizen zullen knagen aan de bamboe, waaraan de ongelukkige hangt; langzaam, heel langzaam zullen zij knagen, en dag na dag zal die bamboe verder worden doorgeknaagd, en de ongelukkige kan de uren tellen, die hem nog resten, voordat hij zijn schedel zal verpletteren op de steenen beneden hem.

Dit zal de straf zijn voor hen, die deze wereld verlaten zonder nakomelingen te hebben.

Wat leeren de Wetboeken ons omtrent de Adoptie?

In de Agama Koetharamenawa staat over adoptie het volgende:

Wenten djanma angingonin djanma rare pianak anak lian, djanma loeh pitoewi moewani, kaanggen pianak antoek sane ngi ngonin, sawatara wenten limang tiban, soewennja, risampoen oening ngambil karija rare poenika kantjit boedal rare ike ngoengsi reraman ipoen moele, sawireh tan sandang antoek ipoen irika ring oemah sane ngingonin, wenang ipoen menebas dewek 2500, jan sampoen kapras djanmane rare antoek sane ngengonin toer kesaksinan antoek bendesa pilih te angoendang-ngoendang wong bandjar, tingkahe sadoeke memeras, wenang rare iki nebas dewek 8000, janing tresna rare ike, ring sane ngingonin dewek ipoen, pilih

Als er iemand is, die de zorgen voor het kind van een ander heeft op zich genomen, hetzij het kind, dat hij aannam was van de mannelijke of van de vrouwelijke kunne, en na een tijdsverloop van ongeveer 5 jaren, wanneer dit kind reeds in staat zijnde te arbeiden, te kennen geeft liever naar zijn ouderlijk huis terug te willen, omdat het kind in het huis van zijn verzorger zich niet tot hem voelde aangetrokken, dan zal dat kind zich behooren vrij te koopen door betaling van 2500 kepeng; was evenwel dat kind reeds als sentana gewettigd (meras) en was van deze wettiging mededeeling gedaan aan den Bendesa terwijl ook de

te sampoen maswe adasa tiban, tan wenang witjaranin, (tan jogija sangkalen rare poeniki) lingnging sastre.

bandjarleden op de hoogte waren gebracht, dan zal in zoo'n geval een losprijs van 8 pekoe moeten betaald worden.

Is het aangenomen kind echter zijn verzorger genegen, en woonde het reeds 10 jaar met hem samen, dat betaamt het niemand dit te betwisten.

Aldus luiden de boeken.

Bij de regelingen van het erfrecht, zooals dat is behandeld in het Wetboek Agama, worden evenmin de geadopteerden vergeten; op bladzijde 72 (H.B.V.) vinden wij het onderstaande:

Wenten djanma madroewe pijanak roras, oetjapang mangkin: saking pangandikan ida Batara-Manoe, ring djanmane sami, mangda eling ring papatoenane moepoetang karja, wantah nem-nem pijanake wenang wehin droewe tatamijan, pijanake malih nem-nem, tan wenten polih droewe tatamijan:

Er is een mensch, die twaalf kinderen heeft. En wat nu gezegd wordt, is naar de bevelen van Ida Batara Manoe aan de geheele menschheid, opdat zij kennen en onderhouden, wat bevolen is en wat betaamt en volkomen is.

Want slechts zes van hen zullen de erfgoederen krijgen en de andere zes zullen daarvan niet krijgen.

Inggih tjatjakan ipoen sikisiki, poeniki:

En nu volgt een omstandig verhaal omtrent hen die een aandeel krijgen, nml.

1. .....
2. .....
3. Pijanake wit saking paweweh njama, jwadin koela warga,
4. pijanake ne kaidih, kanggen pijanak antoek anak lian,
5. .....
6. pijanak anak lian ne kakoetang, raris kadoedoek kapoepoe kaänggen pijanak.

1. .....
2. .....
3. Het kind, dat door broers of familieleden is afgestaan.
4. het kind, dat is aangenomen van niet familieleden.
5. .....
6. het kind, dat door de eigen ouders aan zijn lot is overgelaten (verstooten) en toen als eigen kind is aangenomen.

Inggih sane nem-nem moeng-g'wing arep poenika, wenang polih droewe tetamijan.
Sane tan wenang polih droewe tatamijan:

1 — 5. .....
6. pijanak djanmane nista wangsa, ne kaänggen pijanak.

Jan pijanak saking paweweh anak, miwah pijanak anak lian kaanggen pijanak, patoet wehin doeman atengah bagi, nanging tan sareng ngedoem tanah padroewejansang ngangkenin pijanak.

Jan tan madroewe pijanak pakarijan 'ndewek, wenang pianak pawewehé, jwadin pijanak anake lian ne kaäkoein pijanak, ngambil (nami) sapadroewejan sang ngakoewin pijanak.

Wat deze zes aangaat, zij krijgen een aandeel in de nalatenschap.

En hieronder volgen zij, die geen recht daarop kunnen doen gelden:

1 — 5. .....
6. Het kind van lage kaste als eigen kind aangenomen.

Een kind gevraagd van andere menschen behoort de helft der erfgoederen te ontvangen, edoch zal het niet gelijk opdeelen voor zoover het de landerijen betreft van den persoon, die hem als kind aannam.

Bezit deze evenwel zelf geen eigen kinderen, dan zal het aangenomen kind (gevraagd of aangenomen van andere menschen) alle bezittingen van adoptant ontvangen.

De daad van adoptie gaat gepaard met vormen en offers, zooals dit is voorgeschreven in het Wetboek „Tjatoer Joega," waaruit onderstaande regels zijn afgeschreven.

Tingkahing mameras anak alit kodjaring sastra tjatoer wangsa.

Moewah janama sang tjatoer djanma, Brahmana, Satrija, Wesia, Soedra, harep anama poetrapoetri, kawenanganija, kang sama wangsa, sadoeroeng maketoes, wenang dinama poetrapoetri, nging sahawidiwidane, makasaksi Sanghiang trijodasesaksi, kasaksen dening Brahmana resi siwa sogate, jan woes samangkane, preside poetre-

En nu volgt de wijze, waarop kinderen behooren gewettigd (mameras) te worden, bij adoptie. Indien iemand tot welke der vier kaste ook behoorende, hetzij die der Brahmanen, Ksatria, Wesia of Soedra's een kind wil aannemen, hetzij van de mannelijke of van de vrouwelijke kunne, zoo behoort hij dit kind als zoodanig aan te nemen, voordat de tanden gewisseld zijn.

peremangke, kateke ring dlahening dlahe.
Nian tingkahing banten paperasan angadeg sanggah soerija, moenggah soetji, 2 densangkep, sornija goeling bebangkit, densangkep sahabantennija, tekaning tetabasan, sahasasajoet mahadandanan, solas soewahan, tekeng prajassiste loewih, madoedoes matjatoer koemba, sahadaksina gde, artannija 1700, sahapangoelapan pangambejan, sahelis panjeneng, isoeh-isoeh, segawoe tepoeng tawar asep menjan astanggi, tataboewan djangkep.

Ook zal het kind van dezelfde kaste behooren te zijn,

De toebereidselen tot die wettiging en de offeranden daarvoor noodig, worden ook nog hier boven vermeld, maar dit is voor ons onderwerp niet van zooveel gewicht, terwijl de beteekenis bovendien in goed Hollandsch niet is weer te geven, vanwege de eigenaardige terminologie.

De Vorst van Tabanan heeft ook een Edict (Peswara) uitgevaardigd, wellicht om eenigen regel te brengen in den chaos van opvattingen en uitleggingen, die omtrent de adoptie onder de bevolking bestonden.

Wat 's Vorsten Edict zegt, volgt hieronder:

Artikel 12.

Miwah jan wenten kawoele djabe sinalih toenggil mangelah pianak loeh, wantah adiri djoega, pilih jan kasawoehin moenji, antoek rarame, moewah njaman ipoen jadian pianak njamane kahangge sidde sentana, jan anesamangkana keni rarame dehe poenike teher aparasadoe ring bandesan ipoen njadoewang in-

Indien iemand van lage kaste zijnde slechts een eenige dochter bezit, dan is hij gerechtigd na behoorlijk overleg met de naaste familieleden, deze dochter, al is zij een eigen kind tot sentana aan te nemen.

In dat geval zal de vader van het meisje daarvan tevoren kennis geven aan zijn Bendesa,

dik hidepnije kadi ring harep, teher irerama dehe poenike keni djinah goeng arte 250, makelaban i Bandesa side pesegeh, ibandesa keni glis ngawarahang ring wong desanije, sami sawewengkaning Baleagoeng nije, makadi ngoeninge, ring ida sang ngamel desa poenika keni iwong desa ike sami oening ring tingkah indike sang masadoe, ne kadi ring arep, moewah iraraman dehe ike, teher, atoer soepekse ring Goestin ipoen, mekadi noenas soerat pangeling-ngeling sahetjap keni mepet moenggwing soerat saindik manah nije, wekasan, jan ane wong Bandjar toenggil Bale agoeng, keni ngrangkatang dehe ika, keni mamargi sekadi salinging soerat pangeling-ngeling poenika, tan kwasa kamesehan antoek pikanda, jan wantah itroena sang ngrangkatang ika, sampoen satinoet kadi oedjaring soerat pangeling-ngeling iki, teke jogija itroena ika njaloek sentana; jan tan arep itroena ika njaloek sentana, teke jogija dehe ike pasahakene, toeritroena kadenda goeng arte 24500, denda ika mantoek ring Sang adroewe kaoele wadon, tekaning dehe ika mantoek kadi djenar, jantan iraraman dehe ika madarma kadi kotjaping harep, teke jogija dehe ika krangkatang mamargi patoeting panoembas.

aan wien hij een bedrag groot 250 kepeng behoort af te dragen, welk bedrag den bendesa toekomt; deze zal dan ten spoedigste hiervan kennis geven aan al de onder zijne bevelen staande lieden, voor zoover zij behooren tot een *Baleagoeng*, en tevens aan den Landsheer die over de betrekkelijke desa heerscht, opdat een iegelijk van hun bekend zij met het doel der personen zooals boven reeds vermeld; voorts zal de vader kennis geven aan den poenggawa, teneinde een bewijsstuk te vragen behoorlijk van een zegel voorzien opdat het kracht van bewijs hebbe.

Mocht te eeniger tijd iemand van dezelfde kampong of van dezelfde Baleagoeng dit meisje willen huwen, dan zal als eerste eisch gesteld worden, dat hij onvoorwaardelijk zich onderwerpt aan den inhoud van den sentanabrief, die onaanvechtbaar is en blijft.

Is hij genegen zich daaraan te onderwerpen, dan behoort hij als zoon (sentana van zijn schoonvader beschouwd te worden.

Is de jonge man daartoe niet genegen, dan wordt de jonge vrouw van hem gescheiden, en hij beboet met 24500 kepeng, welke boete aan den Vorst of aan den Heer, die

over hun gesteld is vervalt, terwijl de vrouw naar het huis haars vaders teruggaat. Mocht de vader evenwel geen vordering instellen, dan behoeft de jonge man geen boete te betalen, en kan een koophuwelijk gesloten worden.

Artikel 13.

Moewah jan ane wong lijan Bale agoeng, keni ngerangkatang dehe ika, jen woes atjihna raraman dehe ika kadi ne ring harep, jen itroena woes anoet sakadi ne moenggwing pangelin-ngeling ika, wenang itroena njaloek sentana, jen troena nore karse tinoet, teke wenang belas djoega dehe poenika, itroena tan pahawanan danda, dening sijos Baleagoeng, jang nore njadoewang ring ibandesa, moewah tan pasoepeksa, nore ana ngambel pangeling-ngeling, jan wenten kawoela ngrangkatang teke jogija noembas patoeting pangarga.

Is er iemand, behoorende tot een andere Bale-Agoeng, die de sentanadochter wil huwen, en hiervan is mededeeling gedaan aan degenen als boven vermeld, en is de jonge man genegen zich te onderwerpen aan den inhoud van den sentanabrief, dan zal hij als zoon (sentana) worden aangenomen. Indien hij niet genegen is sentana in het huis zijns schoonvaders te worden, dan zullen het meisje en de jonge man gescheiden worden, maar de laatste zal niet beboet worden, aangezien hij van een andere Bale-Agoeng is. Is geen mededeeling aan den Bandesa gedaan en is geen sentanabrief opgemaakt, dan zal, in het geval iemand de dochter wil huwen een koophuwelijk behooren gesloten te worden.

Beschouwingen waartoe deze wetsbepalingen aanleiding geven.

In het wetboek Koetaramenawa vinden wij:

a. Zoowel een jongen als een meisje mag aangenomen worden.

b. Het aangenomen kind behoort gewettigd te worden (meras).

c. Na een verblijf van tien jaren in het huis van den verzorger, zal geen geschil meer over de adoptie mogen ontstaan.

d. Zoolang de termijn van tien jaar nog niet verloopen is, zal adoptant zich nog los kunnen koopen.

Die losprijs behoort in dezen natuurlijk opgevat te worden als eene billijke vergoeding voor de door adoptant gemaakte onkosten ten behoeve van de geadopteerde.

Een bedrag van 8 pekoe (ongeveer twaalf gulden) lijkt niet veel, maar was in vroegere tijden, toen de munt zoo zeldzaam voorkwam, een vrij belangrijk bedrag.

Uit het Wetboek Agama voegen we aan de vorige punten nog toe:

e. De geadopteerde kan rechten doen gelden op de nalatenschap.

f. Een aangenomen kind van lagere kaste dan adoptant is van de erfenis verstoken.

g. Indien naast de eigen kinderen nog aangenomen kinderen aanwezig zijn, betaamt het aan deze aangenomen kinderen slechts een half aandeel te schenken van de nalatenschap, edoch zullen de gronden, toebehoorende aan adoptant niet aan geadopteerde mogen worden nagelaten.

Heeft geadopteerde geen eigen kinderen, maar alleen aangenomen kinderen, dan zal de geheele nalatenschap aan hen behooren te vervallen.

Ten slotte stelt het Wetboek Tjatoer Joega nog als eisch:

h. De adoptie behoort te geschieden voor en aleer het kind de tanden gewisseld heeft.

In de door den Vorst van Tabanan uitgevaardigde Edicten wordt alleen behandeld het verheffen van een eigen dochter tot sentana, waarin als eischen worden gesteld:

j. Een gezegelde acte van wettiging.

k. Mededeeling van de adoptie aan Bendesa, de bandjarleden en de Goesti.

l. De toekomstige echtgenoot behoort zich te schikken naar den inhoud van de voor zijn bruid indertijd opgemaakte gezegelde acte, op straffe van ontbinding van het huwelijk en een boete van 24500 kepeng.

De eisch een gezegelde acte te doen opmaken en rapport te doen aan den Bendesa en den Vorst is, zooals de laatste alinea

aangeeft, gesteld op straffe van nietigheid, zoodat een aangenomen dochter, voor wie die voorschriften niet zijn opgevolgd, eenvoudig onder het koophuwelijk valt, waarvan geen sprake is bij een wettig aangenomen vrouwelijke sentana.

Dit zijn wel de voornaamste punten, die wij hebben vast te houden voor zoover 't de bepalingen neergelegd in de wetboeken aangaat;
het is zeer waarschijnlijk, dat er nog wel andere wetboeken zijn, waarin de adoptie in meerdere of mindere mate wordt besproken, maar even waarschijnlijk is het, dat die bepalingen in het algemeen zullen overeenstemmen met de thans reeds vermelde.

De tegenwoordige toestand speciaal in Tabanan.

De zooeven genoemde punten volgende, komen wij bij een toetsing dier bepalingen aan de werkelijkheid tot de volgende toestand:

a. In Tabanan wordt zoowel een jongen, hetzij een familielid, hetzij een vreemde, als ook een eigen dochter aangenomen.

b. Wettiging is alleen verplicht voor de mannelijke sentana, niet voor de eigen dochter; sedert de desaman een gezegelde acte ten kantore ontvangt (geteekend door de leden van den Raad van Kerta's), komt het veelvuldig voor, dat ook de wettiging achterwege blijft: van bestuurswege wordt evenwel die wettiging verplichtend gesteld op straffe van nietigheid.

c. Een termijn van tien jaren als vermeld in het Wetboek Koetaramenawa is hier onbekend en losprijzen worden niet betaald; de opvatting hier is, dat iemand, reeds gewettigd zijnde terstond als wettig kind optreedt, maar toch ten allen tijde weer kan verstooten worden, al verbleef hij reeds 20 jaar bij zijn sentana vader; dit lijkt mij ook geheel in orde, immers een eigen kind kan door den vader verstooten en onterfd worden, volgens het Wetboek Agama (bladzijde 42 van de H.B. vertaling), indien uit diens handel en wandel duidelijk was gebleken, dat het kind een slechte inborst heeft.

e. De geadopteerde heeft dezelfde rechten als een eigen kind, wat het erfrecht aangaat.

f. Een aangenomen kind is steeds van dezelfde kaste.

g. Naast eigen kinderen worden dikwijls kinderen van familieleden

als sentana aangenomen en deelen dan gelijk op met de andere kinderen.

Is alleen een aangenomen kind de erfgenaam, dan wordt ook de geheele nalatenschap zijn eigendom, zoodra de verbranding van de overledenen naar behooren heeft plaats gehad.

Mocht hij zich daaraan willen onttrekken, dan zou de naaste familie van den erflater hem nog kunnen verstooten.

Na de lijkverbranding heeft de aangenomen zoon de vrije beschikking over de nalatenschap, zonder verder eenige verantwoording schuldig te zijn aan de familieleden van den erflater.

h. Met den eisch, om een kind aan te nemen voordat de tandwisseling is begonnen, wordt in het geheel geen rekening gehouden; ja men kan veilig beweren, dat bijna geen jonge kinderen worden aangenomen wat m.i. heel jammer is; het jonge kind toch, dat voor de tandwisseling reeds is aangenomen als sentana door een ander, zal zich veel eerder gaan hechten aan zijn tweeden vader, en na verloop van eenige jaren werkelijk zich als een ware zoon van zijn sentana-vader voelen.

j. Voor vrouwelijke sentana's wordt, en werd steeds, een gezegelde acte van wettiging opgemaakt.

(Een voorbeeld van zoo'n sentana brief is hierachter te vinden).

k. De bedoelde mededeelingen aan den Bendesa, hun Heer en aan den Vorst vonden ook meestal plaats, omdat een ieder begreep, dat bij niet nakoming dier voorschriften, zij zeker in het ongelijk zouden worden gesteld, indien te kwader ure een geschil over de adoptie mocht ontstaan.

l. In Tabanan wordt herhaaldelijk een vrouw (een eenige dochter) als sentana aangenomen. De wettiging (meras) vindt niet plaats. De man, die met haar trouwt, woont in bij zijn schoonouders en betaalt ook geen koopsom; het huwelijk is ook geen koophuwelijk.

Bij overlijden der ouders erft zij de nalatenschap.

Na de lijkverbranding erft zij alles en mag de erfenis vervreemden naar eigen believen.

Zij heeft het recht haar man de woning te doen verlaten.

Kortom zij, de vrouw, treedt volkomen in de rechten van den man. Sterft de vrouwelijke sentana, dan eerst kan de man rechten doen gelden op de nalatenschap, waarover hij de volle beschikking krijgt na de lijkverbranding gehouden te hebben.

De toestand, waarin de echtgenoot van een vrouwelijke sentana

verkeert is geenszins benijdenswaardig, want zijn eigen familie zal hem tevens alle rechten op de nalatenschap van zijn eigen vader ontzeggen.

Nog eene korte toelichting.

In deze korte toelichting zal alleen tot onderwerp genomen worden:

1. Het aannemen van de dochter.
2. Het aannemen van meerdere sentana's.

Het aannemen van een vrouwelijke sentana.

Welke bedoeling de Baliër klaarblijkelijk heeft met de adoptie, is tevoren reeds meegedeeld (nml. de mogelijkheid te ontgaan, dat zijn bezittingen na zijn dood zouden genaast kunnen worden).

Heeft een Baliër nu een eenige dochter, dan zou vroeger toch, in dat geval ook nà haar huwelijk, waardoor zij uit de familie treedt, de nalatenschap aan den Vorst komen, en sedert den val van het vorstenbestuur zouden alle eigendommen verdeeld worden onder zijn naaste mannelijke familieleden en de eens zoo mooie nalatenschap zou weer geheel uiteen vallen.

Neemt hij nu een mannelijken sentana aan, dan zal déze alles erven, maar zijn dochter zal na een eventueel huwelijk niets daarvan kunnen genieten.

Dit vond menig Baliër, die veel van zijn kind hield, onbillijk en dies zon hij op een middel daaraan te ontkomen.

Dit middel is geweest de vrouwelijke sentana, de dochter als het ware in een zoon omgetooverd.

De bloote bedoeling hiervan is niets anders geweest, dan om den a. s. echtgenoot te dwingen in te wonen bij zijn vrouw; daarvoor dient de daarop betrekking hebbende peswara dan ook.

De dochter treedt nu bij huwelijk niet uit de familie, en blijft dus rechten uitoefenen op de nalatenschap; de nalatenschap blijft onverdeeld en vervalt niet aan den Vorst.

Volgens het Edict van den Vorst behoorde de man na het huwelijk als sentana op te treden, en als gemachtigde over de eigendommen te staan, maar in de praktijk in Tabanan is helaas de vrouw de oppergemachtigde en is de man dikwijls een speelbal in haar hand, en wel omdat hij aan handen en voeten gebonden is; verzet hij zich tegen eenige behandeling, dan wordt hij verstooten

en is hij een failliet man, want zijn eigen familie heeft hem reeds buiten de nalatenschap gesloten; de vrouw zich van haar almacht bewust, maakt hier dikwijls zeer veel misbruik van en het komt voor, dat zij meerdere „amants" openlijk in haar woning ontvangt, en de man geen klacht durft in te dienen, bevreesd als hij is, te eeniger tijd verstooten te worden.

Daartegenover staat weer het bevreemdende feit, dat de man tevens nog andere vrouwen heeft getrouwd.

Wel doet ons een dusdanige toestand vreemd aan in een land als Bali, daar het streng patriarchale stelsel met het koophuwelijk hiermee in volkomen tegenspraak lijkt.

Toch wordt deze toestand hier geheel normaal gevonden, dwz. de abnormale macht, die de vrouw tegenwoordig heeft en die ook in strijd is met de duidelijke voorschriften van het Edict van den Vorst, wil men aan banden leggen, maar het instituut van het vrouwelijk sentanaschap zou men zeer ongaarne zien opgeheven.

En dit is ook wel te verklaren; bij vele Baliërs, speciaal onder de voornamere, hetzij hun voornaamheid vastzit aan hun kaste, dan wel aan hun bezittingen, kan men opmerken, dat hun in de meeste gevallen slechts dochters geboren worden; het is niet onmogelijk, dat de veelwijverij, die vooral in die kringen regel is (en dan onder het woordje veel een streepje), daaraan schuld is, waarbij andere oorzaken, als het vroegere opiumverbruik en misschien ook de vadzige levenswijze kunnen gevoegd worden.

Met deze wetenschap voor oogen, is het zeer wel te verklaren, dat deze voorname, met vele goederen gezegende, maar zoonlooze Baliërs gretig het instituut van de vrouwelijke sentana aanvaardden, opdat hun goederen onverdeeld aan hun dochter mochten, komen en blijven, ook al trad zij in het huwelijk.

Dat dit instituut ook in rechten werd aangenomen, blijkt uit een Vonnis v.d. Raad van Kerta's, te Tabanan ddo. 5 Februari 1909, waarbij een huwelijk werd ontbonden tusschen een vrouwelijke sentana en haar echtgenoot; de eisch tot echtscheiding was ingesteld door de vrouw, omdat de man reeds 6 maanden de echtelijke woning (d.i. de woning van zijn schoonouders) had verlaten; de scheiding werd uitgesproken, de man werd verstooten, moest de woning verlaten, ontving geen aandeel in den boedel, alleen werden van de 5 kinderen hem 3, en aan de vrouw 2 toegewezen.

Naar luider berichten vond men dit een zeer rechtvaardige beslissing.

Volgens het Edict van den Vorst en ook in verband met den inhoud van de voor een vrouwelijke sentana opgemaakte acte, is een verstooting van den man door de vrouw onmogelijk, omdat hij volgens die gezegelde acte de sentana wordt, en als zoodanig de gemachtigde in huis. Wel zouden de naaste familieleden dit kunnen eischen bij wangedrag van geadopteerde.

Voor een goed begrip laten we hieronder een dergelijke gezegelde acte opgemaakt door den Vorst van Tabanan volgen; één voor een vrouwelijke sentana, en één voor een mannelijke, welke laatste zeer zeldzaam zijn, omdat zoo als reeds gezegd voor mannelijke sentana het geen gewoonte was, een acte van den Vorst of van den Landsheer te vragen.

Pangeling-ngeling Pan Grenjek magenah ring Bandjar Malkangin, desa Tabanan, kagamel antoek I Merte, magenah ring Dangin Peken desa Tabanan, sami Ngawoele ring Ide Tjokorda.

Pan Grenjek poènika noenas loegraha njentanajang pianak loeh adiri, mawasta Ni Grenjek, karana kasentanajang, sawetning ipoen mangelah pianak wantah adiri. preside kaanggen pianak moewani sapretingkahe Pan Grenjek njentanajang Ni Grenjek woes poepoetpasoepeksine Pan Grenjek kesoepeksajang antoek I Merte, mantoek ring palinggih Ide Tjokorda.

Woes itja anoegraha, miwah Pan Grenjek woes poepoet aparisadoe ring ibandesa Tabanan ring Penjarikan Gde, ring Dangin pasar, kalih ring iklian Ban-

Deze brief strekt ten bewijze voor Pan Grenjek, wonende in Bandjar Malkangin, desa Tabanan, staande onder de bevelen van I Merte, wonende in Dangin peken, desa Tabanan, beiden onderdanen van den Vorst van Tabanan.

Pan Grenjek vnd. verzoekt toestemmming om zijn eenige dochter, genaamd Ni Grenjek als sentana te mogen aannemen.

De reden daarvoor is het feit, dat hij maar een eenig kind bezit, welk hij wil aannemen als ware het een zoon geweest. En omstandiglijk is dit feit medegedeeld door I Merte aan den Vorst van Tabanan. En door den Vorst is toestemming verleend. Ook heeft Nang Grenjek naar behooren kennis gegeven aan zijn Bandesa, Panjarikan Gde in Dangin peken,

djar Malkangin, ring ne apangkoesan Pan Soeri, satingkah ipoen Pan Grenjek njantanajang Ni Grenjek sekesadoean sami woes tampi ring pasadoene Pan Grenjek, semalih riwekasan, jan ane wong Bandjar, nista, madija, oetama, sane toenggil Bale-agoeng, polih ngrangkatang Ni Grenjek, mangde sapisan mawoeg sentana djoemah Pan Grenjek poenika kwasa, jan tan arep njentana, Ni Grenjek wenang belas, itroena sang ngrangkatang madoeloeran danda, boeat goeng arte 24500, danda ike katoer kapoeri agoeng, miwah jan ana wong Bandjar-Bandjar, satjatoer wangsa, nanging lijan Bale agoeng, keni ngerangkatang Ni Grenjek, taler mangde sapisan njaloek njentana, djoemah Pan Grenjek poenika, kwasa jan tan arse njentana, Ni Grenjek wenang belas, mangke tan padande dening lijan Bale agoeng, samangkana woes, kaloegrehe, tingkahing soerat pinoegrehe iki, tan kwasa andap kawitjaren doekaanerat ring dina ware wajang, tanggal ping 11, sasih ke 4 arah 4, tenggek 2.

Ire Ngoerah Tabanan.

en voorts aan den klian bandjar van Malkangin genaamd I Poera omtrent het feit, dat hij zijn dochter Ni Grenjek als sentana heeft aangenomen.

En omstandiglijk is dit feit ook ter kennisse van de bandjarleden gebracht.

En indien er iemand mocht zijn, die te eeniger tijd (hetzij hij een soedra hetzij hij van kaste is) Ni Grenjek zou willen huwen, dan zal hij gehouden zijn in het huis van Grenjek sentana te worden; is hij daartoe niet genegen, dan zal Ni Grenjek van hem gescheiden worden, en wordt hij beboet met een boete van 24500 kepeng, welke boete aan den Vorst vervalt.

Wil iemand van een andere Bale Agoeng haar huwen, hetzij een soedra, hetzij behoorend tot de triwangsa, dan zal hij evenzoo sentana moeten worden in het huis van Pan Grenjek. En daartoe niet genegen zijnde, zal Ni Grenjek ook van hem gescheiden worden, maar geen boete zal opgelegd worden, omdat de man van een andere Baleagoeng is. Aldus luidt de verordening van den Vorst, welke onaanvechtbaar is.

Wij Ngoerah Tabanan.

Hieronder volgt een sentana brief voor een mannelijke sentana niet opgemaakt door den Vorst, maar door een Landsgroote:

Pangeling-ngeling Pan Sarmi, magenah ring desa Penaroekan ngawoele ring ida I Goesti Ngoerah Njoman, ring Poeri Djambe koerambitan,

Pan Sarmi poenika, noenas loegreha, makidiang pianak moeani adiri, moeasta I Gentoer, mangke noenas leegraha, ngidih I Gentoer poenika mepangkoesan Pan Soentare, megenah ring desa Penaroekan, teher ngaoela ring ida I Goesti Ngoerah Njoman ring Poeri Djambe Koerambitan,

karena Pan Soentara mgidih I Gentoer, sawetning Pan Soentara tan wenten mangelah pianak moeani, mangke I Gentoer poenika presida kaanggen sentana antoek Pan Soentara, sapretingkahe Pan Sarmi makidihang I Gentoer, miwah satingkahe Pan Soentara ngidih I Gentoer poenika, woes poepoet pasoepeksane kalih ring Ida I Goesti ngoerah Njoman ring Poeri Djambe Koerambitan, woes poepoet itja noegrehe tingkahing soerat pangeling-ngeling iki, tan koeasa andap kawitjaren, doeka anrat ring dina anggara oemanis, wara kroewoe loet pang : ping 10, sasih ka 1, rah 8, tenggek 2.

Ida Ngoerah Djro Djambe Koerambitan.

Een schriftelijk bewijsstuk voor Pan Sarmi wonende in de desa Penaroekan, onderdaan van I Goesti Ngoerah Njoman, van de Poeri Djambe Koerambitan;

Pan Sarmi vnd. verzoekt toestemming, om een jongeling genaamd I Gentoer als kind te mogen afstaan, aan Pan Soentara, die verzocht heeft zijn kind te mogen aannemen, welke Pan Soentare ook woont in de desa Penaroekan, en eveneens onderdaan is van I Goesti Ngoerah Njoman van de Poeri Djambe Koerambitan.

De reden, waarom Pan Soentare, I Gentoer wenscht aan te nemen als zoon, ligt in het feit. dat hij zelf geen zoon heeft en daarom I Gentoer wil beschouwen, als ware deze zijn eigen zoon. En omstandiglijk is het feit, dat Pan Soentare deze I Gentoer wil aannemen aan I Goesti Ngoerah Njoman van de Poeri Djambe Koerambitan bekend gemaakt en is door hem de toestemming verleend, zooals in dezen brief omschreven is, welke onaanvechtbaar is.

Aldus gedaan op .....

Wij Ngoerah Djro Djambe Koerambitan.

Het aannemen van meerdere sentana's.

In Tabanan komt het vrij veel voor, dat iemand, die reeds een zoon heeft, nog een broers kind als sentana aanneemt, of dat een zoonloos iemand de zoons van zijn beide broers als sentana aanneemt.

Op de vraag, waarom de Baliërs tot dien voor ons nutteloozen maatregel zijn overgegaan, krijgt men als antwoord:
dat zij met alle familieleden in goede verstandhouding willen leven; zou nu b. v. een Baliër een kind van één zijner broers als sentana aannemen, en een kind van een tweeden broer negeeren, dan vreezen ze, dat daaruit een twist zal ontstaan, door onderlingen naijver, waarom ter vermijding van alle moeilijkheden ook de zoon van den anderen broer wordt geadopteerd.

Ook schijnt het bijgeloof den Baliër in dezen parten te spelen, immers zal een eenige zoon volgens de verhalen, na zijn dood in het hiernamaals als „tinggoengan" aan het braadspit geroosterd worden. Het zou niet onmogelijk zijn, dat een zorgzaam vader het lot van zijn eenigen zoon willende bewaken, een tweeden zoon aanneemt, om hem te vrijwaren voor die vreeselijke straf aan de overzijde van het graf.

Wordt nu iemand als tweede zoon aangenomen, dan treedt hij uit zijn eigen familie en kan ook geen rechten meer doen gelden op de nalatenschap van zijn eigen vader.

Wettiging gepaard met offers en vormen (meras) vindt voor deze sentana doorgaans plaats.

Een gezegelde acte is nergens voor dergelijke geadopteerden aangetroffen.

In rechten zal een dergelijke sentana zeker zijn eischen zien afgewezen, indien die eischen zijn gebaseerd op dat eigenaardige sentanaschap.

Het spreekt wel haast vanzelf, waar niet alleen in Tabanan, maar over geheel Bali op het gebied van adoptie de meest uiteenloopende opvattingen zullen gegolden hebben, dat van bestuurswege is ingegrepen, om in deze materie wat eenheid te brengen.

We zullen deze bestuursmaatregelen thans nagaan.

Hoe staat het bestuur tegenover de adoptie?

In het jaar 1900 werd bij besluit van den Resident van Bali en Lombok een peswara (verordening) vastgesteld nopens het

erfrecht onder de Hindoe-Balische bevolking der afdeeling Boeleleng. Deze verordening werd vastgesteld in overleg met de pedanda's en de poenggawa's.

In artikel 11 van die peswara wordt de adoptie geregeld.

Artikel 11.	Toelichting.
(1) Wanneer lieden, tot welke kaste ook behoorende, die geene zoons hebben een kind (sentana) wenschen aan te nemen, zoo moeten zij daarvoor hunne keuze vestigen op een hunner naastbestaande bloedverwanten in de mannelijke linie tot in den achtsten graad.	Hier wordt duidelijk de eisch gesteld dat adoptant zoonloos moet zijn, de geadopteerde moet behooren tot de naaste familieleden (bloedverwanten in de mannelijke linie).
(2) Van dezen regel mag worden afgeweken met uitdrukkelijke toestemming van de bloedverwanten, die dengene die de adoptie wil doen nader bestaan dan de tot sentana begeerde persoon of wel na verkregen vergunning van het bestuur zoo dit van oordeel is, dat gegronde redenen bestaan voor eene afwijking van den sub (1) gestelden regel.	Aan de naaste familieleden wordt een groote macht toegekend, immers zij kunnen steeds hun veto uitroepen. Een beroep op het bestuur lijkt mij niet zoo passend als een beroep op den rechter, aangezien een beslissing in dezen geen tot de bestuurstaak behoorende, maar een tot de rechtspraak behoorende inmenging moet zijn.
(3) Zijn er geene mannelijke bloedverwanten tot in den genoemden graad dan is de keuze vrij, met dien verstande echter dat noch in het eene noch in het andere geval iemand als sentana mag worden aangenomen, met wien men een geschil gehad heeft, dat met eeds-aflegging beeindigd is.	In de practijk komt het veelvuldig voor, dat in zoo'n geval een familielid van den kant der vrouw als sentana wordt aangenomen.

(4) Voor elke transactie betreffende het aannemen van een sentana moet een geschrift worden opgemaakt ten kantore van den Controleur der afdeeling.

(5) Een sentana treedt ten opzichte van den persoon die adopteert, in alle rechten en verplichtingen van een eigen kind, doch verliest alle aanspraken op een aandeel in de door eigen familie na te laten goederen.

October 1900.

Op bldz. 31 van den in den aanvang genoemden overdruk wordt verwezen naar een peswara van October 1900, waarbij door den schrijver verondersteld wordt, dat deze voor een der vroegere rijkjes van Zuid-Bali gold wat evenwel m.i. onmogelijk was, omdat te dien tijde nog geen residentspeswara's in Zuid-Bali werden uitgevaardigd.

De bedoelde peswara op het erfrecht is, naar ik denk deze, waaruit ik alleen de adoptieregeling overnam.

Dat het Bestuur, speciaal als Rechter en meer speciaal nog als rechter in hoogste instantie, mijne inzichten omtrent het *vrouwelijke* sentanaschap niet altijd deelde, laat zich illustreeren door een Vonnis van den Raad van Kerta's te Tabanan van 3 April 1914 No. 11 (civiel). Een vrouwelijke gehuwde sentana had nml. een eisch ingesteld, haar de sawahs van haar vader toe te wijzen, die door een ander familielid haar waren ontnomen.

De Raad overwegende, dat zij door schrifturen en getuigenbewijs er in geslaagd was te bewijzen, dat zij op wettige wijze door haar vader tot sentana was aangenomen en zij dus, ook al was zij een getrouwde vrouw, de erfgename bleef voor de nalatenschap van haar vader, wees haar eisch toe en veroordeelde gedaagde de sawahs in geschil ter beschikking van eischeres te stellen.

Dit vonnis den toenmaligen Assistent-Resident van Zuid-Bali aangeboden, ter bekrachtiging (Staatsblad 1882 No. 143) werd vernietigd en herbehandeling gelast, daarbij overwegende:

„dat de bewering van eischeres, dat zij als de sentana van haar „vader moest beschouwd worden, te dwaas is, dan dat daaraan ver„der de aandacht zou kunnen worden geschonken, als zijnde geheel „in strijd met de daaromtrent hier heerschende begrippen (het „patriarchale stelsel)".

De Raad van Kerta's, was niet bevredigd door deze uiteenzetting en den Resident werd deze aangelegenheid voorgelegd, die, het geheel eens zijnde met de beslissing van den Ass. Resident, als zijn meening te kennen gaf:

„dat het aannemen van eene vrouwelijke sentana als een uitwas „van het gewoonterecht moet worden beschouwd, en de peswara „door den Vorst van Tabanan gemaakt, indruischt tegen de be„doeling van het sentanaschap, nml. om te voorkomen, dat wegens „ontstentenis van de mannelijke nakomelingen, de erfgoederen door „den Vorst genaast werden (tjampoet).

In dat verband werd nog aanbevolen, om kwesties, die ontstonden over vrouwelijke sentana's, eerst ná den val van het Vorstenbestuur als zoodanig aangenomen, eenvoudig af te wijzen, als zijnde in strijd met de Adat.

Met deze weinige woorden was door den Rechter in hoogste instantie een instelling, die zeker honderden jaren in Tabanan had bestaan, verwezen naar het rijk der fabelen.

Een korte kritiek op bovenstaande overwegingen zij mij veroorloofd.

Ten eerste: Het vrouwelijk sentanaschap zou in strijd zijn met de heerschende begrippen nml. het heerschende patriarchale stelsel.

Inderdaad is het aannemen van een vrouwelijke sentana, m.a.w de rechten van een man toekennen aan een vrouw, niet in overeenstemming met de beginselen van een patriarchaal stelsel, maar wat wil dat zeggen: moet dan daaraan geen verdere aandacht geschonken worden?

En moet dit instituut, omdat het in strijd is met een regel, maar eenvoudig verworpen worden?

Zooals op vele regels uitzonderingen worden gevonden, zoo zou het ook in deze mogelijk kunnen zijn, dat die voor de vrouw zoo milde bepaling nog een overblijfsel is uit tijden, toen onder de Hindoe's het matriarchale stelsel nog heerschte; onder hoevele volken, waar thans het patriarchale stelsel heerscht, vindt men

niet nog zeer duidelijke teekenen van een vroeger matriarchaat, en dan vooral bij het huwelijks-en erfrecht.

Zien wij daarvoor b.v. wat Prof. Mr. Dr. G.A. Wilken in zijn verspreide geschriften over dit onderwerp mededeelt.

Op Blz. 350 — 355 van het eerste deel wordt het patriarchale stelsel der bevolking in Zuid Sumatra besproken en op blz. 355 lezen wij daarover het volgende:

„Behalve in geval van onvermogen, wanneer men dus niet in staat „is den gewonen bruidschat op te brengen, vindt het matriarchale „huwelijk bij de volken van Zuid-Sumatra nog een eigenaardige „toepassing, waarop het wel noodig is de aandacht te vestigen.

„Veelvuldig laat men namelijk, zoo men geen zoons heeft, eene „dochter op die wijze trouwen, ten einde dus het geslacht in stand „te houden en de erfenis, welke bij afwezigheid van mannelijke „nakomelingen op de broers en broerszonen zou vervallen, in de „rechte linie te doen blijven. In dit geval zijn het dus eigenlijk „de ouders, die voor hun dochter een echtgenoot nemen.

„Zeer algemeen komt dit gebruik ook voor te Bengkoelen, waar „het bestaat onder de benaming „semendo ambil anak", dat is „huwelijk bij kindaanneming".

Op bldz. 356 zegt Wilken dan ook:

„Het doel waarmede dit huwelijk wordt aangegaan, brengt van „zelf mede, dat de man tegenover zijn schoonouders de plaats verkrijgt van een aangenomen zoon."

Komt deze toestand niet in veel overeen met die in Zuid-Bali?

Ook hier het streven om het geslacht in stand te houden, en de erfenis in de rechte linie te doen blijven. Ook hier de man, die bij de schoonouders komt inwonen.

Alleen komt geen officieele adoptie van de dochter als sentana voor, zooals dat in Tabanan vooral duidelijk naar voren treedt, evenwel met die restrictie, dat ná het huwelijk haar man in de rechten van een zoon behoort te treden.

Evenmin als een „ambil-anak" huwelijk in de Lampongs wordt beschouwd als een uitwas van het adatrecht, te dwaas om daaraan nog eenige aandacht te schenken, evenmin mag dit geschieden voor de vrouwelijke sentana in Bali.

Ten tweede:

Het edict van den Vorst zou indruischen tegen de bedoeling van het sentanaschap, nml. om te voorkomen, dat wegens ontsten-

tenis van mannelijke nakomelingen, de erfgoederen door den Vorst genaast werden (tjampoet).

Vooreerst is het heelemaal niet uitgemaakt, dat adoptie die bedoeling zou gehad hebben en het is ook niet waarschijnlijk; immers onder hoevele andere volken, waar geen „tjampoeten" bestond, is toch de adoptie een instituut, door die bevolkingsgroep in eere gehouden, tot nu toe, evenzoogoed als thans in Bali, staande onder het N.I. Gouvernement, waar nu, evenmin die nalatenschappen worden genaast, en toch nog veelvuldig adopties voorkomen.

Wie zal zeggen wat eerder is gegroeid in de Balische maatschappij, het sentanaschap of 's Vorsten macht tot naasting?

Indien het aannemen van een dochter tot sentana zou indruischen tegen de opvattingen van de bevolking, dan zou de Vorst, die een Edict vaststelt, dat niet alleen niet strookt met de begrippen der bevolking, maar hem ook belangrijk knot in zijne bevoegdheden tot naasting der erfenis bij niet aanwezig zijn van mannelijke nakomelingen, toch al zeer dom moeten geweest zijn, wat ik van de Vorsten van Zuid-Bali in het algemeen, maar zeer zeker van den Tabananschen Vorst niet maar zoo aanneem.

M. i. heeft de vrouwelijke sentana in de Balische maatschappij, ook in Boeleleng, maar het meest duidelijk in Tabanan bestaan en heeft de Vorst van Tabanan door zijn Edict alleen wat vastheid willen brengen in de daarover bestaande regelingen.

Ten derde:

Het aannemen van een vrouwelijke sentana zou moeten worden beschouwd als een uitwas van het gewoonterecht.

Hierop behoeft alleen geantwoord te worden met een vraag en wel deze:

Hoe komt het dan, dat zoowel in het Wetboek Agama bij de erfrechtskwestie, in het Boek Tjatoer Joeda bij de beschrijving van het adoptieceremonieel en in het wetboek Koethara Menawa bij de losprijskwestie nimmer speciaal over mannelijke sentana's wordt gesproken, ja zelfs in de Boeken Tjatoer Joeda en Koethara Menawa speciaal de kinderen van vrouwelijke kunne genoemd worden?

Zoowel in Djembrana, als in Badoeng en in Karangasem komt dezelfde toestand voor, als in Zuid-Sumatra aangetroffen wordt onder den naam „ambil-anak" huwelijk.

Wordt in Djembrana een mannelijk familielid door een zoonloos

vader tot zijn sentana gemaakt, dan noemt men dat niet „ngentana" maar „angkat anak," terwijl onder sentana meer speciaal verstaan wordt de schoonzoon tot sentana geroepen.

Bij voorkeur wordt als schoonzoon in zoo'n geval een familielid gekozen, tevens genegen in de woning zijner schoonouders te verblijven.

Wettiging, gepaard met offers en eenig ceremonieel, schijnt niet voor te komen, evenmin schijnen daarvoor sentanabrieven te worden opgemaakt.

De schoonzoon is nà het huwelijk de gemachtigde en hij kan na den dood zijner schoonouders, zoodra voor hen de lijkverbranding heeft plaats gehad, over de erfenis vrijelijk beschikken.

Het ceremonieel.

Thans blijft nog over te bespreken het ceremonieel, dat in acht wordt genomen bij het aannemen van sentana's.

Het aannemen of wel de wettiging daarvan de zgn. „pamerasan" moet worden voorafgegaan door de scheiding van de bloedverwanten.

Daarvoor wordt op het erf een offerplaats opgericht genaamd „Sanggar Toetoean" (dat is een open offerplaats zonder dak) alwaar twee soorten offers genaamd de „Dewa Dewi" of wel de mannelijke en vrouwelijke, worden neergelegd voor het aangezicht van Batara Soerija, terwijl onder deze offerplaats worden neergelegd een gebraden speenvarken, en een klapperdop gevuld met twee beboentilans, d. z. twee bundeltjes in den vorm van een knoop, gemaakt van het omhulsel van de jonge pinangnoot. Deze klapperdop wordt door de priester of door de balian tusschen moeder en kind heen en weer bewogen en daarna in tweeën gebroken, en in de afvoergoot (sombah) van het erf gebracht, waarna de eene helft met de eene beboentilan buiten het erf wordt geworpen, en de andere op het erf wordt gehouden en weer voor de zoogmoeder(memeh-geleh) wordt heen en weer bewogen, waarna het kind zijn moeder groet; daarna wordt het speenvarken onthalsd waarmede de scheiding tusschen moeder en kind is bevestigd.

Eerst dan worden de offeranden voor de wettiging aangeboden, die ook weer tusschen het kind en de adoptant worden heen en

weer bewogen, waarna het kind zijn eerbiedigen groet aan de nieuwe ouders brengt.

De nieuwe ouders geven dan aan het kind eenige geschenken als bewijs der wettiging, veelal bestaande in een kris, een kain en een stuk grond, waarvan de eigendomsbrief of „pipil" wordt afgegeven.

Heel veel waarde wordt aan deze openlijke wettiging gehecht en geen wonder.

De pemerasan tocht vindt algemeen plaats in tegenwoordigheid van alle bandjarleden, terwijl de familie van beide kanten gewoonlijk ook dit feest bijwoont.

Wordt het sentanaschap te eeniger tijd betwist, dan zijn ingeval een dergelijke wettiging heeft plaats gehad, talrijke getuigen te hooren, die verklaren kunnen, dat de wettiging naar behooren heeft plaats gehad.

Herhaaldelijk komt het voor, dat iemand, die tijdens het vorstenbestuur door de een of ander als bediende of misschien ook wel als slaaf is aangenomen, thans plotseling met de bewering voor den dag komt, dat hij indertijd als sentana is aangenomen en als zoodanig aanspraken kan laten gelden op de nalatenschap.

Hij brengt vele getuigen mede, die verklaren kunnen, dat hij sinds wel twintig jaren in het huis van zijn zgn. sentanavader heeft vertoefd, dat hij steeds diens sawahs heeft bewerkt en den heerendienstplicht van hem op zich heeft genomen, de verbranding heeft gehouden enz.

Ja, sommigen willen zelfs beweren, dat die persoon als sentana is aangenomen, wat zij uit den mond van wijlen! de sentanavader vernomen hadden.

Dergelijke eischen worden evenwel steeds onvoorwaardelijk door den Raad van Kerta's afgewezen, indien niet de minste inlichtingen kunnen worden gegeven omtrent de plaats gehad hebbende pemerasan.

De wettiging wordt nog steeds beschouwd als een ceremonie, die op straffe van nietigheid moet worden gehouden, uitgezonderd voor hen, die van den Raad van Kerta's, reeds een gezegelden sentanabrief ontvingen.

Toch wordt ook dezen lieden in overweging gegeven, vooral niet de wettiging overeenkomstig de Balische adat na te laten.

Tenslotte geeft ik nog in afschrift de door de hoofden en de priesters van Tabanan voorgestelde regeling omtrent de adoptie der vrouw.

De bedoeling daarvan was een regeling te treffen, meer in overeenstemming met de peswara van den Vorst Tabanan, zoodat de absolute macht der vrouw wat geknot werd en mede een toestand werd verkregen, meer overeenkomende met de gebruiken in het overig gedeelte van Zuid-Bali.

Peswara omtrent het vrouwelijk sentanaschap voorgesteld door de poenggawa's, en priesters in de onderafdeeling Tabanan.

Artikel 1.	Toelichting.
Indien er iemand is, hetzij van kaste, hetzij niet tot de triwangsa behoorende, die in het bezit is van een jongere zuster of van een dochter of een kleindochter, zoo is het toegestaan, dat familielid, tot sentana aan te nemen, evenwel onder voorwaarde dat degene, die het kind aanneemt tevoren daarvan mededeeling doet aan het districtshoofd en een wettige verklaring vraagt, welke schriftelijke verklaring behoort te worden gezonden aan den Raad van Kerta's, te Tabanan, van welke Raad hij een sentanabrief op zegel gesteld, zal hebben te vragen. Na ontvangst van dezen sentanabrief, moet de adoptant hiervan mededeeling doen aan het desahoofd.	Het is gewoonte, dat de Raad van Kerta's alle mannelijke familieleden hoort, voordat een sentanabrief wordt afgegeven.
Artikel 2.	
Indien de vrouwelijke sentana een huwelijk wenscht aan te	Hoewel niet in de peswara op genomen, is de opvatting

gaan of voor haar een verloofde zal worden gezocht, moet een afstammeling in de mannelijke linie van vaders zijde worden gezocht, met dien verstande dat een zoodanig familielid in den eersten graad de voorkeur geniet boven een familielid in den tweeden graad.

Indien in de mannelijke linie geen afstammelingen meer in leven zijn, mogen mannelijke afstammelingen van moeders zijde worden gekozen, onder voorwaarde dat deze van dezelfde kaste is als de vrouwelijke sentana.

Zijn nòch in de mannelijke nòch in de vrouwelijke linie afstammelingen in leven dan kan iemand buiten de familie tot dezelfde kaste behoorende, in aanmerking komen.

omtrent rechten en verplichtingen der echtgenooten zoodanig dat een man gehuwd met een sentanavrouw wel een tweede huwelijk mag sluiten, maar onder deze voorwaarde, dat de kinderen uit dat huwelijk geboren geen aandeel krijgen in de bezittingen door de sentanavrouw medegebracht.

Artikel 3.

Indien de vrouwelijke sentana haar genegenheid heeft gegeven aan één der familieleden in den eersten of tweeden graad, dan kan door geen der andere familieleden ook al bestaan zij haar in den zelfden graad, daartegen geprotesteerd worden.

Artikel 4.

Is de vrouwelijke sentana in het huwelijk getreden dan behoort haar man intrek te nemen in de woning van zijne echtgenoot.

Hiermee wordt bedoeld, dat een der partijen geen goederen mag vervreemden zonder toestemming der andere partij.

noote, terwijl zij beiden de erfgoederen zullen beheeren.

Mocht te eeniger tijd blijken, dat het huwelijk tusschen deze twee personen niet gelukkig is of de een zich meerdere bevoegdheden aanmatigt dan hem zijn toegewezen, zoodat een geschil tusschen man en vrouw onvermijdelijk is, dan behoort die aangelegenheid te worden onderzocht; indien blijkt dat een der echtgenooten onwettige handelingen heeft gepleegd, dan zal deze uit de echtelijke woning kunnen worden verwijderd, zonder eenige aanspraak te kunnen doen gelden op de goederen der gemeenschap.

Wordt de vrouwelijke sentana uit de woning verwijderd, dan zal haar echtgenoot alle goederen zich zien toegewezen, onder voorwaarde dat hij in de woning blijft wonen en de erfgoederen naar behooren blijft beheeren.

Pleegt man of vrouw overspel of verlaat de man de woning zijner schoonouders of vervreemden zij de goederen der gemeenschap, zonder wederzijdsch goedvinden, dan zijn dat evenzoovele redenen tot opheffing der huwelijks-banden speciaal in dit geval.

Duidelijk blijkt ook dat in Tabanan de vrouwelijke sentana een bijzondere plaats wordt aangewezen en de hoofden erop gesteld zijn, dat die toestand behouden blijft.

Tevens schijnt dit artikel aan de naaste bloedverwanten der vrouw een soort voogdijschap of curatorschap over de adoptanten te geven.

Artikel 5.

Indien de vrouwelijke sentana bij aanwezigheid van familieleden in de mannelijke linie zich een man zoekt, hetzij familie in een verderen graad, hetzij geen familie zijnde, dan moet de vader, de oudere broer of de voogd haar verkoopen, waardoor zij alle aanspraken op de goederen van haar ouders verliest en ophoudt sentana van haar vader te zijn.

Volledigheidshalve deel ik nog een geval van adoptie mede(en hiermede wil ik dan werkelijk eindigen) dat, vzv. mij bekend, alleen nog maar historische waarde heeft, maar toch voor den rechter evenzeer van belang blijft.

Tijdens het Vorstenbestuur in Zuid-Bali was het gewoonte, dat de voorname Landsgrooten, gezegend met geweldige bezittingen, het leeuwendeel daarvan aan den oudsten zoon geboren uit een padmivrouw gaven.

Den zoons der bijwijven werden successievelijk plaatsen aangewezen buiten de poeri (het vorstenverblijf) en deze kregen dan gelijktijdig eenige stukken grond en eenige onderdanen van hun vader, die hen moesten dienen (meparekan).

In de wetboeken kwam wel een bepaling voor, dat kinderen uit padmivrouwen en kinderen uit bijwijven geboren, de geheele erfenis moesten deelen in een bepaalde reden, maar de Rijksgrooten stoorden zich daar bijzonder weinig aan en mijns inziens ten rechte.

Werd toch de erfenis op die manier verdeeld, dan zou het groot grondbezit weldra versnipperd zijn, temeer omdat over het algemeen de bijvrouwen den man veel meer kinderen schonken, dan de padmivrouwen.

Hetzelfde beginsel zit voor bij het erfrecht in Engeland, waar ook de oudste zoon de erfgenaam is van de geheele nalatenschap, louter ook n.m.m. met het doel versnippering van goederen en bezittingen te voorkomen.

Nu kwam het evenwel meerdere malen voor, dat de padmivrouwen in het geheel geen kinderen baarden, of alleen dochters.

In dat geval werd één der zoons uit een bijvrouw geboren, door de padmivrouw als haar zoon aangenomen (tot sentana verheven) en werd deze gelukkige sterveling dan beschouwd als een kind uit een padmivrouw geboren en als zoodanig aangewezen tot universeel erfgenaam van zijn vaders nalatenschap.

En hiermede is deze studie beeindigd.

Zij maakt geen aanspraak op volledigheid of volmaaktheid, maar moet worden opgevat als een opwekking voor hen, die daartoe in de gelegenheid zijn, om de onderwerpen, speciaal van civielrechtelijken aard, zooals deze in Bali worden aangetroffen te bestudeeren en te publiceeren, waarmede niet alleen het volk, de

hoofden en de bestuursambtenaren op Bali, maar ook de adatvorschers daarbuiten zeer zouden zijn gebaat.

Denpasar, 3 Februari 1918.

Na tien jaren
Krimineel-statistische bijdrage

door

R. A. KERN.

Eenige jaren geleden heeft de heer J. van Aalst, toenmaals Assistent-Resident van Modjokerto er de aandacht op gevestigd,[1]) dat er geen behoorlijke statistieke gegevens bestonden, waaruit men zich een beeld kon vormen omtrent de kriminaliteit en den veiligheidstoestand op Java en Madoera — voor de Buitenbezittingen geldt m.m. hetzelfde — en hij deed bij die gelegenheid een stelsel van registreering aan de hand waardoor op den duur een beter inzicht moest worden verkregen in den politioneelen toestand.

Toen de heer van Aalst zijn artikel schreef, had het door hem uiteengezette stelsel in de afdeeling Modjokerto reeds eenige jaren gewerkt. Na in 1913 resident te zijn geworden van Soerabaja, breidde hij het over de andere afdeelingen van het gewest uit. Eerlang zal men dus voor de gansche, belangrijke residentie Soerabaja met een zielental van $2^1/_2$ millioen de beschikking hebben over een reeks cijfers en gegevens, die beter dan tot dusverre mogelijk was, den politioneelen toestand kunnen blootleggen.

Wellicht, dat het bovenbedoelde tijdschriftartikel nog in andere gewesten of afdeelingen ertoe geleid heeft een dergelijke statistiek in te richten, gegevens staan mij daaromtrent niet ten dienste.

In de afdeeling Modjokerto was met de verzameling van materiaal volgens het nieuwe stelsel in 1907 een aanvang gemaakt. Laat men dit jaar, toen het stelsel nog niet volledig en voor den vollen duur werkte, buiten rekening, begint men dus met het jaar 1908, dan staan nu gegevens over tien jaren ter beschikking.

---

[1]) Administratie en Statistiek van de Politie en Justitie voor zoover in handen van de afdeelingshoofden op Java en Madoera. *Tijdschrift B.B.* 1911 No. 5.

Ongetwijfeld is dat voor een statistiek die eerst langzamerhand volledig en betrouwbaar wordt, een korte spanne tijds en het zou voorbarig zijn, vergaande conclusies erop te bouwen; de cijfers zijn echter belangrijk genoeg om er iets van mede te deelen, te meer waar, zooals gezegd, bruikbaar statistisch materiaal in deze materie zoo uiterst schaarsch is.

't Is niet de bedoeling alles, waarop de aangehouden statistiek licht werpt hier te bespreken. Slechts een enkel punt zal er uit worden naar voren gebracht.

Eén der gedachten die bij den ontwerper van het stelsel voorzat was: Hoe is het gesteld met de veiligheid in de desa?

Men wist wel, dat die in de Javaansche streken, wat personen betreft weinig, wat goederen aangaat daarentegen veel te wenschen overliet, doch den omvang van het kwaad kende men niet.

De veiligheid van goed in de desa kan het beste beoordeeld worden naar het aantal kleine diefstallen. Deze overweging gaf het aanzijn aan een rubriek, waarin alle diefstallen ter waarde van hoogstens *f* 10.— werden opgenomen. Een onderscheiding tusschen verschillende soorten van diefstal kan hierbij wegvallen. Of diefstal bv. met of zonder ondergraving plaats heeft, maakt voor den bestolene weinig uit, terwijl omgekeerd de omstandigheid, dat het begeerde goed door ondergraving moet worden verkregen voor den dief nauwelijks een overweging vormt. De waarde der goederen, welke de desaman, althans in deze streken, in zijn huis pleegt te bewaren, is gering. Neemt men voorts in aanmerking de wijze, waarop de dieven plegen te werk te gaan, nl. dat zij eenige goederen grijpen, die voor de hand liggen (van leegdragen van een huis is zelden of nooit sprake, liever bezoeken zij meerdere huizen in een zelfden nacht) en huisraad, kleedingstukken e.d. stuk voor stuk een geringe waarde vertegenwoordigen, dan zal het duidelijk zijn, dat een rubriek, waarin alle diefstallen tot een waarde van *f* 10.— zijn opgenomen, de overgroote meerderheid der aanslagen op het goed van den desaman omvat en bij uitstek geschikt is een beeld te geven van de veiligheid in de desa. Buiten deze rubriek vallen dus: diefstallen van vee, van suikerriet der Europeesche suiker-ondernemingen, boschdiefstallen, daarentegen behooren er wel toe: diefstallen van inlandsche landbouwgewassen.

Alvorens nu de cijfers dezer kleine diefstallen te geven, moge er nog op worden gewezen, dat een statistiek pas haar volle waarde

erlangt, als alle feiten, dien er een plaats in toekomt, bekend worden. Dat is echter nog niet het geval. Aanvankelijk werden zelfs zeer veel gevallen niet gerapporteerd. Langzamerhand is dat beter geworden, het is juist een der voordeelen der statistiek, dat nalatigheid in het rapporteeren van diefstallen eerder in het oog zal loopen, naarmate men over meer statistisch materiaal beschikt. Bovendien heeft men het niet-rapporteeren op allerlei wijzen bestreden. De gegevens hebben dus met de jaren aan betrouwbaarheid gewonnen zonder nu reeds op volledigheid aanspraak te kunnen maken. De cijfers, die de onveiligheid moeten demonstreeren, blijven dus beneden de werkelijkheid. Uit het feit, dat zij stijgende zijn, valt dus nog niet te concludeeren, dat de onveiligheid toeneemt, voorshands alleen, dat die onveiligheid ons meer en meer bekend wordt.

De statistiek onderscheidt niet tusschen Europeanen, Inlanders, en Vreemde Oosterlingen.

Nu zijn de door Europeanen en Vreemde Oosterlingen begane diefstallen zoo uiterst gering in aantal, dat zij verwaarloosd kunnen worden. Om te weten, hoeveel diefstallen de desabevolking te verduren heeft, dient men de jegens Europeanen en Vreemde Oosterlingen begane, af te trekken. Aangenomen dat deze naar verhouding even talrijk zijn als die jegens Inlanders, dan zouden de cijfers, in aanmerking nemende, dat beide eerste groepen $\pm$ 1 % der totale bevolking uitmaken in deze afdeeling, met 1 % moeten worden verminderd.

De getallen mogen thans volgen:

Jaar	Gerapporteerde diefstallen ter waarde van hoogstens *f* 10.—, afgerond in tientallen („poging" niet medegerekend).
1908	970
1909	920
1910	1530
1911	3100
1912	2210
1913	1850
1914	1590
1915	1680
1916	2370
1917	5250

In overeenstemming hiermede stijgen ook de cijfers der diefstallen van hoogere waarde, welke volledigheidshalve hier volgen:

Jaar	Gerapporteerde diefstallen, „poging" niet medegerekend ter waarde van			
	Boven *f* 10 tot *f* 25	Boven *f* 25 tot *f* 60	Boven *f* 60 tot *f* 100	Boven *f* 100 tot *f* 500
1908	141	68	12	19
1909	157	65	17	25
1910	186	80	23	19
1911	208	79	16	20
1912	224	81	24	19
1913	233	98	19	22
1914	213	90	22	11
1915	230	91	24	20
1916	286	111	23	20
1917	399	137	40	31

Diefstallen van nog hoogere waarde zijn uiterst gering.

Het zielental der Inlandsche bevolking bedroeg ultimo 1917 390,000. Er had dus in dat jaar in de desa een diefstal (tot *f* 10) plaats per 74 zielen of, stellende, dat een Javaansche woning gemiddeld 5 personen herbergt, een per 15 huizen. Van elke 15 woningen krijgt dus elk jaar één bezoek van dieven, en een Javaan kan er dus op rekenen eenige malen in zijn leven bestolen te worden. Neemt men alle diefstallen tot *f* 500.— tezamen, dan stijgt het cijfer zelfs tot 1 diefstal per 67 zielen.

Ernstige cijfers ongetwijfeld. Denkt men zich daar eens bij de vele andere delicten, die gepleegd worden als: diefstal van vee, diefstal van suikerriet (meer dan 2000 gerapporteerde gevallen, zeer veel wordt niet gerapporteerd), moord en doodslag, brandstichting, verwonding, boschdelicten (zeer talrijk), overtredingen van het politiestrafreglement enz. enz., dan heeft deze statistiek reeds zooveel geleerd, dat de kriminaliteit der Javaansche bevolking in deze streken zeer groot is, zóó groot, dat zij een groote belemmering vormt voor allen vooruitgang. Politie en justitie alleen

kunnen hier geen uitredding geven. Er zal een ommekeer moeten komen in de gezindheid der bevolking. Men zal zich minder gemakkelijk tot het plegen van slechte daden moeten laten meeslepen, er zal meer innerlijke weerstand moeten komen tegen kwade aanvechtingen. Hoe dat zal moeten geschieden, valt buiten het kader dezer mededeeling. Zeker is, dat ieder daaraan kan medewerken. Doch vóór alles zal de Javaansche maatschappij zelve de krachten moeten voortbrengen, die hun landgenooten in betere banen leiden. Voor Sarikat Islam en andere vereenigingen, die zich het heil van den Javaan ten doel stellen, ligt hier een wijd arbeidsveld open.

Modjokerto, 10 Juni 1918.

Arbeidsregeling in Nederlandsch-Indië

door

Mr. L. J. A. F. M. LIPS.

„Er is in alle menschelijke zaken een orde, welke de beste is. Het is niet altijd de bestaande, maar het is juist die orde, welke ter bereiking van den besten toestand onder de menschen zou moeten bestaan.

God kent en wil haar. Het is de plicht van den mensch haar te zoeken en in te voeren".

Emile de Laveleye.

De arbeidsregeling voor Banjoewangi is bij de behandeling der begrooting van Justitie in den Volksraad eenige malen ter sprake gekomen en het heeft er allen schijn van, dat de Regeering de invoering van die arbeidsregeling wil bespoedigen.

Ondanks de vele bezwaren, welke bij de behandeling van het ontwerp 1916 op de vergadering der Banjoewangi-planters geopperd werden, ondanks de grove fouten, welke naar onze meening het ontwerp ook nú nog aankleven, ondanks het feit, dat in deze moeilijke tijden niemand in Banjoewangi naar een arbeidsregeling verlangt, schijnt tot invoering der nieuwe bepalingen besloten te zijn.

Dit staat in elk geval vast, dat de samenstellers en adviseurs het nieuwe ontwerp als een welgeslaagd product van wetgeving beschouwen en van zijne werking groote verwachtingen koesteren.

Nu is het wel waar, dat de proef slechts genomen zal worden in de afdeeling Banjoewangi; deze beperking van de werkingssfeer echter zal hoogstwaarschijnlijk niet van langen duur zijn, daar het, indien de teekenen niet bedriegen, in de bedoeling der Regeering ligt, de bestaande, zeer embryonaire arbeidsregeling, welke in de

artikelen 1601 — 1603 van het Burgerlijk Wetboek van Ned.-Indië te vinden is, door een meer uitgebreide te vervangen met toepasselijkheid voor geheel Indië.

Met klem toch werd in den Volksraad van verschillende kanten aangedrongen op regeling van arbeidstoestanden, op sociale wetgeving.

De partij, waarvan de voornaamste woordvoerders waren de heeren Cramer en Schumann, wees met grooten nadruk op de noodzakelijke bescherming van den werkman tegen uitbuiting van het kapitaal, terwijl de andere partij bij monde van den heer Ketner opkwam voor de rechten van den werkgever en de veiligheid der bedrijven, welke door de afschaffing der Poenale Sanctie in gevaar gebracht worden.

Wel te betreuren is het, dat de verstandige woorden, door den heer Ketner gesproken, niet méér weerklank vonden in Volksraad en Pers! Zoo toch zal het kunnen gebeuren, dat de Regeering, wijkend voor de pressie eener democratische groep, maatregelen gaat nemen, welke op de ontwikkeling dezer landen een funesten invloed hebben moeten.

Onbegrijpelijk is het verder, dat de Gemachtigde der Regeering in den Volksraad juist bij de behandeling van deze op den voorgrond tredende kwestie eene houding heeft aangenomen, die hem zeker niet geheel ten onrechte het verwijt van oppervlakkigheid en weinig ernst bezorgde.

De Directeur van Justitie meende er in den Volksraad met eenigen trots op te kunnen wijzen, dat in Indië door de Regeering reeds een begin was gemaakt met sociale wetgeving. Hij memoreerde de wervings- en koelieordonnantie.

Indien hier echter al van sociale wetgeving kan gesproken worden, van veel beteekenis is zij zeker niet. En dan, zij geldt slechts voor bepaalde streken of groepen. Op Java b. v. is van sociale wetgeving nog bijna geen spoor te vinden!

Met de in behandeling zijnde arbeidsregeling voor Banjoewangi zal een nieuw tijdperk geopend worden en voornamelijk door den drang, uitgaande van het Indische Parlement, zal ongetwijfeld met eenigen spoed de sociale wetgeving, de regeling van arbeidstoestanden, omvattende bescherming van den werkman en naar wij hopen en verwachten in gelijke mate bescherming van den werkgever en van zijne belangen, voor geheel Indië ter hand genomen worden.

De bedoelingen der Regeering met sociale wetgeving toch moeten zijn: tweeledig.

Het is hare plicht, de nijverheid te beschermen en de economische ontwikkeling dezer landen zooveel in hare macht ligt, te bevorderen. Niet minder zwaar echter is de verplichting, die op haar rust, om de economisch-zwakkeren tegen de gevaren, die hen bij de steeds groeiende industrieele ontwikkeling dezer landen bedreigen, in bescherming te nemen.

Als niet gering middel, om aan deze beide verplichtingen te voldoen, geldt een goede en rechtvaardige regeling der arbeidstoestanden.

Dit zal de Regeering thans ongetwijfeld inzien en wij zijn ervan overtuigd, dat het nut en de zich steeds scherper opdringende noodzakelijkheid eener goede arbeidsregeling ook door ieder werkgever, die de teekenen des tijds begrijpt, gevoeld wordt.

En de inlandsche werkman dan! Zeker, de inlander vraagt niet of weinig om wettelijke regeling van den arbeid en zoo zou men geneigd zijn te denken, dat bij hem geen behoefte aan die regeling bestaat. Het springt echter direct in 't oog, dat het van zeer groot belang is, door een goede arbeidsregeling den inlandschen werkman op te voeden tot ernstiger plichtsbetrachting, hem bekend te maken met en te gewennen aan de uitoefening van zijn rechten en plichten, die des te ingewikkelder worden, naarmate de economisch-sociale ontwikkeling dezer landen toeneemt.

Wij moeten breken met het oude systeem om de zaken maar op hun beloop te laten, wij moeten daarmede voorgoed breken, omdat er een groot gevaar voor de toekomst in schuilt.

De inlander toch gaat vooruit, het verkeer en de nijverheid doen de welgesteldheid toenemen, het onderwijs brengt nieuwe denkbeelden en deze zijn wederom een groote prikkel tot verdere ontwikkeling.

Met den economischen vooruitgang gaat natuurlijk sociale ontwikkeling hand aan hand. Het spreekt vanzelf, dat het voor ons alleen een levenskwestie is, die sociale ontwikkeling in goede banen te leiden.

Wat zien wij echter gebeuren?

Dat de volksvereenigingen, van wier werking vele regeeringspersonen, verknocht aan leuzen van associatie en democratie, verbeteringen der sociaal-economische toestanden op vreedzame wijze

langs geleidelijken weg verwachten, druk bezig zijn, een geslacht van onverstandige en eigengereide wezens te kweeken.

Is het feit, dat deze ontwikkeling plaats heeft, iets bijzonders, iets wat speciaal aan dit land eigen is?

In geen geval! De inlander volgt hierin slechts den weg, waarop over bijna geheel de wereld de groote volksmassa's hem zijn voorgegaan.

De thans heerschende geest van dagelijks toenemende ontevredenheid is mede een uitvloeisel van den veranderden economischen toestand. Juist uit het feit, dat de inlander in economisch betere condities komt, dat wij hem opheffen, dat wij hem gelegenheid geven tot het verkrijgen van kennis en ontwikkeling, waarvan zijn vaders geen flauw begrip hadden, volgt noodzakelijk, dat zijne ontevredenheid moet toenemen. Het meerdere, dat hij krijgt, stilt zijn honger niet, doch vergroot dien slechts.

Daarbij komt nog, dat voornamelijk in den laatsten tijd de politiek der regeering aan een democratisch-revolutionnaire partij gelegenheid bood, zich te ontwikkelen, met het gevolg, dat de ontevreden geest toenam.

Op zeer bijzondere wijze komt dit aan den dag in streken, waar de Europeesche landbouw en nijverheid bloeien. Nu reeds worden de verhoudingen tusschen werkgevers en inlandsche arbeiders met den dag scherper. En al zijn er dan ook wellicht plaatsen aan te wijzen, waar men weinig last heeft van den inlandschen werkman, waar hij nog even volgzaam is als van oudsher, men kan ervan overtuigd zijn, dat deze toestand van „onbewustheid" niet lang meer zal duren.

De Sociaal-Democratische heer Cramer gaf hieromtrent in den Volksraad als zijne meening te kennen: „Wij missen hier helaas nog die bewuste, voor hare rechten strijdende massa van arbeiders, alhoewel toch de eerste symptomen van een opkomende arbeidersbeweging reeds aanwezig zijn".

Wij voor ons zeggen niet „helaas", doch zijn ervan overtuigd, dat de sociaal-economische toestanden zich in de komende jaren op voor Indië buitengewoon snelle wijze zullen ontwikkelen.

Nu is het waar, dat er werkgevers zijn, die deze bedreiging rustig zien naderen, in de overtuiging, dat het hun tijd wel zal duren. Wij gelooven echter niet, dat deze zelfgenoegzame stemming voor een man, die de verantwoordelijkheid eener groote cultuuronderneming draagt, de beste is.

Wat hebben de werkgevers dan in deze omstandigheden te doen? Zij moeten de moeilijkheden trachten te voorkomen en de leiding van den toestand in handen nemen.

Zij moeten den tot nu toe op arbeidsgebied in een groot deel van Indië bestaanden ongeregelden toestand zelf zoo goed mogelijk regelen. Zij moeten dit doen, voordat zij er toe gedwongen worden door den zich sociaal-revolutionnair ontwikkelenden inlandschen arbeider en voordat de regeering een onpractische en ongewenschte arbeidsregeling oplegt.

Gouverneur-Generaal Idenburg heeft eens met betrekking tot de arbeidstoestanden in Banjoewangi gezegd, dat wanneer de planters geen regeling zouden kunnen treffen, die voldeed, de Regeering zou trachten met wettelijke bepalingen te helpen.

Wat een door de Regeering gegeven arbeidsregeling beteekent, blijkt ten duidelijkste uit het ontwerp-arbeidsregeling voor Banjoewangi, dat vele voor den werkgever bezwarende bepalingen bevat, zonder hem tevens die veiligheid van bedrijf en arbeidszekerheid te verschaffen, waarop hij even goed recht kan doen gelden als de arbeider op bescherming zijner belangen.

Het ontwerp zal daarenboven hoogstwaarschijnlijk van zeer weinig invloed op de bestaande ongeregelde arbeidstoestanden zijn, voornamelijk omdat de voorschriften niet imperatief gegeven zijn, doch den arbeider als den werkgever de gelegenheid openstaat, om zonder zich aan de nieuwe regeling te storen, werk in dagloon te verrichten of te doen verrichten.

Hij, die op de hoogte is van de arbeidstoestanden in Banjoewangi, zal met mij deze overtuiging deelen. Daarbij komt, dat het tijdstip voor de invoering zeer slecht gekozen is.

Ondanks de bestaande bezwaren echter zal het ontwerp wellicht spoedig wet worden. Van vrijzinnige zijde werd in den Volksraad aangedrongen op mededeeling aan den Volksraad van de nieuwe arbeidsbepalingen. Deze mededeeling zal ongetwijfeld geschieden.

Het is niet moeilijk te voorspellen, in welke richting de behandeling van het ontwerp in den Volksraad zal gaan. De vrijzinnigheid en de democratie hebben een overheerschende stem in het kapittel en de Regeering blijkt zich in die richting te laten drijven.

Het ontwerp zal dus ter hand genomen worden en zeker niet ten genoege der werkgevers worden omgewerkt.

Dit kunnen wij in alle geval reeds als zeker aannemen, dat de Poenale Sanctie, welke in een der artikelen van het ontwerp ligt opgesloten, onvoorwaardelijk zal komen te vervallen. [1])

Wat ervoor in de plaats zal komen, weten wij niet, doch de bestaande strooming en de houding der Regeering doen ons terecht vermoeden, dat arbeidsregeling voor geheel Indië zal worden opgevat en uitgewerkt op eenzijdige, voor den arbeider gunstige wijze, terwijl de bescherming van den werkgever de bedrijfs- en arbeidszekerheid in het gedrang zullen komen.

Het is derhalve van het grootste belang, nu de democratische partij zich zóó krachtig blijkt te ontwikkelen, dat zelfs de Regeering voor dien drang dreigt te zwichten, dat alle Indische werkgevers en allen, die hun heil zien in een nationale, economische behoudspolitiek, zich vereenigen om er bij de Regeering op aan te dringen, dat de belangen van den werkgever in de nieuwe arbeidsregelingen op gelijke waarde als die van den arbeider zullen worden geschat.

Eerst en vooral is het echter noodzakelijk, dat de werkgevers zelf het initiatief nemen. Vooreerst wordt dan het practische nut bereikt, dat men den werkman plaatst in een geregelden rechtstoestand en dat men hem opvoedt tot plichtsbetrachting en ernst bij zijn taak; vervolgens zal ongetwijfeld de ondervinding den juisten weg aanwijzen, die bij de arbeidsregeling moet gevolgd worden, zoodat ten slotte uit de praktijk zelve een goede en duurzame regeling, die voor wettelijke vaststelling rijp is, zal ontstaan.

De werkgever heeft dus eerst vooral zelf met eerlijkheid en ernst voor een geregelde ontwikkeling der arbeidstoestanden te zorgen.

Hoe moet dit geschieden?

Vooreerst is noodig een goede en rechtvaardige behandeling van den inlandschen werkman.

Goedheid en rechtvaardigheid zijn de twee groote factoren voor eene geregelde ontwikkeling der sociale toestanden.

De inlandsche werkman wordt nog te veel beschouwd als werkslaaf, van wien veel gevorderd moet worden en dien men met zoo weinig mogelijk af mag schepen. In veler oogen zijn de werklieden slechts lui en vadzig tuig, zonder een greintje betrouwbaarheid.

Deze opvattingen zijn weliswaar eenigszins verbeterd in verge-

[1]) Zooals dit het geval is met de Poenale Sanctie in de arbeidsregeling voor Deli.

lijking met vroeger, goed kunnen wij den toestand nog niet noemen.

Wat heeft men nu onder goede en rechtvaardige behandeling te verstaan?

De werkgever moet den arbeider zijn werk zoo aangenaam mogelijk maken. Hij moet hem een behoorlijke rust gunnen, hij heeft eventueel te zorgen voor behuizing, voor inrichting van fabriek- of ondernemingskampongs, waarbij gelet moet worden op de eigenaardigheden van den inlander. Door te zorgen voor hygiëne gedurende en buiten het werk moet de werkgever het lichamelijk belang van den arbeider behartigen; bij ziekte of ongeval heeft hij voor geneeskundige behandeling en verstrekking van geneesmiddelen te zorgen.

Goede behandeling eindelijk omvat alle die uiterlijke omstandigheden, waardoor de lichamelijke en psychische toestand van den werkman in zoo gunstig mogelijke conditie gebracht en gehouden wordt.

De groote lijnen voor die behandeling hebben wij aangegeven, de plaatselijke uitwerking zal natuurlijk in onderdeelen verschillen.

Waartoe dit alles noodig is?

Behoeft hierop eigenlijk wel te worden ingegaan?

De gunstige werking toch eener goede behandeling op den werkman is geen vraagstuk meer. Afgezien van de moreele verplichting, die op den werkgever drukt, is het duidelijk, dat de lichamelijke en psychische toestand van den arbeider van directen invloed is op de kwaliteit van zijn werk.

Nu de kwestie der rechtvaardigheid!

Ook hiertegen wordt nog al te dikwijls gezondigd.

Rechtvaardigheid eischt eerst en vooral, dat men den inlandschen werkman als medemensch beschouwt. Men behandele hem derhalve als zoodanig, men geve hem een rechtvaardig loon, een betaling, die minstens voldoende is, den arbeider volgens zijn stand zich een behoorlijk onderhoud te verschaffen.

Het is met het oog hierop wel de moeite waard, eens te letten op het feit, dat ondanks de onbetwistbare verhooging van den levensstandaard ook voor inlanders, de loonen in sommige streken in de laatste vijfentwintig jaren stabiel bleven, ja, hier en daar zelfs daalden. [1])

De uitbetaling der loonen verder moet zoo rechtvaardig moge-

[1]) cfr. Algemeen overzicht Welvaartonderzoek, p 156.

lijk geschieden en mag derhalve niet worden overgelaten aan mandoers of inlandsche schrijvers. Vertrouwd Europeesch toezicht is hierbij een noodzakelijk vereischte.

Rechtvaardigheid dient verder te heerschen, waar het geldt kortingen op het loon, die maar niet zoo in 't wilde weg mogen geschieden en zeker nooit boven een bepaald bedrag stijgen.

Rechtvaardigheid wil verder ook zeggen zelfbeheersching, geen eigen richting dus door te slaan, stompen of trappen. Behalve toch, dat het succes dezer strafoefeningen zeer twijfelachtig is, brengt men zichzelf in de grootste moeilijkheden.

Onder rechtvaardige behandeling valt verder het ernstig en minitieus onderzoeken der door de inlandsche werklieden voorgebrachte klachten en het verbeteren der door het onderzoek aan het licht gekomen misstanden.

Nogmaals, men moet den inlandschen werkman als medemensch behandelen en hem doen inzien, dat voor hem hetzelfde recht en dezelfde rechtvaardigheid bestaat, die men voor zichzelf eischt.

Nu weet ik wel, dat er werkgevers zijn, die als resultaat van de behandeling, welke wij wenschen, verwachten, dat de inlander slechts arroganter en brutaler zal worden. Ongetwijfeld zou er eenige reden bestaan voor deze vrees, indien naast goedheid en rechtvaardigheid, zwakheid een kenmerkende eigenschap van het beheer was.

Dit is echter allerminst de bedoeling. Goedheid en rechtvaardigheid moeten zijn de praemissen van een krachtig en streng bestuur; die strengheid echter moet niet eenzijdig worden aangewend tegen den inlandschen werkman, doch zij moet tevens dienen om hem te beschermen tegen onrechtvaardige bejegeningen.

Op deze wijze zal de goede en rechtvaardige behandeling in verband met gepaste strengheid de bedrijfszekerheid verhoogen en dáárom is het te doen.

Rechtvaardigheid en humaniteit zullen den grondslag vormen voor de overeenkomst, welke tusschen den arbeider en den werkgever moet worden aangegaan.

De Arbeidsovereenkomst.

Er is over de arbeidsovereenkomst, gesloten tusschen werkgever en inlandschen werkman reeds veel geschreven. Men hoort de noodzakelijkheid ervan aangeprezen en men heeft haar verworpen als een voor de inlandsche maatschappij waardeloos instituut.

De ondervinding echter heeft geleerd, dat een geschreven arbeidsovereenkomst, individueel met den inlandschen werkman gesloten, niet alleen van groot nut is voor een goeden gang van zaken in fabriek of op onderneming, maar ook, dat het geschreven contract bij defaillance van een der partijen als waardevol document gebruikt wordt tot het verkrijgen van recht.

Naast rechtvaardigheid en humaniteit verhoogt ongetwijfeld een op de juiste wijze gesloten arbeidscontract de bedrijfs- en arbeidszekerheid.

Het is derhalve van groot belang, na te gaan, wat het arbeidscontract is, wat het moet inhouden, hoe het gesloten wordt en welke rechtsmiddelen ter bescherming der overeenkomst geboden worden.

In artikel 116f. R.O. vinden wij een definitie, welke voor Indië van belang is, daar zij mede dient ter bepaling van den competenten rechter in arbeidsgeschillen.

„Onder arbeidsovereenkomst dan wordt verstaan de overeenkomst tusschen een arbeider en een werkgever, waarbij de arbeider tegen loon zijn arbeidskracht, onverschillig of het arbeid des geestes dan wel lichamelijken arbeid geldt, geheel of voor een gedeelte voor zekeren tijd ter beschikking stelt van den werkgever!"

In deze definitie [1]) wordt dus het principe gehuldigd, dat de werkman zijn arbeidskracht ter beschikking stelt van den werkgever.

Dit is echter een feitelijke onmogelijkheid, daar toch de arbeider zelf de arbeidskracht moet aanwenden en de werkgever dit onmogelijk doen kan.

De kwestie is bij de behandeling van het arbeidscontract in de Tweede Kamer ampel besproken. In de memorie van toelichting op zijn wetsontwerp zegt Minister Loeff: „Evenmin als zijn gehoor of zijn gezicht kan de arbeider zijn lichaam uitzonderen en daarover een ander de beschikking geven. Hij kan niet meer doen, dan zich verbinden, waar hij het hem geschonken vermogen tot arbeid in actie brengt, het resultaat van die in werking gestelde arbeidskracht aan een ander af te staan".

---

[1]) cfr. Burg. Wetb. van 1838 en wetsontwerp tot regeling arbeidscontract, van Mr. Drucker.

Juister is dan ook de definitie, gegeven in de Nederlandsche regeling van het Arbeidscontract art. 1637a B.W. Zij luidt als volgt:

„De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt, in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten".

Wij hebben dus te doen met arbeid, welke verricht wordt in dienst van den werkgever, waardoor een verhouding van ondergeschiktheid geschapen wordt.

Hierin ligt juist het typische verschil tusschen de arbeidsovereenkomst en de „aanneming van werk", waarbij deze verhouding van ondergeschiktheid geheel ontbreekt.

De „aanneming van werk" is volgens de juiste definitie van art. 1637b „de overeenkomst, waarbij de eene partij, de aannemer, zich verbindt voor de andere partij, de aanbesteder, tegen een bepaalden prijs een bepaald werk tot stand te brengen".

Het gezagselement, dat bij de arbeidsovereenkomst op den voorgrond treedt, ontbreekt bij de aanneming van werk geheel.

Een ander verschil is het object der overeenkomst. Dit object is bij de aanneming van werk het werk, dat moet worden tot stand gebracht, terwijl het bij de arbeidsovereenkomst de arbeid is.

In de arbeidsovereenkomst is er sprake van een prestatie van den kant des werkmans, waartegenover als contra-prestatie van den kant des werkgevers de vergoeding, het loon, staat. Deze overeenkomst moet worden aangegaan binnen de door de wet gegeven voorschriften.

Het is een civiel-rechtelijke overeenkomst, gesloten tusschen gelijk berechtigde partijen. Dit immers is de grondslag, waarop de Regeering hare sociale wetgeving gaat bouwen, dat namelijk de arbeidsovereenkomst alleen in civiel-rechtelijke gevolgen zich moet oplossen.

Iedere inmenging van derden in de arbeidsovereenkomst, derhalve ook van het Bestuur, is af te keuren. Wij bedoelen hier natuurlijk niet de zorg, welke de Regeering voor de naleving harer producten van sociale wetgeving heeft, welke zorg zich b.v. uit in een geregelde arbeidsinspectie. Wij hebben speciaal op het oog de directe bemoeienis van bestuursambtenaren met de arbeidsovereenkomst. In Indië heeft deze inmenging van bestuurszijde nog al te dikwijls plaats, zeker niet ten gerieve van de kennis der juiste rechtsverhoudingen, waartoe het onze plicht is, den inlander op te voeden.

Het is daarom zeer bevreemdend, die inmenging van het Bestuur in het ontwerp-arbeidsregeling voor Banjoewangi gehuldigd te zien. Wij treffen in dat ontwerp o.a. aan het Hoofd van Gewestelijk Bestuur en het Hoofd van Plaatselijk Bestuur, de een ambtshalve en de ander op verzoek als ontbinders der civiele arbeidsovereenkomst.

Hier worden plotseling door een eenvoudige ordonnantie, welke een arbeidsregeling bedoelt, twee nieuwe rechters in het leven geroepen en dit niettegenstaande de gewone rechter in arbeidsgeschillen door het Reglement op de Rechterlijke Organisatie wordt kenbaar gemaakt.

De wet wijst eenieder, 'tzij werkgever of werkman, die zich verongelijkt acht, die zijn overeenkomst ontbonden wenscht te zien, den weg aan om zich recht te verschaffen. Wil men met succes optreden, dan zal men den wettelijken weg moeten volgen, d.i. de weg van het civiele recht, daar het toch vaststaat, dat de arbeidsovereenkomst zich alleen in civiel-rechtelijke gevolgen moet oplossen.

Dit beginsel mag noch de werkgever, noch de arbeider en allerminst de Regeering uit het oog verliezen.

Eerst en vooral is het noodzakelijk, dat het contract tusschen werkgever en inlandschen arbeider stevig in elkaar zit.

Men zal moeten beginnen met iederen arbeider, individueel, een overeenkomst te sluiten. Vooreerst volgt dit uit den aard der overeenkomst zelf. De werkman is een individu, dat zich contractueel verbindt, om in dienst van den werkgever gedurende een bepaalden tijd arbeid te verrichten.

In Indië is deze individueele behandeling van de arbeidsovereenkomst daarenboven van groot nut tot vaststelling van de identiteit des arbeiders. Een Burgerlijke Stand toch bestaat niet, weshalve het van veel belang is, dit gebrek aan identiteitsbewijs zooveel mogelijk te verhelpen.

De regeling door Staatsblad 1916 No. 44 in het leven geroepen, voorziet, zooals wij zullen zien, op weinig kostbare wijze in deze behoefte.

Men mag van de individueele overeenkomsten verwachten, dat de knoeierijen met arbeidscontracten, welke in vele streken plaats hebben, zullen worden beperkt. De werkgever toch, die een overeenkomst sluit met een bepaalde persoon voor een bepaald

werk, wenscht natuurlijk ook, dat die persoon de overeenkomst nakomt. Aan de slechte gewoonte, dat op een contract successievelijk een heele serie broeders en neven van den contractant uitkomen, moet zoo spoedig mogelijk een einde gemaakt worden.

Hier komt Staatsblad 1916 No. 44 als geroepen. De regeling, in dit Staatsblad vervat, vergemakkelijkt de vaststelling van de identiteit des contractants in niet geringe mate. Volgens die bepalingen wordt met de onderteekening van een onderhandsch geschrift gelijkgesteld een daaronder gestelde duimtopafdruk, gewaarmerkt door een gedagteekende verklaring van een notaris, Assistent-Resident of Landraadvoorzitter, waaruit blijkt, dat hij den steller van den duimtopafdruk kent, of dat deze hem bekend gemaakt is, dat de inhoud der akte aan den steller van den duimtopafdruk duidelijk is voorgehouden en dat daarna die afdruk in tegenwoordigheid van den ambtenaar is gesteld. Het is derhalve niet noodig, de overeenkomsten notarieel te sluiten, de contracten toch, gesloten volgens de bepalingen van bovengenoemd Staatsblad, zijn weliswaar ondershandsch, doch hebben in rechten dezelfde kracht als notarieele akten.

Indien derhalve een inlandsch werkman zijn duimtopafdruk heeft gesteld op een arbeidscontract en deze afdruk is geviseerd op bovenbedoelde wijze, dan wordt deze afdruk met de onderteekening van den betreffenden arbeider gelijkgesteld.

Dit heeft ten gevolge, dat een ander inlandsch arbeider, die zich met het contract in de hand voor den steller van den duimtopafdruk uitgeeft, zich blootstelt aan strafrechtelijke vervolging.

Een andere gewichtige reden, waarom op het sluiten van individueele contracten wordt aangedrongen, is de volgende.

Waar het geldt, den inlandschen arbeider bij het te sluiten arbeidscontract te doordringen van de ernst der zaak, spreekt het vanzelf, dat dit doel beter bereikt wordt, indien iederen werkman afzonderlijk de bepalingen van dat contract worden voorgehouden, dat daarna door hemzelf wordt geteekend.

Natuurlijk zal men den arbeider een duplicaat van de overeenkomst moeten uitreiken, dat bij controle door hem moet worden vertoond. De gewenschte methode is dus niet één contract voor alle arbeiders gezamenlijk, zooals dit op het oogenblik op sommige ondernemingen, voornamelijk suikerfabrieken gesloten wordt, doch een afzonderlijk contract met iederen arbeider.

Vooreerst maakt een dergelijke overeenkomst op den aan „tanda's" gehechten inlander meer indruk en vervolgens is bij een civiel-rechtelijke actie de productie van een afzonderlijk contract gemakkelijker en derhalve het bewijs sneller geleverd.

Nu kan men natuurlijk de tegenwerping maken, waartoe men zich al die moeite op den hals zou halen, daar tenslotte het werk toch wel verricht wordt. Wij kunnen deze bemerking echter niet ernstig nemen, al geven wij toe, dat er wellicht verschillende werkgevers zijn, die zich moeilijk met de aangegeven werkwijze kunnen vereenigen. Zij zullen binnen niet al te langen tijd wellicht tot dezen maatregel gedwongen worden.

Een imperatief voorschrift tot het sluiten van arbeidsovereenkomsten is een van de eerste vereischten eener goede arbeidsregeling.

Slechts schijnbaar toch wordt in de Banjoewangi-regeling, behoudens door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen uitzonderingsgevallen — men heeft gedacht aan de vrijstelling voor Madoereezen, aangezien deze ongeneigd zouden zijn, eenig contract aan te gaan — het aangaan van arbeidsovereenkomsten imperatief te stellen.

Hoewel toch artikel I luidt: „In de afdeeling Banjoewangi kunnen ten behoeve van ondernemingen van land- of mijnbouw inlanders alleen in dienst genomen worden op den voet van de voorschriften dezer ordonnantie" en artikel 2 eraan toevoegt: „De tusschen den werkgever en den arbeider te sluiten overeenkomst moet individueel en schriftelijk. . . . . worden aangegaan", wordt deze imperatieve bepaling m.i. krachteloos gemaakt door artikel 4. Dit artikel is van den volgenden inhoud: „De dienstbetrekking moet bij de arbeidsovereenkomst aangegaan worden voor een bepaald aantal dagen of maanden, ingaande op de dagteekening der akte".

Hieruit volgt, dat de daglooners en de werkgevers, voor zoover met daglooners werkend, buiten de regeling vallen.

Het zal dan ook zeer spoedig blijken, dat de arbeidsregeling voor Banjoewangi een doode letter is en een imperatief voorschrift tot het aangaan van arbeidsovereenkomsten voor elken arbeid zal er het noodzakelijk gevolg van zijn.

Met het oog hierop ware het te wenschen, dat alle werkgevers reeds nu zooveel mogelijk eensgezind tot contractueele regeling van den arbeid besloten.

Inhoud der Arbeidsovereenkomst.

Wij komen thans tot de vraag, wat de arbeidsovereenkomst in moet houden.

In 't algemeen genomen zal het contract, wil het een goede werking hebben, slechts bepalingen mogen bevatten, welke den toets van rechtvaardigheid en humaniteit kunnen doorstaan.

Alle uitbuiting van den arbeider door middel van bezwarende bepalingen in de arbeidsovereenkomst opgenomen, moet geheel en al vermeden worden. Trouwens, men zou met immoreele bepalingen bij een eventueele actie geen succes hebben, terwijl de Regeering gedwongen zou zijn, ten snelste met beschermende maatregelen in te grijpen.

Wat de vorm betreft, zij de overeenkomst zoo bondig en duidelijk mogelijk. Men schrijve haar in de landstaal of wel in het Hollandsch en de landstaal. Dit laatste vooral bedoeld tot beter begrip der beteekenis van de gebruikte termen, voor het geval het document als bewijsstuk bij een eventueele actie moet dienen.

Behalve de namen, de woonplaats en het beroep der contractanten zal de overeenkomst moeten inhouden de regeling van werk, voorschot, betaling en inhouding van voorschot.

Met de groote massa werklieden zal men goed doen, eenvoudig overeen te komen, dat zij werk zullen verrichten zonder tot nadere specificatie over te gaan. Men heeft dan altijd vrijheid, hen voor verschillende bezigheden te gebruiken. Daarentegen verdient het aanbeveling, om met mandoers, toekangs in één woord met allen, die speciale vakkennis hebben, de kwestie van het te verrichten werk in het contract wat uitgebreider te regelen.

Wat de betaling van het loon betreft, zoo bepale men, dat dit in korte termijnen b.v. wekelijks zal geschieden. Het practische nut dezer bepaling bestaat vooral hierin, dat men een beter contrôle krijgt over de arbeiders. Van groot belang toch is het, te weten, dat de arbeider, die de overeenkomst gesloten heeft, ook werkelijk het werk, waartoe hij zich contractueel verbonden heeft, verricht. Het is daarom eerst en vooral noodig, dat het dagelijksche „rollen" voor het werk ernstig en met den naam van iederen arbeider geschiede, en dat ook de betalingen aan iederen arbeider persoonlijk gedaan worde.

Waar nu het streven erop gericht moet zijn, om de overeen-

komst zelf zoo kort en bondig mogelijk te maken, terwijl er toch wellicht vele zaken te regelen zijn, zal het contract een verwijzing moeten bevatten naar een fabrieks- of ondernemingsreglement.

De bedoeling van dit reglement en den inhoud er van zullen wij aan een korte bespreking onderwerpen.

In het arbeidscontract zal een artikel opgenomen moeten worden, ongeveer luidende als volgt: „De comparant ten andere (arbeider) verklaart zich te onderwerpen aan het bij het sluiten van dit contract bestaande, hem bekende fabrieks- (ondernemings-) reglement.

Het nut van een dergelijk reglement mag niet gering genoemd worden. Vooreerst toch zal de inhoud der arbeidsovereenkomst zelf er zeer door bekort worden, omdat verschillende bepalingen, die anders in het contract zelf zouden moeten worden opgenomen, in het reglement een plaats kunnen vinden, terwijl partijen toch contractueel gebonden worden. Vervolgens wordt de arbeider zelf door de bepalingen van het reglement beschermd tegen willekeur en uitbuiting van het ondergeschikt personeel, als opzichters en mandoers, die in het reglement de grens hunner bevoegdheden duidelijk moeten omschreven vinden.

Wat nu de inhoud van het reglement betreft, zoo zal deze natuurlijk voor iedere onderneming in onderdeelen verschillen. De hoofdlijnen echter kunnen dezelfde zijn. Behalve regeling van werktijd en werkduur, bepalingen omtrent zindelijkheid, orde en eventueele klachten, zal het reglement kunnen bevatten voorschriften omtrent de door den arbeider te beloopen boeten of de kortingen op zijn loon, ingeval van overtreding der reglementaire bepalingen.

Het spreekt dan ook vanzelf, dat strekking en inhoud van het reglement vóór het sluiten der overeenkomst duidelijk aan den arbeider moeten worden voorgehouden, terwijl een eenzijdige verandering der bepalingen door den werkgever gedurende den tijd, dat het contract werkt, natuurlijk is uitgesloten.

Nu kan men als grief tegen de invoering dezer regelingen aanvoeren, dat zij op de ondernemingen in Nederlandsch-Indië weinig of niet hebben bestaan. Dit mag echter allerminst een argument tegen hunne invoering zijn. Wel beschouwd toch, houdt men zich op iedere onderneming aan een bepaalde orde van zaken, zoodat de feitelijke gegevens voor het reglement overal bestaan. Het

ongeluk is alleen, dat die orde dikwijls op zeer willekeurige wijze eenzijdig veranderd wordt, vaak buiten weten van den werkgever om, door het ondergeschikt personeel, wat onmogelijk ten voordeele van werk en werkman kan strekken.

Ten slotte kan men er verzekerd van zijn, dat bij de verwachte grondige wettelijke regeling van het arbeidscontract, het fabrieks- of ondernemingsreglement deel van die regeling uit zal maken.

Het is derhalve aan te raden, nu er een strooming bestaat tot betere regeling van den arbeid, tevens de kwestie der reglementen onder de oogen te zien en zich met ernst toe te leggen op de vaststelling van een reglement, dat beantwoordt aan de eischen van billijkheid en rechtvaardigheid.

De Rechtsmiddelen.

De geschreven arbeidsovereenkomst blijft rusten, zoolang alles goed gaat, zoolang zoowel werkgever als arbeider zich stipt aan de in het contract gestipuleerde bepalingen houden. Zoodra echter de overeenkomst niet of niet ten genoege der wederpartij wordt uitgevoerd, is het van belang, de rechtsmiddelen te kennen en toe te passen, die tegen onwillige contractanten kunnen worden gebruikt. Wij zullen hier in 't kort nagaan, welke rechtsmiddelen de Indische wet bij vorderingen uit arbeidscontract aanbiedt, het zal dan blijken, dat hierin spoedig en afdoende verandering komen moet, wil er van een goede arbeidsregeling, waarvan de overeenkomst „zich geheel in civiel-rechtelijke gevolgen op moet lossen" sprake zijn.

Vóór alles zal de Regeering zich met ernst op verbetering en verandering der bestaande verouderde en voor een groot deel omslachtige bepalingen moeten toeleggen.

Wij krijgen nu eerst het vraagstuk der competentie. Tot welken rechter moet men zich wenden om recht te verkrijgen?

Deze kwestie is voor de geschillen uit arbeidsovereenkomsten niet zoo eenvoudig.

Bij Staatsblad 1879 No. 253 zijn de voor Europeanen geldende bepalingen omtrent de arbeidsovereenkomst, vervat in de artikelen 1601-1603 van het Burg. Wetb., toepasselijk verklaard op alle inlanders. Ingevolge deze toepasselijkverklaring van Europeanenrecht behooren ook de arbeidsgeschillen, waarbij inlanders als

gedaagden optreden, niet thuis voor den Landraad, doch voor den Raad van Justitie of het Residentiegerecht.

Het ligt niet op onzen weg, een verklaring te geven van het feit, dat zulk een omslachtige regeling der procedure in arbeidszaken in de Ned.-Indische wetgeving bestaat. Het zij genoeg te weten, dat wij allen er aan gebonden zijn, zoolang er geen verandering in die wettelijke bepalingen komt.

Het is natuurlijk van groot belang, vooreerst, wat de kosten en vervolgens wat de omslachtigheid der procedure betreft, de zaak door den Residentierechter te doen berechten, men zal daartoe echter, zooals wij zullen zien, de introductieve vordering op een bijzondere wijze moeten inkleeden.

Artikel 116f van het Reglement op de Rechterlijke Organisatie zegt o.a.: „De Residentierechters nemen kennis..... van alle vorderingen tot voldoening van arbeidsloonen en tot *uitvoering* van arbeidscontracten".

Deze uitdrukkingen moeten volgens het Hooggerechtshof in stricten zin worden opgevat. Waar dus de arbeider zich aan de van hem te vorderen diensten onttrekt, zal de werkgever den arbeider moeten laten veroordeelen tot uitvoering zijner overeenkomst, d. w. z. tot het presteeren van de bij de overeenkomst gestipuleerde diensten.

Een dergelijke veroordeeling is natuurlijk bij onwil van den veroordeelde niet voor executie vatbaar en zal worden opgelost in vergoeding van kosten, schaden en interessen, ingeval de schuldenaar niet aan zijne verplichting voldoet (art. 1239 B. W. cfr. Mr. Gastman, tijdschr. 78).

Men heeft dus te vragen: uitvoering der overeenkomst met schadevergoeding en niet, zooals voor de hand ligt, *ontbinding* van het contract. Volgens vaste jurisprudentie toch behoort de vordering tot ontbinding van de arbeidsovereenkomst tot de competentie van den Raad van Justitie (cfr. tijdschr. 78, bladz. 401; tijdschr. 80, bldz. 348 e.a.).

Zooals gezegd, wenschen wij hier niet nader op deze eigenaardigheid der wettelijke bepalingen en hunnen oorsprong in te gaan. Genoeg zij te weten, dat, indien men de zaak door den Residentierechter behandeld wenscht te zien, de eisch zal moeten luiden: „tot uitvoering der arbeidsovereenkomst".

Wij veroorlooven ons hier een kleine uitweiding. De eisch tot

uitvoering van het arbeidscontract met schadevergoeding is reeds van zeer ouden datum.

Henrien de Pansey (de la compétance des Juges de Paix, chap. XXX P 336 ed. Bruxelles 1829) vertelt ons omtrent de veroordeeling, waaraan zich de veldarbeiders volgens het oude Fransche recht blootstelden, het volgende:

„Si c'est le maître, qui cite son domestique pour s'être permis de le quitter sans raison où occasion légitime, le Juge de Paix condamnera le domestique à *rentrer au service* ou à payer une somme proportionnée au tort qu'il occasionne à son maître ..... elle doit être calculée sur ce qu'il coutera au maître pour se faire servir pendant le reste du temps, que le domestique devait employer à son service".

Dit wat de competentie betreft.

Zeer te betreuren is het, dat onze wetgever bij de redactie der Ned.-Indische bepalingen van de Rechterlijke Organisatie, welke de competentie in zake het arbeidscontract regelen, niet den ruimeren tekst van de Fransche wet van 25 Mei 1838, die hem tot voorbeeld strekte, heeft gevolgd. Deze wet spreekt van: „Contestation relative aux engagements respectifs des gens de travail, etc.".

Het is dus te wenschen, dat een spoedige verandering in artikel 116f R.O. gebracht wordt en „alle vorderingen, betreffende arbeidsovereenkomsten en arbeidsloonen" tot de competentie van den Residentierechter of van een specialen rechter in arbeidszaken worden gebracht.

Het spreekt vanzelf, dat vooral in arbeidsgeschillen snel recht van groot nut is. De voorschriften en bepalingen echter voor de procedure bij de Europeesche rechtscolleges, welke op de procedure voor het Residentiegerecht toepasselijk zijn, zijn voor een goed deel ingewikkeld en langdradig. Men behoeft zich echter door deze moeilijkheid niet te laten afschrikken om zèlf als partij in het geding op te treden.

De Residentierechter is ingevolge artikel 943 R.V. bevoegd om, indien hij dit voor een geregelden gang van zaken noodig acht, partijen bij de behandeling der zaak de noodige voorlichting te geven, haar te ondervragen en zelfs opmerkzaam te maken op rechts- en bewijsmiddelen, welke zij kunnen aanwenden".

Ook hier blijkt dus wederom, dat van den persoon des rechters veel afhangt.

Hoe kan men nu binnen de bestaande bepalingen de grootst mogelijke snelheid bereiken?

Wij zullen in 't kort den gang van zaken nagaan.

Bij contractbreuk diene de werkgever onverwijld een verzoekschrift in bij den Residentierechter van de plaats, welke de arbeider bij het sluiten der overeenkomst als woonplaats heeft opgegeven. Dit verzoekschrift zal de navolgende gegevens moeten inhouden:

Vooreerst de namen en woonplaatsen van eischer en gedaagde en, indien het verzoek door een gemachtigde wordt gedaan, van den gemachtigde. Vervolgens een aanduiding van het onderwerp van den eisch en datgene wat gevorderd wordt.

Wat mag men nu vorderen?

Zooals wij gezien hebben, behoort de eisch tot *ontbinding der arbeidsovereenkomst* bij den Raad van Justitie thuis. De eisch moet dus luiden: „dat het den Residentierechter behage, den arbeider (gedaagde) te veroordeelen:

1. tot uitvoering der overeenkomst.
2. tot vergoeding van de schade, door eischer (werkgever) geleden ten gevolge van de contractbreuk.
3. tot terugbetaling van het nog niet inverdiende voorschot.
4. in de kosten van het geding.

Ten slotte moet men uitdrukkelijk verzoeken, dat het te wijzen vonnis uitvoerbaar worde verklaard bij lijfsdwang.

Wij zullen straks deze kwestie uitvoeriger behandelen.

Het verzoekschrift moet in duplo, liefst in de landstaal, worden ingediend tot beter begrip voor den arbeider wien het afschrift moet worden uitgereikt.

Gewoonlijk zal bij de kwesties omtrent arbeidscontracten de vordering de som van *f* 75 niet overschrijden, vandaar dan ook, dat men het request op ongezegeld papier schrijven mag. Verder zijn ook alle stukken, welke op het geding betrekking hebben, van zegel vrijgesteld.

De arbeidsovereenkomst zelf echter zal vooralsnog op zegel moeten geschreven worden en het is dan ook een eerste vereischte, tot vermindering der onkosten, dat de Regeering voor alle arbeidsovereenkomsten vrijstelling van zegelrecht verleene.

Nadat nu de Griffier onverwijld de zaak in het daartoe bestaande Register heeft ingeschreven, bepaalt de Residentierechter dag en uur, waarop de zaak voor het Residentiegerecht zal dienen. Hij doet partijen oproepen, ten einde alsdan te verschijnen, vergezeld van de getuigen, die zij wenschen te hooren en met medebrenging der bewijsstukken, waarvan zij zich willen bedienen.

Het afschrift der vordering wordt bij de oproeping aan den verweerder uitgereikt, met aanzegging, dat hij daarop schriftelijk van antwoord kan dienen vóór of op den bepaalden dag (art. 929 R. V.).

Men zal goed doen, den Residentierechter te verzoeken, de zaak voor een spoedige behandeling in aanmerking te doen komen en naar het ons voorkomt zal dit verzoek gewoonlijk wel succes hebben, omdat bij deze kwesties dikwijls de levensbelangen eener groote onderneming gemoeid zijn. Ook hier blijkt dus weer, dat voor een goeden gang van zaken veel van den persoon en de opvattingen des rechters afhangt.

Het is dus te wenschen, dat de Regeering door wettelijke voorschriften een snelle behandeling der arbeidszaken verplichtend stelle.

Tusschen de oproeping van partijen en den rechtsdag moet een bepaalden tijd verloopen; deze kan echter vrij kort zijn, doch mag niet op minder dan drie vrije dagen worden gesteld. Ook hierin echter is den Residentierechter vrijheid gelaten dezen reeds geringen termijn zoo noodig te bekorten.

Wij zien derhalve, dat de berechting in arbeidsgeschillen ook thans vrij snel kan geschieden, mits de Residentierechter medewerkt. Afhankelijkheid van persoonlijke opvattingen echter moet door wettelijke bepalingen worden uitgesloten.

Indien nu de verweerder i.c. de arbeider ter rechtzitting verschijnt, kan direct vonnis gewezen worden, terwijl de executie, zooals wij zullen zien, spoedig volgen kan. Veel langduriger wordt de geschiedenis, indien de verweerder niet verschijnt en bij verstek veroordeeld wordt. Eerst moet hem dan het vonnis beteekend worden en vervolgens kan hij binnen dertig dagen na de beteekening van het vonnis in verzet komen. Deze termijn is veel te lang en wettelijke voorziening dus zeer gewenscht.

Hooger beroep zal van de hier bedoelde geschillen gewoonlijk

niet mogelijk zijn, daar de vordering in de meeste gevallen niet meer zal bedragen dan *f* 75 (116h.j.°, 116f sub *b*. R.O.). Het geschil zal derhalve doorgaans met de behandeling voor het Residentiegerecht zijn beslist.

Wij komen thans tot de executie van het tegen den defaillanten werkman verkregen vonnis.

Als executiemiddelen in het civiele geding staat in het algemeen ten dienste de tenuitvoerlegging op de goederen des schuldenaars en in bepaalde gevallen de executie op zijn persoon.

Waar nu gewoonlijk tegen den bij vonnis in 't ongelijk gestelden arbeider executie op de goederen weinig succes zal hebben, zou het natuurlijk van groot belang zijn, indien bij vorderingen uit arbeidscontract lijfsdwang ware toegestaan, voornamelijk ook, omdat lijfsdwang preventief werkt, omdat door gijzeling van eenige onwilligen een heilzame schrik onder de overige arbeiders wordt teweeg gebracht.

Wat gijzeling is, hoe deze verkregen wordt en in welke gevallen van arbeidsovereenkomst naar onze meening de lijfsdwang nu reeds kan worden toegepast, zullen wij hier in 't kort nagaan.

„Lijfsdwang is het middel, om den schuldenaar door beneming van zijne vrijheid te dwingen tot nakoming van de verbintenis" (van Rossen, R. V.).

Het is dus een door het civiel recht geschonken middel om de rechtszekerheid te beschermen. Van hoe groot belang dit rechtsmiddel ter bescherming der bedrijfs- en arbeidszekerheid zijn moet, springt reeds direct in 't oog.

Voor het verkrijgen van gijzeling is een noodzakelijk vereischte, dat men bij het introductief request uitvoerbaarheid bij lijfsdwang van het te wijzen vonnis verzocht heeft.

Indien men dit mocht verzuimd hebben, dan is er later niets meer aan te doen. De rechter toch mag nooit méér toestaan dan bij het introductief request is gevorderd en lijfsdwang mag nimmer worden ten uitvoer gelegd dan uit krachte van een vonnis, waarbij dezelve is uitgesproken (art. 584 R.V.).

Men heeft dus uitvoerbaarheid bij lijfsdwang gevraagd en de rechter heeft den eisch toegewezen. Zonder zich om executie op de goederen van de verliezende partij te bekommeren, kan men dan direct tot executie op de persoon des schuldenaars overgaan.

Velen leven in de veronderstelling, dat gijzeling eerst verzocht kan worden, nadat executie op de goederen des schuldenaars heeft plaats gehad en gebleken is, dat deze niet voldoende waren om zijn schuld te vereffenen.

Dit is bij landraadzaken ook werkelijk het geval. Voor elk landraadvonnis kan gegijzeld worden, doch eerst, nadat gebleken is, dat er geen goederen zijn om op te executeeren.

Bij vonnissen van den Residentierechter is dit wachten echter niet noodig en kan men direct het verzoek doen, den in het ongelijk gestelden schuldenaar te gijzelen (art. 997 R. V.).

„De verzochte tenuitvoerlegging vangt aan met eene op last van den Residentierechter aan den veroordeelde gedane aanzegging, om alsnog binnen twee dagen aan het vonnis te voldoen" (art. 999 R. V.).

Voldoet derhalve de schuldenaar niet, met andere woorden betaalt hij niet de som, waartoe hij bij vonnis veroordeeld is, dan geeft men hiervan direct kennis aan den Residentierechter. Deze geeft dan schriftelijk last tot gijzeling van den schuldenaar (1024 R. V.).

De kosten der gijzeling komen ten laste van den schuldeischer; deze is verplicht, iedere dertig dagen een toereikende som tot onderhoud van den schuldenaar voor te schieten. Deze som bedraagt voor inlandsche gegijzelden gewoonlijk niet meer dan vijftig cent per dag.

Wat nu de tijd der gijzeling betreft, zoo mag deze ingevolge artikel 586 R. V. niet meer dan drie jaren bedragen.

Voorloopig zal men hiermede kunnen volstaan.

Lijfsdwang is dus, zooals wij zagen, het middel, om den schuldenaar door beneming van zijn vrijheid te dwingen, tot nakoming van de verbintenis. De veronderstelling ligt voor de hand, dat lijfsdwang voor iedere veroordeeling en tegen iedereen is toegelaten, juist omdat lijfsdwang het eenige middel is, dat zich niet gemakkelijk laat ontduiken en omdat in ieder geval niet-betaling na veroordeeling altijd onrechtmatig is (Wb. 2022).

Met dit zeer juiste beginsel gaat echter de wetgever allerminst accoord. Hij geeft de gevallen, waarin lijfsdwang is toegelaten, bepaaldelijk aan en zegt tevens, dat zij in geen enkel opzicht, hoe dan ook, mogen worden uitgebreid (art. 583 R. V.).

Nu wordt echter ongelukkig in de wet niet uitdrukkelijk gespro-

ken van lijfsdwang als middel van executie bij vonnissen, ter zake van arbeidsovereenkomsten gewezen.

In één geval komen echter o.i. die vonnissen toch binnen het bereik van den lijfsdwang en gelukkig omvat deze groep het voornaamste deel der arbeidscontracten, die in Indië gesloten worden.

Wij hebben hier op het oog arbeidscontracten, gesloten ter zake van ondernemingen van landbouw.

Ingevolge artikel 581 sub 4 van het Reglement op de Burgerlijke Rechtsvordering, heeft lijfsdwang plaats „tegen alle personen zonder onderscheid, voor de uitvoering van contracten aangaande ondernemingen van landbouw, enz".

De overeenkomsten, door ondernemers van landbouw met arbeiders ter zake hunner onderneming gesloten, vallen o.i. onder de in dit artikel bedoelde contracten.

Wat toch is onder contracten van landbouw te verstaan?

In het *Weekblad van het Recht* lezen wij hieromtrent een uitspraak van den Raad van Justitie te Batavia, luidende: „Onder contract van landbouw is te verstaan een contract, dat het bedrijf van den ondernemer raakt en ten behoeve van het bedrijf is aanaangegaan" (R. v. J. 10 Juni 1904 W. 2141).

Verder vindt deze meening nog steun in de volgende uitspraak van het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië:

> „De uitdrukking „contracten aangaande ondernemingen van landbouw", voorkomende in artikel 581 sub 4 R. V. mag niet worden beperkt tot contracten, welke landbouwondernemingen rechtstreeks tot onderwerp hebben, maar omvat alle contracten, waaruit blijkt, dat zij met betrekking tot of nopens ondernemingen van landbouw gesloten worden".

(H. G. v. N.-I., 15 September 1904, Tijdschr. 83).

Naar onze meening staat het derhalve wettelijk vast, dat voor de executie van alle vonnissen, gewezen in geschillen uit arbeidscontract, aangaande ondernemingen van landbouw, gijzeling is toegestaan.

Feitelijk beteekent dit, dat voor verreweg de meeste arbeidscontracten, welke in Indië gesloten worden, reeds nu dit belangrijke rechtsmiddel open staat. Tot ondernemingen van landbouw toch in Indië mogen alle groote cultures, zoowel op Java als op de Buitenbezittingen, gerekend worden.

Om nu onbetwistbare zekerheid en eenheid van recht te krijgen, zal de Regeering ten spoedigste uitdrukkelijk dit rechtsmiddel voor alle arbeidscontracten moeten toestaan.

Het zal nu wel duidelijk zijn, dat ook het geldende recht den werkgever de gelegenheid biedt, het arbeidscontract te beschermen. Wij wezen er echter reeds op, dat de bestaande toestand veel te omslachtig en te duur is en daarenboven door verschillenden uitleg der wettelijke bepalingen tot allerhande onaangename verrassingen aanleiding kan geven.

Vooral in dezen tijd van beginnende sociale beroering, nu men eenzijdig dwingt om afschaffing der Poenale Sanctie, nu de werkman moet beschermd worden en men de ondernemers toevoegt, dat zij zichzelf maar moeten helpen, nu de civiele zijde van het arbeidscontract op den voorgrond geschoven wordt, is het van 't grootste belang, dat de Regeering eenheid brenge in de opvatting der wettelijke bepalingen, de formaliteiten vereenvoudige, de competentie op juiste wijze regele en de toepassing van het middel van lijfsdwang ontwijfelbaar vaststelle.

Dan zal blijken, dat het veel versmade procedeeren ten civiele in arbeidszaken een zeer goede oplossing geven kan en dat de werkgever in die civiele procedure voldoende bescherming en bedrijfszekerheid kan vinden.

Met betrekking tot het ontwerp-arbeidsregeling voor Banjoewangi veroorlooven wij ons hier een kleine uitweiding.

Het moet verwondering baren, dat, waar het als een dogma blijkt vast te staan, dat de arbeidsovereenkomst zich als civiele overeenkomst slechts op kan lossen in civiele gevolgen, de heer T. Ottolander een poging waagt, om bij amendement op de conceptordonnantie van 1916 aan de arbeidsregeling voor Banjoewangi Poenale Sanctie te verbinden. Hij wenscht toch het navolgend artikel opgenomen te zien: „art. 23 b. De arbeider, die op den voet dezer ordonnantie een arbeidsovereenkomst heeft gesloten en vóór de expiratie of ontbinding daarvan zonder toestemming van den werkgever, aan wien hij nog gebonden is, in de Residentie Besoeki voor een anderen werkgever werk verricht, wordt gestraft met een geldboete van ten hoogste vijf en twintig gulden of met tenarbeidstelling aan de publieke werken voor den kost zonder loon van ten hoogste acht dagen".

Volgens de letter der bepaling is de straf gesteld op het *aangaan van een nieuwe* arbeidsovereenkomst, zonder dat de oude op rechtsgeldige wijze verbroken is. Hier wordt de strijd nog veel scherper. Niet toch op het *verbreken* doch op het *aangaan* van een civielrechtelijke overeenkomst wordt mirabile dictu straf gesteld. Nochtans is het duidelijk, dat met deze pseudo vorm van Poenale Sanctie bedoeld wordt de verbreker der arbeidsovereenkomst te treffen.

Nog meer moet het bevreemden, dat de opstellers der conceptordonnantie 1918 zóó slecht het gevoelen der Regeering, die de Poenale Sanctie blijkt te verafschuwen, konden weergeven, dat zij dit artikel aan het nieuwe ontwerp toevoegden. Niet woordelijk echter werd het artikel-Ottolander overgenomen.

In het nieuwe ontwerp luidt het als volgt:

„De arbeider, die op den voet dezer ordonnantie een arbeidsovereenkomst heeft gesloten en vóór de expiratie of ontbinding daarvan zonder toestemming van den werkgever, aan wien hij nog gebonden is, in de Residentie Besoeki voor een anderen werkgever OP DEN VOET DEZER OVEREENKOMST werk verricht, wordt gestraft met eene geldboete van ten hoogste vijf en twintig gulden of met tenarbeidstelling aan de publieke werke voor den kost zonder loon van ten hoogste acht dagen".

Wij onderstreepen de zinsnede, waarop het aankomt. Indien derhalve een arbeider zijn arbeidsovereenkomst willekeurig verbreekt, kan hij weliswaar geen nieuw arbeidscontract meer aangaan, zonder de verschuldigde schadeloosstelling wegens contractbreuk aan zijn vorigen werkgever te hebben voldaan, doch voor dagloon mag hij ongestraft en ongehinderd gaan werken, waar het hem goeddunkt.

Zoo is door tusschenvoeging van een enkele zinsnede de geheele kracht van het amendement-Ottolander te niet gedaan. Ook uit een practisch oogpunt zal het dus geen verlies geven, wanneer de Regeering het geheele artikel terugneemt, waartoe zij zich wel genoopt zal zien in dezen tijd, nu er in de Staten-Generaal en in den Volksraad zulk een sterke strooming bestaat tegen de Poenale Sanctie.

Daarom zal ook artikel 14 juncto artikel 26 (oorspronkelijk concept) geen genade kunnen vinden. Artikel 14 luidt:

„De arbeider voorts is verplicht, aan het Hoofd van Plaatselijk Bestuur persoonlijk, uitgezonderd in geval van ziekte, binnen twee

dagen kennis te geven ingeval hij de onderneming of de plaats zijner tewerkstelling voor vier achtereenvolgende dagen of langer verlaat, met opgave, binnen hoeveel dagen hij wederom voor den arbeid beschikbaar zal zijn", terwijl artikel 26 straf bedreigt tegen niet-nakoming van dit gebod (oorspronkelijk *f* 25 boete of 12 dagen tenarbeidstelling, hetwelk in verband met de invoering van het nieuwe Strafwetboek veranderd werd).

Ook hier zal de Poenale Sanctie verdwijnen.

Speciaal zal dit ook het geval zijn, nu de Regeering van Ned.-Indië bij monde van den Directeur van Justitie in den Volksraad zoo duidelijk haar standpunt tegenover de Poenale Sanctie heeft doen kennen, met de woorden:

„De tijd, binnen welke de Poenale Sanctie afgeschaft moet zijn, kan nog niet bepaald worden, doch binnen enkele jaren zal zij afgeschaft moeten zijn" (Handelingen Volksraad P. 54.).

En verder als antwoord op de door den sociaal-democratischen heer Cramer gemaakte bemerkingen: „De heer Cramer verlangt van mij een verklaring en die verklaring geef ik hierbij zoo positief mogelijk; de Poenale Sanctie zal binnen eenige jaren afgeschaft worden".

De heer Schumann accentueerde deze opvatting nog een weinig door te zeggen: „De Regeering heeft het nut ingezien van de afschaffing der Poenale Sanctie; deze is dan ook zoo goed als begraven".

Doet het derhalve niet vreemd aan, dat in een ontwerp, 'twelk op het oogenblik der Volksraadzitting bij de Regeering in overweging was, de Poenale Sanctie, die zoo goed als begraven was, wederom levend te voorschijn te zien komen?

Thans nu de Volksraad haren aandacht aan de nieuwe arbeidsregeling voor Banjoewangi geschonken heeft, zal ongetwijfeld dit prototype eener arbeidsregeling voor geheel Indië niet ongewijzigd worden aangenomen.

Bij de behandeling van de afdeeling Justitie in den Volksraad, is ten sterkste aangedrongen op spoed bij het tot stand komen van een sociale wetgeving.

Een wettelijke regeling van den arbeid is ongetwijfeld van groot belang zoowel voor arbeiders als werkgevers. Dit moet echter de Regeering bij het opstellen harer producten van wet-

geving niet uit het oog verliezen, dat een arbeidsregeling in de eerste plaats een vrucht moet zijn van kennis der practijk, van inzicht in de toestanden en dat zij naast bescherming van den arbeider in gelijke mate moet bieden bescherming van den werkgever.

Als zoodanig heeft de arbeidswetgeving in Deli met haar thans versmade Poenale Sanctie, die een weinig brallend, zeer zeker onoordeelkundig, in den Volksraad werd uitgekreten als „een schandvlek der Indische samenleving" (Handelingen P 214) zeker haar nut.

De Poenale Sanctie toch beschermt den wetgever en stelt de veiligheid van den arbeid en het bedrijf boven allen twijfel. Tegenover het (meestal preventieve) schrikbeeld der Poenale sanctie als bescherming van den werkgever staat een reeks van beschermende maatregelen voor den arbeider, waardoor bereikt werd, dat de arbeidstoestanden op Deli thans tot voorbeeld van geheel Indië kunnen strekken.

Deze eer heeft het volksraadslid Schumann tenminste aan de Poenale Sanctie gelaten.

„Juist door die Poenale Sanctie", zoo zeide hij, „hebben wij ten „aanzien van de arbeiders, die daaronder werken, tenminste sociale „wetgeving gekregen" (Handelingen P 223).

Thans echter moet en zal die Poenale Sanctie verdwijnen; hoe die afschaffing ook in zal grijpen in het economische leven, het doet er niet toe, de industrie, de ontwikkeling van het land moeten dan maar schade lijden, mits de juridische theorie en de politieke leuze zegevieren.

Tegenover de afschaffing van de Poenale Sanctie in Deli en weigering van die Sanctie voor Java, in verbinding met de belofte van arbeidsregeling, d.w.z. bescherming van den arbeider door bepalingen, welke den werkgever verplichtingen opleggen, moet noodzakelijk komen te staan een afdoende bescherming van de bedrijfs- en arbeidszekerheid.

Hierbij moet worden uitgegaan van het als vaststaand aangenomen beginsel, dat de arbeidsovereenkomst zich alleen in civielrechtelijke gevolgen moet oplossen.

Wij zagen reeds, dat dit voor het arbeidscontract geen andere beteekenis kan hebben, dan dat de werkgever een actie tot schade-

vergoeding eventueel terugbetaling van genoten voorschot kan beginnen.

De bestaande wettelijke bepalingen en formaliteiten zijn van dien aard, dat het voor de meeste werkgevers veel verstandiger is, de zaak maar te laten loopen, in plaats van zich groote moeite en niet geringe onkosten op den hals te halen.

Een gemakkelijk te bereiken rechter, vereenvoudiging van de rechtspraak in arbeidszaken in verband met de mogelijkheid van toepassing van het middel van lijfsdwang geeft de richting aan, waarin naar onze meening de oplossing te zoeken is.

Wij hebben de mogelijkheid dier toepassing thans reeds in speciale gevallen bepleit op grond van de wettelijke bepaling, dat lijfsdwang kan worden toegepast tegen alle personen zonder onderscheid voor de uitvoering van contracten van landbouw. Wij gaven de redenen aan, waarmede wij naar onze meening deze opvatting konden staven. Toch moeten wij er direct aan toevoegen, dat ondanks die o. i. goede gronden om lijfsdwang toe te staan, verschillende rechters van gijzeling bij arbeidscontract niets willen weten en derhalve ieder betreffend verzoek zullen weigeren.

Het ligt niet in onze bedoeling, hier een pleidooi te houden voor gijzeling in 't algemeen genomen. Wij wenschen hier slechts te wijzen op de meening, welke de redactie van het *Weekblad van het Recht* als de hare verkondigde: „Wij zouden lijfsdwang als regel willen voor iedere veroordeeling tegen iedereen en slechts zeer enkele uitzonderingen toelaten, omdat lijfsdwang het eenige middel van executie is, dat zich niet gemakkelijk laat ontduiken en omdat in ieder geval niet-betaling na veroordeeling altijd onrechtmatig is" (Wb. No. 2022).

Ook om zijn preventieve kracht is het middel van lijfsdwang nuttig (van Rossen P. 594). De wetgever zal derhalve moeten zorgen, dat de lijfsdwang bij civiele vorderingen uit arbeidscontract op verzoek door den rechter *moet* worden toegestaan. De thans bestaande bepalingen geven aanleiding tot juristerij en dit moet gecoupeerd worden.

Indien derhalve de Regeering den ernstigen wil toont en er toe overgaat, om de arbeidstoestanden voor Indië te regelen, dan zal behalve de wettelijke bepalingen, welke de bescherming van den arbeider beoogen als: beperking van vrouwen- en kinderarbeid, vaststelling van minimum loon, voorschriften betreffende veiligheid, behuizing en hygiëne.

1. verplichtend moeten worden gesteld het sluiten van arbeidsovereenkomsten;
2. een gemakkelijk te bereiken rechter in arbeidszaken moeten worden aangesteld;
3. het formalisme in de rechtspraak zooveel mogelijk moeten worden gewijzigd, zoodat snel recht kan geschieden;
4. ontwijfelbaar moeten worden vastgesteld, dat lijfsdwang is toegestaan voor de executie van alle vonnissen, gewezen in arbeidszaken.

Dit is naar onze overtuiging de richting, waarin voor Indië de oplossing van het arbeidsvraagstuk te zoeken is.

De wettelijke regeling kan zonder veel bezwaren geschieden.

De speciale bepalingen van zorg voor de arbeiders zijn gemakkelijk op te stellen. Zij werken in Deli reeds jaren.

Met de verplichting voor werkgevers en arbeiders om overeenkomsten te sluiten gaat het evenzoo.

Voor de aanstelling van speciale rechters in arbeidszaken is verandering van de rechterlijke organisatie noodig.

Zou het wellicht geen aanbeveling verdienen, de ambtenaren, die bij een regeling der arbeidstoestanden voor geheel Indië zullen moeten worden benoemd en van wier aanstelling in den Volksraad sprake was, tevens te belasten met rechtspraak in arbeidszaken? Of kan wellicht deze functie aan de Landrechters worden toevertrouwd? Men lette er echter op, dat de rechter in arbeidszaken gemakkelijk te bereiken zijn en snel recht spreke. In ieder geval zijn dit kwesties van jus constituendum, welke evenals het vereischte minimum formalisme in korten tijd kunnen worden uitgewerkt.

Wij gaven hierboven in 't kort de lijn aan, waarin wij ons eene oplossing van het arbeidsvraagstuk voor Java denken. Eene oplossing *moet* gevonden worden. Het staat toch boven allen twijfel vast, dat de moeilijkheden, welke zich in het beginstadium der sociale ontwikkeling van den inlander doen gevoelen, langzaam maar zeker zullen toenemen.

In deze moeilijkheden zullen alle werkgevers hun deel krijgen, zij kunnen van funesten invloed zijn op de ontwikkeling van landbouw en industrie in deze gewesten.

Het is derhalve van het grootste belang, dat de Regeering met ernst de regeling der arbeidstoestanden ter hand neme en dat alle Indische werkgevers en allen, wien het behoud van industrie en ondernemingsgeest ter harte gaat, zich aaneensluiten om die wettelijke regeling van sociale toestanden te krijgen, welke naast de bescherming van den arbeider in gelijke mate de bescherming van den werkgever en zijne belangen beoogt.

Een Centraal Instituut voor Opleiding van Landmeters en Topografen

door

J. C. LAMSTER.

Nadat in deze koloniën een vijftiental jaren geleden plotseling een tijdperk van herleefden bloei en van uitbreiding van handel en nijverheid, van industrie, mijnbouw en landbouw intrad, is er door méér dan een deskundige herhaaldelijk en met nadruk op gewezen, dat, wilde men niet te laat komen, men bij deze herleving tijdig rekening diende te houden met de in eene nabije toekomst te verwachten grootere behoeften aan kaarten en opnemerspersoneel.

Ik behoef in dit verband slechts te wijzen op enkele goedklinkende namen onder onze Nederlandsch-Indische geodeten, zooals den oud-kolonel Enthoven en den majoor Van Roon, beiden van den Topografischen Dienst, om bij den deskundigen lezer reeds dadelijk wakker te roepen de herinnering aan een strijd van mannen, die zich aan het enge keurslijf van beperkte dienstbelangetjes wisten te ontwringen, en die, voor zoover het in hun vermogen lag, ieder voor zich en op zijn manier, hetzij door de daad, hetzij door woord en pen trachtten in deze richting nuttig werkzaam te zijn.

En het mag dan ook wel zeer bejammerd worden, dat, niettegenstaande de voorarbeid van den een, en niettegenstaande de waarschuwende stem van den ander, wij op het oogenblik voor een noodtoestand staan, welke bij eene goede regeling voor een groot deel had kunnen worden voorkomen.

Het is niet de bedoeling van dit opstel, om uit te wijden over alles, wat op opnemingsgebied bespoedigd, en wat beter geregeld had kunnen worden door een meer vruchtdragende samenwerking van de Commissie voor Centraliseering van Kaarteeringswerkzaamheden; daarom volsta ik, met in dit opzicht slechts te verwijzen

naar hetgeen de laatste jaren daaromtrent in dag- en tijdschriften is verschenen. Slechts omtrent een enkel punt zal hier het een en ander te berde worden gebracht, n.l. de gebrekkige samenwerking tusschen de verschillende takken van dienst bij de opleiding van het opnemerspersoneel.

Vooral den laatsten tijd, nu de nood aan den man komt, doet dit gebrek aan samenwerking zich geducht voelen.

Ook de particuliere ondernemingen klagen steen en been over het gebrek aan kaarten en aan voldoende opnemers om tenminste aan de meest dringende eischen aan kaarten te kunnen voldoen. Het is geen zeldzaamheid, dat men weken achter elkaar dezelfde advertenties (in de dagbladen) ziet, waarin om opnemers wordt gevraagd. Informeert men dan later, dan is het antwoord in den regel onbevredigend en blijkt, dat men óf niet, óf zeer onvoldoende is geslaagd.

Gewestelijke raden, Gouvernementsdiensten, particuliere ondernemers en maatschappijen harrewarren onderling over opnemers- en teekenpersoneel, en ware het niet, dat de depressie van den laatsten tijd als gevolg van de steeds meer moeilijkheden barende oorlogsomstandigheden veel particulier en Gouvernementsopnemingswerk hadde doen uitstellen, dan zou de toestand nog veel erger zijn.

Om kort te gaan: Nederlandsch-Indië ondervindt sinds geruimen tijd de funeste gevolgen van het gemis aan, en heeft dan ook dringend noodig een centraal instituut voor opleiding van landmeters, topografen, personeel voor het verrichten van waterpassingen, teekenaars enz.

Het gemis van een dergelijke opleidingsinrichting wreekt zich in alle richtingen. In de eerste plaats toch zal het wel geen nadere verklaring behoeven, dat de takken van dienst, waarvan personeel of middelen te beperkt zijn om een eigen opleidingsinrichting er op na te houden, alsook de particuliere ondernemingen, zoowel in de aanvulling als in de vakkennis van hun opnemers, hiervan de schromelijke gevolgen ondervinden. Gevolgen, die, zooals hier beneden zal blijken, waarlijk niet gering zijn te achten.

Maar in de tweede plaats is de terugwerking van dezen toestand op de takken van dienst, welke *wel* hun personeel opleiden eveneens van hoogst ongunstigen invloed.

Wat toch is het geval?

Ik acht mij ontslagen van den plicht om aan te toonen, dat bij iedere ontwikkeling en openstelling van nieuwe gebieden als een van de meest dringende eischen een goede kaarteering genoemd moet worden. Dat is reeds zóó dikwijls door mannen van gezag betoogd en herhaald, dat ik deze stelling stilzwijgend als vanzelf sprekend aanneem. Evenals ieder land, dat voor het algemeen verkeer geopend wordt, zijn geneesheeren, zijn ingenieurs, zijn bestuursambtenaren, zijn industrieelen, zijn landbouwondernemers noodig heeft, kan het ook zeer zeker zijn geodeten, zijn opnemers, landmeters, topografen en waterpassingen niet missen.

En nu is het wel merkwaardig te noemen, dat, waar juist een van de allereerste eischen een goede kaart van het land genoemd mag worden, er wel artsenscholen, wel inrichtingen van technisch onderwijs, wel industrie- en landbouwscholen zijn aan te wijzen, maar dat voor eene even urgente zaak, n.l. voor de opleiding van goede opnemers, eene algemeene onderwijsinrichting niet bestaat.

De gevolgen blijven dan ook niet uit. Laten we van den bovenbedoelden tweeledigen invloed ten kwade hiervan eerst eens onder de oogen zien, dien, welke treft de takken van dienst, welke *geen* opleiding bij den eigen dienst er op na houden en de particuliere ondernemers.

Om te beginnen is het geen zeldzaamheid, dat hierbij (ook al weer door gebrek aan goede, betrouwbare krachten), de leiding van het opnemingswerk is toevertrouwd aan ondeskundige handen. En onder eene dergelijke ondeskundige leiding wordt in den regel als opnemer aangenomen àlles, wat niet al te veel in den kijker loopt, en overigens dragelijke getuigschriften heeft van voormalige, soms ondeskundige chefs. Men zal wel niet lang behoeven te raden naar hetgeen er onder zulke omstandigheden van de kaarteeringen terechtkomt. En men denke toch vooral niet, dat het met den aard der aangevochten opnemingen en kaarteeringen „wel-niet-zoo-heel-erg-zal-zijn". Wel degelijk is het erg, en soms méér dan erg.

Wat b.v. te denken van eene kaarteering, waarvoor soms 3-,5,- ja 10-maal het bedrag wordt uitgegeven, dat strikt noodzakelijk zou zijn geweest, en welke dan tot overmaat van ramp nog maar aan zeer matige eischen voldoet? Om een voorbeeld te noemen heeft de één een kaartje noodig, dat hij met een weinig inzicht en

goeden wil zou kunnen verkrijgen door op de bestaande overzichtskaart in een paar dagen tijd de gewenschte détails te laten bijschetsen. Voor een dergelijk eenvoudig werkje wordt dan echter een opnemer geëngageerd, met meetinstrumenten en koelies maanden lang te werk gesteld, en vervolgens losgelaten om op een stuk papier van respectabele afmetingen een kunstproduct samen te stellen met fijn geteekende drukletters, mooie, gekleurde biezen, zachte, gewasschen tinten, een hoofd van forsche blokletters, en het geheel omlijst door een zware, passende rand. Als plaatje aan den wand is een dergelijk werkje wel aardig, alhoewel onevenredig duur, doch men ga niet naar buiten en vergelijke het terrein niet met het „getrouwe" beeld ervan, dat op het papier heet te zijn overgebracht, want dan . . . . . enfin, men kent het verhaal van den schrijver wel, die aan een recensent het oordeel over zijn laatste pennevrucht vroeg en tot antwoord kreeg, dat de band van zijn boekje heel aardig en smaakvol was ontworpen.

Een ander weer laat eene verrichte meting kaarteeren op eene schaal, welke èn in verband met de bereikte nauwkeurigheid, èn in verband met de gedétailleerdheid der opneming eenige malen te groot is, en verspilt daardoor tijd en werkkrachten aan onevenredig veel teekenwerk, ongeacht nog het nadeel van het scheppen van eene onnoodige behoefte aan veel archief- en bergruimte. [1])

Vrij algemeen is ook de fout, dat men bij het doen uitvoeren van metingen geen rekening houdt met het doel van de

---

[1]) Vaak is de zorg voor het geproduceerde kaartenmaterieel onvoldoende, laat de archiefverzorging te wenschen over, en raken de ten koste van veel geld en tijd geproduceerde kaarten in het ongereede. Later vindt men dan reeds weer overgemeten kaarten tusschen allerlei onsmakelijk, door kakkerlakken en stof bedorven kaartenrolletjes terug. De gewoonte van de meeste leeken om kaarten opgerold te bewaren in plaats van uitgespreid in laden is tusschen twee haakjes een dure aardigheid. Het overkwam mij eens, dat ik op een gouvernementsbureau, waar vrij veel meet- en kaarteeringswerk werd verricht, inzage van een paar kaarten vroeg. Na eenig vergeefs zoeken vertelde men mij, dat de teekenaar Prawiro altijd de kaarten opborg en dat deze dien dag niet „binnen" was: of ik een volgenden keer eens wilde terugkomen? Een paar dagen later trof ik het beter (?), en ging Prawiro zélf aan het schommelen in eenige kasten met groote onhandelbare houten bakken, alias laden van eenige decimeters hoogte. Tusschen honderdtallen van rolletjes, welke alle één voor één moesten worden uit- en weer opgerold, werd na een paar uur zoeken eindelijk het verlangde gevonden.

Ik had er echter niets aan: door het voortdurend op- en uitrollen was het papier vol breuken, kreuken, plooien en scheuren gekomen, terwijl de kakkerlakken, stof en duimen de rest hadden gedaan om de kaarteering vrijwel onleesbaar te maken. Kaartenarchieven in rolletjes, waarin alleen een „Prawiro" den weg weet, zijn er helaas meerdere in Indië.

kaart. De een meet te gedétailleerd, de ander te ruw; om de kaart maar vol te krijgen, worden détails haastig en geheel verkeerd ingeschetst, zoodat men zelfs veel beter zou gedaan hebben door ze maar geheel weg te laten.

Ik zou op deze wijze nog geruimen tijd kunnen voortgaan; ik wil echter niet te veel van het geduld van den lezer vergen, en hoop er door het bovenstaande voldoende in geslaagd te zijn, om in het kort een algemeenen indruk te geven, van de wijze waarop bij het opnemen en kaarteeren onder niet-deskundige leiding veel meer dan noodig is werkkrachten, geld en tijd nutteloos worden verspild.

Ter vermijding van alle misverstand wijs ik er echter op, dat ik dit alles niet aanhaal, om er den betrokkenen een verwijt van te maken. Verre van daar. Zij kunnen niet anders dan roeien met de riemen, die te hunner beschikking staan. En ik kan me zeer goed verplaatsen in de positie van een ambtenaar, die ik eens meende een welgemeenden raad te moeten geven, om niet te veel geld te besteden aan kaartenmateriaal van zeer twijfelachtige waarde, en die mij antwoordde: „Dat is nu alles goed en wel, maar ik kan nu eenmaal geen beter personeel krijgen. Zelf kan ik me niet met de metingen bemoeien; daarvoor weet ik er te weinig van, en daar heb ik ook geen tijd voor. En als de opmeting 5-maal te duur is, welnu, dan is het ze 5-maal te duur.

Ik heb die kaart noodig, zij is mij het geld waard, en zoodra ik er een gat in zie om het goedkooper te doen, zal ik waarlijk niet nalaten om den meer economischen weg te volgen en te trachten om voor minder geld beter materiaal te krijgen".

Evenzeer als de bestuursambtenaar, de industrieel, de landbouwondernemer, die geen dokter tot zijne beschikking heeft, een ziekenverpleger in dienst neemt, en daar zóo'n beetje dokter mede speelt, en evenals bij gebrek aan ingenieurs en technisch personeel, b. v. een rubberplanter, een mijnbouwkundige, een gouddelver zich niet zelden ontpopt als bouwkundige, evenmin is het te verwonderen, dat bij gebrek aan deskundig opnemerspersoneel men allerwegen in de Buitenbezittingen en zelfs ook nog op Java in de meest diverse betrekkingen landmeters ziet geboren worden.

In den aanvang is dat dan ook „zoo-heel-erg-niet". Maar zoodra er een toestand intreedt, waarbij de behoefte aan kaartenmaterieel van landbouwondernemers, suikerfabrikanten, industrieelen, petro-

leummaatschappijen, mijnbouwmaatschappijen, geologen, verschillende takken van Gouvernementsdienst, technische diensten van gewesten en gemeenten met den dag stijgt, hoort men met het verloopen van het getij ook de bakens te verzetten. Zooals boven reeds gezegd: het wordt anders een wel wat àl te dure aardigheid.

Ik noemde boven nog een tweede ongewenscht gevolg van den bestaanden toestand. En dat is de nadeelige invloed op die takken van dienst, welke *wel* een eigen opleidingsinrichting er op na houden.

Voor zoover mij bekend, is er bij slechts drie takken van dienst sprake van een ernstig, volgens een vast programma arbeidend opleidingssysteem, te weten bij den Topografischen Dienst van het Leger, den Dienst van het Boschwezen en den Kadastralen Dienst.

Het logisch gevolg van dezen toestand is natuurlijk, dat al die anderen, welke ook opnemers-personeel noodig hebben, genoodzaakt zijn om te trachten door middel van advertenties de benoodigde krachten te werven. Biedt men daarbij dan iets betere voorwaarden, dan wel levensomstandigheden aan dan die, welke bestaan bij de eerstgenoemde diensten, dan verleidt men daardoor in den regel een gedeelte van het personeel om den dienst, waarbij het zijne opleiding heeft genoten, te verlaten.

Vooral bij den Topografischen Dienst, waar juist die kaarten worden geproduceerd, welke voor het algemeen gebruik vooral op de Buitenbezittingen het meeste noodig zijn (n. l. de topografische détailkaarten en de topografische en schetsmatige overzichtskaarten), en waarvan de opnemers zich in een goede renommée verheugen, geeft deze gang van zaken tot een hinderlijk, lastig en ongewenscht verloop van het personeel aanleiding.

Het zal wel niet noodig zijn om er verder over uit te weiden, hoe funest dat verloop den geregelden gang van het werk beinvloedt, want in den regel heeft een dergelijke plotselinge exodus van menschen plaats op een oogenblik, dat men zijn opnemers het minst goed kan missen.

Naar beide zijden snijdt het mes in deze verkeerd. Want wordt in de eerste plaats de betrokken dienst, die zich de moeite, kosten en tijd voor de opleiding getroostte, leelijk gedupeerd, doordat hij aldus op een onaangename en onverwachte wijze zijn krachten verliest, aan den anderen kant is het voordeel, dat de andere partij er door behaalt meestal in verhouding veel geringer. Want waarlijk, het is bedroevend om te zien, hoe diezelfde opnemer of

mantri, die eerst onder goede leiding en ernstige controle behoorlijk productief werk leverde, na zijn overgang, zeer dikwijls onder ondeugdelijke leiding arbeidende, in den kortst mogelijken tijd in werkcapaciteit achteruitgaat. En dat geldt zoowel voor de hoedanigheid als voor de hoeveelheid van zijn werk. Mij zijn meerdere gevallen bekend, dat men bij de tewerkstelling van overigens goede krachten niet anders dan van een ergerlijk misbruiken van personeel zou kunnen spreken.

Het is trouwens weer het oude liedje. Wij zien het zoo dikwijls hoe wij, Nederlanders, met een gerust geweten, kalmweg Gods water over Gods akker laten loopen, zóólang. . . . . zóólang, totdat er geen houden meer aan is. En dan moeten er vliegensvlug allerlei lapmiddeltjes worden bedacht om het kwaad te keeren, waar één enkele, vooruitziende, goed overwogen regeling het kwaad grootendeels hadde kunnen voorkomen.

Want het is hier geen quaestie van geld, doch uitsluitend en alleen eene quaestie van regeling en samenwerking.

Het is zelfs nog zeer de vraag, of de geheele regeling niet heel wat minder geld zal kosten, wanneer de ongebondenheid van nu, eenmaal zal hebben plaats gemaakt voor eene systematische, ordelijke en logische regeling van later. Want dat het er eenmaal van zal moeten komen, dat deze zaak afdoend zal moeten worden geregeld, is zeker. Het is alleen maar de vraag hoeveel tijd, geld en werkkrachten er aan moeten worden geofferd, eer den betrokkenen de oogen zullen opengaan.

Het is hier niet de plaats om in détails de wijze te behandelen, waarop een school voor opnemers zou zijn in te richten.

Op enkele hoofdpunten slechts wil ik wijzen. In de eerste plaats zal zich de vraag voordoen, in welken geest de inrichting zou moeten worden opgezet, wie er als onderwijzers en instructeurs zouden moeten optreden, onder welk departement het instituut zal moeten worden ondergebracht.

En in de tweede plaats, aan welke eischen zal moeten zijn voldaan om de inrichting met een diploma van bekwaamheid te kunnen verlaten.

Deze beide vragen zijn het best tegelijkertijd te beantwoorden.

Bij de opleiding streve men er in de eerste plaats naar, om den terreinblik van het personeel te verruimen, en het een zóódanigen practischen kijk op het terreinwerk te geven, dat onnoo-

dig gemeet en heen-en-weer getrek zooveel mogelijk wordt voorkomen. Verder leere men den opnemers zóódanig werken, dat de te bereiken graad van nauwkeurigheid bij metingen en kaarteeringen in verband met de te stellen eischen aan de kaarteering zoo hoog mogelijk worde opgevoerd.

Deze twee zaken behooren vooraan te staan. Wat men ook verder nuttig en noodig moge achten, of men zou willen volstaan met een enkel diploma, dan wel naast een algemeenen grondslag voor landmeten, ook eene meer gedétailleerde practische opleiding voor Kadaster, Topografie, Triangulatie of Waterpassen zou willen instellen, om het even, deze twee zaken: een practischen terreinblik en nauwkeurig werk stelle men als eersten eisch.

Heeft men er dit eenmaal van het begin af aan ingebracht, dan kan men later bij globale kaarteeringen zonder bezwaar wat op zijn eischen laten vallen, maar heeft men omgekeerd in den beginne in dezen eenmaal te veel over zijn kant laten gaan, dan krijgt men er later de onpractische werkindeeling en het geknoei met geen domme kracht meer uit.

Verder vervalle men niet in de fout om te veel van een bepaald onderdeel van het vak op den voorgrond te stellen. Mijns inziens is de beste en economisch ook de meest voordeelige regeling, wanneer men er voor zorgt, dat het diploma een algemeenen en deugdelijken grondslag van theoretische en practische landmeterskennis waarborgt. Een leerling, welke met een voldoend diploma de inrichting verlaat, moet bij elke willekeurige tak van dienst, na eenigen tijd van practisch onderwijs, ten einde zich aan zijn nieuwe werkkring aan te passen, kunnen worden te werk gesteld voor het opnemen en kaarteeren van topografische kaarten, van kadasterkaarten, erfpachtsperceelen, eenvoudige polygoonmetingen, eenvoudige waterpassingen, tracée- en profielmetingen, eenvoudige hoekmetingen, eenvoudige triangulatieverkenningen e.d., kortom hij moet van alles zóóveel kennen, dat een deskundige chef hem binnen kort zonder veel moeite kan bijleeren, wat voor de onderwerpelijke metingen noodig is. Controle en inspectie in het terrein van het afgeleverde werk zal dan de rest moeten doen.

Alhoewel het beslist noodig is, dat de Europeesche even goed als de Inlandsche leerling de geheele cursus practisch medemaakt, en hij ook daarna zeker nog lang niet als practisch volleerd kan worden beschouwd, richte men de opleiding er toch zóódanig op

in, dat de Inlandsche landmeter in de toekomst meer bestemd wordt voor het eigenlijke opnemingswerk, terwijl voor den Europeaan meer gerekend dient te worden op werkzaamheden in de leidende betrekkingen.

In den loop van het bovenstaande werd er reeds op gewezen, dat de opnemers van den Topografischen Dienst, wat de hoeveelheid en hoedanigheid van het door hen afgeleverde werk aangaat, te goeder naam en faam bekend staan. Deze dienst verricht bovendien ook het leeuwenaandeel van het opnemerswerk, dat in de koloniën plaats heeft. En waar nu deze dienst ook reeds eene flinke onderwijsinrichting bezit in zijne opleidingsbrigade, momenteel te Madioen gevestigd, daar behoort er niet veel organisatietalent toe om in te zien, dat het ook de Topografische Dienst zal moeten zijn, welke hare opleidingsbrigade zou moeten hervormen tot eene onderwijsinrichting als hierboven bedoeld.

En wanneer deze inrichting goed in elkaar wordt gezet en goed geleid, zal iedereen er slechts voordeel van ondervinden. De gemeenschap, omdat dan de gelden, aan opleiding uit te geven, in één hand zullen komen en dus zoo productief mogelijk besteed kunnen worden. De Topografische Dienst zelve, omdat die dienst dan in staat is om een toestand te beheerschen, welke hem nú slechts moeiten en zorgen baart. De andere takken van dienst en particulieren, omdat men dan langs rechstreekschen weg aan werkkrachten kan aanvragen, wat nu meermalen langs omwegen genomen wordt. En ten slotte allen, omdat men alleen zal behoeven aan te nemen werkkrachten, welke in het bezit zijn van een diploma van bekwaamheid, afgegeven door eene inrichting, welke ongetwijfeld het vertrouwen van de betrokkenen binnen korten tijd zal weten te verwerven.

Moge het bovenstaande er toe bijdragen, dat het niet te lang meer zal duren, dat aan de aangevochten, ongewenschte en voor den Lande zeer onvoordeelige toestanden op opnemingsgebied spoedig een einde worde gemaakt.

Batavia en zijne Particuliere Landen

door

Ir. F. J. KUBATZ.

Het Particuliere-Landerijen-Reglement is oorzaak geweest, dat op de particuliere landen, in de Gemeente Batavia gelegen, zonderlinge verhoudingen zijn ontstaan tusschen landheer en opgezetenen en draagt mede schuld, dat de hygiënische toestanden allerbedroevendst zijn geworden.

Wanneer iemand, doorkneed in het agrarisch recht, een humoristische bijdrage willende leveren voor een rechtskundig weekblad, zich eens tot opgave stelde om voor twee partijen een grondrecht op eenzelfde landgoed samen te stellen, dat tot grooter verrassingen, lastiger te ontwarren verwikkelingen en troebeler verhoudingen aanleiding zou geven dan het Particuliere-Landerijen-Reglement, zou hij met zulk een opgave terdege verlegen zitten. Want in dit opzicht is het Reglement nog onovertroffen en waarschijnlijk ook onovertrefbaar. Met het Landheer- en oesaha-recht is een record van verwarring bereikt, dat bezwaarlijk door een ander recht geslagen zal worden. Niet, dat ik het den ontwerpers van het Reglement tot een verdienste aanreken, dat zij in onze monotone Indische maatschappij eenige sophistische vraagstukken hebben geworpen ter scherping van ons vernuft, dat ze voor opstootjes en rumoer hebben gezorgd ter opwekking van het sociale leven; verre daarvan. Dit geschiedde geheel buiten hun wil en hun voorkennis om.

De merkwaardige lotgevallen van het agrarisch recht, dat het onderwerp van bespreking zal uitmaken van dit artikel, zijn alleen te verklaren, door de ontwikkeling der Indische maatschappij in de beschouwing te betrekken.

Het Reglement stamt uit het jaar 1836 en is op te vatten als een soort beschrijving in rechtsvorm van de gewoonten en gebruiken uit die oude sloome Indische tijden, toen de polsslag van onzen

modernen tijd nog niet gevoeld werd. Vrij van iedere opzettelijkheid, vrij ook van iedere hervormende bedoeling. Men kende destijds de zonderlinge wendingen niet, die thans de Indische maatschappij karakteriseeren, wist niet, dat de volksontwikkeling met schokken en stooten kon verloopen; men had geen begrip van snelle bewegingen en plotseling opschietende begeerten, men was alleen maar vertrouwd met de kalme geleidelijkheid en de vredige rust.

Het moderne Indische tijdperk is niet oud.

Het organisme „wereldstad" ontstond in Indië nauwelijks tien jaar geleden, de nerveuse opdrijving van grondprijzen en huishuren begon ongeveer ter zelfder tijd. En hoe oud is het socialisme in Indië?

De veronderstelling is dus niet gewaagd, dat de ontwerpers van het Particuliere-Landerijen-Reglement zich geen zorgen hebben gemaakt omtrent de delicate positie van een in-een-groote-stad-gelegen-particulier land, omringd door dure en steeds duurder wordende bouwperceelen. Geen hunner zal vermoed hebben, dat eens een strijd zou ontbranden tusschen den landheer, geruggesteund door advocaten van praktijk en de opgezetenen met een stoet van procureur-bamboes. En wie hunner zou voorzien hebben, dat de onteigening van de particuliere landen een programpunt zou uitmaken van alle politieke partijen? Trouwens kon men zich in Indië ten jare 1838 iets positiefs indenken bij de woorden „politieke partij"? Mag men het den ontwerpers voorts tot een verwijt maken, dat zij verzuimd hebben in het Reglement voldoende waarborgen op te nemen voor de bescherming van opgezetenen en landheeren, waar niemand kon gissen, dat ook de machtige landheer in sommige gevallen bescherming noodig zou hebben, namelijk wanneer deze, gedwongen door een economische noodzakelijkheid, zijn landgoed van kampong-terrein moet omzetten in een grootsteedsch villa-terrein?

De verklaring van de gebreken en leemten van het Particuliere-Landerijen-Reglement in détails wil ik verder gaarne onaangeroerd laten; voor de strekking van het hiervolgend betoog is het voldoende te constateeren, dat het Reglement voor den tegenwoordigen tijd niet meer voldoet, dat menschen en toestanden veranderd zijn, en het Reglement die verandering niet heeft meegemaakt. Allengs hebben zich daardoor twee moeilijke kwesties kunnen ontwikkelen, te weten: de grondhuren en de afkoopsommen met het gevolg, dat we thans met twee groote kwa-

len van enorme afmetingen te kampen hebben, namelijk: de hooge grondhuren en de willekeur bij het afkoopen van rechten.

Tweeledige willekeur: willekeur van den Landheer, wanneer hij de opgezetenen verjaagt en ternauwernood schadeloosstelt, willekeur van de opgezetenen, wanneer zij voor een klein stukje grond fabelachtige vergoedingen weten te bemachtigen.

Een onderzoek van de ordonnantie zal dit nader verduidelijken.

In het Particuliere-Landerijen-Reglement bewesten de Tjimanoek op Java wordt de hoegrootheid van alle heffingen in natura of geld nauwkeurig omschreven, uitgezonderd de grondhuren, ofschoon juist de grondhuur aan eene becijfering der hoegrootheid het meest behoefte heeft, daar de inzichten omtrent het in-billijkheid-toelaatbare belangrijk uiteenloopen.

In artikel 24, waar de hoegrootheid der heffingen behandeld wordt, worden voor tuinhuren en de heffing van de vischteelt maatstaven aangegeven, maar voor de grondhuur wordt slechts verwezen naar de erkende gebruiken van het landgoed. In artikel 49 wordt nader over deze „erkende gebruiken" uitgewijd. „Erkend, hetzij blijkens jarenlange praktijk, hetzij door partijen in minnelijk overleg.

Er zit in die „erkende gebruiken", welke steunen op „jarenlange praktijk dan wel op minnelijk overleg en die van tijd tot tijd herzien mogen worden, voldoende speling om de bescherming van de opgezetenen illusoir te maken.

De verhouding tusschen landheer en opgezetene is immers dikwijls eene zóódanige, dat het resultaat van gepleegd minnelijk overleg tusschen belanghebbende partijen wonderwel overeenkomt met de regeling, die de landheer bedacht zou hebben, indien hij uitsluitend met zijn eigen belangen te rade was gegaan. De opstootjes op verschillende particuliere landerijen, welke in den laatsten tijd zijn voorgekomen, hebben aangetoond, dat het minnelijk overleg ook nog andere gedaanten kan aannemen. De gedweeë onderworpenheid en het halsstarrig verzet zijn van dat minnelijk overleg de twee uiterste vormen, die maar al te vaak schering en inslag zijn geworden.

Wie, die landheeren en opgezetenen kent, zal zich over dit verschijnsel verwonderen?

Een enkelen keer loopen de waardeschattingen van landheer en opgezetenen zóó aanmerkelijk uiteen, dat minnelijk overleg ondenkbaar is. Als een sprekend voorbeeld mogen eenige cijfers aangehaald worden, betrekking hebbende op het particuliere land „Gondangdia". Door den administrateur van dit landgoed werd in 1915 het verzoek aan het Plaatselijk Bestuur te Batavia gericht om de maandelijksche grondhuren te mogen verhoogen en niet met een klein percentage, maar drastisch met ontzaggelijke sprongen. Door den opgezetene Hadji Naing Togok werd aan grondhuur betaald *f* 1.50, door den administrateur werd liefst *f* 100.— gevraagd! Door den opgezetene Maot *f* 0.50, gevraagd werd *f* 124.85!! 't Zal wel onnoodig zijn mede te deelen, dat toenadering tusschen landheer en opgezetenen langs minnelijken weg mislukte.

Men zal zich afvragen, of dan niet de volgens-het-Reglement-vereischte goedkeuring van het Hoofd van Gewestelijk Bestuur een voldoenden waarborg biedt, dat geene onbillijke regeling van kracht wordt.

Buitensporige onbillijkheden zullen zeker geweerd worden, maar, omdat het Reglement zich niet uitspreekt over de berekening van de hoegrootheid der grondhuur, missen wij bij bestuursambtenaren en ook bij anderen een vast inzicht over de grenzen der billijkheid. Het Hoofd van Plaatselijk Bestuur zal moeilijk kunnen verhinderen, dat de „heerlijke" grondhuur de hoogte van „gewone" grondhuur evenaart, wanneer op andere naburige particuliere landen, welke in overigens gelijke positie verkeeren, de grondhuren gedurende „jarenlange praktijk" reeds de hoogte van gewone grondhuren hebben gehad.

De „heerlijke" grondhuur kan zelfs hooger zijn dan de „gewone" grondhuur; 't komt voor, dat de opgezetene, behalve huur voor den grond, huur betaalt voor zijn huis, dat — nota bene — zijn eigendom is en waaraan de landheer niets ten koste heeft gelegd.

Nóg erger: soms is de heerlijke grondhuur hooger dan de normale huur voor grond en woning te samen. Dit laatste geval kan men o.a. waarnemen, als de opgezetene in zijn woning een warong houdt. Zou hij elders misschien grond en huis goedkooper kunnen huren, dan zal de opgezetene daarvan afzien, omdat hij aan zijn huis gebonden is, dat hem bij verkoop niet veel

meer dan de afbraakwaarde zal opbrengen, maar voor hem een grootere waarde (de gebruikswaarde) vertegenwoordigt. Zijn warongzaakje denken wij ons goed beklant, daarentegen moet de nieuwe toko nog klanten winnen. De kosten van verhuizing en inrichting zouden de kleine onderneming zwaar drukken. Hij zal liever een zware huur voldoen dan zich elders te vestigen; daarbij houdt het vooruitzicht op een flinke schadeloosstelling hem terug van een al te spoedige verhuizing. Zijn Inlandsche volksaard brengt mede, dat hij spoedig genoegen neemt met zware belastingen, mits er voor hem en zijn gezin een schamel bestaan overschiet.

Is deze waronghouder behalve erfpachter ook opgezetene, d.w.z. heeft hij zijn hoofdverblijf op het landgoed en wenscht de landheer gebruik te maken van zijn recht heerendiensten te vorderen, dan zou hij gedwongen kunnen worden om bovendien een voor hem aanzienlijk bedrag voor afkoop van heerendiensten te betalen, tenzij hij verkiest zèlf de heerendiensten te verrichten, wat eveneens zijne bedenkelijke zijde heeft.

Wat staat hem te doen? Verhuizen? Om terecht te komen op een ander particulier land, waar hij ongetwijfeld door den landheer hartelijk onvangen zal worden, onder gunstige voorwaarden zijn huis zal mogen bouwen en zijn bedrijf uitoefenen, met het aanmoedigende vooruitzicht, nadat hij zich goed heeft vastgenesteld, duchtig uitgeperst of snoodelijk verjaagd te worden ???

De oorsprong van veel ellende der kampongbewoners is hunne gebondenheid aan plaats en omgeving.

De sociaal-democratische-arbeiderspartij in Europa heeft goed begrepen, dat alles, wat de bewegingsvrijheid van den arbeider aan banden legt, ten nadeele is van zijne maatschappelijke positie. Loon in den vorm van eene aan-den-fabrikant-toebehoorende goedkoope of kostelooze arbeiderswoning, bindt den arbeider aan huis, erf en stad, doet hem gehecht zijn aan eene bepaalde omgeving, verslapt zijn loonsactie, doet hem „berusten". Berusten is het einde van een economische partij, die den strijd à outrance predikt als middel tot maatschappelijke verheffing. Het is daarom een verstandige taktiek van de „Internationale" om met groote letters de leuze „Bewegingsvrijheid" in hare roode vaandels te plaatsen en daaronder met kleine letters „Weg met het groot-grondbezit". Immers, eerst moeten alle minimale levenseischen, de

achturige werkdag, ouderdomsverzekering, minimum loon enz. ingewilligd zijn, daarna mag een klein stukje grond en een eigen huisje de kroon op het socialistische werk drukken. Maar ook niet eerder, want werden de arbeiders tè vroeg klein-grondbezitters „gezeten" burgers, dan zou het gestelde doel niet bereikt zijn en — wat erger is — nóóit bereikt worden.

Gelijk de positie van den opgezetene van een particulier land uit staathuishoudelijke overwegingen verdient verworpen te worden, verdient het lanheer-instituut, hetwelk evenmin past in het kader van onze hedendaagsche samenleving, ten spoedigste afgeschaft te worden.

De landheer heeft het recht — het werd reeds terloops aangestipt — heerendiensten te vorderen en wel van iedere opgezetene tot een maximum van 52 dagdiensten per jaar. Dit recht komt in wezen uitsluitend aan de Overheid toe en kan slechts bij overdracht aan particuliere personen vervallen. Gedeeltelijk treedt dus de landheer, gebruikmakende van hoogheidsrechten, in de plaats van de Overheid. Of hij daartoe de noodige capaciteiten bezit, de gewenschte waardigheid ten toon kan spreiden, of hij onkreukbaar en rechtschapen is, wordt niet gevraagd. Ieder, die geld genoeg heeft om een particulier land te koopen, kan zich tot Overheid promoveeren en mag persoonlijke diensten vorderen. O tijden, o zeden!

De heerendiensten kunnen door den opgezetene worden afgekocht naar plaatselijke gebruiken. De afkoopsom bedraagt per jaar niet meer dan „twee en vijftig-maal de plaatselijke waarde van den arbeid, die per dag door een dienstplichtige verricht pleegt te worden". Op de meeste particuliere landerijen in Batavia wordt voor de verplichte heerendiensten b e t a a l d, uitzondering is het, dat werkelijk heerendiensten v e r r i c h t worden. Van het gebeurde geld aan heerendiensten-afkoopsommen wordt de beurs van den landheer gespekt. Mij is geen enkel geval bekend, dat deze gelden voor de verbetering van het landgoed werden aangewend, dat met deze gelden het een of ander publiek werk tot stand kwam, waarvan de bevolking nut kon trekken. De opgezetenen mogen heerendienstgelden opbrengen om ..... in een liederlijk vervuilde kampong een ongezond leven te slijten!

Toen bij het onderzoek naar de rechtmatigheid van de aanspraken der N. V. Cultuur- en Bouwmaatschappij „Gondangdia",

die de grondhuren met het drievoudige en meer wilde verhoogen, het landgoed bezocht werd, trof men woningen aan, die midden in het moeras stonden.

Zelfs de Gemeente Batavia, die het landgoed Menteng exploiteert, int heerendienstgelden en laat zich weinig gelegen liggen aan den hygiënischen toestand van dat land.

In het Particuliere-Landerijen-Reglement is aan de landheeren niet de plicht opgelegd eene tegenprestatie te leveren van gelijke waarde als het totaal bedrag aan geïnde heerendienstgelden. Dus blijft die tegenprestatie achterwege; c'est simple comme bonjour.

De opgezetenen zouden daarom hunne landheeren in een lastig parket kunnen brengen, als ze eens gezamenlijk besloten voortaan geen gelden meer te betalen, maar hunne diensten aan te bieden. Ten eerste zou dat beteekenen een leelijke streep door de gewone winstrekening van den exploitant, maar ten tweede zouden de landheeren niet weten, wat ze met het werkvolk moesten aanvangen en hoe ze eigenlijk kampongs bewoonbaar moesten maken. Ze missen het begrip, de bekwaamheid, de routine voor zulk werk.

Treft men al hier en daar in Batavia goed onderhouden kamponggedeelen aan, dan is dit te danken aan Gemeente, Gezondheidsdienst of aan dienstvaardige particulieren, die zich het lot der kampongbewoners hebben aangetrokken. Veel is er echter ook door de Gemeente niet gedaan. Ter verontschuldiging kan gelden, dat langen tijd de meening heeft post gevat, dat de Gemeente met de kampongs geen bemoeienis had, dat de paatselijke verordeningen derhalve zich niet tot kampongs uitstrekten.

Wijl de landheeren zich van inmenging onthielden, Gewest en Gemeente eene neutrale houding aannamen, heeft het Particuliere-Landerijen-Reglement ongestoord zijn noodlottige werking kunnen uitoefenen tot schade van de Gemeenschap en de Inlandsche gemeentenaren. Wij zullen echter landheeren noch Gewest of Gemeente hard vallen over hunne laconieke, apathische houding, want straks zal nader blijken, hoe zelfs de eerlijkste pogingen om verbetering aan te brengen en welvaart onder de bevolking te verspreiden, moesten falen.

Het landheer- en oesaha-recht kenmerkt zich door de eigenaardigheid, dat het niet éénzijdig onbillijk werkt ten opzichte van de opgezetenen, maar tweezijdig ten opzichte van landheer en opgezetenen, al naar gelang der omstandigheden. Wanneer deze

onbillijkheden elkaar wederzijds ophieven, kon men er desnoods vrede mee nemen, maar ze treffen onverbiddelijk de partij, die het onderspit moet delven en vermeerderen aldus gestadig de som van ongerechtigdheden. Op sommige particuliere landen is de landheer in het voordeel, op andere zijn de opgezetenen de grove winstmakers. De landheer, in het bezit van een dichtbevolkte kampong, profiteert van het Particuliere-Landerijen-Reglement door hooge, veel te hooge grondhuren te trekken. De landheer, die een schaarsch-bevolkt particulier land aan de peripherie van een groote stad gekocht heeft met het oogmerk dit land in bouwperceelen te verdeelen en wederom met winst van de hand te doen, is sterk in het nadeel, overgeleverd als hij is aan de ongenade der opgezetenen, die een democratisch schrikbewind uitoefenen.

De landeigenaar tracht de macht, die hem dreigt te ontglippen, weer in handen te krijgen door het verhoogen van de grondhuren. Een middel, dat weinig zal baten. Het Gewestelijk Bestuur zet zich schrap — en moet dat wel doen — tegen manipulaties, welke kennelijk indruischen tegen de bepalingen en den geest van het Particuliere-Landerijen-Reglement. Om van de Grondhuur-ordonnantie (Staatsblad 1918 No. 2871) nog maar niet te spreken. Het opdrijven der grondprijzen vindt geen redelijken ondergrond in eene waarde-vermeerdering der erfpachtsperceelen, maar berust uitsluitend op 's landheers wensch de Inlanders van zijn landgoed af te zetten. Aan wettelijke onteigening valt niet te denken, want het algemeen belang is met de verjaging niet gediend. Integendeel, van het standpunt der Gemeenschap bezien, blijft het inkrimpen van kampongtereinen een bedenkelijk verschijnsel. Een tekort aan goedkoopen bouwgrond kan maatschappelijk al evenzeer op een misstand duiden als een tekort aan villa- en handelsterrein.

Ziedaar de landheer in 't moeras! Eenige opgezetenen, gepaaid door mooie beloften, hebben 't land verlaten, de overblijvenden vragen exhorbitante schadeloosstellingen en weigeren te vertrekken. Op het Gemeentelijk landgoed Menteng werd vroeger *f* 0.05 per M.^{2} betaald voor het afkoopen der rechten; de prijzen zijn thans opgeloopen tot bijna *f* 1.—, terwijl de Inlanders, wier rechten nog niet afgekocht zijn, prijzen vragen tot *f* 5.— en meer per M.^{2} Zoo'n half afgekocht landgoed, niet meer geschikt voor kampong, noch voor land- of tuinbouw, noch voor villaterrein, dat jaren-

lang schier renteloos en nutteloos blijft liggen, vormt een felle aanklacht tegen het Particuliere-Landerijen-Reglement.

Als wij in de wiskunde of philosophie eene onderstelling onderzoeken, conclusie op conclusie stapelen en tot ongerijmdheden komen, besluiten we, dat de onderstelling niet deugde, zoo ook zouden we naar analogie in de staathuishoudkunde moeten besluiten, dat een wet of maatregel van bestuur, die tot dwaze gevolgen voert, af te keuren is en ten spoedigste behoort te verdwijnen. Dat is zóó eenvoudig en logisch, dat het niet noodig schijnt, zulks te zeggen. Edoch!

Edoch, het Particuliere-Landerijen-Reglement is nog niet afgeschaft en heerscht in volle fleur en heerlijkheid over de particuliere landen bewesten de Tjimanoek.

Het Particuliere-Landerijen-Reglement heeft in den loop der tijden eer aan kracht gewonnen; bij de omwerking in 1912 werd het stevig en hecht op zijn fundamenten bevestigd. De artikelen van het oude Reglement van 1836 werden met overtuiging geconsolideerd en men vermeed zorgvuldig wildvreemde figuren in te lasschen, welke de homogeniteit der ordonnantie zouden schaden. Volgens de officiëele toelichting werd met het nieuwe Reglement beoogd, de in de praktijk aan het „licht gekomen leemten en

„onduidelijkheden in het oude Reglement zooveel doenlijk „weg te nemen, met eerbiediging nochtans van het beginsel, „dat aan de positie van den landeigenaar geene andere be„perkingen behooren te worden gesteld dan die, welke voort„vloeien uit het bepaalde bij artikel 642 B. W. en uit het „recht van den Staat om in het algemeen belang regelend „op te treden.

„Voor zoover uit dien hoofde geene wijzigingen worden „geëischt is zooveel mogelijk aangesloten bij den actueelen „staat van zaken, vooral waar het gold de behandeling van „het specifiek erfpachtsrecht der bevolking en van de ten „behoeve van den eigenaar gepresteerde persoonlijke diensten, „voor het overige is — gelijk uit de toelichting op de onder„scheidene artikelen blijken zal — de inhoud der oude artikelen „aangehouden, zij het, waar noodig, min of meer gewijzigd en „op verschillende punten aangevuld en in een meer systema„tischen vorm in paragrafen ingedeeld.

„In hoofdzaak derhalve geen nieuwe wetgeving, wat den „inhoud der artikelen betreft, maar een scherpe formuleering „daarvan, dat is het wat in het „nieuwe" Reglement gegeven is".

Uit deze betrouwbare bron worden wij gewaar, dat de herziening van 1911 eene intellectueele verfraaiingsarbeid geweest is zonder principieel juridische beteekenis. Na deze eerste herziening, waarbij de beginselen voor het oude ontwerp met zooveel enthousiasme aanvaard zijn, staan de kansen voor een tweede herziening niet gunstig. Men hecht blijkbaar te veel aan het ethische waas, dat over het Reglement hangt. Oppervlakkig bezien maakt het Reglement den stichtelijken indruk, in het leven te zijn geroepen om de economisch zwakke broeders te beschermen tegen den machtigen landheer, om de feodale rechten van den „tiers état" te verdedigen. Die schoone schijn is veel waard! Men vergeet er graag de werkelijkheid voor! Maar..... ook op het recht is van toepassing, dat de natuur sterker is dan de leer. De waarde van een wet wordt niet afgewogen in de kamer van den diplomaat, wordt niet vastgesteld door een college van rechtsgeleerde professoren. Het recht ontleent zijn waarde aan de gangbaarheid op de levensmarkt en aan niets anders. In heb dan ook het volste vertrouwen, dat het Particuliere-Landerijen-Reglement in den huidigen vorm het zal afleggen in „the struggle for life", maar vrees vooralsnog, dat de grondige herziening of de afschaffing te lang op zich zal laten wachten.

De klachten over het Particuliere-Landerijen-Reglement zijn legio. De Sarekat-Islam-Vereeniging klaagt in vergadering en geschrift luide over de bedenkelijke situatie van den opgezetene, over hooge belastingen en veelvuldige verjagingen. De Inlanders verzoeken — ja smeeken — ten spoedigste ontheven te worden van hunne „heerlijke" grondrechten en dringen aan op onteigening, terugbrenging tot 's Lands domein of aankoop door Regeering, Gewest of Gemeente. Ze wenschen alles liever dan de handhaving van hunne oesaha-rechten! Wat ter wereld kan toch de macht zijn, die de radicale afschaffing tegenhoudt?

Een uitweg uit 't labyrinth te vinden schijnt niet lastig. Het eigendomsrecht, 't recht van opstal, 'n modern erfpachtsrecht, 't erfelijk individueel bezitsrecht zijn even zoovele rechten, te verkiezen boven het oesaha-recht. Aleer men echter ertoe overgaat

gronden op de een of andere wijze uit te geven — en hier zit 'm de kneep — behooren deze aan zekere voorwaarden te voldoen. De groote fout bij het vestigen der oesaha-rechten, welke niet meer gemaakt mag worden, is geweest, dat de opgezetene huis en bijgebouwen naar believen mocht plaatsen, ongeacht de geschikheid van het terrein. In de kampongs van Batavia zijn geen behoorlijke toegangswegen, geen woonwegen, de afwatering is niet geregeld enz.

Door het terugbrengen van de particuliere landen tot 's Lands domein, gekoppeld aan een omzetting van oesaha-rechten in erfelijk individueele bezitsrechten, raken we dus nog verder van honk, want na deze eerste onteigening zou een tweede onteigening van de bezitsrechten moeten volgen om de kampongs te kunnen assaineeren.

Het Koninklijk Besluit van 22 October 1913 (Ind. St. No. 702) om aan alle Inlanders van de tot 's Lands domein teruggebrachte Particuliere Landerijen het erfelijk individueel bezitsrecht te schenken, kan, in dit licht bezien, niemand's sympathie wegdragen: evenmin andere besluiten, waarbij aan Inlanders o n t i j d i g een vast recht op nog niet bouwrijp gemaakten grond wordt verleend, o.a. het Besluit van 16 Juli 1916 No. 18 bepalende ten eerste, dat de Resident van Batavia word gemachtigd om:

„in overleg met den Directeur van Binnenlandsch Bestuur
„den Inlandschen occupanten van tot het domein van den Lande
„behoorende op de hoofdplaatsen Batavia en Meester-Cor-
„nelis gelegen gronden, waaronder die van aldaar gelegen
„zoogenaamde onbeheerde perceelen kosteloos het erfelijk
„individueel bezitsrecht op die gronden toe te kennen, voor-
„zoover . . . . . enz. (volgen eenige beperkingen,
„die hier minder ter zake doen).

„Ten tweede: den Resident van Batavia op te dragen
„de Inlandsche occupanten van gronden als in artikel 1 van
„het besluit bedoeld, voorzoover de occupaties dagteekenen
„uit den lateren tijd en voorzoover die gronden niet geacht
„worden benoodigd te zijn voor eenig openbaar doeleinde,
„aan te zeggen het erfelijk individueel bezitsrecht dan wel
„een anderen titel op die gronden aan te vragen en voorzoover
„door hen het erfelijk individueel bezitsrecht wordt gewenscht
„een voorstel daaromtrent met opgave van de te vorderen

„betaling door tusschenkomst van den Directeur van Binnen-
„landsch Bestuur aan de Regeering in te dienen.

Niet geheel kloppende met deze besluiten, maar van een beter inzicht getuigend, is de passage in de voorloopige begrooting voor 1919, betrekking hebbende op de Particuliere Landen in de groote steden.

Daarin deelt de Regeering als hare zienswijze mede, dat de terugbrenging der binnen de bebouwde kom der hoofdplaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja gelegen Particuliere Landen tot het Landsdomein niet alleen op buitengewoon groote geldelijke offers zou komen te staan, maar dat het vraagstuk van de volkshuisvesting weinig nader tot de oplossing zou worden gebracht, aangezien bij den overgang aan den Lande de tegenwoordige erfpachtsrechten der Inlandsche bevolking zouden worden omgezet in erfelijk individueel bezit en voor wat betreft de Vreemde Oosterlingen in eeuwigdurende erfpacht, zoodat toch niet vrij over de terreinen zou kunnen worden beschikt, hetgeen voor een behoorlijke ordening der woontoestanden een eerste eisch is.

De voornaamste reden, dat het Gemeentebestuur van Batavia dan ook ijvert voor onteigening van alle particuliere, met inbegrip van de Inlandsche, rechten, houdt inderdaad verband met de plannen tot assaineering der kampongs. De van deze verbeteringen te verwachten winst voor de volkswelvaart weegt voor het Gemeentebestuur zwaarder dan de behartiging der particuliere belangen der opgezetenen; al is het als een gelukkige nevenomstandigheid te prijzen, dat bij het nastreven van het doel, Batavia gezond te maken, de belangen der ingezetenen niet beleedigd behoeven te worden.

Assaineering der kampongs zonder voorafgaande onteigening is onbegonnen werk. Het doorvoeren van het uitbreidingsplan vereischt alleen reeds het vrijmaken van een belangrijk deel der kampongs, de assaineering vordert de vrijmaking van het overblijvende deel. De tegenwoordige aanleg der kampongs — indien men al bij deze toevallig geworden primitieve woonhuis-complexen van aanleg kan spreken — is van dien aard, dat de bedoelde assaineering met het afbreken en verplaatsen van tal van huizen gepaard moet gaan, immers: de woningen staan nu schots en scheef dooreen, er is geen onderscheid tusschen erf en weg, terwijl de sporadisch gegraven goten elk systeem missen.

Onteigening van de bezitsrechten „en bloc" tegelijkertijd met

de onteigening van het eigendomsrecht op den grond, is derhalve een gebiedende noodzakelijkheid; stuksgewijze onteigening, al naar mate de assaineering voortschrijdt, zou ongetwijfeld te veel tijd in beslag nemen en te kostbaar uitvallen.

Trouwens het aantal huizen en bezitsrechten, dat men eventueel zou kunnen sparen, als men zeer voorzichtig te werk ging en veel moeite deed om de bestaande indeeling weinig geweld aan te doen, is zóó verbazend klein in verhouding tot het totaal aantal huizen, dat het allicht het goedkoopst en het meest praktisch zal wezen de kampongs af te breken, de terreinen opnieuw te verkavelen en nieuwe huizen te bouwen zonder in 't minst rekening te houden met bestaande bebouwing en erfindeeling.

Een ander middel, dat weleens aanbevolen wordt, om tot een kernachtige gezondmaking der kampongs te geraken: 't opnemen van strenge voorschriften in de bouwverordening, het onbewoonbaar verklaren van woonkrotten, het verplichtend stellen van de uitvoering van wegenplannen enz. in den trant der Duitsche herverkavelingswet, is door niet te vermijden administratieve beslommeringen opgeschreven den bureaucratischen verstikkingsdood te sterven. Daar behoeven wij dus niet lang bij stil te staan.

De oplossing van het Particuliere-Landerijen-vraagstuk, bij gebrek aan beter, is dus: de geleidelijke, wat niet wil zeggen de langzame onteigening van grond en rechten volgens Staatsblad 1864 No 6. Een groot en kostbaar middel, maar afdoende! Aan de hand van het uitbreidingsverbeteringsplan van Batavia en een beschrijving van de woontoestanden zal het der Gemeente niet moeilijk zijn het algemeen nut van dusdanige onteigeningen aan te toonen, te minder, waar de Regeering gelijksoortige gevoelens is toegedaan.

De onteigeningsprocedure brengt ons vanzelf weer op het punt van uitgang terug, want de rechter, die met de onteigeningsprocedure belast wordt, ziet zich geplaatst voor de moeilijkheid, welke wij reeds aanroerden: de bepaling van grondprijzen en schadeloosstellingen.

Het onderzoek naar de grondhuren wees uit, dat de meeste opgezetenen in ongunstiger positie verkeeren dan zij, die grond in gewone huur hebben, in recht van opstal of in erfpacht vol-

gens het Burgerlijk Wetboek. De schadeloosstelling, geconstrueerd op grond van de geheven huur, levert dientengevolge eene negatieve waarde! Deze negatieve waarde van het bezitsrecht komt o.a. tot uiting in de overwaarde van het particuliere land vergeleken bij gewone landgoederen.

Richt men zich dus naar de werkelijkheid, dan behoeft men de opgezetenen niet schadeloos te stellen voor hunne waardelooze rechten. Baseert men echter de schadeloosstellingen op de bedoelingen van het Regelement — dus niet op de bestaande toestanden, maar op de toestanden, zooals ze wezen moesten — dan komt men beslist tot eene positieve waardeering.

Dit laatste standpunt is het eenige rechtvaardige; door het eerste daarentegen worden ingeslopen ongerechtigdheden gesanctionneerd.

Ook het landheersrecht heeft eene positieve waarde, waaraan wel niemand zal twijfelen, Mangoes niet en de Gemeente Batavia niet.

Beide waarden tezamen vormen de marktwaarde van vrijen grond, want nadat het recht van den landheer en dat van den opgezetene is afgekocht, is de grond vrij, absoluut vrij.

Omgekeerd kunnen de waarden van het recht van eigendom en eeuwigdurend bezit elk slechts een deel zijn van de marktwaarde van den vrij gedachten grond.

De eenige onbekende in de berekening der schadeloosstelling is: de verhouding tusschen de waarden van het recht van landheer en opgezetene. In het Reglement behoeft daarom slechts de verhouding vastgesteld te worden, ten einde de schadeloosstelling direct afleidbaar te maken uit de waarde van den vrijen grond.

Toegegeven, dat men over de marktwaarde van vrijen grond nog van meening kan verschillen, blijft het toch waar, dat deze meeningsverschillen — zoo zij zich al voordoen — overbrugbaar zijn.

Het opnemen van verhoudingsgetallen in het Reglement is de meest ruiterlijke manier om van de veranderde inzichten in 't openbaar kennis te geven. Voor de praktijk ware voldoende, dat de rechters onderling tot overeenstemming kwamen omtrent deze verhoudingscijfers, maar het publiek en vooral de betrokkenen zelf mogen aanspraak maken hiervan wat meer te weten. Theoretisch is de verhouding niet te bepalen, maar dat behoeft der Regeering niet te weerhouden, eene regeling in het Reglement op te nemen want, iedere redelijke grondhuuromschrijving is ten slotte beter dan de tegenwoordige rechtsonzekerheid.

Behalve de schadeloosstelling voor het bezitsrecht zal de opgezetene eene vergoeding behooren te ontvangen voor 't hem toebehoorende huis.

Deze vergoedingen voor de waarden der opstallen vormen een schadepost, welke naar mijne meening hoofdzakelijk door de Regeering gedragen moet worden, daar de schade wordt veroorzaakt door de onvolkomenheid of onvolledigheid van een door de Regeering samengesteld Reglement en door nalatigheid van vroegere jaren. Had men intijds gezorgd, dat de kampongs goed waren aangelegd, dan zou de Gemeente thans niet in de onaangename noodzakelijkheid verkeeren huizen te moeten afbreken en te verplaatsen. Het maximum bedrag voor schadeloosstellingen, dat ten laste van de Gemeente mag worden gebracht, is de totaalwaarde der opstallen en wel de afbraakwaarde daarvan. De rechter zal natuurlijk, rekening houdend met de bedoelingen van den wetgever, eene hoogere waarde toekennen, hetzij de waarde, die het huis voor den opgezetene vertegenwoordigt (gebruikswaarde), hetzij de bouwkosten van een nieuw huis met dezelfde bouwmaterialen opgetrokken, dan wel de bouwkosten van een nieuw huis, dat aan de bepalingen der bouwverordening voldoet. De Regeeringssubsidie zal becijferd kunnen worden naar het verschil tusschen de uit te keeren schadeloosstellingen voor opstallen en de afbraakwaarden daarvan. In het rondschrijven van den eersten Gouvernements-Secretaris ddo. 31 December 1917 No 3155/II, richtte Z. E. de Gouverneur-Generaal tot de verschillende Gemeenteraden de vraag of behoefte gevoeld werd aan Regeeringssteun voor het Gemeentelijk grondbedrijf, en, zoo ja, welke regeling de Gemeente wenschte. Deze vraag is door het bovenstaande beantwoord.

De subsidie draagt in dit geval niet het karakter van eene bescherming, welke immer eene opdrijving der grondprijzen veroorzaakt. 't Is veeleer eene afrekening tusschen Gouvernement en opgezetenen en heeft met grondpolitiek als zoodanig niets uit te staan. De Gemeente verliest bovendien geen greintje van hare zelfstandigheid! Wil ze den commercieelen kant uit, dan is dat mogelijk, wil ze de grondprijzen omlaag drukken, dan kan ze hare terreinen tegen een lage erfpachtscanon uitgeven, wil ze zuiver quitte spelen en alleen de technische verbetering van het stadsplan op onkostbare wijze voltrekken, dan is dit alles mogelijk zonder inmenging van Hoogerhand. Het Decentralisatiebeginsel blijft ongerept bewaard

en de heer Schumann krijgt geen stof voor een nieuwe congresrede.

De onteigening van alle particuliere landen in Batavia zal niet minder dan eene tijdsruimte van vijf en twintig jaar omspannen. Gedurende deze overgangsperiode mag de regellooshеid van de grondhuren, het tweede groote euvel van het Particuliere-Landerijen-Instituut, niet bestendigd blijven en moet een einde gemaakt worden aan de verjagingen zonder vergoeding, die het gevolg zijn van het onredelijk opdrijven der grondhuren. Met de verhouding tusschen de waarde van het recht van landheer en dat van opgezetene is tevens de basis voor de grondhuur aangegeven.

Grond, die vrij een marktwaarde heeft van *f* 3.—, levert voor den opgezetene bij afkoop van zijn bezitsrecht *f* 1.— bij eene verhouding-aanname van twee tot een. De grondhuur zal volgens dezelfde aanname een bepaald percentage van *f* 2.— mogen bedragen; voor dit percentage ware 8 à 9 % te stellen (na aftrek van administratiekosten een behoorlijke rente van 6 % latend). De grondhuur per M.² is dus 8/100 × *f* 2.— = *f* 0.16 per jaar, of 9/100 × *f* 2.— = *f* 0.18 per jaar; kiezen we 8 % en *f* 0.16 per jaar.

Is de marktwaarde standvastig, dan kan de volgende regel opgesteld worden: Hoe hooger de huur, hoe kleiner de afkoopsom. Hetgeen logisch is. Wanneer een opgezetene een huur betalen moest gelijk aan of hooger dan de gewone grondhuur (dat is per jaar 8 à 9 % van de marktwaarde van vrijen grond) zou aan zijn opgezetenrecht alle waarde ontnomen zijn. Wat — zooals betoogd — niet toelaatbaar is. Stelde men hem vrij van het opbrengen van huur, dan zou omgekeerd de waarde van het recht van den landheer tot nul gereduceerd worden. De grenzen, waartusschen de huur zich kan bewegen zijn hiermede aangegeven. Eene verhouding van twee tot een levert goede resultaten, welke zoowel landheer als opgezetene zullen bevredigen.

Bijvoorbeeld, in den gedachtengang, dat de vergoeding op twee tot een gefixeerd is.

Waarde van den vrijgemaakten grond *f* 1.—, afkoopsom *f* 0.33, huur per jaar *f* 0.05[5] per M².

Waarde van den vrijgemaakten grond *f* 2.—, afkoopsom *f* 0.67, huur per jaar *f* 0.10[5] per M².

Waarde van den vrijgemaakten grond *f* 3.—, afkoopsom *f* 1.—, huur per jaar *f* 0.16 per M².

Waaruit de volgende regel is af te leiden: Hoe hooger huur, hoe hooger de afkoopsom, welke geldig is voor eene standvastige verhouding en een wisselende marktwaarde. Hetgeen eveneens logisch is.

De afkoop van heerendiensten is opzettelijk buiten beschouwing gelaten. Het eerste wat men zal doen, wanneer tot eene wijziging van het Particuliere-Landerijen-Reglement wordt overgegaan is — alle teekenen wijzen erop — het schrappen van onbetaalde persoonlijke diensten.

De praktische grondpolitiek in de eerste jaren na eventueele invoering van het verhouding-stelsel is nu afgebakend. De Gemeente zal zich met het Gewestelijk Bestuur moeten verstaan om gezamenlijk en in minnelijk overleg de marktwaarde van vrij gedachten grond te taxeeren en mogelijke meeningsverschillen op te lossen. Bij de taxatie van den grond zal in aanmerking worden genomen, dat de kampongs in de toekomst behouden blijven. De Gemeente Batavia is voornemens — en heeft aan dit voornemen reeds een begin van uitvoering gegeven —, de grenzen der kampongs bij verordening vast te leggen en wenscht door voorschriften daaromtrent in de Bouw- en Woonverordening op te nemen zorg te dragen, dat behalve eenige warongs geene andere gebouwen dan woningen voor dan kleinen man in de kampongs plaats vinden. De grond heeft dus het karakter en de waarde van braakliggenden grond, bestemd voor den bouw van kampongwoningen. Van invloed op de prijsbepalingen mag de min of meer gunstige ligging zijn en de al of niet hooge kosten van het in exploitatie brengen der gronden; alle andere prijsvormende invloeden worden uitgeschakeld (mogelijkheid een villaterrein voor welgestelde burgers te scheppen, mogelijkheid van verdiepingbouw enz.).

Was vroeger het aanvragen van een onteigening voor den aanvrager in financieel opzicht een waaghalzerij, omdat men nooit wist, hoe eene Commissie de marktwaarde zou taxeeren; door de grondhuurregeling zijn alle factoren, die het welslagen van de grondpolitiek onzeker maken, verdwenen.

De grondhuren bepalen van te voren de onteigeningsprijs. De Overheid krijgt het verlangde middel in de hand om de grondprijzen voor onredelijke opdrijving te behoeden en de stijging binnen natuurlijke grenzen te houden. Men zegge thans niet, dat een dergelijk ingrijpen van de Overheid ongeoorloofd is, men

schrome niet van dit werkzame middel een gretig gebruik te maken.

Een andere vraag, die te beantwoorden overblijft, is, hoe de grond, na totstandkoming van de onteigening volgens Staatsblad 1864 en na bovenbedoelde assaineering, uitgegeven zal worden.

Dit is weer een onderdeel van de algemeenere vraag: verdient uitgifte in eigendom of uitgifte in erfpacht (B.W.) de voorkeur, in welke strijdvraag ditmaal geen partij gekozen zal worden. Een bespreking van voor- en nadeelen zou te veel ruimte in beslag nemen en bovendien weinig nut hebben. 't Is toch van algemeene bekendheid, dat de Bataviasche Gemeenteraad zeer voor erfpacht geporteerd is.

De wettelijke bezwaren tegen het uitgeven van grond volgens het Burgelijke Wetboek aan Inlanders, die voormalig opgezetenen van een particulier land waren, zijn uit den weg geruimd door het schrijven van den 1sten Gouvernements-Secretaris van 19 Februari 1918 No. 442a IIIB hetwelk luidt:

„Bij schrijven van 7 November 1916 No. 3331 is door den „Burgemeester het tweeledig verzoek gedaan om eene bindende „lijst te doen vaststellen van de perceelen, welke beheerscht wor„den door het Reglement op de particuliere landerijen bewesten „de Tjimanoek (Staatsblad 1912 No. 422), alsmede om te bepalen, „dat particuliere landerijen, welke eigendom der Gemeente Batavia „worden, indien en voor zoover daarop geen rechten van Inlan„ders (meer) bestaan, aan de werking van dat Reglement worden „onttrokken.

„Met het oog op de bepaaldelijk ten aanzien van de z.g. stads„landen bestaande onzekerheid, welke perceelen wel, en welke „niet als particuliere landerijen moeten worden aangemerkt, biedt „het denkbeeld, om ter zake door vaststelling van eene bindende „lijst meer rechtszekerheid te scheppen, op zichzelf beschouwd „verschillende voordeelen, terwijl het ook niet onuitvoerbaar zou „zijn, daar de Koninklijke wetgever aan de Regeering de bevoegd„heid tot aanwijzing der op de lijst te brengen perceelen zou „kunnen geven, en zoodanige aanwijzing alsdan ook voor den „rechter bindend zou zijn.

„Aan den anderen kant zijn aan de verwezenlijking van dat „denkbeeld ernstige bezwaren verbonden, welke naar het inzien „der Regeering daarvan moeten doen afzien.

„Immers, door een particulier land van de lijst te weren, zou „aan de opgezetenen de bevoegdheid worden ontnomen om voor

„den rechter het bewijs van beweerde erfpachts-rechten te leveren, „terwijl omgekeerd de aanwijzing van een tot dusver in vrijen „eigendom bezeten perceel als particulier land den eigenaar zou „dwingen zakelijke rechten op zijn grond te erkennen, niet aan hem „ontleend, noch van historischen oorsprong.

„Voorts zou de aanwijzing geheel anders uitvallen naar gelang „werd uitgegaan van de in de jurisprudentie gehuldigde leer, dat „particuliere landen alleen zijn die, welke als zoodanig door de „Regeering werden afgestaan, dan wel van mede vaak voorgestane „opvatting, dat de tegenwoordige feitelijke toestand der perceelen „beslissend is, terwijl het ten slotte in strijd zou zijn met het hier te „lande nog steeds geldend negatief stelsel van grondenrecht de „bewijsbaarheid van zakelijke rechten van eene registratie afhan- „kelijk te maken.

„Ook aan 's Raads tweede voorstel om te bepalen, dat door de „Gemeente Batavia aangekochte particuliere landen, indien en voor „zoover daarop geen Inlandsche grondrechten (meer) bestaan, aan „de werking van het landerijenreglement worden onttrokken, „meent de Gouverneur-Generaal geen gevolg te moeten geven, wijl „dit voorstel alleen past in den gedachtengang, dat de rechtstoe- „stand van een particulier land door eene Regeeringsbeslissing „zou kunnen worden vastgesteld en die gedachtengang, blijkens „het vorenstaande, door den Landvoogd niet kan worden aan- „vaard.

„De door den Raad gewenschte voorzieningen zijn echter niet „noodig om de belemmeringen weg te nemen, welke het college „in artikel 16 van het Reglement bij zijne bebouwingsplannen zou „kunnen vinden. Daartoe kan er mede worden volstaan dat „artikel zóódanig te wijzigen, dat de bevoegdheid van den Resident „om uitgifte van gronden aan Inlanders op anderen voet dan in „erfpacht (oesaha) toe te staan, niet langer beperkt zal zijn tot „die gronden, die van ouds ter vrije beschikking van den land- „eigenaar blijken te zijn geweest.

„Voor deze wijziging, door welke geheel aan de wenschen van „Uwen Raad zal worden tegemoet gekomen, aangezien de Resi- „dent alsdan bevoegd zal zijn om de uitgifte van grond aan In- „landers toe te staan, ook indien het terreinen betreft, waarop de „Inlandsche grondrechten zijn opgekocht, is bereids de machtiging „der Kroon gevraagd, met verzoek om telegrafisch bericht, zoodra

„de machtiging zal zijn verleend, zoodat de totstandkoming daar-
„van eerlang zal kunnen worden tegemoet gezien".

Tot zooverr de brief van den 1sten Gouvernements-Secretaris.

Aangezien de opgezetenen volledig zijn schadeloosgesteld voor het recht en de eigendommen, die ze verloren, zou men hun niet kosteloos het erfelijk individueel bezitsrecht of het eigendomsrecht kunnen schenken. Ze verkeeren in gelijke positie met andere Inlanders, die geen opgezetenen zijn van een particulier land en een stukje bouwterrein zoeken.

Het uitgeven in erfelijk individueel bezitsrecht staat gelijk met verkoop, het verleenen van oesaha-rechten volgens het in bovenbedoelden zin gewijzigde Particuliere-Landerijen-Reglement komt bijna op hetzelfde neer, levert echter het gemak op, dat de aankoopprijs voor de bevolking lager is, namelijk $^1/_3$ van de marktwaarde. Over $^2/_3$ van de marktwaarde wordt de rente in den vorm van grondhuur opgebracht. De laatste methode houdt den middenweg tusschen erfpacht (B. W.) en eigendom.

Voor het erfelijk individueel-bezitsrecht of het eigendom zouden de Inlanders de geheele marktwaarde van den bouwrijp gemaakten grond moeten betalen. In den loop van dit artikel zijn wegen en goten aangelegd, de grond is in bouwblokken en bouwperceelen verkaveld en inmiddels zijn vijf en twintig jaar verstreken, zooals de lezer zal hebben bemerkt. De prijs per M.^{2} zal vrij hoog zijn en daarom zal de koopsom van een perceel de draagkracht der bevolking te boven gaan, wat tegen uitgifte in eigendom pleit.

De Commissie van Toezicht op het Beheer van het land Menteng schrijft in haar belangwekkende nota van 1913, handelend over de exploitatie van genoemd particulier landgoed:

„Toch doet zich een enkele omstandigheid voor, die het wen-
„schelijk kan maken, dat een Indische gemeente ook anders dan
„als wetgeefster tracht invloed uit de oefenen op bouw- en wo-
„ningtoestanden, namelijk waar het geldt ten 1ste de woningen
„van Inlanders en ten 2de die voor minder welgestelde Europeanen".

Tegenwoordig zou men deze onderscheiding tusschen twee bevolkingsgroepen misschien niet meer maken en eenvoudig spreken van minder welgestelde burgers.

„Onze conclusie in algemeenen zin is dus, dat wat betreft ter-
„reinen voor welgestelde Europeanen (Chineezen en Arabieren?),

„de vraag of moet worden overgegaan tot de uitgifte in koop „dan wel in erfpacht, geheel moet worden beantwoord naar de „eischen van goede koopmanschap. Wat betreft woningen voor „mingegoede Europeanen en Inlanders, is het gewenscht de beschik- „king over den grond niet prijs te geven, doch, hetzij deze gronden „uit te geven in erfpacht, waartoe een op te richten Gemeentelijke „hypotheekbank het benoodigde crediet zouden moeten verstrekken, „hetzij in de behoefte naar behoorlijke woningen zelf in eigen „beheer, middellijk of onmiddellijk te voorzien".

De Menteng-Commissie komt zoo redeneerend tot de conclusie, dat terrein voor woningen van mingegoede Europeanen en Inlanders in erfpacht uitgegeven behooren te worden en inderdaad is het wenschelijk, dat de zeggingschap van de Gemeente over deze gronden niet verloren raakt, temeer omdat veelal bouwcrediet voor den wederopbouw der kampongs van Gemeentewege zal worden verstrekt. Direct belang van de Gemeente schrijft deze politiek voor. Stel, dat de weinig duurzame gebouwtjes na vijf en twintig jaar geheel afgeschreven zijn, dan zouden kamponggronden voor vijf en twintig jaar in erfpacht kunnen worden uitgegeven. Na het verstrijken van dit tijdsverloop zou de Gemeente bij de heruitgifte kunnen bewerkstelligen, dat de huizen, die dan gebouwd zullen worden, voldoen aan te stellen hygiënische eischen. De Gemeente oefent aldus door het stellen van voorwaarden bij het uitgeven van den grond intenzer invloed uit op den bouw van kamponghuizen dan door toepassing der bouwverordening alleen.

Het nadeel van uitgifte in eigendom bestaat hierin, dat men slechts eenmaal invloed kan uitoefenen op de grondmarkt en op de bouw- en woontoestanden, terwijl het voordeel van uitgifte in erfpacht gelegen is in de omstandigheid, dat men dat meermalen (periodiek) kan doen.

Zeer wordt ontraden om aan Inlanders grond beneden de marktwaarde in eigendom af te staan. De vrees is niet ongegrond, dat juist de voor Inlanders bestemde kleine perceelen in handen van grondspeculanten geraken. Woekerhandel in groote perceelen is een reeds aanwezig sociaal kwaad, woekerhandel in kleine perceelen zou der maatschappij nog gevoeliger klappen toebrengen. Wordt de grond in eigendom tegen de marktwaarde uitgegeven dan blijft — gelet op het in de Inlandsche wereld ingewortelde misbruik om bij de minste verlegenheid goed en huisraad in het

pandjeshuis te beleenen — het gevaar bestaan, dat de perceelen tegen een lagen prijs aan woekeraars verkwanseld worden. Perceelen zullen niet in het pandjeshuis, maar aan Arabieren beleend worden met recht tot wederinkoop en in minimum van tijd is de Inheemsche bevolking hare mooie kamponggronden weer kwijt.

Ook het erfpachtsrecht is als zakelijk recht aan de mogelijkheid van beleening en vervreemding onderhevig. De Gemeente kan echter door het opnemen van bijzondere bepalingen in haar erfpachtscontract het erfpachtsrecht zeer dicht tot een persoonlijk recht doen naderen. De aanleiding om in erfpachtsperceelen te speculeeren, waarvan het recht na vijf en twintig jaar expireert, is voor geldschieters niet bijster groot, terwijl de Inlanders hunne erfpachtsrechten niet zullen beleenen, omdat ze er zoo weinig geld voor krijgen.

Het erfpachtsstelsel voor kamponggronden is zoowel voor de Gemeente als voor de Inlanders wenschelijk.

Van het erfpachtsstelsel kan men na vijf en twintig jaar overgaan tot een ander stelsel, indien mocht blijken, dat de resultaten niet geheel bevredigend zijn geweest. Wanneer bijv. tegen de verwachting in vermeerdering en beleening op groote schaal heeft plaats gehad, zou in aanmerking komen uitgifte in gewone huur.

De erfpachtscanon ware aanvankelijk laag te stellen bijv. op 4 tot 5 % van de marktwaarde. De eerste vijf en twintig jaar lijdt de Gemeente verlies, want zelf moet zij met inbegrip van administratie-kosten 8 à 9 % opbrengen dus ongeveer het dubbele, maar de Gemeente profiteert daarentegen van de natuurlijke stijging der grondprijzen. Na vijf en twintig jaar kan de grond weer tegen 4 a 5 % van de hooger geworden marktwaarde worden uitgegeven. Na vijfig jaar weer en zoo vervolgens, zoodat in lengte van dagen het aanvankelijk verlies genivelleerd wordt. Te verwachten is, dat de welvaart gelijkmatig zal stijgen en dat de hoogere erfpacht zonder moeite opgebracht zal worden door een meer welvarende bevolking.

De redeneering in het kort samenvattend is dus deze:

De wantoestanden op de particuliere landerijen wijzen op gebreken en leemten in de wetgeving of op de ondeugdelijkheid van de agrarische politiek. Zedelijk verantwoordelijk is alleen de Regeering.

Het Particuliere-Landerijen-Reglement en gemelde toestanden moeten verbeterd worden.

Het eenige middel om de slechte toestanden te verbeteren is onteigening van eigendom en bezitsrechten volgens Staatsblad 1864. Daarna moet het land geassaineerd worden en tot kampongbouwterrein worden ingericht.

In het Particuliere-Landerijen-Reglement moet de grondhuur op een percentage van de marktwaarde van vrijen grond worden gefixeerd, waardoor de grondslag voor de berekening van schadeloosstellingen bij afkoop der bezitsrechten is vastgesteld (grondhuur $5^1/_3$ % van de marktwaarde $= {}^2/_3 \times 8$ %; afkoopgeld $= {}^1/_3$ van de marktwaarde).

De wederuitgifte der verbeterde kamponggronden geschiede in erfpacht tegen 4 à 5 % van de marktwaarde voor twintig tot vijf en twintig jaar. De jaarlijksche Regeeringssubsidie, gedurende het tijdperk van onteigening der Particuliere Landen aan de Gemeente te verstrekken, kan berekend worden naar het verschil tusschen de toegekende schadeloosstellingen voor opstallen en de afbraakwaarden daarvan. Na het tijdperk der onteigening onthoude de Regeering zich stipt van bescherming op het gebied der Gemeentelijke grondpolitiek.

De persoonlijke diensten worden afgeschaft. De Gemeente zal zich niet kunnen beperken tot assaineeren der particuliere landen. Door het bouwen van Gemeentelijke kampongs en door het oprichten van een Gemeentelijke hypotheekbank zal de Gemeente moeten toonen, dat het haar ernst is met haar voornemen de particuliere landen ten snelste uit Batavia te bannen.

De Regeering verleene van hare zijde medewerking in ruime mate door eene herziening van het Particuliere-Landerijen-Reglement te ondernemen.

Kolonisatie

door

C. LULOFS.

Het algemeen oordeel over de van Gouvernementswege in de Lampongsche Districten genomen Kolonisatieproef luidde tot dusver weinig gunstig.

De resident H. Craandijk heeft een goed werk gedaan met in de jongste Augustus-aflevering van *Koloniale Studiën* aan te toonen, dat in de laatste jaren een beduidende verbetering in de toestanden der Javanenkolonie in de Lampongs is ingetreden en dat, hoewel de proef — gelijk trouwens te verwachten — een kostbare is geweest, van een mislukking niet meer mag gesproken worden.

Dank zij vooral de verbetering van de bevloeiing van de gronden der kolonisten en de verbeterde hygiënische toestanden, is eindelijk bereikt, dat nieuwe immigranten uit eigen beweging de kolonie komen versterken, daartoe in staat gesteld middels een matig, terug te vorderen *en ook teruggevorderd* voorschot.

Intusschen, „houdt men zich vast aan het denkbeeld" — aldus de heer Craandijk — „dat doel en opzet van de proeven zijn „geweest om als het ware eene bedding te graven, waarlangs „een stroom van Java's teveel aan bevolking zich zou bewe„gen om de onontgonnen vlakten van Sumatra te gaan be„zetten en te bebouwen, dan dient erkend, dat dit oogmerk „niet is bereikt. Het kon ook moeilijk bereikt worden, omdat „al spoedig bleek, dat er *geen teveel* [1]) aan bevolking op „Java was, en integendeel de oplevende nijverheid steeds om „méér handen vroeg. Dit denkbeeld dient dus wel losgelaten „te worden".

[1]) cursiveering aangebracht.

Maar het tweede doel: vermeerdering van arbeidskrachten in eene in ontwikkeling zijnde streek, die daaraan te kort had, acht de schrijver — zij het voorloopig op beperkte schaal — bereikt.

Het schijnt, met het oog op een mogelijke uitbreiding van de kolonisatieproeven in de Buitenbezittingen — een aangelegenheid, bij de voorgenomen hervorming van de arbeidswetgeving daar, van nog meer belang dan tot dusver — van gewicht na te gaan, of de uitspraak van den resident, dat er op Java *geen teveel* aan bevolking zou zijn, blijkend uit het tekort aan handen voor de toenemende nijverheid aldaar, geheel juist is te achten.

Mijn oordeel gaarne prijsgevend voor dat van betere Javakenners, meen ik, v.n. op grond van indrukken en gegevens op een onlangs beëindigde dienstreis verkregen, dat, terwijl ontegenzeggelijk in meerdere streken van Java: Boven-Buitenzorg, het Zuidelijk en Oostelijk deel der Preanger, de streek tusschen Bandjar en Maos (Banjoemas), de Oosthoek (Besoeki), de ondernemingen herhaaldelijk te worstelen hebben met gebrek aan arbeidskrachten, daartegenover staat, dat sommige streken van de Preanger, Banjoemas, Semarang, Soerabaia, Madioen, Kediri en vooral de vlaktestreken van Kedoe en van de Vorstenlanden, bepaald *overbevolkt* zijn.

Om alleen bij de drie laatstgenoemde residenties te blijven: in de vlaktestreken beweegt het bevolkingscijfers zich hier om en bij de 40.000 (veertigduizend) zielen per vierkante geografische mijl!

Naast vele duizenden grondbezitloozen, is in de residentie Kedoe, en ook in streken der eerder genoemde gewesten, $^1/_4$ *bouw* een gebruikelijke uitgestrektheid sawah per grondbezittend gezin. In de Vorstenlanden krijgen de z.g. *koelie kentjeng*, in ruil voor honderd en meer dagen, in hoofdzaak onbetaalden cultuurdienst voor den landheer, van deze de beschikking over 1/5 — 1/3 bouw sawah om er het armzalig voedsel voor zich en de hunnen op te verbouwen. En nòg zijn er voor zulk een koelie kentjeng-plaats, b.v. in het in den laatsten tijd zoo berucht geworden Bantool, 6 à 7 liefhebbers in plaats van hoogstens 3. Aan deze overbevolking en het daaruit voortvloeiend gebrek schreef een der administrateurs voor een groot deel der heerschende onveiligheid toe.

Het behoeft na het bovenstaande geen betoog, dat de z.g.n. *koeliewerving* in Kedoe en de Vorstenlanden een dankbaar arbeidsveld vindt. Naar schatting emigreerden uit deze gewesten alleen in 1917: 30.000 menschen naar de Buitenbezittingen (en naar vreemde koloniën).

En welke bezwaren nog aan de koeliewerving — v.n. echter aan de *beroepswerving*, integenstelling met de meer en meer toenemende *eigen-werving* der Deli- en Zuid-Sumatra-ondernemingen — mogen kleven, de koelie-emigratie op zichzelve fungeert als een onmisbare veiligheidsklep, is een weldaad, zoowel voor de heengaanden als voor de achterblijvenden. Hoezeer dan ook waakzaam tegen misleiding en bedrog van de zijde der koeliewervers, is bijna onverdeeld het devies van Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaren tegenover den jaarlijkschen uittocht uit deze gewesten: *hoe meer, des te beter!*

De Regent van Karanganjar verklaarde den Wervingscommissaris te Semarang, den heer Binnendijk, dat hij nog gaarne een 60.000 man uit zijn regentschap alleen zou zien trekken.

Hoe komt het nu dat er niet meer natuurlijke uitwisseling van arbeidsaanbod en arbeidsvraag op Java zelf plaats heeft?

Voorop dient gesteld, dat, mede dank zij de goedkoope tarieven der S.S. voor koelievervoer over eenigszins ruime afstanden, de toestanden zich beteren, werkzoekenden zich meer en gemakkelijker verplaatsen dan eenige jaren geleden. Maar overigens staat men versteld van de beperktheid van den gezichtskring in de desa.

Dat er in Besoeki niet alleen een ruime arbeidsvraag is op de talrijke ondernemingen, maar bovendien uitgestrekte maagdelijke gronden gereserveerd zijn voor de inlandsche ontginning en om niet verkrijgbaar voor elken immigrant; dat overeenkomstige toestanden bestaan in het Zuiden van de Preanger en in het grensgebied tusschen Preanger en Banjoemas, is weinig en dan nog in beperkten kring bekend. Ik trof in een wervings-depôt te Bandoeng lieden uit de Preanger zelf, die zich daar verbonden hadden voor een 3-jarig Delicontract op een loon van *f* 0.35 's daags en onbekend waren met het feit, dat te Bandoeng zelf een zeer groote vraag naar los werkvolk bestaat, tegen een dagloon van *f* 0.60 — *f* 0.65.

Nu weet ik wel, dat hier een plaats moet ingeruimd worden aan andere factoren: den met rijksdaalders rammelenden wervingsagent; het voorval in de desa, dat het den betrokkene verkieselijk doet achten maar liefst de zee tusschen zich en de heimat te plaatsen, maar voor een zeer groot deel zijn de onnatuurlijke verschijnselen op emigratiegebied te wijten aan verregaande d o m h e i d en o n w e t e n d h e i d in de Javaansche en Soendaneesche desa.

Een voorname factor in de organisatie der werving is zorg voor de *bekendheid* van „Deli" (de algemeene naam, waarmede de *sabrang* wordt aangeduid), met het gevolg, dat Deli zich in een weliswaar vrij vage, maar evenzeer algemeene bekendheid verheugt, waar Banjoewangi, Besoeki en zelfs de namen van groote plaatsen op Java slechts blanco grootheden blijken te zijn.

Hier openbaart zich het zooveelste gebrek in ons onderwijsstelsel, dat in al zijn geledingen te veel is gemodelleerd naar Westersch knippatroon, te weinig ingericht op vervulling van de levende behoeften der bevolking.

Nu trekke men uit een en ander niet de slotsom, dat ik zou wenschen door een betere voorlichting omtrent de voorwaarden van de transmigratie op Java, het plaatselijk teveel van Java's bevolking alleen voor dat eiland te behouden, gesteld, dat dit teveel — wat ik niet geloof — bij voortduring voldoende werk op Java zelf zou kunnen vinden.

Integendeel, de arbeidersvoorziening van de grootnijverheid op de Buitenbezittingen is van zóó overwegend belang, dat deze recht heeft om op de arbeidsmarkt minstens gelijk op te deelen met de Java-ondernemingen.

Een jaarlijksche uittocht van minstens 50.000 volwassenen kan en moet blijven plaats hebben voor de arbeidersvoorziening van de ondernemingen in de Buitenbezittingen.

Bij het wegvallen van de poenale sanctie uit de koelieordonnanties zullen de ondernemers trachten, door kolonisatie van werkvolk, een blijvende arbeiderskern te vormen op de kebon, gelijk ook op, wat bevolking betreft, minbedeelde Java-ondernemingen plaats vindt.

Dit zullen echter wel altijd zijn *arbeiderskolonies*, [1]) waarin den kolonisten niet meer ter beschikking wordt gesteld dan huis en erf, immers, het is het belang der ondernemers, dat deze kolonisten voor hun levensonderhoud zooveel mogelijk aangewezen blijven op het verrichten van loonarbeid op de onderneming.

[1]) Oud-Djember heeft enkele erfpachtsperceelen geheel in deelbouw uitgegeven aan de Inlandsche bevolking, die den erfpachter belasting betaalt en op zijn vordering heerendienst verricht, voorts voor hem tabak verbouwt op bepaalde voorwaarden. Deze aan de particuliere landerijen herinnerende toestand is echter, v.z.v. mij bekend, eenig voor erfpachtslanden en een onmiddellijk uitvloeisel van de regeling der tabakscultuur in Besoeki.

De voorgenomen hervorming van de arbeidswetgeving zal nog een ander gevolg hebben en wel dit, dat, naast de arbeiderskolonisten — in het algemeen het betere en rustigere deel der koelies — een groote schare immigranten in de gewesten zal blijven hangen, lieden, die door verbreking van de arbeidsovereenkomst het recht op kosteloozen terugkeer naar Java verspeelden. Een gedeelte hiervan zal naar de groote plaatsen trekken, een ander deel al zwervend van de eene onderneming naar de andere in zijn onderhoud trachten te voorzien.

Aan beide categorieën heeft het land weinig om zich te ontwikkelen tot een bevolkte streek, waar, naast de plantages der grootindustrie, zich de vestigingen en gronden eener gezeten inlandsche bevolking uitstrekken, ter bevordering van die gewenschte afwisseling van Europeesche ondernemingen met Inlandsche dorpen, welke een normale en harmonische ontwikkeling van het geheel verzekert.

Het is mitsdien noodig, dat, naast datgene wat de particuliere nijverheid doet en zal doen om arbeiders naar de weinig bevolkte streken der Buitenbezittingen te trekken, de *Regeering* een stelselmatige stichting daar van *Javanen-landbouwkolonies* ter hand neme: ook daarin kan m.i. de overbevolking van meerdere deelen van Java best voorzien, zonder dat de Java-industrie daardoor schade lijdt.

Dit is slechts een kwestie van *organisatie!*

Wenschelijk schijnt dus:

1o. bevordering van de transmigratie en stelselmatige bekendmaking van de arbeidsbehoeften en arbeidsvoorwaarden op Java;

2o. aanmoediging van de emigratie van werkzoekenden naar de cultuurstreken der Buitenbezittingen;

3o. systematische stichting van Javanen-landbouwkolonies in verschillende gewesten der Buitenbezittingen naar het Lampongmodel, met inachtneming van de daar geleerde lessen.

Het spreekt wel vanzelf, dat met een behandeling als de bovenstaande een zoo belangrijk onderwerp niet uitgeput is; het scheen mij evenwel goed, om, naar aanleiding van het artikel van den heer Craandijk, op enkele voorname punten van het kolonisatievraagstuk de aandacht te vestigen.

Meester-Cornelis, 18 Sept. 1918.

Vrije arbied in Nederlandsch-Indië

door

P. ENDT.

De woorden blijven dezelfde, — hun beteekenis verandert.

Een halve eeuw geleden volgden de vlugschriften over vrijen arbeid in Nederlandsch-Indië elkander op gelijk blaadjes van een scheurkalender, en vele dier brochures zijn reeds na korten tijd dáár terecht gekomen, waar kalenderblaadjes gemeenlijk na één dag belanden. „De man, die schrijft voor zichzelf en voor zijn tijd, is de e e n i g e, die schrijft voor anderen en voor alle tijden", — zegt Shaw. Maar lang niet allen, die omstreeks 1870 over vrijen arbeid in Indië de pen voerden, waren Shaw's of Multatuli's, wier heftige betoogen over de vragen van den dag tot kleine kleurige vaandels zijn geworden, waarvan de aanblik ook heden nog heimelijk het bloed kan prikkelen. Multatuli's geschriften over de „vrije" arbeid vormen den schakel tusschen de oude koloniaal-Hollandsche opvatting van het begrip „v r i j e a r b e i d" en die van thans. Zijn roep om een „derde partij" in den strijd om het afgeleefde Cultuurstelsel was een zijner sociale kreten; hij was het, die met zijn sterke stem die andere, hoogere waarde van het begrip „vrije arbeid" in het geheugen riep. De uitdrukking „vrije arbeid" had toen in het denken van een De Bruyn Kops en van de vele anderen, die tegenover het systeem der Staatscultures de exploitatie van Indië door den kapitalistischen privaat-ondernemer voorstonden, slechts zijn plat-economischen, hoewel historisch gegroeiden vorm. Een vorm, die aanknoopte bij de handels- en verkeerstradities van 1848, bij dat, wat de Manchesterschool onder „free trade" en „free labour" verstond; in laatste instantie bij het begrip „liberté de travail" uit de verklaring der menschenrechten van 1789, waarin het proletariaat dier dagen weliswaar de anti-slavernij, de omhoogstrevende burgerij evenwel

slechts de verbreking der knellende gildebanden voelde. Multatuli, een der mannen, die niet de slaaf was van zijn tijd, maar de ziener van jongere tijden, — want zóó is Shaw's boutade immers te verstaan? — Multatuli wilde zijn landgenooten tot de erkenning dwingen, dat èn het Cultuurstelsel èn de privaat-kapitalistische exploitatie neerkwamen op den Javaan; in het eerste geval werd de Inlander van de kat, in het tweede van den kater gebeten. Multatuli zag de maatschappelijke verhoudingen in de Indische samenleving, onder dezen zoogenaamden vrijen arbeid, zich ontwikkelen, zooals die zich inderdaad in de halve eeuw na hem voltrokken hebben: ongehoorde versterking van de machtspositie der ondernemers, van een positie, die nergens op Java door een glimp van sociale wetgeving ook maar eenigermate wordt verzwakt. Zonder zich in Marx te hebben verdiept, voelde Multatuli, dat dàtgene, wat zijn oud-liberale landgenooten onder vrijen arbeid in Indië verstonden, het koloniale spiegelbeeld zou worden van het ongeordende en daarom anarchistische voortbrengingsstelsel, dat alrêe in onstuitbaren triomftocht voortijlde over de nieuwe, gladde, kunstige verkeerswegen van geheel Europa en Amerika. Veertig jaar later zou zijn jongere neef en naamgenoot Dr. Ernest F. E. Douwes Dekker uitroepen „De kapitalist is bij ons de overheerscher. De klassenstrijd valt grootendeels met den nationalen strijd samen" (Neue Zeit, Juli 1914).

Als tegenstelling tot slavernij is vrije arbeid in de eerste plaats een juridisch begrip. De economisch vrije arbeid echter wordt naar de gangbare Marxistische opvatting eerst een feit, wanneer de arbeider zich tot eigenaar en beheerscher van de productiemiddelen heeft gemaakt.

Naast groot *verschil* tusschen rechtskundig en economisch vrijen arbeid is er echter ook *verband*. De eerste kan de baan vrijmaken voor den tweeden; de loop van het sociaal gebeuren, welke naar het woord van Roscher ook in de koloniën van dwang tot vrijheid gaat, is doorgaans zóó, dat allereerst de juridische ketenen der slavernij of der halfslavernij verbroken moeten worden, wil straks de bewuste Aziatische arbeider tot nieuwe daden worden aangevuurd.

In dit groot verband, d.w.z. als voorspel van grooter, ingrijpender wettige en onwettige vrijheidsbewegingen in de Ned.-Indische samenleving, heeft men zich ook het in deze bladzijden gesteunde

streven naar de verovering van den juridisch vrijen arbeid in den Indischen Archipel voor te stellen.

II

Ook voor Ned.-Indië is de rechtelijk vrije arbeid feitelijk een kind van klassiek-liberalen huize; even goed als die andere „vrije arbeid": de invoering van het privaat-kapitalisme, dat het Cultuurstelsel van graaf Van den Bosch verdringen moest. Reeds het jaartal en de namen Van Rees en Alting Mees wijzen dit uit. In 1872 verklaarde de Tweede Kamer zich voor de opheffing van Art. II No. 27, Politiereglement van Nederl.-Indië, het artikel, dat enkele jaren te voren een Poenale Sanctie op het arbeidscontract mogelijk gemaakt had, en men zette Art. 328a van het Strafwetboek voor Inlanders daarvoor in de plaats. Dit laatste artikel bedreigde straf tegen iederen Inlander, die, met de bedoeling zich het hem verleende voorschot toe te eigenen, zijn arbeidskrachten had verhuurd en was van werkgevers-standpunt dus voor het opgeheven strafsanctie-artikel een magere vergoeding. Want voor die bedoeling is het bewijs zelden of nooit te leveren. Het was een overwinning op het koloniaal conservatisme, doch meer een parlements- dan een regeeringstriomf, want deze laatste wilde zoover niet gaan. „Over het hoofd der regeering heen", zei Fransen v. d. Putte, „heeft de Kamer de hand gereikt aan het volk van Indië". Het gevallen besluit beteekende een zegepraal voor juridisch vrijen arbeid over de geheele linie; het beteekende de afkeer van het parlement voor deze vormen der halfslavernij, de verwerping van een in-afhankelijkheid-houden-met-de-wet-in-de-hand. Of er soms niet grove afhankelijkheid van den bruinen arbeider bestaanbaar was ook zonder die wet in de hand....? Maar het was nog niet het uur om de economische afhankelijkheid onder de oogen te zien.

Slechts enkelen, zooals een Multatuli of een Van den Höevell voelden den zwaren mist.

Het toen geldend recht gaf dus vrijen arbeid in geheel Ned.-Indië; niet enkel op Java, zooals heden het geval is. Wel hield men van den beginne af aan een gaatje open voor die streken in de Buitenbezittingen, die arm waren aan bevolking. Waar de bevolkingsdichtheid zeer schraal was, zooals op Deli, moest het

schoone principe een principe blijven, — zoo meenden de leidende liberale staatslieden. Evenwel, een dun bevolkte streek, kan in den loop der tijden dicht bevolkt worden: bij arbeidscontracten met de Inlanders van de streek zelf, mocht dan ook nooit sprake zijn van eenige poenale sanktie. Zulk een vrijheidsbeperking, zulk een aanranding van den grondslag van vrijen arbeid achtte men onduldbaar, hoogstens denkbaar voor arbeiders van elders, n. l. voor koelies, die door immigratie in die schraal bevolkte streken tijdelijk hun hap rijst hadden gevonden. Men sprak nadrukkelijk van uitzonderingswetten: kleine wolken, die het matelooze, tropische licht der vrijheid een enkele maal onderscheppen zouden, — omdat het niet anders kòn. Slechts voor hen, voor deze van elders gekomen werkkrachten, had, volgens de toen heerschende opvattingen, een beperking der vrijheid zin. Zij zijn in een ander land aangenomen, op kosten van den werkgever naar die dunbevolkte Ned.-Indische streken getrokken, en ze hebben — zooals zoovele Aziaten — een lager ontwikkeld plichtsbesef. Mag de werkgever dan het risico loopen, dat hij na enkele dagen door dien arbeider in den steek gelaten wordt? Zeker, zulk een koelie is civiel-rechtelijk aansprakelijk. Maar wat heeft de ondernemer dááraan? De koelie is een bezitlooze, geïmmigreerde proletariër, één, die — naar het beroemde woord uit het Communistische Manifest — niets te verliezen heeft dan zijn ketenen; waarop heeft dan de werkgever verhaal, als die werkman van hem is weggeloopen?

En zoo, omdat de bruine werkman arm was, omdat hij niets bezat en hij toch ook niet (met de gedweeheid van zijn klassegenoot in Europa) zich een „staangeld" zou laten welgevallen, hebben toen wet- en werkgever tezamen, waar aardsche goederen ontbraken, beslag gelegd op de ideëele goederen van den koelie: op zijn vrijheid.

Op Java echter heerscht de vrije arbeid: de *juridisch* vrije tenminste, en de ondernemer, die daar met desertie van zijn werklieden te kampen heeft, een desertie, die altijd gepaard gaat met het verduisteren van voorschotten, moet zich met het zuiver civiele recht vergenoegen. Hetgeen in de praktijk zeggen wil, dat hij van een vervolging afziet en een anderen koelie zoekt, en doorgaans ook vindt, om den weggeloopene te vervangen. En het voorschot dan? Daarover beklage men den plantage-administrateur niet te diep. Het was immers reeds in de „hoogte" der loonen verdisconteerd!

„Het onschatbare goed der vrijheid" — gelijk het een Ned.-Indische slavenordonnantie van 1825, nog onder den indruk der groote Fransche revolutie, noemt — dit onschatbare goed, kon dus enkel en alleen krachtens regionale uitzonderingswetten voor de Buitenbezittingen den daar geïmmigreerden koelie onthouden worden. En de eerste dier uitzonderingswetten, op aandrang van J. T. Cremer en andere Deli-tabakplanters in het leven geroepen, was de Koelie-Ordonnantie voor de Oostkust van Sumatra van 1880, welker inhoud in hoofdzaak overeenstemde met de Coolie-Ordinance, in de Straits-Settlement het licht der Britsche vrijheid plaatselijk verduisterde.

Hoe weinig beteekende die ééne uitzondering in Ned.-Indië tegenover de groote regel! Hoe gering was niet de economische beteekenis dier Buitenbezittingen! En wie waren het, die daar in Deli werk zochten en vonden? Immers weinig Inlanders, doch grootendeels Chineezen, aangeworven in Singapore of Penang; Chineezen, die onder gelijksoortige condities als die der K.-O. van 1880 en die der Deliaansche werkcontracten, zich aan de plantages in de Straits of in de Federated Malay-States plachten te verhuren.

Gaandeweg evenwel is deze uitzondering van overwegende beteekenis geworden. Wel opende de wetgever in 1889, toen het aantal Javanen, dat in Deli werk vond, al begon toe te nemen, de mogelijkheid van vrije emigratie en vrijen arbeid voor deze Javaansche koelies, doch van die geopende en in 1911 nog verwijde gelegenheid is zelden gebruik gemaakt. Daartegenover nam het aantal uitzonderingswetten snel toe. Thans toch is het aantal der dunbevolkte streken, die met dit product van wetgeving zijn bedacht, reeds tot dertien gestegen. En ook de takken van bedrijf, die met onvrijen mogen werken, vermeerderden: het zijn thans landbouw, mijnbouw, handel en industrie. Vroeger enkel maar de beide eersten.

Laat ons thans de gegrondheid dezer uitzonderingsbepalingen eens nader onderzoeken. Een enkel woord over den inhoud der K.-O. van 1880 gaat daaraan noodzakelijkerwijs vooraf. De hoofdinhoud is, ondanks de wijzigingen van 1889, 1911 en 1915, dezelfde gebleven. Van het standpunt van den arbeider gaat het om een ruil: zijn vrijheid wordt gedeeltelijk in beslag genomen en daarvoor in de plaats garandeert hem de Regeering een minimum welstand in den vorm van een tienurigen arbeidsdag (geen mini-

mumloon; het loon moest „een kwestie blijven van vraag en aanbod"), een behoorlijk onderdak, voldoend bad- en drinkwater, gratis verpleging in geval van ziekte enz. De verplichting om voor deze dingen te zorgen legt de Staat den werkgever, den Deliplanter op. Van het standpunt des planters ziet de ruil er dus zóó uit: hij moet de bovengenoemde materiëele dingen aan den koelie schenken, en hij ontvangt daarvoor in de plaats de arbeidszekerheid, dat is niet enkel de zoogenaamde poenale sanktie op het arbeidscontract, maar vooral ook de terugvoering „met den sterken arm" van iederen koelie, die wegloopt. „De sterke arm is", zoo zeggen de kenners uit de planterswereld „ons nog veel meer waard dan de poenale sanktie". Deze laatste heeft, volgens hen, vooral een preventieve werking: vrees voor „de boei" moet den werkman weerhouden desertie te plegen. Maar de terugvoering naar de plantage-onderneming door of van wege de politie is de Daad zelf. Het is het straffe, het absolute ingrijpen in de individueele vrijheid; het is de door de wet geheiligde aanranding, zooals die door onzen meest menschelijken dramaturg werd uitgebeeld, toen hij in zijn „Op Hoop van Zegen" het schipperskind met den sterken arm naar boord liet voeren, omdat de jongen niet wilde verdrinken in „die stinkende, vuile zee . . . . . ".

Nu de motiveering, want waarlijk er moeten wel zeer zwaarwegende redenen voor den wetgever zijn, voor en aleer hij toestaat, dat een dergelijke macht door den eenen mensch over den anderen wordt uitgeoefend. Vanouds gold de landsverdediging voor zulk een zwaarwegend motief en wij zijn bereid dit te beamen, zoodra het een vaderland geldt, welks bewind in de nationale democratie zetelt. Later, toen de Staat en de stad allerlei verkeersmiddelen en fabrieken beheerden, ging men ook deze beambten en staatswerklieden als soldaten beschouwen en men sprak van een d i e n s t verhouding in stede van een a r b e i d sverhouding.

Maar een koenen sprong doet de wetgever in het duister onzer maatschappij, zoodra hij deze strafbaarheid en deze terugvoering door den sterken arm ook gaat uitbreiden op de arbeidsverhouding van particulieren: als hij zich met zijn strafrecht niet beperkt tot hen, die hem als staat rechtstreeks aangaan, die hem hebben gekrenkt en — in den gedachtengang van hen, die den huidigen klassestaat met gemeenschap identificeeren — hun woord tegenover de gemeenschap hebben verbroken, doch ook tot den par-

ticulieren ondernemer zegt: Voor het geval, dat uw arbeider wegloopt, wil ik, wetgever, ervoor zorgen, dat gij niet alleen het botte wapen van het civiele recht hebt te hanteeren; ge kunt hem dreigen met het geduchte pistool van het strafrecht en bovendien is hier de lasso, waarmee ge hem kunt terugvoeren naar zijn werk.

Het belang, dat breede groepen der maatschappij bij het verkeer hebben, wordt in den loop der negentiende eeuw als een moreele verontschuldiging voor den Staat opgevat om zich ook langs dezen laatsten, nieuwen weg aan de vrijheid van het individu te vergrijpen. De wet, krachtens welke Barend naar den logger „Op Hoop van Zegen" werd gevoerd, dateert reeds van 1859. De spoorwegman staat onder strafbepaling bij staking, sinds Nederland op 31 Januari 1903 aan den lijve heeft gevoeld, dat Herwegh's woord omtrent het stilstaan aller raderen waarheid bevatte.

De straf- en dwangbepalingen voor het schippersvolk gelijken om hun motiveering sterker op de Ned.-Indische poenale sanktie dan die voor de spoorwegarbeiders. Het zoogenaamd algemeen belang bij geregeld verkeer toch, kan gelden voor het verkeer te water en te land, maar niet voor de visscherij. Bij deze laatste spreekt een groot woord mee: de noodtoestand, waarin de reeder komt, indien op het laatste moment zijn volk hem in den steek laat. De wetgever ziet, dat deze ondernemer in deze samenleving zijn bedrijf niet kan uitoefenen, als hem de steun van het strafrecht wordt onthouden. En deze motiveering vindt zijn tegenhanger in de reden, waarom de wet den planter-ondernemer in de Indische Buitenbezittingen te hulp schiet: deze ook zou zich in een „noodtoestand" bevinden, omdat in deze schraalbevolkte streken een remplaçant voor den weggeloopen koelie niet zoo gauw te vinden is.

Toch is er onderscheid.— Het belang, dat de gemeenschap heeft bij een geregelde uitoefening van het visschersbedrijf is grooter dan het belang bij haar voorziening met tabak of rubber. Het vereischte motief om met groote kostbare beginselen wat te schipperen, weegt zwaarder in het Hollandsche geval dan in het Indische, want de visscherij kan, technisch gesproken, enkel zóó, niet anders uitgeoefend worden, terwijl de planter, die in een vruchbare maar dunbevolkte streek gaat beginnen, dezelfde fout maakt als een planter, die het in een dichtbevolkt maar onvruchtbaar gebied

probeeren zou. Een fout in den opzet. Moet de Staat ook in het laatst veronderstelde geval helpen? Waarmee? Met gratis kunstmest soms?

Neen, van het standpunt der Gemeenschapsbelangen laat zich het stelsel der poenale sanctie hier niet verdedigen. Doch de wetgever stelde zich indertijd ook niet op dit standpunt, zelfs niet op dat van de meerderheid der moederlandsche bevolking, maar op dat van de kapitalistische pioniers der Buitenbezittingen.

Zij hebben van de Regeering de in hun petities zoo onstuimig verlangde arbeidszekerheid uit Ar. 2 No. 27 teruggekregen in den vorm van de koelie-ordonnantie 1880, een arbeidszekerheid, die van het arbeidersstandpunt — wij zagen het boven — onvrijheid, gebondenheid, semi-slavernij beteekent. En zij wilden die uitzonderingswetgeving zelfs niet als bevoorrechting beschouwd zien. Immers, zoo voerden zij aan, in ruil voor de hun geschonken zekerheid moesten planters en ondernemers den koelie behoorlijk behandelen, hem geregeld met zekere materiëele benoodigdheden verzorgen, als onderdak, verpleging enz. Was dit geen eerlijke ruil?

Stellig *niet*, indien (zooals dit in Deli van 1880 tot 1904 het geval was) de wettelijke en de contractueele bepalingen niet door een speciaal lichaam worden gecontroleerd. Dan wordt de ruil onereus, koopmanschap met het mes op de keel. En zoo was de practijk gedurende bijna een kwarteeuw. Het gewestelijk bestuur registreerde de arbeidscontracten en keek niet om naar de uitvoering ervan. Geen arbeidsinspectie bezocht de plantages, teneinde de sociale maatregelen, die den werkgever in ruil voor zijn arbeidszekerheid wettelijk voorgeschreven waren, te handhaven en klem bij te zetten.

De man, die hierop het eerst het licht van zijn felle verontwaardiging liet vallen, was Mr. J. van den Brand, in 1902, toen de K.-O. twee en twintig jaren de arbeidstoestanden had beheerscht Zelden werd er eerlijker, welsprekender, scherper pleidooi gehouden voor radicale verbetering van het afgrijselijk lot van den koelie, als v.d. Brand in zijn brochure *De Millioenen uit Deli* hooren liet. Diep gekrenkt in zijn begrip van menschwaarde, schreef hij bladzijden over de weerzinwekkende koelie-mishandelingen in Deli, die ook heden nog ontroeren om hun levenswaarheid, om hun fel realisme. Hij ontmaskerde het grove egoisme, de grenzelooze onverschilligheid van den planter, hij onthulde de misdadige

lakscheid van het gewestelijk bestuur dier dagen, dat de wet liet verstoffen op de boekenplank en nimmer de moeite nam, er de centrale regeering van Buitenzorg op te wijzen, dat zijn taak te omvangrijk en te zwaar was, indien men van hem handhaving van de bepalingen der ordonnantie verwachtte; dat uitbreiding van personeel of nog beter het instellen van een arbeidsinspectie naar Europeesch voorbeeld, een nijpende noodzakelijkheid werd. Wat Des Voeux gedaan had in 1871 voor de Britsch-West-Indische koloniën, deed Van den Brand voor de Oostkust van Sumatra. Maar zijn woord was vlijmender dan dat van den Britsch Westindischen ambtenaar, zijn stem klonk hartstochtelijker en de vlam van het christelijk geloof joeg zijn diepgevoelde ergernis aan. Hoe ook persoonlijk belaagd en in het nauw gebracht, hij bleef te Medan wonen tot op den huidigen dag en zette zijn heilige campagne tegen de twintig jaar lang opgehoopte koelieschandalen voort door een drietal andere brochures op zijn *De Millioenen uit Deli* te laten volgen.

Een echo in Holland: Van Limburg Stirum en vooral Van Kol legden getuigenis af van de rilling, die Van den Brand's overstelpend bewijsmateriaal door het land liet gaan. Twee staatsenquêtes naar de toestanden op Deli waren na lang aandringen het gevolg; vooral de tweede, de steeds geheim gehouden enquête-Rhemrev was vernietigend voor Van den Brand's belagers. De ambtenaar Rhemrev aarzelde niet in zijn rapport ronduit te verklaren, dat v.d. Brand's veelgehate, groote brochure van a tot z waarheid bevatte. Tevergeefs had men op Deli gepoogd de strafzaken te omsluieren, de getuigen te verduisteren, alle sporen van de misdaden uit te wisschen; door gevaarlijke middelen als recherche en spionnage kwam Rhemrev ten slotte toch achter de waarheid, en zijn bondig rapport werd een monument van strenge onpartijdigheid en eerlijkheid.

Voorzichtig heeft toen minister Idenburg even het deksel opgelicht. In een nota aan de Kamerleden gaf hij, sober als altijd, te kennen, dat er door Rhemrev's enquête hoogst betreurenswaardige feiten aan het licht waren gekomen, „die ondergeteekende zich geenszins wil verhelen". Twee middelen door hem in hetzelfde stuk aangeprezen en later doorgevoerd, getuigen van den nieuwen koers, dien hij houden wilde voor Deli: een Raad van Justitie te Medan en de instelling van een Arbeidsinspectie; deze laatste niet enkel

voor Sumatra's Oostkust, doch voor alle streken der Buitenbezittingen, waar onder de bepalingen van een koelie-ordonnantie werd gewerkt (dat waren er toen in 1904 wellicht acht).

Van het begin af aan viel dus Java, de streek, waar èn de landbouw èn de industrie het hoogst zijn ontwikkeld, buiten het domein van den inspecteur van den arbeid, en dit is ook natuurlijk. Want er bestaat voor de duizenden en duizenden koelies, die daar in alle bedrijven werkzaam zijn, geen beschermende wetgeving; de inspekteur zou er niets te handhaven vinden, omdat daar nu eenmaal geen sociale wetten en voorschriften bestaan, noch voor volwassen mannen, noch voor kinderen en vrouwen. Slechts een veiligheidswetje geeft enkele summiere voorschriften, welker handhaving berust bij.....den inspecteur van het Stoomwezen.

Voor Deli is men, ook al voelde men, dat daarmee het evenwicht tusschen beide contracteerende partijen nog niet was verzekerd, niet veel verder gegaan dan de toepassing der beide reeds genoemde Idenburgsche remedies: betere rechtspraak en een tijdelijke arbeidsinspektie, welke in 1907 in een permanente werd omgezet. Het hoofdprobleem, dat der poenale sanktie, heeft men in die dagen wel aangeraakt in de Tweede Kamer, doch men durfde, vooral door de weifelende houding der uiterste linkerzijde, het systeem niet te lijf te gaan. Terwijl het een nu of nooit gold, toen het psychologisch moment voor afschaffing der strafsanktie op het arbeidscontract was aangebroken, trokken Van Kol en Troelstra hun motie tot afschaffing dier poenale sanktie in ten gunste eener motie Van de Velde-Fock van veel minder verre strekking. En toen Fock een jaar later Minister van Koloniën werd, liet hij de Kamer koeltjes weten, dat volgens het oordeel van deskundigen in Indië die strafsanktie absoluut niet kon worden gemist.

Daarmee was de zaak van de baan. Toch niet geheel. De regeering gevoelde behoefde toch *iets* te doen in die richting en zij betrad den langen lijdensweg van plannen maken, van bestudeering; na vele jaren een wetsonwerp, dat geenszins een eindpaal, wel echter een mijlpaaltje, een wegwijzer en vooral een rustpunt beduidde: het wetsontwerp-Van Blommestein van 1911 met zijn 129 uitgebreide artikelen in stêe van de 24, welke (sinds 1915) de koelieordonnantie voor Deli telt, met zijn strenge scheiding van publiek- en privaatrecht, met zijn *geleidelijke afschaffing der straf- en dwangbepalingen*. Want de poe-

nale sanktie wordt in het ontwerp-Van Blommestein niet forschweg opgeheven: voor twee categorieën, n. l. voor den veldkoelie op de tabakplantage, en voor den arbeider, die voor het eerst een arbeidsovereenkomst teekent (emigratiecontract), word de strafsanctie voorloopig gehandhaafd. Voor de eerste categorie met de motiveering, dat de groote zorg, die de teelt van het product eischt, een engere gebondenheid van den veldkoelie wettigt, daar hij de man is, die een belangrijk stuk van de verantwoording draagt; voor de tweede categorie op grond van de moeite en de kosten, die zich de werkgever voor de aanwerving op Java en het transport van den koelie naar Deli heeft moeten getroosten.

Naast die geleidelijke opheffing der straf- en dwangbepalingen bevat dan het ontwerp een aanzienlijke uitbreiding der elementen van sociale wetgeving, die reeds in de K.-O. staken, de bestrijding van tal van misbruiken, die in de praktijk zijn ingeslopen; en het transport van meerdere bepalingen uit het wisselvallige arbeidskontrakt naar de meer stabiele wet, verdient evenzeer de aandacht als zijn voorslag tot invoering der „month's notice".

Deze month's notice is de in de Straits-Settlements en Fed. Malay-States sinds 1912 door de wet bekrachtigde mogelijkheid, om alle arbeidscontracten door een maand vooruit opzeggen te verbreken. De planters beklagen zich, dat de koelie van dit recht te veel gebruik maakt en dat groote troepen van geïmmigreerde arbeiders van estate tot estate zwerven, om het op deze en gene onderneming eens een maand te probeeren. Het nadeel voor den arbeider is, dat de poenale sanktie behouden blijft; (bij Van Blommestein krijgt men den verkeerden indruk, dat deze aldaar is afgeschaft). Het voordeel voor den werkman is, dat de te straffe band, die hem aan de plantage bindt, veel losser wordt gemaakt.

Dit zijn van het ontwerp-Van Blommestein de voornaamste trekken.

Bismarck heeft eens van „ein Ozean von Druckschwärze und Papier" gesproken. Een dergelijke zwart- en witte zee is ook van de publicatie van Van Blommestein's wetsontwerp voor een arbeidsregeling ter Oostkust van Sumatra het gevolg geweest. De Deli-planters zagen namelijk, dat hier nieuwe turf aangedragen werd om hun heilig huisje, de poenale sanktie, in brand te steken, en tal van rekesten en betoogen aan de Ned.-Indische regeering,

deels door hun rechtsgeleerden, deels door hun voormannen opgesteld, lieten zij als bluschmiddelen aanrukken. Want dit is de groote verdienste, zoowel van het ontwerp als van de toelichting en de later gevoerde verdediging van Van Blommestein, dat daarin een nog te weinig belichte grief tegen de poenale sanctie scherp is geformuleerd. Wij hebben boven van het *verschil* tusschen de materiëele voordeelen en de daarmee verkochte vrijheid gesproken: Van Blommestein echter belicht den *samenhang* dier beide elementen. Wij spraken van een ruil: de werker geeft zijn vrijheid, ontvangt woning, verpleging, wettelijke vaststelling van den arbeidstijd. Van Blommestein zegt: wat is de invloed van deze halfslavernij, van deze hooggeprezen arbeidszekerheid op de bepalingen omtrent woning, verpleging, arbeidstijd en op de arbeiderstoestanden in het algemeen? Hij raakt daarmee het hart van de kwestie, en hij vindt voor dit causaal verband de formuleering: een abnormaal overwicht van den werkgever, een overwicht zóó groot, dat het door geen arbeidsinspectie duurzaam kan worden gefnuikt of aanmerkelijk kan worden verzwakt.

De arbeidsinspectie bestaat thans tien jaren en heeft in dien tijd eenig nuttig werk verricht; vier uitvoerige verslagen, waarin de Oostkust van Sumatra terecht een even groote plaats inneemt als al de andere streken, waar koelie-ordonnanties en inspectie bestaan bij elkander, leggen daarvan getuigenis af. Ook al zijn niet alle inspectierapporten zoo gewichtig als die Engelsche uit het midden der 19de eeuw, welke het gebint vormden voor stoeropgebouwde gedeelten van Marx „Kapital", toch omvatten deze arbeidsverslagen in alle landen een schat van materiaal, waarvan nog te weinig partij wordt getrokken. Dit geldt ook voor de verslagen der arbeidsinspectie en koeliewerving in Ned.-Indië: zij zijn belangrijk, zoowel om hun inhoud als om datgene, wat erin wordt verzwegen of slechts terloops aangeduid..... Een inspecteur en een adjunctinspecteur van den arbeid zijn ook menschen, en zij praten evenals ieder ander liever over hun succes dan over de gevallen, waarin zij niets bereikt hebben; liever van de uren, waarin het hun gelukte het abnormale overwicht van den kapitalistischen ondernemer te verzwakken, dan van dagen, dat een achterwaartsche concentratie om zuiver tactische redenen hun snel verfrommeld communiqué vormde. Leerzaam is het dan ook het arbeidsrapport te leggen naast

de lijvige jaarverslagen, die de machtige Deli Planters Vereeniging of de AVROS geregeld ter perse leggen.

Zoolang het om het nakomen van de voorschriften der ordonnantie gaat, kan de toestand nog tot op zekere hoogte bevredigen. Doch van het begin af aan was het de bedoeling van de regeering, dat de inspectie een ruimer veld zou bestrijken: het scheppen van nieuw recht, het voorstellen van nieuwe bepalingen, zoodra haar de noodzakelijkheid daarvan gebleken was. Prof. D. G. Stibbe, een der eerste inspecteurs van den arbeid, heeft daar meer dan eens op gewezen. Wat is van die bedoeling terecht gekomen? En wat komt er terecht van de bemiddeling en den invloed van de inspectie, zoodra het niet meer gaat om den imperatieven tekst van de wet, maar om de deels aan partijen overgelaten, deels door de wet vereischte bepalingen in het „Standaardwerkcontract", het Deliaansche koeliecontract, met welks inhoud de inspekteur van den arbeid evenzeer bemoeienis heeft?

Heel voorzichtig wordt er zoo nu en dan een dezer, aan weer en wind blootgestelde, geboden uit het contract binnen de veiliger kaaimuren der koelieordonnantie gesleept, binnen de kom van het rechtstreeks dwingend recht. Dit zijn voorschriften, waarvan de ordonnantie zei: dezulke moeten in uw arbeidscontract voorkomen. Zoo ontbrak b. v. vóór 1915, het jaar der laatste herziening van de ordonnantie, den koelie de volledige zekerheid, dat hij, na ommekomst van zijn werkcontract, gratis teruggevoerd zou worden naar zijn land van herkomst. Met een door civielrecht beheerschte, voor allerlei uitlegging vatbare, clausule in het contract en met 's planters verzekering, dat tegenwoordig hun praktijk daar wel op neerkwam, moesten overheid en publieke opinie zich vergenoegen. Daartegenover moest nog in 1910 de Centrale Regeering in Buitenzorg ingrijpen en een regeling treffen om te beletten, dat de privaat-ondernemers voor strafwetgever speelden door meer bepalingen, dan het regeeringsformulier aangaf, in hun arbeidscontract te voegen, teneinde deze zoodoende onder de vigeur der poenale sanktie te brengen.

Sindsdien staat het aanvullen der bepalingen vrij, maar zijn deze bijvoegingen buiten de poenale sanktie gesteld.

Zoowel het teveel in de arbeidscontracten van vóór 1910 als de rechtsonzekerheid omtrent 's werkmans thuisreis van vóór 1915, zijn twee voorbeelden uit een reeks, die de ongelijkheid

van de contracteerende partijen in hel licht plaatsen, een ongelijkheid, welke door geen arbeidsinspectie kan worden weggenomen.

En tòch weet de veteraan der praktijk, de „laukeh", zooals Deli hem lachend zou noemen, steeds zijn betoog dáárop te doen uitloopen, dat niet de werkman, maar juist de werkgever in de Ned.-Indische Buitenbezittingen de zwakste partij is.

De werkgever immers woont in een dunbevolkt gebied, heeft met een tekort aan werkkrachten te kampen, kan niet kieskeurig zijn bij het in dienst nemen, evenmin bij het in dienst houden van zijn koelies, zelfs al hebben dezen, vooral de Javanen, weinig plichtsbesef en al rebelleeren ze vaak door individueele rechtspleging; hij, de planter, zou „taillable et corvéable à merci" zijn, indien niet indertijd de Regeering hem den reddenden stroohalm, de K.-O. met poenale sanktie, had toegestoken.

Maar de inhoud der aan partijen overgelaten arbeidscontractbepalingen dan? In het labyrinth dier pijnlijk-détailleerende regelingen ontmoeten we nimmer den wil of den wensch van den koelie, daarentegen telkens en telkens weer den Minotaurus. Deze laatste zou zelfs, indien de wetgever hem thans door intrekking der strafsanktie gedeeltelijk of zoetjes-aan losliet, nog allesbehalve het beklagenswaardig wezen zijn, waarvoor hij bij gelegenheid wel gaarne poseert Als hij slechts enkeling was, ja, dàn zou de passie, die hij hierboven preekte, nog een schijn van waarheid bevatten. Maar de Deliplanters zijn knappe, handige, vaak zelfs sluwe organisators; aaneengesloten staan ze daar: de AVROS en de D.P.V. ter verdediging van hun kapitalistische werkgeversbelangen. En als de enkeling nog iets aan zijn machtspositie te kort komt, grijpt hem de organisatie stevig onder de armen. Zij is het, die de uitvoerige en preciese beschrijving van de werkzaamheden in het standaardwerkcontract met de hulp harer advokaten heeft vastgesteld. Zij dicteert die bepalingen der arbeidsovereenkomst, welke overgelaten zijn aan „partijen" zij kent den breeden weg op een haar, den „potong-weg", langs welken een planter de kortingen op het arbeidsloon op kan voeren, op kan schroeven tot vlak bij het punt, waar de wet hem een „halt!" toeroept: het wettelijk maximum van 1/4 van het te ontvangen loonbedrag. Zij regelt en interpreteert, zij vergadert met de arbeidsinspectie en het gewestelijk bestuur, dat dan als arbiter moet optreden tusschen het naar voren gedrongen, van alle zijden belichte werkgeversbelang en de slechts

door derden vertolkte wenschen der geheel ongeorganiseerde, onzelfstandige, verweesde koelies.

De arbeidsinspectie, het gewestelijk bestuur en de „partij ten andere" (de koelie), zij hebben met zijn drieën nog niet zooveel in de melk te brokken als de planter. Hij is baas op de kebon, de plantageonderneming, his house, — his castle. Hij heeft zijn organisatie in Indië, zijn weltoegeruste, machtige vertegenwoordiging in het moederland.

Deze tweeëenheid, de organisatie in Indië en in het moederland zou ook zonder poenale sanktie reeds met een overwicht toegerust zijn dat, ondanks de kentering der tijden, nog immer „normaal" heet, en de wetgever heeft daaraan nog een extra overwicht toegevoegd, dat Van Blommestein terecht als abnormaal heeft gekenschetst. Op deze wijze vormt dit overwicht in het geheele economische leven, deze vaste burcht, die de ondernemers zich hebben gebouwd, een bedreiging zelfs tegenover het staatsgezag, dat voor wanhoopsgevallen geplaatst zou worden, wanneer deze machtige lichamen uit misnoegen (of waarom dan ook) plotseling dàtgene weigerden, wat ze tot nu toe op bevredigende wijze deden: de zorg voor uitmuntende hospitaalverpleging der koelies, en de organisatie hunner terugreis. Voor beide zaken zorgt aan de overzijde van de Straat van Malakka de Britsch-Indische overheid, — niet de planters. Het dreigement, de medische hulp niet langer op het hooge wetenschappelijke peil te houden, is geen fictie. Het is reeds geuit, n.l. door de doktoren (namens de planters?), indien de Staat door afschaffing der poenale sanktie de arbeidersbevolking mobieler, minder hokvast maken ging. De versterkte burcht van het ondernemersoverwicht vormt voorts een bedreiging tegenover andere bevolkingsgroepen ter Oostkust van Sumatra, zooals den handeldrijvenden middenstand. Doch in de voornaamste plaats doet de gepantserde vuist van het werkgevers-overwicht zich natuurlijk gevoelen tegenover de ondergeschikten: tegenover den Europeeschen assistent, door de liberale Indische overheid totaal onbeschermd gelaten, totdat eindelijk in 1917 de levendige, doelbewuste, jarenlange actie van een Dingemans en andere kopstukken uit de assistentenwereld het zóó ver gebracht hadden, dat zij ook voor deze slachtoffers van het onvrije arbeidssysteem het ontwerp eener wettelijke arbeidsregeling afdwongen; tegenover Chineesche tandils, de Javaansche mandoers en dergelijke met toezicht belasten. En tenslotte tegenover

de massa, de geweldige, onbewuste bruine massa der 2 à 300.000 Javaansche en Chineesche landverhuizers, door de sluwe wervers naar Deli gelokt met allerlei valsche voorspiegelingen, met dobbelspel, opium en vrouwenverleiding; en nog vóór de drie jaar van hun emigratie-contract om zijn nogmaals in den kermisroes van den z.g. schuurtijd gegooid door de listige tandils, die (namens de planters!) de koelies rijkelijk van pleiziergeld voorzien. Pleiziergeld in den vorm van voorschotten, enkel terug te betalen, ... als hij zich opnieuw voor 18 maanden verbindt. De halfslavernij geperpetueerd.

De planters, zich dit overwicht bewust, laten een non possumus hooren, zoodra de arbeidsinspectie iets aan de haarfijne contractklausulen wil wijzigen; de drager van dit overwicht schiet in zijn wiek, als de inspecteur de borong hari (de dagtaak van den arbeider) te zwaar, of het dagloon van 30 à 40 cent (en vooral de sorteer- en bundelloonen) schandelijk laag acht; hij brengt alle komkommer-kranten van Indië in rep en roer, als „die ontactvolle inspecteur" in wanhoop voor de geweldige grondcomplexen, waarboven de tropische zon te blakeren staat, een deel van zijn controlewerk aan zijn trouwen tolk heeft overgedaan; h ij is de hoofdschuldige — en deze dingen staan op de donkerste bladzijden der Deliaansche kronieken geschreven — aan de klap-perkara's, de gevallen, dat de koelie geslagen wordt door den assistent, die in dezen slechts werktuig is; h ij is de hoofdschuldige aan de schandelijke, gruwelijke moordaanslagen op de assistenten, welke soms het direct gevolg zijn van den k l a p, soms ook de uiting van bittere wanhoop over den ondragelijken toestand, van lang opgekropten haat tegen hen, die de koelies voor hun onderdrukkers aanzien.

Zelfs in de deftige, behoedzaam gestelde verslagen van den dienst der arbeidsinspectie, klinkt soms een toon van wrevel over eigen machteloosheid door. In het vierde rapport van 1917 erkent de inspectie, dat zij niet tegen den stroom der machthebbers heeft kunnen oproeien, toen zij voor de kraamvrouwen onder het vrouwelijk arbeiderspersoneel wat meer clementie vroeg; terecht stelt zij thans voor, deze categorie van koelies aan den dwang der poenale sanktie eenvoudig te onttrekken. Het verslag klaagt er verder over, dat de zoogenaamde Javanenkolonisatie te weinig medewerking van den kant der planters ondervindt, ja, dat sommigen er een voorwendsel in vinden het aantal vrije arbeiders

niet verder uit te breiden; Tenslotte moet het verslag de onafwijsbare noodzaak bepleiten van een wettelijk minimum loon.

Doch ook wat de poenale sanktie betreft is het verslag leerzaam, waar het in het licht stelt, dat de desertie onder de 30 à 40.000 juridisch vrijen 2 % bedraagt, tegen $1^1/_2$ % onder de koelies, die onder poenale sanktie staan. Hetgeen wil zeggen, dat ter wille van dit verschil van een half procent een arbeidssysteem wordt gehandhaafd, dat aan slavernij grenst, een systeem dat de grootste ellende aan duizenden bruine en aan honderden blanke Ned.-Indiërs berokkent, een stelsel, dat tot mishandeling, moord en doodslag heeft gevoerd, ja nòg dagelijks daartoe voert, een stelsel, dat — louter opdat een machtige plutocratie nòg nerveuzer winstwoeker kan drijven — jaarlijks duizenden en duizenden vrije Javaansche arbeiders neerhaalt tot een onwaardig leger van geknechte en geknevelde arbeidsdieren. En toch is het tegengaan van desertie het hoofddoel der poenale sanktie. Maar ook al zou men tegen dit betoog willen en kunnen aanvoeren, dat de vrijen, d.w.z. de door louter civielrecht gebondenen meest Klingaleezen, Bengaleezen en andere Indiërs van de „overwal" zijn en zulk een tamilkoelie uit Br.-Indië een ander volkskarakter naar Deli meebrengt dan een Javaan, ja, zelfs aangenomen, dat door geleidelijke invoering van het vrije arbeidsstelsel dit percentage zou verdubbelen of verdriedubbelen, dan nòg is een systeem uit den booze, dat wel somtijds den buidel van den koelie iets verrijkt, doch steeds hem neerdrukt tot den rang van een weerloos lid van een ellendig slavenleger, terwijl het de economische macht der veel te machtigen dezer aarde, op even gevaarlijke als ergerlijke wijze doet aanzwellen.

III

Zoo is de huidige toestand in Deli, zoo heeft hij zich ontwikkeld uit dien van vóór 1904. En nog draagt hij de sporen van zijn verleden.

Nog steeds heerschen er grove en schandelijke misstanden; zij werden hierboven haastig geschetst, — maar nog één trek moeten wij er aan toevoegen: niets noemenswaard is er in Cremer's „land van onbegrensde mogelijkheden" gedaan voor het onderwijs aan de kinderen der contractkoelies. Door het initiatief van Hoetink, de eerste, die op Deli de functie van inspecteur van den arbeid, heeft vervuld, waren er op verschillende ondernemingen school-

tjes opgericht, in het geheel een veertigtal. Latere rapporten van de inspectie maken van dit onderwijs steeds minder melding en de jaarverslagen van de Deli Planters Vereeniging stellen zich op het standpunt, dat dit alles regeeringszaak en -taak is. Plannen voor een ambachtsschool te Medan zijn en blijven in de windselen.

Zoo is er nog een berg van sociaal werk aan de Oostkust te verzetten. Doch de hoofdzaak blijft: het uitroeien van de oorzaak veler ongerechtigheden en grove wantoestanden: de bevrijding van een arbeidssysteem dat, als een kwade droom, op land en volk zijn druk legt, de verlossing van de halfslavernij der poenale sanktie.

Groote teleurstelling bracht dan ook de herziening van 1915 der koelie-ordonnantie. Lapwerk, prutswerk, — mompelde ieder, die, na de regeeringsopdracht aan Van Blommestein, op een groot gebaar had gevlast. Niets van dit alles heeft deze revisie gebracht. Wat kleine verbeteringen — zij werden reeds aangeduid; enkele technische opknappertjes en dan de slotbepaling, Art. 24. Daarin krijgt de Gouverneur-generaal het recht met één pennestreek de poenale sanktie geheel of gedeeltelijk op te heffen. Wat lijkt dit ingrijpend, radikaal!

Echter de bedoeling, die de minister er mee had, was enkel haar te doen dienen als dreigement, als onontbeerlijk afweergeschut tegen de meer dan machtige kapitalisten- en plantersklíek, die zich bij iederen voor hen nadeeligen socialen maatregel met handen en voeten te weer stelt.

In het brein der in 1915 teleurgestelde geesten rijpte, nadat Mr. van Blommestein nogmaals door een brochure op de zaak teruggekomen was, het plan door een kamer-commissie het veelbestreden ontwerp en de geheele Deliaansche arbeidskwestie opnieuw te laten onderzoeken. Hiertoe werd 20 Maart '17 zonder hoofdelijke stemming besloten en dadelijk benoemde Mr. Fock, de voorzitter der Tweede Kamer, de afgevaardigden Beumer, Schaper, van Rijckevorsel, IJzerman en Marchant tot leden dier commissie.

Als deze leden zich rekenschap moeten geven van het standpunt en van de wenschen der geïnteresseerde groepen, vinden zij niet langer de planters als een stuggen onwrikbaren muur tegenover zich. Wij noemden deze heeren handige organisatoren; zij zijn echter ook slimme tactici. Toen hun tij ietwat verliep, hebben zij de bakens verzet; en thans doen zij zich niet langer voor als „Geister, die stets verneinen". Een „Open brief aan de Kamercommissie

van 20 Maart 1917" geschreven door één der mannen uit de praktijk, den ex-rubberplanter J. S. G. Kasteleijn, is er een bewijs van. „Ook wij willen op den duur vrijen arbeid," zoo redeneert deze praktische stem; ook wij kunnen uit volle borst meezingen wanneer hier het refrein van „een heilig ideaal" wordt ingezet. Maar ..... tempo moderato. Als eerst de *laukeh-werving* en de *Javanenkolonisatie* eens vruchten gedragen hebben — dàn spreken wij elkander nader.

Zoowel de schrijver van den „Open brief" als de andere pleitbezorgers der ondernemersbelangen, spreken bij voorkeur van proeven, wanneer laukeh-werving en Javanen-kolonisatie ter sprake komen. Hun stem klinkt dan zacht en hoopvol. Alle begin is moeilijk, maar we zullen er op den duur wel komen; er zijn thans reeds .... 'n paar duizend kolonisten; van Tandjong Slamat begint de victorie.

Cijfers werken vermoeiend en ze staan ons op dit moment niet gedetailleerd ter beschikking. Maar wat beduiden de ± 1400 kolonisten bij de duizenden, neen honderdduizenden koelies, die de cultures in de eerstvolgende tien, twintig jaar gebruiken kunnen? Wat beteekent die heele laukeh-werving tegenover de beroepswerving op Java, die verre-verreweg het grootste kwantum arbeiders levert? Weten de ondernemers niet, wanneer zij zich voorstanders van vrijen arbeid noemen, dat het tempo der vraag naar arbeid door de vlucht, die Deli neemt, koortsachtig wordt opgejaagd, terwijl de ontwikkeling der laukeh-werving en der kolonisatie langzame processen zijn, langzaam vooral, wanneer ze zoo laksch worden aangepakt als thans het geval is? Zijn zij waarlijk zoo weinig thuis in hun eigen op rotsen gebouwden burcht?

Bovendien moge men op de banken der regeering of van het parlement wel bedenken, dat er aan kolonisatie hoogst bedenkelijke kanten zijn.

Het kolonisatie-probleem is namelijk ook in Europa niet onbekend en wat Max Weber daarover voor Oost-Pruisen aantoonde, heeft mutatis mutandis ook voor Sumatra's Oostkust zijn waarde Alle „Schollenkleberei" brengt gevaren mee, en druk op de loonen is een der grootste: de kolonist gaat zich met een lager loon dan de gewone koelie vergenoegen, omdat hij een huis en een stukje land ter beschikking heeft, waarmee hij het tekort aanvullen kan! Toch denken wij nog aan een ernstiger gevaar.

Wij bedoelen de kans, dat dit geheele denkbeeld der Javanenkolonisatie zal worden misbruikt door de planters om de arbeiders een nieuwe afhankelijkheid, een herboren hoorigheid op te leggen In het jaarverslag der D. P. V. — het is trouwens ook in de brochure-Kasteleijn te vinden — worden de leden op de beste methode van kolonisatie opmerkzaam gemaakt, welke dáárin bestaat, dat men de kolonies niet aan den rand, maar in het midden der plantageonderneming projekteert. Deze „Einkreisungspolitik" nu, herinnert levendig aan wat sociaal-economen als Schulze-Gävernitz en Schimon Blank van de Oekraine verhalen, waar na het opheffen der lijfeigenschap de bezitters van groote landgoederen met alle middelen het onkruid eener nieuwe afhankelijkheid der landerbeiders en kleine boeren wortel lieten schieten. Een der werkzaamste middelen daartoe is deze insluiting; nooit kan dan het boertje er meer boven uit, de kans op een zelfstandige ontwikkeling is hem scherp afgesneden. En zoo willen de Deliplanters het ook! Hij moet een werkkracht voor hun plantage blijven — daar is de zaak om begonnen. Zoodra de arbeider zich met zijn stukje land zelf redden kan (en met de „verdammte Bedürfnislosigkeit" waarover eenmaal Lassalle in Europa klaagde, met de ongeloofelijke inkrimping zijner levensbehoeften, die de Javaan dáárvoor over heeft, bereikt hij dit punt al vrij gauw) zou het spel voor de planters verloren zijn.

Indien dus de Deli-planters, in de meening, dat hun teergekoesterde poenale sanktie gevaar loopt, door middel der Javanenkolonisatie een vaste arbeidsmarkt willen scheppen — zoo moeten ze dit zelf weten. Allerminst is het o.i. de taak van den Staat daarbij mee te werken, gelijk thans geschiedt. Scherp toezicht of er in het hooge gras ook adders schuilen, behoort veeleer tot de regeeringsplicht. Alle andere politiek is koopmanspolitiek en dat niet alleen — om Adam Smith's motiveering te gebruiken, wijl de natie uit zakenlui bestaat, maar ook, omdat de Regeering zich blijkbaar aan den invloed van die kooplui niet weet te ontrekken.

Bestrijding der poenale sanktie van overheidswege laat zich trouwens in geheel anderen vorm nog denken. De Staat kan, als tijdelijke overgangsmaatregel, van elken koelie, die werkzaam is op een plantage, in een mijn of in eenig ander bedrijf een belasting heffen, welke gering is, indien het een vrijen arbeider, hooger als het een contractkoelie onder straf- en dwangbepalingen geldt. Dit systeem kan nog verfijnd worden, b.v. in de

richting van het Tamilfonds, gelijk dit aan den overkant van de Straat van Malakka werkt. De werkgever heeft volgens deze Britsch-Indische regeling een bijdrage te storten voor elken arbeider, die de staatsarbeidsbeurs hem verschaft: een kleinere bijdrage moet hij opbrengen voor iederen koelie, die langer dan een jaar bij hem in dienst is: een zeer hooge echter voor iederen koelie, die hij door bemiddeling van anderen heeft verkregen. Deze regeling werkt als een premie op het lang in dienst blijven bij één ondernemer en bestrijdt tevens het „crimping" (wederkeerig aftroggelen van koelies door de werkgevers). De brochure-Kasteleijn bevat hierover nadere bijzonderheden: volledíger echter is de werking van zulk een Staatskoeliefonds uiteengezet in het rapport-Van Vollenhoven over de „Werving, emigratie en immigratie in N.-O.-Indië en Suriname" van 1909.

Een bestrijding der poenale sanktie is echter van het weinig doortastende en nog minder vrijheidlievende parlement van Nederland nauwelijks te verwachten. Van dien kant zal hun, die reeds veertig jaar de ongemengde vreugde hunner absolute arbeidszekerheid als „voorloopige maatregel" smaken, waarlijk geen vuur aan de schenen worden gelegd.

Doch er komen andere, nieuwe, onverwachte factoren in het spel. Organisatie van het bruine proletariaat? Hoe bedroevend ver schijnt zulk een organiseering als klasse nog verwijderd.

Neen, een ander saamhoorigheidsgevoel, dat van de Ned.-Indische bevolking als gemeenschap maakt snelle vorderingen allerwegen, en de tijd, dat de Indiër het als een schande en smaad voor zijn volk zal voelen, dat dergelijke arbeidscontracten met strafsanktie als achterdeur dienst doen, waardoor de weggejaagde slavernij weer binnensluipt, breekt weldra aan. Morgenster aan de verhelderende Oosterkim. Britsch-Indië heeft daarbij het voorbeeld gegeven, een voorbeeld, dat evenals het Japansche, meestal sterk op den bewoner van den Maleischen archipel inwerkt. Toen daar de opheffing van de „indentured emigration" naar Guyana en andere West-Indische kroonkoloniën aan de orde was, wisten de inlandsche leden van het Br.-Indische parlement door het jaarlijks voorstellen van moties, de aandacht der regeering op dit verwerpelijke emigratiestelsel te vestigen en haar tot concrete voorstellen te noodzaken. [1])

[1]) Van planterszijde heeft men Van Blommestein verweten, dat hij het Britsch-Indische vraagstuk te veel met het Ned.-Indische identificeerde. Terecht. In den

Zooveel is zeker: het besef van eigenwaarde der Indonesiërs, hun vrijheidszin, zal een grooter, een onuitsprekelijk veel krachtiger bedreiging voor het Deliaansche grootkapitaal en zijn troetelkind, de poenale sanktie, blijken, dan het verburgerlijkte sentiment en de verwaterde ideologieën, die het kleine West-Europeesche moederland thans nog te bieden heeft.

Er zal nog wel menige met koelies zwaarbeladen boot van Swatow, van Soerabaya, Semarang en Priok vertrekken, vóór en aleer wij zullen kunnen zeggen: zie, deze lieden gaan werken in rechtelijk vrijen arbeid: hun straffe economische banden worden niet meer gelijk vroeger door de stiefmoeder van het strafrecht nog extra scherp toegekneld. Niettemin is het een teeken des tijds, dat de Indische regeering den weg tot vrijheid inslaat.

Zou het een toepad zijn of een lange kronkelweg? Of zou het de baan breken voor diepere vrijheidsbewegingen?

Zurich, April 1918.

---

strijd tegen de „indentured emigration" kantte men zich meer in het bijzonder tegen de contracten van langen duur (5 à 10 jaar), die de tamilkoelie in Bombay of Madras te sluiten had vóór hij naar het hem totaal onbekende West-Indië scheep ging. Toch laten zich de grieven tegen beide stelsels wel degelijk vergelijken. Want de campagne tegen de „indentured labour" ging niet uitsluitend tegen dien langen termijn. Waartoe anders de concessie in één der door de Britsche regeering gepubliceerde ontwerpen, dat de emigrant *alle* rechten van het *vrije* burgerschap in de kroonkolonie zou genieten en alleen civiel-rechtelijk aansprakelijk zou zijn bij contractbreuk?

De plaats van een geologisch-mijnbouwkundigen opsporingsdienst in het bestuursorganisme

door

Ir. A. C. DE JONGH.

In eenen opbloei van den mijnbouw en in eene daaruit rijpende grootindustrie hier te lande wordt vrij algemeen, en niet zonder grond, eene gewichtige voorwaarde gezien voor de economische zelfstandigwording van den Insulindischen Staat.

Door de aanneming der motie-Cramer met betrekking tot landsbedrijven heeft de Volksraad den wensch te kennen gegeven — die door de nieuwe Tweede Kamer vermoedelijk niet ongaarne zal worden vernomen —, dat het verwerkelijken dier levensvoorwaarde *niet* aan het particuliere initiatief zal worden overgelaten, wijl deszelfs onmiddellijke doeleinden altijd maar ten deele naspeurlijk zijn, en op hun best slechts een eindweegs voeren langs banen, waarlangs ook het algemeene landsbelang zich veilig kan bewegen.

De Raad verlangt dus blijkbaar, en naar het oordeel van steller dezes zeker terecht, dat belangrijke objecten van mijnbouw en nijverheid, die hetzij groote geldelijke baten voor de schatkist kunnen afwerpen of om andere redenen economisch gewicht hebben, dan wel welker beheersching van politiek belang kan zijn of worden, voortaan niet anders dan door of althans onder toezicht en ten bate van den Staat zullen worden ontgonnen.

De *wil* zich eenmaal aldus gericht hebbende, en de te behandelen *materie* eveneens in groote omtrekken bepaald zijnde, komt het er slechts op aan, de juiste *structuur* te ontwerpen, de vereischte organisatie te scheppen (c. q. door ombouw eener bestaande organisatie), waardoor het mogelijk zal worden, dien wil gereedelijk in de overeenkomstige daad over te voeren.

Een van de gewichtige onderdeelen dier structuur is een opsporingsdienst, en even gewichtig als die dienst zelf is zijn harmonisch verband tot andere, belendende deelen van het bestuursgebouw.

Het mag bekend verondersteld worden, dat de geologisch-mijnbouwkundige opsporingen behooren tot de taak van den tegenwoordigen Dienst van het Mijnwezen, en dat zij daarvan niet het minst belangrijke onderdeel vormen.

De meening, dat die opsporingen niet met het juiste inzicht of niet met de noodige voortvarendheid plaats hadden, dat althans hare uitkomsten niet voldeden aan billijke verwachtingen, is reeds herhaaldelijk aanleiding geweest tot meer of minder ernstig doorgezette pogingen om van buitenaf genezing aan te brengen. Een van de meest bekende wonderdokters der laatste jaren was Mr. van Waterschoot van der Gracht, die, door de moederlandsche Regeering daartoe in 1913 uitgezonden, in gezelschap van den mijningenieur F. A. H. Weckherlin de Marez Oyens eenige korte inspectiereizen door den Archipel maakte — grootendeels in streken, waar op dat oogenblik niet veel te inspecteeren viel —, om vervolgens met magisch gebaar, zooals bij deze soort van medici gebruikelijk, een recept te schrijven, in den vorm van een dik boekdeel, dat de oplossing zou brengen: het „Rapport over de opsporing van delfstoffen in Ned.-Indië".

Edoch, al spoedig bleek, dat dit boek, voor zoover het de werking en organisatie van den opsporingsdienst behandelde, met een zeker, veel grooter boek dit ééne ding gemeen had: dat iedere ketter er zijn letter in vinden kon. Vrijwel elke bewering des schrijvers toch wordt op eenige andere bladzijde door hemzelven weersproken, en de werkelijke bedoeling van het stuk bleef dan ook voor oningewijden aanvankelijk een geheimenis.

Slechts dit was na doorhaling van alle tegen elkaar wegvallende punten nog duidelijk: dat de heer Van der Gracht de instelling wenschte van een *zelfstandigen* opsporingsdienst, buiten eenigerlei band met de overige takken van het mijnwezen hier te lande, en met een leider, die vooral hoog bezoldigd zou moeten worden.

Het „Rapport" heeft gelukkig afgedaan. Het is niet eens meer noodig, dat de Regeering den Isis-sluier, waarmede zij het antwoord van den toenmaligen Chef van het Mijnwezen nog bedekt houdt, oplicht, om het publiek reeds te doen beseffen, dat de heer Van

der Gracht met het schrijven van het bedoelde rapport een goeden naam op economisch-mijnbouwkundig gebied ernstig geschaad heeft. In *de Ingenieur* van 22 December 1917, p. 948, kwam dit reeds op ondubbelzinnige wijze tot uiting. En wanneer dan ook zijn toenmalige assistent, de heer De Marez Oyens, in een artikel in *Koloniale Studien* van Augustus j.l., in een overigens uiterst zwak pleidooi voor „Een zelfstandigen Opsporingsdienst", nog even met het bewuste „Rapport" aankomt, zoo kan men daarin slechts zien de trouw van den schildknaap voor den verslagen heer, — eerbiedwaardig, maar van geenerlei consequentie, zelfs al zouden de uit het „Rapport" aangehaalde zinsneden — die echter in hoofdzaak slechts weer gaan over den noodzakelijk geachten hoogen rang voor den Chef van dien Opsporingsdienst — in het te leveren betoog ter zake dienende zijn geweest.

Was dus het denkbeeld-Van Waterschoot van der Gracht naar het scheen voor goed van de baan, èn door de vrijwel eenstemmige veroordeeling van de deskundige wereld hier en in het Moederland, èn door het votum der Tweede Kamer, die bij de behandeling van de Indische begrooting voor 1918 het postje voor het zelfstandig maken van den Opsporingsdienst opzettelijk eruit wierp, — te onzaliger ure werd het weinig doordachte plan door een viertal Volksraadleden toch weder te voorschijn gehaald, en belichaamd in eene motie-Gerritzen c.s., die echter na een scherpe kritiek van het lid Bergmeijer weder werd ingetrokken, zij het ook met de bedoeling, naar het heette, haar bij de najaarszitting — en dan vermoedelijk beter voorbereid — weder ten tooneele te voeren.

Gehoord dit uitgesproken voornemen, kon het eenige verwondering wekken, dat na sluiting der Raadszitting aanvankelijk niets meer van de zaak vernomen werd. Wellicht heeft dit in verband gestaan met de moeilijkheid, een min of meer deskundig man te vinden, bereid zijne riddereer aan eene zoo zwakke zaak te verbinden. Ten slotte echter heeft Ir. Oyens, in zijn reeds vermeld artikel, dit aangedurfd.

Het meeningsverschil, voor zoover daar geen persoonlijke factoren en waardeeringen doorheen spelen, is in den grond niet zoozeer van principieelen als wel van gradueelen aard.

Iedereen zal wel erkennen, dat er zekere natuurlijke betrekkingen bestaan tusschen de verschillende takken van staatsbemoeienis op mijnbouwgebied, als daar zijn: het uitgeven van opsporingsvergunningen en mijnconcessies, het veiligheidstoezicht, de opsporings- en verkenningsdienst, de verschillende staatsmijnbouwbedrijven enz. De strijd gaat dan ook voornamelijk over de *mate* en *beteekenis* dier betrekkingen, en wel bijzonderlijk over deze vraag: hebben die onderscheidene mijnbouwbedrijven en -diensten bijgeval even weinig of even veel uit te staan met elkaar als met bijv. de Opiumfabriek en de Staatsspoorwegen en de Landsdrukkerij en de Postspaarbank, etc., en kunnen zij dus op denzelfden voet als deze, nl. als gelijkwaardige, zelfstandige afdeelingen onder de algemeene politiek-administratieve leiding staan van het Departement, dat met betrekkelijk zoo weinig recht den naam „Gouvernementsbedrijven" voert, — of bestaat er tusschen de eerstbedoelde groep van diensten onderling van nature een nauwer verband, hetwelk niet ongestraft verbroken zou kunnen worden?

Ten aanzien van die vraag nu staan vrijwel alle ter zake kundigen op het laatstvermelde standpunt, en behalve uit eenige weinig heldere betoogen uit de laatste dagen van Minister Pleyte heeft de heer Oyens dan ook geen enkel citaat kunnen aanvoeren ter bestrijding van een standpunt, waarvan de kernachtigste — zij het dan ook, wegens het zinsverband ter plaatse, niet geheel volledige — formuleering nog altijd diegene is, welke de vorige Directeur van Gouvernementsbedrijven, de heer Wenckebach, reeds in *de Ingenieur* van 1912, blz. 227, aldus heeft gegeven:

„Boven de vraag, of men de opsporing van delfstoffen in hoofd-
„zaak zal toevertrouwen aan den ingenieur-geoloog dan wel aan
„ingenieurs en geologen in samenwerking, staat echter de vraag,
„in wiens of wier handen de opperste leiding der opsporing van
„delfstoffen in Nederl.-Indië behoort te worden gelegd.

„Hierop moet het antwoord zijn:

„in één hand, om de onmisbare samenwerking, de meest doel-
„matige verdeeling van het personeel te verzekeren,

„in handen van hem, aan wien de *uitvoering der mijnbouw-*
„*politiek*, die immers het doel, den omvang en de volgorde van
„het onderzoek beheerscht, is toevertrouwd,

„aan hem, die in eerste instantie zal hebben uit te maken, op welke
„wijze de door het onderzoek verkregen kennis en rechten aan

„het algemeen belang dienstbaar zullen worden gemaakt, in han-
„den van hem, die aangewezen en bevoegd is om, met behulp
„van de hem toegevoegde krachten, de economische vraagstukken,
„aan de opsporing van delfstoffen onverbrekelijk verbonden, te
„doorgronden en op te lossen, d.i. dus in handen van den *Chef*
„van het Mijnwezen.

„Elke andere oplossing acht ik, ongerekend meerdere kosten
„en andere bezwaren, onnatuurlijk en verwerpelijk". [1])

Toch willen de heeren Gerritzen c.s. nog eene zoodanige andere oplossing probeeren, en wel merkwaardigerwijze precies dezelfde, welke pas door de Tweede Kamer, onder leiding van eenige door de macht der logica en der feiten bekeerde, vroegere voorstanders van het plan (IJzerman, e.a.), na ampele bespreking met overweldigende meerderheid is verworpen: de uitschakeling nl. van den Chef van het Mijnwezen en de splitsing van zijn Dienst in twee hoofdbrokken („Mijnverordeningen" en „Opsporingsdienst"), elk met een paar kleinere brokken daar los bij bungelend.

Stond dus de Volksvertegenwoordiging klaarblijkelijk op het standpunt eener saamhoorigheid der verschillende takken van mijnwezen, d.w.z. erkende zij het bestaan van gemeenschappelijke problemen, die vallen *buiten* het gezichts- of althans buiten het arbeidsveld van de verschillende dienst- en bedrijfsleiders, en werd van uit de Kamer dan ook, dienovereenkomstig, reeds op instelling van een Departement van Mijnwezen aangedrongen, — den eerlang tòch scheidenden Minister heeft men dien maatregel niet meer willen afdwingen. Dat er echter *iets* gebeuren moest, was en is wel iedereen duidelijk.

Immers, de structuur, zooals zij thans bestaat, bevredigt noch de voorstanders der eene, noch die der andere idée. Zij hinkt tusschen

---

[1]) De beide laatste alinea's van deze uitspraak van den vorigen Directeur van Bedrijven zijn ook door Ir. IJzerman geciteerd geworden in zijne bewuste Kamerrede van 28 Februari 1918 ter bestrijding van het splitsingsvoorstel.

Ir. Oyens tracht thans de waarde van die aanhaling te ontzenuwen door te beweren, dat zij door IJzerman „volkomen uit haar verband gerukt" is en dat de heer Wenckebach alleen maar had willen waarschuwen tegen het innemen van excentrische standpunten in eene geheel andere aangelegenheid, in de vraag nl. of geologen dan wel mijningenieurs het opsporingswerk moeten doen.

Om te doen zien, dat de heer Oyens hier geheel onjuist oordeelt, en dat de aanhaling wel degelijk normaal in Wenckebach's en ook in IJzerman's en in ons betoog past, behoefde hierboven alleen de direct voorafgaande alinea uit het oorspronkelijke artikel aan IJzerman's citaat te worden toegevoegd.

beider gedachten. Terwijl de landsmijnbedrijven — de Ombilinmijnen, de Bangka-tinwinning, en de Poeloe Laoetmijn — *zelfstandige* onderdeelen van het Dept. van Gouvernementsbedrijven zijn, en theoretisch (en administratief) geenerlei verband houden met het Mijnwezen — al moeten zij toch noodgedrongen hun technisch personeel grootendeels van dien dienst betrekken, en al moet omgekeerd laatstgemelde dienst voor de behoorlijke bezetting van meerdere zijner functies uit het bij die bedrijven geschoolde personeel kiezen —, daar hangen de overige tot den mijnbouw in betrekking staande dienstonderdeelen nog samen, en zijn, ook officieel, geplaatst onder de algemeene leiding van een hoofdambtenaar, die nog steeds den titel voert van Chef van *het* Mijnwezen.

Behoeft nu ten aanzien van dit nog samenhangende gebied van bestuursbemoeienis niet in historische beschouwingen te worden getreden, te minder wijl die samenhang logisch is en geheel in overeenstemming met Staatsblad 1873 No. 280, dat de taak van het Mijnwezen regelt, — aan de vraag hoe het dan mogelijk is geweest, dat in strijd met dat nooit ingetrokken Staatsblad de landsmijnbedrijven toch formeel aan het Mijnwezen zijn onttrokken geworden, of liever: aan Ir. Oyens' antwoord op die vraag, mag een enkel woord gewijd worden. De heer Oyens meent, dat „deze verhoudingen geheel op de praktijk (berusten), welke had „aangetoond, dat een mijnbedrijf onder de rechtstreeksche lei„ding van zijn gespecialiseerd deskundig hoofd behoort te staan". De heer Oyens geeft hier slechts schijnbaar een antwoord op de gestelde vraag, — in waarheid raakt hij de kwestie niet. Om die rechtstreeksche, dagelijksche bedrijfsleiding gaat het nl. niet; dáárover zijn allen het thans wel eens. [1]) Maar het gaat om de vraag, of er in de regeeringsmachine al dan niet behoefte is aan een orgaan, dat in staat is *algemeene* leiding op mijnbouwgebied te geven, dat aan elk bedrijf zijne juiste plaats in het geheel van het econo-

---

[1]) Wat nog niet zeggen wil, dat de opmerking van Ir. Oyens, *zelfs zoo ver als zij gaat*, ook *juist* is. Merkwaardig is immers, dat die aan den Dienst van het Mijnwezen onttrokken mijnbedrijven — dat waren er aanvankelijk slechts twee: *Ombilin* en *Bangka* — beide toen ook inderdaad *kwamen* onder de rechtstreeksche leiding van . . . . . een „gespecialiseerd, deskundig hoofd"? Neen, van resp. een spoorwegingenieur en een bestuursambtenaar!

Dit feit bewijst, dat de afscheidingen niets te maken hadden met het punt, door Ir. Oyens naar voren gebracht. Welke motieven dan destijds wèl gegolden hebben, is eene vraag die *thans* geen algemeen belang meer heeft en daarom buiten beschouwing kan blijven.

mische en politieke leven van den Staat kan aanwijzen, dat aan verschillende bedrijven van ééne soort, kolenmijnen bijv., elk zijn rayon en capaciteit kan voorschrijven, en dat verder ook van advies kan dienen in moeilijke bijzondere kwesties, zooals ze zich van tijd tot tijd bij elk bedrijf voordoen. En het gaat ook om de vraag, of er eene moederstructuur noodig is, waaruit de talrijke *nieuwe* bedrijven, die op het programma staan, geleidelijk en gezond ter wereld kunnen komen: de zilver- en goudmijnbedrijven te Tambang Sawah en Lebong Sipang in Bengkoelen, de kolenmijnen en wat daar verder mee samenhangt in Palembang, in Borneo's Zuider- en Oosterafdeeling, wellicht ook in de Westerafdeeling, in Bantam, en mogelijk elders; dan de ijzer- en staal- en nikkelbedrijven, hetzij op Celebes of in Straat Laoet; straks eene aardolie-industrie in Djambi, en in Atjeh, en elders, etc.

Een zoodanige moederstructuur is er thans *nog*, dank zij het bestaan van het Hoofdbureau van het Mijnwezen. *Zij zou vernietigd worden zonder redres, indien het voorstel-Gerritzen onverhoopt den weg naar het Staatsblad mocht vinden.*

De *praktijk* heeft geleerd, dat die structuur *onvermijdelijk noodig* is. De algemeen-regelende invloed van het Mijnwezen strekt zich, zij het via en onder de opperleiding van den Directeur van Bedrijven, wel degelijk ook uit over de formeel afgescheiden mijnbedrijven. De Natuur is hier sterker gebleken dan de van bovenaf opgelegde, kunstmatige structuur (het Dept. van Gouvernementsbedrijven), zij heeft haren eigen weg gezocht, haar eigen structuur geschapen, c. q. gehandhaafd.

Dat deze oude wereldwet ook hier werkzaam was en in steeds stijgende mate werkzaam blijft — de heer Gerritzen zou zulks wellicht ingezien en dan ongetwijfeld anders gesproken hebben, indien hij zich eens de moeite had willen getroosten, bij het Mijnwezen nadere inlichtingen in te winnen omtrent den omvang van het werk, dat daar aan den winkel komt. Hem zou dan gebleken zijn, niet alleen, dat het Mijnwezen, in den ruimsten zin genomen, eene natuurlijke eenheid „behoort te zijn" — zooals de heer De Marez Oyens de meeningen zijner tegenstanders min uist same nvat —, maar dat het eene natuurlijke eenheid *is*. Het feit, dat men deze eenheid meermalen miskend heeft, en eene structuur heeft trachten te scheppen, welke met die realiteit onvol-

doende rekening houdt, is wel als eene hoofdoorzaak te beschouwen voor de verschillende moeilijkheden, welke zich in den loop der laatste jaren op het gebied van het Mijnwezen hier te lande hebben voorgedaan.

De bestaande mijnbedrijven en -diensten zijn elk afzonderlijk *te* gering van omvang, beschikken over een betrekkelijk zoo klein personeel — dat bovendien door de dagelijksche eischen van het bedrijf veelal geheel in beslag wordt genomen en door een langdurig verblijf in de Buitengewesten soms ook weinig op de hoogte is van den grooten gang der landszaken —, dan dat daaruit *te allen tijde* even zoovele, elk volkomen competente adviseurs zouden kunnen voortkomen, om op te treden telkens wanneer zich in het grooter verband, waarvan het bedrijf een deel uitmaakt, of ook in het bedrijf zelf, eenig ongewoon of meeromvattend vraagstuk voordoet.

Als er dus bijv. bij de Ombilin-mijnen iets scheef gaat, zendt de Directeur van Gouvernementsbedrijven — die niemand anders heeft, en toch bezwaarlijk zelf gaan kan! — den Chef van het Mijnwezen of een der ingenieurs van *diens* bureau; wanneer Bangka omtrent zijne in nabije en verdere toekomst te verwachten ertsreserves wat meer wil weten dan thans het geval is, wordt wederom een beroep gedaan op den Dienst van het Mijnwezen; dient 's Lands algemeene kolenpolitiek vastgesteld of gewijzigd, de Chef van het (ongesplitste) Mijnwezen is de aangewezen raadgever; enz.

Natuurlijk doen zich dergelijke eersterangs vragen niet iederen dag voor, maar toch voldoende vaak, om de noodzakelijkheid van een daarop ingericht orgaan te bewijzen; bovendien vermeerdert het aantal problemen, welke aan het Mijnwezen ter oplossing worden voorgelegd, in steeds sneller tempo, en zulks ondanks eene tijdelijke verlichting als gevolg van de zeer toevallige omstandigheid, dat de Directeur van G. B. voor het oogenblik beschikt over eene zeer competente kracht in de persoon van den oud-hoofdingenieur van het Mijnwezen Ir. J. Koomans, die, bij eene onverwachte reorganisatie — de opheffing der combinatie Sumatra Staatsspoor-Ombilinmijnen — zijne betrekking van Exploitatie-chef van dat gecombineerde bedrijf verloren hebbende, als los hoofdambtenaar tijdelijk ter beschikking van den Directeur van G. B. kwam, en aan wien zoodoende de eene belangrijke opdracht na de andere op het gebied van het Mijnwezen kon ten deel val-

len: die tot oplossing van het kooksvraagstuk hier te lande, tot het op gang brengen van de vuurvaste-steenen, etc.-fabriek te Sawah Loento, de utiliseering van de gansche staalkaart van steen- en bruinkoolsoorten, welke het nieuwe Boekit Asem-kolenveld kan opleveren — eene taak, welker uitwerking aanvankelijk nog slechts met eenige stookproeven kon worden ingeleid —, en *last not least* de voorbereiding van eene ijzer- en staalindustrie in Ned.-Indië!

Dat het Departement een dergelijken overvloed van problemen over één hoofd uitstort, bewijst, hoe het in zijne hulpeloosheid alle middelen moet aangrijpen om eene aperte fout in zijne organisatie te bedekken; bewijst ook, beter dan eenige redeneering, de *noodzakelijkheid* van den algemeenen deskundigen adviseur, dien men *zegt* te kunnen ontberen.

Het zal echter wel iedereen zonder meer duidelijk zijn, dat een enkele man, hoe bekwaam ook, evenmin als een Directeur van G. B. zelf, in staat is om moederziel alleen alle deze technisch-economische vraagstukken, de meeste van groote draagwijdte, tot een goed einde te brengen. Evenals bij alle andere groote technisch-economische diensten, zoo hier als in het buitenland, wordt voor het ontwerpen, in gang zetten, op peil houden, en opvoeren van dergelijke groote ondernemingen en het behoorlijk van raad dienen in zoo ingewikkelde vraagstukken de voortdurende steun vereischt van een degelijk georganiseerd, technisch en administratief *bureau*, waar meerdere technici en andere ambtenaren, met ervaring liefst op *verschillende* ondergebieden, harmonisch-scheppend samenwerken.

Een zoodanig orgaan is het Dept. van G. B. uitteraard *niet*; het is echter, gelijk reeds gezegd werd, aanwezig — zij het ook nog onvolmaakt, nog niet voldoende met den tijd meegegroeid — in het huidige Hoofdbureau van het Mijnwezen.

De heeren Gerritzen en Oyens willen de roekeloosheid begaan, dat bureau en deszelfs functie op te heffen. De thans afgetreden Minister meende ook nog, dat een Chef van het Mijnwezen, als leider van een politiek-administratief èn technisch-mijnbouwkundig centraalbureau, overbodig, ja zelfs schadelijk was. Mr. Gerritzen en Ir. Oyens schijnen dat eveneens te meenen. "Een goede gang „van zaken vereischt dan ook, dat de werkelijke leiders der be-„drijven en diensten de adviseurs zijn van den Departements-

„chef en dat deze in zijn voorstellen aan de Regeering met hun „adviezen rekening houdt. Voor daartusschen geplaatste advi„seurs is in een behoorlijke organisatie geen plaats" (*Koloniale Studiën*, 2de Jg., II blz. 89).

Hoe men zich nu bijv. de totstandkoming denkt van al die boven aangeduide, eerlang nieuw op te zetten bedrijven, is niet erg duidelijk. Moeten die bijgeval worden in elkaar getimmerd door eenen Directeur van Gouvernementsbedrijven persoonlijk, van achter zijn schrijftafel, geassisteerd door een Secretaris en verdere administratieve ambtenaren, en voorgelicht door eenen hier of daar opgeduikelden, ter plaatse wellicht niet eens bekenden, en in ieder geval op geenerlei technisch bureau steunenden bedrijfsleider van een bedrijf, dat er nog niet is?

Men schijnt dat heuschelijk te meenen, althans bevatte het met zooveel éclat verworpen ministerieele begrootingsvoorstel geenerlei voorziening in deze. Bij den daarbij voorgestelden „Dienst der Mijnverordeningen" was voor een inrichtings- en ontginningsbureau, om het nu zoo maar eens te noemen, natuurlijk geen plaats geweest, aangezien deze dienst bestemd was om angstvallig den indruk te vermijden, dat er tusschen de behartiging van 's Lands mijnbouwbelangen en die der particuliere mijnindustrie eenigerlei betrekking zou kunnen bestaan.[1]) En bij den uit geologen en geologische ingenieurs te vormen „Opsporingsdienst", waar alleen het huidige Grondpeilwezen eenigszins los bijhangen zou, ware voor eene zuiver mijnbouwtechnische afdeeling al evenmin ruimte geweest.

Ook de jongste strijders zijn op dit punt nog niet beter ingelicht. Een bureau „Ontginningen" *bestaat* volgens Ir. De Marez Oyens bij het Mijnwezen niet. Weet de geachte schrijver dan werkelijk niet, dat het in zijne opsomming der diensttakken van het Mijnwezen genoemde Bureau V^b, „Andere technische zaken, niet vallende onder bureau V^a", inderdaad zijn voornaamsten arbeid vindt in het voorbereiden en opzetten van ontginningen, en dat dit bureau een der gewichtigste geledingen van den Dienst

[1]) Alsof in gewichtige staatsaangelegenheden (concessiezaken e.d.) de Dienst van het Mijnwezen ooit zelfstandig en in hoogsten aanleg zou beslissen, en alsof die zoozeer gevreesde, te nauwe betrekkingen tusschen Staats- en particuliere mijnbouwbelangen bepaaldelijk nergens anders dan op Molenvliet haren oorsprong konden hebben!

vormt, een onderdeel dat als 't ware met den dag méér krachten vordert?

Dit laatste zal niemand verbazen, die weet, wat er zooal vastzit aan de inrichting, ergens in de rimboe, van een aantal moderne grootbedrijven, waarvoor noch geschoold ondergeschikt personeel, noch bekwame bedrijfsleiders en staven in overmaat beschikbaar zijn.

En waarschijnlijk zal de ervaring, bij het meerendeel dier toekomstige bedrijven op te doen, in zooverre ook wel weer dezelfde zijn als bij de zich thans in voorbereiding bevindende bedrijven in Palembang en Bengkoelen: dat men nl. niet met één dag van het stadium der opsporing in dat der ontginning overstappen kan. Die overgang brengt geen plotseling *changement de décors* mee, maar voltrekt zich geleidelijk, gedurende eene periode, waarin voortdurend nauwe samenwerking, zoowel uitwisseling van gegevens als onderlinge beïnvloeding van richtlijnen, tussschen opsporings- en inrichtingsdienst noodzakelijk is, en welke periode kan loopen over *jaren*.

Ook de technische staf van een bedrijf staat niet maar dadelijk gereed, doch recruteert zich geleidelijk, voor een deel veelal uit het personeel van den opsporingsdienst zelf, dat, met het klimmen der jaren niet langer bestand tegen de ongeëvenaarde vermoeienissen en ontberingen van het zwervende rimboeleven, op den duur vrijwel zonder uitzondering bij een of ander bedrijf moet overgaan.

En zelfs de voorloopige geldmiddelen voor een nieuw te ontameeren bedrijf moeten, zoolang de posten voor de definitieve inrichting nog niet door den begrootingswetgever zijn goedgekeurd, als regel uit de doorloopend voor den opsporingdienst beschikbare fondsen worden voorgeschoten.

Heeft dus de inrichtingsdienst, waaruit straks de bedrijven voortkomen, voortdurend behoefte aan dagelijksche aanraking met den dienst en met het personeel der opsporingen, omgekeerd ondervindt ook de opsporingsdienst voor de goede uitvoering zijner taak het grootste nut van een geregeld contact met de in te richten, en zoo mogelijk ook met de reeds bestaande bedrijven en met de andere onderdeelen van den Mijnwezen-dienst.

Zij, die op grond van eene of andere vooropgezette theorie de

noodzakelijkheid betoogen van eene scheiding, en meenen, dat zonder die scheiding de exploratie der Buitengewesten niet tot haar recht kan komen, hebben zich blijkbaar nooit de moeite getroost, zich ter zake bij het leidende personeel van dien opsporingsdienst zelf van den stand van zaken en van de *werkelijke* belemmeringen te vergewissen. Hadden zij zulks gedaan, dan waren zij ongetwijfeld tot de wetenschap gekomen, dat niet de koppeling met de rest van het Mijnwezen den vrijen vleugelslag belemmert, doch dat datgene, wat practisch *ervaren* wordt als het groote beletsel — van algemeene bezwaren als: het lang ontbreken eener vaste mijnbouwpolitiek der Regeering, en de mede daardoor beïnvloede moeilijkheid om voldoende personeel te krijgen, enz., hier afgezien — is: het belemmerde contact met de bedrijven, de gebrekkige, nauwelijks *bestaande* aanraking met gevestigde en opkomende industrieën. Niet in wat aan den Opsporingsdienst is vastgehecht schuilt een fout, maar in wat er *niet*, of niet voldoende, of niet erkend aan is vastgehecht. De dagelijksche dienstverhoudingen met collega's van de bedrijven en verwante diensten hebben nimmer remmend gewerkt, maar altijd richtend, stimuleerend, en bevruchtend; zij leiden er bijv. toe, dat, méér dan anders ooit mogelijk zou zijn, reeds *gedurende* het onderzoek die gegevens verzameld en die maatregelen getroffen worden, die — voor het onderzoek zelf misschien waardeloos — voor eene latere ontginning van gewicht zullen zijn. En zelfs kan onder omstandigheden de aanvankelijke richting van een onderzoek door de eischen der technisch-economische praktijk met vrucht worden gewijzigd.

Een nauw contact, eene harmonische samenwerking wordt dan ook als iets noodzakelijks gevoeld. Zij moge meebrengen, dat er minder gelegenheid is voor enkelingen om langs de lijn van eenzijdigheid persoonlijken roem c. q. een hoogbezoldigd ambt te verwerven, maar de algemeene zaak kan er slechts wèl bij varen, zoo dit contact gehandhaafd en, kan het zijn, uitgebreid en verinnigd wordt.

Eene afsplitsing van den Opsporingsdienst, ofschoon op geen enkelen grond gewenscht, zou *misschien* nog *mogelijk* zijn, — daargelaten de welhaast onoverkomelijke bezwaren van personeelen aard, eigen aan den arbeid in het tropische oerbosch, waar niemand het een menschenleven lang uithoudt —, men zou hem *desnoods* nog

zijn eigen gang kunnen laten gaan, indien de grens tusschen economisch-waardevolle en waardelooze delfstoffen een vaste en absolute grens ware. Doch dat is zij niet. Wat heden nog van geen beteekenis is, kan morgen een hoogst waardevolle grondstof zijn geworden maar kan ook bij gewijzigde politieke, economische of technische verhoudigingen, bij wijze van spreken overmorgen weer zijn gansche belang verliezen. [1]) En zulks geldt juist voor vele der belangrijkste delfstoffelijke producten van den Indischen bodem: steen- en bruinkolen, olie en olieleien, straks ijzer en nikkel enz. „Bureau III" — d.i. de opsporingsdienst — loopt niet, gelijk Ir. Oyens het gelieft uit te drukken, achter de particulieren aan — hijzelf heeft dat aan eigen lijve alvast niet ervaren! —, maar laat zich, zoo goed als menschelijkerwijze mogelijk is, door den vinger des Tijds den weg wijzen. Het door den heer Oyens genoemde Bt. Asem-kolenveld in Palembang was nog kort vóór den oorlog — weet de heer O. dat niet? — *door de particuliere industrie veroordeeld en verlaten*; het vormt een der sprekendste voorbeelden van de „Umwertung aller Werte", die delfstoffelijke objecten onder invloed van de zuiver uiterlijke omstandigheden eener veranderende wereldorde kunnen ondergaan.

Tot welke goede vruchten de samenwerking tusschen het op wetenschappelijk gebied werkzame personeel der opsporingen en het meer op technisch-economische problemen georiënteerde element der bedrijven en verwante diensten leiden kan, wordt door een tweetal actueele vraagstukken aardig geïllustreerd.

Daar zijn in de eerste plaats de ijzerertsvelden van het Ver-

---

[1]) De heer Oyens wijst hierop ook reeds, zij het dan ook, dat hij dit feit tot geen ander doel aanhaalt dan om te trachten daarmee te bewijzen, dat de schuld aan de onvastheid onzer Indische mijnbouwpolitiek en aan de daaruit voortgesproten verwarring te zoeken is bij . . . den Dienst van het Mijnwezen!

Ter rechtvaardiging dezer uitlating zou hij zich wellicht willen beroepen op wat Minister Pleyte bij de behandeling der begrooting-1918 in de 2e Kamer over ditzelfde punt heeft meenen in het midden te mogen brengen, toen deze de vele verwijten, welke hij had moeten aanhooren, eveneens met behulp van soortgelijke beweringen trachtte af te schuiven op het Mijnwezen.

Bedoeld betoog bevat echter ten aanzien van het Indische Mijnwezen zóóvele tastbare onjuistheden, dat billijkheidshalve slechts beschouwd mag worden als producten eener mentale reflexbeweging, niet als eene overdachte uitspraak, en dus ook niet een staatsstuk. Zeker was het een op den kop zetten van alle werkelijkheid, waar de Minister het deed voorkomen, alsof het de Chef van het Mijnwezen geweest was, die de mijnpolitiek vaststelde, en hij, Minister, slechts had te volgen.

beekgebergte, in Zuid-Oost-Celebes, waarover in de laatste maanden zulke onbezonnen persberichten zijn verschenen.

De mijningenieur Abendanon, die in de jaren 1909-'10 in opdracht van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijksk. Genootschap ook dit deel van Celebes heeft bereisd, geeft zich in den laatsten tijd eenige moeite om te voorkomen, dat men straks niet hem als den eenigen waren ontdekker dezer ertsen zal gaan beschouwen, en hij vindt in dit pogen al dadelijk een aantal vrijwillige helpers, aan wien overigens zeker chauvinisme niet vreemd schijnt.

Nu is de vraag, wie van eene nieuwe waarde de feitelijke ontdekker is, voor de gemeenschap altijd van enorm veel minder belang dan de *hoegrootheid* dier waarde, al mag het verlangen, om in een tot stand gebracht goed een persoonlijk, blijvend onderscheidbaar aandeel te hebben, en dit ook erkend te zien, een te billijken verlangen heeten, zij het ook niet geheel meer van dezen grooten tijd.

Bovendien echter is het stellen der vraag min of meer dwaas, daar wel zelden, en zeker niet in dit geval, eene belangrijke ontdekking het werk is van één persoon. Wat Ir. Abendanon omtrent de ijzerertsen van het Verbeekgebergte aanvankelijk mededeelt, is niet zoo heel veel méér dan wat te voren reeds door Sarasin was bekend geworden. Achteraf zijn bovendien beider mededeelingen evenzeer onjuist gebleken wat betreft het karakter, als wat de juiste vindplaatsen der ertsen aangaat, hetgeen hier echter verder niet ter zake doet.

Min of meer vermakelijk is, dat Ir. Abendanon in het artikel, waarin hij zijne eigene, door niemand bestreden verdiensten [1]) komt onderstreepen (*de Ingenieur* No. 7, 1918), zelf behalve dien van Sarasin nòg een naam noemt, van nog een anderen vroegeren „ontdekker", den kapitein-civielgezaghebber Van Ginkel n.l., die reeds in 1909 ijzerertsmonsters uit het Verbeekgebergte naar het Hoofdbureau van het Mijnwezen zond, welke aldaar zijn geanalyseerd en zeer goede resultaten hebben gegeven.

Waarom destijds de analysecijfers dan niet zijn gepubliceerd, en

[1]) Deze bestaan overigens niet, gelijk men wel schijnt te meenen, in het feit, dat hij zijne gegevens ten slotte ter beschikking van de Regeering heeft gesteld. Dat hij zulks doen zou, en wel onmiddellijk, was immers de *voorwaarde* voor den belangrijken regeeringssteun, die aan de expeditie is verleend. Die voorwaarde is met de „Nota betreffende het voorkomen van nikkel- en ijzerertsen in het Verbeekgebergte" werkelijk niet al te vroeg ingelost.

waarom op deze vondst [1]) toen niet is ingegaan, en waarom ook Abendanon eerst in 1915, *ruim vijf jaren na de „ontdekking"*, met zijne „Nota" komt? Het antwoord op deze vragen brengt meteen den naam van den waren ontdekker der ijzerertsvelden van Malili: het is der Tijden Nood, dezelfde oorzaak, die dezer dagen ook de „E.N.I. Hoogoven-Maatschappij te Tandjong Karang" deed geboren worden, nadat gedurende vele jaren lang noch de Lampongsche Exploratie Mij., noch de heeren Loke of De Stoutz — ondanks hunne vaak uitstekende buitenlandsche relaties — er in hadden kunnen slagen, hunne ijzerertsvelden (resp. bij Telok Betoeng, op het strand van Kedoe, en op het eilandje Seboekoe gelegen) aan den man te brengen.

Het is natuurlijk altijd uiterst moeilijk te zeggen, wat er *zou* gebeurd zijn, indien dit of dat anders geloopen ware. Maar het is toch wel zeer waarschijnlijk, dat ook bijaldien de heer Abendanon de aandacht *niet* weder op het Verbeekgebergte gevestigd had, deze daarop toch spoedig zou zijn gevallen. Reeds in Januari 1913 werd in het „Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië" naar aanleiding van eene ontdekking van *volkomen soortgelijke ijzerertsen op Obi* en in verband met het bekende voorkomen ervan op Cuba in het algemeen aandacht gevraagd voor die gebieden in het Oostelijk deel van den Archipel, waar serpentijnen en peridotieten voorkomen, zijnde dit de gesteentesoorten, welke bij verweering onder bepaalde omstandigheden de onderwerpelijke ijzerertslagen leveren. Ook was deze zelfde ertssoort reeds bekend van *Seboekoe* (bij Poeloe Laoet), en wel eveneens, volgens de berichten, in honderden millioenen tons.

Men kan dan ook veilig zeggen, dat de instelling van het onderzoek in het Verbeekgebergte gevolg is van, en dat de wijze, waarop het wordt uitgevoerd ten nauwste samenhangt met het huidige aspect van het politiek-economische wereldbewegen, en dat ook de vraag, wat de gevonden ertsen *waard* zijn, òf ze wat waard zijn, door den opsporingsdienst eerst in nauwste samenwerking

---

[1]) Overigens deed niets in het betrekkelijke aanbiedingsschrijven (van den Gouverneur van Celebes) vermoeden, dat hier belangrijke afzettingen bedoeld werden. De brief vermeldde slechts, naast goudertsen, twee „stukken ijzererts" uit eene vindplaats bij Soroako, en twee stukken „vermoedelijk ijzererts" uit de omstreken van Pongkeroe en Malili.

Dergelijke zendingen komen er zeer vele binnen, en het is natuurlijk niet mogelijk, op alle in te gaan, tenzij daar bijzondere aanleiding toe bestaat.

met mijnbouwkundig-metallurgische technici en economen zal kunnen worden opgelost.

Of ze wat waard zijn. Want men vergete niet — en deze waarschuwing schijnt verre van overbodig —, dat ijzerertsen van deze soort voor zoover thans bekend nog nimmer en nergens zelfstandig op ijzer en staal zijn verwerkt geworden. Het zijn voor een groot deel geen harde steenbrokken, als andere ijzerertsen, bestand tegen den druk eener zware hoogoven-lading; het laterieterts van Celebes, van Obi, van Seboekoe, van de Tanah Laoet, etc. bestaat grootendeels uit wat op het oog eene gewone, vochtige weeke, roode of gele aardsoort is, en vereischt vrij zeker eene kostbare vóórbewerking alvorens smeltbaar te zijn. Maar ook na physisch te zijn omgezet zal het nog eene zeer afwijkende scheikundige samenstelling blijven vertoonen. De gewone slakvormende bestanddeelen van een normaal ijzererts — t. w. kiezel, kalk, klei, enz. — ontbreken nl. zoo goed als geheel, daarentegen bevat onze grondstof groote hoeveelheden van het zeer moeilijk smeltbare aluminiumoxyde, en dit bijmengsel vormt een zoo ernstig bezwaar, dat de Amerikanen, die dan toch minstens zooveel moed en heel wat meer ervaring op het gebied der staal- en ijzerindustrie hebben als wij Nederlanders, er nog niet toe zijn gekomen, de volkomen gelijksoortige ijzerertsvelden van Surigao (eiland Mindanao, Philippijnen) [1]) te ontginnen, terwijl ook Japan, ondanks zijn grooten ijzerertshonger, op diezelfde velden naar het schijnt nog niet heeft gereflecteerd. Alleen in Cuba, waar soortgelijke ertsen reeds sinds ongeveer 30 jaren bekend zijn, en waar men evenals bij ons, eerst geleidelijk tot het besef kwam van hun waren aard — „the discovery that it was *ore* was a gradual process", schrijft Jennings Cox [2]) in 1911 —, worden ze ontgonnen, doch tot dusver slechts op betrekkelijk kleine schaal, en zulks in verband met het feit, dat ze naar de V. S. vervoerd en daar voor zoover bekend niet anders versmolten worden dan vermengd met eene groote overmaat erts van geheel andere, meer normale samenstelling, waardoor de bijzondere chemische eigenschappen van het lateriet-erts geneutraliseerd, en de daaruit anders voortvloeiende moeilijkheden *omgaan* worden.

Aan die laatste mogelijkheid nu valt in Indië bij gebrek aan andere soort ertsen voorloopig niet te denken, en dus *zal het*

[1]) Transactions Amer. Inst. Min. Engineers, Vol. 53, 1915, p. 101.
[2]) Ibid., Vol. 42, 1911, p. 79.

vraagstuk, om uit de Celebes- en andere soortgelijke Indische laterietertsen ijzer en staal van verkoopbare kwaliteit te maken, nog zeer moeilijke en zeer langdurige en zeer kostbare vóóronderzoekingen vergen, waarbij het werk van den opsporingsdienst, de technische proefnemingen, en de economische berekeningen hand in hand zullen moeten gaan.

Zal dan het vraagstuk eene oplossing kunnen vinden? Zal Insulinde uit deze bron eenmaal zijn eigen gietijzer, en staal en nikkelstaal kunnen betrekken, en kan — de gedachte werd reeds door Dr. E. C. Jul. Mohr geopperd — het bezwarende aluminiumoxyde wellicht zelfs nog met voordeel geëxtraheerd en dan natuurlijk dadelijk als grondstof voor de bereiding ook van aluminiummetaal benut worden? Omdat een Amerikaan iets nog niet gevonden of aangepakt heeft, behoeft een Nederlander het nog niet te laten liggen! Laat ons optimistisch blijven. Mits alle betrokkenen, meer nog dan tot dusver mogelijk was, in bevruchtend contact kunnen samenwerken, zijn groote problemen oplosbaar, — gelijk nog onlangs in een soortgelijk geval is gebleken.

Dit laatste betreft n.l. de kwestie der verwerking van het rijke erts der landszilvergoudmijn Tambang Sawah in Bengkoelen. Uit de mangaanrijke edel-metaalertsen der bovenste niveaux van het Gedang Ilir-rif was alleen het goud direct winbaar; het in de hoeveelheid waarin het aanwezig is nog waardevollere zilver onttrok zich echter door zijne verbinding met mangaan aan alle gewone winningsmethoden.

Dit probleem was voor Indië nieuw. In Amerika evenwel, welk land zich eveneens verheugt in het bezit van groote hoeveelheden dezer zelfde soort van „refractory ores", was het „manganese-silver problem" sinds tientallen van jaren aan de orde, maar was tot dusver een probleem *gebleven*.

Nauwelijks eenige maanden nadat het vraagstuk hier te lande was gerezen, werd het in eerste instantie ook reeds opgelost, en zelfs op twee verschillende wijzen. Uit de samenwerking van eenige ingenieurs op het Hoofdbureau van het Mijnwezen ontstond het procédé-Caron, waarvan de technische détails hier verder niets ter zake doen, terwijl kort daarna ook in Nederland, door samenwerking met een der Delftsche technische hoogleeraren en diens staf, het procédé-Vermaes werd gevonden Toen deze beide uitvindingen in Amerika, werwaarts men zich begeven moest voor

het nemen van practische proeven op bedrijfsschaal en voor het nader uitwerken der bijbehoorende machineontwerpen, bekend werden, wekten zij grif de volle belangstelling der Amerikaansche mijnwezen-autoriteiten, en werden dadelijk als eene ontdekking van den eersten rang begrepen en aanvaard, terwijl het Bureau of Mines daar te lande, in samenwerking met Ir. Caron, die reeds te Delft gelegenheid had gehad, in zijn procédé belangrijke verbeteringen aan te brengen, de verdere practische uitwerking op zich man.

Waar aldus door theoretisch geschoold personeel, in technisch meeromvattend dienstverband met bona fide collega's samenwerkend, in korten tijd een wereldprobleem op metallurgisch gebied voorloopig opgelost kon worden, mogen wij moed scheppen, dat ook het zoo uiterst moeilijke ijzervraagstuk, en andere bijna gelijkwaardige vragen, die eerlang aan de kim zullen rijzen, hare oplossing zullen *kunnen* vinden; ik noem slechts: het nikkelvraagstuk op Celebes, de eventueele verwerking van de in verschillende deelen van den archipel aangetroffen bitumineuze leien, het juiste gebruik en de juiste bewerking van de vele bruinkool-, steenkool-, tot anthracietsoorten uit het Lematangveld; enz.

Maar zouden nu straks, wanneer er naar den wensch van de heeren Gerritzen en Oyens geen Chef en geen Hoofdbureau van het Mijnwezen meer zouden bestaan, alle deze problemen, plus die, welke er intusschen nog bij komen, bijgeval persoonlijk moeten worden opgelost en uitgewerkt — wij herhalen — door eenen Directeur van Staatsspoorwegen, en Post, en Telegrafie, en Zoutverkoop, en wat niet al, bijgestaan door eenen secretaris met diens bureau, en voorgelicht door een of meer buiten alle verband werkende, lichaamlooze „Hoofden" van nog ongeboren bedrijven?

Eene bevredigende oplossing van dé vraag waar en hoe een opsporingsdienst administratief ingedeeld moet zijn vereischt, wij zagen het reeds, hereeniging der versplitste deelen van het Mijnwezen, en dus: reconstructie van het Departement van Gouvernementsbedrijven. Een voorloopig ontwerp daartoe werd, op grond van andere, meer algemeene motieven, door schrijver dezes reeds opgesteld in „*Koloniale Studiën*" van April 1917, en omvatte in het kort: opheffing der huidige Departementen van Landbouw, Nijverheid en Handel, van Burgerlijke Openbare Werken, en Gouvernementsbedrijven, en vorming van drie andere Departementen in de

plaats van de oude, t.w.: Landbouw en Irrigatie, Mijnbouw en Nijverheid, en Verkeer. Wij willen op dit meermalen in gunstigen zin besproken, en wat de hoofdzaken betreft nooit bestreden plan hier thans niet verder ingaan. Slechts dit nog:

De heer De Marez Oyens meent, dat eene herverkaveling dezer drie technische — laat ons liever zeggen: economische — Departementen, „hoe gewenscht ook", thans niet aan de orde is.

Dat is natuurlijk altijd betrekkelijk. In ieder geval zou zij, zoo men zulks mocht wenschen te doen, dadelijk aan de orde kunnen worden *gesteld*. Dáártegen zal minder bezwaar zijn dan tegen het *zonder nieuwe argumenten* weder ophalen van een pas na uitvoerige besprekingen met groote meerderheid door de Kamer verworpen voorstel tot verdere versnippering van het Mijnwezen!

Dat van tijd tot tijd een buitenstaander, die misschien wel gaarne 's Lands opsporingsdienst naar zijn eigen persoonlijke wenschen of inzichten ingericht zag, daartoe eens een balletje opwerpt, en dat hij dan, gelijk indertijd de heer Van der Gracht deed, er nadrukkelijk op staat, dat de Chef van dien dienst geheel vrij zal staan van het Mijnwezen, d. i. geheel vrij van de verplichting om in den Indischen Staat eene functie te vervullen in harmonisch verband met en tot nut van de andere organen van dien Staat en van de Gemeenschap als geheel, is begrijpelijk, wijl menschelijk, — ofschoon niet groot.

Dat echter ernstige mannen, die in 's Lands Raadzaal geroepen zijn om de verschillende krachten des lands naar de eischen van het *algemeen* belang evenredig te doen in elkaar grijpen, een dergelijk balletje zouden opvangen, en aldus directelijk er toe zouden bijdragen, de uit den hoek van menschelijke onvolmaaktheid en eerzucht steeds weer dreigende versplitsing der eenheid van het Landsbestuur in de hand te werken, is niet wel denkbaar.— ook niet, wanneer men straks nog weer eens onder een anderen naam, bijv. dien van een zelfstandigen „Geologischen Dienst", hetzelfde spelletje wil gaan herhalen.

Groeivoorwaarde voor een krachtigen (lands)mijnbouw is *niet:* verdere uiteenrafeling van het reeds te zeer gemutileerde Mijnwezen, doch integendeel: terugbrenging van de algemeene zaken der mijnbedrijven onder centrale, mijnbouwkundig-politieke en mijn-

bouwpolitiek-kundige leiding, aan welke dan tevens met voordeel zou kunnen worden toevertrouwd de behartiging van 's Lands nijverheidszaken, voor zoover deze van mijnbouw afhankelijk zijn, dat zijn dus, om slechts de voornaamste te noemen, de gansche metaalnijverheid, de chemische, en de glas-industrie. Een zoodanig bestuurslichaam, hetzij dan als zelfstandig departement of als afdeeling eener grootere eenheid georganiseerd, behoeft nimmer in botsing te komen met de pas gestichte, onder het Departement van Landbouw vallende afdeeling *Nijverheid* te Bandoeng, mits deze laatste zich altbans, gelijk trouwens in de rede ligt, beperke tot takken van industrie, die plantaardige en dierlijke grondstoffen verwerken en dus in onmiddellijk verband staan met de door hetzelfde Departement behartigde *productie* dier grondstoffen. Eene zoodanige splitsing der nijverheidsbemoeienis in wat we zouden kunnen noemen een organischen en een anorganischen tak ware ook volkomen natuurlijk, en gemakkelijk in het gebruik.

De veelgesmade Commissie voor de Fabrieksnijverheid kan dan gevoegelijk van hare zware, maar voor eene „Commissie" hoogst ondankbare taak ontheven worden. Nijverheidsbemoeienis is geen zaak van tijdelijken aard.

Gedachtenwisseling.

Onze zelfvoorziening in scheepsruimte.

In het April-nummer van Uw tijdschrift las ik een interessant opstel over bovengenoemd vraagstuk van de hand van den heer J. van den Berg, Ir.

Ik ben overtuigd, dat de heer Van den Berg geen bezwaren zal hebben, dat ik op zijn onderwerp het „sidelight" laat vallen, hetwelk als het ware ontstoken wordt door de toestanden en recente gebeurtenissen in een naburig Oostersch land.

Tijdens het groote Duitsche offensief in Maart j.l. werd door den Engelschen Minister Lloyd George nogmaals er op gewezen, dat alle Britsche Koloniën, Bezittingen en Zusterlanden zich tot het uiterste moesten inspannen om haar deel bij te dragen tot de vermeerdering van weerbaarheid van het Britsche Keizerrijk.

Naar aanleiding daarvan werd door den Onderkoning en Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië, Lord Chelmsford, in April j.l. te Delhi een vergadering bijeengeroepen tot bijwoning waarvan de voornaamste Indische Prinsen en Hoofden (Chiefs — vorsten van kleine Staatjes), talrijke ambtenaren, leiders der verschillende volkeren, secten en politieke partijen, vertegenwoordigers van den handel, werden uitgenoodigd.

Nadat eerst plechtig verklaard werd, dat de verschillende partijen alle politieke geschillen voor het tijdperk van den oorlog zouden ter zijde zetten, om zich geheel aan het doel „den oorlog te winnen" te geven, werden middelen beraamd om te kunnen nagaan, hoedanig op de beste wijze aan Minister Lloyd George's oproeping zoude kunnen worden gehoor gegeven.

Er werden uit de ter vergadering aanwezigen twee Comité's gevormd, om zulks nader te onderzoeken, en wel één Comité zoude zich uitsluitend bezighouden met de vraag, hoe Britsch-Indië bij zoude kunnen dragen tot versterking van het leger (de z.g. man power question).

Het andere Comité zoude zich belasten met het vraagstuk der te nemen economische maatregelen.

In de vergadering werd besloten om een beroep te doen op het Indische Volk voor deze beide vormen van hulp.

Ten aanzien van het economische vraagstuk heeft deze vergadering zich slechts in het algemeen uitgesproken en heeft, behoudens *één* enkele uitzondering, ook niet nader aangeduid, in welke richting Britsch-Indië, tot verwezenlijking van het doel, zoude kunnen bijdragen.

Naderhand zijn in de diverse provinciën en districten locale vergaderingen belegd en is daar herhaaldelijk gevraagd: „Zegt ons, wat wij moeten doen en in welke richting wij moeten werkzaam zijn".

De hiervoren genoemde uitzondering werd omvat in het volgende besluit door de vergadering te Delhi genomen:

„Het is in de eerste plaats wenschelijk de scheepsbouwindustrie in Britsch-Indië te ontwikkelen en aan te moedigen".

Waarom werd het vraagstuk van het aanbouwen van houten schepen in het bijzonder op den voorgrond gesteld?

Mij dunkt, het antwoord op deze vraag ligt niet verre.

In de eerste plaats wegens het gebrek aan laadruimte als het gevolg van de verliezen aan schepen tijdens den oorlog.

In de tweede plaats tot ontlasting van het verkeer op de spoorwegen.

De vernieling van spoorwegmaterieel in Europa in den oorlog is uit den aard der zaak enorm groot geweest.

In Britsch-Indië worden de spoorwegen gedurende de laatste 18 maanden voornamelijk gebruikt voor militaire doeleinden: soldatentransporten en het vervoer van oorlogsmateriaal.

Het particuliere goederenvervoer in het binnenland is nagenoeg geheel gestremd, of aan zeer beperkende bepalingen onderhevig, (dat er zulke groote voorraden suiker in Bombay en Calcutta aanwezig waren eenige maanden geleden, was niet het gevolg van vermindering der vraag, doch van het feit, dat de suiker niet in het binnenland kon gedistribueerd worden).

In het treinenverkeer is de dienst voor het personenvervoer belangrijk ingekrompen, restauratiewagens zijn reeds sinds lang uitgeschakeld en op lange trajecten hebben de treinen weer, als in vroegere tijden, oponthoud aan de stations, op bepaalde uren van den dag, om gelegenheid te geven voor het gebruik van maaltijden.

Al deze maatregelen zijn genomen ten einde het materiaal zooveel als mogelijk te sparen, van wege de moeilijkheden om nieuw materiaal uit het buitenland te bekomen en ook natuurlijk, omdat de aanschaffingskosten niet alleen nu zeer groot zijn, doch zulks in de naaste toekomst ook wel zullen blijven.

Het zij mij vergund een oogenblik met deze gedachten over te stappen naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Zooals bekend is, liep het spoorwegverkeer daar in het begin van den oorlog spaak, en ontstond er eene wanhopige opeenhooping van goederen, die niet vervoerd konden worden.

De Regeering kwam ten slotte tusschenbeide en nam de regeling van het spoorwegverkeer zelve ter hand.

In „The Nation" van 1 Juni 1918 vindt men een uitvoerig artikel, getiteld „Taking the Railroads out of Wall Street" over de wijze, waarop de Regeering in deze te werk ging. Ik veroorloof mij daaruit het volgende aan te halen:

Two revolutionary steps have just been taken by the Government in handling the railway situation. First, the Director-General approved in one lump sum improvement and betterment expenditures aggregating $ 937.000.—. Next, all of the railroad presidents in the country were discharged by giving out one blanket order, which went first, not to the railway executives themselves, but to the Washington newspaper correspondents. Railroad presidents receiving $ 50.000.—, $ 75.000.— or even $ 100.000.— a year learned of their dismissal ad their breakfast table in the headlines of their favorite morning paper. What is the real inside story of these two startling developments?

William G. McAdoo has surrounded himself with some of the ablest railway men in that profession, men whose opinions are eagerly sought both in and out of Wall Street. It will be recalled that when the Governement unexpectedly took over the carriers on December 28 last, the country's war plans, as well as general business and individual consumers, were suffering from the worst freight congestion and car and locomotive shortage on record. To handle the situation properly, it was necessary to plan for the future while bringing immediate relief. The sesult was the creation of a Departement of Capital Expenditure. R.M. Lovett, former head of the Union Pacific, was placed in charge.

Mr. McAdoo and his assistants concluded that money had to be spent on the railroads, and then more money — hundreds of millions for roadbed, terminals, and stations; other hundreds of millions for locomotives and freight cars. Exactly two months ago a letter went out from the Department of Capital Expenditures to every railroad president in the country asking for a detailed statement of the improvements and betterments needed to bring each piece of property up to the highest degree of efficiency. To make sure that the desired information would be obtained, several printed forms were sent with each letter.

Annual expenditures of the railroads as a whole began to fall off ten years ago, as soon as Congress passed the law placing in the hands of the Interstate Commerce Commission power to suspend proposed freight-rate increases pending an investigation as to the reasonableness of the proposed increase. *Annual Expenditures for locomotives and freight cars dwindled to the smallest in a generation.* Naturally, in replying to the Lovett letter, the railroads included in their list of inprovements those that were

desirable as well as those that were necessary. *Of the total,* $ *476.000.000.— was for rolling stock,* $ 440.000.000.— for additions and betterments to existing terminals, bridges, stations, etc., and $ 18.000.000.— for extensions to mileage.

Contrary to the belief prevailing in some quarters, the Government is not going to advence $ 937.000,000.— to the railroads. Nor is it going to be spent at once *Even if it could be raised by either the railroads or the Government it could not be spent immediately because of the demands already made upon the steel iron, copper, coal, lumber, and labor markets.* According to the instructions already sent to the railroads, all the contemplated improvements are to be divided into three main classes. Where there is to be an outlay of $ 5.000.— or less, work may be started at once, providing monthly cost reports are sent to Washington. Individual projects calling for less than $ 25.000.— also may be started immediately, providing all contracts are sent to Washington within ten days after having been signed. Plans calling for $ 25.000.— and more cannot be started until approved by the Railroad Administration. That approval will include ways for raising the funds.

Het is mijns inziens, afgaande op de feiten in dit artikel gereleveerd, niet aan twijfel onderhevig, dat voor geruimen tijd Amerika niet in aanmerking zal komen als leverancier van spoorwegmateriaal aan het buitenland.

Keeren we nu terug tot de scheepsbouwnijverheid in Britsch-Indië!

Reeds in de 17e eeuw, toen de Vereenigde Oost-Indische Compagnie hare Factoryen had op de Westkust van Indië, werd gewag gemaakt van de deugdelijkheid van aldaar gebouwde houten schepen.

Natuurlijk is deze industrie niet met den tijd meegegaan, toen ijzer het hout kwam te vervangen, maar nog heden ten dage levert deze Inlandsche nijverheid zeewaardige prauwen, visschersbooten en kleinere zeilschepen, die, al hebben ze slechts eenige tientallen tonnen inhoudsmaat, verre reizen maken tot aan de Perzische Golf en welke in het gunstige jaargetijde van October tot Mei, wanneer er geen Z. W.-moesson heerscht, zelfs den Oceaan oversteken tot aan Oost-Afrika.

Het behoeft wel geen betoog, dat in Britsch-Indië alles in het werk wordt gesteld om aan de aanbeveling van de Delhi Vergadering op krachtige wijze uitvoering te geven.

Weltevreden, 5 September 1918. J. G. Bendien.

Sinds het bovenstaande gescheven werd is een „Communiqué" van de Britsch-Indische Regeering verschenen, betrekking hebbende op maatregelen en raadgevingen voor de aanmoediging van den aanbouw van houten zeilschepen.

De regeering deelt in de eerste plaats daarin mede dat, hoewel zij geen absolute vrijwaring voor inbeslagneming ten behoeve van het Gouvernement kan geven, zij verzekert, dat in geval eenig schip, gebouwd na bekendmaking van deze verklaring, mocht worden opgeëischt, bijzondere prijzen zullen worden vergoed, waarbij geheel rekening zal zijn gehouden met de omstandigheden, waaronder deze schepen zijn gebouwd.

Technische adviezen den aanbouw der schepen betreffende, zullen van regeeringswege tegen een laag tarief worden verstrekt.

Timmerhout zal door de departementen voor boschbeheer van Madras, Bombay en Bengalen tegen lagen prijs en op gemakkelijke betalingsvoorwaarden worden verstrekt. Het gouvernement van Burma zal bemiddeling verleenen bij het verkrijgen van hout van maatschappijen, die aldaar boschconcessies bezitten.

Ten slotte stelt de regeering in uitzicht, dat de commissie voor munitie-productie hulp zal verleenen bij de aanschaffing van zeildoek, metalen onderdeelen, kabels, ankers en andere benoodigdheden.

Persoverzicht.

De rol van Nederland in Indië. In de Mei-aflevering van het *Koloniale Tijdschrift* schrijft H.D.:

Het is zoo langzamerhand onder Nederlanders — en stellig niet onder de minst ontwikkelde — mode geworden, om van Nederlands optreden in Indië te spreken als over iets, waarover men zich eigenlijk heeft te schamen, om ons langer oponthoud aldaar voor te stellen als enkel nog maar rechtvaardigbaar door de zucht om toch maar zooveel mogelijk goed te maken.

Een totaal verkeerde en eenzijdige kijk op de geschiedenis, op de feiten, op de gewone, iederendaagsche werkelijkheid draagt schuld aan deze wonderlijke aberratie, terwijl de goed bedoelde maar ook alweer buiten alle verhouding eenzijdige beschouwingen, betoogen en vertoogen van sommige ethici hen in deze monstert achtige houding sterken — indien zij er hen al niet toe gebracht hebben.

Een aangename, opfrisschende afwisseling na dit mode-gejeremiëer en gesla op de borst, brengt de rede door dr. Hendrik Muller gehouden „ten besluite van de jaarvergadering der vereeniging tot verbreiding van kennis omtrent Nederland in den vreemde" op 16 Maart 1918.

Dr. H. Muller is geenszins een chauvinist. Hij kent nog heel wat landen behalve zijn eigen land, weet er het goede van te waardeeren en dit, waar het pas heeft, te roemen.

Volkomen bevoegd is hij, zoowel wat betreft zijn kennis als zijn temperament om een oordeel uit te spreken over de vraag of Nederland, gezien wat de beste andere koloniale mogendheden hebben gedaan, zich vergeleken daarbij „schamen" moet!

Hoe nu dat oordeel luidt moge blijken uit de volgende aanhaling uit bedoelde rede. De heer Muller had gezinspeeld op de een groote tiental jaren geleden heerschende stemming, toen men bezig was zich dood te kijken op de z.g. „inzinking" en een geschrift van den heer Kielstra, *Koloniale uitverkoop*, was verschenen, waarin deze zich keerde tegen hen, die kwamen betoogen, „dat wij machteloos en onbekwaam om Indië tot bloei te brengen, het beste deden het zoo voordeelig mogelijk van de hand te doen".

„Ik herinner mij kort geleden daarna," aldus nu dr. Muller, gekomen te zijn in den laten avond bij een eenzamen controleur in de binnenlanden van Sumatra, die zijn uiterste best deed in zijn ambt en over uitnemende krachten in zichzelf beschikte, en die mij, wetende dat mijn leven mij door de voornaamste koloniën en deelen der wereld had gevoerd, de vraag stelde:

„Hebt gij nu werkelijk Nederlandsch-Indië zoo oneindig achterlijk gevonden bij andere koloniën?" Ik anwoordde hem, terwijl hij, die zijn werk op zijn hart droeg, mij vol bange verwachting aankeek: „De vergelijking van Ned.-Indië met andere koloniën van soortgelijk klimaat is zoo gunstig voor ons volk, dat ik aan geen enkele andere soortgelijke kolonie den voorrang boven ons Indië zou kunnen geven en dat het laatste zelfs in tal van opzichten de allereerste plaats in de wereld verdient". Zulks volstrekt niet alleen, dank zij de natuur en dank zij de geaardheid der bevolking, maar grootendeels tengevolge van de groote zorg, waarmede een halve eeuw geleden de Nederlandsche regeering en Staten-Generaal, die toen telkens het zwaartepunt der staatkunde plaatsten in de koloniale politiek, den grondslag hebben gelegd, waarop thans door de inspanning van duizenden Nederlanders het grootsche tegenwoordige Ned.-Indië is opgebouwd. Dezen controleur sprongen de tranen in de oogen van ontroering. Inderdaad, het afkeurende oordeel, vaak gehoord over ons Indië, wordt haast altijd gevormd door menschen, die nooit een anderen palmboom hebben gezien voor zij in Indië kwamen, dan in een plantenkas, en die dus een tropische kolonie gaan vergelijken met Nederland of desnoods Europa, een vergelijking even passend, doeltreffend en nuttig als tusschen een olifant en een piano. Neen, men moet eerst Voor-Indië kennen, West- en Oost-Afrika, de Philippijnen, Achter-Indië en liefst ook het noorden van Zuid-Amerika, en dan neemt men diep den hoed af voor wat in Insulinde door ons volk in den loop der eeuwen, maar inzonderheid in de laatste eeuw, tot stand is gebracht. En ik meen, dat wanneer ons volk mocht te gronde gaan, de geschiedschrijver duizend jaren later, enkele woorden zoekend om de verdiensten van ons volk saam te vatten, daaruit zou kiezen deze twee namen: Rembrandt en Indië."

De bestuurshervorming. In de Mei-aflevering van het *Koloniale Tijdschrift* neemt de heer P. H. van der Kemp het wetsontwerp ter hervorming van de grondslagen van Java's bestuursstelsel onderhanden. Uit de memorie van toelichting zou men volgens schrijver opmaken, dat de grondgedachte van het wetsontwerp is de overbelading van den Landvoogd, waardoor hij verhinderd wordt in het met den geëischten ernst en assiduïteit behartigen van de algemeene bestuursaangelegenheden en in het gelijkmatig verdeelen van de daartoe benoodigde krachten over de onderscheiden

deelen van den Archipel, weg te nemen. Het is een overoude klacht, slechts te verhelpen door de rechtstreeksche, organieke ontheffing van zooveel mindere bemoeienissen, opdat de Landvoogd meer zichzelf kunne zijn.

Nu verklaart echter de minister, dat ook reeds de decentralisatiewetgeving van 1903 zich op dat inzicht grondde. Ten onrechte, immers het voor gewesten en gedeelten van gewesten openen van de gelegenheid om tot zelfbestuur te geraken heeft met een taakverlichting van den Landvoogd niets te maken. Dergelijke decentralisatie vermeerdert integendeel den administratieven omslag.

Het dooreenhaspelen van die tweeërlei doeleinden maakt de memorie van toelichting verwarrend.

De hervorming verder wil zich baanbreken door een slachting aan te richten onder de bestaande bestuursorganen. Als eerste slachtoffers zullen de residenten vallen, afgemaakt, niet omdat zij waardeloos worden geacht, maar omdat het karakter hunner werkzaamheid een diepgaande wijziging heeft ondergaan. De memorie spreekt zelfs over de verwording van het binnenlandsch bestuur en brengt dit in verband met een gevoel van onvoldaanheid bij de Europeesche bestuursambtenaren als gevolg van de afbrokkeling van hun gezag. Het centraal bestuur in Nederland en Indië had echter beter gedaan bij die verwordingsklacht de hand in eigen boezem te steken, omdat het volgens schrijver het vraagstuk: hoe zullen we het binnenlandsch bestuur in zijn waarde en in zijn waardigheid zoo zoetjes aan uit de voegen halen, op de meest onbetamelijke wijze volkomen heeft weten op te lossen.

Waarom wacht men niet met omverwerpen totdat de ambtelijke decentralisatie nieuwe mannen aan het hoofd heeft gebracht, die de draagwijdte van den te nemen maatregel kunnen overzien?

Ook de toch nog zoo kort bestaande gewestelijke raden zullen nu weer een einde nemen, zonder dat de werkelijke *noodzakelijkheid* ervan helder voor den geest is gesteld.

De titel „resident" moet verdwijnen. Eveneens die van „gouverneur", „omdat die historisch bij geheel andere toestanden behoort en geheel andere ambtsverrichtingen veronderstelt. Geen gouvernementen maar provincies. Men zou er zich bij neer kunnen leggen, al is het motief duister, wanneer men met het grondbeginsel der reorganisatie vrede kon hebben. De vraag is maar: wat is de grondgedachte van de provinciale indeeling? Java is een afgesloten, door natuurlijke grenzen bepaald geheel, met een bevolking van dezelfde geaardheid, gewoonten, wenschen, behoeften. Behoefte tot splitsing bestaat ui een volksoogpunt in geenen deele, zoo weinig, dat als men verscheiden deelen wettigt, het eene bestuur met het andere moet terade gaan en het gouvernement-generaal andermaal geroepen wordt deze deelen bij elkander te houden, d.w.z. zijn taak te bezwaren door de bemoeiing met allerlei provinciale bijzonderheden, terwijl toch de reorgani-

satie juist het omgekeerde beoogt. De vorming van Java tot één Gouvernement zal inderdaad de taak van den Landvoogd verlichten, maar splitst men, dan zal men, gelijk als de behoeften over Java zijn, geen stuk voor de eene provincie kunnen vaststellen zonder de andere te hebben gehoord, geen verordening tot wet kunnen verheffen, zonder eerst in correspondentie met de andere gebiedsdeelen te zijn getreden.

Let op de onderwerpen, die tot het provinciaal bestuur gebracht zullen worden, het gevangeniswezen, de arbeidsinspectie en arbeiderswerving, het volkscredietwezen, het inlandsch onderwijs, den burgerlijken geneeskundigen dienst, den inlandschen landbouw, den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst en wijs dan aan, welk voordeel bij mogelijkheid in een versnippering kan zijn gelegen. En ten einde dit zoo onbevredigend resultaat te verkrijgen, wordt zoowaar het gansche binnenlandsch bestuur ten ondersten boven geworpen, in plaats dat men er naar streefde zoo weinig mogelijk te veranderen. De kunstmatige ethnographische onderscheiding voor Java heeft uit een oogpunt van landsbestier en volksbelang niet de geringste waarde of het minste nut. En wil men die indeeling, dan behoeft daarmee nog niet de schepping van representatieve raden samen te gaan, althans niet onmiddellijk. Ligt het niet veel meer in de lijn eerst de provinciale besturen in te richten en vervolgens van die besturen de meening in te winnen over de vraag: handhaving van de gewestelijke raden of vervanging er van door provinciale raden? En wil men persé drie provinciale raden, waarom dan niet één rondreizend gouverneur ter wille van de leiding der weinige vergaderingen dier raden? „Eeuwen lang deed Nederland Java regeeren door een Landvoogd, die het geheele koloniale bestuur des Archipels met zijn plaatselijke kleinigheden omvatte. Waarom nu ineens *drie* onderlandvoogden voor het meer huishoudelijk bestuur van Java alleen?"

***

In de *Indische Gids* van April 1918 wordt een artikel van Prof. D.G. Stibbe „Over Indische Bestuurshervorming" gepubliceerd, waarvan het volgende de strekking weergeeft.

Drieërlei is op bestuursgebied de hervormingstaak der Indische Regeering:

1e. ontlasting van het centraal gezag in de richting van de lagere bestuursorganen;

2e. regeling van het medezeggenschap der ingezetenen in de publieke zaak;

3e. politieke opvoeding van het volk, voor zoover reeds mogelijk.

ad 1e. Een autocratisch regeerstelsel, waarbij de persoon van den landvoogd alleen verantwoordelijk is voor den gang van zaken, en centralisatie van bestuur zijn onafscheidelijk verbonden.

Principieele decentralisatie, die dat beginsel van autocratie aan-

tast, is eerst mogelijk bij krachtige doorvoering van het stelsel van daadwerkelijk zelfbestuur (in den zin van selfgovernment) voor onderdeelen der kolonie. De z.g. decentralisatie-wet van 1903 is tot die decentralisatie, tot dat breken met het zuiver autocratisch bestuursstelsel een eerste, zwakke poging geweest, die echter geen diep ingrijpende hervorming van het wezen der algemeene bestuursvoering kan worden genoemd. Behalve ten aanzien van enkele groote Europeesche gemeenten ontbrak de voor de uitoefening van een autonoom bestuur onontbeerlijke bestuurlijke outillage: een behoorlijk bezet centraal bureau dan wel enkele gewestelijke departementen en een zekere zelfstandigheid op financieel gebied. Zullen de gouvernementen de gewenschte decentralisatie geven, dan zullen zij daarmee moeten worden uitgerust.

ad 2e. Met het oog op de in Indië te verwachten staatkundige „Sturm und Drang"-periode is het eerste eisch van politiek beleid ten aanzien van het door de Overheid aan die bevolking toe te kennen aandeel in het landsbestuur en omtrent de toekomstige verruiming daarvan een vaste lijn te volgen, ten einde niet te worden meegesleurd. Een principieele moeilijkheid bij die vaststelling is de heterogeniteit van de Indische maatschappij. Hoe deze te groepeeren? De een trekt een scheiding tusschen Europeanen en Indiërs, de ander volgt de wettelijk en maatschappelijk nog bestaande onderscheiding in Europeanen en met dezen gelijkgestelden, Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Het gevaar van de eerstgenoemde groepeering ligt in de onzekerheid van de begrenzing van het begrip „Indiër". Maar wáár men ook de scheidingslijn trekt, voorop staat, dat in beginsel geen groep van beteekenis van de publiek-rechtelijke vertegenwoordiging mag worden uitgesloten. Dit lijkt vanzelfsprekend, doch wordt niettemin bestreden door den heer S. Ritsema van Eck („Koloniale Staatkunde en Bestuursvorm"), die den Nederlanders in Indië geen politieke rechten wenscht toegekend te zien. Zijn betoog luidt, dat de Indische Staat slechts een administratief lichaam kan zijn, daar hij nooit, althans niet in afzienbare tijden, een organisch gegroeid geheel zal wezen. Het eigenlijk organisch gegroeide kan daar slechts betrekking hebben op de Inlandsche maatschappij en dus voorloopig nauwelijks hooger gaan dan het regentschapsverband. Boven deze Indisch-autonome sfeer staat dan de Nederlandsch-imperiale sfeer. Men kan zich de beide sferen voorstellen als in een pyramide met een horizontale scheidingslijn, die thans nog zeer laag, eigenlijk nog bij het dorpsverband, ligt, maar geleidelijk moet stijgen en de benedenste sfeer moet vergrooten.

Echter, dit pyramidebeeld is enkel juist, wanneer men van een *Inlandsch*-autonome sfeer uitgaat. Immers *Indisch*-autonoom is ook de Europeesche gemeente, ook, in beperkte mate, het gewest. De heer Ritsema van Eck verwart het Nederlanderschap met de moederlandsch-Nederlandsche machtsuitoefening en door den Ne-

derlander politieke rechten te onthouden, sluit hij een zeer belangrijke groep van ingezetenen, het volksdeel, waarvan Indiës economische bloei in de eerste plaats afhankelijk is, uit van elk direct aandeel in het bestuur van het land of gebiedsdeel, „dat mede — soms geheel — door *hun* energie tot bloei en ontwikkeling is gekomen en waar *hun* ijver, kennis en arbeidskracht vaak de voornaamste bron van welvaart voor de gansche bevolking uitmaakt". Neen, welke groepsindeeling men ook voor Indiës heterogene bevolking wenscht te volgen, altijd zullen billijkheid en staatkundig beleid den eisch stellen alle groepen, welke gezamenlijk de *Indische* gemeenschap vormen in bestuursraden te doen vertegenwoordigen.

ad 3e. Al kan het ontwikkelde deel van de Inlandsche bevolking geschikt geacht worden voor toekenning van het recht van medebestuur, zal de groote massa nog een, vermoedelijk lange, leerschool hebben te doorloopen in oefening tot de zelfbestuurskunst, voordat zij deze machtig zal zijn.

Nu is bij al wat tot dusver op het gebied van toekenning van medezeggenschap in de publieke zaak aan de Inlandsche bevolking is tot stand gebracht, enkel en dan nog gebrekkig rekening gehouden met de bovenste laag, terwijl men de groote in alle opzichten onmondige massa als staatkundig te laag staand bij de regelingen eenvoudig heeft buitengesloten.

Wil Indië echter ooit kans krijgen op een op gezonde basis rustend stelsel van zelfbestuur, dan moet juist de staatkundige opvoeding van de groote menigte ter hand worden genomen, dan moet juist aan de kiem van „public spirit" de beste kans gegeven worden om zich te ontwikkelen. Kunstmatig zal deze opvoeding eenigszins zijn, omdat de drang er toe niet van de bevolking zelf uitgaat, maar niettemin moet zelfontwikkeling, althans in beginsel, steeds op den voorgrond worden gesteld. In de eerste plaats zal daarbij het verantwoordelijkheidsgevoel door werkelijke machtsuitoefening tot ontwikkeling moeten worden gebracht. De gemeenteraden zijn hiertoe niet geschikt, omdat de Inlanders er te weinig invloed hebben, de gewestelijke raden niet door hun wijze van samenstelling en hun uiterst beperkte macht.

Wil men nu bij de bestuurshervorming den eenig juisten weg van volksopvoeding op breeden grondslag bewandelen? Dit zal dan moeten blijken uit de organisatie van de regentschapsraden. Deze zullen dan zuiver Inlandsche en in den aanvang in wezen adviseerende bestuurslichamen moeten zijn, leerscholen, waar de vertegenwoordigers der bevolking op de meest doeltreffende wijze hun politieke opvoeding ontvangen door zelven mede te besturen over en in een kring, die binnen hun waarnemings- en bevattingsvermogen ligt en hun belangstelling bezit, in een vergadering, waar zij vrijuit kunnen spreken, niet belemmerd of geïntimideerd door de aanwezigheid van Europeanen. De invloed dezer volksvertegenwoordiging zal dan ook niet dadelijk beslissend op den gang van

zaken moeten zijn maar in hoofdzaak adviseerend en interpelleerend en voorzoover beslissend onder verstandige contrôle van een met vetorecht bekleed orgaan: indirect medezeggenschap alzoo in hoofdzaak. De met vetorecht bekleede leider zal bij voorkeur de Europeesche bestuursambtenaar behooren te zijn, naast het college staande en bestemd om te verdwijnen, zoodra de raad zal hebben getoond politiek mondig te zijn.

Gewestelijke raden en à fortiori de Volksraad staan in dit systeem op een ander plan, beoogen het medebestuur en niet de staatkundige opvoeding en hebben beide dus voor de groote, politiek onmondige massa geen plaats. Voor opvoeding kunnen behalve de regentschapsraden ook de desaraden dienen, zooals wij die reeds bezitten in de in 1915 gecreëerde nagariraden ter Sumatra's Westkust, te bekleeden met bevoegdheden op het gebied van belastingheffing, onderwijs, landbouwcredietwezen, sanitatie en rechtsbedeeling. Geleidelijk, zij het ook langzaam, zullen de bevoegdheden kunnen worden uitgebreid en leiding en toezicht kunnen worden verminderd. [1]) Bij die uitbreiding zal echter in het oog dienen te worden gehouden, dat de opvoeding tot zelfbestuur, die neerkomt op vorming tot zelfstandigheid, op karaktervorming, niet in betrekkelijk korten tijd kan zijn voltooid. Houdt de bestuursvorm daarmee geen rekening, dan wordt hij een bedriegelijk omhulsel met een schijninhoud. De Midden- en Zuid-Amerikaansche republieken, die haar constituties aan de Noord-Amerikaansche ontleenden, kunnen als waarschuwend voorbeeld dienen, dat niet de instelling zelf, maar de geaardheid van het volk, dat haar hanteert, het resultaat bepaalt. De ervaringen met de door Amerika aan de Philippijnen gegeven democratische constitutie opgedaan, wijzen in dezelfde richting.

Wij zouden de Inlandsche bevolking den politieken modderpoel injagen, indien wij haar in haar tegenwoordig stadium van intellectueele en economische ontwikkeling een mate van zelfbestuur zouden geven, niet evenredig met haar geschiktheid tot uitoefening daarvan, een geschiktheid, welke zij, als geheel genomen, nog van van meet af aan zich moet verwerven.

„Eerst de grondslag, dan het gebouw."

Wettenrecht en adatrecht. In *de Taak* van 21 September j.l. bepleit v. W. de invoering van een goed, ook voor Inlanders geldend burgerlijk recht, dat de zeer noodige rechtszekerheid en rechtseenheid brengt. Voor de verdere ontwikkeling van het volk

1) Terecht heeft dan ook de Britsch-Indische Decentralisatie-Commissie van 1909 ingezien, dat het juist de lagere raden zijn — voor welke zij kleine ressorten aanbeveelt —, waarin de kern voor den opbouw van werkelijk locaal zelfbestuur gezocht moet worden, terwijl door haar ook gewezen is op de wenschelijkheid om met de politieke opvoeding te beginnen in de dorpen, door de regeering van de dorpshuishouding op te dragen aan gekozen dorpsraden.

kan een en ander niet worden gemist; blijkens de Volksraadsdebatten wordt er door de ontwikkelde Inlanders zelven prijs op gesteld. Volgens den schrijver behoeft voor krenking van het rechtsbewustzijn van den Inlander niet te worden gevreesd. Het recht, dat op Java en Madoera thans op z.g. adatrechtelijken grondslag wordt gesproken, heeft met het rechtsbewustzijn van het volk al heel weinig uit te staan; het heeft met het adatrecht, waarvan men op de Leidsche collegebanken hoort, slechts den naam gemeen. Wel klagen sommigen dat het wettenrecht, in tegenstelling met het adatrecht, „gemaakt" wordt, doch op adatrechtelijken bodem wordt meer recht „gemaakt", dat aan de volksovertuiging geheel vreemd is dan van een nauwgezet wetgever kan worden verwacht.

Inlandsch onderwijs. In *de Taak* van 21 September j.l. komt dr. J.W. Gunning er tegen op, dat de Regeering feitelijk de volksschool aan de desa opdringt en bovendien de kosten voor een groot gedeelte dekt door de heffing van desa-bijdragen, die het karakter dragen van een doelbelasting. Hij zou wenschen dat, de Regeering een grooter aandeel in de kosten draagt om de stichting van scholen meer populair te doen worden. De desa levere slechts schoolgebouw en meubilair. Ook is z.i. het verband tusschen volks- en standaardschool nog niet op voldoende wijze gelegd. De met deze laatste school bedachte plaatsen zijn te zeer bevoorrecht; de onbillijkheid zou voor een goed deel worden weggenomen, indien algemeen de 2e klasse scholen van hun laagste twee klassen worden ontdaan en tot vervolg-scholen gemaakt, aansluitende aan de 3e klasse der volksschool. De gemeenten, waar deze „U. L. O"-scholen gevestigd zijn, zouden dan niettemin en onder dezelfde voorwaarden als de andere een volksschool moeten stichten. Schr. erkent het bezwaar, dat het peil van het onderwijs op beide scholen thans zeer uiteenloopt; ook in de bezoldiging en de vorming van het personeel komt een te groot verschil tot uiting.

Tegen de Hollandsch-Inlandsche school heeft schr. het bezwaar, dat deze inrichting er niet toe leidt, dat de Westerlingen tot de Oosterlingen naderen. Hij erkent, dat niettemin op royale wijze aan het verlangen naar dergelijke scholen moet worden tegemoetgekomen. Doch daarnaast zorge men, dat de Hollandsche onderwijzers dier scholen cursussen volgen, waar zij de talen hunner a.s. leerlingen en met behulp daarvan de psychologie van hun ras kunnen bestudeeren. Zij kunnen dan medewerken om de nationale talenten der Inlanders te ontwikkelen.

De Cultuur-Hulpbank. Onder dit opschrift deelt Financier in het *Bataviasch Handelsblad* van 21 September j.l. een en ander mede omtrent de Cultuur-Hulpbank, een organisatie welke blijkens artikel 3 harer statuten ten doel zal hebben het verleenen van tijdelijken

financieelen steun aan cultuurondernemingen, gedreven in Nederlandsch-Indië, die tegenvolge van de buitengewone omstandigheden, veroorzaakt door den oorlog, moeilijkheden ondervinden in de verkrijging van de voor de voortzetting van haar bedrijf benoodigde geldmiddelen, het opnemen van gelden daartoe en het beleggen van beschikbare middelen, een en ander op de wijze en voorwaarden door den Raad van Beheer te bepalen.

De organisatie blijkt dus uit den nood der tijden geboren te zijn. De schrijver zegt dienaangaande het volgende.

Het zwaarder worden van het economische leven der kolonie is tijdens den oorlog steeds meer toegenomen. Bij de moeilijkheden, welke als uitvloeisel der oorlogshandelingen de neutralen quasi-onopzettelijk getroffen hebben, komen thans stelselmatige bemoeilijkingen met duidelijk vooropgesteld doel. Nederlandsch-Indië ziet zich plotseling gesteld tegenover vreemde organisaties, die slechts zichzelve kennen en handelen zonder op derden te letten. De „onvriendelijke handeling" in het internationale verkeer is inplaats van uitzondering regel geworden. Wanneer Amerika thans den invoer beperkt, den uitvoer bemoeilijkt, wanneer Australië den invoer van Java-thee en Burma den uitvoer van rijst naar Java belemmert, dan is het nutteloos over de oorzaken te peinzen, men heeft eenvoudig met de harde werkelijkheid rekening te houden. De redenen voor deze handelingen mogen verschillend zijn, van defensieven of offensieven aard, de uitwerking op Nederlandsch-Indië blijft niettemin dezelfde.

Waar het moederland thans veeleer, een compliceerende dan een helpende factor is, moet de kolonie uit eigen kracht beproeven de van buitenaf komende hindernissen te overwinnen en — daar een staatskundige machtspolitiek uitgesloten is, — kan dit slechts geschieden door een tegen-organisatie der economische krachten en door verstandige tebaatneming van alle kansen, welke zich voor Nederlandsch-Indië op het economische schaakbord bieden.

Deze kansen zijn waarlijk niet gering, maar zij zijn niet terstond en ook niet te allen tijde te verwezenlijken. Zelfs de beste organisatie en de bekwaamste leiding zullen niet kunnen verhinderen, dat stagnaties intreden, dat groote eischen aan het economische uithoudingsvermorgen gesteld worden; daarom geldt als eerste gebod, het innerlijke weerstandsvermorgen te versterken en voor dit doel moet in financieel opzicht voor een groot deel de Cultuur-Hulpbank dienen.

De Cultuur-Hulpbank is derhalve een schakel, een noodzakelijke schakel, in de keten der oorlogseconomische organisaties, welke de productie en den uitvoer onzer voornaamste producten moeten omvatten.

Deze organisaties denkt men zich, evenals bij suiker in dezer voege, dat de producenten der verschillende producten zich tot vereenigingen aaneensluiten, waaraan de volkomen contrôle over

productie en verkoop gegeven wordt. De ruggegraat dezer organisaties is de regeering, die de beschikking heeft over het effectvolle middel der uitvoerlicenties en die bij machte is minimumprijzen vast te stellen.

Doch de aanwending dezer middelen, welke zonder twijfel een ingrijpen in de economische vrijheid beteekenen, zoomede de afstand van den enkeling van zijne beschikkingsvrijheid over zijne producten, leggen de regeering en de gemeenschap de verplichting op zich ook niet aan de financieele gevolgen, welke daaruit voortspruiten, te onttrekken en zekere waarborgen over te nemen. Wanneer het tot dusver, dank zij de draagkracht der cultuurmaatschappijen en dank zij de sterke financieele positie en de bereidwilligheid der banken, mogelijk is geweest den last der oorlogstijden door de schouders der particulieren te doen dragen, toch wordt het duidelijker, dat de praestatie, die verder zal verlangd worden, de kracht der particulieren te boven gaat. De draagkracht der particulieren is verschillend en bij alle bedreiging van buiten af, is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat binnen deze kolonie de sterkere van den noodtoestand der zwakkeren profiteert; deze onsympathieke daad te verhinderen is ook een deel van de taak der Cultuur-Hulpbank.

De Cultuur-Hulpbank zal allen producenten de gelegenheid bieden hun product te beleenen tegen een vasten prijs, welke zooveel mogelijk den ruim berekenden kostprijs nabij komt.

De Cultuur-Hulpbank zal derhalve beletten, dat de producenten aan de genade of ongenade der banken overgeleverd worden. Is zij in dat opzicht een correctief dier banken anderzijds kan zij voor deze instellingen zelve een groote hulp zijn, daar zij van haar de relaties, die de geheel of gedeeltelijk te bezwarend worden kan overnemen.

Bij langeren duur van den oorlog zal het risico, dat de Cultuur-Hulpbank op zich neemt, ongetwijfeld groot worden, maar waar zij dit op zich neemt met het doel bedrijf aan den gang te houden is de vervulling van dit streven — zeer zeker ook in het belang der binnenlandsche politiek — eenig geldelijk offer waard.

De regeering zal, meent schrijver, wanneer zij besluit — gelijk verwacht mag worden, — het obligo der Cultuur-Hulpbank te grandeeren, er wijs aan doen, aan de producenten-vereenigingen bepaalde eischen te stellen en het verband tusschen Cultuur-Hulpbank-producenten-vereenigingen en het licentie-bureau zoo nauw mogelijk te maken.

De Inlandsche Militie. De heer Kerkkamp waarschuwt in het *Vrijzinnig Weekblad* van 21 September j.l. tegen het in de tweede zitting van den Volksraad aanhangig maken van het regeeringsontwerp tot invoering van een Inlandsche militie. De schrijver hekelt de wijze waarop deze plannen in de regeeringskantoren zijn ontworpen.

Buiten de bevolking om, zonder overleg met enkele der meest bekwame vertrouwensmannen dier bevolking, zonder openbare bespreking met een zoo groot mogelijk aantal hoofden, leiders en voormannen van het volk zijn thans weder de nieuwe militieplannen ontworpen. Militair bureaucratisch maakwerk, dat technisch wellicht aan alle eischen voldoet, doch niet kan geven al wat een volk redelijkerwijs van het militie-instituut mag en ook moet verlangen. Zelfs een eigen landsregeering zal bij het opleggen van militaire lasten rekening hebben te houden met volkseigenaardigheden en volkswenschen, opdat er geen vervreemding ontsta tusschen volk en weermacht. Hoeveel te meer geldt dit dan niet voor een koloniale regeering, nog slechts landsregeering in wording, op het oogenblik, dat zij vermeent militaire dienstplicht te moeten invoeren.

Niets mag volgens schrijver worden nagelaten om zich den steun, de medewerking en de sympathie te verzekeren van allen, die als leiders en voorgangers van het volk geroepen zijn dit den weg te wijzen. Van hen mag verwacht worden, dat zij, zich voldoende rekenschap weten te geven van hetgeen een nationale militie op den duur voor het volksbestaan en ook voor de volksontwikkeling zal beteekenen.

Onbegrijpelijk is, dat niets in die richting is gedaan, daar men toch wist, dat met de sociale zijde van het militie-vraagstuk deugdelijk rekening behoorde te worden gehouden, aangezien zonder raadpleging van den Volksraad aan de ingezetenen geen persoonlijke militaire lasten kunnen worden opgelegd.

Na uiteengezet te hebben, dat een conflict tusschen Volksraad en Regeering inzake een nationale weermacht in binnen — en buitenland een uiterst pijnlijken indruk zou maken, stelt de bekwame schrijver de vraag of het niet zou getuigen van voorzichtig beleid, als de Regeering den regel toepaste „beter ten halve gekeerd dan ten heele gedwaald" en de indiening van het militie-ontwerp voorloopig opschortte. De gereed liggende voorstellen kunnen dan door een commissie van militaire deskundigen en vertrouwensmannen der bevolking bestudeerd en voor zooveel noodig herzien en aangevuld worden. Door tijdige publicatie en bespreking, waarbij officieele voorlichting van de zijde der Regeering niet mag ontbreken, zal dan aan veel misverstand en wantrouwen een einde gemaakt kunnen worden. Eerst daarna is de zaak rijp voor openbare behandeling in den Volksraad. Eerst dan zal die Raad met volledige kennis van zaken kunnen oordeelen en zonder voorbehoud de verantwoording kunnen en ook moeten dragen voor een advies, dat in zake de landsverdediging vrijwel een beslissend karakter zal hebben.

De afschaffing van de poenale sanctie. Onder den titel „Weifelingen" behandelt *de Locomotief* van 30 Augustus en 2 September j.l. het vraagstuk der poenale sanctie.

Nadat de staf gebroken is over den arbeid van Mr. van Blommenstein, als zijnde bureaucratisch en zonder elementaire bekendheid met de praktijk, wijst het blad op de meeningsverschillen, die ten aanzien van de oplossing van dit vraagstuk bij de regeeringsautoriteiten bestaan.

In de regeeringsmededeelingen bij het jongste Koloniaal Verslag gevoegd, wordt de handhaving van de poenale sanctie nog slechts als van tijdelijken aard beschouwd en bestemd om eerlang te verdwijnen. Om zich op het afschaffen daarvan voor te bereiden, zal den ondernemers slechts gelaten worden een overgangstijdperk, gedurende welke zij maatregelen kunnen treffen, ten doel hebbende ook zonder arbeidscontract met schriftelijken dwang, de beschikking te krijgen over voldoende werkkrachten. Dit betreft alzoo de vestiging van een arbeidsreserve door middel van kolonisatie. Het standpunt der Indische regeering was dus dit: afschaffing van de poenale sanctie is op den duur noodzakelijk: men bereide er zich op voor, en wanneer men dit met ernst blijkt te doen, dan zullen wij daarmee bij het vaststellen van het tijdstip der afschaffing rekening houden; doch laat men voorbereiding achterwege, dan zal men zich niet kunnen beroepen op onvoorbereidheid voor het vragen van nader uitstel.

De Minister van Koloniën bleek zich echter voor de planters in meer tegemoetkomenden zin te hebben uitgelaten, namelijk in dezer voege, dat er van geen afschaffing van de poenale sanctie sprake zal zijn, zoolang niet de kolonisatieproeven geslaagd mogen heeten. Voor den minister gaf dus het vaststaan van de bedrijfszekerheid den doorslag, en feitelijk nam hij daarmee het standpunt in van den vorigen Landvoogd, die zijn opvatting slechts in een anderen vorm had kenbaar gemaakt: namelijk, dat de poenale sanctie principieel uit den booze is; doch dat haar handhaving zich laat verdedigen dáár, waar een noodtoestand dit vergt.

In het door de Delische dagbladen openbaar gemaakte advies van den Directeur van Justitie (zie de wetgevende kroniek van dit nummer) is voor het eerst de afschaffing der strafbepaling in het arbeidscontract losgemaakt van de uitkomsten der kolonisatieproeven. Deze proeven moeten naar het oordeel van Mr. Scheuer geen kapstok worden, waar de poenale sanctie aan opgehangen wordt.

Deze Departementschef acht het voorts om politieke redenen niet mogelijk de poenale sanctie langer dan tot 1 Januari 1925 te behouden. Met deze verklaring is, zegt het blad, een nieuw element in het debat gebracht, een element echter, waarvan de beteekenis niet aanstonds kan worden gewogen, omdat de directeur nalaat eenige nadere aanduiding te geven omtrent den aard der politieke redenen, welke den door hem genoemden datum als uitersten termijn voor afschaffing van strafrechtelijken dwang op privaatrechtelijke overeenkomsten aanbevelen. Doelt de directeur op onze

betrekkingen tot China, welke handhaving van het koeliecontract in den huidigen vorm op den duur niet gedoogt? Of denk hij aan den toenemenden invloed der zich in de Inlandsche maatschappij vormende openbare meening, welke het niet verdraagt, dat de uitzonderingswetgeving voor een deel der Buitenbezittingen bestendigd blijft? Wij kunnen er slechts naar raden. In de aanstaande Volksraadszitting zal de directeur zich te dien aanzien wellicht nader willen verklaren.

Zijn de politieke redenen van zoo overwegende beteekenis, als zij zich ten aanzien van de „indentured labour" in Britsch-Indië lieten gelden, dan zal nader te overwegen vallen in hoeverre de regeering verplicht en in staat is om de ondernemers in de Buitenbezittingen uit het historisch gegroeide systeem van den contractarbeid naar een stelsel van vrijen arbeid over te helpen, zóó dat de bedrijfszekerheid, voorzoover de garantie daarvan buiten het eigen vermogen der ondernemers ligt, naar mogelijkheid is gewaarborgd.

Het blad meent voorts, dat, zoolang de regeering zelve zich niet nader uitspreekt, men zich zal hebben te houden aan de medeelingen, door haar in de inleiding tot het koloniaal verslag gedaan, luidens welke zij de oplossing van het kolonisatie-vraagstuk zou willen zoeken in een „geheel buiten dwingende overheidsbemoeienis staande regeling, waarbij eenerzijds de ondernemers huis en tuin tijdelijk zouden afstaan aan gewezen contractarbeiders, anderzijds deze laatsten voor het genot van hetgeen hun wordt afgestaan zich zouden verbinden, den ondernemers een wederdienst te bewijzen in den vorm van een bepaald aantal dagen behoorlijk betaalden arbeid per maand, ten behoeve van de onderneming, met dien verstande echter, dat de arbeidsplicht slechts zou rusten op het hoofd van het gezin, dat het stuk grond ten gebruike ontving en dat, zoolang deze zijn verplichtingen zou nakomen, en ook na zijn overlijden, zijn gezinsleden met behoud van het genot van den grond, geheel vrij zouden zijn, zoodat op deze wijze uit de aanvankelijk halfvrije, op den duur een geheel vrije arbeiderskolonie op de onderneming zou ontstaan . . . .".

De Locomotief juicht deze oplossing geenszins toe: de weg van een verwerpelijken naar een gewenschten toestand moet niet gaan door een anderen eveneens verwerpelijken toestand, waarbij tusschen grondgebruik en arbeidsplicht een onverbrekelijk verband is gelegd, een verband, dat op Java juist tot zooveel misbruik heeft geleid. Volgens dit stelsel zou dus de ontwikkeling van "koelie" tot "preman" door een nieuwen staat van hoorigheid gaan. Deze oplossing wordt afgekeurd.

Het lijkt niet verstandig om datgene, wat men in verband met de tijdsomstandigheden in een deel van Nederlandsch-Indië gaat afschaffen, elders in anderen vorm in te voeren.

Een ander door de regeering in overweging genomen middel

om de bedrijfszekerheid te waarborgen nl. de vestiging te bevorderen van een bevolking, waaruit arbeidskrachten getrokken kunnen worden, o. a. „door in verder afgelegen streken in het gouvernement Oostkust van Sumatra en wellicht ook in de aangrenzende gewesten Tapanoeli en Atjeh, bevloeiingswerken aan te leggen en die streken dan door verbeterde verkeersmiddelen aan het eigenlijke cultuurgebied aan te sluiten", acht de *Locomotief* een wissel op de toekomst. Meer heil wordt gezien met maatregelen, die een vrije werving zullen bevorderen. De Regeering zal dan steun moeten verleenen om de vestiging van een gezeten bevolking in de onderscheiden deelen van buitengewesten te bevorderen.

In elk geval wordt het noodig geacht, dat de vele weifelingen, die bij de Regeering nog ten aanzien van de oplossing van dit vraagstuk bestaan, plaats maken voor eenheid en flinkheid van handelen.

KRONIEK.

WETGEVENDE KRONIEK.

Uit het Staatsblad.

In het gewest Palembang zijn locale raden in het leven geroepen, soortgelijk aan den plaatselijken raad van de onderafdeeling Padang-Pandjang (Wetgevende Kroniek Augustus-nummer *Koloniale Studiën*).

De raden zijn, luidens *Staatsbladen*. Nos 350, 351 en 352, ingesteld voor de onderafdeelingen Ogan Ilir, Komering Ilir, en Lematang Ilir; de beide eerste raden bestaan geheel uit Inlanders: en in den laatsten raad zullen naast 21 Inlandsche leden, één Europeaan en één Vreemde Oosterling zitting nemen.

De ordonnantie in *Staatsblad* No. 360 spelt den schutterijen op Java een langzamen doch zekeren dood. Artikel 1 nl. bepaalt, dat van af den dag der inwerkingtreding van deze ordonnantie geen personen meer bij de schutterijen zullen worden ingelijfd, terwijl artikel 2 vaststelt, dat de schutters op den dag, waarop zij overeenkomstig de bepalingen van het Dienstplicht-besluit bij de militie worden ingelijfd, dan wel overgaan bij den landstorm, van hun schutterlijke plichten ontheven worden.

De regeling in *Staatsblad* No. 369, uitvloeisel van de wet van 15 December 1917 (Staatsblad 1918 No. 192), is door den oorlogstoestand noodig geworden. Aan den door tijdsverloop van rechtswege vervallen vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen wordt een nieuwe termijn van één jaar toegevoegd. Een bij de ordonnantie behoorende staat geeft aan voor welke vergunningen deze gunstige bepaling geldt.

Staatsblad No. 448 bevat een Koninklijk besluit, waarbij het Reglement van Orde voor de vergaderingen van den Volksraad gewijzigd is in den zin, dat het den leden vrijstaat ook de Maleische taal bij de beraadslagingen in dien raad te bezigen.

Het bij besluit van den Gouverneur-Generaal vastgestelde tweede gedeelte van de Dienstplichtregeling is opgenomen in *Staatsblad* No. 450. Het eerste gedeelte van die regeling bevindt zich in *Staatsblad* No. 179. Aan dit besluit zijn gehecht de staten, vermeldende de betrekkingen, waarvoor voor goed en waarvoor voorloopig vrijstelling van opkomst in werkelijken dienst bij den landstorm is verleend. Bij de *Staatsbladen* Nos. 530 en 548 is onderscheidenlijk geregeld de opleiding tot korporaal en onderofficier van ingelijfde bij de militie en van reserve-officier bij het leger hier te lande.

De ordonnantie in *Staatsblad* No. 572 verbiedt tijdelijk den invoer hier te lande van thee, afkomstig van buiten Nederlandsch-Indië.

Afschaffing der poenale sanctie.

De „Delicourant" van 10 Augustus j.l. bevat het advies van den Directeur van Justitie aan den Gouverneur-Generaal betreffende de voorgenomen afschaffing der poenale sanctie.

Dit advies luidt als volgt:

Ongeveer gelijktijdig met mijn aankomst fer Oostkust van Sumatra (zie mijn tot het besluit van 12 Februari j.l. No. 29 geleid hebbenden brief van 6 Februari t. v. No. 2401 a. i.) gaf de Gouverneur van dat gewest gevolg aan de hem bij het geheim schrijven van den 1sten Gouvernements-Secretaris van 5 Februari j.l. No. 80x gegeven opdracht, door aan de plantersvereenigingen de beslissing mede te deelen, dat algeheele afschaffing der straf- en dwangbepalingen geen kwestie meer is, waarover valt te redetwisten en dat het daartoe binnen weinige jaren komen moeten zal.

Het is derhalve verklaarbaar, dat de planters van mijn tijdelijk verblijf ter Sumatra's Oostkust gebruik hebben gemaakt om terzake van het vraagstuk van de afschaffing der poenale sanctie met mij van gedachten te wisselen en dat dit onderwerp op de door mij kort vóór mijn terugreis belegde vergadering met het bestuur der plantersvereenigingen mede een punt van bespreking heeft uitgemaakt.

Bij alle deze gelegenheden is mij ten duidelijkste gebleken, dat bij de planters een onjuiste voorstelling bestaat van het doel van de voor het stichten van arbeiderskolonies te verleenen Regeeringshulp. De strekking daarvan toch is geenszins, zooals de werkgevers schijnen te denken, om de uitvoering van de voorgenomen afschaffing van straf- en dwangbepalingen op te schorten, totdat die kolonies er zijn, doch alleen om de planters te steunen bij de door hun eigen belang voorgeschreven pogingen om met alle geoorloofde middelen, waarvan de kolonisatie er één kan zijn, te streven naar een voldoende arbeiderszekerheid, die na het vervallen der poenale sanctie door andere middelen dan die straf- en dwangbepalingen moeten worden gewaarborgd.

In mijne overtuiging, dat de werkgever nog niet bewust is van de gebiedende noodzakelijkheid om reeds dadelijk op afdoende wijze alles in het werk te stellen om, naast kolonisatie, waarvan de ontwikkeling slechts zeer langzaam zal plaats vinden en in ieder geval de resultaten problematiek blijven, zich ook op andere wijze arbeidszekerheid te verschaffen, ben ik door mijn reis naar Sumatra's Oostkust dan ook versterkt. En hun afwachtende houding is den planters tot zekere hoogte niet euvel te duiden, aangezien vóór de hierbovenbedoelde mededeeling van den Gouverneur niets hun wees op de mogelijkheid, dat de poenale sanctie zou worden afgeschaft, voor dat de kolonisatieproeven geslaagd zouden zijn.

De planters konden dus meenen, dat het nemen van die kolonisatieproeven voorloopig het eenige was, wat van hen verlangd werd, en het is van hun standpunt volkomen begrijpelijk, dat dit middel, om de zaak op de lange baan te schuiven, gretig door hen werd aanvaard. Zooals een der voornaamste werkgevers ter Oostkust van Sumatra zich tegenover mij in een onbewaakt oogenblik liet ontvallen, doelende op de kolonisatieplannen, sprak het van zelf, dat zij gebruik maakten van den kapstok, welken de Regeering hun aanbood.

Wat nu, naar mijn meening, verder behoort te geschieden — hoezeer daarover mijn advies niet in de eerste plaats is gevraagd, zijn er omstandigheden, die mij

nopen de zaak wederom te berde te brengen — moge Uwe Excellentie hierop ontvouwd vinden.

Nog altijd ben ik van meening, dat het verreweg het beste zou zijn en voor de Regeering het eenvoudigst zonder meer de poenale sanctie met ingang van bijv. Januari 1925 — om bij den laatst genoemden termijn van 7 jaren te blijven — geheel af te schaffen, en het aan de planters over te laten zelf te bedenken, welke maatregelen noodig zijn om den overgang binnen den bepaalden termijn tot vrijen arbeid voor te bereiden. Indien de Regeering harerzijds de meest onbekrompen hulp belooft en verleent bij het nemen dier maatregelen, dan heeft zij m. i. genoeg gedaan en weet zij tevens zeker, dat geen maatregelen worden genomen, die van geen of slechts problematisch nut zullen blijken. Ik houd het toch volstrekt niet voor uitgesloten, dat de ondernemers, vernemende, dat de kolonisatieproeven niet tot uitstel der zaak kunnen leiden, die geheel zullen staken.

Ik wil intusschen op deze oplossing niet meer aandringen, nu daartegen zoovele bezwaren bij den Raad van Indië bestaan en ik ook niet wiskundig zeker kan aantoonen, dat de aangegeven datum zonder bezwaar kan worden aangenomen. Ik kan ten deze enkel zeggen, dat ik overtuigd ben, dat het om politieke redenen niet mogelijk zal zijn de afschaffing langer uit te stellen, ongeacht of daartegen al dan niet bezwaren bestaan en dus om die reden die datum veilig kan worden aangenomen. Ook langs den weg door den Raad van Indië aangegeven, is het doel—ik erken dit gereedelijk—zeer zeker te bereiken, mits hij zonder dralen wordt ingeslagen.

Hoofdzaak is, dat de planters inzien, dat het ernst wordt en dat zij van stonde af aan beginnen moeten met de voorbereidingen te treffen, die de geleidelijke vervanging van de koelies, werkende onder de poenale sanctie, door vrij volk vergemakkelijken kunnen.

Welke de reeks elkaar spoedig opvolgende partieele maatregelen zal moeten zijn, die tot het einddoel: de algeheele afschaffing der poenale sanctie, moet leiden, zal Uwe Excellentie kunnen ontwaren in de in afschrift hierbij aangeboden nota, gedagteekend 18 Mei 1918, van den Chef van den dienst der Arbeidsinspectie, die tegelijk met mij zich op dienstreis ter Sumatra's Oostkust bevond.

Met de in de gemelde nota gegeven beschouwingen en conclusie kan ik mij geheel vereenigen.

Op de hierboven bedoelde vergadering met de plantersvereenigingen is mij gebleken, dat er geene overwegende bezwaren werden aangevoerd tegen de afschaffing over 4 jaar van de straf- en dwangbepalingen met betrekking tot de reëngagementscontracten van Inlanders; niettemin meenden de planters hunne meening te dier zake eerst te kunnen vaststellen, nadat zij daaromtrent onderling overleg zouden hebben gepleegd.

Ik vrees echter, dat belanghebbenden, zonder ingrijpen van de Regeering, het nemen van een beslissing als gevolg van het overleg, waarvan zoo juist sprake was, slepende zullen houden.

Mitsdien heb ik de eer Uwer Excellentie in overweging te geven in beginsel te bepalen:

a. dat over 4 jaren de bij de artikelen 9, 10, 19, 22 en 23 der Koelieordonnantie Sumatra's Oostkust (Staatsblad 1915 No. 421) vastgestelde bepalingen betreffende strafbedreiging tegen inbreuk op de werkovereenkomsten van de zijde

der werklieden en tegen weigering om den verplichten arbeid te verrichten, alsmede betreffende de terugbrenging met den sterken arm van werklieden naar de onderneming buiten werking worden gesteld voor de reëngagementscontracten van Inlanders (mannen, vrouwen en ambachtslieden) voor het geheele gewest;

b. dat na afloop van de eerste 2 jaren van het onder *a* bedoeld tijdvak reëngagementscontracten met Inlanders (mannen, vrouwen en ambachtslieden) in het geheele gewest slechts mogen worden gesloten voor den duur van ten hoogste 12 maanden;

c. dat na afloop van het onder *a* bedoeld tijdvakimmigratiecontracten van alle categorieën van werklieden slechts mogen worden gesloten voor den duur van ten hoogste twee jaren,

en den Gouverneur van Sumatra's Oostkust te doen uitnoodigen om te berichten of — en zoo ja, in hoever — bij de planters bezwaar bestaat tegen de uitvoering van de zooeven voorgestelde maatregelen. Voor het inbrengen der bezwaren ware een termijn te laten van ten hoogste zes maanden, die mij lang genoeg voorkomt om de zaak à tête reposée te overwegen en niet zoo lang, dat de afschaffing der poenale sanctie daardoor aanmerkelijk zou kunnen worden vertraagd.

Met een enkel woord moet ik hier nog verklaren, waarom ik, zonder het Gouverneurs-advies, bij den brief van den 1sten Gouvernements-Secretaris van 5 Februari j.l. No. 80x gevraagd, af te wachten, de zaak wederom voorbreng. Zooals ik reeds aanteekende is het, welken weg men ook kiest, hoofdzaak, dat de planters inzien, dat het der Regeering ernst is en daarvoor is noodig, dat geenerlei onzekerheid omtrent de plannen der Regeering bestaat, althans wat de hoofdzaak betreft.

Dit is thans nog geenszins bereikt. Na de mededeeling van den Gouverneur, dat het tot de algeheele afschaffing der poenale sanctie binnen weinige jaren moet komen, is door den heer Lulofs met de planters besproken na hoeveel jaren middels de kolonisatie tot afschaffing der poenale sanctie zou kunnen worden overgegaan. Men is aan het loven en bieden gegaan en het eind van de onderhandelingen deelde die hoofdambtenaar mij onlangs mede. Over twaalf jaren zou dan de poenale sanctie kunnen worden afgeschaft.

Dat de heer Lulofs zich tot die onderhandelingen heeft geleend, mag hem niet worden verweten, want de kolonisatie als een zaak op zichzelf los van de poenale sanctie te behandelen is niet mogelijk en de poenale sanctie bespreken zonder het cardinale punt, wanneer zij zal moeten verdwijnen, te beoordeelen is al even ondoenlijk. Het gevolg is echter, dat men in Deli nog steeds in het onzekere is wat de Regeering wil en zeker allerminst begrijpt, dat men zich van stonde aan op het verdwijnen in een naaste toekomst van de poenale sanctie heeft voor te bereiden.

Daarom breng ik de zaak thans bij Uwe Excellentie voor een voorloopige beslissing voor. Indien de voorstellen van den heer Van Lier, die ik tot de mijne maak, aan de planters worden voorgelegd als dàtgene, wat de Regeering noodig acht en waaraan zij behoudens wijzigingen van ondergeschikt belang als een gevolg van eventueele houtsnijdende tegenargumenten, zal vasthouden, dan weten zij, waaraan zij toe zijn en twijfel ik niet, of zij zullen zonder verder tijd te verliezen een aanvang maken met de maatregelen, die ter voorbereiding van den overgang tot vrijen arbeid noodig zijn, hetzij door al dadelijk te beginnen met vrije koelies te werven, hetzij door althans arbeidswoningen bij te bouwen en wat verder noodig zal zijn om tot arbeidersnederzettingen in het gewest te komen.

Ten slotte teeken ik hierbij nog aan, dat de kennisneming van den „Open brief aan de Commissie der Tweede Kamer, belast met het uitbrengen van een rapport omtrent de ddo. 25 Maart 1916 overgelegde bescheiden terzake van het ontwerp „koelieordonnantie van Mr. A. F. van Blommestein" door J. S. C. Kasteleyn, mij geen aanleiding tot verdere beschouwingen heeft gegeven, vermits de schrijver blijkbaar nog van het overwonnen standpunt uitgaat, dat de poenale sanctie voorshands gehandhaafd kan blijven.

Arbeidstoestanden en arbeidsregeling ter Oostkust van ondernemers-standpunt beschouwd.

Open brief aan de Commissie der Tweede Kamer, belast met het uitbrengen van een rapport omtrent de ddo. 15 Maart overgelegde bescheiden terzake van het ontwerp-koelie-ordonnantie van Mr. A. F. van Blommestein, door J. S. C. Kasteleijn.

De besturen van het „Informatiebureau voor de Tabakscultuur ter Oostkust van Sumatra" te Amsterdam en van de „Internationale Vereeniging voor de Rubbercultuur in Nederlandsch-Indië" te 's Gravenhage hebben naar aanleiding van een brochure van Mr. A. F. van Blommestein „De nieuwe Koelie-ordonnantie voor de Oostkust van Sumatra" den heer Kasteleijn verzocht, de arbeidstoestanden ter Oostkust in het juiste licht te stellen.

De schr. begint met het uitgangspunt van Mr. v. Bl. te bestrijden. Dit uitgangspunt is de in 1877 door de Tweede Kamer aanvaarde conclusie om contractbreuk voor inlanders niet langer strafbaar te stellen, behoudens de verplichting der Regeering om de rechtsverhouding tusschen de werkgevers en van elders aangevoerde arbeiders bij afzonderlijke verordening te regelen. Dit laatste voorbehoud nu acht Mr. v. Bl. als afwijking van het algemeene beginsel in zich te sluiten, dat het slechts mag gelden voor een bepaalden tijd of in zoodanig beperkte en telkens meer te beperken mate, dat hierdoor een sterke drang wordt uitgeoefend op het doen verdwijnen van de reden, waarom de afwijking is toegelaten.

Tegenover deze uitspraak stelt de heer K. gevallen als de bepalingen tegen desertie bij militairen en schepelingen, waarbij toch geen sterke drang wordt uitgeoefend op het doen verdwijnen van de reden der afwijking. Bij de eerste invoering van de ordonnantie dacht men hoogstwaarschijnlijk niet aan kolonisatie en zeker niet aan die van Javanen; men kan thans wel anders over de wenschelijkheid van de wegneming van de reden voor de poenale sanctie denken, maar de werkgevers er geen verwijt van maken, dat zij zich daarop niet hebben toegelegd. Het votum van de Tweede Kamer bracht dat verlangen, zoo het toen al bestaan heeft, niet tot uitdrukking.

Een tweede bezwaar van Mr. van Bl. tegen de koelie-ordonnantie is, dat waar het contract niets bevat, waarom de naleving ervan in tegenstelling met andere overeenkomsten poenaal gesanctionneerd moest worden, deze poenale sanctie er aan is gehecht ongeacht de omstandigheden, waaronder het wordt aangegaan, dus even goed voor contracten met nieuwe immigranten, als voor reëngagementen. De heer K. stelt daartegen over, dat het Kamerbesluit deze opvatting niet steunt. De omstandigheden — een land zonder inheemsche bevolking met een van elders aan-

gevoerden arbeider — maakten het contract noodig; de arbeider, die plotseling zijn dienst verlaat, is niet onmiddellijk door een ander te vervangen; zijn vervanger moet van Java of uit China komen. Dit motief geldt thans nog; dit is een gevolg van de snelle uitbreiding van de cultures ter Oostkust en de daaraan gepaard gaande behoefte aan arbeiders, wier aantal van 14.000 in 1876 tot ruim 200.000 van thans steeg. De inheemsche bevolking is ook wel toegenomen met eenige honderdduizenden, maar haar welvaart nam tengevolge der Europeesche cultures tegelijk zóó toe, dat zij nog geen surplus oplevert, dat in het groot-landbouwbedrijf werk zocht.

Thans wenscht men, dat op Sumatra's Oostkust meer aan kolonisatie zal worden gedaan, ten einde een vrije bevolking te krijgen, die haar onderhoud gedeeltelijk put uit werk op de ondernemingen. Daarvoor zouden de planters gedeelten van hun ontgonnen terreinen moeten afstaan, hun bedrijf inkrimpen, millioenen voor het bevolken ervan uitgeven. Echter, is het billijk dàt van de planters te vragen? vraagt de heer K. Het votum van de Tweede Kamer bij de totstandkoming der ordonnantie sloot dit niet in zich; dit votum is verantwoordelijk voor den bestaanden toestand en de Regeering zal daarmede billijkheidshalve rekening moeten houden.

Afstappende van de beide wettelijke bezwaren, tegen de ordonnantie ingebracht, zegt de heer K.: de reden, dat men de koelie-ordonnantie wil laten vervallen, is niet gelegen in den feitelijken toestand van de daaronder werkende arbeiders, maar in het feit, dat zij door straf- en dwangbepalingen gedwongen kunnen worden een vrijwillig aanvaarde arbeidsovereenkomst na te leven, hetgeen, volgens sommigen, in strijd zou zijn met onze opvattingen van de rechten van den mensch. Om daar een eind aan te maken, om de ondernemingen van vrije arbeiders te voorzien, wil men tot kolonisatie dwingen, wat men meent te kunnen bereiken met behulp van de door Mr. van Bl. ontworpen ordonnantie.

De heer K. betwijfelt, of dit mogelijk zal zijn, op grond van den aard van de immigranten en op grond van het feit, dat in geen enkele vreemde kolonie, waar men op den arbeid van ingevoerde werkkrachten is aangewezen, de vrije arbeid aldus geregeld is.

Waarom handhaaft de Indische Regeering de poenale sanctie voor de buitenbezittingen? vraagt de heer K. en hij antwoordt, omdat zonder deze geen redelijke nakoming van de arbeidsovereenkomst te verwachten is van de geïmmigreerde arbeiders en dezen er allerminst onder gebukt gaan. Eerst wanneer practisch bewezen is, dat er ook andere middelen zijn, die dergelijke lieden in een land zonder arbeidsmarkt tot het behoorlijk naleven van hun overeenkomst bewegen, kunnen de straf- en dwangbepalingen worden afgeschaft; maar tot zoolang is de handhaving ervan in het belang van beide partijen. De werking ervan is preventief. Dat zij ook niet als een zware druk door de immigranten gevoeld worden, leidt de heer K. af uit het feit, dat de overgroote meerderheid na afloop van hun eerste contract een nieuwe verbintenis aangaat en uit het feit, dat van de naar Java teruggezondenen de meesten na eenigen tijd weer naar Deli terugkeeren of voor elders een contract sluiten. De beperking van de persoonlijke vrijheid is in het belang van den immigrant en in dat van de gemeenschap, omdat het daardoor mogelijk geweest is aan honderdduizenden een goed bestaan te verschaffen, jaarlijks aanzienlijke baten [in de schatkist te brengen en een geheel

gewest in cultuur te brengen, dat terecht voor andere als voorbeeld mag gelden. Zou de koelieordonnantie leiden tot het in reusachtige hoeveelheden kweeken van onvrijen in de Buitenbezittingen, dan zou de heer K. dat als een gunstig resultaat beschouwen, omdat deze, dikwerf uit ellende geïmmigreerden, daar beter gevoed, gehuisvest en verzorgd zullen zijn; men vergelijke slechts het sterftecijfer voor de ondernemingen in Deli: 9 $^{7}/_{8}$ p. mille met dat van Java: 38 p. mille.

Door de poenale sanctie is de ontginning van de Buitenbezittingen mogelijk geweest; deze onbenut aan de wereldgemeenschap te onttrekken zou bovendien een politiek gevaar opleveren.

In hoofdstuk II vergelijkt de schr. de arbeidswetgeving in Engelsche koloniën, voornl. de F. M. S., met onze koelieordonnantie. Hij betoogt, dat afschaffing van de „emigratie onder contract" een zuiver politieke oorzaak heeft; de ontwikkelde inlanders vinden, dat deze hen kleineert in de oogen van de overige inwoners van het Britsche rijk. Praktische bezwaren tegen het stelsel worden op den voorgrond gesteld. Ten behoeve van de schaarsbevolkte Britsche koloniën, waarheen Britsch-Indiërs onder contract emigreeren, overweegt men thans een andere regeling; men wil o. a. den naam veranderen, maar de verplichting tot nakoming van de aangegane verbintenis handhaven. In de F. M. S. bestaat sedert 1914 een regeling, waarbij de werknemer de overeenkomst met een termijn van een maand kan opzeggen; gedurende die maand staat hij echter onder poenale sanctie. Men spreekt daar niet meer van „indentured labour", maar van „agreement"; voor een reeks van verzuimen, desertie en dergelijke, zijn in dit agreement vrijheidsstraffen vastgesteld. Onder aanhaling van een verslag van Mr. H. J. Bool over de arbeidstoestanden in de F. M. S. wordt betoogd, dat het agreement in veel opzichten tot ongewenschte, voor den arbeider nadeelige toestanden voert. Onze wetgeving is meer in het voordeel van den werknemer, zoo betoogt de heer K., dan de Engelsche, welke tot exploitatie van de koelies door inlandsche ronselaars leidt. De losse band tusschen werknemer en werkgever heeft ten gevolge, dat de eerste weinig sedentair is, terwijl onze koelie-ordonnantie juist het blijven van de koelie op de onderneming, waar hij eenmaal te werk gesteld werd, in de hand werkt. Heeft men een koelie in zijn dienst zien oud worden, dan voelt men wel, dat het niet aangaat hem eenvoudig te ontslaan, als hij zijn loon niet meer waard is; vele Delische maatschappijen hebben met het oog daarop pensioenfondsen opgericht en andere voorzieningen in denzelfden geest getroffen. Ook de hygiënische toestanden zijn met het blijven van koelies bij eenzelfden werkgever gebaat.

In het derde hoofdstuk wordt betoogd, dat de afwezigheid van een zelfstandig gevestigde arbeidersbevolking niet juist aan de planters te wijten is. In de eerste plaats worden eenige cijfers van Mr. van Bl. aan kritiek onderworpen. Deze had medegedeeld, dat rond 84.000 Inlandsche gewezen contractkoelies Sumatra's Oostkust weer verlaten hadden in de periode 1906-1915. De juistheid van dit cijfer wordt betwist. De koeliebevolking nam in de periode 1905 t/m 1913 met 93.161 contractanten toe, of gemiddeld 10.350 per jaar; terwijl er gemiddeld 15.000 immigreerden; laat men vermindering door andere oorzaken buiten beschouwing, dan kan die door terugkeer naar Java nog niet het door Mr. v.B. opgegeven cijfer bedragen hebben. De fout zou hierin zitten, dat de getallen van Mr. v.B. alle uit Belawan vertrokken Inlanders omvatten, ook nieuwe contractarbeiders, via die haven naar Tamiang en Asahan overgebracht. Tegenover het cijfer van

Mr. van Bl. over 1910/11, van 27.627 vertrokken ex-contractanten, wordt een door Mr. Buffart aan de rapporten der wervingscommissarissen ontleend cijfer van 6075 gesteld.

Uit verslagen van de arbeidsinspectie en plantersvereenigingen worden de voldende cijfers bijeen verzameld:

Aantal jaarlijks naar Java teruggekeerde oud-contractanten	
1909	3176
1910	3109
1911	2916
1912	2312
1913	3301
1914	6097
1015	5724

De cijfers bedragen dus rond 3000 per jaar; in 1914 en 1915 ongeveer het dubbele, in verband met inkrimping van het bedrijf wegens den oorlog op sommige ondernemingen. Blijkt hieruit reeds, dat Mr v. Bl. een te hoog cijfer noemde, er komt nog bij, dat het aantal teruggekeerden eigelijk nog verminderd moet worden met een aantal, dat zich op Java opnieuw laat aanwerven als contractkoelie. Volgens cijfers der plantersvereenigingen zouden van 2058 contractanten, in April 1915 t/m Maart 1916 door de D.P.V. teruggezonden, 933 het voornemen te kennen hebben gegeven terug te willen komen naar Deli; van de door de AVROS teruggezondenen wordt het aantal opnieuw contracteerenden op 80 % geschat.

Wordt dus de juistheid van de cijfers van Mr. v.B. betwist, ook de daaruit getrokken slotsom wordt aangevallen en erop gewezen, dat inlandsche arbeiders na afloop van het contract gemakkelijk op de Oostkust als vrije arbeider werk kunnen vinden op ondernemingen, en in de steden of wel zich in de kampongs kunnen vestigen. Mr. van Bl. heeft zelf erkend, dat de planters meer en meer oud-contractanten als vrije arbeiders aannemen. Dat nog geen inlandsche arbeiders-bevolking op de perceelen is ontstaan, mag niet aan de planters verweten worden. De sterke uitbreiding der cultures maakt nog steeds nieuwen aanvoer van nieuwe arbeidskrachten noodzakelijk; tegenover de meening van Mr. v. B. die in 1911 schreef, dat er voldoende arbeiders waren, wier aantal gemakkelijk op sterkte te houden zou zijn, stelt de heer K. het cijfer van 161.000 Javanen en Chineezen, sedert dat jaar tot Juli 1916 ingevoerd.

Deze cijfers bewijzen, dat de noodstand, welke in 1879 reden was tot het strafbaarstellen van contractbreuk, nog altijd bestaat.

Zoolang er in de streek, waar de ondernemingen liggen, geen arbeidersbevolking aanwezig is, waaruit openkomende plaatsen dadelijk aangevuld kunnen worden, is de planter er niet zeker van, dat hij de voor zijn bedrijf benoodigde werkkrachten zal krijgen, tenzij bij een stelsel als van de bestaande koelie-ordonnantie.

Deze heeft de planter noodig als waarborg, dat onder het werk niet een plotseling tekort aan arbeiders zal optreden. Meer dan de groote kosten van aanwerving en aanvoer is dit het motief van de planters voor de poenale sanctie. Het zorgeloos karakter van de Javanen maakt, dat zij zonder zulk een drang hun verplichtingen niet nakomen. Er zijn onder hen ook wel, die dien drang niet

van noode hebben, maar dat zijn juist de lieden, die nooit met de poenale sanctie in aanraking komen. Velen van hen behooren meer tot de „skilled labour", zijn b.v. schuurbouwers en tabaksstapelaars, en voelen niets voor het zelf bewerken van een stukje grond. Of er poenale sanctie staat in een contract, is hun onverschillig, als zij maar voorschot krijgen. In de bijlagen is een voorbeeld beschreven, waarin een aantal Javanen, die men als vrije arbeiders op de onderneming wilde behouden en in staat stelde zelf rijst en tabak te planten, in navolging van het in de Vorstenlanden geldend stelsel, verzochten om weer contract te mogen teekenen om het voorschot in handen te krijgen. Van de 47 man bleken er 26 nooit op Java in sawahs gewerkt te hebben.

Volgens den heer K. is het opnemen van voorschot voor den Javaan de eenige wijze om iets over te sparen. Telkens als zij opnieuw contracteeren ontvangen zij voorschot, waarvoor zij dan kleedingstukken, huisraad enz. aanschaffen, dat door korting op hun loon — als het ware een gedwongen sparen — wordt afgelost. Zou dit stelsel worden afgeschaft, dan zou de Javaan zeker niet meer renteloos voorschot kunnen krijgen en in handen van woekeraars vallen.

De schr. wijst dan op het belang ervan, ook tegenover het buitenland, dat Nederland als koloniale mogendheid de onontgonnen streken ontwikkelt. Deze verschaffen daarbij een goed bestaan aan honderdduizenden inlanders, al gaat daarmede een tijdelijke beperking van hun vrijheid gepaard. Was er in de praktijk iets van een verlangen als vrije arbeider te werken gebleken, toen daarvoor in ruime mate gelegenheid geboden werd, dan zou er aanleiding zijn voor een geleidelijke opheffing van de poenale sanctie, omdat men dan met meer zekerheid dan thans zou kunnen verwachten, dat zij, die als vrije arbeiders verlangen te blijven werken, ook zonder den drang der koelie-ordonnantie hun verplichtingen zouden nakomen.

In hoofdstuk IV wordt dan art. 24 (2) van de nieuwe koelie-ordonnantie besproken. Dit artikel laat een opheffing van de poenale sanctie toe, desgewenscht langs verschillende wegen van geleidelijkheid. Van deze bepaling verwacht Mr. van Blommestein geen heil, want, zegt hij, de planters zullen doorgaan kunstmatig de vestiging van oud-contractanten tegen te gaan om maar te kunnen zeggen, dat de omstandigheden geen wijziging in de wetgeving toelaten. Zelfs als de goedgezinden voor kolonisatie zouden willen zorgen, zou dit hun niet baten, omdat de nog met contractanten werkende ondernemingen trachten zouden de vrije arbeiders te ronselen. De heer K. merkt daartegenover op, dat, als de contractanten het contract als een knellenden band voelden, juist het omgekeerde gebeuren zou en de lieden, voor wie het contract geëindigd was, naar die kolonies zouden moeten stroomen.

Om het ruïneus gevolg van art. 24 (2) te voorkomen, wil Mr. v. Bl. slechts eenmaal het sluiten van een reëngagementscontract toelaten. De heer K. vreest, dat dan de lieden, die niet meer hercontracteeren mogen, zich op kosten van de planters naar Java zullen doen terug zenden, om daar zich opnieuw te laten aanwerven, wat tot hoogere kosten voert voor den werkgever. Gelukkig is art. 24 (2) nog niet tot uitvoering gekomen. Het noopt de planters alle medewerking te verleenen tot het slagen van kolonisatie. Verder kan de Regeering ook niet gaan: wilde zij thans reeds de poenale sanctie afschaffen, dan zou zij de verantwoordelijkheid dragen, wanneer achter af kolonisatie niet mogelijk bleek en de ondernemingen daarvan de nadeelen zouden ondervinden.

Uitvoerig wordt dan gewezen op de tegenspraak in het betoog van Mr. v. Bl., die contractarbeid met slavenarbeid vergelijkt en het doet voorkomen, dat de contractanten reikhalzend naar hun vrijheid uitzien, terwijl hij later zelf zegt te verwachten, dat zoolang er ondernemingen zijn, die met contractanten arbeiden, er gevaar bestaat, dat kolonisten zich daar weder onder contract zullen laten aanwerven. De heer K. leidt daaruit af, dat Mr. v. Bl. den Javaan als een onnadenkend wezen beschouwt; dat de inlander zijn vrijheid als kolonist slechts matig op prijs zal stellen en dat hij zijn leven als contractkoelie niet zoo ondragelijk vindt.

Trouwens, Mr. v. Bl. heeft erkend, dat de planters geheel vrijwillig veel verbeteringen hebben aangebracht en werkelijk trachten 't hun koelies senang te maken, hen zoo aan hun onderneming te binden, wat hun dan ook wel gelukt. Bij een groote maatschappij waren de koelies gemiddeld acht jaar op de ondernemingen. Nu onder de aandacht der werkgevers gebracht is, dat de gelegenheid tot vestiging ook een middel zou kunnen zijn hun koelies aan de ondernemingen te binden, is het hun wel begrepen eigenbelang, dit middel niet onbeproefd te laten. Dat op werkprestatie van zulke kolonisten voor de onderneming gerekend zal kunnen worden, willen de belanghebbenden echter eerst proefondervindelijk aangetoond zien. In Suriname heeft men de ervaring opgedaan, dat de Britsch-Indiër beter geschikt is voor kolonist dan de Javaan, voornl. tengevolge van zijn spaarzin. Terwijl in Suriname het gouvernement op zeer aannemelijke voorwaarden grond beschikbaar stelt voor contractanten, die zich er als kolonist willen vestigen, hebben van de 6784 Javaansche contractanten, sedert het inwerkingtreden van deze regeling, slechts 222 van de geboden gelegenheid gebruik gemaakt, terwijl (ook percentsgewijs) veel meer Britsch-Indiërs zich in Suriname blijvend gevestigd hebben. Uit deze cijfers wordt afgeleid, dat van de soort van Javanen, waaruit de contractanten voortkomen, de groote meerderheid verkiest als contractant te blijven werken, ook al wordt hun gelegenheid tot vestiging geboden.

Toen men in Deli over kolonisatie begon te denken, begreep men, dat er meer vrouwen moesten worden ingevoerd, en dat het gehalte van de contractanten moest verbeterd worden. Dit bereikt men door de vrije werving, zooals die in Deli reeds voor de Chineesche immigratie geldt. Arbeiders, die eenige jaren in Deli zijn werkzaam geweest, keeren naar hun land terug om daar hun dorpsgenooten in te lichten en over te halen met hen te emigreeren. Het einddoel van deze werving is zooveel mogelijk families met kinderen te trekken, die zonder contract naar Deli komen en eerst daar het contract teekenen. De ordonnantie was hierop eerst niet ingericht, maar door overleg met de Regeering en arbeidsinspectie zijn de bezwaren uit den weg geruimd. Aldus immigreerden voor de Deli Planters Vereeniging:

Jaar	Gecontr. op Java	Meegebrachte familie	
		gecontr. in Deli	zonder contract
1912—1913	4386	47	—
1913—1914	1032	226	1793
1914—1915	471	78	771
1915—1916	—	337	1152

Ook de AVROS is sedert Mei 1916 met eigen vrije werving begonnen. In 1916 emigreerden volgens vrije werving 2336 contractanten, 2118 familieleden medebrengend.

Men tracht zooveel mogelijk het contact tusschen de immigranten en hun families op Java levendig te houden, bij geldzendingen te helpen e.d.

Uit dergelijke door vrije werving verkregen immigranten zal men beter kolonisten kunnen vormen, dan uit die van de beroepswerving.

Sedert 1904, toen Mr. Rhemrev een onderzoek naar de arbeidstoestanden op Sumatra's Oostkust instelde, won de gedachte veld aldaar Javanen-kolonisatie te beproeven. In 1911 werd op een vergadering van de Deli Planters Vereeniging een motie aangenomen, inhoudende, dat zij het stichten van Javanen-kolonies den besten weg achtte tot het verkrijgen van eene inheemsche arbeidersbevolking.

Eind 1916 werd in overleg met den gouverneur besloten een commissie voor kolonisatie in te stellen, aan welke men gaarne een ambtenaar toegevoegd zag, die op de hoogte is van Javaansche toestanden, welke commissie eenigen tijd geleden in werking trad. In 1917 moeten ongeveer 2000 oud-contractanten van de gelegenheid tot vestiging gebruik hebben gemaakt. Het aantal vrije arbeiders steeg van 10.735 in 1911 tot 27000 in 1914; dit zijn echter in hoofdzaak niet-Javanen; zij zijn te beschouwen als een langs natuurlijken weg zich ontwikkelende, vrije arbeidersstand. Terloops wordt ook van een kolonisatieproef op een onderneming in de Lampongs melding gemaakt. Bovendien is in de bijlagen verzameld, wat in de jaarverslagen der plantersvereeniging over kolonisatie voorkomt. Uit dat alles wordt afgeleid, dat er wel degelijk moeite wordt gedaan om tot kolonisatie te komen.

Vervolgens wordt er nog op gewezen, dat het noodzakelijk gebleken is de koelie-ordonnantie ook op de uitvoering van openbare werken toepasselijk te verklaren. De gemeente Medan kan voor haar diensten niet voldoende vrije arbeiders krijgen; de dienst der locale werken deed eenzelfde ervaring op.

Ten slotte de klacht van Mr. v. Bl., dat het handhaven van de koelie-ordonnantie het openen van nieuwe ondernemingen op de Buitenbezittingen zal tengevolge hebben en daardoor weer meer inlandsche „ontwortelden" zal doen ontstaan. De hr. K. stelt daar tegenover zijn meening, dat de contractanten op Java reeds ontwortelden waren, die juist op de ondernemingen tot een rustig en ordelijk bestaan komen.

Ook heeft Mr. v. Bl. er op gewezen, dat de koelie-ordonnantie een agitatiemiddel zou kunnen worden in de inlandsche wereld. De hr. K. meent, dat als men in Deli er maar voor zorgt, dat de contractanten in levendig contact blijven met hun achtergelaten betrekkingen, waaruit deze kunnen zien, dat zij goed af zijn, dit agitatiemiddel elken grond zal missen, al zullen politieke geestdrijvers het wel eens te baat nemen.

In het laatste hoofdstuk bespreekt de heer K. de wijze, waarop Mr. v. Bl. gedacht had de afschaffing te kunnen doorvoeren. De heer K. wijst erop, dat ingrijpen van den wetgever niet kan bereiken, dat de gewezen contractanten zich als kolonisten willen vestigen; en van deze wil hangt het welslagen toch ten slotte af. Mr. v. B. had gezegd, dat de Regeering geen overleg zou moeten plegen met de planters, ten einde bij een eventueel mislukken van de kolonisatie niet mede verantwoordelijk te worden gesteld. De hr. K. wenscht daarentegen samenwerking

tusschen planters en regeering. Met cijfers wordt vervolgens betoogd, hoe moeilijk het zal zijn een bevolking van kolonisten op de sterkte te houden, welke de thans in exploitatie zijnde aanplantingen vereischen. Verder wordt op de tegenstelling met Java gewezen: daar heeft de aanwezigheid van een overvloedige bevolking tot het ontstaan van cultuurondernemingen geleid; in Deli zou de aanwezigheid van cultuurondernemingen gedwongen tot een overvloedige bevolking moeten leiden. Schr. acht dit niet, mogelijk, omdat het cultuurgebied ongeschikt is voor sawahs. Daarmede zijn proeven genomen, waaraan tonnen zijn ten koste gelegd, echter zonder resultaat. Cultuur op droge gronden kan niet tot den gewenschten uitslag leiden. Schr. acht dan ook alleen arbeiderskolonies mogelijk, waarbij op de ondernemingen kampongs gesticht worden voor vrije arbeiders, met eigen woningen en erven. Met zulk een stelsel zijn de ondernemingen eerst geholpen, wanneer die vrije arbeiders huis en erf zoozeer op prijs stellen, dat zij terwille daarvan geregeld op de onderneming komen werken. De moeilijkheden van een dergelijke kolonisatie worden volgens schr. door Mr. v. Bl. onderschat. Schr. stelt ze nog eens even in het licht. Er zullen groote stukken grond, in totaal wellicht 400.000 bouws, moeten worden afgestaan; er zullen meer menschen op de ondernemingen moeten zijn, die door invoer van Java verkregen en op sterkte gehouden moeten worden; de afstand van grond zou meerdere ondernemingen nopen haar bedrijf in te krimpen. De rechten van den Javaan op den grond moeten geregeld worden: de afstand van den grond is verder in strijd met de concessievoorwaarden. Vóór de planters zich de hiermede samenhangende opofferingen willen getroosten en de bezwaren uit den weg worden geruimd, willen zij de zekerheid hebben, dat het stelsel tot het beoogde doel — geregelde voorziening in hun behoefte aan werkkrachten — leidt. Dat moet eerst door proeven worden uitgemaakt.

Aan het eind komt de schr. in een slotwoord nog op enkele punten terug. Hij gelooft te hebben aangetoond, dat het vraagstuk der kolonisatie een moeilijk probleem is, waarvan de oplossing niet zoo eenvoudig is als Mr. v. Bl. meent, en dat door de Indische Regeering en de planters ernstig naar een goede oplossing ervoor gezocht wordt. Hij wijst erop, dat Mr. v. Bl. zoo goed als geen practische ervaring van de moeilijkheden heeft; de arbeidsinspectie wel, en deze heeft de poenale sanctie gehandhaafd. Thans zijn ernstige proefnemingen met kolonisatie begonnen; men moet de uitkomsten daarvan eerst afwachten. Daarbij moet het goede, door dezen maatregel verkregen, behouden blijven; de schr. noemt Deli een modelkolonie en zegt, dat de schitterende ontwikkeling ervan er veel toe bijgedragen heeft den naam van Nederland als koloniale mogendheid hoog te houden. In het algemeen Nederlandsch belang noemt schr. het gebiedend noodzakelijk, dat de buitenbezittingen verder ontwikkeld worden; daardoor toonen wij dat bezit waard te zijn. Wij moeten daarbij de wetten zoo maken, dat ook andere nationaliteiten er haar voordeel in zien onder onze leiding eraan mede te werken onze koloniën tot bloei te brengen. Geen mooier voorbeeld is daarvan aan te halen, dan Sumatra's Oostkust, waar in ruim een halve eeuw de oorspronkelijk dun gezaaide en armoedige bevolking met eenige honderdduizenden vermeerderd werd en het met oerbosch bedekte land in een cultuurgebied herschapen is. Dit is in de eerste plaats aan de arbeidszekerheid, door de koelie-ordonnantie verkregen, te danken. Deli heeft zoodoende den weg aangewezen, bij de ontwikkeling der Buitenbezittingen te volgen.

Daarbij zijn fouten aan het licht gekomen, welke in het vervolg vermeden dienen te worden. In de eerste plaats is vroeger op de naleving der koelie-ordonnantie te weinig toezicht uitgeoefend. Ten tweede is er bij het uitgeven van concessies geen rekening gehouden met de uitbreiding der Inlandsche bevolking.

Deze lessen worden thans ter harte genomen. Met behulp van de koelie-ordonnantie kunnen thans ook andere streken ontgonnen worden. Niet alleen de arbeidszekerheid, ook de regelmaat, door de koelieordonnantie geschapen, heeft een heilzamen invloed gehad. De band tusschen werknemer en werkgever moet behouden blijven; deze heeft tot goede toestanden op hygiënisch gebied, tot nuttige sociale instellingen geleid. Aan den anderen kant moet men trachten den band zoo weinig mogelijk knellend te maken. Voorbeelden om zich daar naar te richten heeft men niet. Schr. dringt er dan nogmaals op aan, dat de Tweede Kamer niet zal ingrijpen, maar den planters den tijd zal laten de grondslagen te leggen voor een goed ingerichte kolonisatie.

Achter den tekst zijn nog een reeks bijlagen opgenomen, welk een belangrijke verzameling gegevens over het vraagstuk bevatten.

BOEKAANKONDIGING.

Ontvangen boekwerken:

Registratuurstelsel. Practische methode voor het ordenen, classificeeren en indiceeren van Departements-, Provinciale en Gemeenteregistraturen en in het algemeen van die van groote administratiën, door J. A. J. Vermaat Jr. (2de vermeerderde en herziene druk). 1918 Ruygrok en Co, Batavia.

Chineezenwetgeving. Reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand; modellen; invoerings- en overgangsbepalingen; regeling van den privaatrechtelijken toestand der Chineezen. Bewerkt door Mr. F. C. Hekmeyer. (Uitgave Hekmeyer en Corporaal No. 33.) 1918. G. Kolff & Co, Batavia.

Verslagen en mededeelingen betreffende Indische delfstoffen en hare toepassing. No. 5. Voorkomen van mangaan-ertsen. (Uitgegeven door den dienst van het mijnwezen in Ned.-Indië.) 1918. Landsdrukkerij. Verkrijgbaar bij G. Kolff & Co prijs *f* 0,75.

MEER AFDOENDE MAATREGELEN TEGEN HET PESTGEVAAR. [1])

In een ledenvergadering van de Sociaal Technische Vereeniging te Semarang op 23 September l.l. hield dr. L. A. Krol een lezing aan de hand van de volgende stellingen: 1. Een nieuwe pestepidemie, thans in Midden-Java is op handen en niet meer te voorkomen; 2. bij den tegenwoordigen gang van zaken loopt de pestbestrijding de pest na, ten koste van tal van slachtoffers en abnormaal hooge bestrijdingskosten; 3 een afdoende verbetering van dezen toestand is slechts te verwachten van een wijziging en uitbreiding van Staatsblad 1914 No. 486 en Staatsblad 1916 No. 656 tot een woningordonnantie.

Spreker ving aan met in herinnering te brengen de lezing door den heer Ir. De Jongh gehouden voor de afdeeling Semarang van de Vereeniging van Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken, weergegeven in het Augustusnummer 1917 van het tijdschrift van die vereeniging. Tegen dat helder gestelde betoog werd weinig ingebracht, men vond het prachtig, prees het, maar het ging het eene oor in, het andere uit en daarbij bleef het.

De uitbreiding der pest in Midden-Java, die weldra veel offers aan geld en menschen zal eischen geeft nu een welkome gelegenheid, de gemoederen wakker te schudden en den huidigen gang van zaken te bespreken.

Pest is een ziekte der ratten, die door de rattenvloo van den een op den ander wordt overgebracht. De ratten sterven er aan, de vlooien, evenwel niet, en bij gebrek aan ratten vallen de vlooien door honger gedreven den mensch aan en brengen de ziekte op dezen over. Daartoe is noodig dat de mensch en de rat in nauw contact met elkander leven. Geen rat in huis, geen pestgevaar voor den bewoner.

Het voorkomen van menschenpest, niet van elders ingevoerd, wijst op het heerschen van rattenpest ter plaatse. Het niet-voorkomen van menschenpest sluit rattenpest echter niet uit, integendeel kan deze laatste zelfs zeer hevig woeden. De pest wordt hier ingevoerd uit Oost-Azië, waar ze inheemsch is. Ze bedreigt dus voortdurend elke handelsstad, die handel drijft met Oost-Azië.

De infectie eenmaal ingevoerd, verspreidt zich bij aanwezigheid van voldoende ratten en vlooien ter plaatse. Hoe grooter het aantal vlooien, hoe grooter het gevaar voor den mensch. De vlooien hebben voor een gunstige ontwikkeling een vochtig klimaat noodig. Te Semarang komen dan ook in den drogen tijd weinig vlooien en weinig of geen pestgevallen voor.

De pest maakt door deze omstandigheid betrekkelijk weinig slachtoffers aan de kust, daarentegen vormen de havenplaatsen, eenmaal door pest besmet, een voortdurende bedreiging voor het hooger gelegen achterland. Daar komen ook in den drogen tijd veel vlooien voor, waardoor een eenmaal uitgebroken pestepidemie, daar moeilijker is uit te roeien.

---

[1]) Met de in April j.l. te Semarang opgerichte Sociaal Technische Vereeniging, welke zich ten doel stelt de bestudeering van Sociaal-technische en Sociaal hygiënische vraagstukken, is door de Redactie van *Koloniale Studiën* overeengekomen, dat voor mededeelingen uit haar Vereenigingsleven een afzonderlijke rubriek in ons tijdschrift beschikbaar zal worden gesteld.

De *pestbestrijdingsdienst* is ingesteld bij ordonnantie van 28 Januari 1915 Staatsblad 136. De Burgerlijk Geneeskundige Dienst had reeds zooveel werk, dat voor een krachtige bestrijding van het pestgevaar een afzonderlijke dienst noodig werd.

De leiding van het geneeskundig Staatstoezicht ging daardoor in de door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen gebieden op een anderen dienstchef over. Uit den aard zijn dat gebieden waar pest heerscht, of spoedig te verwachten is. In het pestgebied wordt de pest, na eenige proefnemingen in andere richting, tegenwoordig bestreden door de systematisch doorgevoerde woningverbetering. Deze bestrijdingsmethode heeft echter haar bezwaren. De methode kost, hoe krachtig ook aangevat, veel tijd, terwijl de snelle werkwijze de kosten sterk verhoogt door het werken met minder geschoold en minder betrouwbaar personeel. De woningverbetering door de pestbestrijding uitgevoerd, is steeds spoedwerk, moet in korten tijd rigoureus doorgevoerd worden. Buiten het pestgebied wordt niets gedaan, in het pestgebied komt de woningverbetering steeds achter de ziekte aan hinken. Om hierin verbetering te verkrijgen zou men alle havenplaatsen met haar bedreigd achterland bij het pestgebied moeten inlijven en aldaar de woningverbetering moeten doorvoeren. Dit zou schatten kosten, waarom een andere oplossing gewenscht wordt.

Voor de besmette gebieden en de direct met besmetting bedreigde gebieden zal op de nu gevolgde wijze noodgedwongen voortgegaan moeten worden. Daarbuiten volge men het voorbeeld door de Gemeente Semarang gegeven.

Artikel 1 van Staatsblad 1916 no. 656 luidt: Aan den gemeenteraad, die een daartoe strekkend verzoek heeft gedaan, kan door den Gouverneur-Generaal volgens voorschriften en onder toezicht als door hem na overleg met dien raad zal worden bepaald, worden overgedragen de uitvoering van de regelen, vastgesteld bij de ordonnantie van 6 Juli 1914 no. 486.

De gemeenteraad van Semarang heeft nu om deze overdracht gevraagd en deze verkregen, waarna vooral dit gunstig resultaat is bereikt, dat de pestbestrijdingsdienst, zij het ook na taai tegenstreven, zijn systeem heeft moeten loslaten en dat nu voor Semarang een pestbestrijdingsmethode is tot stand gekomen, die ook met andere locale belangen rekening houdt.

Het zijn de locale raden, welke het best op de hoogte zijn van de bijzondere belangen van hun ressort. Zij zijn dus de aangewezen lichamen om de pestbestrijding ter hand te nemen met inachtname van die locale belangen. De pestbestrijdingsdienst diene daarbij van advies.

Naar de plaatselijke omstandigheden zal de werkwijze verschillend moeten zijn. Voor havensteden kan de Semarangsche werkwijze aanbevolen worden Waar geen pest heerscht, behoeven de maatregelen weinig ingrijpend te zijn. Men kan zich daar bepalen tot het stellen van bouweischen uitsluitend bij nieuwbouw.

Voor de landelijke ressorten behoeft men voorloopig evenmin verder te gaan. De doorvoering, ook van deze eenvoudige eischen, zal daar echter, in verband met de geringe draagkracht van de bevolking op financieele moeilijkheden stuiten, zoo de bevolking de kosten geheel zelf zou moeten dragen. Ten behoeve van het verschaffen van bouwmaterialen tegen matigen prijs, zal dus door den betrokken raad systematisch het noodige moeten worden gedaan. Door de instelling van een bouwpolitie moet worden gewaakt, dat aan de bouwvoorschriften inderdaad de

hand wordt gehouden. Nieuwbouw en verbouwing zijn te onderwerpen aan een vergunning, met poenale sanctie tegen overtredingen.

De regeering baseere het al dan niet tot stand komen van een dergelijke prophylactische pestbestrijding niet op de meerdere of mindere animo van de locale raden om tot de tijdige totstandkoming daarvan te willen medewerken. Het ondeugdelijke van dezen grondslag is afdoende gedemonstreerd. Indien de regeering nu door schade en schande wijs geworden is, dan drage Zij, waar Zij dit noodig acht, de pestbestrijding aan de locale raden op; zij houde dus het initiatief aan zich.

Voor de pestbestrijding blijve de taak, daar waar een pestepidemie uitbrak met haar bestrijdingswijze het oogenblikkelijk gevaar den kop in te drukken en overigens elders van advies te dienen. Haar bestaan als afzonderlijke dienst is daarmede overbodig geworden. Deze samensmelting zal als nevenvoordeel een belangrijk meer economische werkwijze van den burgerlijk geneeskundigen dienst ten gevolge kunnen hebben.

Een afdoende oplossing is uitsluitend van de invoering van een woningordonnantie te verwachten, in den geest van de door den heer De Jongh ontwikkelde maatregelen. Het is de plicht van den Volksraad de spoedige totstandkoming daarvan te bewerken. Zeven kostbare jaren zijn sinds het uitbreken van de eerste pestepidemie voorbijgegaan. Indien van den aanvang af met een doeltreffende woningordonnantie gewerkt had kunnen worden, dan had nu reeds ongeveer een derde deel der woningen goed gebouwd kunnen zijn, uitgaande van een gebruiksduur van twintig jaar voor een inlandsche woning.

In den aanvang had het nu nog steeds gevolgde systeem groote verdiensten. Er moest onvoorbereid gehandeld worden. Voor wikken en wegen was toen geen tijd. Onjuist is echter, dat men steeds zich aan dit eerste emergency-systeem bleef vastklampen, toen het oogenblik reeds lang was aangebroken om de bakens te verzetten. De hoofdleiding der pestbestrijding staat in het teeken der bureaucratie, iedere wijziging in het bestaande moet aan haar ontwrongen worden. De noodige maatregelen komen er doorgaans wel, maar vaak te laat. En ook al verbetert de patiënt zich, dan nog blijft men met de huidige regeling afhankelijk van den goeden wil en de voortvarendheid van de hoofden van gewestelijk of plaatselijk bestuur. Soerabaja is daarvan een leerrijk voorbeeld.

Na de hierboven vrij weergegeven rede volgde eenig debat, waarbij allereerst de heer De Jongh den inleider ondersteunde en hier en daar de bezwaren van den heer Krol, door dezen over het algemeen uiterst sober en zakelijk weergegeven, onderstreept en retoucheert. In het bijzonder wordt met voorbeelden aangetoond, hoe weinig een algemeen systeem, waarbij de pestbestrijding zweert, in verschillende gevallen op zijn plaats is en hoe, in stede van bureaucratische starheid, een soepel aanpassingsvermogen gewenscht is. De woningverbetering bij nieuwbouw werkt veel geleidelijker en mist tal van bezwaren, verbonden aan de verbetering „en masse". Deze werkwijze wekt minder ontevredenheid onder de bevolking en kost der regeering belangrijk minder.

Spreker acht het in strijd met fundamenteele begrippen van Staatsrecht, dat de lagere macht aan de hoogere moet vragen om in een bepaald gebied tot handelen over te gaan. De regeering dient aan de locale raden de pestbestrijding dringend op te dragen en hen in de uitvoering van die opdracht geldelijk te steunen.

Een woningordonnantie is dringend noodzakelijk. Reeds sinds 1912 wordt door

de gemeente Semarang daarop aangedrongen. De regeering antwoordt steeds met het stereotype antwoord, dat er aan gewerkt wordt.

De heer Meister is zeer pessimistisch in zake de spoedige totstandkoming van een woningordonnantie. Hij betwijfelt het blijkbaar sterk, of de B.G.D. er toe te brengen zal zijn moeilijkheden niet alleen op te werpen, maar ook op te lossen.

De heer De Jongh daarentegen verwacht, dat, wanneer de regeering maar voldoend lang gekitteld wordt, ze ten slotte wel tot daden te bewegen zal blijken.

De heer Vreede vestigt er de aandacht op, dat de mogelijkheid van sterke verbreiding van de pest nauw samenhangt met de onzindelijkheid van de bevolking en het dus wenschelijk is, dat door de overheid stelselmatig strijd tegen deze hebbelijkheid wordt aangebonden.

Ten slotte wordt een motie in stemming gebracht, waarbij de vergadering uitdrukking geeft aan haar instemming met het betoog van den heer dr. Krol en dit ter kennisse wenscht te brengen van den Gouverneur-Generaal, den Volksraad, den Directeur van Onderwijs en Eeredienst, het Hoofd van den B.G.D. en het Hoofd van den dienst der pestbestrijding. Deze motie wordt met algemeene stemmen aangenomen.

De Onwettige Titel

door

J. C. VERGOUWEN

Al is ook, toen in 1912 door de uitvaardiging van Staatsblad No. 177, met een strafbepaling tegen de onwettige occupatie van Landsdomein werd gedreigd, [1]) een overgangstermijn van een jaar gesteld, om de belanghebbenden gelegenheid te geven hun ongewettigd bezit met een behoorlijken titel te dekken, het ware oppervlakkig om te meenen, dat het euvel thans de kop zou zijn ingedrukt. Nog niet zoo lang geleden werd in de couranten vermeld, dat in het gewest Billiton een aanvang was gemaakt met het onderzoek naar de mate, waarin door niet-Inlanders, voornamelijk Chineesche ingezetenen, onwettig grond, die tot het Landsdomein behoort, wordt geoccupeerd. Wanneer in een der vele gewesten een voorschrift als het bovengenoemde enkele jaren een doode letter is gebleven, behoeft men zich niet te verbazen, als de toestand in andere gewesten nog evenmin gezuiverd is. Het onwettig gebruik van Landsdomein had tot op 1912 zulke enorme proporties aangenomen, dat de normalisatie daarvan eenvoudig onmogelijk in een jaar kon afloopen.

Een bespreking van dit onderwerp in 1918 is dan ook allerminst mosterd na den maaltijd, te minder omdat, gesteld dat de ordelooze toestand van vóór 1912 reeds was verdwenen, toch elken dag opnieuw onwettige occupaties kunnen aanvangen, die telkens weer de ingezetenen in contact brengen met rechters en autoriteiten.

[1]) De ordonnantie luidt:

Art. 1. Gebruik door niet-Inlanders, tot welk doeleinde ook of het te hunnen behoeve doen gebruiken van tot het domein van den Lande behoorenden grond, waarop, of ten aanzien waarvan geene rechten van anderen bewezen worden, is verboden.

Art. 2. Overtreding van het verbod in artikel 1 kan worden gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste honderd gulden.

En ook worden op dit gebied zoovele misvattingen waargenomen — en dat waarlijk niet bij leeken alleen — dat het alleszins van nut kan zijn enkele beschouwingen aan deze zaak te wijden.

I

„De strafordonnantie van 1912 tot tegengang van onrechtmatig „gebruik door niet-Inlanders van tot het domein van den Lande „behoorenden grond" was urgent. Het was allerwegen zoover gekomen, dat bijna niemand meer aan zijn eenvoudigen plicht, om zijn grondbezit behoorlijk te wettigen, voldeed. Men zag Inlanders bouwen en planten op Landsgronden en meende dat men hetzelfde eveneens vrijelijk kon doen; men kocht gronden van Inlanders zonder te bedenken, dat die koop aanleiding behoorde te zijn tot een eigendomsaanvraag. Bezat men al een perceeltje, dan bouwde men zonder bezwaar buiten de grenzen daarvan uit, slechts zorgende dat niet andermans grondrechten werden geschonden. Dat daarmede ten opzichte van den Staat iets onrechtmatigs werd gedaan, was geen gangbaar begrip meer. Hoe zou het eigenlijk ook, wanneer dikwijls de ambtenaren bouwvergunning verleenden, zonder naar den titel op den grond onderzoek te doen.

Systematische pogingen om de burgerij aan haar plichten te herinneren werden al lang niet meer gedaan. Was er al eens een ambtenaar, die zich voor de zaak interesseerde en de onwettige gebruikers van Landsdomein tot het aanvragen van een meetbrief en een titel wist te bewegen, er bestond alle kans dat zijn opvolger er geen belangstelling voor had, zoodat meetbrief en toezeggingsbesluit onbenut konden worden opgeborgen. Aldus was men volkomen onachtzaam geworden en was men een onwettigen toestand bijna wettig gaan vinden. Het was in de practijk volkomen hetzelfde geworden, of men eigendomsrecht op zijn grond vroeg of dit naliet. Vooral de Vreemde Oosterlingen waren in dit opzicht buitengewoon slechte onderdanen geworden. Tot hen vooral drong het begrip, dat men evenmin Landsdomein als buurmans erf zonder recht mag gebruiken, al lang niet meer door. De veelvuldige omgang en vermenging met de inheemsche bevolking scheen hun het denkbeeld te hebben bijgebracht, dat niets het vrij gebruik van domeingrond in den weg lag en zij tot geenerlei verplichtingen tegenover den Staat gehouden waren. Slechts als zij zich tegen hun medeburgers of familieleden wilden beschermen, maakten zij

graag gebruik van het huns inziens zeer hand zame middel, dat het Gouvernement biedt, om door inschrijving der gronden in kadaster- en eigendomsregisters hun bezit vast te leggen. Wat daarvan feitelijk de grongedachte was, rechtzetting der verhouding van burger tot Staat, ontging hun ten eenenmale. Wanneer ze zich er nog een voorstelling van maakten, konden ze aan weinig anders dan aan de bezwarende verpondingsbelasting denken.

In een woord: de goede begrippen waren volkomen verloren geraakt. Het onwettig grondbezit was verreweg het gewettigde in omvang gaan overtreffen. Als ergens regeneratie van opvatting noodig was, dan wel op dit gebied!

Het moet gezegd worden, dat de Regeering zich al voor jaren aan dien toestand had geergerd en herhaalde malen maatregelen nam om er een einde aan te maken. Maar het waren steeds halve maatregelen; tot een ferme daad kwam het niet.

De lijdensgeschiedenis van een halve eeuw, uit veelvuldige bijbladen en circulaires te lezen, is te interressant om onvermeld te blijven.

De inzet was veelbelovend genoeg. In Staatblad 1861 No. 45 werd door een ordonnantie, geldig voor Java en Madoera, bekend gesteld, dat „Gouvernementsgronden, in gebruik bij parti-„culieren tot nederzetting als anderszins voor zoover dat gebruik „niet is uit kracht van verkregen recht van opstal, recht van „vruchtgebruik, door het Gouvernement worden teruggenomen." De Inlanders vallen blijkens een later uitgekomen Bijblad (No. 1002) niet onder de bedoelde particulieren. Er wordt bijgevoegd, dat een ieder „in het gebruik van die gronden, dezelve zal moeten „verlaten uiterlijk voor den laatsten Maart 1862, ten ware hij „voor dien tijd daarvan hebbe erlangd den eigendom of wel daarop „hebbe verkregen recht van opstal, gevestigd bij gerechtelijke acte „overeenkomstig de deswege bestaande verordeningen, dan wel „zich ter erlanging van een of ander mocht hebben gewend tot „den Gouverneur-Generaal."

Dat klonk! Dat zelfs de vorm van eene algemeene veordening werd gebezigd voor iets, wat evengoed in een bekendmaking had kunnen zijn vervat, [1]) was wel in staat indruk te maken, hetgeen

[1]) Welk belangrijk gevolg dit ten opzichte der verjaring heeft gehad, zal op blz. 412 nog nader blijken.

dan ook kennelijk noodig was. Maar dat het terugnemen niet zoo vlot zou gaan als wel verondersteld was, bleek al vrij spoedig. Een circulaire (Bijblad 1183), onmiddellijk na het verstrijken van den fatalen termijn door den Directeur der Middelen en Domeinen tot de Hoofden van Gewestelijk Bestuur gericht, legde uit, dat de ordonnantie niet vanaf 1 April 1862 de vrijheid gaf om alle nalatigen zonder meer tot ontruiming te dwingen of zelf de vrijmaking der geccoupeerde gronden ter hand te nemen, maar dat eerst een rechtelijk vonnis moest worden uitgelokt: „blijvende dus tot zoolang de zaken in statu quo." Deze mededeeling zal de animo der ambtenaren, om zich met de zaak bezig te houden, wel aanmerkelijk hebben doen slinken en aldus den status naar verhouding hebben verlengd. Althans bleek het reeds enkele jaren later noodig om hen op het hart te drukken zich met de Officieren van Justitie te verstaan teneinde voorstellen te doen om tot de ontruiming der onwittig geoccupeerde perceelen te procedeeren.

Maar ook deze medewerking zou de oplossing niet veel verder brengen. In 1872 (Bijblad 2916) wordt dus den residenten wederom opgedragen om aan de bezitters dier gronden aanzegging te doen, dat zij nogmaals een termijn van een jaar krijgen om een aanvraag en een wettigen titel in te dienen, „zullende de Regee-„ring bij vertraging onmiddellijk overgaan tot het doen ontruimen „van den door hen bezeten grond." Het fatum van een begrensden termijn, dat al eenmaal onwerkzaam was gebleken, werd dus nogmaals als dreigement gebezigd, maar zou ook ditmaal weer zonder effect blijven. Al in 1874 wordt een nieuwe termijn gesteld. En als dan, na vele even vruchtelooze aanschrijvingen en opwekkingen, het inzicht levendig wordt, dat op die manier niets wordt bereikt, komt eindelijk, tientallen jaren later, het verlossende denkbeeld naar voren dat alleen het strafrecht hulp kon brengen en wordt de strafordonnantie van 14 Februari 1912 geboren.

Ook dit middel, het werd reeds opgemerkt, heeft niet zoo vlug gewerkt als de Regeering zich wel voorstelde. Maar het was in elk geval goed hanteerbaar en heeft in vijf jaren ongetwijfeld al meer nut gesticht dan al het andere in de vijftig voorafgaande.

Of het afdoende zal zijn? Dit zal, naast den ijver der ambtenaren, wel voornamelijk afhangen van de wijze waarop het in de toekomst zal worden aangewend gelijk hieronder nader zal blijken.

II.

Wat van deze halve eeuw historie wel het eerst treft, is de kennelijke onmogelijkheid om door aandrang van bestuurszijde of met gebruikmaking van civielrechtelijke procesmiddelen de ingezetenschap te doordringen van haar plicht om haar grondbezit behoorlijk te wettigen. Het behoeft daarom dan ook niet te verwonderen, dat naar het strafrecht is gegrepen en, gezien de neiging van den welgestelden grondeigenaar om uit handen van den strafrechter te blijven, van dit tuchtmiddel alle heil werd verwacht. Maar toch schuilt in deze verandering van aanvalsmethode nog meer belangrijks.

Is het bij nader bezien niet eigenaardig, dat, waar tot dusverre steeds de opvatting heeft geheerscht dat de schending van 's Lands grondrechten met middelen, aan het privaatrecht ontleend, moet worden tegengegaan, thans opeens een geheel nieuwe gedachte haar intrede doet? In plaats van in zijn civiele aangelegenheden den gewonen weg van rechten te blijven bewandelen, gaat de Staat plotseling strijden met dwangmiddelen, die alleen hem ten dienste staan, die zijn tegenstanders volkomen machteloos maken en welke een geheel ander karakter dragen, dan die welke uit een vonnis van den burgerlijken rechter kunnen voortspruiten. De ter toelichting van de strafbedreigende ordonnantie geschreven circulaire, in Bijblad 7733 voorkomende, glijdt hierover heen en haalt alleen de nuttigheid der nieuwe bepaling naar voren. Maar het is niettemin merkwaardig en nadere beschouwing overwaard.

Was de voor 1912 gehuldigde opvatting de eenig juisten (en er zijn misschien nog velen die dit meenen) dan had de strafbepaling feitelijk achterwege moeten blijven. Immers, is de verhouding van den onwettig occupeerenden ingezetene tot den Staat inderdaad van zuiver civielrechtelijken aard, dan zou daaruit voort moeten vloeien, dat zoodra de strafbedreiging wordt effectief gemaakt door een vonnis, dat boete of vrijheidsstraf oplegt, door den Staat een ontrechtmatige daad in den zin van artikel 1365 van het Burgerlijk Wetboek zou zijn gepleegd. Of wordt niet in een zuiver burgerlijk geding door een der beide partijen met behulp van een, in het civiel recht onbekend, dwangmiddel, een oplossing geforceerd en tot toegeven geprest, zonder dat nog de vraag aan de orde is geweest wie in civilibus gelijk heeft? Gesteld, dat de veroordeelde

het hoofd in den schoot legt en een titel op den grond aanvraagt, zoomede den gevorderden eigendomsprijs betaalt, dan zou hij met een beroep op artikel 1449 en 1356 Burgerlijk Wetboek de nietigverklaring der aldus door geweld afgedwongen verbindtenis, en schadeloosstelling daarnevens, kunnen vragen, en vervolgens eischen dat tegen hem langs den gewonen burgerrechtelijken weg wordt geageerd.

Wordt bovendien de zaak van den anderen den zuiver strafrechtelijken kant bezien, dan is het de vraag of niet van eigen richting moet worden gesproken; in de strafzaak was immers de beleedigde partij haar eigen rechter, behartigde zij alleen haar eigen belangen.

Het lijkt waarlijk, of de eerste phasen van het rechtsleven, toen civielrecht en strafrecht niet wezenlijk van elkaar onderscheiden waren, weer zijn ingetreden.

Het is waar, er zijn gevallen, dat privaatrechten door het strafrecht worden beschermd. Zoo b.v. in het bekende verboden-toegang-artikel van het Strafwetboek. Doch zulke bepalingen hebben niet alleen ten doel om acute bezitsschendingen te bestrijden, maar werken bovendien ook zóó algemeen dat *ieders* bezits- of eigendomsrechten erbij gebaat zijn. In het onderhavige geval evenwel helpt de strafordonnantie slechts één enkelen grondbezitter: de Staat en blijven alle andere belanghebbenden, ingeval hunne gronden onwettig door derden worden geoccupeerd, verwezen naar den gewonen civielen weg van vechten. Zulk een uitzondering heeft dus verdediging noodig.

Heeft wellicht de overweging, dat het algemeen belang zulks vorderde, gediend om deze, schijnbare onregelmatigheden te verdedigen? Waarschijnlijk niet, daar immers diezelfde overweging ook had kunnen strekken tot motief om van de vroeger gebezigde middelen frequenter en deugdelijker gebruik te maken. Er zijn reeds zoovele inspecties ingesteld en takken van dienst afgescheiden, dat ook deze zaak gemakkelijk onder speciaal toezicht had kunnen zijn gesteld. De finantieele voordeelen, uit aanwas der verpondingsbelasting verkregen, hadden voldoende kunnen zijn om zulke spciale ambtenaren te bekostigen.

Als dit nu niet is gedaan, maar voorkeur werd gegeven aan een strafverordening, dan moet toch in elk geval als vaststaand blijven aangenomen, dat wanneer er nog andere middelen openstaan, het motief van nuttigheid nooit goede grond kan zijn voor

zulk een strafbepaling. Is ze desniettemin toch uitgevaardigd, dan moet ze derhalve op steviger basis rusten, op deugdelijker grondslagen kunnen bogen, wil ze niet krenkend op het rechtsbesef werken.

Welnu, de vraag dient onder de oogen te worden gezien, of aan het nieuwe geschapen strafrecht goede motieven ten grondslag liggen. Is er met andere woorden wel een deugdelijke rechtsgrond aanwijsbaar, waarin de buitengewone maatregel steun kan vinden? Er moet klaarheid komen omtrent de redenen, die de Regeering hebben bewogen de langbetreden paden te verlaten en een ongewonen weg in te slaan. Utiliteit noch finantieel belang kunnen voldoend motief zijn; aan de agrarisch-rechtelijke inzichten zelven moet het pleidooi ter verdediging der strafbepaling kunnen worden ontleend, wil er redelijke gedachtengang waarneembaar zijn in den overgang naar de nieuwe methode. Bij het openleggen der fundamenten van ons agrarisch recht moet bloot komen de grondslag, waarop het agrarisch strafrecht mocht worden opgebouwd. Blijkt dit onmogelijk, dan is de strafverordening veroordeeld. Gelukt het daarentegen wel, dan zal ontwijfelbaar de gevonden rechtsbasis tot nog meerdere belangrijke inzichten den weg openen.

III.

Het is duidelijk, dat de gestelde kwestie samenhangt met de opvattingen, die omtrent de domeinverklaring bestaan, de verklaring, waarin het beginsel is neergelegd, dat de Staat rechten heeft op den grond in zijn gebied. Ze is de uitdrukking van een gedachte, die alle agrariesche verhoudingen beheerscht, ze vormt de spil waarom het geheele agrarische recht draait. Naar gelang de opvatting omtrent deze domeinverklaring uitvalt, zal dus ook de strafordonnantie van 1912 kunnen worden verklaard of haar verdediging falen.

Bezien we haar dan nader.

De domeinverklaring, oorspronkelijk alleen voor Java en Madoera in het Agrarisch Besluit (Staatsblad 1870 No. 118) geformuleerd, later ook voor de Buitenbezittingen geldig verklaard, houdt in dat Staatsdomein is „alle grond", „waarop niet door anderen recht van eigendom wordt bewezen". De term „recht van eigendom" is te verstaan in zijn meest concreten vorm: den eigendom volgens het voor de Europeanen geldend Burgerlijk Wetboek.

Alzoo is alle grond in Nederlandsch-Indïe, die niet als eigendomsperceel in de openbare registers van in- en overschrijving voorkomt, Landsdomein. De woeste, ongeoccupeerde gronden vormen het zoogenaamde „vrije domein", de gronden, door de inheemsche bevolking naar inlandsch recht bezeten, zoomede die, waarop erfpachts-, opstal- of eenig ander recht door den Staat is verleend en eindelijk die welke zonder wettigen titel door niet-Inlanders worden geoccupeerd, vormen gezamenlijk het „onvrije domein".

Dat de verklaring oorspronkelijk om utiliteitsredenen in een wetsartikel werd neergelegd, is bekend. Aan de eene zijde moest, toen een chaotische toestand dreigde te ontstaan, aan de particuliere industrie een deugdelijken waarborg voor hare ontwikkeling worden gegeven door concentreering der rechtsverschaffing bij den Staat; aan den anderen kant werden er de inlandsche rechten mede beschermd, door ze te doen aanleunen tegen den Staat en aldus immuun te maken tegen pogingen tot aanvechting van de zijde der particulieren. Ze werkte aldus naar alle zijden regelend en heeft haar nuttigheid tot op den huidigen dag bewezen. Er is dan ook niemand die er aan denkt haar aan te tasten of op te heffen. Voor alle agrarische maatregelen is ze het algemeen aanvaarde richtsnoer geworden.

Maar daarmede is nog niet aangeduid, op welke agrarische beschouwingen ze berust, aan welke rechtsgedachten ze ontspruit.

Een min of meer officieel aanvaarde opvatting, weergegeven o.a. in de Regeeringsnota van 29 Maart 1912 over „het recht van „den Staat op den grond in de rechtstreeks bestuurde Buitenbe„zittingen van Nederlandsch-Indïe" is deze, dat de domeinverklaring de pretentie inhoudt van *eigendoms*recht van den Staat op alle gronden, die niet eens anders eigendom zijn. Het wordt ook wel zoo uitgedrukt, dat de moeilijk in een wetsarikel te omschrijven overheidsrechten van den Staat hun privaatrechtelijken neerslag hebben gevonden in de domeinverklaring. Naar deze opvatting heeft het woord „domein" derhalve voor de practijk geen zelfstandige beteekenis; het is synoniem met „eigendom". Geheel Nederlandsch Indië is op die wijze te beschouwen als één groot stuk eigendomsgrond, verdeeld tusschen de houders van ingeschreven eigendomsrechten eenerszijds en den Staat anderzijds, waarbij de Staat aan niet-Inlanders zekere tijdelijke rechten op dien grond heeft verleend en aan de inheemsche bevolking het durend gebruik van voor

hunne behoeften noodzakelijke gedeelten vergunt. Deze opvatting biedt het voordeel, dat aan de overheidsrechten, waarmee in de practijk misschien weinig zou zijn aan te vangen, in de gangbare rechtsvormen een plaats is verschaft.

Gevraagd naar den oorsprong van deze opvatting, wordt verwezen naar het 520ste Burgerlijk Wetboekartikel, omtrent „res nullius", de onbeheerde gronden die den Staat toevallen. Wat aldaar voor het Europeesche volksdeel duidelijk was uitgesproken, is voor het geheele volk, en speciaal voor de onder ander recht levende inheemsche bevolking, nog eens in de domeinverklaring herhaald. Die verklaring wordt aldus gedekt door een algemeen beginsel, dat in alle rechtssystemen aanwezig is, en derhalve ook voor deze koloniën algemeene geldigheid kan erlangen.

Het inzicht evenwel, dat daardoor aan een simpel wetsartikel van zeer beperkte strekking, onergdenkend uit het Hollandsche Burgerlijk Wetboek overgenomen, eene buitensporige, verre de bedoeling des wetgevers voorbijstrevende beteekenis wordt gegeven, schijnt zoo eenvoudig dat het moeite kost om aan te nemen, dat er in ernst op zulk een wijze gebruik van kan zijn gemaakt. Aan den Lande toch behooren, naar de bewoordingen ervan, „gronderven en andere onroerende zaken, die onbeheerd zijn en geenen eigenaar hebben, gelijk mede de zaken van dengene, die zonder erfgenaam overleden is, of wiens erfenis verlaten is. „Dit slaat, in tegenstelling met de in het daaropvolgend artikel 521 behandelde zeestranden, opgekomen platen en eilanden, stroomen, rivieren, wegen en dergelijke onbeheerde zaken, op gevallen, zooals die ook in het moederland kunnen voorkomen, dat stukken grond door toevallige omstandigheden zonder rechthebbende zijn geraakt. De Staat wil dan niet, dat een ieder willekeurig in de opengevallen plaats kan treden, maar neemt zelf die gronden in beheer, om ze ten bate der gemeenschap te verkoopen of benutten. Was het de bedoeling geweest om door het Burgerlijk Wetboek ook de uitgestrekte wildernissen van Borneo, Sumatra of Java te bestrijken, dan was dit, als in artikel 521 voor bijzondere gevallen reeds was geschied, in een algemeenen vorm behoorlijk duidelijk gemaakt. Maar de wetgever ging met zijn gedachten zoover niet, had slechts het oog op regeling van het onder Europeanen gangbare recht en schreef aldus het 520ste Burgerlijk Wetboek-artikel met een bijzonder doel, van bescheiden omvang neer. Daarin een algemeen

beginsel te zien neergelegd, als in de domeinverklaring is weergegeven, is daarom moeilijk verdedigbaar.

Trouwens er kleeft nog een ander gebrek aan de redeneering. Tusschen het Burgerlijk Wetboek-artikel en de domeinverklaring bestaat nog een belangrijk verschil, dat alle gedachten aan samenhang moet uitsluiten. Het eerste handelt slechts over „gronden, die onbe-„heerd zijn en geenen eigenaar hebben", de res nullius, wat, gesteld dat dit op het domein, betrekking had, slechts het *vrije* domein zou kunnen verklaren. Het onvrij domein, bezaaid als het is met rechtmatig verworven inlandsche rechten en bezittingen kan toch moeilijk tot de res nullius gerekend worden! De domeinverklaring laat terecht het al of niet beheerd zijn der gronden in het midden. Zou zij dezelfde strekking hebben als het Burgerlijk Wetboek-artikel dan had ze moeten luiden: „alle gronden, waarop „geen recht van eigendom noch inheemsche bezitsrecht van anderen „wordt bewezen, is domein, van den Staat." Eerst dan zou er sprake van kunnen zijn, dat er een equivalente gedachte mee was uitgedrukt. Het beroep op het Burgerlijk Wetboek ter verklaring van het domeinrecht moet daarom geheel falen. De bepaling van het karakter van het onvrij domein, het moeilijkst te verklaren deel, wordt er juist onmogelijk door.

Vreemd is intusschen weer, hoe ten aanzien der Buitenbezittingen, juist in dit opzicht zooveel onzekers is geschied, wat het vermoeden wekt, dat de res nullius gedachte toch wel door de hoofden heeft gespeeld.

Het eerste artikel van het Agrarisch Besluit voor Java en Madoera, dat het domein omschrijft, is in 1875 (Staatsblad No. 199a) van toepassing verklaard op alle Buitenbezittingen, (behoudens de zelfbestuursgebieden) waaruit dus zou moeten volgen dat ook daar alle inlandsche gronden tot het domein behooren. Echter werd een jaar te voren in de erfpachtsordonnantie voor Sumatra (Staatsblad 1874 No. 94 f, voor Menado geldig verklaard bij Staatsblad 1877 No. 55) en een aantal jaren later in een dergelijke ordonnantie voor de Zuider-en Oosterafdeeling van Borneo (Staatsblad 1888 No. 58) een artikel opgenomen, dat een eigen, van het Agarisch besluit afwijkende, omschrijving van Staatsdomein geeft, en zulks terwijl in 1872 (Staatsblad No. 237c) voor Amboina en in latere jaren voor verschillende andere gewesten erfpachtsordonnanties zijn uitgevaardigd die een aparte omschrijving missen.

De Sumatra- en Borneoverklaring (in 1914 bij de vervanging der bijzondere regelingen door de algemeene erfpachtsordonnantie voor de Buitenbezittingen van Staatsblad No. 367, opzettelijk intact gelaten) omschrijft het domein van den Staat als: „alle „*woeste* gronden, voor zoover daarop door leden der inheemsche „bevolking geen aan het ontginningsrecht ontleende rechten worden „uitgeoefend." Alzoo slechts het vrije, naar het uiterlijk ongeoccupeerde domein, en dat nog alleen voor zoover er geen onzichtbare rechten op sluimeren.

Wat van deze afwijking der Java-verklaring de oorzaak is, ligt in het duister. De reeds vermelde Regeeringsnota geeft uitvoerige inlichtingen omtrent de geschiedenis der Sumatra-verklaring, zoo voor als na hare totstandkoming, maar laat juist die kwestie in het midden. Ze bouwt wel de theorie, dat het domeinrecht van den Staat als eigendomsrecht volgens artikel 520 Burgerlijk Wetboek moet worden begrepen, op de verklaring der *woeste* gronden tot het domein zooals Sumatra dat kent; maar laat dan noodzakelijken verderen stap, om die theorie voor het *gansche* domein, ook dat van Java en elders, geldig te maken, achterwege, aldus de moeilijkste klip omzeilend en aan haar opvatting het universeel karakter onthoudend.

Het wordt daarmede nogmaals duidelijk hoe de uitlegging van het domeinrecht als eigendomsrecht onvoldoende opheldering aangaande den werklijken aard van dat excentrieke recht geeft en te onbeantwoorde vragen openlaat.

Maar wat — om thans tot ons onderwerp terug te keeren — nog beter spreekt: die opvatting is fnuikend voor de strafbepaling tegen de onwettige occupatie van de Landsdomein. Wanneer ze werkelijk de eenig juiste is, had de van 1862 tot 1912 gevolgde gedragslijn niet mogen zijn prijsgegeven, maar had den pas behooren te zijn afgesneden aan elke poging om het strafrecht in deze aangelegenheden te betrekken. Alle boven aangevoerde bezwaren tegen de vermenging van strafrecht en privaatrecht komen naar dezen uitleg van het Staatsdomein eerst recht naar voren.

Er is weinig keus: of het domeinrecht is privaatrecht en dus schending door onwettige occupatie aantasting van civiele Landsrechten, maar dan is de strafordonnantie rechtsschending; of het nieuwe rechtsmiddel is rechtmatig; alsdan moet de privaatrechtelijke opvatting van het domeinrecht worden losgelaten.

Wanneer dus in Februari 1912 de strafordonnantie tegen de onwettige occupatie van Landsdomein in het Staatsblad verschijnt, maar in Maart van datzelfde jaar in een Regeeringsnota een theorie wordt ontworpen, die dat Landsdomein als eigendom volgens het Burgerlijk Wetboek verklaart, dan wijst dit erop, dat in bureaux twee volkomen tegenovergestelde stroomingen hebben gewerkt, die ieder voor zich het agrarisch staatsrecht in eigen bedding wilden leiden. Eenheid van beginsel en consequente in de uitwerking daarvan zijn althans bezwaarlijk te onderkennen. Maar . . . . kool en geit kunnen ook moeilijk beide gespaard worden.

Dit kan evenmin door het uitdenken van hybridische begrippen als b.v. door de uitdrukking „staatsrechtelijke eigendom" worden weergegeven. De nota veroordeelt ze terecht, want ze helderen de zaak niet op. Aan dergelijke begrippen kan nooit een scherpe begrenzing eigen zijn. Ze kunnen hoogstens naar beide zijden, de privaatrechtelijke en de staatsrechtelijke, als passepartout werken, maar zijn nimmer voldoende om het normale rechtsgevoel te bevredigen, daar hun oorsprong in begripsverwarring ligt.

Het schijnt daarom onafwendbaar, dat de domeinverklaring op andere wijze wordt verstaan. Ze moet een zoodanig universeel karakter erlangen, dat zoowel de publiek-rechtelijke zijde ervan (strafrecht) als de agrarische betrekkingen van den Staat tot de ingezetenen er behoorlijk mede gefundeerd worden.

Welnu, dit is mogelijk en is eenmaal dat karakter goed in het oog gevat, dan zal het blijken, dat op velerlei verhoudingen een helderder licht valt tevens.

IV.

Tot dat einde is het noodig, dat de domeinverklaring wordt opgevat zuiver en alleen als een pretentie van het bezit van lands heerlijke rechten, souvereiniteitsrechten, overheidsrechten of hoe men ze noemen wil op het Staatsgebied.

De verklaring codificeert geen louter privaatrechtelijke verhouding tusschen den Staat eenerzijds en de ingezetenen anderzijds, maar legt eene bijzondere rechtspositie vast. Terwijl de grondrechten der burgers onderling in wet of adat in privaatrechtelijken zin zijn geregeld, stelt de Staat zich daarboven met een eigen

rechtsbetrekking. Het domeinrecht is geen stuk privaatrecht, maar is gezagsrecht. De landsgronden worden niet door den Staat als door een privaat persoon beheerd, maar als overheid beheerscht.

Zulks strookt met de vooral voor Java vaak verdedigde historische Indonesische opvatting, dat de grond den vorst toebehoort. Slechts zijn daarvan, nu de verhouding van vorst tot volk niet meer steunt op het persoonlijk gezag van het regeerend huis, losgemaakt de antieke bijgedachten omtrent een privé-bezit op den gronde en is alleen het eigenlijke overheidsbegrip daaruit gelicht en overgenomen.

Met deze grondgedachten nu tot kern beheerscht de domeinverklaring alle agrarische verhoudingen Zoowel de verhouding van den Staat tot elk der onderscheidene bevolkingsgroepen als ook de betrekking tusschen deze onderling. En dit op een wijze, die geenerlei vragen onbeantwoord laat.

Nemen we dit thans in nadere beschouwing.

We zien dan, dat het niet langer een kwestie van nuttigheid of goedgunstigheid is dat op den domeingrond inlandsche rechten worden erkend en toegelaten, maar daarvoor in de plaats een beginsel treedt van redelijkheid en recht. Het is de moreele plicht van den Staat om de rechten der inheemsche onderdanen te beschermen en te handhaven,

Immers put de inheemsche bevolking, oer-bewoner van het land, lang voordat daar een moderne Staat bestond, haar grondrechten uit haar feitelijk bestaan. Met haar eigen ontwikkeling ging de ontplooiing van haar rechtsvormen gepaard, hier in dezen zin, ginds in andere richting. En de aldus gegroeide instellingen behooren te worden geeerbiedigd. Evenals in de Westersche samenleving zich een schat van veelkleurige rechtsverhoudingen onder zeer verschillenden regeeringsvorm heeft ontwikkeld en gehandhaafd; zooals het zeer natuurlijk was, dat in vorige eeuwen de kolonisten naar deze landen hunne eigen reehtsbegrippen medebrachten en daarnaar hun onderling leven inrichtten, met behulp en steun hunner overheid; zoo ook is het de natuurlijke plicht en taak dier Overheid om het levend recht der landskinderen te bevestigen, er de beschermende hand boven te houden, te zorgen dat ook vreemde immigranten het ontzien. Wanneer zij boven die inheemsche rechten haar domeinrecht stelt, heeft dit voor het karakter en de veelheid dier rechten geenerlei gevolgen, daar een verhouding van

Overheid tot volk, steunpunt van alle volksvrijheden en-rechten, de agrarische betrekking beheerscht. Omgekeerd heeft, wanneer slechts de bevolking haar grondrechten op de van ouds gebruikelijke wijze benut, geenerlei schending van het domeinrecht plaats. Wel kan de Overheid, in het algemeen belang dier bevolking zelve, de uitoefening harer rechten in ordelijke banen leiden, maar dit is louter een uitvloeisel van haar plicht om voor de welvaartsbelangen harer onderdanen te waken en laat de rechtsvraag buiten beschouwing. Aldus blijken die agrarische betrekkingen van zuiver zedelijken aard te zijn. Handhaving der rechten der landskinderen door den Staat is moreele plicht; slechts de ordening daarvan is een kwestie van nuttigheid. Eigenmachtige knotting van den wijdvertakten, rijkbebladerden boom der inlandsche grondrechten zou daarentegen een onzedelijke daad zijn, eener rechtgeaarde Overheid onwaardig.

Anders staat het met de niet-oorspronkelijke bewoners. Tegenover deze verhoudt zich de Staat in zuiver juridischen zin. Niet op den grond zelven ontsproten, kunnen de nieuw-binnengekomenen geenerlei pretentie hebben op het willekeurig gebruik daarvan, nu ze er een Overheid aantreffen, die middels haar domeinrechten den grond beheerscht. Anders was dit in landen, waar ten tijde van het immigreeren der eerste kolonisten een geordend gezag ontbrak en dus de wildernis werd ontgonnen en de gecultiveerde gronden bezeten op de wijze als de eigen landsinzettingen der nieuwe bewoners zelfs aangaven. De Indische Staat als gezaghebbende over den grond schiep echer ten aanzien van dien grond voor de vreemdelingen bijzondere normen, waarnaar zij allen, zoo in hun betrekking tot den Staat als ook in hun onderlinge verhouding, zich hebben te gedragen.

Dat die normen zich in Westersche rechtsinstellingen hebben gekristaliseerd, behoeft geen reden tot verwondering te zijn, noch voor de Vreemde Oosterlingen een aanleiding om er zich niet aan te passen. Die rechtsvormen hebben hun bruikbaarheid reeds lang bewezen en leenen zich voor nauwkeurige begrenzing. Aldus ontvangen de vreemdelingen uit handen van den Staat hunne grondrechten als voordurende (eigendom) af als tijdelijke of opzegbare (opstal erfpracht, huur) — alle ontleend aan het westersche privaatrecht, dat voortaan de verhouding dier ingezetenen mede beheerscht. Wie derhalve, als vreemdeling aangeko-

men, zonder rugggespraak met de Overheid den domeingrond occupeert, geeft daarmede blijk de wetten van het nieuw betreden land niet te kennen, weet niet dat zijn verhouding tot den nieuw-aanvaarden Staat zulks verbiedt. Tot een juridische verhouding tot den Staat komt het daardoor niet, daar Overheid hiertoe haar medewerking nog niet verleende. Het recht op den gebruikten grond hangt nog in de lucht, heeft nog geen wettelijken vorm verkregen.

Maar ook de betrekking tusschen de nieuwe ingezetenen en de inheemsche bevolking blijkt dan door hun beider verhouding tot de Overheid te worden beheerscht en treedt daardoor in helderder licht.

Wanneer de vreemdeling meent, dat hij door koop van inlanders hunne grondrechten kan overnemen, verliest hij zijne positie uit het oog en vergeet hij, dat hij nooit in de bijzondere verhouding kan treden van de landskinderen tot den Staat. Wil hij met hen betrekkingen ten aanzien van den grond aanknoopen, dan heeft hij zich te richten naar wat de Overheid te dien aanzien aan regelen stelde. De koopovereenkomst blijkt dan verboden (Staatsblad 1875 No. 179), niet om redenen derhalve van economischen aard alleen, maar op staatsrechtelijke gronden tevens. Aan de huurovereenkomst blijken voorwaarden te zijn verbonden, die de welvaartsbelangen der inlandsche bevolking beoogen te beschermen (Staatsblad 1900 No. 204 e.a.). Weet de vreemdeling den Inlander toch tot afstand zijner rechten te bewegen, dan heeft hij de medewerking van den Staat noodig, die, wanneer daartegen geen bijzondere bezwaren bestaan, dien afstand ten eigen behoeve doet plaats hebben, om vervolgens den aldus van onvrij in vrij domein geconverteerden grond aan den grondbegeerigen vreemdeling over te dragen. Wat eerst onvrij domein was uit kracht van een feitelijken toestand, wordt thans onvrij of zelfs van het domein afgesneden krachtens eene juridische overeenkomst.

Maar zoo wordt nu ook die andere onvrijheid van het Landsdomein, gevolg van de bezitting met ongesanctioneerde niet-inlandsche rechten op haar rechte waarde geschat. Deze vindt nu in geen enkel opzicht bescherming meer. Wat de niet-Inlander aan grondrechten kan bezitten, komt hem alles toe uit handen van den Staat. Gebruikt hij toch grond, dan schendt hij door deze onwettige occupatie niet een privé-bezit, noch een privaat recht van

den Staat, maar tast zijn Overheidsrechten aan. En daartegen stelt de Staat zich te weer met zijne gezagsmiddelen. De schending der landsheerlijke rechten wordt tegengegaan met overheidsmacht. Zie daar den rechtsgrond der strafordonnantie van 1912! Ze wordt op deze wijze volkomen gerechtvaardig en kan geenerlei rechtsbesef krenken. De macht tot straffen, toekomend aan elke overheid is in dienst gesteld van de bescherming van een overheidsrecht, het domeinrecht. De Staat strijdt dus niet met ongelijke wapenen, noch vermengt strafrecht met privaatrecht. Hij bezigt slechts zijn normale machtsmiddelen.

Wanneer dit vóór 1912 niet is gedaan, kan dat van niets anders dan van gebrek aan moed of inzicht getuigen. Er was geen privaatrecht door de occupatie ontstaan, noch ook privaatrecht geschonden. Waarom dan civielrechtelijke bestrijdingsmiddelen gebezigd?

Dit kan thans alles anders worden. Als nu tegen de onwillige en achtelooze onderdanen wordt geageerd, geschiedt dit in het herleefde besef, dat overheidsrechten dienen te worden beschermd en door de ingezetenen op hunne rechte waarde behooren te worden geschat.

V.

Wat leeren nu deze beschouwingen voor de practijk van ons onderwerp? Velerlei misvattingen kunnen nu uit den weg worden geruimd.

Wanneer het juist is, dat onwettige occupatie van het domein van den Lande geen privaatrechten maar overheidsrechten schendt, dan is het duidelijk dat zulk onwettig grondbezit ook niet door het normale privaatrecht wordt beschermd. Er is eenvoudig geenerlei privaatrechtelijke formule vindbaar die het kan dekken of er schijn van recht aan kan verleenen. Nieuwe ontginning is usurpatie: het domeinrecht blijft door die wilsdaad ongerept, er is geen rechtsbetrekking tot den Staat door geschapen. Aankoop van domeingrond van private personen is niet bestaanbaar: de verboden koopovereenkomst tusschen den niet-Inlander en den Inlander is om staatsrechtelijke redenen onmogelijk. Verkoop van onwettig bezeten grond door den eenen niet-Inlander aan den anderen is een handeling zonder inhoud: waar geen recht is, kan moeilijk iets verkocht worden.

Dat in de practijk met deze eenvoudige begrippen desondanks zoo vaak de hand wordt gelicht, komt niet in de eerste plaats door den onvoldoenden ijver, die door de Regeering en haar ambtenaren bij den tegengang van het onwettig grondbezit is aan den dag gelegd, waardoor met 's Lands rechten gemakkelijk kon worden gespeeld. De voornaamste oorzaak schuilt in het binnenkruipen in het dagelijksche rechtsleven van juridische detailbegrippen, die den schijn hebben aan rechtsbehoeften te beantwoorden, maar inderdaad de goede beginselen vertroebelen.

Daar is het wanbegrip, dat de inlandsche rechten op den domeingrond tot roerende zaken heeft geconstrueerd. Daarnaast het gelijksoortige wanbegrip, dat de onwettige niet-inlandsche rechten aan de inlandsche heeft geequivaleerd en dus eveneens tot roerende zaken heeft verklaard. Dergelijke denkbeelden vinden steun in de opvatting, die het domeinrecht tot privaartrechtelijken eigendom omvormt.

Na al het voorgaande zal nu echter wel het onhoudbare daarvan zijn ingezien. De Inlander verhoudt zich niet tot den Lande als gebruiker tot eigenaar; hij heeft niet het recht om elk stukje woesten domeingrond ten eigen behoeve te ontginnen en te bezitten, omdat daartoe door den eigenaar stilzwijgend toestemming is verleend. Zijn grondrecht is autochtoon, wortelt in de maatschappij zelve en heeft alzoo een eigen zelfstandigheid, die door de Overheid als zoodanig geëerbiedigd wordt. Al past zulk recht niet, gelijk erfpachts- of opstalrecht in het systeem van het Westersch privaatrecht, zulks mag daarom geen reden zijn om er, als de vraag van het roerend- of onroerend-zijn dan toch gesteld wordt, den minderwaardigen vorm voor te kiezen. Zouden, als zulke opstal- en erfpachtsrechten, terwijl ze uit een overeenkomst voortspruiten, tot de onroerende zaken gerekend worden, de inlandsche grondrechten, die hun rechtvaardiging in de natuur zelve vinden, roerende goederen zijn? En zou diensvolgens een volkomen onrechtmatige toestand, als door de onwettige occupatie van domeingrond wordt geschapen, zich kunnen dekken achter den term „roerend goed"?

Wat helpen toch zulke ficties, wanneer ze met de feitelijke verhoudingen niet overeenstemmen? Heeft de maatschappij er baat bij, wanneer, om den schijn te redden, de niet-Inlander geen grond koopt, maar een aantal klapperboomen op dien grond

staande? Laat ze varen, die ficties, staakt die woordspelingen! Ze maken krom, wat recht was, brengen de geesten in verwarring, bederven de goede zeden! Geeft den keizer, wat des keizers is, maar tracht niet door gekunstelde redeneeringen aan de normale burgerplichten te ontkomen! De inlandsche rechten kunnen er tevens baat bij vinden, daar hunne grondslagen niet aan het wankelen worden gebracht.

Nogmaals: wat zoo eenvoudig was, is zoo ingewikkeld geworden. Terwijl door het bestaande koopverbod de rechter korte wetten maakt met een proces over grond tusschen Inlander en niet-Inlander, wikt hij uren aaneen over een grondgeschil tusschen niet-Inlanders onderling. Wanneer de onwettige occupant op grond van twintig- of dertigjarig bezit van domeingrond zich op verjaring beroept en eigendomsuitwijzing vraagt, denkt de rechter er niet aan, dat sinds de eerste ordonnantie in 1861 over dat onderwerp uitkwam, elk burger een gewaarschuwd man was — ieder wordt geacht de wet te kennen — en dus de kwade trouw langs directen weg tegen hem bewijsbaar was; noch ook — om den gedachtengang naar dien van dit opstel terug te brengen — dat het bezit gedurende al die jaren niet door het privaatrecht beschermd is geweest. Het is al goed, wat in het stellig recht naar Westerschen trant gepast kan worden, onverschillig of meer idéëele begrippen daarmede geschaad worden. Terwijl men de adatrechten der Inlanders wenscht te codificeeren en unificeeren, omdat men ze te ongebonden acht, hecht men zijn zegel aan vrijbuiterij en vormt die om in een rechtmatigen toestand. Dit was voor 1912 het geval, en nog niets wijst er op, dat na dat jaar de inzichten zijn veranderd.

Dat de Regeering, zoolang het overgangs-stadium, waarover in den aanvang werd gesproken, nog voortduurt, water in haar wijn doet, is een andere zaak. Ze had, al de jaren door, maar vooral na 1912, alles kunnen aanvallen wat onwettig op domeingrond stond. Dat ze zulks niet heeft gedaan en heeft toegestaan het bezit te wettigen, is bewijs van goed bestuursbeleid. Als ze zelfs zoover gaat, dat ze de onwettig bezeten grond van het domein afsnijden wil, door er eigendomsrecht op te verleenen, mag elkeen wel dankbaar wezen. Niemand heeft dan ook het recht tot morren, wanneer om redenen van algemeen belang geen eigendomsrecht, maar opstalrecht voor luttele jaren of een opzegbaar huurrecht wordt verleend. De Regeering streeft er immers slechts naar om,

zooveel het algemeen belang zulks toelaat, de wanordelijken toestand van voorheen om te zetten in normale verhoudingen. Ze neemt dan b.v. ook met een koopacte tusschen inlanders en niet-inlanders of tusschen twee niet-inlanders genoegen, om daarin, met voorbijgang van het onwettige er van, slechts te zien de erkenning, dat een der beiden een pré heeft op den grond boven zijn medeburgers en verleent hem als dan een recht. Mits daar dan maar niet uit wordt afgeleid, dat tot na de uitvaardiging der strafverordening het bestaan van onwettige privaatrechten, als geldend ook tegenover den Staat, wordt gesanctioneerd of erkend.

Dit zal nog duidelijker worden, wanneer eenmaal het overgangstijdperk, — hoewel reeds ongemerkt van een tot zes jaar uitgedijd toch uitteraard bestemd om te eindigen — wordt afgesloten. Dan zal moeten blijken of de strafbepaling geen loos alarm heeft gewekt. Want dat, ondanks de verscherping, toch nog velen de wettiging van hun titel op den door hen bezeten grond geheel of gedeeltelijk zullen hebben nagelaten, moet reeds thans als ontwijfelbaar worden aangenomen.

Maar dan moeten ook alle consequenties in hun vollen omvang worden aanvaard en voelbaar gemaakt. Komt het dan tot een vonnis van den strafrechter, dan moet dit zijne natuurlijke gevolgen hebben. Dat wil zeggen, dat als de gestraften den grond niet ontruimen, de overheid zulks zelf bewerkstelligt. Daartoe is geen tusschenkomst van den civielen rechter meer noodig. Het ageeren met civielrechtelijke middelen tegen den ontwettigen occupant is opgegeven. Het strafvonnis constateert thans voldoende, dat er een onrechtmatige handeling door den onderdaan is gepleegd en kan daarom zijn volle effect verkrijgen. Evenals, waneer de openbaarheid van den weg door het stellen van verkeersbelemmeringen is geschonden, de rechter straft en de politie de belemmering opruimt, zoo kan ten aanzien van het onwettig grondbezit niet anders meer worden gehandeld.

Het schijnt voorloopig alsof de Regeering zich van deze consequentie nog niet ten volle bewust is. De meergenoemde toelichtende circulaire in Bijblad 7733 doet althans vermoeden, dat zij zich de zaak anders voorstelt. De onwettige occupatie, zoo toch luidt het daar, is een z.g. voordurend delict, dat van oogenblik tot oogenblik wordt gepleegd en daarom met intervallen vele malen bestraft kan worden, net zoo lang als de onrechtmatige toestand blijft voortduren,

Op die wijze zou dus de onwettige occupant van den grond kunnen worden gewerkt. Alsof de strafverordening geen eigenlijk strafrecht, maar slechts tuchtrecht bevat!

Maar blijft hij nu onwillig? Zou dan toch weer naar afgedane methoden worden teruggegrepen en opnieuw met den civielen rechter worden begonnen? Dat de goden dan deze landen zegenen!

Maar het is niet noodig anstvallig te zijn. Wanneer slechts alle ambtenaren, rechters en ingezetenen deugdelijk worden doordrongen van de door de strafordonnantie herleefde opvattingen, zoodat een ieder zich daaraan tijdig kan aanpassen, kan veel onnut geharrewar worden voorkomen. Dan zal niemand recht tot klagen hebben, als hij door eigen onwilligheid, nalatigheid of eigenwijsheid van zijn erf wordt gezet. Wat meer zegt, als slechts een forsche klank wordt geuit, die alle belanghebbenden bereikt, zal zoo iets niet behoeven voor te komen. Elkeen zal dan zoo verstandig zijn de wijste partij te kiezen.

De notarissen kunnen hiertoe veel bijdragen. Zij hebben met de niet-inlandsche grondrechten veel te maken en kunnen als ze geen spitsvoudige koopovereenkomsten meer behoeven op te stellen, getrouwelijk den juisten weg wijzen. Zij komen dan ook de hun bij Staatsblad 1914 No. 477 opgelegde verplichting om alle te hunnen overstaan gesloten overeenkomsten, die afstand van grond door Inlanders ten behoeve van niet-Inlanders beoogen, te rapporteeren te gereedelijker na en helpen zoodoende Regeering en ingezetenen om snel tot het vestigen van een harmonischen toestand te geraken.

Alleen door ruime voorlichting kan aldus een halve eeuw van wanbegrip worden afgesloten.

Bandjarmasin, Juli 1918.

De kolonisatieproeven in de Lampongsche Districten

door

W. C. SCHALKWIJK.

Belang der Kolonisatieproeven.

In de laatste jaren scheen meer en meer de overtuiging veld te winnen, dat de Kolonisatieproeven in de Lampongsche Districten op mislukking uitloopen. In dit tijdschrift werd door den heer Craandijk *(Koloniale Studiën No. 4)* reeds betoogd, dat het tegendeel het geval is. Intusschen is het wellicht niet overbodig, op deze aangelegenheid nog eens terug te komen en een meer in bijzonderheden tredend overzicht te geven van hetgeen tot dusverre met deze proeven werd bereikt en wat er verder te verwachten is. Moet bij deze uiteenzetting wel eens op minder gewenschte zaken en op mislukkingen worden gewezen, het staat bij mij vast, dat de oorzaken daarvan opgespoord en weggenomen kunnen worden. Bij het bestudeeren van het verleden en den tegenwoordigen stand der proeven heb ik de overtuiging gekregen, dat zij verdienen te worden voortgezet niet alleen, maar dat, indien eenmaal over eenige jaren op onbetwistbaar gunstige uitkomsten gewezen zal kunnen worden, uit wat thans nog niet meer dan een proef is, een kolonisatiestelsel zal kunnen worden ontwikkeld.

Het zeer groote belang, dat het vraagstuk van de Inlandsche kolonisatie op de buitenbezittingen heeft, behoeft hier niet breedvoerig te worden gemotiveerd. Was bij den opzet der proeven het uitgangspunt, dat men moest trachten een afvloei voor de bevolking van Java te verkrijgen, ten einde de dreigende overbevolking van dit land te bezweren, dit denkbeeld is allengs op den achtergrond geraakt, nu de vooruitgang van den Europeeschen

en Inlandschen landbouw op Java zelf de gelegenheid tot het verdienen van zijn levensonderhoud voor den Inlander in even groote of sterker mate vermeerderd heeft, dan de bevolking is toegenomen. Wel is waar zal op den duur blijken, dat ook aan dezen vooruitgang een grens is gesteld en de emigratie van Java naar de buitenbezittingen weder een brandend vraagstuk kunnen worden, voorloopig echter moet het belang van kolonisatieproeven meer worden gezocht in de beteekenis, welke zij voor de ontsluiting der buitenbezittingen hebben.

Die beteekenis is tweeledig. In de eerste plaats geldt het hier een rechtstreeksch belang van den Staat, die niet de uitgestrekte vruchtbare terreinen onontgonnen en improductief kan laten liggen. In de tweede plaats zal de ontwikkeling der groot-industrie op de buitenbezittingen meer en meer op middelen doen zinnen om naast de groote ondernemingen ook het kleinbedrijf te ontwikkelen, zoodat eene Inlandsche maatschappij ontstaat. Dit zou tevens medebrengen, dat ook voor de groote ondernemingen vrije werkkrachten beschikbaar komen en op die wijze voor den kunstmatigen toestand van contractarbeid onder poenale sanctie gezonder verhoudingen tusschen werkgever en werknemer in de plaats treden. Ook in verband met de rijstvoorziening is thans de vooruitgang van den Inlandschen landbouw op de buitenbezittingen een dringend belang.

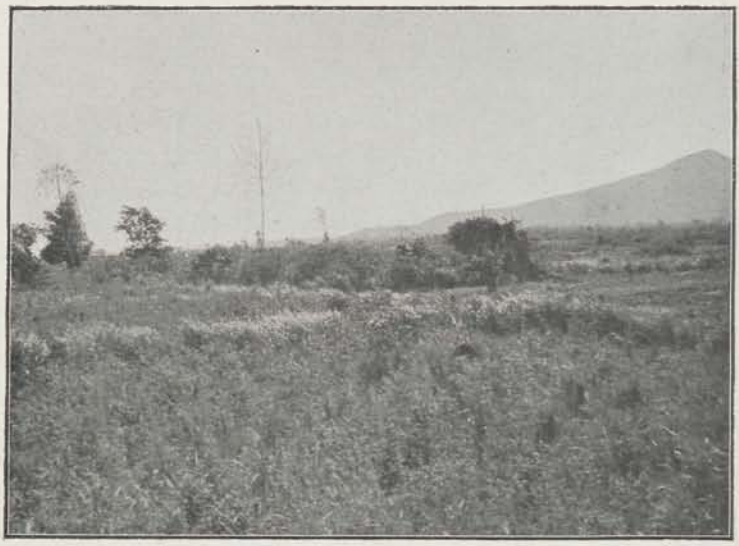
Het vraagstuk van de Inlandsche kolonisatie in deze streken is dus van zeer groot belang te achten en het schijnt daarom niet overbodig thans eens na te gaan, wat dienaangaande de proeven op Gedong Tataän leeren.

In het algemeen kan men zeggen, dat de voornaamste oorzaak, welke tot nu de uitkomsten minder gunstig heeft doen zijn, gelegen is in het ontbreken van een wel-omschreven plan. Om zulk een plan te kunnen opstellen, dient men eerst de uitkomsten, welke reeds bereikt zijn, na te gaan.

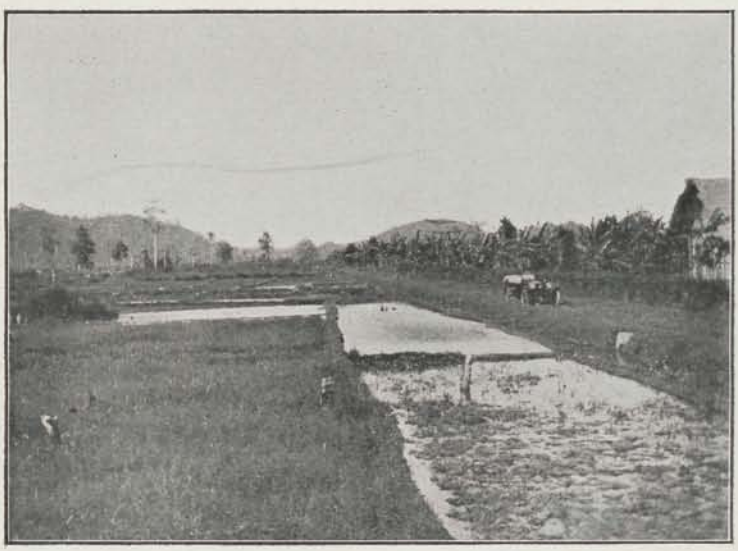
Alleen door de proefneming punt voor punt te ontleden, kan wat zij aan leergeld gekost heeft, aan de verbetering en voortzetting er van dienstbaar worden gemaakt.

De eerste opzet van de kolonisatie-proeven.

De plannen voor kolonisatie met Javanen in schaarsch bevolkte streken van Regeeringswege werden het eerst door de Indische

Onbevloeid stuk grond, vier maal met paddi gogo beplant, daarna door den eigenaar braak gelaten, 1916.

Hetzelfde stuk geïrrigeerd en voor de eerste maal tot sawah bewerkt.

Regeering ter hand genomen in 1902, toen den Assistent-Resident van Soekaboemi H. C. Heyting bij besluit van 30 September 1902 No. 17, werd opgedragen de grondige bestudeering van het vraagstuk „de emigratie van Javaansche gezinnen naar de Buitenbezittingen".

In een schema, ddo. 27 December 1903, werden door dezen ambtenaar begrootingen voor kolonisatie in verschillende deelen van Java en de Buitenbezittingen overgelegd, waarbij plannen werden opgemaakt voor transmigratie naar 5 terreinen op Java en emigratie naar 6 terreinen op de buitenbezittingen. Deze plannen, waarvan de onkosten op ruim 7 millioen geraamd waren, zijn niet tot uitvoering gekomen; de Regeering wilde eerst eens op één terrein een proef-kolonisatie inrichten.

Bij de begrooting voor 1905 werd een post van *f* 11.400.— aangevraagd voor de voorbereiding; terwijl de werkelijke uitgaven tot ult. 1917 rond elf ton hebben bedragen.

Na onderzoek van verschillende terreinen op Sumatra's Westkust, Benkoelen en Palembang werd eindelijk de keus op een terrein nabij Gedong Tataän in de Lampongsche Districten gevestigd. De voordeelen waren:

1. Het terrein lag dicht bij een grooten afvoerweg en niet te ver van een havenplaats;
2. Het terrein was vlak;
3. Het terrein scheen bij het eerste onderzoek veel waterbronnen te bevatten en daardoor voor sawahaanleg zeer geschikt te zijn.

Vele bijzonderheden omtrent de oorspronkelijke plannen en omtrent den eersten opzet van de proef in de Lampongs zijn vervat in het „Schema van een emigratie-plan tot afleiding van „Java's overbevolking, tevens dienende tot meerdere ontwikkeling van het eiland Sumatra met raming der kosten", bij schrijven van 27 December 1903, Geheim, door den Assistent-Resident in commissie A. C. Heyting aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur aangeboden, benevens in een „Omstandig rapport van den stand der Kolonisatieproeven in het gewest Lampongsche Districten" ultimo October 1911 door den toenmaligen leider, den Assistent-Resident Van Dissel opgemaakt, waarin tal van gegevens betreffende de eerste jaren in overzichtelijken vorm zijn bijeengebracht.

In het onderstaande zal uit het verleden slechts dàt worden aangehaald, wat voor een goed begrip van den tegenwoordigen toestand noodig is en vooral aan de uitvoering aandacht worden geschonken. Zoo treft in de eerste verwezenlijking der plannen dadelijk een fout bij de uitvoering.

Toen eenmaal het terrein uitgezocht was, werd niet dadelijk overgegaan tot het vastleggen der grenzen. Eerst in 1911 (Regeeringsbesluit van 22 November 1911 No. 35) werden de grenzen behoorlijk omschreven, terwijl tevens gelast werd het terrein behoorlijk te doen opmeten. Eerst in 1916 werd uitvoering gegeven aan die opdracht en door den Gouvernements-landmeter het terrein opgemeten en in kaart gebracht.

Intusschen was in 1915 gebleken, dat de Lampongsche bevolking op verschillende plaatsen de vroeger vastgestelde grenzen overschreden had en op het oorspronkelijk voor de kolonisatie bestemde terrein pepertuinen had aangelegd. Aangezien dit misbruik reeds jaren lang was voortgezet en niets daartegen was gedaan, scheen het onbillijk deze tuinen, die gedeeltelijk reeds vruchtdragend waren, aan hunne bezitters te ontnemen. In verband daarmede werden de grenzen dus verlegd en de ontginningen uitgemeten.

Het terrein, binnen de gewijzigde grenzen gelegen, bleek een oppervlakte te beslaan van 8000 bouws.

De werving.

In de eerste plaats moge iets worden medegedeeld over de wijze, waarop de kolonisten op Java worden gerecruteerd.

Oorspronkelijk geschiedde de werving door bemiddeling van van het Inlansch bestuur op Java. De adspirant-kolonisten werden voornamelijk in het regentschap Karang-anjar, Keboemen en Poerworedjo aangeworven. In het begin werden eenige voortrekkers door den heer Heyting persoonlijk van Java medegenomen, later de kolonisten door tusschenkomst van het Inlandsch bestuur van bovengenoemde afdeelingen aangeworven. Het groot nadeel hiervan was, dat vele dessahoofden de verleiding niet konden weerstaan op deze wijze veelal minder gewenschte elementen uit hun dessa's te loozen.

De reiskosten van zijn dessa tot het emigratieterrein heeft de

kolonist vrij, terwijl hij dan nog voor verblijfkosten ontvangt *f* 22.50, hetgeen meer dan voldoende is, ook om bij aankomst de meest noodige landbouwgereedschappen te koopen.

Bij den aanvang der kolonisatie werden loodsen gebouwd om de pas aangekomen kolonisten onder dak te brengen. De laatste jaren trekken zij bij reeds gevestigde kolonisten (veelal familie of kennissen) in, tot hun voorloopig huisje klaar is, hetgeen gewoonlijk reeds na een maand het geval is.

Liet in de eerste jaren de toevloed van menschen te wenschen „over, in 1910 schreef de toenmalige leider, dat de werving zóó „naar wensch ging, dat slechts eene kennisgave aan den betrokken „ambtenaar aldaar noodig was om het aanbod de vraag te doen overtreffen". Ook voor de latere jaren geldt dit.

Deze wijze van werving bracht echter een groot bezwaar voor de proefneming mede. Degenen, in wier handen de werving berustte, zochten niet het meest voor kolonisatie geschikte lieden uit. Ongewenschte elementen uit de dessa, ouden van dagen en ziekelijke personen uit andere streken, in het kort lieden, die men gaarne uit de dessa kwijt wilde zijn, kwamen met de eerste zendingen kolonisten mede. Groote sterfte onder de emigranten, slecht werk, veel verloop bleven als gevolg daarvan niet uit.

Door deze ervaring geleerd, bracht in 1913 de toenmalige leider verandering in het aanwervingssysteem door persoonlijk de leiding daarvan op zich te nemen en zich met een mantri en eenige dessahoofden naar de Kedoe te begeven en persoonlijk de dessa's te bezoeken tot het zoeken van emigranten. Zoodra een genoegzaam aantal bij elkaar was, werd de terugreis aanvaard. Een voordeel was verder, dat koeliewervers, die tot op Tandjong-Priok de a.s. kolonisten trachtten te ronselen, van hen geweerd konden worden.

De uitwerking van deze werfmethode was gunstig. De op deze wijze aangeworven kolonisten voldeden veel beter dan de vorige. Men kan ze thans nog herkennen aan de nettere erven, kleinere schulden en betere bewerking van hunne bouwvelden.

In de laatste jaren komen nog steeds emigranten uit eigen beweging aan. In de meeste gevallen zijn het familieleden van reeds gevestigde kolonisten, voor het overige gepensioneerde militairen en koelies, die hun contract hebben uitgediend.

Het komt zelfs voor, dat Javanen uit de dicht bevolkte Kedoe

op eigen kosten naar Gedong Tataän emigreeren, waaruit mag worden afgeleid, dat de kolonie bij de bevolking aldaar in goeden roep is gekomen.

Enkele cijfers over de aangekomen immigranten kunnen hier worden ingelascht:

Op 31 December 1911			bestond de kolonie uit	6073	zielen;
in	1912	kwamen aan		142	,,
,,	1913	,,	,,	317	,,
,,	1914	,,	,,	249	,,
,,	1915	,,	,,	419	,,
,,	1916	,,	,,	107	,,
,,	1917	,,	,,	170	,,

Hiervan zijn in 1916 63 personen geheel uit vrije beweging gekomen. De immigranten van 1917 bestonden uit 55 gezinnen uit Keboemen, benevens 33 gewezen contract-koelies.

Van vóór 1912 zijn geen cijfers voorhanden.

Over het geheel kan worden gezegd, dat de aanwerving geen moeilijkheden oplevert. Mocht men de proef wenschen uit te breiden, dan zouden daarvoor zeker voldoende nieuwe immigranten te verkrijgen zijn. De onkosten behoeven dan per immigrant niet meer dan *f* 22.50 per gezin plus vrije reiskosten ad *f* 25.— per immigrant te bedragen.

Slechts op één punt dient de werving verbeterd te worden: het zal noodig zijn een leeftijdsgrens te bepalen. Thans komt het meermalen voor, dat er immigranten aankomen, die te bejaard zijn om nog veel werk te verrichten. Het spreekt vanzelf, dat zulke lieden ook niet in staat zijn het voorschot, hun door de Regeering voor reis en eerste installatie verleend, af te lossen.

De leeftijdsgrens ware te bepalen op 40 jaar; uitzondering daarop worde alleen toegelaten in gevallen, waarin jongere gezinnen oude leden, wier verzorging zij reeds op zich genomen hadden, wenschen mede te brengen.

Zooals uit een volgende paragraaf zal blijken, heeft verbetering van de sanitaire toestanden op het terrein ook tot uitslag gehad, dat de bevolking door een overschot van geboorten boven het sterftecijfer toeneemt. Het totale zielenaantal bedroeg over de achtereenvolgende jaren:

Woning met loemboeng in de desa Gadingredjo.

op 31 December		1911	6073	Toename, waarbij nieuwe immigranten :	
„ 31	„	1912	6215		
„ 31	„	1913	6701	486	317
„ 31	„	1914	6930	229	249
„ 31	„	1915	7327	397	419
„ 31	„	1916	7677	350	107
„ 31	„	1917	7888	211	170

Aard der Bevolking en hare Verhouding tot de Inheemsche Bevolking.

Over het algemeen is de aard der bevolking dociel en meegaande en als gevolg daarvan niet al te energiek. Zij houdt zich over het algemeen geheel aan hare Javaansche gewoonten, alleen zijn zij in kleeren en voeding luxueuser dan hun landgenooten op Java. Zij zijn van de Maleische taal op de hoogte, waarvan zij zich buiten het terrein gewoonlijk bedienen.

Moord en doodslag komt zoo goed al nooit, diefstal komt weinig voor. Te meer treft dit, waar het toch wezenlijk niet de beste elementen zijn, die koloniseeren.

Vermengen met de omgevende Lampongsche bevolking doen de kolonisten zich niet. Eens is het voorgekomen, dat een Javaansch meisje door den vader aan een Lamponger werd verkocht. Wel echter zijn sommige vrouwen bijzit bij Europeanen en Chineezen. Veelal bewerken mannelijke kolonisten in hun vrijen tijd velden der Lamponger in daghuur en stampen de vrouwen voor hen rijst. Van een scherp tegenover elkaar staan der Lampongsche bevolking en der kolonisten is geen sprake. Enkele malen kwamen grensgeschillen voor, doch de Lamponger begrijpt in het algemeen welk nut de Javaan voor hem heeft.

Tegen de grens van het terrein ligt eene Chineesche nederzetting, waar de kolonisten hun levensbehoeften, kleeren enz. kunnen koopen en hunne producten kunnen verkoopen. Deze nederzetting, welke in dien handel haar middel van bestaan heeft, is hun eerder tot nut dan verderf. Aan het woekerbedrijf van een aan een andere grens wonenden Chinees werd een einde gemaakt.

Niet onvermeld mag blijven, dat de Lampongers groote opkoopers van het vee van het kolonisatieterrein zijn. Aan Chineezen is de toegang tot het terrein verboden.

Opium wordt slechts door 50 kolonisten geschoven. Een bedroevend feit is het echter, dat het gebruik van sterken drank steeds toeneemt en bij dessafeesten zelfs vrouwen daarvan gebruik maken.

Huisvesting.

In het begin is niet voldoende aandacht besteed aan de keuze van de plaatsen, waar de nieuwe dessa's gesticht zouden worden. Zoo zijn sommige der oudere dessa's gebouwd op lage terreinen. Dit heeft tweeërlei nadeelige gevolgen: het maakt het wonen in de dessa ongezond, maar tevens legt het beslag op de gronden, welke juist goed voor sawahaanleg zouden bestemd kunnen worden. Voorbeelden leveren de dessa Karang Anjer, welke in den Westmoesson geregeld onder water staat, en de dessa Tambah-Reredjo, welke gelegen is op een terrein, dat zeer goed voor irrigatie geschikt zoude zijn, terwijl de bouwvelden dezer dessa te hoog gelegen zijn om er water op te brengen. In deze gevallen is het niet gelukt de bewoners er toe te brengen de dessa naar een hooger gelegen terrein te verplaatsen. Wel is op deze wijze door den vorigen leider het euvel verholpen voor de dessa's Poerworedjo en Baledono, welke oorspronkelijk ook in de laagte aangelegd waren, en die later verplaatst zijn naar een hooger gelegen terrein. [1])

Wegen.

De heer Coomans heeft het groot aantal wegen, door den heer Van Dissel aangelegd, geconsolideerd. Er loopt nu een groote, voor auto's berijdbare weg van 10 KM. van West naar Oost midden door het terrein en een van Zuid naar Noord. Deze wegen zijn voorzien van flinke bruggen en voor elk verkeer geschikt, maar hun onderhoud vergt dan ook elk jaar alle heerendienstplichtigen. Meer wegen te onderhouden is niet mogelijk en ook niet noodig; de bestaande wegen zijn zoo aangelegd, dat zij aan de behoefte van het verkeer voldoen.

Ten slotte zij nog vermeld, dat de kolonie door een goeden rijweg met Tandjong Karang verbonden is (lang 25 KM.), waar-

[1]) Intusschen heeft, sedert deze zinsnede geschreven werd, de bevolking van Tambah Redjo zich uit eigen beweging naar een hooger terrein verplaatst.

langs een dagelijksche vrachtautodienst onderhouden wordt (reiskosten Telok-Betong — Gedong Tataan *f* 1.—).

Er bestaan ook plannen de kolonie door een spoorlijn met het Zuid-Sumatranet te verbinden.

Hygiënische toestanden.

Het spreekt vanzelf, dat voor een welslagen der kolonisatieproeven in de eerste plaats de sanitaire belangen der kolonisten goed verzorgd moeten worden. Dit punt werd in het begin te veel verwaarloosd.

Tot einde 1914 bestonden de werkzaamheden van den Geneeskundigen Dienst op het kolonisatieterrein uitsluitend uit het behandelen en verplegen van zieken in een primitief hospitaaltje op het terrein gelegen.

In Augustus 1914 werd een Geneeskundige Dienst ingesteld bestaande uit:

1. Algemeene sanitaire leiding,
2. Behandeling van zieken,

welke behandeling in dienst gesteld werd van de sanitaire verzorging.

Met het oog op aansluiting bij het Centrale Hospitaal te Tandjong Karang werd in plaats van het vervallen hospitaaltje een nieuw gebouw opgericht als voorloopig hospitaal, dat na aansluiting bij bovengenoemd Centraal Hospitaal slechts als polikliniek zal worden gebruikt.

Door den Gouvernementsarts, einde 1914 belast met den Geneeskundigen Dienst der kolonisatie, werd de toenmalige leider in het begin 1915 er op gewezen, dat de sterfte op de kolonie hoog was. Het geboortecijfer was voldoende; het sterftecijfer was echter zoo hoog, dat het zielental alleen door aanvoer van nieuwe kolonisten zich uitbreidde.

Bij een door den Gouvernementsarts ingesteld onderzoek is gebleken, dat de groote sterfte te wijten was aan de volgende oorzaken:

a. het woeden van den hoekworm,
b. het veelvuldig voorkomen van dysenterie,
c. de malaria,
d. de abortus.

Op aanraden van den arts werd in Juli en Augustus 1915 overgegaan tot eene algemeene wormkuur; in overleg met hem werd verder tot de volgende maatregelen besloten:

1. het aanleggen en voeren van eene doelmatige sterftestatistiek;
2. aansluiting bij het Centraal Hospitaal te Tandjong Karang, van waaruit de sanitaire leiding moet uitgaan;
3. toepassen van sanitaire maatregelen op nieuw uitkomende kolonisten (vaccinatie tegen pokken aan boord, hoekwormkuur, onderzoek op buikziekte, malaria, bloedarmoede, tuberculose, lepra enz. (Dit alles, vóórdat de kolonisten op het terrein worden toegelaten);
4. bij het stichten van nieuwe kampongs voor de keuze van het terrein overleg plegen met den geneesheer;
5. de hoofdvoeding (rijst) is voldoende, echter moet er op gelet worden, dat de kolonisten voldoende paddi behouden voor eigen gebruik (geen verkoopen aan ondernemers of Chineezen van rijst zonder toestemming van den Leider);
6. de irrigatie te verbeteren en uit te breiden, opdat bij eventueelen misoogst (als b.v. in 1916) geen kans meer kan bestaan op tekort aan eigen verbouwde paddi; liefst breidde men de irrigatie zoo sterk uit, dat de kolonisatie als rijstschuur voor de omgeving kan dienst doen;
7. bestrijding van den hoekworm.

   Bij een onderzoek van eenige honderden kolonisten op hoekwormeieren bleek niemand daarvan vrij te zijn. In 1915 en 1916 zijn daarom algemeene wormkuren door den geneesheer toegediend (de tweede keer op naam, zoodat practisch gesproken niemand aan de kuur ontglipt is). Deze bestrijding zal naar behoefte moeten worden voortgezet. Een algemeene kuur is nog in 1917 noodzakelijk;
8. bestrijding van besmettelijke buikziekten (drinkwatervoorziening en faecaliënafvoer).

   Het aanbrengen van kostbare en ingewikkelde drinkwatervoorzieningen en stelsels voor faecaliënafvoer komt voorloopig niet het eerst aan de orde. Van de bevolking, die aan deze instellingen nog geen behoefte voelt, zal ook geen doelmatig gebruik mogen worden verwacht. Onder deze omstandigheden kwam het geraden voor aan te sturen op:

   a. het aanleggen van minstens één goede grondwaterput [1]) per dessa (tot nu toe werd het verbruikswater verkregen uit regenplassen in kuilen en in inzinkingen van het terrein).

[1]) Sedert is in elke dessa een waterput gegraven.

b. het zorgzaam opsporen en opzenden van alle buikzieken uit de dessa's naar het Centraal Hospitaal, zoodat de infectiehaarden worden verwijderd en epidemieën worden voorkomen;

c. propageeren door middel van de scholen van het koken van drinkwater;

d. massa-vaccinatie tegen typhus en cholera, wanneer dit noodig zal blijken (eind 1914 zijn plus minus 2000 personen tegen cholera gevaccineerd):

9. pokkenvaccinatie en revaccinatie streng en regelmatig door te voeren (begin 1917 zijn wegens pokken in de naburige kampongs al de in het jaar 1916 geborenen in eens gevaccineerd). De kolonisatie is uit dien hoofde in 1917 opgenomen in het tourneeplan van den vaccinateur.
10. de malaria, welke algemeen voorkomt op het kolonisatieterrein, in studie te nemen en te bestrijden door bij de loerah's kosteloos kinine ter beschikking te stellen (gevallen van aanhoudende koorts moeten naar het ziekenhuis worden opgezonden);
11. de frambosia opsporen; lijders aan deze ziekte ter behandeling opzenden.

Resultaten: De sterfte, welke in 1913 en 1914 nog respectievelijk 35, 88 en 44, 43 pro mille bedroeg, daalde geleidelijk in 1915 tot 29, 45 pro mille jaars en in 1916 tot 26, 25 pro mille.

Voor 1917 was het sterftecijfer weer minder gunstig met 37,2 pro mille, tengevolge van een mazelen-epidemie. Het geboortecijfer, dat in 1913 en 1914 nog respectievelijk 41 en 42.81 pro mille 's jaars bedroeg, daalde in 1915 tot 29.74 pro mille. In 1916 bedroeg het geboortecijfer 61.21 pro mille, in 1917 43,61.

De toename der bevolking wegens overschot van geboorte, welke tot einde 1915 vrijwel nihil is geweest, beliep in 1916 35 pro mille, terwijl in de omgeving de Lampongsche kampongs in bevolkingssterkte afnamen. Zooals reeds opgemerkt, was 1917 een minder gunstig jaar, hoofdzakelijk tengevolge van een mazelen-epidemie.

Deze toename is bereikt, terwijl de malaria nog slechts in studie is en daartegen nog geen ingrijpende maatregelen genomen zijn.

Van de nieuw aangekomen kolonisten (91 in 1916 en 132 in het eerste halfjaar van 1917) zijn slechts 1 en 1 persoon overleden.

Bij de reorganisatie van den vaccinedienst in de residentie Lampongsche Districten viel het den daarmede belasten arts Dr. Winckel op, dat de kolonisten zoo goed als allen gevaccineerd en gerevaccineerd waren, terwijl dit in de Lampongsche kampongs niet het geval bleek te zijn.

Herhaaldelijk is ter sprake gekomen, of het niet raadzaam zoude zijn de kolonisten houten huizen te laten bouwen, geheel ingericht volgens de voorschriften, welke de dienst der woningverbetering bij pestbestrijding geeft. Het groote nadeel zijn de hooge kosten, die vrijwel op *f* 100.— per huis gerekend moeten worden. Wel is waar zouden deze uitgaven als leening aan de kolonisten gegeven kunnen worden, doch waar deze reeds voor ontginningen andere credieten betrekkelijk groote sommen hebben opgenomen, lijkt dit niet raadzaam toe.

Daarbij komt, dat in den loop des tijds de kolonisten vanzelf steeds hun huizen verbeteren; onder de oudere kolonisten ziet men velen in het bezit van houten huisjes, geheel volgens Lampongsch model.

Administratief personeel.

De algemeene leiding van de kolonisatieproeven in de Lampongsche Districten berust bij het Hoofd van gewestelijk bestuur, onder wiens directe bevelen de ambtenaar belast met de plaatselijke leiding is gesteld. Oorspronkelijk was hiervoor een ambtenaar B. B. aangewezen. Sedert 28 Augustus 1915 fungeert hiervoor de Administrateur der Lampongsche Bank, die deze betrekking waarneemt tegelijk met zijne andere functie.

Direct onder dezen zijn twee mantri's van de kolonisatie en een mantri van de irrigatie werkzaam. Deze mantri's hebben geen bestuursbemoeienis. De eerste mantri-kolonisatie woont in de dessa Bagelen, de tweede in de dessa Tambakredjo, die beiden aan een uiterste grens gelegen zijn, terwijl de leider zijn woning heeft in de dessa Bagelen, aan den grooten weg naar Tandjong Karang.

Het schrijf- en administratiewerk wordt verricht door een Inlandschen schrijver; verder beschikt de leider over 5 politieoppassers.

Als mantri's fungeeren tegenwoordig een eerste mantri, die van het begin der kolonisatieproeven werkzaam is geweest als schrijver en zich geleidelijk opgewerkt heeft en een tweede mantri, eertijds mantri-irrigatie, die, daar de irrigatie op den duur geheel komt te staan onder leiding van het personeel der irrigatie in de Lampongs, als zoodanig overbodig was geworden.

Bij de inrichting van het plaatselijk bestuur in de afzonderlijke nederzettingen heeft men getracht het op Java geldende stelsel na te volgen, echter met eenige afwijkingen. Zoo wordt het dessabestuur niet gekozen. De loerah wordt bij residentsbesluit benoemd, de overige leden worden door den leider aangewezen.

Over het algemeen laat de hoedanigheid van het dessabestuur nog zeer veel te wenschen over en blijft het verre beneden zijn taak. Hierin zal op den duur verbetering kunnen worden gebracht, wanneer de leden onder de jongeren kunnen worden uitgezocht; alle kinderen doorloopen thans de lagere school. Uit het jongere geslacht, dat onderwijs genoten heeft, zullen wel elementen voor een beter dessabestuur zijn op te kweeken. Zoolang dergelijke lieden nog niet beschikbaar zijn, doet men het best de dessabestuurders te beschouwen als mandoers, die moeten zorgdragen, dat de bevelen van het hoogere personeel worden uitgevoerd.

Het dessabestuur bestaat uit de volgende leden: loerah, kamitoewa, tjonkok, schrijver, prabots.

In de eerste jaren van vestiging der nieuwe dessa's — hoofdzakelijk zoolang de sawahs nog niet zijn aangelegd — wordt het dessabestuur bezoldigd. Zijn de sawahs aangelegd, dan krijgt het dessabestuur ambtsvelden en houdt de bezoldiging op.

Schrijft de heer Van Dissel in zijn rapport: „in den loop van 1913 kunnen ook deze bezoldigingen verminderd worden om nâ den oogst van 1914 geheel te verdwijnen", dit denkbeeld is niet volvoerd geworden. De dessabesturen van Wonosari, Wonokrijo en Tabakredjo genieten nog steeds bezoldiging, al vermindert zij ook. De reden hiervan is, dat deze dessa's eerst in 1916 en 1917 hunne velden door irrigatie tot sawah hebben kunnen maken en ambtsvelden kunnen slechts bestaan uit sawah's. Daarbij komt, dat de aanleg van sawahs een der zwaarste bewerkingen is, waarbij zeer veel toezicht noodig is. Slechts door betaling zijn de dorpsbesturen er voor te vinden daarop toezicht te houden. Daar komt nog iets bij; het geven van ambtsvelden

is gemakkelijk, doch de kolonisten zijn, vooral in de nieuwere dessa's, waar zij nog veel werk hebben, niet geneigd de ambtsvelden van het dorpsbestuur te bewerken; met aanleg van de ambtsvelden moet dus gewacht worden tot de sawahs voor de tweede maal beplant worden, als wanneer het werk licht genoeg is, dat de dessalieden het dorpsbestuur kunnen helpen bij het bewerken der sawah. De reeds door den heer Van Dissel toegestane ambtsvelden zijn in de praktijk voldoende gebleken.

De emolumenten van den loerah bestaan uit 8 % collecteloonen van de inkomstenbelasting benevens pijoro (dit zijn kolonisten, die voor den kost zonder loon voor den loerah veldarbeid op zijn ambtsvelden verrichten). Verder krijgt elk lid van het dessabestuur na het derde jaar zijn ambtsveld, dat een uitgestrektheid beslaat van

6	bouws sawah	voor den	loerah
3	„ „	„ „	kamitoewa
3	„ „	„ „	schrijver
1½	„ „	„ „	tjonkok

Van de geboorten, sterfgevallen en verhuizingen der kolonisten wordt zorgvuldig boekgehouden en maandelijks een overzichtstaat met het maandrapport aangeboden.

Scholen.

Te Bagelen, Gading en Poerworedjo vindt men tegenwoordig nette dorpsscholen, in de dessa Wonodadi en Tambakredjo wordt nog school gehouden in de paseban. Deze scholen worden geregeld geïnspecteerd door een inspecteur van het inlandsch onderwijs. Over absenties is geen klagen en er kan met grond gehoopt worden, dat dit onderwijs den grond legt voor een beter geslacht van kolonisten dan het tegenwoordige. De kinderen gaan gaarne naar school. Daar wordt hun orde, regelmaat en netheid geleerd. De leerlingen onderhouden voor hun school een bloemen- en groententuintje; ook aan ontwikkeling van lust tot veldarbeid wordt dus aandacht geschonken.

Grondbezit.

Bij regeeringsbesluit van 22 November 1911 No. 38, (Bijblad No. 7535) is voor de kolonisten ingesteld de erfelijke individueele

bezitsvorm (jasan), wel eenigszins tegen de wenschen der kolonisten in, die liever het communale bezit met vaste aandeelen (norowito) hadden, vooral ook, omdat deze bezitsvorm in Midden-Java de meest gebruikelijke is. Het nadeel van den jasanvorm is de kans van ophooping van grondbezit in één hand met de daaruit voortspruitende gevolgen op economisch en agronomisch gebied, daar vervreemding aan anderen dan dessagenooten niet is uitgesloten. Wel is dit nadeel uitgesloten, zoolang het tegenwoordige stelsel van kolonisatie wordt gevolgd. Indien men echter het toezicht minder nauwkeurig zou laten worden, zou te verwachten zijn dat deze gronden in een minimum van tijd in handen van de economisch zooveel krachtiger Lampongers zouden geraken. Reeds nu komt onderlinge verhuur van grond, verkoop van het te veld staand gewas, overdracht van koelieschap aan rajats herhaaldelijk voor. Echter staat hiertegenover, dat bij communaal grondbezit bij toename der bevolking een ongunstige verhouding zal ontstaan tusschen grondbezitters en niet-grondbezitters. Summa summarum kan hier gezegd worden, dat wat den vorm van het grondbezit aangaat, dezen in de toekomst geheel zal afhangen van de plannen der Regeering met de kolonisatieproeven. Zou deze de Europeesche leiding aan de proeven onttrekken, dan zou bij onbeperkt recht van beschikking voor den bezitter, de grond spoedig uit handen van den Javaan in die van den Lamponger overgaan.

De kolonist wordt het tiende jaar van zijne vestiging eigenaar van den grond.

De eerste vier nederzettingen zijn geheel met financieele hulp van de Regeering gesticht.

Belastingen.

Sedert 1915 zijn de kolonisten in den aanvang van het vierde jaar na hun komst op het kolonisatieterrein belastingplichtig. Zij werden slechts aangeslagen in de inkomstenbelasting en betalen *f* 0.40 voor elke *f* 10.— jaarlijks inkomen. De nieuw aangeslagenen worden gerekend een jaarlijksch inkomen te hebben van *f* 50.—, de andere kolonisten van *f* 90.—.

Wordt de kolonist veebezitter, dan wordt hem tevens berekend per koe 2% van *f* 25.—.

De aanslag bedroeg in:	1915	*f* 5786.69
	1916	„ 6511.44

Over het algemeen wordt bij de inning van de belasting weinig moeite ondervonden; zij komt gewoonlijk op tijd binnen.

Verplichte diensten.

Bij den aanvang van zijn 4e vestigingsjaar wordt de kolonist ook heerendienstplichtig. Voor heerendienst moet hij 20 dagen per jaar uitkomen om aan de wegen te werken en bovendien 2 M.^{3} grint aanbrengen. Deze diensten worden in hun geheel geëischt achter elkaar in Maart om het toezicht te vergemakkelijken, terwijl dan dadelijk er na gewoonlijk begonnen kan worden met den paddi-oogst. Verder verricht de kolonist tien nachten per jaar wacht- en rondedienst in de dessa, terwijl de loerah recht heeft op 4 pijoro's waarvoor de kolonist 5 dagen per jaar uitkomt.

Behalve dat bestaat nog de goegoer goenoeng. De goegoer goenoeng is oorspronkelijk een dienst ten doel hebbende het uitkomen van het volk in massa bij rampen van hoogerhand, als dijkbreuken etc. Evenals op Java bleek ook deze dienst zeer verwaterd en werd voor allerlei wissewasjes goegoer goenoeng gebruikt, zoodat, wanneer deze dienst niet zeer goed gecontroleerd wordt, deze een middel wordt voor clandestiene verzwaring der heerendiensten. Over het algemeen moet geconstateerd worden, dat de verplichte diensten niet te zwaar zijn.

Credietwezen.

Geen mooier veld voor het credietwezen dan de kolonisatieproeven. Het is echter te betreuren, dat de door de Regeering daarvoor verstrekte gelden voor een deel zóó ondoelmatig zijn aangewend, dat het credietwezen niet tot zijn recht is kunnen komen.

Bij regeeringsbesluit van 16 Augustus 1913 No. 19 werd door de Regeering een bedrag van *f* 60.000.— beschikbaar gesteld om in leen te worden verstrekt aan kolonisten, door tusschenkomst van de Lampongsche Bank, tegen eene rentevergoeding van 4 %. Werd in den beginne dit geld uitgeleend met bepaling, dat de hoofdsom plus 9 % rente op een vastgesteld tijdstip zou worden terugbetaald, voor crediet voor ontginningen bleek dit systeem niet te voldoen.

Op voorstel van den Adviseur van het Credietwezen werd er besloten, dat voor ontginningsdoeleinden met de kolonisten crediet-

overeenkomsten zouden gesloten worden tot een maximum van *f* 200.—, terug te betalen in 10 jaren tijds, terwijl de kolonisten de gelden zouden kunnen opnemen naar mate zij er behoefte aan hadden, een en ander na beoordeeling en door tusschenkomst van den leider. Voor aankoop van vee, zaad enz. zouden de reeds gevestigde kolonisten op de oude wijze kunnen doorleenen. Hoewel in den beginne van dat systeem op verkeerde wijze werd gebruik gemaakt, is het in de praktijk zeer bruikbaar gebleken. Waar het geld door de kolonisten op te nemen op hunne credietovereenkomsten bijna geheel de loonen verving van Gouvernementswege de eerste vijf jaren voor ontginning betaald — en deze loonen waren buitengewoon royaal berekend — lag het voor de hand, dat de kolonisten op dezelfde wijze wilden doorwerken en was bij velen het crediet van *f* 200.— reeds het eerste jaar opgemaakt — hoewel zij nog niets anders hadden gedaan dan hun terrein schoonmaken — met het gevolg, dat, toen in latere jaren nog geld noodig bleek voor het aanleggen van hun sawahs etc., aan deze menschen geen verder crediet kon worden verleend. Ontevredenheid en verloop van volk was hiervan het gevolg.

Door de ondervinding wijs geworden heeft men aan later gekomen kolonisten slechts spaarzaam het hoogst noodige geld gegeven. Dit blijkt op den duur in het belang te zijn van den kolonist en van de Regeering beiden. Er zijn vele kolonisten, die niet meer dan *f* 10.— per jaar opnemen.

De credietovereenkomsten worden gesloten voor een tijdsduur van 10 jaar tegen eene rentevergoeding van 9 % 's jaars. Na het derde jaar moet de kolonist aanvangen met betaling van hoofdsom en renten.

Bij het vervallen der eerst uitgegeven crediet-overeenkomsten zal blijken, of de kolonisten aan hunne verplichtingen hebben voldaan.

Van hen, die in het eerste jaar het geheele bedrag hebben opgenomen, is te vreezen, dat zij niet in den loop van 10 jaren hun schuld kunnen aflossen. Zelfs is het twijfelachtig of dezen in een tijdsduur van 15 tot 20 jaar daartoe in staat zullen zijn.

Een punt van groot belang maakt ook het volgende uit:

Als zekerheid voor het terugbetalen van het verschuldigde stelt de kolonist zijne in bebouwbare velden omgezette woeste gronden. Nu is het herhaaldelijk voorgekomen, dat kolonisten, die eene

credietovereenkomst hadden, stierven, alvorens hunne bebouwbare velden gereed waren, nalatende hun schuld benevens een on- of half ontgonnen stuk grond zonder waarde. Vroeger werd daarop het volgende systeem toegepast: een der dessagenooten werd dan overreed dezen grond over te nemen met de daarop rustende schuld. Waar echter deze Javaan ook zijn eigen grond te bewerken had, was het resultaat, dat óf de overgenomen grond óf de oorspronkelijke én de nieuwe grond door gebrek aan werkkracht verwaarloosd werden en sterk in waarde achteruitgingen. De schijn alleen wordt zoo gered; in de boeken staan geen kwade posten, want elk stuk grond heeft zijn eigenaar, welke eigenaar voor zijn schuld voorkomt en op wiens naam steeds de rente bijgeboekt wordt. Bij het vervallen der credietovereenkomsten zal echter blijken, dat bij vele credietnemers deze niet door andere onderpanden gedekt zijn, dan door stukken alang-alang en wildernis, welke niet realiseerbaar zijn — een gevolg van wat moeilijk anders dan struisvogelpolitiek genoemd kan worden. Er zal niets anders opzitten dan deze sommen af te schrijven. Een voordeel is, dat deze gronden dan aan andere kolonisten gegeven kunnen worden en herontgonnen, waar de kolonisten wel toe genegen zijn, wanneer de grond vrij, zonder schuld, is. Aldus te werk gaande zal afgeschreven moeten worden een bedrag van *f* 1267,43 berekend met rente op rente 1 Januari 1917.

De oude gevestigde kolonisten leenen ook nog altijd regeeringsgeld. Dit zal echter op den duur niet meer noodig zijn. Zij zijn nu gevestigd en credietwaardig genoeg om op dezelfde voorwaarden als de Lampongers van het kapitaal van de bank te leenen. Het regeeringscrediet kan dan geheel gebruikt worden voor het ontginningscrediet ten behoeve van nieuwe kolonisten. [1])

Er bestaat op het kolonisatieterrein eene dessabank. Het werkkapitaal is bijeengebracht door kolonisten-spaarders.

Van af 1910 tot ultimo December 1916 bedraagt de som, ten behoeve van de kolonisatieproeven uitgegeven *f* 588.000.— of *f* 300.— per werkbaren man. Onnoodig te zeggen, dat deze uitgave per gezin veel te groot is en op deze wijze kolonisatie in het groot onmogelijk wordt.

---

[1]) Den 24 April 1917 werd *f* 9681,65 regeeringscrediet door de Lampongsche Bank overgenomen.

Over het algemeen is van het crediet bij de Lampongsche Bank, verleend bij regeeringsbesluit van 9 September 1913, No. 19, een veel te ruim gebruik gemaakt. Het verleenen van het volle bedrag van het ontginningscrediet en het eerste jaar werd reeds genoemd. Er zijn nog enkele andere misstanden. Zoo is de weideleening van Gading ad *f* 1200.— nooit voor dit doel gebruikt; het volk van die dessa zucht nog onder dien last.

De vroeger te veel betrachte royaliteit heeft tot gevolg gehad, dat de kolonist niet gauw tevreden is; hij is een verwend kind, dat het Gouvernement nog te zeer als een lankmoedig en gemakkelijk geldschieter beschouwt.

Er wordt de laatste jaren echter met succes naar gestreefd den kolonist duidelijk te maken, dat deze tijden voorbij zijn en hij, buitengewone gevallen uitgezonderd, voor zichzelf moet zorgen.

Gelegenheid tot geldverdienen.

De kolonisten vinden in hoofdzaak hun levensonderhoud in landbouw en veeteelt en wel in eigen bedrijven. Het spreekt van zelf, dat de pas gevestigde immigrant eerst eenigen tijd loonarbeid moet verrichten om het noodige bijeen te garen, waarmede hij zijn eigen bedrijf kan beginnen, wanneer hij niet dadelijk voor zijn geheele levensonderhoud op voorschotten wil aangewezen zijn.

Er staan twee gelegenheden voor den kolonist open om in loon te arbeiden. In de eerste plaats bij zijne medekolonisten in tijden, dat er handen te kort schieten. Dit is het geval tijdens het oogsten van de paddi; het oogsten wordt dan met $^1/_2$ tot een derde van den oogst beloond. Met het oog hierop vindt de nieuwe aanvoer van immigranten zooveel mogelijk tegen den tijd van den paddioogst plaats, zoodat zij dadelijk door die verdiensten in hun leeftocht kunnen voorzien.

Een tweede gelegenheid om een dagloon te verdienen bieden de naburige groote landbouwondernemingen, waar men zich vooral op de cultures van hevea en koffie toelegt. Wel is waar werkt men hier met contractanten, maar in de maanden, waarin de koffiepluk plaatsheeft, moet gewoonlijk naar vrije arbeidskrachten als hulp worden omgezien. Het zijn dan vooral de vrouwen en

kinderen uit de kolonie, die op de ondernemingen gaan werken. Zij kunnen daar een daggeld verdienen van 30 tot 60 cents.

Het totaal bedrag, dat op deze wijze de kolonie toevloeit, zal ongeveer *f* 90.000.— 's jaars bedragen (uit opgaven van administrateurs der naburige ondernemingen berekend).

Het is eerst in de laatste jaren, dat de immigranten op deze wijze een bijverdienste kunnen maken. De eerste leider was er geen voorstander van, dat de kolonisten op ondernemingen gingen werken en er zijn dan ook wel bezwaren aan verbonden. Deze zijn echter te vermijden, wanneer de leider op het buiten werken controle blijft uitoefenen. Het thans ingenomen standpunt is dan ook, dat dit werken op ondernemingen toegestaan kan worden, wanneer de kolonie er geen schade van onvervindt. Wanneer echter bouwvelden achterlijk zijn of de arbeid in het belang der kolonie zelf noodig is, b.v. voor het aanleggen van irrigatiewerken, wordt het uit werken gaan der kolonisten tegengegaan.

Nu den immigranten voldoende gelegenheid openstaat, om in hun levensbehoeften te voorzien, vooral door het werken bij hun medekolonisten, behoeven hun niet meer zulke groote bedragen voor hun levensonderhoud in de eerste maanden te worden voorgeschoten. Bij aankomst nemen zij gewoonlijk *f* 10.— voorschot op; zij kunnen dan daarmede en met de verdiende rijst tot het begin van den westmoesson rondkomen. Tegen dat tijdstip kunnen zijzelf een kleinen djagoengoogst hebben; daarmede en met een nieuw voorschot van *f* 10.— kunnen zij het dan weder tot Mei brengen.

Zooals uit het bovenstaande kan blijken is tegenwoordig eene bevredigende regeling gevonden om kolonisten op streek te helpen. Het eenige wat thans nog zorg baart, is, dat enkele malen mislukking van den paddioogst is voorgekomen, zooals hieronder nader zal worden behandeld. Intusschen zijn ook daartegen maatregelen te nemen. Over het geheel kan gezegd worden, dat de kolonist thans gemakkelijk in zijn onderhoud kan voorzien en zelfs, wanneer hij zich flink inspant, tot betrekkelijken welstand kan komen.

De hoofdbron van bestaan, het eigen landbouwbedrijf, zal hieronder punt voor punt behandeld worden. Daarbij zal blijken, dat de sawahbouw het hoofdbedrijf is.

De verdeeling van de velden was aldus:

	1910	1916
bevloeibare sawahs	460 bouws	700 bouws
semi-sawahs	270 „	400 „
tegalvelden	235 „	465 „
dessaterrein	440 „	765 „
totaal	1405 bouws	2330 bouws

Sawahbouw.

Het welslagen van de kolonisatieproeven hangt ten nauwste samen met de omstandigheid, of het gelukt de kolonisten er toe te brengen zich met lust en ijver op eigen landbouwbedrijven toe te leggen. Daarbij leert de ervaring, dat er slechts één cultuur is, welke bij hen pakt. Dat is de sawahbouw. Te verwonderen is dit niet, daar zij van de rijstteelt op bevloeide velden onmiddellijk in voldoende mate hun hoofdvoedsel kunnen verkrijgen.

Van af het begin heeft het feit, dat vele immigranten van huis uit geen landbouwers waren, moeilijkheden opgeleverd. Reeds de eerste leider klaagde daar herhaaldelijk over. Hun moest de landbouw als het ware worden aangeleerd. Voortdurend moesten zij worden aangespoord hun velden te bewerken en te onderhouden. Het is een merkwaardig verschijnsel, dat, zoodra zulke lieden maar genoeg water op hun grond kunnen krijgen, zij uit zichzelf er toe overgaan een sawah aan te leggen.

Het zwaartepunt van de maatregelen in het belang van den landbouw moet dan ook gezocht worden in bevordering van den sawahbouw. Daartoe is allereerst noodig, dat een behoorlijk irrigatiestelsel het mogelijk maakt de velden te bevloeien.

Dit punt is in het begin veel te veel uit het oog verloren. Hierin is een van de voornaamste oorzaken voor den weinig bloeienden toestand van de kolonie te zoeken.

De irrigatiewerken voor de eerste, tweede, derde en vierde nederzetting zijn aangelegd door den toenmaligen leider met behulp van een mantri, dus vrijwel zonder deskundige voorlichting. Het gevolg daarvan is, dat de irrigatietoestanden onvoldoende moeten worden geacht. Sommige gedeelten der velden hebben zeer veel water, andere ontvangen niets. Op de laatste wordt sedert jaren paddi gogo geplant; het laat zich begrijpen, dat daarvan niet veel meer geoogst wordt.

Voor de vijfde en zesde nederzetting was in het belang der irrigatie tot 1915 niets gedaan. Toen in dat jaar op de urgentie van maatregelen in het belang der irrigatie gewezen werd, bleek de Regeering bereid, daarvoor fondsen tot een bedrag van *f* 144500.— toe te staan (Regeeringsbesluit van 17 Juni 1916 No. 60).

Dadelijk is met den aanleg begonnen onder leiding van den ingenieur der B. O. W. te Telok Betong. Er werd een hoofdleiding gegraven en een stel secundaire en tertiaire leidingen aangebracht. Met behulp daarvan konden in 1916 250 bouws van de vierde en vijfde nederzetting bevloeid worden. Het werk wordt verder voortgezet.

In Januari 1918 kwam een tweede leiding klaar, waarmede niet alleen rond 300 bouws van de laatste nederzettingen bevloeid kunnen worden, maar welke tevens kan dienen om de irrigatie van de reeds bestaande sawahs der derde en vierde nederzetting te verbeteren.

Wanneer het geheele irrigatieproject is uitgevoerd, zal het mogelijk zijn rond 4000 bouws sawahs te bevloeien. De verdere uitbreiding bestaat slechts in het graven van tertiaire leidingen. In totaal zal, wanneer het geheele project is uitgevoerd, daaraan *f* 144500.— zijn ten koste gelegd of *f* 36.— per bouw sawah.

Deze cijfers schijnen niet te hoog, wanneer men bedenkt, dat met de irrigatie het succes der kolonisatieproef staat of valt.

Men kan dit punt niet genoeg naar voren brengen, ook met het oog op de mogelijkheid, dat men elders kolonisatieproeven met Javanen gaat ondernemen.

In de eerste plaats dient voor een kolonisatie de mogelijkheid om bevloeibare sawahs aan te leggen onderzocht te worden. Het komt schrijver dezes voor, dat bij de keuze van het terrein op Gedong Tataän op dit punt niet voldoende is gelet; ongetwijfeld zouden er elders terreinen te vinden zijn geweest, waar met mindere kosten grootere oppervlakten bevloeid kunnen worden. En was op Gedong Tataän van den beginne aan de irrigatie met kracht aangepakt, dan zou de toestand van de kolonie ongetwijfeld thans veel gunstiger zijn.

Het zal dan ook noodig zijn, de eerstvolgende jaren vooral aandacht te besteden aan de uitbreiding van de sawahs, zoowel door op de semi-sawahs en tegalvelden water te brengen, als door

naar de onontgonnen stukken, welke te bevloeien zijn, leidingen aan te leggen. Het zal niet meer mogen voorkomen, dat semi-sawahs (dit zijn droge rijstvelden, bestemd om na den tweeden rijstoogst te worden veranderd in sawah's) langer dan twee, en zooals hier nog veel voorkomt, 10 jaren in gebruik zijn. Geen boom van het oerbosch zou gekapt mogen worden, alvorens gebleken is, dat de grond irrigeerbaar is.

Over het algemeen kan worden gezegd, dat de sawahs behoorlijk onderhouden worden. Zij brengen in normale jaren gemiddeld 36 tot 40 pikoels paddi per bouw op, dus een bevredigenden oogst.

De totale productie van rijst van het geheele terrein is thans in normale jaren 76000 pikoels; hierin is de opbrengst der droge velden begrepen.

Sedert 1915 wordt na den paddioogst door de bevolking haar zaadpaddi naar bijzonder daarvoor gebouwde loemboengs gebracht. Aan elke bos paddi is een kaartje gehecht met den naam van den bezitter, benevens zijn duimafdruk. Buiten de loemboeng hangt een lijst inhoudende de namen en ingeleverde bibit. Voor het uitzaaien neemt elke kolonist weder bezit van zijn bibit. Deze maatregel is genomen wegens het veelvuldig verkoopen der zaadpaddi, waardoor soms sawah's onbebouwd bleven.

Droge cultures.

Behalve het hoofdgewas, rijst, worden nog een aantal andere gewassen verbouwd op de droge terreinen en op de sawahs in den tijd, waarin geen water beschikbaar is. Van de droge terreinen komen de erven in de eerste plaats in aanmerking.

De erven in de nederzettingen zijn grootendeels vergroot van 100 roe tot $^1/_2$ bouw. Was de eerste oppervlakte te klein, de laatste is veel te groot. De eerste jaren geven deze erven het voordeel, dat zij met paddi gogo beplant kunnen worden. Leent echter na drie jaren de grond zich niet meer tot deze cultuur, dan loont het onderhoud de opbrengst niet, vooral daar de kolonist — juist ook om den stand van de paddi te bevorderen — geen vruchtboomen geplant heeft. Het erf wordt dan een alang-alangveld.

Door de verkleining van de oppervlakte der erven tot $^1/_4$ bouw wordt vanzelf het beplanten der erven met paddi tegengegaan en zoo den vruchtboomen gelegenheid gegeven zich vrij te ontwikkelen.

Over het algemeen zijn bij de erven de meeste cultuurfouten gemaakt. De erfcultuur moet de spaarpot vormen voor den Javaan bij slechte jaren of ouderdom. Aan het planten van klappers, kapok- en vruchtboomen is weinig of niets gedaan. Slechts in de dessa Gading zijn vrij veel vruchtboomen geplant, die zwaar dragen; in de andere dessa's zal het tekort niet meer te verhelpen zijn.

Op het einde van 1915 bevonden zich op het kolonisatieterrein 12424 klapperboomen, waarvan slechts 1379 vruchtdragend. Van deze 12424 boomen werden in 1915 5500 geplant. In de nieuwe dessa's is verleden jaar direct begonnen met veel klappers- en randoe- (kapok-)boomen te planten.

Rekenen wij, dat op elk erf 20 klapperboomen direct na de ontginning waren geplant, zoo zouden de kolonisten thans in het bezit zijn van 40.000 klapperboomen, waarvan minstens 15.000 vruchtdragend, welke aan producten jaarlijks *f* 30.000.— aan de kolonisten hadden gegeven, terwijl de verlaten erven waarde hadden gehad als klappertuin.

Waarom ook in deze bij uitstek voor peper geschikte streek op de erven geen pepertuinen zijn aangelegd, is een raadsel. De bevolking blijkt er wel toe geneigd; de cultuur levert een aardige bijverdienste op.

Ook aan goede bamboesoorten is groot gebrek. Door den heer Van Dissel is indertijd op eenige palen van het terrein een bamboëaanplant aangelegd. Deze is mislukt, er is niets meer van over. Te betreuren valt, dat de bamboe niet is geplant aan de dessaranden.

Ongetwijfeld is de erfcultuur nog in sterke mate voor verbetering vatbaar. In deze richting zal worden voortgewerkt door verstrekking van bibit van klappers en andere overjarige gewassen.

Er werd in den oostmoesson 1916 veel katjang geplant. De kolonisten beweerden eerst, dat zij dit gewas niet plantten, omdat er geen markt te vinden was. Hun werd aangeboden, dat de katjang voor hen verkocht zou worden op de Europeesche markt tegen loonende prijzen. Toen echter de katjang geoogst werd, bleek zij plaatselijk zeer goed verkoopbaar te zijn. Toch schijnt het wel wenschelijk te trachten Europeesch kapitaal te interesseeren bij het oprichten van eene oliefabriek en rijstpellerij in de nabijheid van het kolonisatieterrein, zoodat de kolonisten gemakkelijk hun product kunnen slijten tegen loonende prijzen.

Werkt deze fabriek met kleine voorschotten — een en ander door tusschenkomst van den leider — dan kan zij langzamerhand een deel van het crediet van de Lampongsche Bank overnemen.

Voor den tani moet het op den duur toch het ideaal zijn geheel van zijn grond te leven, hetgeen bij een goed ingericht credietstelsel zeer goed kan. Waren klappers en kapok steeds flink aangeplant, dan hadden de kolonisten der oude nederzettingen hieraan nu reeds goede verdiensten gehad.

De cultuur van droge gewassen in wisselbouw met rijst op de sawahs kan een aardige bijverdienste voor den landbouwer vormen. Bij behoorlijke bewerking kan de landbouwer drie oogsten maken per jaar, nl. een rijstoogst, een katjangoogst en een djagoengoogst. De opbrengsten kunnen gesteld worden voor katjang op 20 pikoel, voor djagoeng op 10 pikoel, voor rijst op 40 pikoel.

Bij de proeven met polowidjo is, nu die gewassen nog slechts op kleine schaal worden aangeplant, de moeilijkheid afzet voor het product te vinden. In den laatsten tijd is het gelukt daaraan tegemoet te komen. Een Chineesche nederzetting nabij het kolonisatieterrein, die vrijwel geheel van de kolonie leeft, geeft in deze veel gemak.

De meest verbouwde droge gewassen zijn djagoeng, kedelé, tabak en verschillende obisoorten.

Veeteelt.

Van den veestapel wordt een register aangehouden. Volgens dit register bedroeg de veestapel op einde 1910:

stieren	6
koeien	214
ossen	31
stierkalveren	14
koekalveren	28
totaal	293 beesten;

	op einde 1916:	op einde 1917:
stieren	12	12
koeien	545	587
ossen	57	99
stierkalveren	220	206
koekalveren	367	503
totaal	1201	1407 beesten

terwijl er jaarlijks voor ± *f* 5000.— aan ossen door de kolonisten wordt verkocht.

Waar het geboortecijfer van het vee uitermate gunstig is, en de kruising tusschen Bengaalsche stieren en Javaansche koeien een geschikt slacht- en trekdier geeft, is de veehouderij hier een goede bron van inkomsten.

Alle niet raszuivere stiertjes worden op $1^1/_2$ jarigen leeftijd geca-streerd. Sedert September 1915 wordt geregeld eens per maand een veemarkt gehouden, welke een eind maakte aan den wantoestand, dat de kolonisten veel overtollig gecastreerd mannelijk vee hadden, dat zij niet konden verkoopen.

Jaarlijks worden door nieuw aangekomen kolonisten moederdieren gekocht van de oudere kolonisten, waardoor de veestapel meer over het terrein verbreid wordt.

Door het vele bosch bij het kolonisatieterrein en onbeplante stukken grond is de aanleg van weiden niet noodig. Het vee ziet er steeds wel doorvoed uit.

Op het terrein is ook nog aanwezig een reinkoppel Bengaalsch vee. Over het algemeen vragen deze dieren meer onderhoud van de bezitters dan de bastaards en zijn daarom niet zoo gewild. Het doel echter, waarvoor deze koppel wordt aangehouden, nl. het fokken van raszuivere dekstieren, is bereikt.

Een flinke bron van inkomsten voor de kolonisten is ook het fokken van pluimvee. De markt van Gedong Tataän is de kippenleverancier van vrijwel de geheele Lampongs en daarvoor wijd en zijd bekend.

In tegenstelling met de Lampongsche bevolking doen de kolonisten weinig aan geitenteelt.

Bovenstaande gegevens werden met toestemming van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur hoofdzakelijk ontleend aan een door schrijver dezes opgemaakt ambtelijk verslag.

Wellicht zal later gelegenheid gevonden kunnen worden over de verderen loop van de kolonisatieproeven nog meer gegevens te publiceeren.

Wisseling van gedachten

tusschen een Ambtenaar van het Binnenlandsch Bestuur in de Buitenbezittingen en den Consul der Nederlanden te Bombay, den heer J. G. Bendien.

door

L. C. WESTENENK.

I. A. Het zal U niet ontgaan zijn, dat in Nederlandsch-Indië de zoogenaamde associatie-politiek tegenwoordig een onderwerp uitmaakt van algemeene belangstelling. Hoe is het in dit opzicht in Britsch-Indië?

B. Men voelt ook ginds, dat rekening dient te worden gehouden met het zich ontwikkelend zelfbewustzijn van de Inlanders. De verhoudingen ginds zijn echter geheel anders dan hier.

Het is overbekend, dat de Engelschen zeer gereserveerd zijn, dat b.v. hunne clubs gesloten zijn voor Aziaten, van welken rang of stand ook. Dit is een beginsel, waaraan de Engelschman zich altijd gehouden heeft, en waarvan hij ook nu niet afwijkt.

In den laatsten tijd echter zijn clubs opgericht, waar ook Inlanders komen, zoo b.v. in Bombay de „Orient Club". Ook is daar onlangs een club tot stand gekomen, waar gelegenheid bestaat voor ontmoeting van Engelsche en Indische dames en meisjes op het neutrale gebied van de sport; deze vereeniging heet de „Princess Mary Gymkhana Club".

En zeer onlangs heeft de Gouverneur Lord Willingdon met den steun van verschillende Indische prinsen de „Willingdon Sportclub" opgericht met hetzelfde doel: Europeanen en Inlanders samen te brengen.

Want Inlanders en Europeanen ontmoeten elkaar nu bijna niet anders dan bij de uitoefening van hun openbare functies.

In het particuliere leven, bij hem thuis — de Engelsche clubs worden ook altijd als *private* beschouwd — ontvangt de Engelschman

den Inlander niet. Een enkele uitzondering moge voor ontvangst thuis worden gemaakt, voor de club geldt deze niet.

Maar, zooals bekend, is het in Engeland eigenlijk volkomen hetzelfde; men kan een Engelschman jaren lang intiem kennen en met hem „in town" dineeren en uitgaan, zonder ooit zijn vrouw of zijne familieleden te leeren kennen.

Tegenover dit gereserveerd optreden van den Engelschman in zijn gezelschapsleven, moet dadelijk gesteld worden, dat, om een sprekend feit te noemen, de Gouverneur van Bombay op zijne recepties duizenden Indiërs ontvangt en zich vriendelijk met hen onderhoudt.

Deze Gouverneur heeft een cricket team gevormd, dat ook tegen Inlanders speelt, met wie deze gezagsman zich „en bon camarade" laat fotografeeren.

Deze strooming, om meer met de Inlanders in aanraking te komen, dateert wellicht eerst van het laatste tiental jaren. Men kan bepaald van een strooming spreken, hooggeplaatste ambtenaren en andere voorname Europeanen geven het voorbeeld.

Het is een goede beweging. Vele Indiërs, die gedurende hun studietijd in Engeland daar met open armen ontvangen werden, voelden zich bij hun terugkomst in Indië door de koele behandeling gegriefd.

II. A. De verhouding tusschen bestuurder en bevolking is hier als gevolg van den anderen aard van den bestuursvorm natuurlijk ook anders dan ginds.

B. Geheel anders, en de oorzaak ligt eensdeels in het verschil in karakter van den Engelschman en den Hollander.

Bij den Engelschen bestuursambtenaar treedt het formeele meer op den voorgrond, hij is meer de uitvoerder van de wetten. Wel raadpleegt hij de intellectueelen, de leiders van het volk. Dezen hebben dikwijls geheel uiteenloopende denkbeelden. Hij tracht hen te overtuigen en over te halen tot zijne inzichten, en reeds menige oppositie-leider, die fel tegen de Regeering gekant was, is na een bezoek aan Engeland en na aldaar door politici en ministers ontvangen te zijn, een voornaam steunpilaar van de Regeering geworden.

Over het algemeen heeft de bevolking, evenals hier, geloof in de „sense of justice" van hun bestuurders.

Het is mij opgevallen, dat de verhoudingen, vooral in de Buitenbezittingen zoo gemoedelijk zijn. Blijkbaar zoekt de Nederlandsche

bestuurder meer aanraking met de bevolking zelve, en leeft in de binnenlanden als het ware met haar mede. En bijzonder heeft mij gefrappeerd het enthousiasme voor hun taak, door velen geuit en getoond.

III. A. Het zal U anders ook wel opgevallen zijn, dat het Binnenlandsch Bestuur een crisis doormaakt in verscheidene opzichten, en dat zeer velen in spanning zijn wat de toekomst zal opleveren.

Ook weet U natuurlijk, dat een der oorzaken daarvan is, de wijze, waarop onlangs in verschillende gewesten op Sumatra een onderzoek is gehouden, waarbij alle inkomende klachten van Inlanders in het openbaar werden behandeld.

Hebben dergelijke gebeurtenissen ook in Britsch-Indië plaats?

B. Klachten tegen het Bestuur of tegen zijn maatregelen worden gewoonlijk in de wetgevende Provinciale Raden ter sprake gebracht door de „non-official members", door de niet-ambtenaren dus.

Zoo noodig wordt dan een onderzoek ingesteld, doch *niet in het openbaar*.

In enkele gevallen, wanneer het een zaak van belang is en een onderzoek bepaald noodzakelijk is, wordt er een commissie benoemd, waarin meestal ook Indiërs worden uitgenoodigd zitting te nemen. De voorzitters van deze commissies zijn meestal hooge rechterlijke ambtenaren.

Ik heb hier toevallig een mail-editie van *The Times of India* waarin voorkomt, dat het lid the Hon.Mr. Machajani den Wetgevenden Raad van Bombay verzoekt een commissie te benoemen voor het onderzoek van belastingklachten.

In het algemeen wordt in Britsch-Indië niet een dergelijke ruchtbaarheid gegeven aan allerlei feiten, die niet van zulk een algemeen belang zijn.

Opmerkelijk is het b.v., welk een ophef hier wordt gemaakt over de geringste volksbeweging, en het is interessant deze te vergelijken bij de hoogst belangrijke bewegingen in Britsch-Indië.

Natuurlijk blijven het altijd betreurenswaardige incidenten. Ik heb zelf herhaaldelijk relletjes in Bombay bijgewoond, waarbij de kanonnen op de hoeken der straten stonden en de soldaten druk patrouilleerden.

Eens werden op klaarlichten dag eenige Engelsche soldaten schandelijk vermoord op straat, toen zij, niets kwaads vermoedend,

in de Inlandsche stad rondliepen en een volksmenigte ontmoetten, die, opgewonden door geruchten, dat de Regeering dwangmaatregelen zou toepassen om lijders naar het pest-hospitaal te vervoeren, eerst dat ziekenhuis in brand hadden gestoken en toen de stad in togen.

Een andere keer gebeurde het, dat tijdens een werkstaking op een katoenfabriek, de arbeiders, aangezet door eenige meer ontwikkelde belhamels, in verzet kwamen tegen de politie. Een *Inlandsch* magistraat gaf, na de „ryot act" (wet op samenscholingen en oproer) te hebben voorgelezen aan de oproerige menigte, het sein tot vuren, waarbij honderden Inlanders het leven lieten.

Ook in deze gevallen was het ontwakend volksbewustzijn de oorzaak tot de relletjes, vroeger kwamen zulke incidenten niet voor.

Locaal zijn deze gebeurtenissen wel van eenig gewicht, doch men mag toch niet generaliseeren en ze dadelijk in verband brengen met het bestuur van het land.

Trouwens, in alle Oostersche landen zal het een paar meer „ontwikkelden" raddraaiers zonder veel moeite mogelijk zijn een volksmenigte op te ruien, vooral wanneer er reeds grieven zijn. In Britsch-Indië zoekt niemand in dergelijke voorvallen *dadelijk* naar fouten in het Bestuur.

In Nederlandsch-Indië wordt in den laatsten tijd veel geschreven over aanvallen van koelies op assistenten. Dergelijke voorvallen, „garden ryot cases" en „dacoities" komen voortdurend in Britsch-Indië voor, maar als zij vermeld worden, knoopt men daaraan geen ellenlange beschouwingen vast, alsof de geheele bestuursinrichting en politiek daarmede staat of valt.

En als toevallig een vreemdeling een woordenwisseling gehad heeft met eenige koelies, ... dan zouden wij *daardoor* weleens met den B. V. in aanraking kunnen komen!

Ik heb nog nooit een vreemdeling in zijn eigen land dergelijke meeningen hooren verkondigen!

IV. A. Waaruit bestaan gewoonlijk de klachten van den kleinen man ginds?

B. Een permanente algemeene klacht is wel, dat de *landrevenue* (landrente) zeer hoog is.

Vooral bij voorgekomen misoogsten kwamen deze klachten tot uiting. De Regeering heeft toen een onderzoek doen instellen en de resultaten zijn gepubliceerd. Indien ik mij wel herinner,

werden de klachten in 't algemeen ongegrond bevonden, doch wel is uitstel van betaling toegestaan.

Onlangs is in een bepaald district, Kaira, zelfs een lijdelijk verzet *georganiseerd* door een zekeren Ghandi.

A. Indien zulk een leider als Ghandi deswege voor den rechter zoude moeten verschijnen, wie is die rechter dan?

B. Hoogstwaarschijnlijk een Inlandsch rechter. Het is typeerend, dat de bekende volksleider Gangadhar Tilak berecht en verbannen is door een Inlandsch rechter. Er zijn onder die Indische rechters vele prachtige figuren van hoog intellect.

V. A. Britsch-Indië is ons een voorbeeld door het feit, dat, sedert het woord van Lord Macaulay in 1833, Indiërs worden toegelaten tot belangrijke ambten. Echter geldt in Ned.-Indië het beginsel, dat een „Europeesch bestuursambtenaar" niet kan zijn een Inlander, terwijl bij de Indian Civil Service verscheidene Inlanders zijn.

B. Zeer zeker. Aan het vergelijkend examen, dat alleen in Engeland kan worden afgelegd, nemen ook Inlanders deel, een bepaalde opleidingschool bestaat niet, doch I. C. S.-ambtenaren hebben dikwerf aan een universiteit gestudeerd en den graad van M. A. (master of art) of B. Sc. (bachelor of science). Zij kennen meestal Urdee of Hindostani of Tamil (Madras) of Nagri (Pundjab).

Als zij in Indië aankomen, worden zij achtereenvolgens third, second en first assistant-collector, daarna collector (ook in drie graden), en zij, die bij het eigenlijk bestuur (executive) blijven, klimmen op tot commissioner en „member of Council".

In het binnenland zijn assistent-collectors en collectors dikwijls magistraat.

Heeft men de juridische richting gekozen, dan wordt men *District Magistrate*, wellicht volgt een tijdelijke plaatsing bij het *Secretariat* om eindelijk te worden benoemd in de Hooge Gerechtshoven.

Zooals bekend zijn er drie Presidentschappen in Britsch-Indië: Bombay, Bengalen en Madras, aan welker hoofd een Governor staat, door de Kroon benoemd, en die, behoudens een zeer enkele uitzondering, niet uit de Civil Service worden gekozen.

Dikwijls hebben deze Gouverneurs in het Lagerhuis zitting gehad, hebben als Onder-Secretaris deel uitgemaakt van het ministerie, of zijn ook wel bestuursambtenaar geweest in andere Engelsche kolonies of bezittingen.

Aan het Hoofd der provincies Punjab, Burma, Behar en Orissa en the United Provincies, staat een Luitenant-Gouverneur. Dan zijn er nog eenige provincies aan, welker hoofd een „Chief Commissioner" staat; deze twee categorieën van provinciale bestuurders behooren tot de I.C.S.

Zoowel de Gouverneurs als de Luitenant-Gouverneurs worden bijgestaan door een Wetgevenden Raad, terwijl zij zelven met de Members of Council (meestal 3 leden) den Uitvoerenden Raad vormen. De Members of Council behooren veelal tot de I.C.S.

Zelfs de Directeur van Landbouw te Bombay is een „C.S.-man", ook de Hoofdcommissaris van politie.

Verder heeft een ambtenaar van de I.C.S. zitting in den India Council te Londen.

VI A. Welk stelsel volgt men in zake de vorming van den bestuursambtenaar; worden zij als in Ned.-Indië veel en naar allerlei verschillende deelen van den archipel verplaatst?

B. Een bestuursambtenaar in Britsch-Indië blijft gewoonlijk in de Provincie, waar hij bij zijn komst geplaatst is. In de hoogere rangen eerst komt verplaatsing naar een andere provincie voor.

A. Is de I.C.S. nog altijd „de hoogste kaste" in Britsch-Indië, niettegenstaande velen hervorming van het stelsel noodzakelijk achten en een meer populairen bestuursvorm wenschen, waarbij niet te veel geconcentreerd wordt in het individu? Klagen de ambtenaren zelf niet, evenals hier, dat zij door allerlei paperassen en rompslomp worden gehinderd bij het eigenlijk besturen van de bevolking?

B. De ambtenaren zelven zeggen, dat hun prestige vermindert, doch ik kan U verzekeren, dat hun positie zeer gezien is.

„Heaven born" noemt men de mannen van de I.C.S. wel, omdat zij door hun studiebasis alles bereiken kunnen en omdat zij, eenmaal in het korps opgenomen zijnde, ook financieel een onafhankelijke positie hebben.

Men zegt wel, dat hun examen ongeveer het moeilijkste examen in Engeland zoude zijn, en, vooral vroeger, werd aangenomen, dat bij hen de fondamenten gelegd zijn voor alle betrekkingen, welke met den Engelschen bestuursvorm in verband staan; en dat zij een breeder opvatting van zaken hebben dan andere Engelsche ambtenaren.

Het zou in Britsch-Indië niet kunnen voorkomen, *wat in het*

buitenland als iets typeerends van de Hollandsche natie in haar Indië wordt genoemd, dat enkele eigen persorganen trachten den naam en het ambt van de eigen landslieden (zelfs van de eigen Regeeringsmannen en van hooge rechterlijke ambtenaren) te bezoedelen en dat hun daarin een onbegrijpelijke vrijheid wordt gegund.

De Engelsche pers is integendeel *zeer loyaal.*

Men weet trouwens, hoe de Engelschen hun ras hoog houden. Wel worden gebeurtenissen en bestuurshandelingen, welke men verkeerd acht, dikwijls zeer scherp becritiseerd, doch nooit in stuitende bewoordingen.

Ieder Engelschman blijft buiten zijn land als het ware een eiland, waarop met de kracht en volharding, hem eigen, met het zelfvertrouwen, voortgesproten uit hun isolement, Engelsch denken, Engelsch kunnen en Engelsch willen wordt verdedigd.

U kan zich voorstellen, welk een enorme kracht uitgaat van al die „Gibraltars", die allen voor eenzelfde overtuiging rotsvast staan tusschen andere menschen.

En zoo staan er in Britsch-Indië 221.000 Gibraltars tusschen de 315 millioen Inlanders.

Die saamhoorigheid dwingt respect af, niet het minst bij de geheele inheemsche bevolking van Britsch-Indië, en de bijna ongeloofelijke wijze, waarop die bevolking gehoor heeft gegeven aan den roep van Engeland om steun te geven in den wereldoorlog, is wel een bewijs van het respect voor het Engelsche *Ras.* Sprekend is ook, dat in Britsch-Indië onlangs een oorlogsleening is uitgeschreven, waarop in 2 maanden tijds reeds *f* 216.000.000.— is ingeteekend!

VII A. Om terug te komen op de verhoudingen tusschen Europeaan en Indiër, — wilt U mij eenige hooge posten noemen in Bombay door Inlanders ingenomen?

B. In den uitvoerenden Raad is sedert twee jaren een der drie leden een Indiër, een bekend knap advocaat. De twee anderen zijn I.C.S.-mannen, een van hen was tevoren Commissioner of the Northern Division.

Dan wordt tegenwoordig het Hooggerechtshof in Bombay tijdelijk voorgezeten door een Inlander. Dit lichaam bestaat in Bombay uit 8 leden; drie van de vijf Engelschen zijn I.C.S.-mannen, de overige leden zijn een Parsee, een Hindoe en een Mohammedaan.

A. Die Indiërs genieten immers dezelfde bezoldiging als de Engelschman?

B. Ja, zeker, en die traktementen zijn goed. De drie Raadsleden genieten ongeveer *f* 4000.- per maand, de voorzitter van het Hof evenveel, de leden ervan ongeveer *f* 3500.—.

Het heeft mij in Ned.-Indië zeer gefrappeerd, dat de traktementen van de bestuursambtenaren zooveel lager zijn, terwijl hun pensioen na volbrachten diensttijd mij geheel onvoldoende voorkomt, en de verloven in Br.-Indië voordeeliger geregeld.

VIII A. Is het juist, dat in het rechtstreeks bestuurd gebied in Br.-Indië geen enkele Inlander, wie hij ook zij, een wapen mag bezitten?

B. Dit is inderdaad zoo geregeld.

IX A. Zooals U weet, willen de Jong-Indiërs hier gaarne vergelijkingen treffen tusschen hier en ginds, indien het in het betoog te pas komt.

Zij vergeten daarbij wel, dat zij in ontwikkeling zich nog lang niet kunnen vergelijken bij de duizenden in Britsch-Indië, die zich geheel op Europeeschen grondslag hebben ontwikkeld.

Velen weten niet, dat reeds in 1835 beslist is, dat alleen de Engelsche taal het voermiddel kon zijn tot de Westersche ontwikkeling, en dat het daardoor mogelijk is geweest, dat reeds in 1885 het Nationaal Congres kon worden opgericht.

Ook in andere richtingen is het goed de mate van ontwikkeling te kennen.

Zoo ten aanzien van industrieën om daaraan het bestaan van initiatief en van doorzettingskracht bij den Indiër te toetsen.

Wij weten, dat ook Br.-Indië een commissaris naar Japan heeft gezonden met eenzelfde opdracht als waarmede de heer Van Kol derwaarts ging. In de binnenlanden en bij de groote massa is ook ginds op dit gebied nog veel te doen, doch hoe is het gesteld in de groote steden als Bombay met haar millioen inwoners?

B. In Bombay zijn tal van groote industrieën in handen van Inlanders. Het minst nog bij de Mohammedanen, die geruimen tijd achter zijn gebleven, doch in den laatsten tijd bepaald vooruitkomen.

Onder de *Parsees* (de volgelingen van Zarathustra) die worden gerekend onder de pioniers voor de katoenindustrie, zijn er echter verscheidene, die zeer groote katoenfabrieken hebben, waaraan

niet één Europeaan verbonden is en waarin men uitsluitend met inheemsche krachten werkt.

Gedurende de laatste jaren hebben eenige Parsees zich in het bijzonder toegelegd op nieuwe indistrieën, en een hunner heeft een enorm hydro-electrisch werk tot stand doen komen, dat de electrische drijfkracht voor de groote fabrieken in Bombay en, naar ik meen, ook aan de Tramway Co. levert, en waardoor de stad geheel verlicht wordt.

Het denkbeeld, om dit waterkrachtstation op 150 kilometer afstand van Bombay op te richten, is uitsluitend van den welbekenden Parsee J. N. Tata, die zijne plannen geheel ten uitvoer heeft gelegd. Het kapitaal, ± 10 millioen, is in Britsch-Indië bijeengebracht; eenige Inlandsche vorsten zijn groote aandeelhouders.

Aangezien de behoefte aan electrische kracht zeer groot is heeft dezelfde firma reeds een tweede maatschappij opgericht met een kapitaal van 5 millioen (dezelfde Tata heeft een groote som gelds beschikbaar gesteld ten behoeve van een school voor technisch onderwijs).

Ook bestaan er ijzer- en staalfabrieken op initiatief van Parsees opgericht (de „Tata Iron & Steel Works" kapitaal fl 12.000.000.— en fl 8.000.000.— obligaties), waarin voorheen Duitschers werkzaam waren, doch die als gevolg van den wereldoorlog in 1914 vervangen zijn door Amerikanen en Inlanders.

Het technisch beheer van deze laatste fabrieken is in handen van Amerikanen, de handelszaken worden echter geheel door de Parsees zelf geleid.

Deze zeer vooruitstrevende mannen gaan van het standpunt uit, dat de beste werkkrachten eigenlijk niet te hoog kunnen betaald worden.

Als een merkwaardigheid kan dienen, dat zij een Amerikaansch ingenieur als adviseur hebben, die een honorarium geniet van niet minder dan 25 duizend Ned. guldens 's maands.

X A. Hoe zijn die reusachtige fortuinen dier Indiërs ontstaan?

B. Parsees, waarvan er ongeveer 90.000 in Bombay leven, zijn van huis uit handelaar; zij zijn zeer langen tijd de tusschenpersoon geweest tusschen den Europeeschen groothandel en de Inlanders, en hebben in de zestiger en zeventiger jaren vermogens verdiend als stuwadoors en leveranciers aan de stoombooten, van Engeland en elders komend. In de groote importzaken zijn

zij nog altijd de eigenlijke verkoopers. Ook zijn zij de kassiers der bankinstellingen.

In het algemeen staan zij het dichtst bij den Europeaan. In hunne huizen wordt door de dochters veel Fransch gesproken.

Armen komen onder hen niet voor, dank zij hun verstand en hun werkkracht, en door den liefdadigheidszin van hunne rasgenooten.

XI. A. Is die liefdadigheidszin sterk bij hen ontwikkeld?

B. Eigenlijk zijn in Br.-Indië in het geven van bijdragen voor liefdadige doeleinden alle Inlanders royaal. De Hindoes vanzelfsprekend, maar ook de Mohammedanen.

De Parsees hebben zeer groote sommen gegeven voor publieke liefdadigheid.

De Engelschen blijven ook niet achter. Zeer onlangs nog gaf een Engelschman in Calcutta 1 millioen rupees in het belang van het onderwijs voor Engelschen, Anglo-Indiërs en Inlanders.

Ik moet U een aardig staaltje van een rijken Parsee vertellen.

Eenige jaren geleden werd mij gevraagd, of ik een rapport, een lijvigen brief wilde doen overhandigen aan een Parsee-millionair.

De brief bevatte een voorstel aan hem om een goudmijn in Ned.-Indië te exploiteeren.

„Pour acquit de conscience" droeg ik iemand op hem den brief persoonlijk te bezorgen. De Parsee vroeg den brenger wat er in dien brief stond, en toen hem gezegd werd waar het om ging en dat er geld bij te verdienen was, antwoordde hij: „Zeg aan Uw vriend, dat ik zooveel geld bezit, dat ik niet meer weet hoe het nuttig te besteden, en dat ik dus er niet meer bij wil hebben!"

Enkele jaren daarna stierf deze Parsee en vermaakte zijn geheele vermogen, ettelijke millioenen, aan openbare instellingen van liefdadigheid.

Een Trust, bestaande uit eenige ambtenaren, een familielid en eenige autoriteiten, beheert een gedeelte van de nalatenschap en keert naar eigen goedvinden de opbrengst ervan aan liefdadige instellingen uit.

Ook voor onderwijs en andere publieke belangen heeft men veel over, en in alle lagen der bevolking.

Dat Inlandsche kapitalisten van allerlei godsdienst 2 of 3 ton gouds schenken voor een goed doel is geen uitzondering.

Als merkwaardigheid noem ik nog het volgende. Toen de Koning van Engeland na het bezoek aan Indië (Kroningsdarbar in 1911) weder vertrok, maakte Z.M. aan boord van den stoomer tegen den Gouverneur van Bombay de opmerking, dat het zoo jammer was, dat dergelijke gebouwen als het sierlijke van stuc opgetrokken gebouw aan de kade, nu weder zoude verdwijnen.

Den dag na het vertrek van den Koning werd door drie Indiërs *f* 240,000.— ter beschikking gesteld om het gebouwtje geheel in marmer te doen verrijzen; de gemeenteraad deed er *f* 80.000.— bij, zoodat er in een dag een millioen rupees voor dit doel bijeen was!

A. Men werkt dus gaarne samen, en heeft vertrouwen in de goede toepassing van het geld.

B. Ongetwijfeld.

XII. A. Van vertrouwen gesproken, U weet zeker, dat het tegenwoordig in Ned.-Indië mode is te zeggen, dat de Inlandsche bevolking het vertrouwen in de Regeering heeft verloren.

Inlandsche voormannen hebben dit gepropageerd, wetend, geloofd te zullen worden, en daarin een wapen, een dreigementte hebben.

Nederlanders zeggen het na, het liefst in verband met „de tekortkomingen van het Binnenlandsch Bestuur", welke deemoedig op het altaar der ethiek worden geofferd.

Ik voor mij weet waarlijk niet wanneer de *Inlandsche bevolking van Nederlandsch-Indie* (let wel op het generaliseeren) bepaald wèl vertrouwen in de Nederlanders, *als geheel*, had. Tenminste niet de Mohammedaansche rassen.

Daarvoor bestaat te weinig bestuurscontinuïteit, als gevolg van te weinig gevoel bij den Hollander, dat saamhoorigheid en samenwerking een plicht is, welke fout zich in alle richtingen en op schier elk gebied laat voelen, en waarvan ieder vreemdeling, ieder Indiër tracht partij te trekken.

Wel heeft de Inlander respect voor iederen Hollander, dien hij leert kennen als krachtig en rechtvaardig, voor de individu's dus.

De eenvoudige, gemoedelijke kampoengman heeft al bijzonder weinig belangstelling voor andere Europeanen, dan die welke hij als zijn chefs bepaald heeft leeren kennen.

Als *algemeene* waardeering van den blanken mensch door de Inlandsche Mohammedaansche bevolking kan in het *gunstigste* geval hoogstens onverschilligheid gelden.

Ieder Europeaan heeft dat nuchter in te zien, dat ontneemt veelal het bittere aan teleurstellingen op dit gebied.

Wie eigenlijk „de Regeering" vormen, dat is bij de groote massa onbekend. Ik zou daarvan treffende staaltjes kunnen vertellen. Hoe is een en ander in Br.-Indië?

B. Ook in Br.-Indië mag men niet generaliseeren, en men moet een scherpe scheiding maken tusschen de ontwikelden en de massa. De ontwikkelde Indiër ziet in Br.-Indië tegen het Engelsche ras op en heeft vertrouwen in hun rechtvaardigheidszin (dat „ontwikkeling" wel eens een misleidend woord kan zijn, behoef ik U niet nader te zeggen).

XIII A. U zal het toch wel eens zijn met Gokhale, die erkent, dat Indië van de b e s t e Engelschen nog veel kan leeren, doch dat er reeds genoeg Indiërs zijn, die het in karakter en bekwaamheid tegen wien ook kunnen opnemen?

B. Zeer zeker.

Er is dan ook een groot verschil tusschen de categorie van ontwikkelden en de „teeming millions" in de binnenlanden.

Ik heb hoogstaande ontwikkelde Inlanders ontmoet, die in geen enkel opzicht onderdoen voor de beste Europeanen.

Kenschetsend is wat een hunner, een der besten, en der hoogstaande intellectueelen eenige jaren geleden in een redevoering zeide. Ik moet U ook de aanleiding daartoe vertellen.

Zooals bekend, ontstond na de „Verdeeling van Bengalen" in 1905, een boycot en swadeshi-beweging, strevend naar zelfbestuur en wering van allen invoer van goederen uit Europa.

Toen werden ook talrijke Inlandsche banken opgericht, waaronder enkele met groote kapitalen (op papier) waarvan slechts een gedeelte volteekend en gestort was.

De banken opereerden op groote schaal. De managers waren ontwikkelde Inlanders, met een goede schoolopleiding en die voor een groot deel als employé in de leer waren geweest bij Engelsche bankinstellingen.

In de raden van beheer namen Inlandsche vorsten en van de beste voormannen der Inlansche samenleving deel.

Zij verheugden zich in den steun van een uitgebreide Inlandsche cliënteele, die zwelgde in den roes der swadeshi-beweging, in eigendunk en in zelfverheerlijking.

De zaken breidden zich voortdurend uit.

Hoofdzakelijk door speculaties in aandeelen van katoenfabrieken op de beurs, en door groote faillissementen onder de handelaren in parelen ontstond echter een algemeene crisis in den handel, en het geheele gebouw der Inlandsche bankinstellingen stortte als een kaartenhuis ineen.

Een twintigtal banken failleerden. Zij hadden niet alleen het gestorte aandeelen-kapitaal van honderd-duizenden rupees verspeculeerd, doch bovendien waren door hun roekelooze zaken millioenen van de deposito's hunner cliënteele verdwenen.

Bij het gerechtelijk onderzoek bleek, dat van eenige der voornaamste Inlandsche banken het geheele bedrijf van den beginne was gebaseerd op fraude en roekeloosheid. De Raden van commissarissen, aangestoken door den algemeenen roes van „eigen land" en „eigen kracht", hadden meegedaan aan overschatting van de kennis en van het karakter van de directeuren, en hadden meestal in goed vertrouwen elke contrôle verzuimd.

Voor hun deel in de verantwoordelijkheid hebben zij tonnen gouds moeten bijpassen.

Het was kort na dit fiasco, dat Sir Narayan Chandavarkar, vroeger rechter in het Hooggerechtshof in Bombay in een openbare toespraak, ik meen bij de opening van een school, zich ongeveer in dezen geest uitliet: „Wij Inlanders, wij denken wel, „dat wij door onze schoolopleiding en door den Europeaan na te „bootsen in zeden en gebruiken, hem ook reeds kunnen navolgen „en evenaren in de practijk van het leven, van den handel; dat „wij, van hen geleerd hebbende, denken met hen gelijk te staan.

„Maar ik zeg U, men begint het huis niet te bouwen bij het dak. Wij „moeten ons toeleggen op basis-verbetering, op karaktervorming, en „wij moeten allereerst een innerlijke moraal opbouwen alvorens wij „van werkelijke ontwikkeling en van vooruitgang kunnen spreken".

De slovende millioenen zijn ook ginds hoogst onverschillig en onwetend omtrent de Regeering.

Het volgende wekte zeer de hilariteit in Br.-Indië. In het binnenland van Madras kwam een Inlandsche boer op een eenigszins groote plaats, waar een postkantoor is. Aan den postbeambte vroeg hij met een hoogst ernstig gezicht hoe 't nu toch eigenlijk ging met die nieuwe Regeering in Madras. Toen hem gevraagd

werd, wat hij bedoelde, bleek dat hij dacht, dat de Duitschers nu aan het bewind waren!

XIV A. Gaan ontwikkelde Mohammedannen ter bedevaart?

B. Neen. De ontwikkelden en beschaafden denken niet aan een reis met pelgrimsbooten, en gruwen van de toestanden in Arabië. Slechts eenvoudige lieden gaan naar Mekkah.

A. Ik heb eens nagegaan, dat vóór den oorlog uit Ned.-Indië niet minder dan ongeveer 1 op elke 1000 moslims jaarlijks ter bedevaart ging; indien ik mij niet vergis is deze verhouding voor Br.-Indië geheel anders.

B. Ik weet de cijfers niet uit 't hoofd, doch de hadsj is voor Br.-Indië in lange na niet zulk een belangrijk onderwerp als voor onzen Oost. Vooral ook omdat de pelgrims even eenvoudig, alleen meer berooid, van Mekkah terugkeeren. Misschien is een hadji iets meer in tel bij zijn rasgenooten, en evenals hier krijgt hij wel den hadjititel, maar aangezien ieder daar een tulband draagt, valt hij in het geheel niet op. Wat is dat voor een twistgeschrijf in den laatsten tijd over den hadji als bloedzuiger?

A. Dit geldt speciaal voor Java. Het is U misschien bekend, dat de hadji-vrees op Sumatra niet voorkomt, aangezien in verschillende streken de vrouwen zelfs den slimsten Arabier staan. Wij hebben er over het algemeen ook niets tegen, dat een Chinees zich in de binnenlanden bevindt. Men draait het hadjibeeld wel eens om. Een hadji is nl. inderdaad dikwijls een intelligent (lees hier slim) en gezeten man, waarlijk niet, zooals Jong-Indiërs wel voorstellen, omdat hij plotseling flinkheid en zelfstandigheid op het reisje heeft opgedaan, verlost als hij tijdelijk was van „het juk van het Nederlandsch gezag", maar omdat hij van huis uit ondernemingsgeest had, en omdat hij welvarend genoeg was om de kosten te kunnen dragen, of slim genoeg om dat geld van anderen los te krijgen. Politieke moeilijkheden ondervinden wij van den hadjistand in het geheel niet, al plaatsen zich wel hadji's, al of niet openlijk, aan het hoofd van godsdienstig getinte woelingen.

Ontwikkelde Mohammedanen gaan wel veel naar Engeland, niet waar?

XV. B. Ja, dat doen zij veel liever. Ik vermeen, dat leden van regentenfamilies op Java toch ook niet ter bedevaart gaan?

Het is dan ook treurig om die pelgrims op die volgepropte booten te zien terugkomen: oud, vuil, ziekelijk en bijna altijd berooid en bijna zonder kleeren.

Zeer bijzonder deed het aan, te zien, hoe de boot, welke de Nederlandsch-Indische pelgrims, die te Bombay waren achtergebleven, kwam halen, voor die pelgrims allerlei kleedingstukken, zelfs naaimachines aan boord had; de Engelschen waren daar zéér door getroffen.

XVI. Gaan ook veel Hindoes naar Engeland?

B. Zeker. Het is echter bekend, dat Hindoes die naar Europa gaan, uit hun kaste worden gestooten. De betrokkenen vonden dit dikwijls hoogst onaangenaam, en nu hebben zij zich vereenigd om daartegen te protesteeren.

Vóór den oorlog waren in Engeland ongeveer 2000 Indische studenten, nu is hun aantal natuurlijk sterk verminderd.

Zij studeeren veel in de rechten, in Cambridge of Oxford vooral. [1])

XVII A. Ik zou nog gaarne nader van U hooren over het medezeggenschap van den Indiër in de verzorging van het algemeen belang, naast hetgeen U vertelde over den Raad en het Hooggerechtshof, b.v. over de samenstelling van den wetgevenden raad te Bombay.

B. Deze Legislative Council telt ongeveer 30 leden. Men heeft official en non official members. De officieele leden zijn o.a. de drie leden van den Uitvoerenden Raad, de Commissioners van de drie divisions waarin het gewest Bombay verdeeld is; alle Gouvernementssecretarissen, de Surgeon General, de Advocate General, de Directeur van Landbouw en enkele autoriteiten uit Karatsji (Syndh).

Van de niet officieele leden noem ik de afgevaardigden (gewoonlijk de presidenten) o.a. van de volgende lichamen:

---

[1]) In het jaarverslag van het Indian Students' Department over 1915—1916 komen de volgende woorden voor, naar aanleiding van het feit, dat de Indische studenten in Engeland in discrediet zijn, omdat er zoo velen onder achterlating van schulden het land verlaten: „Ieder Indisch student in Engeland is een ver„tegenwoordiger van zijn ras, en zijn gedrag hier te lande draagt gevolgen, welke „verder heen reiken, dan zijn eigen individu. Het belang van een rechtschapen „levensgedrag en van het van al wat reden tot ergenis kan geven, is niet te over„schatten door den Indiër, die op den goeden wil en op de vriendschap van dit „land prijs stelt (vgl. *Kol. Tijdschrift* 1917 No. 3, bl. 414)".

1. The Chamber of Commerce. Deze Kamer van Koophandel bestaat uit groothandelaren, directeuren van banken, spoor-, scheepvaart-, assarantie-maatschappijen enz., menschen, die gemeenschappelijke belangen hebben; men heeft subcommittees b.v. voor import-, scheepvaart-, verkeerszaken. De Kamer telt slechts enkele Inlandsche leden.

2. The Millowners Associaton. Deze Kamer van Fabrieken bestaat bijna geheel uit Indiërs, daar de meeste katoenfabrieken in Inlandsche handen zijn.

3. The Municipality (den Gemeenteraad).

4. Trade's Association, de winkeliers, een gilde van de laatste jaren.

5. Indian Chamber and Bureau, Inlandsche groothandelaren, enz.

De overige leden van den Wetgevenden Raad zijn Engelschen en Inlanders, door den Gouverneur benoemd.

Vóór de „Morley-Minto reform" (1909) waren er slechts 5 niet-officieele leden. [1])

XVIII A. In Ned.-Indië is aansluiting van menschen met dezelfde belangen blijkbaar niet zóó algemeen.

B. In den grooten landbouw is in Ned.-Indië in dit opzicht veel en goed werk verricht. Het is prettig hier de samenwerking ook op wetenschappelijk gebied te zien.

Bij den handel echter voelt men wel het gebrek aan samenwerking. Zoo is b.v. de zoo belangrijke export en de handel in suiker vrijwel geheel in handen van vreemdelingen. Dit was ook al zoo vóór den oorlog, toen niet minder dan 13 millioen pikoel naar Br.-Indië ging.

Wel wordt die suiker er gedeeltelijk door Hollandsche schepen ingevoerd. Er is echter niet één Ned.-Indische firma in Br.-Indië gevestigd voor den suikerverkoop, zoodat er geen directe voeling is tusschen producenten en consumenten, en men blijkbaar geheel steunt op vreemde, niet-Nederlandsche tusschenhandelaren.

Temeer bevreemdt dit, waar de jutezakken, noodig voor de verzending van de suiker, uit Br.-Indië worden betrokken, bijna uitsluitend uit Bengalen, waar hoofdzakelijk Schotten de leiding hebben in de jute mills te Calcutta.

---

[1]) Vgl. Moresco: De Nationale beweging in Britsch-Indië, *Koloniaal Tijdschrift* 1913 No. 5.

Reusachtige hoeveelheden jutezakken zijn noodig, twee belangen komen hier dus samen, en het ligt voor de hand, dat de belanghebbenden die belangen combineeren. Op dit gebied is nog nagenoeg niets gedaan. Wel heeft de Internationale Crediet- en Handelsvereeniging iemand naar Calcutta gezonden voor den inkoop van jutezakken toen het telegrafisch verkeer met Ned.-Indië niet meer mogelijk was, doch deze is weder teruggeroepen.

Onlangs bezocht ik een groote koffieonderneming, een der best produceerende in Ned.-Indië. De Administrateur vertelde mij, dat zijne Directie op Java de koffie verkocht 40 ct. *beneden* den kostprijs per pikoel. Op mijn vraag waarom men niet alles in het werk stelde om in elk geval niet beneden den kostprijs te verkoopen, was zijn antwoord: „gebrek aan samenwerking".

Ned.-Indië heeft den naam — men leest het dikwijls in buitenlandsche bladen — dat er veel „gekankerd" wordt.

Maar waar het geldt onderwerpen van economischen aard, waarover ik tijdens mijn verblijf in onze Oost nogal eens navraag deed, vermeen ik te mogen zeggen, dat veel kan worden verbeterd bij meerdere aansluiting en samenwerking, wel eens: bij minder afgunst onderling.

Meestal trachten de menschen hier alles voor zichzelf alleen te regelen en te beredderen. En wanneer men niet slaagt, dan wordt er „gekankerd". Over wien? Over ieder *ander*! dikwijls over de Regeering!

Waar het kwesties van algemeen belang betreft, is het dikwerf voor de Regeering moeilijk den enkeling te helpen.

In Br.-Indië is er veel intiemer en hechter samenwerking tusschen Regeering en Handel.

Daar brengt men reeds lang de spreuk der „Trade Unions" in toepassing: „door ontoereikendheid van eigen krachten worden de menschen aangezet zich met elkaar te vereenigen".

Men vindt de bewijzen in de verslagen der Kamers van Koophandel en van die van Fabrieken.

De jaarvergadering der K. v. K. wordt dikwijls door den Gouverneur en door andere hooggeplaatste ambtenaren bijgewoond.

De Ministers van Handel (Departement of Commerce and Industry met afdeelingen voor Handelsinlichtingen „Commercial Intelligence" en voor Statistieken) en van Financiën, de Directeuren van Handelsinlichtingen en van Statistieken bezoeken geregeld de verschillende hoofdplaatsen en confereeren met het bestuur der Kamers van Koophandel.

De Voorzitter der K. v. K. is meestal lid van den Wetgevenden Raad van den Onderkoning, en dan is de ondervoorzitter lid van den Provincialen Wetgevenden Raad; zij zijn tevens lid van de „Port Trust" (het Havenbestuur), van de „City Improvement Trust" (ter verbetering van de stad).

De Handelsvereenigingen op Java gelijken door hare samenstelling wel op de Br.-Indische Kamers, doch hiermede houdt de gelijkenis op.

De Kamers van Koophandel in Ned. Indië zijn geheel andere instellingen.

Men heeft in Br.-Indië het voordeel, dat door het sterk ontwikkeld vereenigingsleven de gemeene belangen in de eigen vereenigingen van alle kanten worden bekeken, zoodat de Regeering dikwijls goeden raad, stuwende kracht kan vinden bij de particulieren.

Behalve de al genoemde vereenigingen vermeld ik nog te Bombay: the Grainmerchants Association (Inlanders), the Peacegoods Association (groothandelaren in katoentjes), the Underwriters Association (zee-assuradeurs), the Fire Insurance Agents Association, the Coal Merchants Assocation, the Associated Exchange Banks, the Cotton Merchants Assocation (vereeniging van katoen-*handelaren*), the Cotton Trade Assocation (vereeniging van den katoenhandel, export-firma's), the Cotton Brokers Association (makelaars), the Iron Merchants Association.

Als hoofdzakelijk politieke vereeniging der Engelschen noem ik nog: the European Association.

XIX A. Zijn er in Br.-Indië ook kamers van Landbouw?

B. Neen. Zooals ik reeds zeide, kan Br.-Indië op het gebied van den grooten landbouw niet in de schaduw staan van Ned.-Indië. Ik vind den landbouw in onze Oost schitterend georganiseerd.

In Br.-Indië zijn weinig groote cultures, en daarvoor, evenals voor de Inlandsche cultures, wordt op wetenschappelijk gebied weinig gedaan.

Als U eens bedenkt, dat de suikeroogst in Br.-Indië 3.200.000 tons opbrengt, en dat er niet één modern ingerichte fabriek bestaat. De bereiding van de suiker is uiterst primitief; men mag het product nauwelijks den naam van suiker geven.

XX A. Onlangs las ik ergens, dat in Br.-Indië niet minder dan 34000 mijlen spoorweg in exploitatie zijn, dat 2/3 het eigen-

dom is van den Staat, maar dat deze slechts 1/5 zelf exploiteert. Het zal U opgevallen zijn, dat in tegendeel in Ned.-Indië de Staat zelfs goudmijnen, oliebronnen en waterkracht gaat exploiteeren en dit systeem blijkbaar verkiest boven het sluiten van risico-vrije overeenkomsten met particuliere syndicaten.

B. Ik geloof niet, dat de Staat andere ondernemingen dan dien staatsspoorweg zelf exploiteert. In elk geval bv. geen delfstoffen. Wel wijst de openbare meening, speciaal in verband met den oorlog en wat daarna zal komen, in de richting, dat ontginning van delfstoffen en exploitatie van andere zoogenaamde key-industries (als petroleum, mica- en wolframmijnen) niet in handen mogen komen van vreemdelingen. De openbare meening gaat verder: men wenscht, dat bepaalde voortbrengselen van het land *uitsluitend* met Engelsche schepen zullen worden vervoerd.

Gegevens hieromtrent zijn neergelegd in de rapporten, uitgebracht door alle Kamers van Koophandel in Br.-Indië, in verband met de handelspolitiek na den oorlog.

Het is zeer kenschetsend, dat reeds vóórdat de Régeering zich op de hoogte ging stellen van de denkbeelden hieromtrent van de Kamers, de subcommittees in deze Kamers deze problemen reeds maanden geleden in studie hadden genomen.

XXI A. Onze opendeur-politiek in Ned.-Indië, speciaal in zake erfpachtsconcessies e. d. komt in verband met een en ander niet meer zonder bedenken voor. U weet, dat wij juist landbouw en industrie openstellen voor buitenlandsch kapitaal.

B. Ofschoon de principes hieromtrent zeer begrijpelijk zijn, dient hierbij zeer zeker met oordeel des onderscheids gehandeld te worden.

Het komt mij van groot belang voor de juiste verhouding te kennen tusschen vreemd en nationaal kapitaal in ondernemingen gestoken, en daarop te letten.

Ook is het van veel belang te weten, hoeveel werkelijk voordeel nu zulk een onderneming eigenlijk afwerpt voor de Inlandsche bevolking, en hoeveel voor den ondernemer, Nederlander of vreemdeling.

A. U bedoelt, dat eerst op die wijze kan blijken of het nu werkelijk voordeelen heeft een land zoo spoedig mogelijk te openen.

B. Precies, en om te kunnen nagaan of het niet even goed is het geleidelijk te doen plaatshebben, zoodat overhaasting niet noodig noch nuttig is.

Zooals bekend is, hebben de geallieerde landen ook een economischen bond gesloten.

Wanneer Australië b.v. aan thee uit Br.-Indië de voorkeur geeft boven thee uit Java, dan zoude, indien b.v. Australië tóch thee van Java *noodig* had voor haar behoeften, de volgende stap kunnen zijn, dat Australië voorkeur geeft aan Engelsche ondernemingen in Ned.-Indië boven Nederlandsche.

Ik wil niet zeggen, dat Amerika een dergelijke politiek in beginsel toepast of zal toepassen, doch wel heb ik gehoord, dat vreemde firma's invoerlicenties bezitten voor sommige harer producenten voor geruimen tijd in de toekomst.

XXII. A. Zoodat het er van zou kunnen komen, dat de Hollandsche ondernemer in zijn eigen kolonie zijne producten alleen kan verkoopen aan zijn buurman-vreemdeling, wiens productie vlot kan worden afgescheept ..... het is een donker beeld, van wat ons kleintjes kan te wachten staan, indien wij het gevaar niet inzien en niet met alle energie de tanden op elkaar zetten.

Is het juist, dat de Japansche handelssfeer zich in Br.-Indië geducht uitbreidt?

B. In Bombay b.v. neemt het aantal Japanners zeer toe.

Zij hebben al een eigen club, en dringen de Europeanen van hun flat's doordat zij bij groote gezelschappen bijeen wonen en dus heel wat meer huur kunnen betalen.

Er zijn te Bombay reeds 3 agentschappen van Japansche stoomvaartmaatschappijen, er zijn 2 Japansche banken gevestigd, terwijl verscheidene groote import- en exporthuizen zijn opgericht, die uitsluitend met eigen landslieden werken. De Mitsui Bushan Kaisha werkt b.v. met ongeveer 100 employé's en heeft wellicht 50 agentschappen in het binnenland van Bombay, die o.a. de katoen te velde opkoopen.

Wat Japansche aaneensluiting en organisatie vermag, blijkt hieruit, dat terwijl 15 jaar geleden Japan nog garens uit Br.-Indië betrok voor zijn weverijen, sindsdien de export van garens niet alleen geheel heeft opgehouden, maar dat Japan, dat reeds lang in China concurreerde tegen Br.-Indië met garens in Japan geweven uit de Br.-Indische katoen, tegenwoordig op de markten van Br.-Indië zelf den strijd heeft aangebonden, en wel met goederen in Japan geweven van garens, vervaardigd uit Br.-Indische

katoen! Het cijfer van den invoer van dergelijke goederen beloopt in Bombay alleen reeds honderdduizenden.

Deze concurrentie is alleen mogelijk geweest, doordat het geheele katoenvervoer geschiedt door Japansche firma's met Japansche schepen; op straffe van zware boete mag niet met andere schepen vervoerd worden. Mocht er een enkele keer scheepsruimte te kort zijn, zoo chartert het Japansche Vrachtenbureau een Engelsch schip.

Ik las dezer dagen, dat Japan nu ook bezig is fabrieken te bouwen, waar de jute tot zakken zal worden geweven.

XXIII. A. Welke punten van verschil op het verkeer frappeeren U?

B. Br.-Indië is meer het land van spoorwegen; Ned.-Indië valt op door de vele goede transportwegen. In Br.-Indië is het autoverkeer in de groote steden enorm, er zijn echter slechts weinige stamwegen in het binnenland, zoodat het verkeer tusschen de dorpen grootendeels met ossenkarren geschiedt. Nu zijn er de dorpen dikwijls zeer eenvoudige gehuchten, de woningen dikwijls van klei, en uiterst primitief. Ik ben in één verbazing over de dorpen en de zeer goede huizen, die ik op Sumatra overal zie, terwijl men eigenlijk het geheele land per auto kan doorkruisen.

In Br.-Indië is de telegraaf meer dan hier het middel tot snelle gedachtenwisseling. Men heeft echter in geheel Br.-Indië geen interlocale telefoon, de ambtenaren zijn ook niet telefonisch verbonden.

De post- en telegraafdienst staat er heel wat meer ten dienste van ieders beurs.

Een brief doorkruist geheel dit reusachtige gebied voor $2^1/_2$ Ned. cent, een briefkaart kost slechts $1^1/_4$ cent. Een telegram van 12 woorden legt de duizenden kilometers in Br.-Indië af voor 30 cent (6 anna's); elk woord meer kost $^1/_2$ anna. Dit lage tarief is bepaald een zegen voor land en bevolking.

XXIV A. Zendt de Engelsche ambtenaar zijne kinderen naar Engeland op school?

B. Geen enkel die erover zou denken zijn kinderen in Indië naar school te zenden. Een Engelschman vindt, dat zijn kinderen in Engeland moeten worden opgevoed.

Er zijn ook maar weinig Engelsche onderwijskrachten, nl. aan

de universiteiten (waar verder Indische professoren zijn), aan eenige high schools en aan particuliere scholen.

De Engelsche moeders gaan dikwijls, gewoonlijk om het jaar, naar haar kinderen, voor 4 of 5 maanden.

Het leven van de Engelschen in Indië weerspiegelt zich in de inrichting van hun huizen. Alles is meer van tijdelijken, voorbijgaanden aard. De inboedels hebben zelden iets intiems, iets persoonlijks.

Men vindt er gewoonlijk niet de gezelligheid van de huizen der Hollanders in onze Oost.

XXV. A. Indien men eens Engelsch-Indische couranten inziet, valt het op hoe o.a. uit redevoeringen van autoriteiten de bedoeling blijkt om het publiek van hun inzichten mededeeling te doen; het zal U wel opgevallen zijn, dat dergelijke officieele uitingen in het openbaar in Ned.-Indië eigenlijk eerst in den Volksraad hebben plaats gehad, doch dat men daarbuiten weinig of niet hoort van in het publiek uitgesproken inzichten der Regeering.

B. Gewoon aan de groote mate van publiciteit van Regeeringsplannen en inzichten in Br.-Indië is het mij zeer opgevallen, dat in Ned.-Indië weleens een weifelen, of een benepen stilzwijgen bestaat bij hooge autoriteiten buiten het eigenlijke Binnenlandsch Bestuur. Men mist hier ook de meeningsuitingen van de leidende mannen en Regeeringspersonen, hetzij in redevoeringen, hetzij in de pers.

Een voorbeeld van publiciteit in Br.-Indië is de bekendmaking in Juli j.l. aan de pers van de bevindingen van de „Rowlatt Committee", (president Rowlatt, leden twee Engelsche en twee Inlandsche rechterlijke ambtenaren) welke commissie een onderzoek had in te stellen naar de samenzweringen in verband met de revolutionaire beweging in Br.-Indië.

En de gepubliceerde feiten waren niet zonder beteekenis! Ik herinner mij, dat een der bladen schreef: „We have been living „during the last many years in a country honeycombed with „seditionists, anarchists, revolutionaries and so forth. Some of the „suggestions of the committee will simply take away the breath „of the Indian people".

Nooit tevoren is de oproerige beweging zóó in details behandeld, en raak en zonder schroom sprak de commissie zich uit.

Bijzonder getroffen heeft de waarschuwing in het rapport, dat

de Regeering in verband met constitutioneele hervormingswenschen der bevolking zich niet zal laten beïnvloeden door uitingen tijdens den wereldoorlog ..... „for the real and lasting effects „of the war on India's destiny we should look neither to the „generous help of the Princes, nor to the loyalty of the people „as a whole, nor to the misguided activities of revolutionary gangs, „nor yet to the attitude of the political leaders".

XXVI A. Is het geven van publiciteit aan de Regeeringsinzichten bepaald georganiseerd?

B. Door en in den oorlog is de noodzakelijkheid gebleken de bevolking de ware oorzaken en gebeurtenissen mede te deelen, en haar de lessen, die de oorlog leert, voor te houden.

Daartoe zijn opgericht een Central Publicity Board en in elke provincie een Provincial Publicity Board, waarin uit den aard der zaak zeer vele journalisten van naam zitting hebben.

Een bekend Bombaysch journalist Sir Stanley Reed is vice-president van het centrale lichaam.

De pers vermeent, dat de Boards zullen moeten blijven bestaan ook ná den oorlog, waar het noodig zal zijn de bevolking goed en algemeen in te lichten bij de behandeling van hervormingen. De pers vraagt zelfs om een Ministry of Information, dat zorg zal dragen, dat de bedoelingen van de Regeering niet duister blijven of verkeerd zullen worden opgevat.

Benkoelen, October 1918.

Het Jaarverslag der Javasche Bank

over 1917—1918

door

E. HELFFERICH.

Ook het laatst verschenen verslag over het 90ste boekjaar der Javasche Bank staat in het teeken van den wereldoorlog. Op de gewone overzichtelijke wijze behandelt de President de gebeurtenissen van het afgeloopen jaar op staatkundig, financieel en economisch gebied. De verscherpte oorlogvoering, de omwenteling in Rusland, de gebeurtenissen in China, China's beteekenis voor Nederlandsch-Indië, de concentratie der banken en der grootindustrie in Europa, de handelsbeweging, de toename der staatsschulden, de verhouding tusschen papieromloop en metaalvoorraden, de koers- en disconto-beweging, de heropening der beurzen en de emissie-bedrijvigheid in Nederland worden na elkaar besproken.

Bijzondere aandacht wijdt de President aan het goudvraagstuk. Hij schrijft: „In verband met de enorme ophooping van goud, zoowel in Amerika en Japan, als in neutrale landen, valt op een paar merkwaardige verschijnselen te wijzen.

„Aan den eenen kant openbaart zich een streven om aan het goud zijn waarde als internationaal betalingsmiddel te ontzeggen. De groote uitbreiding, welke tijdens den oorlog aan het gebruik van papiergeld is gegeven en het gemak, waarmede dit papiergeld in omloop wordt gehouden in landen, waar men ten opzichte van de voorziening in betalingsmiddelen van den nood eene deugd moest maken, hebben nieuw voedsel gegeven aan de z.g. nominalistische geldtheorie, volgens welke het geld, in eenig land gebruikt, zijn waarde feitelijk alleen ontleent aan het charter, dat van overheidswege aan de betalingsmiddelen het karakter van geld toekent. Doorgaande op het gegeven, dat het metallieke geld in het binnen-

landsch verkeer te ontberen is, komen de aanhangers van deze leer tot de bewering, dat in het buitenlandsche verrekeningsverkeer het goud ook niet meer noodig is, daar dit verkeer bediend kan worden door saldi in het buitenland, m. a. w. door een ruilhandel van goederen tegen goederen. Met negatie van de lessen, die de ondervinding ook nog tijdens dezen oorlog heeft geleerd, verkondigen deze theoretici dan, dat de goudvoorraad van een land geen nut heeft, een renteloos bezit is, dat in meer productieve waarden als vorderingen op het buitenland ware om te zetten, zonder daarbij evenwel te zorgen voor een vaste waardeëenheid, tegen welke deze vorderingen onderling verrekend moeten worden.

„In scherpe tegenstelling met deze zuiver theoretische uitspraken, zien wij, dat in de praktijk het goud vrijwel overal angstvallig wordt vastgehouden en het merkwaardige daarbij is, dat dit streven in den laatsten tijd juist zoo sterk tot uiting komt in landen als de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Japan, waar de goudvoorraden tijdens den oorlog zoo enorm zijn toegenomen. Liever dan een gedeelte daarvan aan te wenden als internationaal betalingsmiddel en zoodoende te voorkomen, dat de nationale munteenheid in het buitenland sterk in waarde achteruitgaat, schijnt men den goudschat zorgvuldig te willen bewaren voor de moeilijke tijden nà den oorlog, en heeft men er vrede mee, dat de uit het buitenland te betrekken grondstoffen en levensbehoeften door de inwoners veel duurder betaald moeten worden dan anders het geval ware geweest."

De opvatting van den President der Javasche Bank omtrent het goudvraagstuk strookt geheel met die van den President der Nederlandsche Bank. Ook deze gelooft niet aan eene waardevermindering van goud. „Vele feiten", zoo heet het in het laatste Jaarverslag der Nederlandsche Bank, „zijn met die bewering in tegenspraak, en behalve Zweden was er ten slotte in het afgeloopen jaar geen land, dat eene dergelijke meening bleek toegedaan te zijn, afgezien van de uitingen van enkele verspreide particulieren in den vreemde en ook hier te lande. Integendeel zijn er talrijke bewijzen, dat de groote Rijken om ons heen, en ook de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, met volle overtuiging aan den goudbasis blijven vasthouden. Mocht in de wereldmeening op dit punt eene kentering optreden, dan zal de Bankdirectie met alle scherpte daarop letten; thans is dit stellig nog niet het geval. . . . .

Integendeel doet zich het merkwaardig verschijnsel voor, dat voor goud, voor zooverre dit in beperkte bedragen uit het publiek bezit nog te verkrijgen is, in ons land en in eenige andere neutrale landen een hoog agio, zelfs van 40 tot 50 % wordt betaald."

De gebeurtenissen in Nederlandsch-Indië worden door den President der Javasche Bank in zijn verslag grondig behandeld.

Op het voor Ned.-Indië's rekening komend gedeelte van *f* 20.000.000.— in de 5%'s Indische leening werd in het geheel voor *f* 28.762.500 ingeteekend. Van het toegewezen bedrag van *f* 20.000.000.— werd *f* 12.000.000.— bij de Javasche Bank door de inteekenaren beleend, waarop de Bank een voorschot van rond *f* 10.000.000.— verstrekte. „Hoewel het beleggend publiek in Nederlandsch-Indië", schrijft de President, „van de gelegenheid tot belegging in Indië wel gebruik maakte, is overigens gebleken, dat men zijn geld disponibel wilde houden door dit bij de banken te plaatsen, ten einde den tijd af te wachten, dat de loop der gebeurtenissen in de toekomst met eenige zekerheid was na te gaan."

De beschouwing der binnenlandsche staatkundige gebeurtenissen ademt een liberalen geest. „De politiek, bij het volksonderwijs gevolgd, zal langzamerhand leiden tot meerdere ontwikkeling van het volk en daarmede tot het bewustzijn, dat de Regeering niet anders dan het welzijn der inwoners beoogt. Met het in het leven roepen van den Volksraad in Nederlandsch-Indië is er ook politiek leven gekomen, dat zich natuurlijk zal ontwikkelen. Het is echter te hopen, dat de reëele belangen van Nederlandsch-Indië voortdurend zullen worden in het oog gehouden en niet ondergeschikt gemaakt aan partijgeschillen. Het instellen van de militie in Nederlandsch-Indië, voorloopig nog alleen voor Europeanen, zal in de toekomst de Indische weerbaarheid vergrooten, maar de kracht moet gevonden worden in het economisch weerbaar maken van deze Gewesten en de zorg, dat Indië onafhankelijk wordt van alle hulp daarbuiten. Openstellen van landbouw en industrie voor de buitenlandsche kapitalen en voor het buitenlandsche intellect kan slechts de welvaart van de bevolking bevorderen. Een krachtig bestuur moet met strenge hand leiding geven aan de zich ontwikkelende ideeën bij het volk omtrent vrijheid en medezeggenschap in bestuur".

Tegenover de vele moeilijkheden, welke de oorlog Nederlandsch-Indië gebracht heeft, staat als een verblijdend gevolg van den oorlog de ontwikkeling der koloniale industrie: „Sedert den oorlog

heeft men zich noodgedwongen in Nederlandsch-Indië meer toegelegd op het vervaardigen van artikelen, welke vroeger alleen uit Europa werden betrokken, en waarvoor eene aanmoediging van fabricatie in Nederlandsch-Indië niet zoo noodzakelijk was. Meer aandacht is geschonken aan de grondstoffen, die Nederlandsch-Indië oplevert, zooals de minerale kleurstoffen, Joller's aarde, zoogenaamde houtolie, enz. en dikwijls met zeer bevredigende resultaten. Als voorbeeld van nieuwe industrieën mogen worden genoemd de bereiding van calcium carbid, van inkt en zegellak, bereiding van verven en vernis, van chemische en pharmaceutische preparaten, houtdistillatie, en de vulcanisatie van rubber en fabricatie van caoutchouc-artikelen. Het is moeilijk om voorspellingen te doen, maar zonder al te optimistisch te zijn, mag worden aangenomen, dat vele bedrijven in de gelegenheid zijn geweest om de noodige technische ervaringen op te doen, zoodat het zeker niet onmoglijk is, dat ook later het hoofd kan worden geboden aan de buitenlandsche concurrentie. Dikwijls gemaakte groote winsten stelden ondernemers in staat om hunne installaties te verbeteren en uit te breiden. Het cijfer van kapitaalsuitbreiding van bestaande en in nieuwe bedrijven gestoken kapitalen, kan gedurende den oorlog globaal op *f* 7.000.000.— worden gesteld".

Het ingrijpen der oorlogvoerende mogendheden in het vreedzame leven der kolonie, de telegrafische afsluiting en de schepenroof in Maart j. l. worden besproken. Tegenover den willekeur der Geallieerden stelt de President eene rustige en waardige beschouwing, die voor de Geallieerden beschamender is dan de scherpste critiek. „De Nederlandsche schepen in Britsche, Britsch-koloniale en Amerikaansche havens werden eenvoudig in beslag genomen, zonder te letten op bestaande overeenkomsten, zooals die tusschen de Koninklijke Paketvaart Mij. en de Britsch-Indische Regeering, welke de mogelijkheid van een dergelijke daad uitdrukkelijk uitsloten."

Verreweg het grootste deel der algemeene beschouwingen is gewijd aan den toestand der uitvoerproducten van Nederlandsch-Indië, meer in het bijzonder van de suiker, waarbij zich vanzelf de uiteenzetting van het scheepvaart-vraagstuk aansluit. Wij komen hierop nader terug. De conclusie, welke de President uit den toestand in zijn geheel trekt, is niet ongunstig en stelt het door hem tot dusver gekoesterde gezonde optimisme in het gelijk. „Er heeft zich in deze koloniën", zoo schrijft hij, „eene onverwachte

energie en kracht ontwikkeld en het is daaraan en aan de gelukkige samenwerking van die verschillende hier te lande aanwezige krachten te danken, dat aan de vele tegenspoeden tot dusverre met succes het hoofd geboden kon worden. Alles tezamen genomen, mag men tenminste met de bereikte resultaten tevreden zijn. Toch had die samenwerking het belang van Nederlandsch-Indië nog beter kunnen dienen, wanneer zij gepaard was gegaan met een grooter onderling vertrouwen".

De bedrijfsomzetten der Javasche Bank hebben zich tijdens het verslagjaar verder belangrijk vergroot en opnieuw heeft de Bank het bewijs geleverd van hare groote operatiekracht en elasticiteit: aan alle eischen kon zij voldoen zonder zich innerlijk te verzwakken. De balanscijfers per 31 Maart 1918 (einde van het boekjaar), welke, voorzoover men kan nagaan, ook ongeveer de maxima van het jaar aangeven, toonen, vergeleken met de beide voorafgaande jaren, het volgende beeld (in duizendtallen guldens):

Activa:	*1916*	*1917*	*1918*
Beleeningen in Ned.-Indië.	*f* 48.524	*f* 49.118	*f* 69.441
Voorschotten Gouvernement	„ —	„ 761	„ 2.018
Disconto-rekening	„ 6.309	„ 6.654	„ 8.771
Belegd Kapitaal en Reserve.	„ 8.715	„ 8.546	„ 8.224
Uitzettingen buiten Ned.-Indië	„ 15.708	„ 37.208	„ 34.161
Munt en Muntmateriaal	„ 81.026	„ 96.302	„ 111.793
Gebouwen en Inventaris	„ 1.295	„ 1.364	„ 1.412
Diverse Rekeningen	„ 27.281	„ 6.547	„ 19.915
	f 188.858	*f* 206.500	*f* 255.735

Passiva:	*1916*	*1917*	*1918*
Kapitaal en Reserve	*f* 8.761	*f* 9.175	*f* 9.162
Bankbiljetten in omloop	„ 144.882	„ 157.946	„ 180.755
Rekening Ct. Saldi en Bankwissel	„ 31.572	„ 35.157	„ 61.235
Diverse Rekeningen	„ 978	„ 1.291	„ 1.627
Netto Winst	„ 2.665	„ 2.931	„ 2.956
	f 188.858	*f* 206.500	*f* 255.735
Dividenden	16 %	18 %	18 %

De toename der rentegevende uitzettingen sproot hoofdzakelijk voort uit „Beleeningen", „Voorschotten Gouvernement" en „Diverse Rekeningen". Het bedrag van de in omloop zijnde bankbiljetten bereikte op 31 Maart 1918 zijn hoogste punt met *f* 180.754.970.—. Dit bedrag zoude nog hooger geweest zijn, zoo de Rekening Ct. Saldi en Bankwissels niet ongeveer rond *f* 26.000.000.— in vergelijking met 1917 toegenomen waren.

De toename dezer obligo's — sedert einde Maart 1915 hebben zij zich verdrievoudigd — is eveneens het gevolg van den oorlog. „Door het langzamerhand uitgeput raken van groote voorraden importgoederen komt het daarin belegde kapitaal vrij en wacht op emplooi, de kleine industrie, waaronder in de eerste plaats de batik-industrie, ligt stil. . . . terwijl de Cultuurbanken in de onzekerheid van de toekomst, provenuen van verkochte producten voor later werkkapitaal aanhielden."

De toename van den bankbiljettenomloop heeft haren wezenlijken grond in de ophooping der producten. Het verder wegvloeien van *f* 4.500.000.— aan zilveren munt in het verkeer en de onmogelijkheid den voorraad zilveren munt behoorlijk aan te vullen, noopte de Bank de Regeering aan te raden om, zoo noodig tot de uitgifte van „muntpapier" van *f* 1.— en *f* 2.50 ter vervanging van het zilvergeld over te gaan en hiertoe de noodige maatregelen te treffen.

Tegenover de groote eischen aan de circulatiebank gesteld is het verblijdend te zien, dat de directie der Bank in staat was de metaaldekking gelijken tred te doen houden met de stijging der obligo's. Deze praestatie verdient te grooter waardeering, wijl gedurende het afgeloopen boekjaar de Vereenigde Staten en Japan er ook toe overgingen om zoowel den uitvoer als de „earmarking" van goud te verbieden. Voor de Javasche Bank staan derhalve voortaan ter aanvulling van haren metaalvoorraad slechts Nederland en het in Nederlandsch-Indië geproduceerde goud en zilver ten dienste. Onlangs heeft, gelijk de President mededeelt, Japan der Javasche Bank ook weer toegestaan hare saldi in Japan tot een bepaald maximum in goud om te zetten, dat dan in Japan voor rekening van de Bank aangehouden wordt.

De dekkings-verhouding op 31 Maart was in de laatste drie jaren als volgt:

	1916	*1917*	*1918*
Obligo's			
Bankbiljetten, Rekening Ct. Saldi en Bankwissels	*f* 176.454	*f* 193.104	*f* 241.990
Metaaldekking: [1])			
Goud	*f* 46.775	*f* 72.099	*f* 92.167
Zilver	„ 33.667	„ 23.668	„ 19.409
	f 80.442	*f* 95.767	*f* 111.576
Metaaldekking in procenten	45.59%	49.59%	46.41%

Het disconto kon tijdens het verslagjaar op $3^1/_2$ % gehandhaafd worden, evenals de T.T.-koers Java-Amsterdam op $99^1/_2$.

Wij hebben het vorige jaar de financieele politiek der Javasche Bank en de buitengewone ontwikkeling dezer instelling gedurende de laatste tien jaren aan een nauwkeurige beschouwing onderworpen en willen thans de economische beteekenis der Javasche Bank en het door haar ingenomen standpunt tegenover de economische vraagstukken, vooral die tijdens den oorlog zijn opgekomen, in het licht stellen.

De taak eener circulatiebank beperkt zich niet tot hetgeen zij financieel vermag en uit hare financieele balans valt geenszins het totaal harer praestatiën op te maken. Het eng-omschreven doel eener circulatiebank — namelijk den geldsomloop te regelen en het geldverkeer te vergemakkelijken — wordt vanzelf in de practijk ruimer. Geen andere geldinstelling komt zoo rechtstreeks met de behoeften van het economische leven in aanraking als de circulatiebank. Hare onpartijdige positie in het zakenleven stelt haar boven de partijen, terwijl haar octrooi haar een verreikenden invloed verschaft. Het feit, dat alle bewegingen van het nationale economische leven ten slotte bij de circulatiebank uitloopen, het feit, dat ook de meest kapitaalkrachtige credietbanken den ruggesteun van de circulatiebank als de bank der banken niet kunnen ontberen, legt de directie der Bank de verplichting op om nauwlettend alle economische gebeurtenissen te volgen, alle mogelijkheden te overwegen, hier te remmen, ginds aan te moedigen en in critieke tijden de leiding op zich te nemen en de richting aan te geven.

Wanneer in het kapitaalkrachtige Europa het economische leven reeds op die wijze steunt op de circulatiebank, hoe veel te meer

[1]) De voorraad pasmunt is hierbij buiten beschouwing gelaten.

geldt dit niet voor eene kapitaalarme kolonie; en wanneer die kolonie evenals Nederlandsch-Indië grootendeels aangewezen is op den uitvoer harer producten, dan volstaat de circulatiebank, in critieke oogenblikken, niet met de regeling van den geldsomloop, doch dan heeft zij aan hoogere eischen te voldoen en dan heeft zij het recht, en daarmede den plicht, ervoor te zorgen, dat haar invloed beantwoordt aan de van haar verlangde buitengewone hulp.

Reeds eens tevoren is de Javasche Bank in een critieken tijd krachtig op den voorgrond getreden. Het was in het crisis-jaar 1884, toen zij onder de leiding van Mr. N. P. van den Berg met juist inzicht in den toestand het hare bijgedragen heeft om het gevaar te bezweren. Slechts haar toenmalig onbevreesd ingrijpen deed de later uit Holland geboden hulp slagen. „De krachten, waarover de bank te beschikken had", zoo heet het in de Maileditie der Nieuwe Rotterdamsche Courant van 18 Juli 1885, „werden tot het uiterste gespannen. De elasticiteit, waarin thans ook deze centrale credietinstelling bij de beschikbaarstelling van hare hulpmiddelen zich verheugen mag, kon hare heilzame werking openbaren. En naar het voorbeeld door de Nederlandsche Bank menigmaal in tijden van spanning gegeven, gold ook nu bij de Javasche Bank deze politiek als de eenig goede: zonder vrees of angst te toonen, alle middelen, met stoutheid tot vermetelheid, tot roekeloosheid toe, in 't werk te stellen om het gevaar te boven te komen; den indruk te geven, dat, wat ook gebeure, bij de Bank nog altijd hulp te vinden zal zijn; desnoods belemmerende vormen, die in gewone omstandigheden streng worden in acht genomen, op zij te zetten; te redden, wat redding behoeft en gered kan worden".

Ging het bij de crisis van 1884 slechts om een tijdelijke stremming, ging het toen hoofdzakelijk om over het doode punt heen te komen, bij het uitbreken van den wereldoorlog echter vond de directie der Javasche Bank zich gesteld tegenover een toestand, waarvan duur noch verloop te voorzien waren.

Wanneer men de laatste vier Jaarverslagen der Javasche Bank doorbladert, dan ontrolt zich voor het oog de geheele geschiedenis der ontwrichting van het economische leven in Nederlandsch-Indië tijdens den oorlog. Doch als een roode draad gaat door al die schommelingen de vaste wil, de vertrouwensvolle, zekere

leiding der Javasche Bank. Haar President staat den Gouverneur-Generaal als raadsman op economisch en financieel gebied ter zijde. De maatregelen, waartoe de Javasche Bank aanspoort en welke zij ten deele zelf ten uitvoer legt, hebben alle ten doel, verlichting aan te brengen. Van dwang en inmenging wordt zoo lang mogelijk afgezien. Hare financieele gereedheid, hare liberale credietverstrekking werkten in de eerste dagen van Augustus 1914 als olie op de opgezweepte baren. Hare moedige buitenlandsche-wisselpolitiek steunde den export, vooral den suikerexport, die in vollen gang was. Het door de Bank overgenomen risico werd door het terugkeerende vertrouwen beloond en lichter gemaakt. De Bank beperkte zich intusschen niet tot eenzijdige, financieele hulp, zij zag de noodzakelijkheid van samenwerking van alle krachten in. In dezen geest oefende zij gestrenge critiek uit op hen, die zich van samenwerking onthielden, en uit de rijen harer leiders kwam ook de eerste oppositie tegen de baatzuchtige en autocratische politiek der Nederlandsch-Indische scheepvaartmaatschappijen. De toenemende beteekenis van het Oostelijke afzetgebied voor de producten der kolonie inziende, benoemde de Bank met toestemming der Regeering correspondenten in Japan en de Vereenigde Staten en bevordert zij naar vermogen de nieuwe markten. Met de Engelsche groote banken blijft zij in nauw vriendschappelijk contact. Door hare coulance krijgt zij anderzijds menige opmerkelijke tegemoetkoming.

Zij ondersteunt, zooveel zij kan, de hier gevestigde Engelsche bankinstellingen, die tijdelijk de eenige koopsters van wissels op Engeland en Amerika zijn. Anderzijds neemt zij stelling tegen de belemmeringen door de Engelsche Statutory List aan de handelsvrijheid in Nederlandsch-Indië in den weg gelegd, zooals zij zich trouwens tegen alles verzet, wat de vrije beweging belemmert.

Doch alle voorzorgen en hulpverstrekking der Javasche Bank konden niet beletten, dat ten slotte, tengevolge van het gebrek aan afzet en scheepsruimte alsook van andere omstandigheden, eene ophooping en eene waardevermindering der producten ontstonden, welke het nemen van verderreikende maatregelen noodig maakten. Met dezen toestand, vooral wat Java's voornaamste uitvoerproduct, de suiker, betreft, houdt de President zich in zijn laatste Jaarverslag, uitvoerig bezig. Hij schrijft:

„Tengevolge van de sinds 1914 stijgende prijzen en de groote

winsten sedert door de Chineesche suikerhandelaren gemaakt, ontwikkelde zich reeds in 1916 een enorme speculatiewoede, welke niet alleen de bestaande suikerkoopers aangreep, doch ook andere Chineesche kooplieden, die vroeger weinig of geen suiker verhandelden, verleidde belangrijke contracten in het product af te sluiten. Men was er van overtuigd, dat vroeg of laat Europa voor vele milioenen pikols suiker in de markt zou komen en dat met het product uit den oogst van 1917 hetzelfde zou plaatshebben als met voorgaande oogsten, namelijk dat een scherpe prijsstijging zou intreden, zoodra de te verwachten orders moesten worden uitgevoerd. De bekende Chineesche handelshuizen mochten zich daarbij verheugen in een bijna ongelimiteerd crediet bij de meeste producenten, die eveneens zeer optimistisch ten aanzien van Europeesche orders gestemd waren en zich geheel veilig waanden, doordat de extra-winsten, in voorgaande jaren gemaakt, de financieele positie van hunne koopers hadden versterkt. Men voorzag niet dat veiligheidsmaatregelen als persoonlijke borgstelling of het stellen van garantie in geld, voor de suikercontracten onvoldoende zouden blijken onder de omstandigheden die de suikermarkt ten slotte hebben beheerscht. Deze omstandigheden waren:

1e. dat Europa tegen de verwachting in niet reflecteerde op de in Mei en Juli afkomende oogsten 1917, doch zich voor de behoefte van het grootste deel van dat jaar kon voorzien in Amerika en in meer nabij gelegen productielanden.

2e. dat de consumptiebeperking in de verschillende verbruikslanden van aanmerkelijk grootere beteekenis was dan vermoed werd;

3e. dat het gebrek aan scheepsruimte tengevolge van de verscherpte duikbootenactie, maar niet minder de zeer hooge vrachten den afvoer van Java-producten in het algemeen, maar van suiker in het bijzonder, in die mate zouden belemmeren, dat zelfs tot lage prijzen een gedeelte van de oogst 1917 vermoedelijk onverkoopbaar zou blijken.

4e. dat het financieele weerstandsvermogen van de 2e, 3e en 4e hand zoo gering zou blijken, dat het meerendeel, in verband met de verhandelde groote hoeveelheden, niet in staat bleek zelfs een prijsverschil van *f* 1.— te betalen, laat staan van *f* 2.— en meer;

5e. dat dientengevolge de „eerste hand koopers" niet alleen teleurgesteld werden ten aanzien van de reeds geboekte winsten

op verkochte suikers, doch al die verkochte suikers moesten terugnemen en financieren, waardoor Chineesche handelaren met eenige millioenen kapitaal onmogelijk aan hunne verplichtingen tegenover de producenten konden voldoen.

„Reeds einde Mei werden de eerste teekenen van een komend debâcle merkbaar. Niettegenstaande de verschillende Chineesche firma's zich hadden verbonden de prijzen op te houden en dan ook in Mei zelfs flinke partijen werden afgesloten tot $f\ 13^1/_4$ voor superieur, late levering, werd tegen het einde dezer maand Mei Juni-levering voor $f\ 12^1/_4$ aangeboden. Begin Juli trachtten de machtigsten van eenige groote Chineesche handelaren tot eene regeling te komen, zoowel met de banken als met de suikerproducenten. Suikerproducenten trachtten het daarheen te leiden, dat de Javasche Bank voorschotten zou verleenen op basis van den koopprijs. Deze afwenteling van de risico der suikerproducenten op de circulatiebank kon natuurlijk door de Javasche Bank niet worden geaccepteerd. Zij verklaarde zich wel bereid het noodige voor te schieten op suiker, die bereids voor export was verkocht en slechts wachtte op scheepsgelegenheid, voorts om aan producenten, wanneer zulks verlangd werd, voorschotten te verleenen op suiker gelijk aan de productiekosten daarvan, ten einde de fabrieken te kunnen laten doorwerken en aldus bij de suikercultures in Nederlandsch-Indië een rustigen gang van zaken te verzekeren. Het financieren van de winsten der suikerfabrikanten valt echter buiten den werkkring van de Javasche Bank.

„Als gevolg van talrijke onderhandelingen van suikerproducenten met suikerkoopers kwamen vele regelingen tot stand, die hierop neerkwamen, dat „eerste hand koopers" de reeds gekochte suiker gedeeltelijk aan producenten teruggaven, terwijl voor de prijsverschillen verschillende accoorden werden gesloten. Producenten vereenigden zich tot een lichaam, de Javasuiker-Vereeniging, hetwelk de gezamenlijke belangen, waaronder behoorde het verkoopen van de suiker, ter hand nam. Men stelde zich voor door aan hooge prijzen vast te houden, het buitenland als het ware te kunnen dwingen, die hooge prijzen te betalen, bewerende, dat bijvoorbeeld Engeland niet buiten suiker kon. Het is gebleken dat deze inzichten onjuist waren. . . .

„De pogingen van de Javasuiker-Vereeniging om door allerlei manipulaties de hoogste prijzen voor haar product te maken, zijn

vrijwel mislukt. Een transactie met de Engelsche Regeering van 2.500.000 picols bracht de prijzen reeds op *f* 9.—. De financiering daarvan geschiedde via Amsterdam. Van uit Holland trachtte men de Regeering van Nederlandsch-Indië er toe te brengen een uitvoerverbod voor suiker uit de oogst 1918 uit te vaardigen, zoolang de suiker uit den oogst 1917 nog niet was verscheept of naar het buitenland verkocht. Gezien het gebrek aan scheepsruimte, dat door dit uitvoerverbod niet zou worden opgeheven, en gelet op de berichten uit Cuba ten aanzien van den komenden oogst, die geschat werd op 3.500.000 ton, kon zulk een uitvoerverbod zeker geen verbetering in den toestand brengen, terwijl de producenten, die zich niet hadden aangesloten bij de Javasuiker-Vereeniging en hun product, naarmate dat binnenkwam, hadden verkocht, door een dergelijk uitvoerverbod ten zeerste zouden worden gedupeerd. De verkoop van suiker uit den volgenden oogst zou hun onmogelijk worden gemaakt. Zij zouden dus door eene meerderheid van machtige producenten eenvoudig worden gedwongen van hunne vrijheid om hun product naar eigen inzichten te verkoopen, afstand te doen. De Regeering is dan ook op dat voorstel niet ingegaan.

„Later werd er op aangedrongen, dat de Regeering van Nederlandsch-Indië een algemeen uitvoerverbod voor suiker zou uitvaardigen, gepaard met een licentie-systeem, op dezelfde wijze als dat in Nederland was geschied. Aan de Javasuiker-Vereeniging zou een overwegende stem gegeven worden ten opzichte van het verstrekken van licenties. Daardoor zouden de producenten tot elkander worden gebracht en in de gelegenheid zijn om ten opzichte van den verkoop ééne lijn te trekken. De toestanden in Nederland en in Nederlandsch-Indië verschillen echter sterk van elkaar, zoodat het geen zin had, met het oog op in Nederland met eene zekere regeling verkregen resultaten, dezelfde regeling hier te lande in te voeren.

„De positie van de suiker op Java was te dien tijde de volgende. De op 1 Januari 1918 nog op Java aanwezige voorraad suiker uit den oogst 1917 kon worden geschat op circa 12 millioen picols. Men mocht aannemen, dat door afscheep van suiker gedurende de maanden Januari, Februari en Maart en door de binnenlandsche consumptie in dien tijd, vermelde hoeveelheid per ultimo Maart verminderd zou zijn met circa $3^1/_2$ millioen picols, zoodat ultimo Maart de uit oogst 1917 aanwezige hoeveelheid suiker aangenomen

kon worden op $8^1/_2$ millioen picols. Begin Mei zou de oogst 1918 beginnen af te komen. Men kon dien oogst volgens de bestaande gegevens taxeeren op $26^1/_2$ millioen picols. Deze oogst, gevoegd bij het voormeld restant uit den oogst 1917, geeft een totaal van 35 millioen picols. Neemt men aan, dat de binnenlandsche consumptie, tot de oogst 1919 zal zijn afgekomen, 3 millioen picols noodig heeft, dan zal voor export in het loopend jaar 32 millioen picols beschikbaar zijn en aangeboden worden. Wanneer men nu in het oog houdt, dat gedurende 1917 niet meer is kunnen verscheept worden dan 19 millioen picols en dat het gebrek aan scheepsruimte hand over hand is toegenomen, dan oordeelt men zeker niet pessimistisch wanneer men aanneemt, dat van de voormelde hoeveelheid van 32 millioen picols in 1918 slechts ongeveer de helft zal kunnen verscheept worden, zoodat op ultimo December a.s. de op Java aanwezige voorraad suiker moet getaxeerd worden als te zullen bedragen minstens 16 milioen picols.....

„Met het oog op de toezeggingen door de Javasche Bank reeds gedaan, dat zij bereid was tegen onderpand van suiker den kostprijs, zoo noodig, voor te schieten, wanneer het zou blijken dat door omstandigheden de suiker onverkoopbaar was, meende de Javasche Bank goed te doen producenten er op te wijzen, dat, wanneer, gezien de bestaande omstandigheden, de aanplant voor 1919 niet verminderd zou worden, met het oog op het steeds toenemende gebrek aan scheepsruimte, de voorraad suiker in 1919 weleens zóó groot zou kunnen worden, dat het financieren der Javasche Bank te machtig zou worden, ook met het oog op andere belangen en dat zij dus vreesde den oogst 1919 niet op dezelfde wijze te kunnen financieren als zij zich dat had voorgesteld voor den oogst 1918".

De Javasche Bank was er aanvankelijk niet voor, dat de Regeering dwingend zou gaan optreden in het suikerprobleem en in het uitvoerprobleem in het algemeen. Zij volgde daarbij denzelfden gedachtengang, welken de heer J. T. Cremer in zijn bekend artikel „De regeling van in- en uitvoer van Nederlandsch-Indië" in de Economisch-Statistische Berichten van 15 Mei j.l. ontvouwd heeft. Zij zag in het ingrijpen der Regeering en in elke overheidsbemoeiing eene bemoeilijking en geen bevordering van den uitvoer. Zij verwachtte het nuttigste effect van het particuliere initiatief en van de vrije harmonische samenwerking. Doch de Javasche Bank, was niet doctrinair en zij herzag haar standpunt, zoodra zij bemerkte

dat hare verwachtingen niet vervuld werden en dat omstandigheden geboren werden, welke het noodig maakten den geheelen uitvoer onder Regeeringstoezicht te stellen.

Eene harmonische samenwerking was niet te verkrijgen. Na het fiasco der Javasuiker-Vereeniging kwam eene regeling voor den 1918-oogst niet tot stand en de suikerproducenten verdeelden zich hoe langer hoe meer. Eene prijsdaling zonder weerga trad in en wierp den prijs in korten tijd tot belangrijk beneden het niveau der productiekosten. Superieur suiker werd in Juli 1918 in groote hoeveelheden voor *f* 5.50 per picol oogst-1918 van de hand gedaan. Tegenover de oneenige en daardoor zwakke producenten stond de phalanx der scheepvaartmaatschappijen, die de hoogste vrachten verlangden en, onbekommerd om het algemeen welzijn, te haren behoeve de conjunctuur uitbuitten. Ook het buitenland, vooral Amerika, was er toe overgegaan door een systeem van invoerlicenties den uitvoer uit Nederlandsch-Indië te belemmeren en oefende zoowel daardoor als door de vaststelling van maximum prijzen een deprimeerenden invloed op de prijsvorming in de kolonie uit. Buitendien werd het steeds duidelijker, dat door het middel van invoerlicenties in het buitenland bepaalde buitenlandsche concerns in Nederlandsch-Indië bij den uitvoer bevoorrecht werden.

Tegenover deze gewelddaden bestond slechts één uitweg: à corsaire, corsaire et demi! De Nederlandsch-Indische Regeering riep het licentiekantoor te Batavia in het leven, onder welks toezicht zoowel de invoer als de uitvoer gesteld werden. De uitvoerlicentie deed den Gouverneur-Generaal het middel aan de hand om de Javasuiker-producenten tot aaneensluiting te dwingen en minimumprijzen vast te stellen, welke stap ingeleid werd door de instelling van de „Commissie van Advies voor de Suiker" op 30 Juli j.l. Deze maatregelen hadden een bijna onmiddellijke uitwerking. Het buitenland, dat niet meer den eenen producent tegen den anderen kon uitspelen, moest in hoogere prijzen bewilligen en de scheepvaartmaatschappijen zagen zich gedwongen de vrachten voor suiker allengs te verlagen. De Javamarkt herstelde zich en vertoonde verder een stijgende tendenz bij sterk toenemenden handel en uitvoer. Van het laagste punt in Juli, *f* 5.50, steeg superieur suiker tot *f* 12.50 in October. Begin October was reeds 70 pct van den 1918-oogst verkocht.

Moeilijker dan bij de suiker zijn de omstandigheden, waarin de

andere stapelproducten, zooals koffie, thee en rubber verkeeren, daar bij deze een wenzenlijk gemis van afzetgebied bestaat en een debiet zich ook door regeeringsmaatregelen niet afdwingen laat. Hier moet dus vermeden worden, dat de ondernemingen in verval geraken en dat zwakke producenten aan den willekeur van kapitaalkrachtige concerns overgeleverd worden. Zoo de Regeering hier met het doel om eene billijke verdeeling van den uitvoer over alle producenten en met het doel om eene stabilisatie der prijzen te bewerkstelligen, eveneens de aaneensluiting der producenten en de vaststelling van minimumprijzen noodig acht, dan moet tevens den ondernemingen de mogelijkheid geopend worden hare producten op de basis der productiekosten te beleenen. Hier zien wij weer het initiatief van de Javasche Bank uitgaan, welker President tezamen met den Voorzitter van het Nederlandsch-Indische Landbouw Syndicaat tot de oprichting van een „Cultuur-Hulpbank" den stoot gegeven en haar ook doorgezet heeft. De Cultuur-Hulpbank zal onder eene nader te bepalen garantie van den Staat en met den steun der Javasche Bank de producten der ondernemingen op basis der productiekosten tegen eene billijke rente zonder bijkomende provisie of commissie in beleening nemen.

Uit het vorenstaande blijkt duidelijk, hoezeer de Javasche Bank met het economische leven der kolonie saamgegroeid is en welk een grooten invloed zij in alle economische kwesties uitoefent. De invloed en het praestatievermogen der Bank zijn echter niet slechts in haar bedrijf en in de kundigheid harer leiding gegrond; er bestaan nog andere factoren, waardoor het der Bank mogelijk gemaakt wordt hare krachten in de kolonie ten volle te ontplooien: de leiding der Bank toch licht geheel in Indië en de Javasche Bank vertegenwoordigt, zooals geen enkele andere instelling het koloniaal belang. Hierdoor staat de Bank eenerzijds, paraat tot de daad, in onmiddelijke voeling met alle behoeften, gebeurtenissen en stroomingen in de kolonie, terwijl anderzijds hare richtlijnen door de belangen der kolonie klaar en duidelijk getrokken zijn. Dit geeft haar een voorsprong boven alle andere banken, een voorsprong, die niets te maken heeft met het haar verleende octrooi en die des te grooter wordt, al naar mate de ontwikkeling van Nederlandsch-Indië verder voortschrijdt op den weg naar koloniale zelfstandigheid. Deze eenheid van constructie

en geest is een bron van natuurlijke kracht; zij kenschetst en vereenvoudigt tegelijkertijd het standpunt der Javasche Bank tegenover het vraagstuk der Nederlandsche en Indische belangen.

Het dualisme Moederland-Kolonie is tijdens den oorlog bijna tot een antagonisme uitgegroeid. De halsstarrige pogingen om de Indische aangelegenheden en zaken, zelfs nadat het scheepvaartverkeer onderbroken en de kabel afgesloten was, van Holland uit te willen leiden, hebben groot nadeel berokkend, hebben goede krachten in Indië verlamd en zij hebben tevens de onkunde in het licht gesteld, welke in Holland bestaat ten opzichte van de werkelijke toestanden in de kolonie. Gedeeltelijk waren die pogingen zelfs kleingeestig en belachelijk en droegen duidelijk den stempel van dikdoenerij en ijdelheid. Doch ijdelheid is het tegendeel van bekwaamheid. Om slechts enkele voorbeelden aan te halen: Toen in de bewogen Augustus-dagen van 1914 de Javasche Bank door hare bekende practische maatregelen de crisis in Indië bedwongen had, vormden zich in Holland op aansporing van den President der Nederlandsche Handel Maatschappij C. J. K. van Aalst, commissies om den ondernemingen in Nederlandsch-Indië voor zoover noodig „van advies te dienen omtrent maatregelen, welke noodig waren om de zaken aan den gang te houden". Niet goede raad doch geld was in die dagen duur; maar juist dat geld hielden de hier gevestigde Nederlandsche banken toen op grond van uit Holland bekomen instructies terug. Toen in het begin van dit jaar de handel en de Regeering in Nederlandsch-Indië na rijp beraad zich met beslistheid tegen de oprichting van eene Export-Centrale in de kolonie uitgesproken hadden, vormde zich in Holland onder de leiding van den heer H. Colijn een „Comité tot regeling van het toezicht op den in- en uitvoerhandel in Nederlandsch-Indië", en de Secretaris van dit doodgeboren Comité veroorloofde zich in het openbaar (Econ. Stat. Berichten van 1 Mei j.l.) over de in Indië heerschende meeningen als volgt te oordeelen „De indruk wordt (daarbij) verkregen, dat de betrokkenen in Ned.-Indië zich niet hebben kunnen opwerken uit de sfeer van particulier belang naar die van breeder uitzicht en nationaal beginsel. Dit ligt misschien in het feit, dat men in Indië verkeerd wordt ingelicht". Toen de Gouverneur-Generaal, einde Juli j.l., door zijn ingrijpen de bijna hopelooze situatie der Javasuikermarkt gered had en de oprichting eener Javasuiker-Producenten-Vereeniging

verlangde, stelden zoowaar in Holland dezelfde menschen, die door hun gebrek aan praestatievermogen voor een goed deel mede schuldig waren aan den jammerlijken toestand, waarin de suikercultuur was geraakt, den eisch, dat de zetel en de leiding der Javasuiker-Producenten-Vereeniging in Holland moesten zijn. Ook de wijze van toepassing der schepenvorderingwet, voorts de van Nederland uit gedicteerde houding der Nederlandsch-Indische scheepvaartmaatschappijen en hare paal noch perk kennende baatzuchtige vrachtenpolitiek hebben de kolonie meer schade berokkend dan menige arbitraire maatregel van het buitenland. Al deze voorvallen hebben in ruime kringen in deze kolonie het verbitterd en deprimeerend gevoel gewekt, afhankelijk gehouden en niet begrepen te worden.

De Javasche Bank vormt nu het sterke tegenwicht tegen deze van Nederland uitgaande, met den modernen tijdgeest strijdige en baatzuchtige pogingen, en om haar heen groepeert zich in de kolonie alles, wat zelfstandigheid en daadkracht bezit. Haar doel wordt door geen dubbelzinnigheid vertroebeld. De door haar voorgestane liberale opvattingen en de persoonlijke activiteit harer leiders hebben zonder twijfel de verblijdende gedachtenwisseling, welke wij hier tijdens den oorlog beleefd hebben, evenzeer bevorderd als hare handelingen aan enkelen grootere besluitvaardigheid hebben verleend. Wij gelooven dan ook niet te dwalen wanneer wij aannemen, dat eerst het moreele houvast aan de klare opvattingen van de leiders der Javasche Bank het verzet der exporteurs tegen het onwaardige rabatsysteem en de dito vrachtenpolitiek der groote scheepvaartmaatschappijen mogelijk gemaakt heeft. Nog is de strijd tegen de scheepvaartmaatschappijen niet ten einde, doch waar de handel onder Regeeringstoezicht is gesteld, mag men billijkerwijze verwachten, dat hetzelfde met het verkeer, met de scheepvaart gebeurt, en het is te wenschen, dat de Regeering dan nog eene schrede verder gaat en aan het anachronistische monopolie der scheepvaartmaatschappijen voor goed een einde maakt.

De Javasche Bank bezit nog iets, wat Goethe het grootste geluk der menschen noemt: persoonlijkheid.

Hare leiders nemen niet slechts ex officio, doch veeleer op grond hunner persoonlijkheid eene vooraanstaande plaats in het openbare leven der kolonie in. Zij zijn in velerlei opzicht leidend. Maar iemands persoonlijkheid kan zich alleen dàn vrijelijk ont-

vouwen en doen gelden, wanneer zij niet in de keten der afhankelijkheid geslagen is. Het is echter deze keten, waarin de Hollandsche machthebbers — de Nederlansche Handel-Maatschappij voorop, — hun personeel in Indië geklonken houden, en deze keten is dan ook de reden, waarom de enkele beduidende mannen, die uit de groote kweekschool der Nederlansche Handel Maatschappij voortgekomen zijn — Mr. N. P. van den Berg, Cremer Deterding, Zeilinga, — eerst buiten de Nederlandsche Handel-Maatschappij zich hebben doen gelden. Die keten ook is de reden, waarom thans nog menig talent, menige flinke kracht wegkwijnt in de groote van Holland uit in algeheele afhankelijkheid gehouden bedrijven.

Het vraagstuk der Nederlandsche en Indische belangen is dat van onzen tijd. De politiek valt weliswaar buiten het kader dezer beschouwingen, doch waar politiek en economie zoo nauw met elkaar verband houden, kan men bij het bespreken van economische vraagstukken de politiek niet onaangeroerd laten. De politieke en sociale evolutie had zich reeds vóór den oorlog in de kolonie ingezet. De oorlog heeft haar krachtig ontwikkeld. Hij heeft een nieuwen impuls gegeven aan het denkbeeld van het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, hij heeft tegenstrijdige belangen tusschen Moederland en kolonie geopenbaard, hij heeft in menig opzicht de kolonie op eigen beenen leeren staan. Het wordt steeds duidelijker, dat Nederlandsch-Indië reeds goed op weg is van Kolonie naar Dominion. De Regeering verzet zich wijselijk niet tegen deze ontwikkeling, doch tracht haar in goede banen te leiden. Deze ontwikkeling werkt dan ook niet scheidend, doch sterk bindend, — indien haar althans eene juiste waardeering van het moederland ten deel valt. Helaas vinden de verlichte opvattingen der Regeering geen aanhang bij de Nederlandsche groot-financiers, die het grootste gedeelte der Europeesche bedrijven in Nederlandsch-Indië controleeren. En toch heeft de oorlog juist op economisch gebied revolutionnair gewerkt. Hij heeft met oude vooroordeelen en gebruiken afgerekend, hij heeft voor den kolonialen handel nieuwe wegen, nieuwe markten geopend, hij heeft in één woord *aan de kolonie eene geheel andere plaats in den wereldhandel aangewezen, dan welke zij tevoren innam.* Men ziet er in Holland tegen op deze feiten te erkennen en men wil de natuurlijke ontwikkeling weer terugdringen. Men is be-

vreesd voor de Nederlandsche markt. Eene kleinzielige vrees inderdaad van hen, wier mond steeds overloopt van de eenheid van moederland en kolonie! Want wat de Hollandsche markt mocht verliezen, dat wint toch de Indische. Ware het niet verstandiger, in stede van zich aan tradities en aan de heerlijkheid van het verleden vast te klampen, zich eens grondig opnieuw te oriënteeren en in stede van voortdurend den nadruk te leggen op een historische aanspraak, zich van een recht in de toekomst op de kolonie te verzekeren? Een onbevangen, critisch onderzoek zal uitwijzen, dat het thans meer dan ooit verkeerd is, de Indische belangen voornamelijk of geheel uitsluitend onder den lagen gezichtshoek van het materieele voordeel voor Holland te bezien en dat, geheel in overeenstemming met de helaas nog overheerschende achterlijke ideeën, bij de van Nederland uit geleide Nederlandsch-Indische ondernemingen nog organisaties en methoden bestaan, die in onzen tijd evenmin passen als de heilige Inquisitie.

Dat Holland de „meerdere" is, staat bij die ondernemingen als een axioma vast, en het doet zonderling aan dat de man, die in zijn eigen werkkring dezen grondregel met volharding doorgevoerd heeft en zijn naam aan het systeem van baatzucht en afhankelijkheid verbonden heeft, dat de heer Van Aalst in het „Tweede jaarbeursnummer van De Telegraaf" als volgt schrijft: „Wat ons bindt aan onze koloniën behoeft volstrekt niet in de eerste plaats het materieel belang te zijn; de dikwerf uitgesproken meening, dat het Moederland de positie van den „meerdere" tegenover de Koloniën moet innemen, is eene opvatting, die in Indië een onbevredigd en vaak pijnlijk gevoel wekt. Deze opvatting moet voor eene meer ideëele plaats maken en wij zullen verstandig doen in die richting onze beste krachten aan te wenden". Hierop kan men den heer Van Aalst slechts antwoorden: „charity begins at home". Hij zoude ook in het nationaal belang, zich hoogst verdienstelijk maken, indien hij aanving met zijne tot dusverre Platonische ideeën in eigen kring toe te passen, indien hij zijne „Factory" in Indië na een 90-jarig bestaan meerderjarig verklaarde, en indien hij verder door zijn grooten invloed, kon teweegbrengen, dat de Nederlandsche scheepvaart- en cultuurmaatschappijen hier volledig door directeuren in stede van door agenten vertegenwoordigd worden, indien hij het vrije handelsverkeer van en naar de kolonie, de vorming van producten- en effectenmarkten in de kolonie

bevorderde, kortom indien hij al datgene deed, waartegen hij tot dusver gekant was ..... en nog steeds gekant is. Niettegenstaande zijne schoone woorden is Saulus nog geen Paulus geworden! Want in hetzelfde artikel schrijft de heer Van Aalst met betrekking tot de in Holland bestaande vrees, dat de Nederlandsche markt blijvend onder de tijdens den oorlog ontstane vorming van markten en afzetgebieden voor de koloniale producten zoude kunnen lijden, alsvolgt: „Groote vrees koester ik hiervoor niet, *want het zijn voornamelijk de eigenaren der plantages, die daarover beslissen* en deze zullen ongetwijfeld alles in het werk stellen om, zoodra de normale tijden zijn teruggekeerd, de vaderlandsche markten te doen herleven". Dat beteekent in ronde woorden niet anders dan: Wij zullen de natuurlijke ontwikkeling onderdrukken en, ongeacht de eischen eener gezonde koloniale economische politiek, krachtens onze kapitaalmacht de Indische producten dwingen de Hollandsche markt op te zoeken. Wellicht gaat men met dit doel er toe over, de directe vaart Nederlandsch-Indië — Amerika weder te staken. Immers, de Nederlandsche lijnen hebben vóór den oorlog van deze directe vaart steeds niet willen weten en bij de indirecte vaart (overscheep) zulke hooge vrachten genoteerd, dat zaken tusschen Nederlandsch-Indië en Amerika bijna onmogelijk waren. Wellicht bedenkt men nog andere draconische maatregelen. Doch ditmaal zal van Indië een tegenstand uitgaan als nog nooit tevoren.

Ook in Nederland begint het te dagen. De heer J. T. Cremer heeft in zijn reeds vermeld artikel in de Econ. Stat. Berichten meeningen verkondigd, welke lijnrecht tegenover de protectionistische ideeën van den heer Van Aalst staan. „Door sommige sprekers", aldus de heer Cremer, „is gewezen op de omstandigheid, dat door de buitengewone omstandigheden vele Indische artikelen, welke vroeger naar Nederland kwamen, nu hun weg vinden naar het buitenland; zij vreezen blijvend nadeel daarvan voor de Nederlandsche markt. Het komt mij voor, dat *zoodra normale omstandigheden zijn ingetreden, elk produkt de markt zal zoeken, waar het 't voordeeligst en vlugst te plaatsen is.* Ons streven zal moeten zijn daarvan een zoo groot mogelijk aandeel te veroveren of te behouden. Het consignatiestelsel onzer vaderen kunnen wij niet meer in het leven roepen." Wij houden het met den heer Cremer en wij hebben bovendien eene te hooge meening van de organisatie der Hollandsche markt, van de beteekenis van haar

achterland en van de flinkheid der Hollandsche kooplieden om te kunnen gelooven, dat de Hollandsche markt voor hare instandhouding kunstmatige hulpmiddelen noodig zou hebben.

Twee opvattingen staan bij het oplossen van het vraagstuk der Nederlandsche en Indische belangen tegenover elkaar. De eene, voorgestaan door de Nederlandsche Handel-Maatschappij met den heer Van Aalst aan het hoofd, ziet in de afhankelijkheid der kolonie van het moederland, in de kapitalistische beheersching het hechtste bindmiddel tusschen moederland en kolonie. De andere opvatting, door de Javasche Bank gehuldigd, ziet in de vrije ontwikkeling der kolonie, in de behartiging der Indische belangen zonder eenige terughouding het beste onderpand voor de eenheid met het moederland. Tot de requisieten der eerste groep behooren monopolie en protectie, terwijl de uitrusting der Javasche Bank bestaat uit de wapenen van het vrije verkeer, dus open deur en individueele vrijheid.

Evenals op politiek kunnen ook op economisch gebied bepaalde baatzuchtige tendenzen voor het algemeen belang gevaarlijk worden. Zij komen hier niet zoo duidelijk aan het licht als ginds en zijn daarom niet op gelijke wijze aan eene heilzame critiek blootgesteld. Door de macht van het georganiseerde kapitaal gedragen en door mannen geleid, die eene dictatoriale macht uitoefenen als in de politiek nauwelijks bekend is, worden dergelijke pogingen kalm, doch des te zekerder doorgezet en zij kunnen ten slotte een verderfelijk systeem van afhankelijkheid en gebondenheid in het economische leven doen ontstaan. Wie kent de macht der Amerikaansche trust-maatschappijen niet en het misbruik dat zij van hare macht ten nadeele van het algemeen belang gemaakt hebben? Nederlandsch-Indië is voor dergelijke pogingen een ideaal terrein. Ginds in Nederland kapitaalrijkdom en kapitaal-concentratie, hier in Indië kapitaal-armoede. Ginds Europeesche leiding, hier inlandsche massa-arbeid. De voorwaarden voor het grootbedrijf, voor de kapitalistische overheersching zijn nergens gunstiger dan in de combinatie Holland-Indië. De geschiedenis is daar, om dit te bewijzen. De draad, die door den ondergang der oude Oost-Indische Compagnie werd afgebroken, werd door de Nederlandsche Handel-Maatschappij weer opgenomen en verder uitgesponnen. Hare middelen moderniseerend, is de Nederlandsche Handel-Maatschappij het oude doel volkomen trouw gebleven en zoo zien wij heden ten

dage, met de Nederlandsche Handel-Maatschappij als kern, steeds duidelijker de omtrekken van een Trust opdoemen, die het credietwezen, de scheepvaart en de cultures omvat. Naast de Nederlandsche Handel-Maatschappij werken in Nederland soortgelijke corporaties in gelijken geest. Door de kapitaaluitbreidingen gedurende den oorlog, door de gustige conjunctuur, welke zij beleefd hebben, is de macht der Hollansche banken cum annexis geweldig versterkt en wanneer — hetgeen geheel in de lijn ligt — op deze versterking van enkelen ten slotte eene concentratie der banken cum annexis volgt, dan zullen wij te zijner tijd een trust te zien krijgen, waaraan alle groote Nederlandsche particuliere bedrijven in de kolonie ondergeschikt zijn.

Deze ontwikkeling is strijdig met het algemeen belang; zij is eens zoo schadelijk, omdat in deze trust-wording ook het streven begrepen is, de kolonie van het moederland uit in het uitsluitend belang van het moederland te beheeren.

Het is gemakkelijker, een gevaar te onderkennen dan het middel te vinden om het met succes te bestrijden. Het aantal Europeanen in de kolonie is even klein als hunne afhankelijkheid groot is. Uit de gelederen van hen, die onder het systeem-Van Aalst werken, zal verzet om voor de hand liggende redenen niet komen. Ook van de economisch-zelfstandigen in de kolonie is een groot deel door bedrijfsbelangen aan de van haar afhankelijke of met haar verbonden grootbedrijven gebonden. Een tegenwicht vormen de groote buitenlandsch belangen in Nederlandsch-Indië, die zich tijdens den oorlog nog zeer belangrijk uitgebreid hebben (vestigingen van buitenlandsche bankinstellingen en handelshuizen, het in het leven roepen van Japansche stoomvaartlijnen enz.) Maar het grootste tegenwicht vormt de van Nederlandsche invloeden geheel onafhankelijke Javasche Bank met de door hare directie voorgestane opvattingen. Zij heeft hare denkbeelden nergens in een program neergelegd, doch hare Jaarverslagen zelve vormen een program, en zij heeft getoond, dat zij in staat en bereid is hare zienswijze ook in daden om te zetten. In denzelfden geest, welke de Regeering bij de oplossing van de vraagstukken der binnenlandsche politiek bezielt, werkt de Javasche Bank op economisch gebied. De positie van den Europeaan in de koloniën is geheel veranderd. Het ware eene gevaarlijke onderschatting der tegenwoordige stroomingen, eene volkomen miskenning van

de ook door onderdanen van andere naties in de kolonie ontwikkelde bedrijvigheid, zoo men de koloniale staathuishouding verder van Holland uit aan den leiband wilde houden, zoo men met oude methoden in een geheel veranderden nieuwen tijd wilde werken. Niet kleine geschenken onderhouden de vriendschap tusschen moederland en kolonie, niet de ketenen van geld en macht zijn het, welke de kolonie aan het moederland binden, doch de banden van het elkaar goed begrijpen, van de verdraagzaamheid en van de flinkheid. In dezen zin heeft de Javasche Bank hare nationale taak begrepen. Hare opvatting met betrekking tot de koloniale economische politiek laat zich het best uitdrukken in de woorden, welke de grijze J. T. Cremer aan het slot van zijn reeds genoemd artikel uitgesproken heeft:

„Bij elke beslissing ten opzichte van Indië genomen, gelde in de eerste, de tweede en de derde plaats: het belang van Indië. Gaat het Indië goed, dan zal ook Nederland welvaren!"

October 1918.

Kolonisatie een hersenschim [1]

door

Dr. R. BROERSMA.

Er is in de jongste jaren een kleine berg litteratuur ontstaan over kolonisatie in Indië. Een dertigtal jaren geleden was er in Indische periodieken óók een gewoel over kolonisatie; toen gold het Europeanen, aan wie men het Europeesche landbouwbedrijf wilde opdragen in de tropen. Het is er niet van gekomen, en zal het er thans wèl van komen, nu men koloniseert en sterker wil koloniseeren met Javanen?

Wat tegenwoordig op dat gebied in Indië plaats heeft, wortelt in hetgeen de Regeering in 1902 ter hand nam. Twee stammen — beter gezegd stammetjes — staan op dien wortel te groeien: een landbouw-kolonisatie voornamelijk in zuid-Sumatra en een kolonisatie van arbeiders in de gewesten Oostkust van Sumatra en de Lampongs; de eerste bezorgd door het Gouvernement, de tweede door de particuliere landbouwnijverheid; beide gering van omvang.

Het laat zich verstaan, dat een landbouw-vereeniging in de buitengewesten, die in deze tijden een congres op touw zet, onder de onderwerpen plaats geeft aan kolonisatie als een middel om te voorzien in de behoefte aan arbeiders. Want van de regeeringstafel is het vast besluit afgeroepen, dat over enkele jaren de poenale sanctie uit de arbeidswetgeving zal verdwijnen: dan zullen aan de koelie-ordonantie de tandjes zijn uitgetrokken, waarmee zij niet al te venijnig beet doch meermalen dreigde; gebitloos zal de ordonnantie dan zijn, die, zoo dikwijls zij met ruim inzicht en goed overleg werd gehanteerd, menig ondernemer in het rechte spoor hield en die een zegen is geweest en nòg is voor duizenden van Java.

[1]) Dit opstel werd geschreven op verzoek van het bestuur van het zuid-Sumatra-Congres.

De landbouwnijverheid in de buitengewesten, wier bestaan goeddeels was verzekerd door de nog in het leven gelaten arbeidswetgeving, ziet die zekerheid ernstig bedreigd en tracht nu de mate te peilen, waarin kolonisatie van arbeiders haar kan redden.

Landbouw-ondernemingen, in de buitengewesten zoeken *arbeid* en geen landbouwkolonie van Javanen. Aanraking kan er tusschen de landbouwkolonie en de onderneming slechts in zooverre zijn, als de eerste *geregeld* arbeiders afstaat aan de tweede en nu staat het vrijwel vast, dat de inlandsche landbouwer, die zijn bestaan maar even weet te vinden in zijn grondbezit, aan arbeid, laat staan *geregelden* arbeid, op een onderneming niet denkt.

Gewoonlijk neemt men 1902 als uitgangspunt voor de kolonisatie, maar in Oostkust van Sumatra rijpte al in 1892 het plan van sawah-aanleg, ten einde een gezeten bevolking te krijgen, die de sawah's in erfelijk bezit zou hebben en desa's zou vormen in enkele deelen der concessie. Het was een schoone hersenschim en daarbij is het gebleven.

Een geslaagde *landbouwkolonie* kan uiteraard geen geregelde arbeidskracht van eenige beteekenis opleveren aan de Europeesche ondernemingen en daarom dient men haar bij besprekingen wel te onderscheiden van de kolonisatie van arbeiders, waarom het in zuid-Sumatra en in het gewest Oostkust van Sumatra te doen is. De planter vraagt zich af, of hij bij wege van kolonisatie genoeg werkvolk kan bekomen en hoe hij, gezien de nog geringe ervaringen, haar moet inrichten.

In het gewest Oostkust van Sumatra hebben ondernemers gekoloniseerd met menschen van Java, hoofdzakelijk met Javanen uit midden-Java, d.i. de streek, waar de bevolking zeer dicht is en niet algemeen welvarend, een bevolking, waarvan men meende te weten, dat zij tot landverhuizing wel gezind is. Misschien is dat wel zoo, maar waarop steunt deze meening?

Het was in 1890, toen de Deli-Plantersvereeniging met blijdschap vaststelde, dat het aantal koelies van Java was toegenomen. En van die koelies vestigden er zich vele na ommekomst van hun contracttijd in het gewest. De Deli-Courant sprak van snelle toeneming der Javaansche bevolking in Oostkust van Sumatra en zag er een vingerwijzing in voor de kolonisatie van het gewest. Op de hoofdplaats waren Javaansche kolonies ontstaan, waarvan

men vreesde, dat zij in de Maleische bevolking zouden opgaan, indien zij geen eigen hoofden kregen, eigen bestuur en eigen instellingen. En de Regeering, zoo heette het, had er zich al lang mee moeten bemoeien.

Trek naar hoofdplaatsen is er altijd wel en met dat verschijnsel moet men voorzichtig zijn, wanneer men het in rekening brengt bij een bespreking van landverhuizing. Wat men in 1890 als een vingerwijzing voor kolonisatie besprak, trekt nu al niet meer de aandacht, hoewel die trek er nog altijd wel bestaat.

Toen in 1905 de Tweede Kamer de emigratie besprak, beschikte Mr. van Deventer over eenige historische gegevens, voor hem opgesteld door Rouffaer. Zij golden de landverhuizing van Javanen naar Sumatra, Bali en Borneo. Naar stad en achterland van Palembang zijn in de 15e en de 16e eeuw Javanen getrokken uit oostelijk midden-Java; een jongere beweging was die van Bantammers in de 16e, 17e en 18e eeuwen naar Lampongs en Benkoelen en Bantamsche landverhuizing is toch óók Javaansche landverhuizing te achten, aangezien Bantammers een vermenging waren van Javanen en Soendaneezen.

Die landverhuizing der 15e eeuw was een teeken van uitzetting van het Javaansche rijk Madjapahit. Om peper en stofgoud trokken Javanen naar Borneo en zuid-Sumatra 'en Javanen gingen naar zuid-Celebes, naar Amboina, Soembawa, Timor. Overal vindt men nog teekenen en sporen van oud-Javaansche nederzettingen en met wat goeden wil trekt men met Van Deventer het besluit, dat de landverhuizing van Javanen een gezond denkbeeld is, proefhoudend gebleken. . . .

Van achteloosheid ten aanzien van de lessen der Historie wensch ik geenszins te worden verdacht, maar ik blijf bij de verschijnselen der 15e eeuw toch nuchterder dan sommige kamerleden in het jaar 1905. Ongetwijfeld zit er in den Javaan, den Madoerees, den Soendanees zelfs, wel stof voor landverhuizing, stof die krachtiger zal zijn geweest toen de volkskracht der Javanen zich duidelijker kon openbaren, maar wat hebben landbouwondernemers aan die stof, wanneer zij in gewesten van Sumatra gaarne een paar millioen Javaansche arbeiders zouden zien gevestigd, terwijl zij er nog slechts in geringen getale zijn en in geringen getale uit eigen beweging komen? Voorwaarden en omstandigheden kunnen in drie eeuwen tijds zelfs in Indië veranderen. Ook emigreert niemand

voor zijn genoegen; zoo min Friesche en Groningsche boeren indertijd verhuisden naar de wijde velden van noord-Amerika zonder een min of meer bittere noodzaak, evenmin verlaat de Javaan zijn streek, zijn desa zonder pijn van scheiden, ook al vangt hij zijn reis lachend aan. Het is verkeerd, die nog altijd nobele gehechtheid aan den geboortegrond te miskennen, al leven wij in dagen van wassende vaderlandloosheid.

De ondernemer van landbouw in Ned.-Indië, die kolonisatie van Javanen beproeft en gebruikt, zal moeten rekening houden met de gehechtheid van den Javaan aan de streek zijner herkomst, mag zijn heimwee miskennen noch misprijzen en behoort in het oog te houden, dat hij zijn geboortestreek gemakkelijker vaarwel zegt naarmate hij er zeker van is, dat hij er gemakkelijk kan terugkeeren. De wisseling van komen en gaan verzacht de vestiging in den vreemde.

Toen de Indische regeering in den aanvang van 1902 voor den dag kwam met haar denkbeeld rakende kolonisatie, wilde zij de overbevolking van deelen van Java temperen door werving van gegadigden met bemiddeling van de bestuurshoofden. Zij beoogde hoofdzakelijk het brengen van arbeidskrachten in deelen van Indië, waar zij noodig waren voor ondernemingen van land- of mijnbouw, dan wel voor een zelfstandige bebouwing van woeste gronden. Zij wilde heele gezinnen laten overbrengen, „die het op de plaats harer nieuwe vestiging zoo goed hebben, dat het meerendeel der immigranten, ook al is (ingeval een werkovereenkomst is aangegaan) de contracttijd afgeloopen, er niet aan denkt naar Java terug te keeren".

De zelfstandige bebouwing van woeste gronden is daarna begonnen op een drietal kolonisaties in zuid-Sumatra, waarvan Gedong Tataän de grootste, de duurste en de minst geslaagde werd. Om kolonisatie van arbeidsbevolking op touw te zetten, stelde de Regeering zich in verbinding met het bestuur der Deliplantersvereeniging.

Gewend zichzelf te helpen, voelde de vereeniging niet veel voor het aanbod van deze reddingsplank. Zij kon er op wijzen, dat reeds vele Javanen in Oostkust van Sumatra bleven, dat de vereeniging het overbrengen van heele gezinnen reeds bevorderde, dat een gering percentage der Javaansche contractanten na afloop

der verbintenis naar Java terugkeerde en dat van die teruggekeerden nog weer velen na een kort verblijf op Java opnieuw naar Oostkust kwamen.

Tot recht verstand van dat koel bescheid neme men in aanmerking, dat het gewest met zijn toen nog ééne groote cultuur op verre na niet zooveel Javanen noodig had als in latere jaren, toen ook de teelt van rubber en thee er intree had gedaan.

De koelheid der Deli-Plantersvereeniging vond bovendien haar oorzaak hierin, dat kolonisatie zeer zou vergrooten het cijfer van in kampongs gevestigde onderdanen van het inlandsch zelfbestuur, uit welk onderdaanschap recht op grond ter grootte van vier baoe voor elken volwassen opgezetene voorvloeide, in te ruimen door de houders der landgunningen. Verdween die verplichting, doordat de Regeering zou verklaren, dat de afstammelingen der immigranten geen recht op vier baoe zouden hebben, dan wilden de planters wel Javaansche gezinnen overbrengen met driejarige verbintenis, voorschot verstrekken van 30 gulden en een maandloon betalen van 7 Mexicaansche dollars voor mannen, $4^1/_2$ dollar voor vrouwen; de ondernemingen zouden de kosten van overbrenging dragen.

De Regeering noch de Oostkustsche planters hadden haast. Eerst in 1907 verklaarde een residents-zendbrief, wie recht zouden hebben op vier baoe grond en de politieke contracten met de landsvorsten werden zoodanig veranderd, dat de Javanen niet meer onderdanen van het zelfbestuur werden.

Eerst in 1910 kwam het onderwerp weer ter sprake, toen namelijk de gouverneur-generaal had verklaard, dat het aanwerven van arbeiders op Java voor een buitengewest, die dan later weer op Java terugkeerden, een abnormale toestand was en dat vestiging van een blijvende bevolking in de buitengewesten, voor zoover er behoefte aan was, behoorde te worden bevorderd.

De Planters-vereeniging overwoog, dat nu zoo min als vroeger gronden, vooral sawah's, konden worden verstrekt tot een omvang, die den kolonisten landbouw zou vergunnen. Men kon kleine stukken grond verstrekken voor huis met erf, die het eigendom van den ondernemer moesten blijven. Huis en erf kon worden verstrekt, zoo de kolonist een overeenkomst aanging betreffende zijn arbeid van vrijen man tegen loon; voorloopig zouden die overeenkomsten nog moeten blijven onder de hoede der koelieordonnantie.

Sedert ontwikkelde zich in Oostkust van Sumatra kolonisatie op tabaksondernemingen. De oudste dateerden nog van 1900 en 1902 en waren te vinden op drie ondernemingen der Deli-Batavia Mij; de Deli-Mij. had er in 1911 twee, in 1913 zes; de Senembah-Mij. vormde er in 1912 en 1913 acht; de Amsterdam-Deli Cie in 1912 en 1913 vijf; de United Langkat Plantations Cy. in 1915 twee, de Mij. Arendsburg in hetzelfde jaar één; de Medan Tabak Mij. in 1916 één.

Opgewekt leven kende de kolonisatie nog niet en zij kon dat niet vertoonen, omdat de bevindingen over het algemeen niet bemoedigden. Van welken aard die bevindingen waren, blijke straks. Maar de Regeering schoof grooter geschut in het front en liet haar wensch aan de planters overbrengen, dat de verplichting tot afstand van gronden der landgunningen voor de kolonisatie zou worden in het leven geroepen. De wensch werd kenbaar juist op een tijdstip, dat het gebrek aan werkvolk nijpend werd. Het jaar 1914 liep ten einde en bij het uitbreken van den oorlog was de emigratie van China en Java gestaakt, terwijl bovendien meer dan een onderneming, op inkrimping van het bedrijf bedacht, haar uitgediende Javaansche contractanten terugzond. Maar nauwelijks waren de eerste oorlogsangsten voorbij en bleek het bedrijf op gang te kunnen blijven, of de vraag naar arbeid herleefde met kracht en onder dien invloed nam de Deli-Plantersvereeniging het besluit algemeen kolonies van Javanen te stichten, echter maat te houden bij de beschikbaarstelling van grond, keuze te doen uit de Javanen, contrapraestatie van den kolonist te eischen en hem te onderwerpen aan de geneeskundige verzorging op de ondernemingen.

Plichtoplegging van de zijde der Regeering voelde men bij de bestaande onzekerheid omtrent aard en toekomst der kolonisatie als drukkende onaangenaamheid: liever zou men in overleg met de Regeering een doeltreffende en algemeene regeling ontwerpen en beproeven: al doende moest men leeren en niet een voorschrift hebben te volgen, dat onbeproefd en binnen kantoormuren uitgedacht, geen vertrouwen of gezag verdiende. Medio 1916 kwam de Regeering terug op haar voornemen en verklaarde van dwang af te zien, de voorkeur gevend aan een hartelijke medewerking der planters. Toen kwam de wenschelijkheid op van een kolonisatie-comité, dat met een door de Regeering aan te wijzen amb-

tenaar een regeling zou zoeken, welke *door allen* zou zijn te volgen. Het duurde nog meer dan anderhalf jaar, eer de Regeering dien ambtenaar aanwees, het studiewerk is thans in gang.

De ondernemers, die tusschen 1910 en 1917 koloniseerden, stonden aanstonds voor de lastige vraag, welke gezinnen en vooral gezinshoofden er geschikt voor waren. Geschikt zou hij zijn, zoo hij huis en erf behoorlijk onderhield, in de kolonie bléef en geregeld op zijn werk zou komen. De ervaringen zijn tot dusverre in hoofdzaak door tabaksplanters verkregen, aangezien de rubber- en de theeplanters om verschillende redenen zich nog weinig met kolonisatie inlieten of konden inlaten, maar schitterend zijn zij over het algemeen niet geweest.

Op sommige ondernemingen nam men als kolonisten contractlieden, wier contract nog duurde; op andere, namelijk van de Senembah-Mij. koos men oud-contractanten, die voor een pensioen in aanmerking kwamen. Het kwam ook voor, dat vrije lieden in de kolonie werden opgenomen of wel, wat meer aanbeveling verdiende, men koos voor de kolonie goede contractanten en liet hun contract voor de arbeidsinspectie opheffen. Zulke menschen brachten ten minste in de kolonie mee het goede gevolg van den contractdienst, tucht en den dagelijkschen arbeid. Zijn zij dan kolonist met een papieren overeenkomst, waarin ook voorkomt dat zij bij het niet-nakomen van hetgeen zij op zich namen kunnen worden uitgezet, dan leven zij voort in het gevoel alsof er nog strafbepalingen waken tegen hun afdwaling.

De kolonist is voor de onderneming minder, veelal véél minder waard dan de contractant. Heeft hij de beschikking over een padiveld, dan roept dat veld hem in bepaalde tijden van het jaar op. Is hij schuurbouwer, dan ook vindt hij slechts arbeid in een deel van het jaar, tenzij hij zich bereid verklaart tot nog andere werkzaamheden. Zoo hij wil, kan hij wel steeds worden te werk gesteld, maar hij wil niet altijd. En is het voor de onderneming niet noodzakelijk, dat zij kan rekenen op geregelden arbeid van geregeld uitkomend werkvolk? Zou men denken, dat het gros der kolonisten, zoo zij zonder veel uitverkiezing werden aangenomen, ja aangezocht, beantwoordt aan de eischen van een nauwlettend bedrijf als dat der tabaksteelt, het tappen der rubberboomen en dergelijke? Te vinden zijn velen voor licht werk, liefst zoo het meteen goed

wordt betaald, maar voor zwaarderen arbeid heeft men menschen noodig met lust, met ingeboren plichtsgevoel, of menschen met het bewustzijn, dat zij gedwongen kunnen worden zoo zij niet uit eigen beweging doen wat zij behooren te doen.

Tot heden heeft de kolonisatie van arbeiders nergens kunnen bevredigen; de kolonisten bevredigden niet, de ondernemers over het algemeen evenmin, omdat zij te weinig vertrouwen hadden en daarom te weinig ernst betoonden. Het begin was moeilijk. De Javaan wist wel wat contractarbeid was, maar van „kolonie" en „kolonisatie" wist hij niets. Zijn vrijheid begon hij te begrijpen als een vrijbrief voor gemakzucht en ledigheid. Eerlang kon hij wel zeggen „saja kolonist", maar de fraaiheid van het instituut ontging hem volkomen. Kreeg hij, zooals het gewoonlijk ging en nog gaat, een huisje met $^1/_8$ of $^1/_{10}$ baoe grond, dan hield hij dien grond voor zijn eigendom, dat hij desverlangd kon verwaarloozen, en hij begreep ganschelijk niet, dat de beheerder der onderneming hem kon uitzetten.

Met de kolonisatie toonden zich vaak de vrouwen niet ingenomen, omdat manlief de zorg voor het stukje grond aan haar overliet en zelf maar enkele dagen aan ondernemingswerk toog. Als contractarbeider had hij daarentegen geregelde verdienste. Velen vonden de kolonie saai en talrijk zijn de gevallen geweest, waarin de kolonist kwam verzoeken weer een contract op de onderneming te mogen aangaan en te wonen in de pondok der koelies, waar in den regel gezelligheid heerscht.

Er zijn ook ondernemers, die niet begrepen, wat zij tot kolonisatie moesten doen. De beheerders werken gemakkelijker met contractarbeiders dan met kolonisten en de min of meer opgedrongen nstelling smaakte hun niet. Zij bouwden woningen, liefst op een rij, vergaten er het karakter van een kampong aan te geven, hielden niet onmerkbaar eenig toezicht op den toestand in de kolonie, waren zelden kieskeurig bij het bevolken der kolonie en soms, al te goed en minder practisch, lieten zij de kolonisten deel hebben in de afgeplante tabaksvelden voor de paditeelt. Die allergemakkelijkste paditeelt vergenoegde den kolonist zoozeer, dat hij er des te meer arbeid voor naliet en op die wijze voor de onderneming nog verloor van zijn reeds geringe beteekenis.

Tegenover ondernemers met een tekort aan kolonisatie-ernst stonden er, die al spoedig met hart en ziel het welslagen bevorderden.

In de uitkomst hunner zorgen lag het loon: men kan in Oostkust van Sumatra enkele geslaagde kolonies vinden, waar men weinig te klagen heeft over der kolonisten arbeid en waar het verloop gering is.

Het is bij een zoo jonge instelling, nog verre van algemeen in gebruik, minder goed de namen der ondernemingen te vermelden en verschil in waardeering te uiten. Men verlieze toch bovendien niet uit het oog, dat het geheele cijfer aan kolonisten in Oostkust van Sumatra de 1400 mannen, en wat minder vrouwen en kinderen niet te boven gaat en dat tot voor zeer korten tijd de houding der Regeering allerminst den ernst en de algemeenheid van proefneming met kolonisatie in de hand heeft gewerkt.

De ernst en de algemeenheid zijn enkele maanden geleden ingeluid met de benoeming van een ambtenaar door de Regeering, die met een commissie uit de planters van Oostkust van Sumatra regelen voor een goede kolonisatie zal zoeken, welke regelen vervolgens door alle ondernemingen zullen worden toegepast.

Hoe die regelen zullen uitvallen, is nog niet geheel te zeggen. Wel mag men aannemen, dat vooreerst *alle* ondernemingen moeten meedoen en wel naar een vasten maatstaf, bijv. 50 baoe grond beschikbaar stellen op elke duizend contractanten, zoodat er dan op een onderneming met duizend arbeiders plaats zal zijn voor 500 gezinnen in afzonderlijke huisjes met elk $^1/_{10}$ baoe erf. Aangezien de menschen niet te ver van de plek hunner bezigheden mogen wonen, zal op elke onderneming wel op meer dan één punt een kolonisatieterrein behooren te worden aangewezen. Zoo'n huisje en erf worden dan aan een gewezen contractant tijdelijk afgestaan, die zich verbindt een bepaald aantal dagen tegen behoorlijke betaling arbeid op de onderneming te verrichten, arbeid van de soort die contractanten ook verrichten. Die plicht zal alleen op het gezinshoofd rusten. Zoolang hij dien plicht naleeft,behoudt hij huis en erf en na zijn overlijden behoudt het gezin dien grond geheel vrij. Langs dien weg is er aanvankelijk een half vrije kolonie, maar in het tweede geslacht al een geheel vrije.

Bij onderzoek zal wel blijken, althans in het gewest Oostkust van Sumatra, dat sommige ondernemingen hoegenaamd geen grond of niet genoeg grond beschikbaar kunnen stellen voor een kolonisatie op bovengenoemden voet, nl. 50 baoe per duizend contractanten. Het ligt voor de hand, dat voor een kolonisatie, door zulke ondernemingen op touw te zetten, plaats wordt gezocht in gebied

van het Zelfbestuur. Het gebied van het Zelfbestuur heeft ook plaats, zoo men wil, voor landbouwkolonies van Javanen, welke van Gouvernementswege zouden zijn in te richten. Vestigt een onderneming op zelfbestuursgebied een kolonie, waarbij haar rol dan wel zal bestaan in het zenden van menschen en het bekostigen van huizenbouw, dan zal zij niet of in mindere mate invloed kunnen oefenen op de werkwilligheid der kolonisten.

Die koloniekampongs op zelfbestuursgebied — laat ons aannemen in de omgeving van de onderneming — zullen ongetwijfeld van minder waarde zijn, wijl minder berekenbaar, voor den ondernemer. Vermoedelijk zullen de bewoners van zulke kampongs vrij spoedig niet méér voor den Europeeschen landbouw beteekenen dan de tegenwoordige Maleische of half-Maleische kampongs. Maar door die kampongs zal de bevolking in het gewest vermeerderen.

Van nog minder rechtstreeksch belang voor den ondernemer, doch voor het gewest wel van beteekenis, kan landbouwkolonisatie worden in bevloeibaar gebied van het gewest. De groote bevloeibare, ten deele reeds bevloeide gebieden liggen in Simeloengoen en in Asahan. Laat nu óók het Gouvernement eens toonen ernst en voortvarendheid, niet door er maar menschen heen te brengen, doch door er geschikte gezinnen voor uit te zoeken. Het Gouvernement kan daarbij de lessen, die het zichzelf te Gedong Tataän in de Lampongs heeft toegediend, gebruiken.

Ernst aan de zijde der ondernemers zal er zijn bij allen, zoodra men algemeen koloniseert. Een teeken daarvan zie ik bijv. in het voornemen van een groot lichaam in het gewest Oostkust van Sumatra, een ambtenaar naar Java te zenden ten einde de inrichting der Javaansche desa na te gaan. Van een rubberonderneming in Oostkust van Sumatra las ik, dat zij 700 baoe wil afstaan voor de kolonisatie en hulp bij huizenbouw wil verleenen op voorwaarde, dat het overschot van den padi-oogst aan de onderneming tegen marktprijs wordt verkocht.

Ook in vroegere jaren zijn de bewijzen van ernst tot het vestigen van een grootere gezeten bevolking in het gewest niet afwezig gebleven. Men moet maar eens de bevloeiingsleidingen op de gronden van de Amsterdam-Deli Cie zien, om zich te herinneren de volkomen mislukking van kostbare proeven tot aanleg van sawah en verstiging van volk. En heeft niet de directeur van een groote maatschappij indertijd gelden beschikbaar gesteld voor sawah-aanleg

op groote complexen, waarvoor echter het Gouvernement geen technisch personeel afstond?

Maar het brengt ons niet vooruit, zoo wij de mate willen bepalen, waarin verwijten de eene en de andere partij treffen. Beter is het bijeen te garen de ondervindingen en daarop de verwachting zeer matig op te bouwen.

Met de ondervindingen moet men echter voorzichtigheid betrachten. Er zijn wel planters, die in hun eerste gunstige uitkomsten een blijk zien van de ware methode, terwijl toch al wat men tegenwoordig als kolonisatie verricht, nog in het stadium der proefneming verkeert. Mogelijk is, dat wat heden juist schijnt, morgen moet worden verworpen.

Hoewel ieder op de vingers kan natellen, dat Javanen zich het best in de kolonie zullen voelen, naarmate zij het prettige, gemoedelijke karakter van de Javaansche desa draagt, zijn er op menige onderneming huisjes gebouwd op een rij, van een weinig aanlokkelijk aanzien, ietwat kazerne-achtig. De drukke gezelligheid van de pondok der contractmenschen zit er niet aan, de vriendelijkheid van de lommerijke desa evenmin. En als dan de beheerder klaagt, dat de kolonisten hun erfje zoo weinig verzorgen, dat zij het kleine aanplantje zoo verwaarloozen, dan verliest hij uit het oog, dat de geheele omgeving nog zoo weinig aanmoedigt en dat de Javaan zich nog niet voorstelt, dat hij daar zijn huisgoden zal dienen zonder verlangen naar zijn geboortestreek.

De kolonie mag niet al te klein zijn en eenig gemeenschapsgevoel mag er wel aanstonds aanwezig zijn. Het komt vaak voor, dat een of andere mandoer dienst doet zoo ongeveer als kapala kampong en het is zeer wel mogelijk, dat het den kolonist niet aanstaat zich te storen aan de wenken van den man, die reeds op het werk den bevelhebber speelt. Mandoers hebben in de wereld der landbouwnijverheid veel bedorven en hebben er veel kwaad op hun geweten, zoodat de aanstelling van dien opzichter altijd behoort te blijven een zaak van omzichtigheid. Van alle kolonisatie, die ik in het gewest Oostkust van Sumatra heb gezien, beantwoordde nog maar een klein gedeelte aan den eisch der desa-vriendelijkheid.

Bij de beoordeeling der proeven houde men rekening met het verschil in ligging der ondernemingen. Wanneer de plantage diep in het binnenland ligt, ver van de naaste buren, wanneer daar de beheerder een kolonisatie aanvangt met een deel van zijn

contractarbeiders, dan zullen die nieuwbakken kolonisten er niet zoo spoedig aan denken heen te gaan, want de tocht is lang en waar ligt het doel van den tocht? Maar zoo hij toch wel op heengaan zint, zal hij in zijn werk nalatig zijn, hij zal er zich zooveel mogelijk aan onttrekken, de verhouding wordt slecht, de ontevredenheid wederzijdsch, en eindelijk vindt hij gezelschap en dáárdoor moed tot heengaan; men ziet het troepje loopen van warong tot warong met wat „barang" gebundeld op den rug en met het gevoel der vrijheid als eenigst goed ..... zij waren kolonisten.

Er is, algemeen gesproken, tot dusverre in de emigratie en de transmigratie veel te weinig medewerking geweest van de Gouvernementsambtenaren. Zelfs het Gouvernement heeft het aan den lijve gevoeld, toen het van tijd tot tijd op Gedong Tataän zeer ongeschikte elementen ontving uit midden-Java, menschen, die men daar eenvoudig loosde, terwijl de kolonie om ijverige werkers vroeg. Het is bekend, hoe weinig vooral het inlandsch bestuur voelt voor een emigratie, die de streek zou berooven van geschikte menschen, belastingbetalers in de desa. En wat den Europeeschen ambtenaar aangaat, mag men het hem euvel duiden, dat hij het vertrekken niet aanmoedigt, waar hij moet twijfelen aan het toekomstig welzijn der trekkers?

Niettemin is een samenwerking van koloniseerende ondernemers met het bestuur in alle streken, die volk kunnen afstaan, broodnoodig. Niets bederft de gansche zaak zóó in den grond en zóó spoedig, als de komst van slechte elementen, lieden die wat „avonturen", die zich onderweg een vrouw „aanschaffen", omdat men daarginds „gezinnen" vraagt, berooide dobbelaars, koetsiers met ongelukken, weggejaagde huisbedienden, — het is soms een staalkaart van ongewenschtheden.

Goed volk en zooveel mogelijk van denzelfden landaard in één kolonie, zal het streven moeten zijn. Dán ook alleen kan het eenigszins worden bereikt, dat men assistenten te werk stelt, die Soendaneesch of Javaansch spreken al naarmate zij werken met Soendaneezen of Javanen. Er is alles voor te zeggen, dat, nu men toch de kolonisatie gaat regelen, zooveel doenlijk Soendaneesch volk de kolonies der thee-ondernemingen in Siantar betrekt en dat ook elders de Javanen van ander volk blijven gescheiden. Assistenten, die èn Soendaneesch èn Javaansch spreken, zijn er haast niet en het zal ook op den duur wel niet zijn voort te

zetten, dat de koelies-kolonisten in hun eigen taal bevelen en aanwijzingen ontvangen. Op een paar ondernemingen, waar men werkt met veel kolonisten en waar men nog al zelfbewust de eigen methode aanbevelenswaardig acht, legt men juist op het taalgebruik der assistenten den nadruk als op een der voornaamste factoren voor de voldaanheid der kolonisten.

De kolonisatie is een teere plant en men zoekt nu, hoe die plant in het leven zal worden gehouden en vermenigvuldigd. Waar men tot dusverre ernst betrachtte met de kolonisatie, zocht men de beste contractanten uit, de trouwste werkers, om de kolonies te bevolken. Op ondernemingen, waar de beste voorbeelden zijn gegeven, vond men niet eens in een contractarbeid van *drie* jaren den voldoenden waarborg; men nam er dus contractanten met grooter betoon van werkwilligheid, oudgedienden. Inderdaad was de uitkomst gunstig. Maar hoe zal men dat kunnen volhouden, indien alle ondernemingen, ook de jongere, met kolonisatie beginnen?

Zooals elke proeftuin door nauwlettende verzorging onder gunstiger voorwaarden verkeert dan een groote aanplant, zoo ook kan de zaak der kolonisatie betere behartiging vinden bij weinige ondernemingen dan bij alle. En vooral, wanneer de kolonisten de voorkeur geven aan streek of onderneming, berustend op vergelijking, zullen zij beproeven van onderneming te verwisselen, een bewegelijkheid vertoonend, die tegen het beginsel der gezetenheid indruischt. En nu kunnen de planters wel weer afspraken maken omtrent aanneming en niet-aanneming van elkanders kolonisten, maar de onvermijdelijke voorkeuren zullen den vrijen kolonist prikkelen tot verhuizing.

De gunstigste uitkomsten, langs een bepaalden weg bij enkelen verkregen, waarborgen derhalve geenszins, dat zij algemeen zullen worden. Er is verwachting uitgesproken van het tweede geslacht in de kolonies: de kinderen, later geheel vrije bezitters van erfje en huis, zullen het arbeidersvolk vormen, dat de ondernemingen op Sumatra behoeven. De verwachting is uitgesproken, maar mag men er eenigermate op rekenen?

Wie den gang van zaken onder het tegenwoordige geslacht gade slaat, zal geen bevestigend antwoord geven. Bijna elke inlandsche vader stelt het op prijs, dat zijn kinderen een school bezoeken, al heeft hij er weinig begrip van, hoe geregeld, hoe bestendig en met welk doel dat behoort. Hij weet nu uit duizend

monden, dat schoolbezoek de kinderen in waarde verhoogt en welstaanshalve zegt hij gaarne, dat zijn kinderen schoolgaan.

Diezelfde kinderen echter meenen, dat op hun schooljaren geen werk op het land meer kan volgen en althans zullen zij zich ver verheven achten boven koelieschap in dienst van Europeeschen landbouw. De school, hoe onvolledig bezocht, hoe eenvoudig zij ook moge wezen, is voor den inlander de ontsluiting tot iets anders dan werk op het land. Hij gaat op zoek naar het hoogere, hij neemt spoor en tram en vaartuig, hij kuiert en loopt naar het naburige gewest en vindt er een emplooi. Hij mislukt liever tien keer in de groote stad dan dat hij den voorvaderlijken patjol hanteert op den akker.

Dat verschijnsel moge in het overgangstijdperk passen, dat Indië onmiskenbaar is ingetreden, het moge dus, met vele andere verschijnselen, van voorbijgaanden aard zijn, tòch is het voor de kolonisaties in centra van Europeeschen landbouw een zeer ongunstige factor, die de waarde van het huidige kolonisatie-werk vermindert voor de toekomst. Want dan zullen de ondernemingen zijn gedwongen de kolonies telkens aan te vullen met nieuwe krachten, van Java betrokken.

Na de bedenkingen in voorgaande bladzijden neergelegd, is het mij niet mogelijk in de kolonisatie van inlandsche arbeiders op de buitengewesten een middel te zien tot vorming van een *blijvend* arbeidsleger, dat een zekerheid van beschikbare krachten biedt, welke de tegenwoordige regeling met poenale sanctie overbodig maakt. Hoogstens, zeggen sommigen, waaronder ook ambtelijke adviseurs, zal kolonisatie op de onderneming een *kern* van benoodigde arbeidskracht vormen. En zal die kern dan in alle opzichten goed zijn? Zal die kern ook het zware werk verrichten naar den wensch van den werkgever en geregeld uitkomen? En hoe zal die kern zich verhouden tot wat er omheen komt, tot die grootere schare van arbeiders, die de planters van Java moeten blijven betrekken?

Op zulke vragen blijft ieder het antwoord schuldig. Kolonisatie is een belangwekkend onderwerp van studie voor den kolonialen economist, maar als vervangster van een arbeidszekerheid gevende regeling met enkele strafbedreigingen tegen ontrouw is zij geheel ontoereikend. Wie kolonisatie aanbiedt als een kern van hetgeen binnen enkele jaren moet vervangen den contract-

arbeid van heden, opent aan cultures, die in één enkel gewest al meer dan 200 duizend trouwe werkers behoeven, het uitzicht op een afgrond. Geen Indische regeering heeft op eigen inzicht en initiatief getornd aan den contractarbeid; steeds kwamen haar voornemens van overzee, waar men de buitensporigheden van het arbeidsstelsel in onze buitengewesten, buitensporigheden, die er ook zonder stelsel kunnen voorkomen, breed uitmat en hoog opvijzelde, omdat men toch eigenlijk over niet méér beschikte dan een papieren beeld.

Kolonisatie zal, naar ik vrees, een tamelijk kostbare proeve worden zonder te leiden tot hetgeen men wezenlijk begeert en behoeft tot instandhouding van groote bedrijven en verderen bloei van gansche gewesten. Er is niemand in heel Indië, die werkelijk van harte aan de kolonisatie begint als aan een doeltreffende instelling van innerlijke kracht, van eigen leven en ontwikkeling. Laat landbouwkolonisatie, welke de Regeering dan voor haar rekening kan nemen in streken met veel rijstland en geen bevolking, een gezonde toekomst hebben, — kolonisatie tot arbeid echter, zoo'n halve gezetenheid van aan geen plicht gebonden Javanen bergt in zich zóó weinig levenskracht, dat zij zelve noodlijdend zal zijn in stede van te voorzien in nood. Wie de bestaande arbeidszekerheid wegneemt en er kolonisatie voor in de plaats biedt, geeft een stuk der buitengewesten ten prooi aan afbraak.

Wat dan? Wat zouden wij moeten stellen in de plaats van de kolonisatie van zwakke makelij?

Terugkeerend tot hetgeen reeds in vorige bladzijden werd opgemerkt omtrent den zin van Java's bevolking voor tijdelijke landverhuizing, zou ik aanbevelen het behoud van arbeidsovereenkomsten voor den duur van één jaar met bevoegdheid tot verlenging telkens voor zes maanden. De Javaan verbreekt niet gaarne den band tusschen hem en zijn geboortestreek, waar zijn vele verwanten en zijn kennissen zijn gebleven.

Eén jaar is ook voor hem een afzienbare tijd en, zoo hij een goed stuk geld verdient, heeft hij er dien tijd van afwezigheid wel voor over. Wil hij vrouw en kinderen meenemen, des te beter, want het gezelschap zal hem te eerder brengen tot eenmaal of tweemaal verlengen der overeenkomst. Gaat hij daartoe over, dan zou men hem als arbeider, die kans biedt op blijven, een huis en erfje kunnen geven, dat later het eigendom wordt van zijn kinderen. Het arbeids-

loon zal over het algemeen moeten worden verhoogd, terwijl het wel vanzelf spreekt, dat de overtocht van hem en zijn gezin van en naar Java moet blijven bekostigd door zijn werkgever.

Onmisbaar is het verleenen van vastheid aan de arbeidsovereenkomst door registratie en door strafbepalingen op wegloopen en onwil. Men kan van geen ondernemer op de buitengewesten vergen, dat hij een duizendtal of meer arbeiders van elders ontbiedt, hun komst, hun huisvesting en verpleging bij ziekte bekostigt zonder eenige zekerheid omtrent de contrapraestatie.

Aan de andere zijde zou ik elk misbruik, elke tekortkoming en inbreuk op de overeenkomst door den werkgever streng willen zien gestraft. Het toezicht moet doelmatig worden ingericht en berusten in handen van bevoegd en geschikt personeel.

Alleen dàn behoeven strafbepalingen geen steen des aanstoots te vormen en is het Gouvernement volkomen gerechtigd den trek van Java's bevolking naar buitengewesten te bevorderen. Die trek moet volkomen vrij zijn van de onvermijdelijke misbruiken der werving.

Zoolang het leveren van werkvolk een beroep blijft en premies worden betaald voor het aanbrengen, zal werving uit den booze zijn. Hoe ver men kan komen met den vrijen uittocht van Javanen bewijst de eigen emigratie der Deli-Plantersvereeniging te Semarang (en Poerworedjo), waaraan nagenoeg geen gebreken kleven, ook niet in het oog van den dienst der arbeidsinspectie.

De vrije emigratie der Deli-Plantersvereeniging berust op de tevredenheid van lieden, die in Deli dienden, zoodat zij er wel willen terugkomen, en op de propaganda, die de oud-gedienden en brieven der arbeiders in Deli op Java maken. Het kantoor der vereeniging te Semarang zorgt, dat zij de adressen der oud-gedienden weet, laat hen bezoeken, waarschuwt tegen werving, laat brieven rondbrengen van arbeiders in Deli aan hun familieleden, zorgt voor hun overtocht, wanneer zij zich opnieuw aanmelden, laat hen volkomen vrij tot den dag der inscheping en bij aankomst in Deli zijn zij opnieuw volkomen vrij, daar zij eerst op de onderneming, zoo het hun lust, een overeenkomst aangaan.

Ongetwijfeld is die inrichting het beste, wat men in Indië op het gebied der emigratie heeft en het is de vermelding waard, dat bij de menschen, die door haar naar Deli gaan, een bepaalde voorkeur bestaat voor overeenkomsten van korteren duur dan drie

jaar. In 1916 betaalde de vereeniging hetzelfde handgeld bij overeenkomsten van een, twee of drie jaar. Toen verkreeg men er 816 voor één jaar, 380 voor twee jaar, 11 voor drie jaar. In 1917 keerde de vereeniging evenwel hoogere bedragen uit naarmate de overeenkomst voor langer dan een jaar werd aangegaan en toen waren er toch slechts 70 voor drie jaar, maar 1101 voor twee en 864 voor één jaar. In den loop van zes jaren gingen de uitkomsten dier vrije emigratie ferm omhoog: in 1912 kreeg de vereeniging 252 emigranten, in 1913 reeds 1322; 1914 en 1915 waren abnormaal, omdat de emigratie wegens den oorlogstoestand tijdelijk werd gestaakt; in 1916 kreeg men 2366, in 1917 zelfs 3510 en het cijfer voor 1918 zal wel om de 5000 zweven.

In den trant dier inrichting zal men, naar ik meen, een trek van niet-grondbezitters van Java naar de buitengewesten moeten bevorderen en juist in het telkens weerkeeren op Java de aanprijzing moeten zoeken van arbeid onder overeenkomst. Vanzelf zullen er dan wel komen, die ook blijven, maar het is veel beter het komen en gaan te bevorderen, dat geheel op vrijen wil berust, dan te knutselen aan een kunstmatige kolonisatie, waarbij men geen bevolking verkrijgt met eigen landbouw, geen arbeidsleger, waarop men moet kunnen rekenen, misschien slechts „een kern", die op 24 dagen van de maand uitkomt om 7 uur te arbeiden, als de menschen, volkomen vrij en door geen enkele bepaling aan de lijn van een behoorlijken plicht gehouden, werkwillig blijven. . . .

De kolonisatie met die strekking is een hersenschim.

De Gewestelijk Gouvernementsarts en zijn archief

door

H. N. VAN DER HEYDEN EN J. A. J. VERMAAT.

De gewestelijk gouvernementsarts oefent onder de rechtstreeksche bevelen van den Inspecteur van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst, ter beschikking van wien hij gesteld is, het Geneeskundig Staatstoezicht uit binnen het hem aangewezen ressort. Ten einde den werkkring en de ambtelijke verhoudingen van den gewestelijken gouvernementsarts duidelijker te kunnen overzien, is het dus allereerst noodig te weten, waarin het Staatstoezicht op de volksgezondheid eigenlijk bestaat. Het omvat:

a. het onderzoek naar den staat der volksgezondheid;

b. het aanwijzen van middelen tot verbetering der volksgezondheid en de bevordering van de toepassing dier middelen, en

c. de handhaving der wetten en verordeningen, in het belang der volksgezondheid vastgesteld.

Verder is het van belang te weten, dat geneeskundig Staatstoezicht wordt uitgeoefend, niet alleen door de vier inspecteurs en hunne gewestelijke gouvernementsartsen, maar evenzeer door de hoofden van gewestelijk bestuur.

De Residenten n.l. oefenen ieder in hun gebied onmiddellijk toezicht uit over den Geneeskundigen Dienst in de ziekeninrichtingen binnen hun gewest. Zij wijden hun bijzondere aandacht aan den gezondheidstoestand der ingezetenen en nemen in overleg met den betrokken (fd) inspecteur en met de plaatselijke geneesheeren, de maatregelen, die noodig zijn tot bevordering van een algemeenen gezondheidstoestand. Bij het uitbreken van epidemieën en besmettelijke ziekten geven zij daarvan onverwijld kennis aan de medische autoriteiten.

Verbeterblad voor de December aflevering van den tweeden jaargang.

Verbeteringen:

past op, blz. 505, regel 1 en 2 v. o., moet gelezen worden: beantwoordt aan.

vloeien, blz. 509, regel 3 v. o., moet gelezen worden: vlooien.

wormziekten, blz. 509, regel 3 v. b. (noot), moet gelezen worden: wormziekte.

overal waar staat %, blz. 511 en 512, moet gelezen worden: ‰

%, blz. 513, regel 11 v. b., moet gelezen worden: ‰

pensioenfonds, blz. 515, regel 15 v. b., moet gelezen worden: pensioenraden.

351 77.4, blz. 519, regel 17 v. b., moet gelezen worden: 351.772.4.

598, blz. 521, regel 5 v. o., moet gelezen worden: H 597[1].

op blz. 521 moet voor de getallen 519 t|m. 597[1] een U geplaatst worden.

Ook een korte omschrijving van de verplichtingen van de Inspecteurs van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst is van belang voor het goede inzicht in den werkkring van de aan hen toegevoegde gewestelijke gouvernementsartsen.

De (fd) Inspecteurs houden zich ieder in hun gebied op de hoogte van den staat der volksgezondheid en van de toepassing der voorschriften; — oefenen toezicht uit op den arbeid en de plichtsbetrachting van allen, die op het gebied van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst voor den Lande werkzaam zijn; — vestigen de aandacht van hun Chef, den Hoofdinspecteur, Hoofd van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst, dan wel van de betreffende Gewestelijke of Plaatselijke Bestuurshoofden op de maatregelen, die zij noodig achten in het belang der openbare gezondheid en tot verbetering der toepassing van de geldende voorschriften; — en wijden hun bijzondere aandacht aan het verzamelen van statistische gegevens betreffende de volksgezondheid, de sterfte, enz.

De opdrachten, die de gewestelijke gouvernementsartsen van hun inspecteurs te verwachten hebben, vallen dus binnen dit gebied. Het aanhouden, controleeren, statistisch en graphisch bewerken van de sterfte- en geboortecijfers der bevolking, worden in de instructie van de gewestelijk gouvernementsartsen nog eens extra genoemd onder de werkzaamheden, die hun zullen moeten worden opgedragen.

Voor het juiste inzicht in de positie, die de gewestelijk gouvernementsarts in Indië bekleedt mag ten laatste het volgende niet uit het oog worden verloren:

Alle ambtenaren, belast met de uitoefening van het Geneeskundig Staatstoezicht op de volksgezondheid, dus ook de gewestelijk gouvernementsartsen, hebben wettig acces tot openbare gebouwen, scholen, gestichten, logementen, hospitalen, fabrieken, koelieverblijven, enz. ook zonder vergunning van de beheerders.

Wanneer zij overtredingen constateeren van algemeene of plaatselijke verordeningen, ter bevordering der volksgezondheid vastgesteld, dan zijn zij bevoegd daarvan proces-verbaal op te maken.

Tot zoover de droge bepalingen.

Wanneer men het voorgaande nader beschouwt dan blijkt het, dat wij hier te doen hebben met een maatschappelijke positie voor een kleine groep van Staatsgeneesheeren, welke wonder wel past op de eischen, die door alle politieke partijen in Indië worden

gesteld met betrekking tot een betere geneeskundige verzorging van het volk. Toch zijn niet meer dan drie of vier gewesten van de vijf en dertig voorzien van een gewestelijken gouvernementsarts.

Dit te kort heeft een dieper liggende oorzaak dan het bekende algemeene gebrek aan geneesheeren, waar Indië aan mank gaat.

De specialistische behandeling van zieken heeft bij het onderwijs in de geneeskunde meer de aandacht, dan het onderzoek en de bestrijding van ziekten. Sociale geneeskunde, geneeskundige arbeidswetgeving enz. staan aan de academies niet op het programma, en ofschoon de medisch student een aantal leerjaren in ziekeninrichtingen slijt, blijft de opzet en het voeren van een hospitaalbedrijf hem geheel onbekend. Vooral ook de studie van tropische ziekten en de statographische studie der volksgezondheid, het dagelijksch werk van den gewestelijk gouvernementsarts, wordt aan de academie niet onderwezen. De nieuw uitkomende gouvern. arts moet de beteekenis van deze speciale wetenschappen en van de medische sociale economie eerst zelf ontdekken en er zich dan nog zoo goed en zoo kwaad als dit gaat inwerken. Veel steun van oudere collega's wordt hem daarbij niet geboden en zonder de genoemde specialistische kennis en kunde is het moeilijk om als gewest. gouvern. arts te slagen. Er zijn nog geen geneesheeren die naam gemaakt hebben in de betrekking van gewest. gouvern. arts, zoodat de positie door velen nog moeilijk op waarde geschat kan worden. Zelfs een aantal maatschappelijk vooraan staande artsen blijken het juiste gevoel te missen voor de maatschappelijke en de sociaal-economische beteekenis van het ambt waar het hier om gaat en wanneer de aankomend arts zich gedurende zijn lange studiejaren reeds heeft leeren hechten aan eenig speciaal vak b.v. oogheelkunde, psychiatrie enz. dan zijn de weerstanden die hij moet overwinnen om een goed gewest. gouvern. arts te worden nog veel grooter.

De vraag is verantwoord of de a.s. staatsgeneesheeren in Nederl. Indië na hun halfarts-examen niet evenzeer waren te examineeren in de bovengenoemde hygiënische en sociaal-economische vakken als in oogheelkunde, chirurgie en verloskunde.

Het genoemde tekort aan gewest. gouv. artsen is dus ook een ander te kort dan gevoeld wordt door rechthebbenden op vrije geneeskundige behandeling en door zekere groepen van personen, voornamelijk op plaatsen, waar geen particuliere geneesheeren zijn gevestigd en waar een militaire bezetting werd ingetrokken.

Al geeft men aan alle personen in Indië, die daaraan behoefte gevoelen en er voor strijden, gratis een huisdokter, dan blijft het te kort gewest. gouv. artsen onverminderd bestaan. De qualiteit huisdokter is zelfs onvereenigbaar met de functie van gewest. Gouv. arts.

De bovengenoemde inzichten worden vertroebeld niet alleen door belangen van persoonlijken aard, maar ook door het algemeene gebrek aan kennis van de groote verschillen in de toestanden op medisch gebied in Nederland en in Indië.

Nederland heeft een arts op ± 2000 zielen. In verband met de groote bevolkingsdichtheid en het hoog ontwikkeld verkeerswezen is men er dan ook aardig op weg om in alle lagen van de maatschappij van elk ziektegeval een studie te kunnen maken, juist zooals de student dit aan de acedemie leert doen. In Indië telt men één arts op 200.000 à 300.000 zielen. Men heeft er Residentie's, die in geen dagen te bereizen zijn en niet meer dan 200.000 zielen tellen; vele honderdduizenden in Indië hebben hun dokter op een of meer dagreizen afstands wonen, en voor even vele millioenen inboorlingen is het door het minimale aantal beschikbare artsen onmogelijk, een geneesheer te halen aan hun ziek- en sterfbed, ook al woont de aangewezen geneesheer in de nabijheid. Het aantal artsen in Indië in een jaar met 100 à 150 vermenigvuldigen is ondoenlijk, en daarmede zou een toereikende individueele ziekenzorg toch nog veel minder verzekerd zijn, dan die in Nederland het geval is.

Algemeene individueele ziekenzorg is in Indië een ideaal, dat voorloopig althans, het najagen niet waard is. Het is een open vraag, of het zelfs in Nederland wel in alle opzichten in het belang is van de volkskracht en de volkspsyche, dat de bestrijding der volksziekten, en de medische sociale-economie in het teeken staan van individueele behandeling van zieken. Voor Indië behoeft men deze vraag voorloopig niet te stellen. Wanneer men let op de maatschappelijke achterlijkheid van den minderen man in Indië en de daarmede gepaard gaande geringe finantieele draagkracht, en wanneer men bovendien let op het feit, dat men in Indië in vergelijking met Nederland op elken arts tenminste 150 artsen tekort komt, dan is het duidelijk, dat de medische staatsdienst in Indië anders moet zijn ingericht dan in Nederland, en dat individueele ziekenzorg voor alle lagen van het volk een onredelijke eisch zou zijn.

Het vraagstuk der geneeskundige verzorging van het volk van Indië moet worden opgelost onafhankelijk van de eveneens belangrijke vraag: op welke plaatsen individueele ziekenzorg verkrijgbaar moet worden gesteld voor personen, wier leven en werkkracht voor het land van overwegende beteekenis zijn. Waar voor deze personen op geen enkele andere manier de noodige individueele ziekenzorg verkregen kan worden, zal het Gouvernement daarin moeten voorzien. Deze groep van rechthebbenden is een geheel andere dan volgens de bepalingen onder „*Rechthebbenden*" wordt verstaan. Buiten en behalve de klinici, die noodig zijn ten behoeve van de individueele ziekenzorg der duidelijk af te bakenen groepen van rechthebbenden, voor welke de Staat onafwendbaar heeft te zorgen, vereischt de volksgezondheid hygiënisten, die de ziekten van het volk bestudeeren en bestrijden.

De vier inspecteurs, die op het oogenblik met dit werk belast zijn, komen handen te kort. Een gewestelijk gouvernementsarts voor elk der 35 gewesten is voorloopig misschien niet noodig. Een 20-tal sociaal economisch aangelegde hygiënisten echter, die als gewestelijk gouvernementsartsen aan de vier inspecteurs kunnen worden toegevoegd, vormen toch zeker geen overdreven eisch voor een bevolking van 50 millioen zielen.

Dat het vinden van goede gouvernementsartsen met zulke groote moeilijkheden gepaard gaat, en dat de noodzakelijkheid van hun aanstelling door een aantal artsen nog niet wordt gevoeld vindt in de eerste plaats dus zijn oorzaak hierin, dat de nieuw aankomende artsen in het gunstigste geval slechts onvolledig kennis dragen van de tropenhygiëne en nog minder van de Indische sociale geneeskunde.

Als rechtgeaarde klinici, met open ooren voor al wat klaagt, en onbekend met de hygiënische methoden, voelen zij zich in de functie van gewest. gouv.arts soms diep ongelukkig.

Immers wanneer men is opgeleid in de leer:

dat de medicus de „d i e n a a r" is van den zieke (medicus beteekent „*helper*") dat er voor den waren geneesheer geen ziekten mogen bestaan, doch alleen zieken, wier lijden verzacht moet worden,

dat de beste arts de geneesheer is die het snelst kan genezen,

dat een voorzichtig arts de diagnose op de ziektegeschiedenis niet invult, voordat het resultaat der sectie bekend is,

of wanneer men het eenmaal heeft gebracht tot specialist in de oogheelkunde of de chirurgie, dan staat men van den gewestelijk

gouvern.arts al evenver af, als een mijningenieur, die 100 meter onder den grond naar goud delft, van een bouwkundig ingenieur, die de laatste hand legt aan een wolkenkrabber.

In den geneeskundigen staatsdienst moet men zich op het standpunt plaatsen,

dat de geneeskundige verzorging van den mensch eerst aanvangt met een goede boekhouding van volksgezondheid, van de sterfte-, de geboorte- en de bevolkingsoverschotcijfers,

dat de volkshospitalen behooren te worden bevolkt in de eerste plaats met *actief electief* opgespoord ziektemateriaal, [1])

dat de verpleging van een behoeftige per dag gemiddeld niet meer kan en mag kosten, dan het daarvoor uit te trekken bedrag, enz. enz.

De gewest. gouv.arts zal, waar noodig, een speciale studie moeten maken van de oorzaken en de gevolgen voor de volksgezondheid van migratie, en kolonisatie van het volk,

hij zal den invloed moeten opsporen, welken de volksvoeding en de volksgezondheid ondervinden door de opkomende neiging der „orang-tani", liever koffie en rubber te verbouwen dan rijst, of liever nog het landleven geheel vaarwel te zeggen (toevloed naar de steden, industrialisatie).

De gewestelijk gouvernementsarts zal zich bij de studie en de bestrijding van een aantal ziekten, zooals malaria, pest. enz. bovendien niet mogen beperken tot den zieken mensch, doch moet daarbij ook de studie van de betreffende muskieten, ratten, vloeien, wormen enz. ter hand nemen.

De klinische geneesheeren zijn onmisbaar in de maatschappij, even onmisbaar als de hygienisten, het is niet anders in te zien.

---

[1]) Het passief afwachten, welke zieken zich voor hospitaalbehandeling wenschen aan te melden acht ik verkeerd.

Er heerschen ziekten in Indië als dysenterie, wormziekten, beri-beri, tuberculose e.a. die de volkskracht ernstig ondermijnen en waartegen men wel geen algemeene strafrechtelijke dwang kan aanwenden tot isolement en hospitaalbehandeling, maar waartegen men toch met veel succes kan optreden, wanneer men de brandpunten van deze ziekten actief opspoort. In de kampongs worden dan eenvoudige maatregelen aangegeven en door de actief-electief opgespoorde lijders die den brand aanstoken door overreding naar het hospitaal te trachten te krijgen voor behandeling, opvoeding in hygienischen zin en isolement, maakt men van de volkshospitalen wat zij behooren te zijn nl. „INSTRUMENTEN IN DEN STRIJD TEGEN VOLKSZIEKTEN".

Voor gewestelijk gouvernementsartsen echter zal men geen exclusief klinisch denkende geneesheeren kunnen gebruiken. Deze laatsten voelen zich in den hygiënischen dienst dan ook zóó weinig thuis, dat zij soms niets beters weten te doen dan ontslag te nemen uit 's Lands dienst.

Toch moet men de positie van gewestelijk gouvernementsarts weten schappelijk zoowel als maatschappelijk onder de zeer mooie rekenen.

Met de studie van speciale onderwerpen, den geneeskundigen staatsdienst betreffende, hebben een aantal hygiënisten in Indië reeds naam gemaakt. Men behoeft slechts de woorden sterftestatistiek, beri-beri, vaccine, pest, malaria, mijnworm, dysenterie, bodeminfiltratie e.a. te noemen om de namen in herinnering te brengen van de onderzoekers, die hier bedoeld worden. Hun monographiëen zijn voldoende bekend: praktische handleidingen voor de verdere studie dezer speciale onderwerpen, ten gebruike van de gouvernements artsen, beginnen binnen te komen of zijn reeds in druk verschenen.

Het centrale inzicht echter, dat al deze onderwerpen en hun onderzoekers op harmonische wijze verbindt, is nog moeilijk te bespeuren en een vademecum voor den tropenhygienist, zooals dr. Eernstman met zooveel succes voor den klinikus heeft samengesteld, is nog niet geschreven. Om al deze redenen is het begrijpelijk, dat het nog wel eenigen tijd zal moeten duren voor de opengestelde plaatsen vervuld zijn door artsen, die tegen de vele moeilijkheden van de betrekking van gewestelijk gouvernementsarts zijn opgewassen.

Deze moeilijkheden mag men niet onderschatten. Een gewestelijk gouvernementsarts, die uitsluitend werkt met het algemeene recept: assaineeren en vaccineeren, maakt tegenover de technische en bestuursambtenaren een even hulpeloozen indruk als een klinikus, die uitsluitend met castorolie werkt, maakt tegenover zijne patienten. Ook de hygienist moet elk geval op zich zelf beschouwen.

De gewest. gouv.arts heeft het ook daarom zoo moeilijk, omdat hij bij zijn studiewerk zoowel als bij de uitvoering van aanbevolen maatregelen in contact komt met alle takken van dienst. De eenvoudigste hygiënische voorschriften vereischen een tactvol optreden en een groot uithoudingsvermogen, teneinde de verschillende autoriteiten aan den eenen kant en het volk anderzijds te winnen voor de uitvoering daarvan. En *last not least*, al het nieuwe schrikt af, vooral in een tropenland als Indië, waar het volk een zeker recht

heeft om niet al te werkzaam te zijn en waar de autoriteiten vaak meer dan overladen zijn met arbeid en door hun isolement soms, voor zij dit vermoeden, tot eigengereidheid vervallen.

Om te slagen moet het karakter van den gewestelijken gouvernementsarts aan hooge eischen voldoen. Hij moet het juiste midden weten te bewaren tusschen een onderzoeker, die zich zoodanig in de nog onopgeloste vraagstukken der volksgezondheid verdiept, dat hij zijn archief en zijn statistieken vergeet en een papieren ambtenaar voor wien nooit en nergens nieuwe vraagstukken opduiken.

Een onbuigzame aggressieve reglementenvosser, die wel altijd gelijk heeft, maar ook altijd ruzie, bereikt minder dan een bezadigd raadsman, die van zijn politierecht om processen-verbaal op te maken, slechts in uitersten nood gebruik maakt.

Het belangrijkste uitgangspunt van de werkzaamheden van den gewestelijken gouvernementsarts ligt, zooals reeds gezegd werd, in de boekhouding der volksgezondheid. Wij kunnen dit aan de hand van een voorbeeld uit de praktijk toelichten.

Bevolkingsoverschotlijst van de Lampongsche districten over het jaar 1917 in % Cijfers

Namen onderdistricten en Ressorten	Zielental op 1 Jan. 1917	Overleden %	Geboren	toename+) c. q. afname (—) %
Onderdistr Ia Enggal	8893	62	55	—8
,, Ib Padang Tjermin	4383	54	39	15
,, III Merak Batin	5523	34	32	—2
,, III Gedong Tataän	3596	45	43	—2
,, IV Kedongdong	7775	53	69	+ 16
Kolononisatie Tataän	7693	38	44	+ 6
Totaal Ressort Telok Betong	37863	49	49	+ 1
Onderdistr V Goenoeng Soegih	7689	49	36	—12
,, VI Adji Kagoengan	6620	39	33	— 5
,, VII Pelab. Ratoe	5771	40	25	—16
,, VIII N. T. Bawang	6777	39	33	— 7
Totaal Ressort Sepoetih	26857	42	33	—10

Namen onderdistricten en Ressorten	Zielental op 1 Jan. 1917	Overleden %	Geboren	toename +) c. q. afname (—) %
Onderdistr IX Manggala	16250	25	39	+ 14
Totaal Ressort Manggala	16250	25	39	+ 14
Onderdistr XIII Soekadana	6625	50	47	— 3
XIV Lab. Maringgai	5923	43	48	+ 5
Totaal Ressort Sekampong	12548	47	47	+ 1
Onderdistr XV Kalianda	13883	45	38	— 7
Totaal Ressort Kalianda	13883	45	38	— 7
Onderdistr XVI Tal. Padang	3531	77	67	— 11
„ XVII Kotta-Agoeng	3167	44	52	+ 8
Totaal Ressort Semangka	11698	54	57	+ 3

Bijgaande bevolkingsoverschot-lijst, het resultaat van toegewijde samenwerking tusschen den gouvernementsarts te Telok Betong en het Europeesche en Inlandsche Bestuur van de Lampongsche Districten, is de eerste *puzzle*, die de gewestelijk gouvernementsarts van dit gewest tot klaarheid zal moeten brengen.

Tal van vragen doen zich onmiddellijk voor. In de eerste plaats deze: Verdient dit jaarstaatje eenig vertrouwen; en zoo ja, waarom neemt de bevolking in het ressort Sepoetih af en in het ressort Menggala toe? Is een geboorte van 57 % 's jaars waarschijnlijk bij de bestaande bevolkingsbezetting en wat zijn de oorzaken van de verhoogde sterfte, die in de Lampongsche Districten tusschen de 40 en 50 % ligt, tegen 20 % op Java?

Hoe krijgen wij die sterfte naar beneden en hoe krijgen we in de Lampongsche Districten, die toch 50 maal ijler bevolkt zijn dan Java, een behoorlijk bevolkings-overschot?

Onlust is de moeder van allen vooruitgang en de negatieve gevoelstoon, dien deze staat wekt, moet voor den gewestelijken gouvernementsarts te Telok Betong de prikkel zijn tot zelfstandig wetenschappelijk onderzoek.

De droevige gewaarwording, die bovenstaande staat wekt, is de resultante van de 25000 gewaarwordingen, die de 25000 kampong weekkaarten gewekt hebben bij den gewestelijk gouvernementsarts, die deze weekkaarten heeft uitgeschreven en ingezameld. Blijdschap, wanneer het beter ging in eenig ressort — onrust, brieven, telefoonberichten, onderzoek ter plaatse, enz. wanneer in een of andere kampong een plotseling verhoogde sterfte uitwees, dat er gevaar dreigde.

Verschillende epidemieën van pokken, dysenterie, enz. werden door de weekkaarten in hun begin verraden en met succes bestreden.

De jaarsterfte echter van 40 tot 50 % bleek bij lange na niet verklaard te kunnen worden door deze plotseling optredende plaatselijke stoornissen. Na aftrek van deze epidemieën bleek de algemeene sterfte nog veel te hoog en in sommige districten veel hooger dan in andere, zelfs grooter dan geboorte. Nieuwe gewaarwordingen dus en nieuwe prikkels tot waarnemingen.

In de scholen bleken alle kinderen, ook de Europeesche, behept met mijnworm; na enkele generale wormkuren, waarbij niemand werd overgeslagen nam de geboorte onder de 8000 kolonisten op Gedong Tataän opvallend toe. Eenzelfde ervaring werd kort daarop door Baermann gepubliceerd, met betrekking tot zijn koeliekampongs. De streek met de grootste bevolkingsafname en de laagste geboortecijfers, nl. Sepoetih, bleek de rijkste streek te zijn van het gewest, waar de bevolking zich meer dan in andere districten voedt met afgewerkte importrijst en daardoor veel aan beri-beri lijdt. Menggala met haar opvallend bevolkingsoverschot blijkt een natuurlijk rijstland te zijn en de streek met de hoogste sterfte, nl. Enggal (62 %) omvat de beruchte malariaplaats Telok-Betong.

Al deze waarnemingen vereischen nog jarenlange contrôlewaarnemingen, voordat men met kennis van zaken zal kunnen spreken.

Dat op tal van plaatsen door de gouvernementsartsen op allerlei gebied tal van waarnemingen worden gedaan, die minstens even interessant zijn, behoef ik niet te zeggen.

Behalve de ervaringen, die de gouvernementsartsen zelf opdoen zijn uiteraard ook van belang de vele waarnemingen op hygienisch gebied, die door ingenieurs, bestuurambtenaren e. d. worden gedaan.

Ook dit kan met een paar voorbeelden worden toegelicht:

1 De ingenieur J. E. de Meyer heeft er de aandacht op

gevestigd, dat een aantal plaatsen in Indië, die thans haar rijst betrekken van de omliggende sawah's, door verlies van het voor den rijstbouw benoodigde bevloeiïngswater geen voldoende spoelwater overhouden om een aan te leggen rioleering te kunnen bedienen.

Moet men in zulk een geval ter wille van de rioleering de sawah's opofferen?

2. De president van de Javasche Bank deelde in zijn verslag over '17 mede dat op Java in 1916 beschikbaar waren 4.279 picols volksvoeding per hoofd, waarvan 1.592 picols rijst.

In deze 1.592 picols rijst waren begrepen 0.190 picols import-rijst, d.i. 12 %.

Voor de vraag, of de Javaan werkelijk in hoofdzaak van rijst leeft, zooals algemeen beweerd wordt, kunnen zulke cijfers van belang blijken te zijn. De opgegeven voorraden nl. geven de volgende verhoudings-getallen:

rijst buitenlandsche	0,190 picols	=	4 %
rijst binnenlandsche	1,402 „	=	32 %
tweede gewassen	2,787 „	=	64 %

In dezen gedachtengang ontstaat de behoefte om al dergelijke gegevens op overzichtelijke wijze te ordenen, zoodat zij niet in de herinnering en in de archieven kunnen verzinken, doch ieder naar hun waarde kunnen bijdragen tot den verderen opbouw der tropenhygiene.

De tropenhygiene is een nog jonge wetenschap. Wetenschap is geordende kennis. Kennis bestaat uit geordende waarnemingen. Om van verspreide waarnemingen snel en goed te kunnen opklimmen tot gedegen wetenschap is een goed registratuurstelsel van het grootste belang. Die op dit gebied het meest systematisch te werk gaat, zal het meest bereiken. Het genie legt het daarbij steeds af tegen de systematiek.

In een goed registratuur-stelsel zien wij niet alleen den band, die het vele reeds door artsen, technici, bestuursambtenaren, enz. geleverde werk zal kunnen samen binden, doch evenzeer een middel om de verschillende strijders voor de volksgezondheid samen te brengen en bovendien een goeden grondslag voor de ordening van het archief van den gewestelijken gouvernementsarts. Meer dan bij zuiver administratieve diensten heeft deze functionaris als bureauchef behoefte aan een classificatiestelsel, dat vatbaar is voor inlassching van nieuwe groepen en onderwerpen, zonder dat tot

algeheele herziening van de nummering behoeft te worden overgegaan. Het decimale stelsel van Melvil Dewey voldoet aan deze eischen. Bijwijze van proef hebben wij daarom een zakenregister ontworpen, dat aansluit aan deze classificatie van het menschelijk weten en dat verder ook rekening houdt met de behoeften van het archief van den gewest. gouv.arts.

Zooals bekend zijn er in de laatste veertig jaren een aantal systemen bedacht om het menschelijk weten met behulp van letters en cijfers afzonderlijk of met behulp van beide te classificeeren. Het systeem dat op den duur het meest op den voorgrond is getreden is dat van Melvil Dewey, dat op decimalen grondslag staat. Doordat het bibliographisch instituut te Brussel dit systeem overnam kon het in korten tijd het bibliotheekwezen veroveren over de geheele wereld. Groote Spoorweg maatschappijen in Amerika en bureaux als het pensioenfonds in Nederland passen de classificatie van Dewey reeds toe bij de registratuur hunner archieven en het is zeker niet te ver gegrepen wanneer men zegt dat Dewey's werk zich niet alleen op het gebied van het archiefwezen meer en meer zal doen gelden maar dat het ook verder nog een grooten rol zal kunnen spelen bij de aanstaande ontwikkeling van het internationalisme.

In de classificatie volgens het decimale systeem van Melvil Dewey, zooals die door het bibliographisch Instituut te Brussel is aangenomen en gepubliceerd, valt de hygiene onder twee nummers n.l. 613 individueele hygiene en 614 volksgezondheid. In deze getallen beteekent 600 toegepaste wetenschappen en 10 geneeskunde, waarna men door toevoeging van een derde cijfer tot onderverdeeling der groep geneeskunde, de groepen individueele hygiéne en volksgezondheid verkreeg.

Eerste indeeling van het menschelijk weten: (volgens Dewey)

0. algemeene zaken.
1. philosophie.
2. godsdienst.
3. sociologie.
4. philologie.
5. wis- en natuurkunde.
6. toegepaste wetenschappen.
7. schoone kunsten.
8. litteratuur.
9. geschiedenis.

Tweede verdeeling met betrekking tot 6. toegepaste wetenschappen:

610. genees- en heelkunde.
620. ingenieurswetenschappen.
630. landbouwkunde.
640. economie.
650. handel en verkeer.
660. chemische technologie.
670. industrie.
680. toegepaste mechanica.
690. bouwkunde.

Derde verdeeling met betrekking tot 610 genees- en heelkunde.

611. anatomie.
612. physiologie.
613. individueele hygiëne.
614. volksgezondheid.
615. pharmacie, therapeutiek.
616. pathologie (inwendig).
617. pathologie (uitwendig).
618. gynecologie, verloskunde, pedeatrie.
619. diergeneeskunde

De onderverdeeling der nummers 613 en 614 heeft geen gelijken tred gehouden met den vooruitgang der hygiënische wetenschappen, speciaal dien der tropenhygiëne. Zij werden daarom uitgelicht, door een H. (hygiëne) vervangen en in eerste instantie opnieuw ingedeeld als volgt:

H. 0 algemeene zaken.
H. 1 medische statistieken.
H. 2 immigratie, emigratie, kolonisatie, werving en quarantaine.
H. 3 water, bodem en lucht in verband met watervoorziening, faecaalafvoer en ventilatie.
H. 4 water en bodem in verband met broedplaatsen van muskieten, wormen, ratten, vliegen en andere dieren, die voor de ziekten van den mensch van belang zijn.
H. 5 woningtoestanden.
H. 6 ziekten en hare bestrijding.
H. 7 pharmaceutische staatsdienst.
H. 8 veterinaire staatsdienst.

Gelet op de speciale eischen der medische zoölogie in verband met de epidemiologie en de ziekteleer, werd ook het nummer 616.01 uit de classificatie van Dewey uitgelicht en vervangen door een Z. (zoölogie)

Dit onderwerp Z. werd in eerste instantie als volgt ingedeeld:

Z. 0. algemeene zaken.
Z. 1. phyto-parasitaire ziekten.
Z. 2. bacteriën-ziekten.
Z. 3. chlamidozoën-ziekten.
Z. 4. protozoën-ziekten.
Z. 5. parasitaire ziekten.
Z. 9. overige organismen, waarvan de studie voor de ziektekunde van den mensch van belang is.

Ten laatste moet nog het volgende worden opgemerkt:

Personeele zaken den geneeskundigen Staatsdienst betreffende, vallen in de classificatie van Dewey onder No. 351,77 Sanitaire politie. In dit getal beteekenden de verschillende cijfers het volgende:

300. sociologie
50. administratie der sociologie
1. de administratieve-dienst van het Gouvernement.

Dit nummer 351.77 werd eveneens uit de classificatie van Dewey uitgelicht en vervangen door een P. (personeele zaken), en met het oog op de behoeften van voorgenoemd archief opnieuw ingedeeld overeenkomstig de nummers door het bibliographisch instituut aangenomen voor de groep 385.5. Uit deze indeeling kan voor een eerste overzicht nog het volgende worden aangehaald:

P. 4 Organisatie van den Burgerl. Geneesk. Dienst,
P. 41 Hoofdbureau van den Burg. Geneesk. Dienst.
P. 42 Bureaux der Inspecteurs van den Burg. Geneesk. Dienst.
P. 43 Bureaux van de Gewestelijke Gouvernementsartsen.
P. 5 Personeel.
P. 51 Ambtsverhoudingen, benoemingen, enz.
P. 52 Loonen.

De indeeling van de groep personeel stemt overeen met die van de groep 385.5 van den index, die dezer dagen door den dienst der Staatsspoor en Tramwegen in Ned.-Indië is aangenomen, met het doel de classificatie van Dewey bruikbaar te maken voor de registratuur van het archief van dezen dienst. De classificatie nl., welke oorspronkelijk diende voor het ordenen van het bibliotheekwezen, is in den laatsten tijd in Amerika en ook in Nederland in gebruik gekomen bij het archiefwezen. Ook in Nederlandsch-Indië schijnt het registratuurstelsel in concurrentie te willen komen met de tot heden gevolgde methoden van archief-

ordening. Ook om deze reden scheen het ons de moeite waard een proeve te leveren van een decimalen index voor de tropenhygiëne van Oost-Indië.

Zooals in de hoofdindeeling van de hygiene blijkt, plaatsten wij de statistiek voorop. Zij is het eerste uitgangspunt van verder onderzoek en van het handelen. Ondernemingen nl. met een constante lage arbeidersterfte en bevolkingsgroepen, die een flink bevolkingsoverschot uitwijzen, vereischen voorloopig minder aandacht van den geneeskundigen staatsdienst, dan ondernemingen en plaatsen met een verhoogde sterfte.

Na de statistiek hadden wij als tweede hoofdonderwerp oorspronkelijk gekozen de volksvoeding, omdat wij meenden, dat de studie van de plaatselijke en algemeene fouten in de productie, de distributie en de consumptie van de volksvoeding van buitengemeene en overwegende beteekenis is voor den gemiddelden gezondheidstoestand en de volkskracht. Dit had echter een minder overzichtelijke onderverdeeling tengevolge van H6: Ziekten en haar bestrijding. Onder dit hoofd werden de voedingsziekten echter in de allereerste plaats genoemd, en voor tweede hoofdonderwerp (H2) kozen wij de migratie. De migratie nl. is voor de verspreiding van ziekten een zeer belangrijke factor.

De indeeling is en blijft theoretisch: elke regel kan dus aanleiding geven tot meeningsverschil. Dit is echter evenzeer het geval met de geheele indeeling van het menschelijk weten van Dewey, hetgeen niet heeft kunnen verhinderen, dat deze index sedert haar eerste opstelling in 1873 bruikbaar gebleken is. De hoofdindeeling en de voornaamste onderverdeelingen van den hygienischen index werden hierachter afgedrukt. Voor de verdere onderverdeelingen en voor de handleiding tot het gebruik van den index kan verwezen worden naar het werkje, dat weldra van onze hand het licht zal zien: *„De Staatsgeneesheer en zijn archief. Methode tot het ordenen van bescheiden en aanteekeningen betreffende de tropenhygiëne"*.

Het Deweystelsel.

Enkele groepen der hoofdverdeeling.

0 Algemeene werken (zaken).
3 Sociologie.
5 Wis- en natuurkundige, wetenschappen.
6 Toegepaste wetenschappen.

Tweede verdeeling.

000 Algemeene werken (zaken).
010 Bibliographie.
020 Bibliotheekinrichting.
030 Algemeene encyclopedieën.
050 Algemeene periodieken.
060 Algemeene verslagen van vereenigingen. Musea.
070 Journalistiek. Nieuwsbladen.
080 Bibliotheken betreffende speciale vakken Polygraphie.
300 Sociologie.
310 Statistiek.
320 Staatswetenschap.
330 Staathuishoudkunde.
340 Rechtswetenschap.
350 Administratie.
351 Administratiefrecht enz.
351 77.4 of P. 4 **Organisatie van den B. G. D.**
P 41 Hoofdbureau.
P 42 Gewestelijke bureaux.
P 43 School tot opleiding van native-inspectors.
P 44 Instituut Pasteur en 's Landskoepokinrichting.
P 45 Opleidingsscholen voor Ind. artsen.
P 46 Centrale Burgerlijke Ziekeninrichtingen.
P 5 Personeel.
P 51 Verhouding van het personeel van den B. G. D. tot den Hisp.
P 52 Loonen Traktementsherziening.
360 Vereenigingen en instellingen.
370 Opvoeding.
390 Gewoonten. Kleederdrachten enz.
500 Wis- en natuurkundige wetenschappen.
520 Astronomie.
530 Physica.
540 Chemie.
550 Geologie.
570 Biologie.
580 Botanie.
590 Zoölogie.

600 Toegepaste wetenschappen.
610 Geneeskunde.
613 en 614 Hygiëne of H.

Hoofdverdeeling.

H 0 Algemeene zaken.
H 1 Statistieken.
H 2 Immigratie, emigratie, kolonisatie, werving en quarantaine.
H 3 Water, bodem en lucht in verband met watervoorziening, waterafvoer, defaecatie, faecaliën- en vuilafvoer, en ventilatie.
H 4 Water en bodem in verband met broedplaatsen van muskieten, wormen, ratten, vliegen e.a. dieren die voor de ziekten van den mensch van belang zijn.
H 5 Woningtoestanden.
H 6 Ziekten en hare bestrijding.
H 7 Pharmaceutische Staatsdienst.
H 8 Veterinaire Staatsdienst.

Derde verdeeling.

H 000 Algemeene zaken.
H 100 Statistieken.
H 110 Bevolkingsstatistieken.
H 120 Arbeidersstatistieken.
H 130 Ziektestatistieken.
H 140 Doodsschouwstatistieken.
H 200 Immigratie, emigratie, kolonisatie, werving en quarantaine.
H 210 Quarantaine. Quarantaine ordonnantie.
H 220 Staatstoezicht op Mekkagangers.
H 230 Quarantaine stations.
H 240 Kolonisaties.
H 250 Wervingsordonnanties.
H 260 Koelieordonnanties, contract- e.a. arbeiders.
H 270 De arbeidsinspectie.
H 280 Onderzoekingen door den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst naar de arbeiderstoestanden in de Buitenbezittingen.
H 290 Het sanitair reglement op den arbeid met immigranten in de Buitenbezittingen.

H 300 Water, bodem en lucht in verband met watervoorziening, waterafvoer, defaecatie, faecaliën en vuilafvoer en ventilatie.
H 310 Watervoorziening.
H 320 Verontreiniging van bodem en water.
H 330 Afvoer van water, faecaliën en vuil.
H 400 Water en bodem in verband met broedplaatsen van muskieten, wormen, ratten, vliegen e.a. dieren, die voor de ziekten van den mensch van belang zijn.
H 410 Stilstaandwater op den bodem.
H 420 Stroomend water.
H 430 Beddingen.
H 440 Verval en afvoer van oppervlakte-water.
H 450 Verval en afvoer van grondwater.
H 460 Kleine assaineeringswerken.
H 470 Muggenbroedplaatsen niet in bodemwater.
H 500 Woningtoestanden.
H 510 Primitieve woningtoestanden.
H 520 Geisoleerde woningen.
H 530 Behuizing van arbeiders, die kosteloos onderdak genieten.
H 540 Kolonisaties.
H 550 Behuizing der immigranten te land.
H 560 Behuizing bij het reiswezen.
H 570 Behuizing der militairen in garnizoen en te velde en der schepelingen te land en op de schepen.
H 580 De dessa.
H 590 Groote plaatsen.
591 Stadsaanleg.
592 Watervoorziening.
593 Faecaalafvoer.
594 Stadsreinigingsdienst.
595 Wegaanleg (parken enz.)
596 Huizenbouw.
597 Bijzondere gebouwen.
598 Hospitalen, poliklinieken enz.
H 600 Ziekten en hare bestrijding.
H 610 Voedingsziekten.
H 620 Malaria-ziekten.
H 630 Pokziekten

H 640 Ankylostomen en andere wormziekten.
H 650 De besmettelijke buikziekten.
H 660 Pest, rabies, lepra, tuberculose, geslachtsziekten, gele koorts, vlektyphus, meningitis epidemica.
H 670 Pneumonieën, kinderverlamming, diphteritis, maltakoorts exanthemen.
H 680 Beroepsziekten.
H 690 Ziels e.a. ziekten
H 700 Pharmaceutische Staatsdienst.
H 710 Medicijnen, verbandmiddelen, materiaal.
H 720 Medische politie.
H 800 Veterinaire Staatsdienst.
640 Huishoudkunde.
650 Handel en verkeer.
660 Chemische technologie.
690 Bouwkunst.
700 Schoone kunsten.
710 De kunst om tuinen en parken aan te leggen.
720 Architectuur.
770 Photographie.
790 Spelen. Sport. Vermaak.

Gedachtenwisseling

Landbouwtoestanden ter Oostkust van Sumatra.

Het schijnt, dat ik bij mijn vragen en opmerkingen inzake het opstel van den heer A. van Oefele, *Koloniale Studiën*, 2de Jaargang No. 1, onduidelijk ben geweest in de aanwijzing van de streken, waar men m.i. goedkooper en beteren, laat ik er thans bijvoegen vlugger, de voorraadschuren zal bouwen, die eenigszins in de groote rijstbehoefte van S. O. K. zullen tegemoet komen. Ter opheldering diene, dat ik met het woord „elders" bedoelde de gewesten Atjeh en Onderhoorigheden en Tapanoeli.

W. A. ZEGERS RIJSER.

Moearo Boengo (*Djambi*), October 1918.

Persoverzicht.

De internationale positie van Nederlandsch-Indië.

De Nederlandsche pers wijdde veel aandacht aan een door de *Vosische Zeitung* weergegeven onthulling betreffende Ned.-Indië in het Russische blad *Iswestia*. De rapporteur van het Volkscommissariaat voor Oost-Azië deelde in dit orgaan mede dat op 3 Februari 1915 de Russische gezant in den Haag, Switsjine, aan zijn regeering rapporteerde dat in verband met den aandrang, in de Fransche pers uitgeoefend ter verkrijging van een onmiddellijke medewerking van Japansche troepen, in Nederland de vrees bestond dat in deze omstandigheden wellicht de koloniën in Oost-Indië als belooning voor oorlogshulp aan Japan zouden worden prijsgegeven. Den 8sten Februari seinde Sasonof als Russisch Minister van Buitenlandsche zaken in antwoord hierop dat het gebruik van Japansche troepen ter ondersteuning van de geallieerden zoo gebiedend noodzakelijk zou kunnen zijn dat geen rekening zou kunnen worden gehouden met de houding van Nederland tegenover de beslissing der bondgenooten.

Aan deze onthulling werd vastgeknoopt een mededeeling over pogingen van de zijde der geallieerden om de Nederlandsche openbare meening te doen inslapen; verschillende groote persorganen zouden tot dit doel worden omgekocht; zoo werd van Russische zijde de correspondent der *Telegraaf* te Petrograd, de heer Felix Begadka, uit een geheim fonds betaald.

De Zürcher Morgenzeitung wist zelfs te melden, dat Java, Borneo en Celebes reeds aan Japan zouden zijn beloofd.

De Nederlandsche pers hield zich naar aanleiding van deze berichten bezig met de vraag of voor Nederlandsch-Indië van de zijde der Entente gevaar bestond. Het *Volk* wees op het weinig positieve van Sasonof's telegram; op het zeer onvoldoende feitenmateriaal, aangevoerd ter staving dat een omkooping op groote schaal van de Nederlandsche pers zou zijn beproefd. Het *Vaderland* betoogde dat Engeland stellig geen overneming van de Nederlandsche koloniën door Japan zou kunnen dulden; *Handelsbelangen* daarentegen vreesde dat de Entente wel eens een grooter

belang zou kunnen hebben bij het winnen van den oorlog dan bij het sparen van de Nederlandsche koloniën. Ook de *Tijd* was niet geheel gerust. Blijkens een onderhoud met de *Telegraaf* was de heer van Kol van meening dat de Japanners zoo ontzaggelijk veel te doen hebben in het reusachtige China, Korea, Sachalin enz., dat zij nimmer zonder dringende noodzaak buiten die sfeer zouden gaan. Door het voeren van een goede koloniale politiek tegenover de inheemsche bevolking, gepaard aan een politiek der open deur kan de koloniale Regeering, overigens elken vijand het motief ontnemen dat inmenging noodig zou zijn om den inlander van zijn uitzuiger te redden. Tegen tendentieuse berichtgeving in de Japansche pers kan gewaakt worden door een goede vertegenwoordiging, een eigen berichtendienst, e. dgl.

De revolutionair-socialistische *Tribune* toonde zich daarentegen bevreesd dat Indië zal worden betrokken in een botsing van de groote mogendheden, die belangen hebben aan de kusten van den Stillen Oceaan. Het blad klaagde dat zelfs de S.D.A.P. zich laat drijven tot een streven om Indië te verdedigen. Dit is een „doodsgevaar"! Het blad roept uit: „Nederlandsche proletariërs, doorzie en begrijp de slachting die U dreigt"! Daarom: „Indië los van Holland". Overigens acht het blad een bondgenootschap met Holland voor Indië van geen belang.

In de *Haagsche Post* wist een medewerker, die in staat heette achter de schermen te zien, te vertellen dat de Russische Regeering destijds waarschijnlijk inderdaad moeite heeft gedaan om Japan's interventie in den oorlog uit te lokken. Rusland onderhandelde met Frankrijk en Engeland over de veel besproken overeenkomst ten opzichte van Constantinopel. Doch te Parijs had men het vertrouwen in Rusland grootendeels verloren en verlangde men zeer naar Italië's toetreden tot de Entente. Rusland was bevreesd voor een uitbreiding van de macht van Italië en de gezant te Parijs, de heer Isvolszky, steeds een grootmeester in de kunst de pers te gebruiken, begon een veldtocht voor de interventie van Japan om Frankrijk's aandacht van Italië af te wenden. Het was zeker geen toeval dat een bepaald gedeelte der Fransche pers, niet overvriendelijk jegens Nederland gestemd, tevens Japan's tusschenkomst bepleitte. Doch de Fransche Regeering had met deze actie niets te maken en deed haar door den censor tegengaan. In Japan toonden eenige imperialisten belangstelling voor het denkbeeld van expansie naar het Zuiden, doch men liet het daar varen, toen Engeland hiertegen gekant bleek, wat te meer gewicht in de schaal legde waar de aaneensluiting der Angelsaksische wereld reeds in de maak was. Trouwens de Raad der Oudere Staatslieden in Japan had het denkbeeld van een uitbreiding naar het Zuiden steeds afgekeurd en de vreedzame doordringing van China nam de aandacht in beslag. Zoo zag Sasonof zijn machinaties verijdeld.

Wijziging van de regeeringspolitiek ten opzichte van Indië.

In *De Gids* van April jl. behandelt S. Ritsema van Eck de vraag welke politiek hier te lande moet worden gevolgd om het Nederlandsch gezag als den voornaamsten, factor in het Indische staatswezen te handhaven. Z. i. hebben de koloniën, daar zij niet geschikt zijn voor souvereiniteit, ter voorkoming van een Oostersche overheersching belang bij een Westersch gezag. Nu zouden zij dit wel liefst zoodanig hebben, dat zij daarvan alleen de voordeelen en geen nadeelen hadden en de Westersche bestuurders als het ware in hun dienst waren. Doch deze verhouding „van administrateur en principaal" kunnen de Westersche mogendheden niet begeeren, zij wenschen de richting gevende kracht te blijven, haar staat de verhouding van voogd tot pupil meer voor oogen.

Hierbij zal een moeilijkheid blijken dat als gevolg van den oorlog economische en andere banden met West-Europa zijn verzwakt en de natuurlijke samenhang met de landen om den Stillen Oceaan is versterkt.

Hoe dan de voor Nederland wenschelijke machtsverhouding te bewaren?

Op militaire macht alleen kan z. i. niet gebouwd worden.

Door middel van eenige duizenden militairen en een aantal ambtenaren van mystiek gezag het Nederlandsch overwicht over de Indische volken te handhaven zou alleen mogelijk zijn als de soms aangenomen buitengewone superioriteit van het Europeesche element geen fictie was. Doch de eigenlijke grondslagen van het Nederlandsche oppergezag zijn tweeledig; het is de omstandigheid dat Nederland in Indië een functie uitoefent, waartoe geen der samenstellende deelen tot dusver in staat was; en het is voorts de omstandigheid dat Nederland dit oppergezag niet van louter erkenning door de inheemsche volken heeft laten afhangen, maar daaraan een basis van macht heeft weten te geven door een politiek evenwicht van in inlandsche machten te scheppen en nu, steunende op zijn eigen bescheiden militaire macht, aan het geheele samenstel leiding en richting vermag te geven.

Dit stelsel van evenwicht onderstelt echter dat de inlandsche bevolking door een machtige feudale traditie onder een sterk, plaatselijk gesplitst autocratisch gezag leeft en hieraan komt door het verbeterd verkeerswezen, het onderwijs, de ontwikkeling der pers en de grootere politieke vrijheid een einde; de bevolking sluit zich in saamhoorigheidsbesef gemakkelijk tot groote democratisch gevoelende massa's aaneen.

Dit zal bezwaarlijk zijn tegen te gaan. Bovendien zijn nationalisme en democratie echter noodige factoren om tegenover het buitenland weerstandsvermogen te kunnen ontwikkelen. Met de oude evenwichtsidee, die in dit opzicht belemmerend werkt, moet dus worden gebroken. De consequentie is dat onze positie in de toe-

komst slechts kan rusten op Nederland's vermogen tot de functie van hooger bestuur. Ook daarbij zal een sterke macht niet gemist kunnen worden, doch zij zal slechts een politie-functie mogen vervullen.

Het „belang" moet de band tusschen de Indische volken en Nederland vormen. Naast de zelfbeschikking in eigen sfeer die het nationaliteitsgevoel bevredigt, zijn het Nederland's hooge cultuur, zijn internationale positie, zijn diplomatie, zijn militaire kennis, zijn financiën, die voor den Inlander waarde kunnen hebben.

Het voorgaands moet naar schrijvers meening den grondslag vormen voor de nieuwe staatsrechtelijke organisatie die Indië behoeft. Doch deze moet tevens geheel en al doordrongen zijn van hetgeen schrijver van meet af als streng grondbeginsel aanvaardt; de tegenstelling tusschen Europeaan en Aziaat. „Tusschen werkelijke Nederlanders en Inlanders kan geen unificatie plaats hebben, omdat de Nederlander dan zou ophouden Nederlander te zijn". De Nederlandsche maatschappij in Indië is slechts een afgeleide maatschappij, geheel en al afhankelijk van Nederland. Het behoud van het Nederlandsche gezag is voor haar de essentieele levensvoorwaarde. Zeer veel moet zij opofferen om dit gezag in stand te houden: zij moet zich onthouden van „democratisch drijven"; zij late de democratie aan den Inlander over. De Nederlanders moeten zich als politieke groep van alle anderen afscheiden; anders gaan zij hun politieke oplossing tegemoet. Zij mogen geen plaatsen meer innemen in locale raden. Het zal op den duur een vergeefsch pogen zijn, hun daarin een meerderheid te verzekeren. „Wie de quantiteit erkent, kan niet tevens van de qualiteit blijven uitgaan; wie kiesrecht en meerderheidsbesluit invoert, brengt het overwicht onvermijdelijk bij de volksgroep, die in aantal het sterkste is".

Schrijver heeft er geen bezwaar tegen dat in den Volksraad en de gewestelijke en gemeenteraden vertegenwoordigers van alle bevolkingsgroepen zetelen, mits er slechts voor worde gewaakt dat zij geen autonoom karakter met meerderheidsbeslissing krijgen.

Wat de niet-europeesche wereld betreft, schrijver zou het voldoende achten zoo de politieke vrijheid en zelfbeschikking der Inlanders zich voorshands alleen tot het regentschap uitstrekken. Hier kan zich op het Inlandsche gezag de Inlandsche massa-invloed doen gelden. Het Inlandsche massa-overwicht mag z.i. niet de beslissing krijgen over die rechtsvormen, die de economische verhoudingen beheerschen, voordat door behoorlijke politieke opvoeding en oefening in zelfbestuur op beperkte schaal de bekwaamheid tot oordeelen en het noodige verantwoordelijkheidsgevoel is verkregen. In het regentschap moeten de Inlanders op eigen verantwoordelijkheid het bestuur inclusief de technische diensten voeren. Hier zullen zij hun eigen tekortkomingen het best leeren inzien.

Zal het Inlandsche gezag het geheele Inlandsche leven beheer-

schen, het Nederlandsche gezag zal als oppergezag de hoofdzaken besturen. Dit zuiver Nederlandsche oppergezag mag niet autonoom in de kolonie worden gevormd. Het moet beschouwd worden als het gezag van Nederland als geheel.

Naar schrijver meent zou op deze wijze een bevredigende verhouding geschapen worden tusschen de Nederlandsche en Inlandsche belangengroepen. Een rechtzekerheid en politieke stabiliteit zouden worden verkregen, die waarborgen dat wijziging niet dan zeer geleidelijk zal plaats hebben. Dit zou ook een voorwaarde zijn voor het waarborgen van de rust, die vereischt is om het wispelturig Europeesch kapitaal naar Indië te trekken.

Voor de Inlandsche volken zal de opklimming van dessa-autonomie tot regentschaps-autonomie en van deze telkens weer tot hooger verband de onvermijdelijke leergang moeten zijn om zich het voorrecht van volledig zelfbestuur waardig te maken. De hiervoor vereischte tijd zal door Nederland moeten worden besteed om de hervormingen tot stand te brengen, waardoor ook in een zelfbesturend Indië met Inlandsch overwicht de eerbied voor internationale gebruiken en rechtsvormen zal bestaan, die voor de deelneming aan het wereldverkeer noodig zijn. Is Indië rijp geworden voor zelfbestuur en dus het Nederlandsch oppergezag in Indië een ledig instituut geworden, dan is het tijd een Rijksoppergezag aan te nemen, met Nederland, Indië, Suriname en Curaçao als gelijkwaardige deelen."

Schrijver wijst er ten slotte op dat het er thans niet om gaat een bruikbaar stelsel geleidelijk te verbeteren, maar dat het gaat om vervanging van oude, vergane grondslagen door nieuwe, die wij nauwelijks zoo snel zullen vermogen te leggen dat het gebouw der heerschappij van Nederland over Indië nog voor wankelen zal worden behoed.

In het *Bat. Nieuwsblad* van 6 dezer spreekt een inzender de meening uit dat het stelsel van den heer Ritsema van Eck een theoretische uitdrukking is van hetgeen door vele conservatieven hier te lande wordt gevoeld, zoodat zijn publicistisch optreden zal kunnen leiden tot de vorming van een conservatieve partij.

Intusschen wordt het bedenkelijk geacht dat de Regeering blijkens een enkele passage in de eerst verschenen memorie van antwoord der tweede zitting en wijders in de laatste rede des heeren Talma eenige sporen vertoonde van beinvloeding door het conservatieve theorema.

"Want men wete wel dat hier getracht wordt naar een tenietdoening van de Indische koloniale politiek der laatste decenniën.

De decentralisatie, zooals zij tot dusver werd georganiseerd .... de conservatieven werpen haar over boord. De unificatie-

wetgeving .... zij gaat denzelfden weg op. De evolutie, die in de bevoegdheidssfeer van den Volksraad begint merkbaar te worden .... zij moet onderdrukt worden.

Associatie, de leuze door Snouck Hurgronje aangeheven, om een rustige vreedzame ontwikkeling van de heterogene Indische maatschappij als doel voor oogen te stellen .... de conservatieven hebben er een grondigen hekel aan.

Voor hen bestaat een hevige, onoplosbare antithese tusschen Oost en West, Inlander en Nederlander. Een naar hoogere organisatie strevende eenheid boven natie- verdeelheid, een internationale beschaving kennen zij niet. Natie moet immer botsen tegen natie, en het Nederlandsche gezag moet het heft in handen houden in den strijd tegen de Inlandsche wereld, een anderen kijk kunnen zij op de situatie niet krijgen.

In dezen strijd „aufs Messer" is Nederland niet zoo sterk als het vroeger wel leek, en daarom willen deze lieden dat van Nederlandsche zijde met list en behoedzaamheid zal worden te werk gegaan. Zij willen dat tegenover het vurige Inlandsche streven naar evolutie een taai Nederlandsch trachten naar stagnatie tot uiting zal komen. Daartoe: een verbreken van alle associatie; een scheiden van ras en ras.

Men kan er van overtuigd zijn, dat bij dit streven naar neerhouden van de Inlandsche wereld zich eerlang zal aansluiten een opzet om haar dom te houden.

Uit de praemisse van een noodzakelijke rassenscheiding zullen de conservatieven afleiden, dat ook de kennis van de Nederlandsche taal voor de Inlanders overbodig en verderfelijk is. Zij zullen zoeken naar elk denkbaar middel om de Inlandsche evolutie, die immers maar leiden moet tot terugdringing van het Nederlandsche oppergezag, te fnuiken en te remmen.

Het leek dat, met Duitschlands nederlaag, het verheffen van het nationalisme tot absolute eerwaardigheid voorgoed verwezen zou zijn naar een afgedane phase der wereldgeschiedenis. Het was een illusie. Hier zien we een nationalisme opduiken, even achterlijk en benepen als het somberste Deutschtum."

De schrijver concludeert:

„De politieke opvoeding der Inlandsche wereld mag niet opzettelijk worden vertraagd.

Waar zij door de hulp van individueel politiseerende Nederlandsche elementen sneller voortgang zou hebben, mag dit niet uit Nederlandsch-nationalistische overwegingen worden tegengegaan; ovenmin als dergelijke motieven mogen leiden tot een laag houden van het Inlandsche onderwijs. Cultuur moet Nederland hier brengen met alle kracht en politieke rechten naarmate de cultuur ingang vindt. Doen wij dit, dan is onze arbeid toonbaar voor heel de wereld, dan zal een Nederlander trotsch kunnen zijn op zijn volk."

De Organisatie van den Handelsregister dienst voor Nederlandsch-Indië.

In de *Javabode* van 11 October j.l. bespreekt Mr. R. M. J. M. Beguin bovenvermeld onderwerp in verband met de omstandigheid dat deze in Nederland reeds wettelijk geregelde materie binnen niet langen tijd ook in Indië in min of meer gelijksoortigen vorm geregeld zal worden.

Het doel van deze wet is om het zakenpubliek in de gelegenheid te stellen precies vast te stellen, door wie bepaalde handelszaken worden gedreven, welke de vorm van de zaak is, welke de bevoegdheden van den bestuurder zijn, en in hoeverre deze aansprakelijk is.

Ter bereiking van dit doel is bij de wet in het leven geroepen een handelsregister, dat in Holland door de Secretarissen van de Kamers van Koophandel zal worden gehouden, waarin de verschillende zooeven bedoelde gegevens aangaande de rechtspositie van iedere onderneming worden vermeld, en dat ter visie ligt voor ieder, die van zijn inhoud kennis wil nemen.

Ten einde dat register van het noodige feitenmateriaal te voorzien is aan ieder ondernemer een door zware straffen gesanctionneerde rechtsplicht opgelegd, n. l. de plicht tot het doen van opgaven over tal van bijzonderheden van zijn onderneming.

Hoe zal nu deze dienst voor dit land moeten worden ingericht?

De eerste quaestie die ten deze onder de oogen zal moeten worden gezien is deze: welke commercieele of industrieele bedrijfjes buiten het Handelsregister zullen mogen blijven?

Volgens de Nederlansche wet vallen daar te lande buiten den dienst van het Handelsregister in de eerste plaats, behalve publiek rechtelijke lichamen en minderjarigen, die geen handlichting hebben verkregen, marskramers en dergelijke kleine handelslieden die hun bedrijf niet uitoefenen in eenig onroerend goed of in een schip, en ambachtslieden, die hun bedrijf uitoefenen zonder personeel.

Voorts is gedurende de behandeling van het wetsontwerp in de Tweede Kamer tengevolge van het amendement Rutgers bovendien de uitsluiting bij koninklijk besluit mogelijk geworden van handels of industrieele ondernemingen, die zoo gering van omvang zijn, dat zij voor de realiseering van het doel der wet practisch niet in aanmerking behoeven te komen. Ingevolge hetzelfde amendement zullen ook kleinere landbouwers en visschers buiten de reqeling vallen.

Welke grens moet nu ten deze voor den Indischen handel worden getrokken, en welken maatstaf zal men bij deze limietbepaling moeten gebruiken?

De zaak is hier minder eenvoudig dan in Nederland, omdat men hier te lande niet alleen te maken heeft met de Europeesche

handelszaken, doch ook met de in allerlei nuances van belangrijkheid gedreven Chineesche en ook Inlandsche bedrijven en bedrijfjes.

Nu zou het schijnbaar voor de hand liggen om de grensbepaling te zoeken in de netto winst van het bedrijf.

Hier echter komen wij te staan voor de eigenaardigheid, dat de Chineesche handelaren, ook die, welke een tamelijk belangrijk handelsbedrijf uitoefenen, hun boekhouding niet inrichten op het bepalen van de nettowinst.

Waar zij van den anderen kant wel nauwkeurig boekhouden van hun omzet, ligt het voor de hand om voor het al of niet vallen onder de handelsregisterwet een zeker algemeen minimum omzet als criterium aan te nemen.

Als minimum omzet zou ten deze kunnen worden genomen een omzet van 9000 gulden 's maands. Naar schrijver van Europeesche importeurszijde werd meegedeeld, is een omzet van dat bedrag die van Chineesche handelaren, welke in het algemeen nog niet in de termen vallen om rechtstreeks zaken te doen met Europeesche importeurs hier te lande, laat staan rechtstreeks met producenten in Europa, Amerika, Australië of Japan.

Wat de buiten de limiet vallende handelsrelaties van de derde of vierde hands leveranciers met de kleinere handelsschakels aangaat, deze dienen buiten de werkingssfeer der wet te blijven, omdat deze handelsbeweginkjes in den regel zullen plaats vinden in een betrekkelijk klein rayon, waar binnen het voor de crediteuren uiteraard niet moeilijk zal vallen zich aangaande de juridieke positie hunner afnemers voldoende te informeeren, in verband waarmede het geen zin zou hebben om deze detailverkoopers met den administratieven last van de handelsregister verplichtingen te bezwaren.

Wat betreft de organisatie van den dienst, wenscht schrijver de registratie in eerste instantie opgedragen te zien aan de Secretarissen van de Kamers van Koophandel en Nijverheid, onder toezicht dier Kamers. Deze Kamers zullen dan echter moeten worden uitgebreid over meerdere plaatsen en ook ruimer dienen te worden bezet, terwijl de Secretarissen een geregelde bezoldiging zullen moeten genieten. Als centraal orgaan denkt schrijver zich het Hulpbureau van den Industrieelen eigendom.

Het spreekt van zelf, dat indien — gelijk binnenkort te verwachten is — ook de regeling van den handelsnaam (firma) wet zal zijn geworden, de bemoeienissen van het zooevenbedoelde Centraal-bureau zich ook tot die materie zullen hebben uit te strekken.

Immers al deze zaken houden met elkaar verband: het merk, dat is het herkenningsteeken van de herkomst der her en derwaarts verhandelde waar; de firma of handelsnaam, dat is de benaming, waaronder eene handelszaak zich ook buiten de waar of hare verpakking, dus bijv. op uithangbord, in brievenhoofd als anderszins

kenbaar maakt aan het publiek ter onderscheiding van hare concurrenten, en eindelijk het handelsregister, dat als een Burgerlijke Stand voor handels- en industrieele ondernemingen de lotgevallen van het intieme rechtsleven dier ondernemingen verhaalt.

Als tusschenschakel acht de schrijver ten slotte noodig inspecteurs.

Deze inspecteurs — met wier functiën met het oog op het frequent contact met Chineesche handelszaken ambtenaren voor de Chineesche zaken zouden dienen te worden belast, zouden tot taak hebben Nederlandsche-Indië te bereizen, ten einde, zoo noodig gesteund door de plaatselijke bestuursambtenaren, te controleeren of werkelijk alle binnen de wet vallende handelaren aan hunne verplichtingen tot opgave aan het handelsregister hebben voldaan.

Hervorming van de Indische Staatsbegrooting.

Eerst heden kwam ons het artikel over bovenstaand onderwerp in het Februarinummer van de Indische Gids van de hand van den heer E. P. Wellenstein c.i. onder de oogen. Het volgende geeft de hoofdinhoud er van weer.

Voor Indië is een stelsel van begrootingsinrichting en een daaruit volgende leeningspolitiek ontwikkeld die ook voor Nederland toepassing zullen moeten vinden. In het moederland is het systeem gedeeltelijk reeds vastgelegd in de z.g. „bedrijvenwet" en verder in wording in de ontwerp „regeling van de inrichting der staatsbegrooting en staatsrekening."

Volgens de bedrijvenwet worden alle uitgaven en inkomsten voor de staatsbedrijven, in een aan het particuliere bedrijfsleven ontleenden vorm, gesplitst in zoogen, kapitaalsuitgaven en inkomsten eenerzijds, exploitatieuitgaven en inkomsten anderzijds. De kapitaalsuitgaven zullen op den buitengewonen dienst worden verrekend, daarvoor zal mogen worden geleend. Eventueele tekorten op den exploitatiedienst komen ten laste van den gewonen dienst.

De medegenoemde ontwerpregeling regelt de uitgaven en inkomsten met uitzondering van de staatsbedrijven. Daarbij wordt uitgegaan van de volgende financieele grondslagen:

1e. het staatsvermogen moet op hetzelfde peil blijven;

2e. elk jaar drage zijn volle lasten maar ook niet meer.

Hiertoe worden ook deze uitgaven onderverdeeld in de twee rubrieken gewoon en buitengewoon. Wordt bijv. overgegaan tot de aanschaffing van goederen. waarvan men gedurende een zeker aantal jaren, stel vijftien, de goede diensten verwacht, dan komen de aanschaffingskosten ten laste van den buitengewonen dienst, maar de rente en een vijftiende van die aanschaffingskosten ten laste van den gewonen dienst; de buitengewone dienst wordt daartegenover jaarlijks met dat vijftiende ontlast.

Door deze beide wetten komen nu echter onder de uitgaven

waarvoor geleend mag worden de meest verschillende soorten van uitgaven. De grondslag van de onderscheiding in gewoon en buitengewoon is niet langer al of niet (direct of indirect) productief maar al of niet met een meerjarigen werkingsduur.

Het komt nu schrijver van het allergrootste belang voor dat ook bij dit nieuwe scheidingsbeginsel de buitengewone uitgaven in twee rubrieken worden gesplitst:

1e. de leeningen voor wat men noemt de rechtstreeks productieve uitgaven (hieronder uiteraard mede te begrijpen voorschotten aan gewesten, gemeenten enz.);
2e. de leeningen voor andere uitgaven.

Immers de rechtstreeks productieve uitgaven zijn feitelijk niet anders dan credietoperaties, waarbij enkel de vraag valt te beantwoorden of de staat niet te veel van zijn crediet vergt, de dekking behoeft door den aard van de uitgaven geen zorg te baren.

Bij de niet rechtstreeks productieve uitgaven echter (scholen, oorlogsschepen) spreekt ook de kwestie der dekking van de leeningsschuld mee, ja, zal deze zelfs den doorslag moeten geven bij de beslissing of al dan niet tot leening zal worden overgegaan. Zij eischen veel meer overleg, meer ook naarmate de factoren die haar wenschelijkheid bepalen moeilijker te waardeeren zijn, waartoe de uitgebreidheid van het gebied door de uitgaven te bestrijken het hare bijdraagt.

Een van de grondslagen van het nieuwe systeem is dat het staatsvermogen op hetzelfde peil moet blijven. Het sparen, de zorg voor het nageslacht wordt dus geheel en al aan het individu overgelaten.

In de appreciatie van den welstand en de kracht eener natie is het nationale vermogen van de allergrootste beteekenis, deze term gebruikt als omvattende gelds- en maatschappelijke waarde van de eigendommen der staatsburgers en deze burgers zelf. Er moet dus steeds met alle middelen naar gestreefd worden het nationale vermogen zoo qualitatief als quantitatief te vergrooten en te versterken.

Van dit nationaal vermogen nu vormt het staatsvermogen een kleiner of grooter gedeelte. Het kan nu een eisch van verstandig financieel beheer zijn voor een land om naar verhooging van het staatsvermogen te streven. En juist voor een land als Indië klemt die eisch om dat hier het nationaal vermogen voor zulk een belangrijk deel door het staatsvermogen moet worden gevormd, wijl het overige nationaal vermogen nog van zoo weinig beteekenis en de spaarneiging van de individuen nog zoo gering is. Nederland en Indië laten zich hier niet over één kam scheren. In dit verband laat zich zeer wel een met mate toegepast systeem verdedigen, waarbij een gedeelte van de buitengewone uitgaven uit gewone inkomsten worden bestreden.

De financieele politiek in de bedrijvenwet vastgelegd is dat voor elk staatsbedrijf steeds slechts zooveel geleend mag zijn als de balanswaarde van de in het bedrijf werkzame objecten aanwijst. Die balanswaarde daalt door de industrieele afschrijvingen, waarvan het bedrag bepaald wordt door de aanschaffingskosten en den werkingsduur der objecten. Met de financieele resultaten van het bedrijf houdt die afschrijving evenwel geen rekening.

Wanneer dus bijv. in de eerstvolgende 10 jaren voor een milliard onrendabele spoorwegen worden gebouwd, latende een exploitatieoverschot van niet meer dan bijv. 1% van het aanlegkapitaal en de balanswaarde van die spoorwegen op het einde van die 10 jaren zou bijv. wezen 980 millioen gulden, dan zou volgens de bedrijvenwet die 980 millioen geleend mogen wezen, zonder dat er zelfs over gedacht behoeft te worden waar het jaarlijks deficit van + 45 millioen op de leeningskosten vandaan zou moeten komen. De bedrijvenwet, die geen rekening houdt met de rendabaliteit der bedrijven is daardoor onbruikbaar als grondslag van de leeningspolitiek voor de Gouvernementsbedrijven en haar aanhang in Nederland is slechts verklaarbaar door de betrekkelijke beperktheid aldaar van de staatbedrijven, die grootendeels meer het karakter hebben van staats*diensten*. d. w. z. bedrijven die ongeacht de financieele resultaten toch voortgezet en uitgebreid moeten worden.

Ook voor de Gouvernementsbedrijven zullen aan het particuliere bedrijfsleven de juiste boekhoudingsmethoden moeten worden ontleend. Men zal zich niet blind moeten staren op den vorm van de voorstelling maar moeten doordringen tot het wezen der zaak en zich realiseeren wat men in elk bepaald geval door de boekhouding wil doen vastleggen. In verband daarmee zal men voor elk bedrijf naar zijn bijzonderen aard de leeningspolitiek moeten fixeeren.

Naarmate de staatswerkzaamheid in Indië zich gaat uitbreiden, wordt het van steeds grooter belang op welke wijze de wederzijdsche inwerking van de verschillende diensten met hun financieele resultaten naar buiten spreekt. De winstcijfers door het Gouvernement zelf aan het Gouvernement betaald moeten duidelijker dan tot nu toe het geval is uit de begrootingen spreken. Voor sommige diensten (posterijen en telegrafie, Gouvernementsautomobieldienst, staatspoorwegen) zijn de winsten voor een groot deel te danken aan de vergoeding van aan het Gouvernement en zijn ambtenaren bewezen diensten.

Het is daarom noodig dat die onderlinge verrekeningen op den meest onpartijdigen grondslag zijn vastgesteld. Hiertoe is alleen de Algemeene Rekenkamer geschikt. Deze moet ook een overwegenden invloed uitoefenen op de vaststelling van de afschrijvingspercentages daar met een juiste vaststelling daarvan de goede

werking van het begrootingssysteem—Van Gijn staat of valt.

Het recht in wet en in practijk.

In „De Taak" van 24 Augustus en 14 September wordt door Mr. B een betoog geleverd onder bovenstaanden titel waaraan het volgende is ontleend:

Vaak wordt de hoogst ernstige klacht herhaald, dat ons recht zooals het in onze wetboeken leeft zoo weinig samenvalt met de rechtsovertuigingen van ons volk. Wanneer men het oor goed te luisteren legt, wordt men telkens getroffen door een toon van minachting zelfs, waarmee ons publiek spreekt over recht en rechtspraak.

Met de hulp van een handig advocaat, als men die slechts betalen kan, laat zich er van maken wat men wil. Hoe ook de uitspraak valt, ge hebt haar in geenen deele te aanvaarden als „het recht", want met een of ander ondoorgrondelijk rechtsmiddel — een hooger beroep, revisie, cassatie, nietigheid, niet-ontvankelijkheid, onbevoegd verklaring, hoe het ding heeten moge — bezorgt met U een uitspraak in tegengestelden zin.

't Is een dobbelspel, een speculatie. Wie den inzet — de advocaten rekening — er voor over heeft, heeft gelijke kansen om te winnen of te verliezen; en omtrent den afloop van Uw proces kan Uw rechtsgeleerde U precies evenveel garandeeren als Uw effectenmakelaar omtrent het koers verloop van Uw fondsen.

Een gematigde onverschilligheid omtrent den inhoud van recht, bij een zoo goed mogelijke voorzorg, om zich alle rechtskwesties van het eigen dierbaar lijf te houden, — ziedaar ter zake in een kort bestek de opinie van het publiek onzer dagen.

En niettemin „moet" ieder burger de wet kennen, omdat hij zich op onbekendheid ermee nooit beroepen kan. Maar behoorde hij dan ook niet, althans eenigszins, de wet te kennen?

Hoe dit zij, ons recht zooals het in onze wetten belichaamd is, leeft allerminst in de overtuiging van ons volk.

Het voordeel van het wettenrecht is de rechtszekerheid en de rechtseenheid, het nadeel de verstarring en versteening van het recht in de wet, waardoor het bij het groeiende leven steeds meer ten achter komt. De oplossing moet derhalve gevonden in een verbeterd codificatiestelsel.

Toekenning van wetgevende bevoegheid aan de hoogste rechterlijke macht nu verhelpt wel onvolledigheid maar brengt de wet niet meer in overeenstemming met den volkswil, deze overeenstemming kan slechts voortspruiten uit wat zich dag voor dag met voldoende duidelijkheid als volksovertuiging manifesteert.

Wil men er dan echter niet op stuiten dat de wetten uitgaven absoluut onbruikbaar worden, dan moeten alle aanvullingen en wijzigingen wel aanstonds als voorloopig voorstel worden vastge-

legd maar slechts op gezette tijden als definitieve wetsnorm kracht verkrijgen.

Onze „wetten", hieronder saam te vatten alles wat wij hebben op het gebied van wetten, besluiten, reglementen, verordeningen enz ontstaan in den modernen staat uit een bevruchtingsproces van twee onderscheiden elementen: de bureaukratie en het parlementarisme. In elk van beide elementen wordt de wil voortdurend gecontroleerd door hoogergeplaatsten of partijleiders, hetgeen aan de zakelijkheid van de werkmethode niet bevorderlijk is. Wellicht zou er meer zakelijk worden gewerkt, wanneer er telkenmale ter afdoening aanwezig lag een concrete hoeveelheid materiaal, door de niet te miskennen voksovertuiging of de werkelijk gebleken partijbehoefte aan de orde gesteld. Dit laatste zou kunnen geschieden door aan elk departement een soort klein archiefje, een afdeeling voor wetsredactie te openen, waarheen een ieder voorstellen tot regeling van een bepaalde aangelegenheid, tot wijziging, aanvulling of afschaffing van een bestaande regeling portovrij zou kunnen inzenden. Het departement zou het publiek op de hoogte kunnen houden van wat er is ingekomen door periodieke kennisgevingen. Van de openbare bespreking van deze materie in kranten, vereenigingen, vaktijdschriften, congressen kan dan de opbloei van een levend recht en van een practische wet worden tegemoet gezien.

Het volk moet leeren denken over zijn Recht, beseffen dat het om zijn belangen gaat en ten aanzien van het wetgevend lichaam moet besef en de waarborg bestaan, dat de wetten die het geeft voortdurend bijblijven, mee blijven groeien met de maatschappij waarvoor zij moeten dienen. Alleen dan kan voor de wet onschendbaarheid worden opgeeischt.

De Opendeurpolitiek en het economisch belang aan het bezit van koloniën verbonden.

Het in het Juninummer 1918 van dit tijdschrift weergegeven artikel over bovengenoemd onderwerp van de hand van den heer Tasman gaf Mr. J.C. Kielstra aanleiding tot nadere beschouwingen in het Julinummer van het *Koloniaal Tijdschrift*, die hier in het kort mogen worden vermeld.

In de eerste plaats wordt besproken de invloed van het koloniaal bezit op de *arbeidsmarkt* in het moederland.

Naar Schrijvers oordeel schakelt de heer Tasman ten onrechte den factor uit dat de mogelijkheid van een betrekking in de kolonie, vooral voorzoover het geldt betrekkingen waarvoor uitsluitend van uit het moederland wordt gerecruteerd, de verhouding van vraag tot aanbod op de arbeidsmarkt in het moederland ten gunste van de werkzoekenden moet wijzigen.

Doch ook wat betreft de niet-ambtelijke betrekkingen ondervinden de bewoners van het moederland voordeel van het koloniaal bezit boven de vreemdelingen. En dit niet enkel door de taal, maar ook doordat men in het moederland, dank zij het koloniale bestuur van daaruit gevoerd, beschikt over de meest volkomen en volledige inlichtingen betreffende de toestanden en verhoudingen in de kolonie. Bovendien zal men in het moederland steeds de beste gelegenheid vinden voor opleiding voor verschillende posities in de koloniën

De heer Tasman stelt tegenover het voordeel van de vergemakkelijking van den strijd om het bestaan het gevaar van verzwakking ,der energie. Mr. Kielstra acht deze opvatting eenzijdig daar juist de kans om vooruit te komen in Indië de energie prikkelt, en meent dat Mr. Tasman, door de consequenties uit zijn beschouwingswijze te trekken, elke verbetering van de arbeidsmarkt zou moeten afkeuren.

In de tweede plaats de invloed van het koloniaal bezit op den *handel*. De eenheid van munt, taal en handelsgebruiken zal als voordeel naar verhouding in beteekenis stijgen bij een opendeurpolitiek. Bovendien zal ook aan den handel door het moederland te voeren en te kapitaliseeren de daar in meerdere mate verspreide kennis omtrent de koloniën ten goede komen.

Het feit dat wetgeving en bestuur een zelfden geest ademen als in het moederland zal veroorzaken dat de handelaar in de eigen koloniën gemakkelijker thuis raakt. Ook bij de overbrenging van de stapelmarkten naar vreemde landen zal de handel dien band met het moederland als voordeel blijven genieten.

Het groote voordeel voor het moederland op *industrieel gebied* ligt niet zoo zeer in de mogelijkheid van vestiging van een industrie in het moederland als wel in de kapitaliseering van nijverheid in de koloniën zelve. Moederlandsch kapitaal heeft daarbij om ,de boven vermelde redenen een voorsprong. Evenzeer moederlandsche arbeidskrachten. De dividenden en de bespaarde fortuinen zullen voor een goed deel in het moederland worden genoten.

Zijn deze voordeelen aanwezig dan zal de *scheepvaart* daarvan mede genieten. Bij de kustvaart, waar het meer aankomt op kennis van en aanpassing aan plaatselijke toestanden zullen die voordeelen het meest tastbaar zijn. Trouwens, het belang, dat de koloniale Regeering uit anderen hoofde, bijv. uit een oogpunt van bestuurszorg, heeft bij geregelde en liefst nationale verbindingen binnen de kolonie voor het vervoer van post en van hetgeen van gouvernementswege verder te vervoeren valt, zal haar er toe brengen maatregelen te nemen, waardoor deze verzekerd worden.

Naast dit alles moeten evenmin de *niet-economische* voordeelen van verruiming van blik, van verbreiding van gedachten, van prikkeling van den ondernemers-geest, van opwekking der energie, van bewustmaking van economisch en politiek kunnen gering worden geschat.

Nu kan, zooals de heer Tasman aanvoert het bezit van koloniën ook een keerzijde hebben. Het koloniaal bezit kan de afgunst van het buitenland wakker roepen. Maar dit geldt voor elk voordeelbrengend bezit. Het is verder mogelijk dat het moederland zich beter dan te voren economisch ontwikkelt na het economisch bezit te hebben verloren — doch dit kan zich wellicht laten verklaren uit speciale eigenschappen van het moederlandsche volk die het beletten de voordeelen van het koloniaal bezit ten volle te trekken. Zoolang men niet algemeen geldende factoren voor de verklaring van dergelijke feiten weet aan te voeren mogen zij als argument tegen koloniaal bezit niet worden aangevoerd.

De heer Tasman stelt als eindconclusie dat bij opendeur politiek het genot der voordeelen onafhankelijk wordt van het bezit en derhalve de aanleiding tot wrijving en de verplichting tot sterke wapening vervalt. Het is waar dat sommige oorzaken tot wrijving verdwijnen maar andere komen er voor in de plaats. Ieder land zal het volle gewicht van zijn energie en zijn natuurlijke hulpbronnen gebruiken in de onderlinge mededinging. Afgunst en naijver dan wel verlangen naar meer dan gegund wordt, zullen voortgaan hun invloed te doen gelden, het streven naar macht wordt door de opendeur politiek niet gebreideld. Hiertoe is verheffing van het zedelijk peil vereischt.

Bovendien er is weinig kans dat als resultaat van dezen oorlog de politiek van opendeur in de koloniën door alle belanghebbende mogendheden zal worden aanvaard. Men zal er op voorbereid moeten blijven dat ook in de toekomst de kans op gewapend grijpen naar begeerd koloniaal gebied geenszins buiten het rijk der mogelijkheden ligt. En wanneer men dus op het behoud van koloniën prijs stelt, zal men zich de offers moeten getroosten, die maatregelen tot afwending van dit gevaar ongetwijfeld vergen.

Dreigend voedseltekort.

(*Bat. Nieuwsblad* 24 en 25 October).

Een wereldvoedselnood schijnt onafwendbaar. De Centralen zullen, zoodra er vrede is, hun honger willen stillen. Ook in Oost-Azie is een voedselcrisis ingetreden: Japan, de Philippijnen en Zuid-China hebben moeilijkheden met de rijstvoorziening; in Indochina is de vooroogst mislukt. In Siam is bijna geen rijst te krijgen, Rangoon moest gesloten worden om de rijst voor Britsch-Indië zelf te houden. Als derde factor komt daarbij de droogte, die dit jaar hier te lande heerscht. Men hoort reeds van mislukking van den rijstoogst; de vooruitzichten voor de tweede gewassen zijn niet bemoedigend. Drie voedselcrises grijpen hier dus over elkaar.

Hoe dezen toestand te verbeteren? Door organisatie van de voedselvoorziening door de Regeering, als thans geschiedt; van

Februari tot Augustus werd voor $6^1/_2$ millioen gulden aan rijst gekocht, het voedselvervoer van de eene residentie naar de andere onder controle gebracht, de aanplant van tweede gewassen gestimuleerd. Schr. wil verder gaan en allen voedseluitvoer verbieden, ook b.v. van sago, waarvan rond 14000 ton per jaar uitgevoerd wordt. De schr. wil verder de inlandsche vereenigingen door de Regeering tot medewerking laten oproepen en daaruit een voedselraad vormen, welke rechtstreeks met den Chef van de Afdeeling Handel van het Departement van L. N. & H. samenwerkt. Honderdduizenden bouws meer moeten met voedsel worden beplant; daarvoor moet in de buitengewesten meer grond ontgonnen worden. De voedselraad zou voor emigratie moeten zorgen. De leden ervan moeten op reis, terreinen gaan uitzoeken. Voor het geld moet een Landbouwcredietbank gesticht worden, verbonden aan de Centrale kas, met bekwame organisatoren aan het hoofd; deze moeten voor de verscheping zorgen van duizenden gezinnen, ploegvee, werktuigen, bibit. De verdere uitvoering, verdeeling van den grond, keuze der gewassen enz., moet door commissies van Inlanders uit de betrokken streek worden beslist. Geen B.B., geen ambtelijkheid. Europeesche medewerking alleen op verzoek van de Inlanders, en dan van door hen zelf gekozen of in dienst genomen Europeanen.

De millioenen uit den Indischen Bodem.

(Ir. J. Frijling in *Soer. Handelsblad* van 1 en 2 October 1918).

Schrijver wijst er op, hoe de perioden van opleving voor den particulieren mijnbouw hier te lande, vallende in de jaren 1897 en 1907, leidden tot de afkondiging van de „Indische Mijnwet (1899) en Mijnordonnantie (1907)". In de tweede periode had Indië in bijzonder ruime mate zijn aandeel in zwendelarij en ongemotiveerde goud- en petroleumkoorts, als gevolg waarvan nog altijd in vele kringen een zeker schuwheid voor belegging in mijnbouwondernemingen heerscht. Toch zou de Indische mijnbouwnijverheid deze periode van pokken en mazelen wel te boven zijn gekomen, wanneer niet haar streven door het gouvernement en zijn organen op zoo afdoende wijze was tegengewerkt. En dat nog wel, nadat door den Directeur van den Rijksopsporingsdienst in Nederland, Mr. Waterschoot van der Gracht, in een in opdracht van de Regeering aan haar uitgebracht rapport, erop gewezen was dat de mijnbouw van enorm belang kon zijn voor de ontwikkeling van een koloniaal rijk, in het bijzonder door de ontsluiting van het ontoegankelijk binnenland te bevorderen, en ook als bron van baten voor de schatkist.

De gouvernementeele tegenwerking van het particulier initiatief is van tweeërlei oosprong. Eenerzijds vloeide zij voort uit een aan onvoldoende ervaring ontsproten mijnwet, anderdeels uit de zucht

om de milioenen uit den bodem rechtstreeks in handen van den fiscus te brengen.

In de Indische mijnwet wordt gewraakt, dat zij de bevoegheid tot het doen van opsporingen afhankelijk stelt van een „vergunning", welke, indien de houder ervan waardevolle objecten vindt, recht geeft op het verkrijgen eener concessie. Zoodra zulk een vergunning tot opsporing verleend is, verliest de Regeering dus de macht over het verdere verloop. „Het eenige, wat de Regeering dus doen kan", aldus Mr. W. v. d. G., „is zorgen, dat geen vergunningen worden verleend nopens objecten, waarover zij naar moderne inzichten de kontrole niet mag prijsgeven". Zulke objecten zijn terreinen, waarop fossiele brandstoffen, als kolen en petroleum, kunnen voorkomen. Zij behooren in de macht van de Regeering te blijven. Men zou daarom geheel Indie gaarne voor de particuliere opsporing van fossiele brandstoffen willen sluiten, maar dit stond de mijnwet niet toe. Het gouvernement kon alleen terreinen voor zich reserveeren, maar die reserveering omvatte dan alle delfstoffen.

Het Mijnwezen heeft die consequentie aanvaard en een groot gedeelte van de archipel gereserveerd, waardoor dus de particuliere opsporing buitengesloten wordt. Sedert medio 1913 werden van de 1903 aanvragen er 1899 geweigerd. De reserveering geschiedde dikwijls na het binnenkomen der aanvrage.

Bij afwikkeling van aanvragen werd dikwijls opzettelijk gedraald, wat voor den aanvrager een groote schadepost kon beteekenen, aangezien hij jaren lang personeel aanhield in den waan, dat hij de vergunning misschien zou krijgen. Bij de tegenwoordige leiding van het Mijnwezen is dit veel verbeterd, maar de goede wil van een ambtenaar vormt nog niet het fundament van rechtszekerheid en rechtsduurzaamheid.

Sedert is de mijnwet gewijzigd; thans kunnen bepaalde delfstoffen gereserveerd worden, de opsporing voor andere vrijgelaten worden. Toch is de nieuwe wet nog te zeer op het reserveeren van veel belovende terreinen voor den Staat gericht. Deskundigen op mijnbouwgebied, als Prof van der Veen en Prof. Vermaes achten door haar den particulieren mijnbouw in Indië ten doode opgeschreven, uitbreiding ervan op nieuwe concessies uitgesloten. De buitenstaanders, verblind door de hooge winsten van Redjang Lebong, de Koninklijke en Banka, willen alle schatten in den bodem voor den Staat behouden en vergeten daarbij, dat levendige opbloei van een mijnbouwindustrie, volgens de ervaring in alle landen ter wereld, alleen mogelijk is met behulp van het particuliere kapitaal, dat alleen door een tegemoetkomende houding van de Regeering te verkrijgen is.

Men moet de verhouding tusschen den ontdekker van ertsen en de gemeenschap zoo regelen, dat de prospector wordt aangemoedigd het risico van het eerste onderzoek op zich te nemen

door kans op groote voordeelen en dat aan den anderen kant de gemeenschap een zoo groot mogelijk nut van de ontginning trekt en roofbouw voorkomen wordt. Met een aantal voorbeelden wordt aangetoond, hoe in naburige landen en in Amerika men alles doet om den particulieren ontginner te lokken en hem daartoe op gemakkelijke wijze concessies afstaat, overwegende, dat intensieve bedrijvigheid op ieder gebied, en op dat van den mijnbouw niet het minst, de geheele gemeenschap slechts ten goede kan komen.

Voor overschatting van de uitkomsten van Staatmijnbouwbedrijf hoede men zich. „Vastgesteld kan worden", schreef Prof. v. d. Veen, „dat staatsontginning slechts in zeer bijzondere gevallen goede uitkomsten heeft opgeleverd." Met een reeks treffende voorbeelden wordt dit nader aangetoond. En deze zijn nog ontleend aan gevallen, waarin de Staat bestaande ertsafzettingen exploiteerde.

Hier in Indië, waar nog bijna niets van den ondergrond bekend is, heeft een sterk voorstaan van staatsmijnbouw nog grooter bezwaren. De staat moet hier alles doen, wat in zijn vermogen is, om die kennis van den bodem zoo spoedig mogelijk te verkrijgen. Het onderzoek moet zoo intensief mogelijk zijn. Deze exploratie kan hij zelf slechts voor een zeer, zeer klein deel ter hand nemen, in de eerste plaats, omdat hij niet over genoeg kapitaal en werkkrachten beschikt, in de tweede plaats, omdat hij niet de gemeenschap het groote risico van zulk een onderzoek mag laten dragen. Het eigenbelang moet hier de groote hefboom zijn, en dit ontbreekt — derde bezwaar — bij den staatsambtenaar. Men tracht in andere landen het eigenbelang dienstbaar te maken aan het algemeene, door voor ontdekkers van waardevolle objecten hooge belooningen toe te kennen.

Dit beginsel, in bijna alle landen erkend in de mijnpolitiek, zal nu door Nederland, dat als mijnbouwland geen geschiedenis heeft, overboord worden gezet. Reusachtige gebieden zijn hier in Indie voor staatsexploratie gereserveerd, terwijl het personeel van het Mijnwezen niet toereikend is om ook maar een honderdste ervan in afzienbaren tijd intensief te exploreeren. Laat de Staat ruimte laten aan de werk- en kapitaalkracht van anderen om het terrein, dat voor zijn krachten veel te groot is, onbeperkt open te stellen.

Sinds 1905 heeft het Mijnwezen een steeds grooter activiteit in het exploreeren ontwikkeld; de resultaten daarvan bepalen zich, op Tandjong na, tot objecten, waarover het particulier initiatief reeds gegevens bezat. Zoo was het met de olievelden in Djambi, de goudvelden in Benkoelen, de nikkel- en ijzerterreinen van Malili. In Mei 1905 werd met de exploratie van de goudvelden in Benkoelen aangevangen.

Dadelijk begonnen de moeilijkheden met personeel, dat zeer dikwijls verwisseld werd. In 8 jaar en 7 maanden waren 21 ingenieurs en geologen bij de exploratie werkzaam, hun gezamenlijke

arbeidstijd was 38 jaar en 5 maanden. Met het ondergeschikte personeel was het nog bedroevender gesteld. Nog steeds zijn de personeelmoeilijkheden niet ten einde.

Het exploratiewerk stelt hooge eischen, welke met gewone plichtsbetrachting niet te bevredigen zijn; zij maken een extra prikkel noodig, welken de staat niet levert, financieel noch moreel. Gebrek aan kapitaal, gebrek aan personeel, gebrek aan hulpmiddelen, gebrek aan behoorlijke laboratoriumruimte — daarmede wordt de positie gekarakteriseerd, waarin ons Mijnwezen zich bevindt en zich wel altijd zal blijven bevinden.

De melkvoorziening van Nederlandsch-Indië (Ned. Ind. Bladen v. Diergeneesk. en Dierenteelt, XXX, afl. 4, p. 273).

Dr. H. J. van der Schroeff wijst er in bovenstaand artikel op, van hoeveel belang het is onze eigen voorziening met dit onontbeerlijk levensmiddel te verbeteren, niet alleen uit een hygiënisch oogpunt, maar ook met het oog op het bedrag, dat voor aankoop van de ingevoerde geconserveerde melk naar buiten vloeit en dat op 2,7 millioen is te stellen.

De oorzaken van de geringe melkproductie voert schr. terug op onvoldoenden melkveestapel, gemis van kennis van zaken, primitieve uitoefening van het bedrijf, het houden van melkerijen in steden en het gemis aan geregelden invoer.

Verbetering wil schr. bereiken, doordat de Regeering een door haar daartoe geschikt geoordeelden veearts naar Australië zendt, die zich daar practisch volkomen op de hoogte stelt van de fokkerij en het melkerijbedrijf. Hij zou, eenmaal hier te lande terug, gespecialiseerd blijven op dit gebied, adviezen moeten geven aan de Regeering, voorlichting moeten verstrekken en hulp bij het betrekken van vee aan de melkerijen. Verder zou de Regeering een invoerstation voor Australisch melkvee moeten inrichten en zelf die invoer ter hand moeten nemen.

Indische Wetgeving.

In het *Bat. Nbl.* van 12 en 13 December jl. wordt het zoeken van een oplossing ter verkrijging van een grootere vrijheid van beweging voor den Indischen wetgever aangeduid als een der hoofdwerkzaamheden, waarmede de hervormingscommissie onder voorzitterschap van Mr. Carpentier Alting zich zal hebben bezig te houden.

Het blad sluit zich aan bij den wensch, die ten deze door den Volksraad in het adres van antwoord op de historische regeeringsverklaring is geuit.

Het wijst op de aanmerkelijke vertraging die de wetgeving ten behoeve van Indië als gevolg van de bemoeienis van Nederland

in tal van gevallen tot nadeel van de kolonie heeft ondervonden en het zoekt de fout vooral in het op groote schaal ingrijpen van de Kroon. Betoogd wordt, dat een groot deel der materie, nu bij algemeenen maatregel of kroonordonnantie geregeld, spoedig moet worden toevertrouwd aan de wetgevende macht, welke, naar het blad hoopt, de Volksraad spoedig in samenwerking met de Indische Regeering moge bezitten.

De taak van den gewonen rijkswetgever ten aanzien van Indië wenscht het blad niet te zien beperkt, behoudens dat de begrootingswetgeving aan Indië dient te worden overgelaten. Voorts behoort de Volksraad voor de indiening van wetsontwerpen ter zake te worden geraadpleegd.

Over de wenschelijkheid om den Volksraad wetgevende bevoegdheid toe te kennen bestaan overigens — blijkens de verschillende persorganen — uiteenloopende meeningen. In *De Taak* zijn zelfs twee redacteuren met elkander over dit punt in polemiek getreden. Volgens v. W. is een werkelijke volksvertegenwoordiging thans nog niet mogelijk; Europeesche leiding is dus onmisbaar. De democratische hervorming dient zich te beperken tot de lagere bestuursorganen.

Daartegen voert S. K. aan, dat een Volksraad met wetgevende bevoegdheid het sluitstuk dient te zijn der bestuurshervorming.

Hij meent, dat voor een behoorlijken gang van zaken een verantwoordelijke Regeering in Indië beter zou zijn dan een tot oordeelen onbekwaam Hollandsch Parlement.

De *Nieuwe Ct.* is het in deze eens met v. W., het *Bat. Hbl.* daarentegen pleit voor invoering van een parlementair stelsel.

De politieke organen, als *Vrijz. Wbl., Ind. Volk* enz., sluiten zich aan bij de opvattingen, door de verschillende partijen neergelegd in de bekende twee hervormingsmoties, die op de agenda van den Volksraad werden gebracht (zie hetgeen hieromtrent is medegedeeld in de wetgevende kroniek).

De Inlandsche grondrechten.

Het *Bat. Hbl.* betoogde, dat tot bevrijding van het eigen oeconomische volksleven het particuliere landbezit diende te worden afgeschaft, terwijl tegelijkertijd het belang der suikerindustrie in het oog moest worden gehouden. Het zou aanbeveling verdienen geleidelijk de kunstmatig gehandhaafde grondrechten op te heffen, die eenerzijds aan de bevolking hare vatbaarheid voor oeconomische verderontwikkeling benemen, anderzijds de bedrijfszekerheid der industrie in gevaar brengen. De grond zou door afkoop van rechten dienen terug te keeren tot het onbezwaard Lands- of Vorstenlandsdomein, met uitgifte daarna in erfpacht. Hij zou dus nationaal bezit blijven. De rijstbouw zou hieronder niet behoeven te lijden en het Inlandsche oeconomische leven zou, na de bevrijding van den grond, een eigen ontwikkeling kunnen beginnen.

In *De Taak* van 19 October werd opgemerkt, dat de inheemsche bevolking van de uit te geven erfpachtsrechten weinig zou verkrijgen en nog minder behouden. Niet de opheffing van de grondrechten, doch hunne ontwikkeling tot rechten, gelijkwaardig aan het Europeesche gebruiks- en beschikkingsrecht zij het doel der agrarische politiek.

„Rechtszekerheid, zoowel ten aanzien van den inhoud van het bezitsrecht als ten aanzien van de wijzen van verkrijging en overdracht, is daarbij een eerste vereischte. Practische ontwikkeling der landbouwende bevolking, verbetering harer landbouwmethoden, verbetering van het landbouwcrediet zijn daarvoor de noodzakelijke aanvullingen. En wanneer dan straks het Inlandsche bezitsrecht een recht geworden zal zijn, gelijkwaardig aan het Europeesche eigendomsrecht, wanneer de Inlandsche grondbezitter de waarde van dit recht naar Westerschen maatstraf realiseert, dan ware misschien te overwegen, of geleidelijke opheffing van het verbod om het recht aan niet-Inlanders te vervreemden, zonder schade voor de bevolking zou kunnen geschieden. Tot zoolang blijft principieel verzet geboden."

KRONIEK

WETGEVENDE KRONIEK

Volksraad.

In de tweede gewone zitting van den Volksraad (15 October—10 December j.l.) bracht het College aan de Regeering het door haar gevraagd advies uit omtrent het ontwerp van wet tot aanvulling van de artikelen 58 en 71 van het Regeeringsreglement, in dien zin, dat de heffing van belastingen door Inlandsche gemeenten wettelijk mogelijk wordt gemaakt. De Volksraad kon zich met vermeld ontwerp van wet vereenigen, doch gaf daarbij door aanneming van een daartoe strekkende motie van de heeren Stibbe e.a. te kennen, dat vermelde belastingen alleen kunnen worden ingevoerd, wanneer daarmee gepaard gaat een reorganisatie van het Inlandsche gemeentewezen, inzonderheid beoogende verbetering van desabestuur en invoering van desa-raden.

Eveneens vereenigde zich de Volksraad, na aanneming van enkele amendementen, met het door de Regeering voorgestelde ontwerp van aanvullingsbegrooting voor het dienstjaar 1919.

Verder valt te vermelden, dat werden aangenomen de volgende moties:

1. de motie van den heer Bergmeijer, ingediend naar aanleiding van de motie Stokvis e.a. betreffende de besteding van de schenking van *f* 39.992.000 bedoeld bij de wet van 18 Maart 1905 (Ind. Stbl. No. 304). Deze motie werd voorgesteld na de uitvoerige uiteenzetting van den Regeeringsgemachtigde Mr. Talma betreffende deze besteding en de te volgen finantieele politiek, en geeft te kennen dat thans — in afwachting van de nadere uitwerking van de plannen der Regeering in zake een hervorming van het huidige begrootingsstelsel in het z.g. stelsel-van Gijn — geen uitspraak in het onderwerpelijk vraagstuk kan worden gedaan.
2. de motie van de heeren Bergmeijer e. a., waarbij de Volksraad zich heeft uitgesproken ten gunste van een spoedig in toepassing brengen h.t.l. van het beginsel neergelegd in het nieuwe artikel 192 der Grondwet (gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs).
3. het tweede deel van de motie der heeren Cramer e. a. betreffende de te volgen gedragslijn in zake de bevordering van de Inlandsche grootindustrie. De Volksraad geeft daarin als zijn gevoelen te kennen dat bij eventueelen steun van de Regeering aan nijverheidsondernemingen, voor de bij de ondernemingen betrokkenen een aandeel in de winst behoort te worden bedongen.

   (Aangeteekend wordt, dat het eerste deel van die motie, waarin de wenschelijkheid wordt uitgesproken om de voor de ondersteuning van nijverheidsondernemingen uitgetrokken fondsen in de eerste plaats en grootendeels te

bestemmen voor steun en verschaffing van kapitaal aan *Inlandsche* industrieele ondernemingen, door den Volksraad verworpen s.)

4. een motie van den heer Laoh betreffende een nadere regeling ten aanzien van de examens voor de betrekking van ambtenaar 4e en 5e klasse bij den dienst der In- en Uitvoerrechten en Accijnzen.
5. een motie van de heeren Alatas e. a. betreffende de toepassing van immigratiebepalingen op vreemde Oosterlingen.
6. een motie van de heeren Rivai e. a. betreffende het afleggen h. t. l. van medische examens.

De motie van de heeren Van Hinloopen Labberton e. a., waarin de wenschelijkheid wordt uitgesproken om het rascriterium, bij toelating tot openbare inrichtingen van onderwijs, te doen vervallen, vond in den Volksraad geen meerderheid.

Van zijn recht van initiatief maakte de Volksraad gebruik door aanneming van de voorstellen van de heeren Rivai e.a. om zich onderscheidenlijk tot den Rijkswetgever en den Gouverneur-Generaal te wenden, ten einde te komen tot de invoering hier lande van hooger onderwijs en eene regeling te verkrijgen betreffende het overleggen van stukken behoorende tot de archieven van Regeeringskantoren aan leden van den Volksraad.

Een nieuwe vorm van aanraking tusschen den Volksraad en de Regeering werd gevonden door de invoering van een instelling in den trant van het vragenrecht der Staten-Generaal. Dienaangaande moge in herinnering worden gebracht, dat in 1905 het Reglement van Orde van de Tweede Kamer is aangevuld met een nieuw artikel 89a luidende:

„Op daartoe bij den aanvang van elke zitting te bepalen dagen en uren kan ieder lid, ook zonder bijzonder verlof der Kamer, naar de bepalingen van de volgende alinea, aan een of meer Ministers vragen doen. Geen ander lid mag daarbij het woord voeren".

„Zoodanige vragen moeten kort en duidelijk worden geformuleerd en bij den Voorzitter worden ingediend. Deze deelt die mede aan den betrokken Minister, tenzij bij hem, wegens vorm of inhoud der vragen, tegen toepassing van dit artikel overwegend bezwaar bestaat".

„De steller der vraag kan, na bekomen antwoord, nog kortelijk eenige opheldering vragen, doch op geenerlei wijze discussie voeren noch bij die gelegenheid het verlof vragen, bedoeld bij artikel 89".

„Indien het antwoord door den Minister schriftelijk is ingezonden, heeft geene mondelinge behandeling plaats".

„De vragen worden met de antwoorden, op de wijze door den Voorzitter der Kamer te bepalen, in de Handelingen openbaargemaakt".

Door den Voorzitter van den Volksraad is het tijdstip, waarop de vragen door de leden van dat College kunnen worden gesteld, bepaald op Donderdag na de pauze.

Ten einde ook buiten de zittingsperioden een aanraking tusschen Regeering en Volksraad te bevorderen zal van wege dit college worden ingesteld de z.g schakelcommissie. De Volksraad zal hierin vertegenwoordigd worden door de drie sectie-voorzitters en twee leden.

Voorts is van wege den Volksraad ingesteld een Commissie tot herziening van het Reglement van Orde van den Volksraad, die tot taak zal hebben na te gaan in hoever dit reglement zal behooren te worden gesplitst in één deel, waarin een

materie geregeld is, die mede de Regeering attendeert, en dat derhalve niet door den Volksraad kan worden geregeld, en een ander deel dat de stof bevat voor regelingen van huishoudelijken aard, en dat door het College zelve zal moeten worden vastgesteld.

Nog is ingesteld een Commissie voor het heerendienstvraagstuk in de Buitengewesten. De Commissie bestaat uit de Volksraadsleden, de heeren Van Hinloopen Labberton, Moeïs, Thajeb en Whitlau en heeft tot mandaat de bestudeering van het heerendienstvraagstuk in de Buitengewesten en het zich, zoo noodig, op de hoogte stellen van plaatselijke toestanden.

Hoofdzaak in deze zitting is wel geweest, dat het initiatief is genomen om te geraken tot een algemeene herziening van de Indische staatsinstellingen. De Regeering heeft het voornemen te kennen gegeven, ten einde haar ter zake te dienen van raad, onder voorzitterschap van Prof. Carpentier Alting, voorzitter van het Hooggerechtshof, een commissie in te stellen, waarin vertegenwoordigers van algemeene schakeeringen — politieke als economische — gevraagd zullen worden zitting te nemen. Deze gebeurtenis werd ingeleid door een verklaring, door Mr. Talma namens de Regeering in de openbare vergadering van 18 November afgelegd.

De verklaring luidt aldus.

Mijnheer de Voorzitter! De Regeering heeft — zooals aan de leden van den Volksraad bekend zal zijn — gisteren publiciteit doen geven aan een door haar van den Minister van Koloniën ontvangen telegram omtrent den toestand in Nederland.

De ontvangen berichten stemmen tot dankbaarheid, vooral, omdat zij duidelijk aantoonen dat de meerderheid van het Nederlandsche Volk *niet* voornemens is zich de nationale schat van grondwettelijke inzettingen door een minderheid gewelddadig te laten ontrooven. Verblijdend ook voor Indië is het, dat de Nederlandsche Regeering met volle kracht maatschappelijke hervormingen wil doorvoeren, langs wettelijken weg en met handhaving der orde.

Ook voor het bestuur van deze kolonie zijn deze berichten van overgroot belang. De nieuwe koers, welke de jongste wereldgebeurtenissen voor Nederland hebben voorgeschreven, bepaalt tevens de richting welke ook hier zal moeten worden gevolgd. Het gaat trouwens hier minder om wijziging van den koers, dan om versnelling van het tempo. Regeering en Volksraad worden dientengevolge voor nieuwe verhoudingen, verschuivingen van bevoegdheden geplaatst, welke op dit oogenblik nog niet volledig zijn te overzien. Vast staat echter, dat beider taak aanzienlijk wordt verzwaard en nauwe samenwerking eischt. De ernstige wil daartoe is bij de Regeering aanwezig en zij weet dat dit ook bij den Volksraad het geval is.

Gevoelt de Regeering behoefte aan nauwer contact met den Volksraad, zij stelt zich voor eerlang met het College overleg te plegen omtrent de wijze, waarop dit verband door het leggen van een persoonlijke schakel kan worden bevestigd. Op nauwe samenwerking met den Volksraad meent de Regeering in deze tijden van spanning vast te mogen bouwen ter handhaving en verzekering van de inwendige rust.

Hoewel de Regeering met weerzin de exorbitante rechten op den tegenwoordigen voet hanteert, wordt zij gedwongen tot toepassing van artikel 45 op hèm, die stelselmatig ondanks ernstige waarschuwing, ook in deze dagen nog de

organen van het openbaar gezag tracht te verlammen. De Regeering meent hieraan een woord van ernstige waarschuwing te moeten verbinden tot *die* op den voorgrond tredende personen, die door het coquetteeren met uiterste elementen spelen met vuur.

De Regeering noodigt den Volksraad uit met haar in hartelijke samenwerking te streven naar een snelle verwezenlijking van noodzakelijke hervormingen en verheffing van het algemeen peil van maatschappelijken welstand.

Alleen die samenwerking zal ook het spook van bitter voedselgebrek buiten Indië's deur vermogen te houden.

Voor de verhooging van den maatschappelijken welstand zal in de eerste plaats noodzakelijk wezen wegneming van misstanden als waarop dezer dagen in dit lichaam van meer dan één zijde is gewezen. Vooraf zal daaromtrent *volledig licht* verspreid moeten worden. De Regeering wil hiertoe instellen een Commissie van onderzoek naar verhoudingen en toestanden in de Suikerindustrie, welke Commissie met ruime bevoegdheden zal worden bekleed. Zij vertrouwt, dat zij de leden van dit lichaam, die daarvoor in aanmerking komen, — de Regeering denkt hierbij aan de heeren Tjokroaminoto en Schmutzer in de eerste plaats — bereid zal vinden in de Commissie zitting te nemen.

Het uitblijven van een regeling tot uitvoering van artikel 111 van het Regeeringsreglement, doet zich voor Overheid en Publiek als een pijnlijk gemis gevoelen. Daags na het optreden van den Minister van Koloniën is dezerzijds aangedrongen op spoedige vaststelling van het Koninklijk Besluit en elken dag kan deze verwacht worden.

Hoewel de Regeering op grond van te haren dienste staande gegevens haar uitspraak handhaaft, dat in het Leger geen algemeene ontevredenheid heerscht, wil zij op grond van de tegenovergestelde meening van sommige leden van deze vergadering *doen* wat *mogelijk* is om in sneller tempo dan nu gevolgd wordt, tegemoet te komen aan bekende grieven n.l. de nog onvolmaakte regeling der voeding, verouderde kazernetoestanden en ten slotte de onbevredigende rechtspleging.

De laatste misstand wordt ook door de Regeering sterk gevoeld. Zij heeft bij herhaling — dezer dagen opnieuw — bij den Minister op invoering van de nieuwe strafrechtspleging aangedrongen.

Het voedingsvraagstuk is door het Legerbestuur gelijk in de Memorie van Antwoord reeds wordt medegedeeld, opnieuw in studie genomen, met de bedoeling te komen tot voedselverstrekking *geheel* van landswege. De kosten van dien maatregel zullen stellig zeer hoog zijn, maar de Regeering vertrouwt, dat hij de instemming van den Volksraad en van het Opperbestuur zal kunnen vinden. De Legercommandant verwacht nog tijdig vóór het einde dezer zitting zijn voorstel ter zake te kunnen indienen.

Evenzeer gevoelt de Regeering de noodzakelijkheid van sneller verbetering der kazernetoestanden, die in meer dan één opzicht te wenschen overlaten, omdat verschillende kampementen niet aan redelijke eischen voldoen en den militairen onvoldoende huiselijkheid bieden. Ook hier zal krachtig aangevatte verbetering tot aanzienlijke uitgaven leiden. Een voorstel tot verhooging der negende begrootingsafdeeling zal bij de mondelinge beraadslaging worden gedaan.

Ik eindig deze verklaring, Mijnheer de Voorzitter, met een beroep namens de Regeering op de krachtige hulp en den warmen steun van de leden van den Volksraad om de Regeering in deze spannende dagen in haar *zware* taak te steunen.

De Volksraad heeft naar aanleiding van deze verklaring tot den Gouverneur-Generaal het volgende *adres van antwoord* gericht:

Excellentie,

De Volksraad waardeert het, dat Zij hem deelgenoot heeft gemaakt van de overwegingen, tot welke de jongste volksbeweging in Nederland de Regeering heeft geleid. Evenals deze heeft het ook hem verheugd, dat blijkens de uit Nederland ontvangen berichten aldaar het volk niet voornemens is zich den nationalen schat van grondwettelijke inzettingen door eene minderheid gewelddadig te laten ontrooven. Uit de mededeeling van deze feiten en uit het verband door de Regeering gelegd tusschen den hier te lande en den in Nederland te volgen koers heeft het college gemeend te mogen opmaken, dat de Kroon en de rijkswetgever bereid zijn mede te werken tot het met volle kracht doorvoeren van de noodige hervormingen ook in Nederlandsch-Indië. Overtuigd van het bestaan van den drang, waarmede hier te lande zoowel maatschappelijke als staatkundige verhoudingen om hervorming in demokratischen geest en verschuiving van bevoegdheden vragen, paart hij aan dat gevoelen den ernstigen wil om zijn aandeel in dezen arbeid naar vermogen te dragen en den wensch om zoo spoedig dit doenlijk is, nader ingelicht te worden omtrent de draagwijdte der door de Indische Regeering aan het Opperbestuur voor te stellen hervormingen. Het College zou het daarbij op prijs stellen van de Regeering te mogen vernemen, of naar Hare meening behoefte bestaat aan eene wijziging van de staatsrechterlijke positie zoo van de Regeering als van den Volksraad in dezen zin, dat deze laatste een belangrijker invloed op de wetgeving zal verkrijgen.

Het vooruitzicht, dat geopend wordt op de totstandkoming van eene nauwere doorloopende aanraking met de Regeering door een bemiddelend orgaan begroet de Volksraad als een ook z.i. gewenschten maatregel ter bereiking van eene vruchtbare samenwerking met Haar, niet alleen in tijden van spanning, maar ook in gewone omstandigheden.

De Volksraad deelt het gevoelen van de Regeering, dat de handhaving van orde en rust moet verzekerd zijn. Hij verneemt met instemming, dat de Regeering niet dan in uiterste gevallen, noodgedwongen en met weerzin, tot toepassing van de bij artikel 45 Regeeringsreglement verleende rechten overgaat. Het karakter van nood- en uitzonderingsmaatregel van deze rechten ontneme daaraan niet de beteekenis van rechtsmiddel, omkleed met waarborgen, toepasselijk zonder eenzijdigheid in welomlijnde, vaststaande gevallen.

De Volksraad betreurt 't, dat op het verblijdend vooruitzicht eener samenwerking met de Regeering in het streven naar eene snelle verwezenlijking van door de tijdsomstandigheden geboden hervormingen en naar de verheffing van het algemeene peil van maatschappelijken welstand een schaduw geworpen wordt door het schrikbeeld van bitter voedselgebrek in de allernaaste toekomst. Van zijne medewerking tot het nemen van maatregelen, die kunnen strekken om deze ramp aan de bevolking te besparen, geeft hij zonder eenige terughouding volgaarne de verzekering aan de Regeering. Daarbij voegt hij die, dat hij het verleenen van zijne medewerking tot het wegnemen van welgestaafde misstanden, waar die ook voor komen, tot een gewichtig deel zijner taak rekent en met voldoening het instellen eener Commissie van onderzoek naar de toestanden in de suikerindustrie begroet.

Met niet minder voldoening aanvaardt hij de verklaring der Regeering omtrent hare stappen om bevrediging te geven aan het verklaarbare verlangen naar afdoening van de regeling tot uitvoering van artikel 111 Regeeringsreglement en om in de onbevredigende rechtspleging in het leger de hoog noodige verbeteringen te brengen. Daarbij kan hij evenwel niet nalaten den wensch te uiten, dat de Regeering bevoegdheid verkrijge, om dergelijke voorzieningen in het belang van Nederlandsch-Indië zelfstandig te treffen. Met instemming begroet de Raad de voornemens der Regeering om verbetering te brengen in leger- en kazernetoestanden.

Niet minder weerklank dan deze verklaringen heeft ten slotte het beroep van de Regeering op hulp en steun bij de vervulling Harer zware taak bij hem gevonden.

De opmerkingen, tot welke de Verklaring der Regeering bij het onderzoek in de afdeelingen aanleiding heeft gegeven, zijn samengevat in het onderstaand verslag van de Commissie van Rapporteurs, waaraan een afzonderlijke nota van de volksraadsleden, de heeren Tjipto Mangoenkoesoemo, Cramer, Dwidjosewojo, Moeïs en Tjokroaminoto is toegevoegd.

Verslag.

Algemeen werd door de leden van den Volksraad uiting gegeven aan hunne waardeering van den door de Regeering genomen stap om aan het College in zijne vergadering van 18 dezer (H 251) mededeeling te doen van den door haar ondervonden terugslag van de jongste gebeurtenissen in Nederland. Enkele leden verklaarden, dat zij eenerzijds, in deze mededeeling een uiting ziende van democratische gevoelens, daar weliswaar welwillend tegenover stonden, doch anderzijds hunne waardeering moesten opschorten, totdat zij de overtuiging hadden verkregen, dat de Regeering beslist den door het urgentieprogram van de S. D. A. P. aangegeven democratischen koers zou inslaan. Door enkele andere leden werd tegenover de te kennen gegeven waardeering van den stap der Regeering de zienswijze geplaatst, dat in hun oog de eenige door de omstandigheden aangewezen weg zou zijn de bijeenroeping van een voorparlement of nationalen raad, zooals nader is uiteengezet in de bij dit verslag gevoegde nota.

Van verschillende zijden werd verzet aangeteekend tegen de in die nota gedane mededeeling, dat de onderteekenaars meenden zich te mogen beschouwen als vertegenwoordigers van de meerderheid der bevolking. De slot-alinea van de nota achtten meerdere leden niet redelijk en onverstandig.

Verscheidene leden achtten de instelling van een voorparlement onnoodig om te komen tot een volledig parlement.

Deze leden waren van oordeel, dat de Volksraad zelf het werk van dit voorloopig parlement behoort te doen, allereerst door het ter hand nemen van eene herziening van het Regeeringsreglement, en dat bovendien op die wijze spoediger een volledig parlement zal worden verkregen.

Enkele leden achtten nu den juisten tijd gekomen om, naar aanleiding van de regeeringsverklaring, eenige algemeene beginselen van staatsbeleid te formuleeren, waarmee de meerderheid van den Volksraad het eens zou kunnen zijn. Als zoodanig werden genoemd het opheffen van bevoorrechting of achteruitstelling op grond

van ras, geloof en sekse, en de vervanging van de Nederlandsche imperialistische door de Indische nationale gedachte.

In de gegeven omstandigheden diende er, naar de meening van die leden, een bepaalde leiding van den Volksraad uit te gaan tot spoedige volmaking van het parlementaire stelsel voor Nederlandsch-Indië. Door een der leden werd dit bepaaldelijk noodig geacht om een rustige evolutie te waarborgen en te voorkomen, dat revolutionnaire stroomingen meer en meer veld winnen.

Daartegenover gaven andere leden als hunne meening te kennen, dat het meer op den weg van het College ligt om niet vooruit te loopen op het initiatief der Regeering en dat de tijd om van zijn standpunt verklaring af te leggen voor den Volksraad eerst gekomen moet worden geacht, nadat de voornemens van het Opperbestuur volledig bekend zullen zijn geworden.

Het beroep op den Volksraad om met de Regeering samen te werken vond bij de leden eenstemmig weerklank, zij het ook, dat enkele leden daarbij het voorbehoud meenden te moeten maken, dat de samenwerking hunnerzijds niet de beteekenis had van een doorloopende samenwerking voor altijd.

Vond de mededeeling, dat de uit Nederland ontvangen berichten tot dankbaarheid stemmen, vooral omdat zij aantoonen, dat de meerderheid van het Nederlandsche volk niet voornemens is zich den nationalen schat van grondwettelijke inzettingen door eene minderheid gewelddadig te laten ontrooven, algemeen instemming, van de zijde van een lid werd daarbij aangeteekend, dat hij tegen deze mededeeling protesteerde, zoo onder de bedoelde minderheid begrepen werd de S. D. A. P. in Nederland, die volgens bedoeld lid de gebruikmaking van geweld niet onder hare bedoelingen telde.

Uit het verband, door de Regeering gelegd tusschen het verblijdend besluit van de Nederlandsche Regeering om met volle kracht maatschappelijke hervormingen door te voeren en den hier te lande te volgen koers, meende een aantal leden te mogen opmaken, dat het Opperbestuur bereid is om de leiding te nemen tot het doorvoeren met volle kracht van staatkundige en maatschappelijke hervormingen ook hier te lande, waaraan de opmerking werd vastgeknoopt, dat de hierin te volgen koers klaarblijkelijk als een democratische te begrijpen is.

Gaarne zou men intusschen vernemen, welke hervormingen meer in het bijzonder worden bedoeld, en met welke de Regeering zich voorstelt nog tijdens deze zitting een daadwerkelijk begin te maken.

Verscheidene leden achtten het noodzakelijk, dat tot spoediger doorvoering van de aangekondigde hervormingen een mede uit Volksraadsleden bestaande Commissie wordt aangewezen, die met het uitwerken van de plannen wordt belast.

Algemeen werd de wensch te kennen gegeven om zoo spoedig dit doenlijk zou zijn door de Regeering meer in bijzonderheden ingelicht te worden omtrent de beoogde nieuwe verhoudingen en verschuivingen van bevoegdheden.

De mededeeling, dat tengevolge van deze voorgenomen hervormingen de taak ook van den Volksraad aanzienlijk zal worden verzwaard, deed bij een aantal leden het vertrouwen rijzen, dat de in de Regeeringsmededeeling bedoelde verschuiving van bevoegheden zich in de richting van vermeerdering der bevoegdheden van den Volksraad zoude bewegen, en dat hem met name ook wetgevende bevoegdheid zou worden toegekend.

Algemeen werd door de leden van het College het gevoelen gedeeld, dat de spoedige vervulling van de van Regeeringswege toegezegde met medewerking van

den Volksraad te verwezenlijken hervormingen in de handhaving van de inwendige rust en orde eene noodzakelijke voorwaarde vindt. Met instemming vernam men de mededeeling van de Regeering, dat zij slechts noode en met weerzin de exorbitante rechten van artikel 45 van het Regeeringsreglement zou ter hand nemen. Daarbij werd echter door eenige leden, waarbij velen zich verklaarden aan te sluiten, het standpunt ingenomen, dat, zoo van deze rechten werd gebruik gemaakt tegen extremisten links, die gevaarlijk zijn voor de inwendige rust en orde, van de toepassing daarvan tegen extremisten rechts niet mocht worden afgezien, wanneer deze in hetzelfde geval verkeeren. Verscheidene leden verklaarden zich voor de zienswijze, dat de exorbitante rechten van artikel 45 Regeeringsreglement, ofschoon een nood- en uitzonderingsmaatregel, niettemin waren te beschouwen als een aan de rechtspraak van den Gouverneur-Generaal toevertrouwd rechtsmiddel en dit karakter bij de toepassing niet was uit het oog te verliezen. Als gevolg daarvan, zoo werd voorgehouden, stelden zij bij de toepassing de eischen van inachtneming van de waarborgen van openbaarheid, nauwgezet, onpartijdig onderzoek en volle bevoegdheid van verdediging van hen, op wie het rechtsmiddel werd toegepast, van vermijding van alle eenzijdigheid en van duidelijke begrenzing en volledige vaststelling van de gevallen waarin het toegepast wordt.

Door enkele leden werd de meening geuit, dat algeheele opheffing van de exorbitante rechten wenschelijk is.

De door de Regeering geuite waarschuwing aan die op den voorgrond tredende personen, die door het coquetteeren met uiterste elementen met vuur spelen, gaf aan enkele leden aanleiding de vraag te stellen, of deze waarschuwing ook gericht was tegen leden van den Volksraad.

Vele andere leden waren echter van oordeel, dat op de geruchten, welke tot evengenoemde vraag aanleiding hebben gegeven, niet behoort te worden ingegaan.

Enkele anderen vonden aanleiding tot de opmerking, dat de onschendbaarheid der Volksraadsleden, welke men door artikel 133 van het Regeeringsreglement niet genoegzaam gewaarborgd achtte, zal worden uitgebreid in dien zin, dat alleen met toestemming van den Volksraad zelf rechtsvervolging van de leden van het College mogelijk wordt.

De mededeeling der Regeering, dat door haar behoefte wordt gevoeld aan een nauwer contact met den Volksraad en dat zij in dit verband het voornemen had opgevat om een persoonlijke schakel met het college te leggen, werd door vele leden met instemming vernomen. Naar de meening van de hier aan het woord zijnde leden zou bij de bestaande regeling van de zittingen van den Volksraad voor eene vruchtbare samenwerking tusschen haar en het College geen voldoende gelegenheid bestaan, zoo een bemiddelend orgaan ontbrak gedurende de tijden dat de Volksraad geen zitting hield. Deze leden verklaarden zich dit bemiddelend orgaan niet anders te kunnen denken dan als een tusschen de zittingen van den Volksraad aanblijvende commissie, samengesteld uit leden van verschillende richtingen, met bevoegdheid om met de Regeering, of door haar aan te wijzen vertegenwoordigers, voorloopig overleg te plegen. Van enkele zijden werd daarentegen in zulk een commissie een bezwaar gezien voor de vrijheid van oordeel van het geheele college. Algemeen werd de wensch geuit dat de Regeering het overleg, dat blijkens hare mededeeling in hare bedoeling ligt, over dezen maatregel spoedig moge plegen.

Naar de meening van sommige leden zou het aanbeveling verdienen, zoo een dergelijk bemiddelend orgaan tevens diensten bewees als bestendige commissie van voorbereiding. Deze leden meenden dat ook, bijaldien voortaan de zittingen van den Volksraad het geheele jaar duurden, een dergelijke schakel van veel nut zou blijven.

Terwijl alle leden van het College zich eenstemmig bereid verklaarden, met de Regeering samen te werken om het schrikbeeld van voedselgebrek buiten Indië's deur te houden, teekenden eenige leden hierbij aan, dat zij gaarne zouden vernemen, in hoever de medewerking van den Volksraad dat doel kan doen bereiken.

Algemeen werd met voldoening de mededeeling vernomen, dat de Regeering meer licht wenscht te zien verspreid over ter sprake gebrachte misstanden, die de verheffing van het peil van den maatschappelijken welstand tegenhouden. Van meerdere zijden werd hierbij gewezen op de aanleiding, die tot een onderzoek van dezen aard bestaat ook bij andere bedrijven dan de suikerindustrie.

Bij verschillende leden was de vraag gerezen, of uit de instelling van een commissie van onderzoek met ruime bevoegdheid zou moeten worden afgeleid, dat de Regeering tegen de toekenning van het door deze leden noodig geachte recht van enquête aan den Volksraad bezwaar heeft.

Niet minder dan bij de Regeering, zoo werd algemeen te kennen gegeven, werd bij den Volksraad het gemis gevoeld van het uitblijven der afdoening door het Opperbestuur van eene regeling tot uitvoering van artikel 111 Regeeringsreglement. Daaraan werd de zienswijze vastgeknoopt, dat ook in andere belangrijke aangelegenheden van wetgeving de vertraging in de afdoening bij het Opperbestuur eene reden is van groot oponthoud, en de wensch verbonden het dáárheen te leiden, dat aan de Indische Regeering ruimere bevoegdheid gegeven worde om in de behoeften van Nederlandsch-Indië in dit opzicht te voorzien.

Ofschoon bij de leden van het College de wenschelijkheid om in de voedselverstrekking van landswege aan het leger te voorzien en verbetering in leger- en kazernetoestanden te brengen, algemeen erkenning vond, werd door een lid de opmerking gemaakt, dat daarbij raadpleging van vakvereenigingen onder de militairen en onderzoek van toestanden door eene gemengde commissie op hunne plaats zouden zijn, en van andere zijde de vraag gesteld, hoe de Regeering de hieraan verbonden kosten denkt te dekken. Men achtte de voornemens der Regeering een reden te meer om bij haar aan te dringen op het spoedig gereed maken van de noodige voorstellen ter verkrijging van evenwicht in de begrooting.

Ten slotte werd door een der leden de vraag gesteld, of de Regeering zich in beginsel bereid wil verklaren om op den voet van de 2de zinsnede van artikel 131 van het Regeeringsreglement den Volksraad te hooren over alle onderwerpen, waaromtrent de Raad van Nederlandsch-Indië geraadpleegd wordt, met uitzondering van benoemingen, doch met insluiting van alle maatregelen van wetgevenden aard.

Nota.

De huldigende verwijzing in den aanhef van de gegeven verklaring door de Regeering naar den standvastigen wil der Nederlandsche volksmeerderheid om zich door een minderheid de wet niet te laten voorschrijven, geeft ons gegronde verwachting,

dat de Regeering gelijke hulde zal brengen aan den standvastigen wil van de volksmeerderheid hier te lande, — met anderen door ons in dit College vertegenwoordigd — om evenmin de wetsvoorschrijving door de minderheid te blijven dulden. Die verwachting is gegrond op ons vertrouwen, dat de boodschap is ingegeven — zij het onder den moreelen druk van den revolutionnairen en democratischen tijdgeest — nochtans door een nu waarachtig doorvoelde eerlijkheid om een nieuwen koers in te slaan, en de nieuwe richting, welke ook hier zal moeten worden gevolgd, uit te gaan, ten einde in hartelijke samenwerking met den Volksraad te streven naar een snelle verwezenlijking van noodzakelijke hervormingen.

Wij zijn niet blind voor de omstandigheid, dat meer dan een derde gedeelte der boodschap gewijd werd aan de verzekering van toekomstige belangenbehartiging van een zeer bijzondere groep in de samenleving, de soldaten, welke in de omvorming der staatkundige verhoudingen in Europa een doorslaggevende rol hebben vervuld en nog vervullen. Hoezeer toejuichende, dat ten deze recht is toegezegd, en hoezeer aandringende op snelle verwezenlijking dezer toezegging, betreuren wij het om meer dan één reden, dat de conclusie der Regeering is geweest den Volksraad in uitzicht te moeten stellen eene verhooging van militaire uitgaven, eene handelwijze, die in tegenspraak is met de democratische verzekering der Regeering, dat gearbeid zal worden aan „snelle verheffing van het algemeen peil van maatschappelijken welstand", waarom wij ook onzen steun aan verhooging van militaire uitgaven niet zullen kunnen geven.

Het komt ons voor, dat niets ons mag weerhouden de Regeering den eenigen weg aan te geven, welken zij zal hebben te begaan, opdat zonder verstoring der orde de goede voornemens der Regeering zullen kunnen worden verwezenlijkt. Die weg is niet die, aangegeven in de Regeeringsboodschap, namelijk die van onomlijnde beloften en vage inuitzichtstellingen. Die weg is deze:

Er worde onverwijld een Voorparlement of Nationale Raad bijeengeroepen, samengesteld in streng democratische verhouding door en uit vertegenwoordigers van alle politieke organisaties, zoomede uit afgevaardigden van bijzondere, nog niet in politieke organisaties begrepen groepen.

Er worde door dit Voorparlement, — dat hoewel niet wettelijk dan toch wettig zal zijn ingesteld, immers door de „hartelijke samenwerking" van regeering en volksmeerderheid boven welke samenwerking zelfs geen grondwet hooger souverein is — snel één enkele taak ten uitvoer gebracht, n.l. de samenstelling eener voorloopige constitutie, regelend in het bijzonder de verhouding van Indië tot Nederland, de inrichting van Regeering en bestuur hier te lande en het karakter van een zeer uitgebreid kiesrecht.

Er worde bepaald, dat na beëindiging dezer taak het Voorparlement plaats make voor een definitieve volksvertegenwoordiging, samen te stellen op de wijze en voor den tijd als door het kiesstelsel voorgeschreven.

Er worde besloten om in afwachting van de beëindiging dezer taak door het Voorparlement, het landsbestuur gaande te houden op den bestaanden voet, hetgeen geen enkele thans reeds aan te brengen hervorming ten goede zal behoeven uit te sluiten.

Enkel bij vervulling van dezen eisch zullen wij als vertegenwoordigers der volksmeerderheid onzen steun aan de Regeering kunnen schenken, terwijl wij elke verantwoordelijkheid voor de consequenties der niet-vervulling van ons werpen.

Naar aanleiding van de Regeeringsverklaring zijn twee moties voorgesteld.

De eerste, ingediend door de heeren Tjokroaminoto, Sastrowidjono, Dwidjosewojo, Cramer, Tjipto Mangoenkoesoemo, Radjiman, Teeuwen, Moeïs en Thajeb, luidt als volgt:

De Volksraad, den tijd gekomen achtende, dat een ingrijpende verandering wordt gebracht in het bestuursstelsel over deze gewesten,

van oordeel zijnde, dat ten spoedigste moet worden overgegaan tot de vorming van een uit en door het volk gekozen parlement met volledige wetgevende bevoegdheid en de instelling van een aan dat parlement verantwoordelijke Regeering,

verzoekt der Regeering, om in samenwerking met de verschillende politieke organisaties in Indië de noodige maatregelen te treffen, ten einde den nieuwen, door den Volksraad gewenschten stand van zaken te doen instellen vóór de op 1921 vastgestelde beëindiging van het mandaat van den bestaanden Volksraad en vraagt deze motie telegrafisch ter kennis te brengen van het Opperbestuur.

De door de heeren Djajadiningrat, Schumann, Waworoentoe, Van Hinloopen Labberton, Kan en 's Jacob, voorgestelde motie heeft den volgenden inhoud:

De Volksraad, ten volle erkennende de groote beteekenis van de door de Regeering gedane toezeggingen en getroffen voorbereidende maatregelen in zake eene grondige herziening der staatkundige verhouding tusschen Indië en Nederland en het inwendig bestuur van Indië,

spreekt de wenschelijkheid uit, dat deze hervormingen zullen omvatten:

1. Instelling van een Rijksraad, waarin alle deelen van het Rijk der Nederlanden met een eigen Landsbestuur naar recht en billijkheid vertegenwoordigd zijn.
2. Hervorming van den Volksraad tot een vertegenwoordigend lichaam met wetgevende bevoegdheid, op den grondslag van verkiezing van alle leden, gelijktijdige uitbreiding van het aantal leden.
3. Vervanging van de tegenwoordige Departementshoofden door aan den Volksraad verantwoordelijke Ministers, gepaard met eene herziening van de bestaande departementale indeeling.
4. Hervorming van den Raad van Indië tot een Indischen Raad van State, samengesteld zonder onderscheid van landaard, waarbij aan het niet-ambtelijk element een ruime plaats wordt toegekend.
5. Vaststelling van de begrooting door de wetgevende macht in Indië, met gelijktijdige toekenning aan den Gouverneur-Generaal van het recht van beroep van alle door het vertegenwoordigend lichaam genomen beslissingen, op den Rijksraad en in afwachting van de totstandkoming van dien Raad op de wetgevende macht in Nederland.
6. Hervorming van het bestuurssysteem in de richting van stelselmatig doorgevoerde decentralisatie, in de eerste plaats door invoering van desa- en regentschapsraden en daarmede overeenkomende raden op de Buitengewesten.

En besluit deze motie ter kennisse te brengen van de Kroon, de Staten-Generaal en den Gouverneur-Generaal.

Ten slotte wordt nog vermeld, dat de Regeering in verband met de in deze en de vorige zitting tot uiting gekomen wenschen, ingesteld heeft of eerlang zal instellen:

de Alcoholbestrijdingscommissie, de Opiumbestrijdingscommissie, een Commissie van onderzoek naar de verhoudingen en toestanden in de suikerindustrie en een Commissie van onderzoek naar de arbeidstoestanden op Java.

ONDERWIJSKRONIEK.

Ter gelegenheid van de installatie van den Onderwijsraad op 30 October j.l. is door Mr. Creutzberg, Directeur van Onderwijs en Eeredienst de volgende rede gehouden.

Mijnheer de Voorzitter en leden van den Onderwijsraad! Met vreugde heb ik het oogenblik zien naderen waarop het mij gegeven zou zijn U bij Uwe eerste samenkomst te begroeten, U mijn dank te betuigen voor Uw bereidwilligheid om in den Onderwijsraad zitting te willen nemen en U met een enkel woord binnen te leiden in den U wachtenden arbeid. Moge die vreugde al voor een deel het persoonlijke element bevatten van de voldoening, welke ieder smaakt op het oogenblik, waarop hij een lievelingsdenkbeeld tot werkelijkheid ziet worden, dat element wijkt toch verre terug bij de gedachte aan de eigen beteekenis van dezen dag, waarop het Indisch onderwijs een organisatie van deskundigen ontmoet, onder wier veilig geleide het zijn ontwikkelingsweg zal vervolgen.

Ik spreek met opzet van een *organisatie* van deskundigen, om te doen uitkomen, dat de leemte van ons onderwijsbestel, waarin de instelling van den Onderwijsraad beoogt te voorzien, geenszins hierin gezocht moet worden, dat het tot dusver aan vakkundige voorlichting ontbrak, maar voornamelijk in onvoldoende organisatie van die voorlichting, in gebrek aan stelselmatige samenwerking van de deskundigen, nog daargelaten dat die deskundigen — in de eerste plaats de inspecteurs bij de verschillende takken van onderwijs — te zeer door hun gewone ambtsbezigheden in beslag genomen worden dan dat hun voldoende tijd zou overblijven voor geregelde toetsing van hun practische ervaring aan hetgeen elders op het gebied hunner werkzaamheid gedaan en door vooraanstaande paedagogen en paedologen gedacht wordt.

Ik mag veronderstellen, dat hetgeen ik bij de behandeling van de Onderwijsbegrooting voor 1919 in de eerste zitting van den Volksraad over de taak en de werkwijze van den Onderwijsraad heb medegedeeld U allen bekend is, en behoef daarover hier niet opnieuw in bijzonderheden te treden. Ik heb bij die gelegenheid de vraag, welke den geheelen arbeid der nieuwe instelling zal beheerschen, aldus geformuleerd: welke voorzieningen moeten getroffen worden om het nuttig effect van onze instellingen van onderwijs en opvoeding tot een maximum op te voeren. Wanneer het mij geoorloofd is een eenigszins gewaagde vergelijking te maken tusschen het onderwijs en het landbouwbedrijf, dan zou ik den Onderwijsraad willen aanduiden als een centraal proefstation, waarin wetenschap en practijk in innige samenwerking streven naar vervolmaking der methoden, naar veredeling van het product.

Dat deze grondgedachte, verhooging van de intrinsieke waarde der Indische onderwijsinstellingen door gezonde samenwerking van wetenschap en practijk, in den arbeid van den Onderwijsraad tot haar recht zal komen, daarvoor acht ik deugdelijke waarborgen gelegen in de samenstelling van Uw College. Terwijl het wetenschappelijk onderzoek en de verzameling en ordening van het werkmateriaal de bijzondere taak zullen vormen van de gedelegeerde leden en zich voorts in Uw midden eenige mannen van erkend gezag als kenners van land en volk bevinden, zijn de voornaamste groepen van onderwijsinstellingen in den raad vertegenwoordigd door een aantal vooral practisch-deskundigen van rijke en veelzijdige ervaring.

Bijzondere waarde is er verder aan gehecht in den Onderwijsraad ook een plaats in te ruimen voor elke der vakvereenigingen van leeraren en onderwijzers en zoodoende aan die corporaties, die een overgroot deel van het onderwijzend personeel omvatten, volle gelegenheid te geven om haar inzichten en wenschen aangaande de voor behandeling door den Onderwijsraad in aanmerking komende vraagstukken, waarmede dat personeel dagelijks in aanraking komt, op doeltreffende wijze kenbaar te maken en te verdedigen.

Ik kan niet nalaten er hier mijn leedwezen over uit te spreken dat de grootste vakvereeniging van Europeesch onderwijzend personeel, het Nederlandsch-Indisch Onderwijzers-Genootschap, tot dusver zich afzijdig gehouden heeft. Ik betreur dit te meer, omdat ik de redenen, welke het Hoofdbestuur dier vereeniging tot het aannemen van deze houding geleid hebben, de bezwaren van dat bestuur tegen de benoeming van een der gedelegeerde leden, in het geheel niet kan billijken. Evenmin als destijds in den Volksraad kan ik hier die benoeming aan een bespreking onderwerpen en rekenschap geven van de inderdaad deugdelijke gronden, waarop zij berust. Wel acht ik het echter op mijn weg gelegen, ter wegneming van mogelijke ongerustheid op dat punt — een ongerustheid die aan het gezag van den Onderwijsraad schade zou kunnen doen —, een stellige tegenspraak te geven van de bewering, dat bij deze benoeming invloeden van buitenaf werkzaam zijn geweest. Ik heb mondeling noch schriftelijk, direct noch indirect, aanbevelingen als waarvan hier sprake is ontvangen.

De arbeid, die den Onderwijsraad wacht, is zwaar en verantwoordelijk. Zwaar, ómdat de vraagstukken, die den Raad zullen worden voorgelegd, in den rege juist die zullen zijn, waarover de inzichten der deskundigen het meest uiteenloopen; verantwoordelijk, omdat het van de mate van onaantastbaarheid der uitspraken van den Onderwijsraad en van het gezag, dat de raad zich zal verwerven in de onderwijswereld, afhangt of het doel, waarmede de instelling in het leven werd geroepen, bereikt zal worden.

Ik vertrouw, dat het besef van deze verantwoordelijkheid U bij Uw arbeid nooit zal verlaten.

Mijnheer de Voorzitter, vooral Uw taak zal een zware zijn. Het is mij bekend, dat Gij daarvan geheel doordrongen zijt en ik behoef U stellig niet in bijzonderheden te wijzen op de moeilijkheden, waarvoor Gij U geplaatst zult zien. Liever geef ik U de verzekering, dat ik in Uwe persoonlijkheid, in het gezag van Uw woord in onderwijskringen en, in de wijze waarop U dat woord aan den man weet te brengen, dat wil zeggen met overtuiging maar tevens met welwillende ontvankelijkheid voor het inzicht van andersdenkenden, waarborgen te over vind, dat Gij door de vervulling van Uw taak het Uwe er toe zult bijdragen, dat de Onderwijsraad zal worden wat deze worden moet: een betrouwbare gids, onder wiens geleide het Indisch onderwijs met vertrouwen de toekomst kan tegemoetgaan.

Ik verklaar hiermede den Onderwijsraad geïnstalleerd.

Hierop is door den Voorzitter van den Onderwijsraad, den heer Stokvis, het volgende geantwoord:

Mijnheer de Directeur van Onderwijs en Eeredienst!

Uit naam van onzen raad dank ik U hartelijk voor de welwillende en aanmoedigende woorden, zoo net tot ons gesproken.

Aanmoediging hebben wij wel noodig, want ook wij zijn er ons van bewust, dat onze taak niet licht zal zijn. Wij, die tot nu toe elk op eigen, min of meer beperkt gebied gewerkt hebben, zullen die perken thans moeten uitzetten tot waar wij elkaar ontmoeten op het wijde terrein, dat van fröbel- tot hooger onderwijs zich uitstrekt. Wij komen hier samen elk met onze eigen inzichten, met onze speciale kennis. Wat ons verbindt is onze liefde en belangstelling voor het onderwijs in deze landen, deze moet het cement zijn van onzen Raad. Daardoor, en door onderlinge voorlichting zullen wij ons inzicht moeten verdiepen. Wij zullen van elkaar moeten leeren, eigen denkbeeld moeten kunnen opofferen, waar het niet bestand blijkt tegen bewijsredenen van meer ervarenen dan wijzelf zijn. Werkten wij vroeger *gescheiden*, thans zullen wij tot *samen*werking moeten komen. Zóó is onze mooie, maar moeilijke taak.

Wij zijn er van overtuigd, mijnheer de Directeur, dat wij hierbij steeds kunnen rekenen op Uwen steun, en, van goeden wille als wij zelf zijn, geeft deze overtuiging ons de hoop, dat wij niet te ver verwijderd zullen blijven van het schoone doel, dat de Regeering beoogde met het samenstellen van dezen raad.

Wij geven U de verzekering, dat wij streven zullen naar de bereiking van dit doel met al de krachten van onzen geest en ons gemoed. Zoo zal onze raad er toe kunnen medewerken, dat het onderwijs hier te lande, voor allen, die het genieten, steeds meer de machtige factor worde van beschaving en ontwikkeling naar lichaam en geest.

FINANCIEEL-ECONOMISCHE KRONIEK

Het verslag der Nederlandsche Handel-Maatschappij over het jaar 1917.

Het onlangs hier te lande aangekomen verslag der Nederlandsche Handel-Maatschappij over het jaar 1917 verdient de nauwlettende aandacht van een ieder, die de evolutie, welke in Nederlandsch-Indië gedurende de laatste jaren heeft plaatsgehad en nog steeds plaatsheeft, met belangstelling volgt. Het verslag is in verschillende opzichten merkwaardig, want niet alleen treft men daarin verschillende beschouwingen aan, die lijnrecht indruischen tegen de inzichten van de Regeering en de publieke opinie hier te lande, maar bovendien levert het een doorslaand bewijs op voor het bestaan van het dualisme „Moederland en Koloniën", een dualisme, dat tot een antagonisme kan uitgroeien, wanneer men zich in Nederland niet de moeite geeft om den nieuwen geest, die in Nederlandsch-Indië gekomen is, te begrijpen, en tegemoet te komen aan de nieuwe denkbeelden en wenschen, die hier ontstaan zijn, en wanneer men in Nederland met negatie van den nieuwen tijdgeest volgens verouderde methoden met Indië wil blijven voortwerken.

Het verslag stelt voorop, dat Nederland financiëel groote voordeelen heeft bij de importen van Indische producten. Te dien aanzien leest men in het verslag:

„In 1914, het laatste jaar, waarin de handel nog een vrij normaal verloop had, „werd van de uit Nederlandsch-Indië uitgevoerde goederen, die aldaar een waarde „vertegenwoordigden van ongeveer f 675 millioen voor een bedrag van circa f 180 „millioen naar Nederland vervoerd. De beteekenis van dit bedrag is te belangrijker,

„wijl het grootendeels betreft goederen, die in onze koopsteden worden verhandeld „en verwerkt, in tegenstelling met een groot deel van de overige aanvoeren, die „in onze invoerstatistiek voorkomen. De verdiensten, uit die Indische importen „voortvloeiende aan commissie, courtages, assuranties, vrachten, los- en laadloo- „nen, bewaar- en opslaggelden, maken een belangrijken post van ons nationaal „inkomen uit".

Hierop volgt de mededeeling, dat door de moeilijkheden, aan den Nederlandschen handel in den weg gelegd, de Nederlandsch-Indische uitvoer zich „voor het oogenblik noodgedrongen en geenszins tot bevrediging van de belanghebbenden" naar elders verlegd heeft. „Zoo vermeerderde" — zegt het verslag verder — „de uitvoer van „Indië naar Amerika, die in de twaalf maanden vóór den oorlog ruim $ 5 mil- „lioen bedroeg, tot $ 62 millioen in de overeenkomstige maanden van 1916/1917. „Mocht deze toestand blijvend zijn en ons land dus voorgoed het grootste deel „der bovenbedoelde inkomsten moeten derven, dan zou dit een feit zijn van alles „overwegende beteekenis voor onze volkswelvaart. Er schijnen echter voldoende „gronden aanwezig, om aan de vrees voor een dergelijke toekomst het recht van „bestaan te ontnemen."

Hierna volgt het betoog, dat Indië goed zal doen weder als van ouds zijne producten, als tabak, thee, koffie, coprah, tin en kinabast, naar Nederland ten verkoop te zenden, welk betoog sluit met de navolgende conclusie:

„Spoedige hervatting van het handelsverkeer tusschen Nederland en Nederlandsch „Indië is ook voor laatstgenoemd land van groot belang. Immers de belangen van „moederland en kolonie zijn dusdanig samengeweven, dat ook Indië het meest „gebaat is met het behoud van de koloniale markten voor ons land, aangezien „van hieruit wederom beschikbaar moeten worden gesteld de voor de verdere ontwik- „keling van Indië's hulpbronnen in steeds toenemenden omvang vereischte kapitalen."

Deze inzichten van de Nederlandsche Handel-Maatschappij staan lijnrecht tegenover die, welke de Regeering van Nederlandsch-Indië aan den Volksraad mededeelde in eene verhandeling getiteld „Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang." Men treft in die „Mededeelingen" op pagina's 49/51 de volgende beschouwingen aan:

„Als een gunstig gevolg van den oorlog moet worden aangemerkt het ontstaan „in Indië van markten voor producten, die tot dusver elders verhandeld werden „en het feit, dat verbruikers in het buitenland zich meer en meer rechtstreeks van „die producten kwamen voorzien in het land van voortbrenging zelf.

„Zoo werd aan thee op de markt te Batavia in 1916 verhandeld 37.422.000 „halve K.G., tegen 29.246,000 in 1915 en 15,572.000 in 1914. Hoe belangrijk „deze markt in korten tijd reeds is geworden, blijkt wel het best hieruit, dat de „geheele productie van thee in 1916 bedroeg 94.096.974 halve K.G., zoodat dus „meer dan een derde van den oogst in het land van voortbrenging werd verhandeld.

„Ook voor rubber ontstond te Batavia een markt, die zich geleidelijk ontwik- „kelde. Er werden in 1916 in het geheel 39 inschrijvingen gehouden, waarbij „aangehouden werden 450.706,25 K.G. waarvan verkocht zijn 286.382,05 K.G.

„De tijdens den oorlog door den drang der omstandigheden ontstane tinmarkt „ontwikkelde zich in 1916 zeer krachtig. Er werden in dat jaar te Batavia ver- „kocht 320.673 pikols tin tegen zeer bevredigende prijzen. Deze markt is in die „mate levensvatbaar gebleken, dat zij ook ná den oorlog hoogstwaarschijnlijk zal

„kunnen blijven bestaan, wijl de besparing aan commissies, welke verkregen wordt „door verkoop in het productieland, te groot is dan dat er van de zijde van den „handel eenige reden zou bestaan om te verlangen naar herstel van de vroegere „markt in Nederland.

„In elk geval lijdt het geen twijfel, dat alleen het belang van Nederlandsch-Indië „beslissend mag zijn voor de vraag wáár in de toekomst dit metaal zal worden „verkocht.

„Het behoeft nauwelijks vermelding, dat de bloei dezer gewesten in hooge mate „bevorderd wordt, indien het gelukt daar markten te vestigen voor de producten, „die zij voortbrengen en van de zijde der Regeering zal dus aan pogingen in die „richting de behulpzame hand zijn te bieden.

„Ook voor sommige producten, die Nederlandsch-Indië behoeft, zou het niet „meer dan natuurlijk zijn, indien de markt daarvoor werd verlegd naar deze kolonie. „Zoo geschiedt b.v. tot dusver de ongeveer 20.000 ton 's maands bedragende „invoer van rijst uit Siam, Burmah en Indo-China door tusschenkomst van de „markten te Singapore en Penang, die op die wijze tusschen het land van „voortbrenging en dat van gebruik een schakel vormen, waarvan de onmisbaarheid „voor Indië bezwaarlijk zal zijn aan te toonen. Daarbij komt, dat de rijsthandel „in de Buitenbezittingen veelal een ruilhandel is, waarbij rijst wordt betaald met „boschproducten, zoodat verlegging van die rijstmarkten naar deze gewesten tevens „den handel in boschproducten goeddeels daarheen zou verleggen.

„Het ligt zeer zeker in de lijn van eene natuurlijke ontwikkeling van deze „kolonie, dat zij door het scheppen van markten voor hetgeen zij voortbrengt en, „in sommige gevallen, ook voor hetgeen zij behoeft, zich in economisch opzicht „van het buitenland onafhankelijk maakt. Voor handel en geldwezen ligt op dit „gebied nog een zeer ruim arbeidsveld open, waarvan de verdere ontginning „tot groot voordeel voor land en volk zou strekken . . . . . .

. . . . . .

„Naar uit het voorgaande valt af te leiden heeft de ervaring der laatste jaren wel en, dat Nederlandsch-Indië in verschillende opzichten eigen belangen heeft „op het gebied van handel en scheepvaart, die eene zelfstandige behartiging „vereischen. Het handelsverkeer verliet, onder den drang der omstandigheden, „oude lang bevaren wegen, zocht en vond nieuwe markten en maakte zich los van „sinds lang bestaande banden.

„Het staat te voorzien, dat na den oorlog die wegen niet meer verlaten zullen „worden en dat het handelsverkeer niet meer geheel langs de oude banen zal „kunnen worden geleid. Een volledig herstel van de oude verbindingen, die veelal „over het moederland liepen, is uitgesloten te achten, waar meer en meer het „besef doordringt, dat Indië in vele gevallen die schakel missen kan en zelfstandig „zijne belangen kan en moet behartigen.

„Het mag betwijfeld worden of wel alle belanghebbenden deze teekenen van „den nieuwen tijd hebben verstaan, zich voldoende rekenschap geven van de „economische ontwaking die heeft plaats gehad, en van de noodzakelijkheid zich „aan te passen aan de nieuwe verhoudingen, die op straf van schade na het „herstel van normale toestanden eischen, dat terdege rekening worde gehouden „met de wenschen en belangen van handel en nijverheid in Indië, als een zelfstandig „economisch geheel, met terzijdestelling van andere belangen."

Geheel in den geest van voormelde beschouwing der Indische Regeering schreef de Handelsvereeniging te Batavia in haar verslag over het jaar 1916 op pagina 8 als volgt:

„De nieuwe scheepvaartlijnen op San Francisco en New-York gaven onzen „export gelegenheid nieuwe debouchés te zoeken en te vinden, en niet genoegzaam „kan deze uitkomst worden geapprecieerd, waar de eene Europeesche markt na „de andere onbereikbaar werd voor onze producten. Dat de nieuwe wegen in zich „de kiem dragen van geleidelijke ontwikkeling, wordt wel door niemand serieus „betwijfeld, en menig Indisch exportkantoor zal een eigen vestiging in de havens „van West- en Oost-Amerika mettertijd wenschen. De ervaringen bij den export „van thee en rubber schijnen te wijzen in die richting, die dan ook het natuurlijke „verloop zou wezen."

Het doet daarom vreemd aan in het verslag der Nederlandsche Handel-Maatschappij te lezen: „Ten aanzien van de thee van Java en Sumatra, een artikel „dat voornamelijk voor consumptie in Europa bestemd is, bestaat in de ervaring „in het afgeloopen jaar met zendingen naar Amerika opgedaan, allerminst aanlei„ding te verwachten, dat in de toekomst een beter afzetgebied in Amerika zal „worden gevonden dan tot dusverre Europa bleek te zijn."

Waarop steunt de Nederlandsche Handel-Maatschappij de bewering, dat de thee van Java en Sumatra voornamelijk voor consumptie in Europa bestemd is? Is het haar onbekend, dat in de laatste jaren door de theeproducenten van Java met succes bekroonde pogingen zijn gedaan om aan de hier geproduceerde thee een afzetgebied te bezorgen in Australië, Amerika en Canada? Is het haar verder onbekend, dat de slechte ervaring in het afgeloopen jaar met zendingen thee naar Amerika opgedaan, uitsluitend te wijten is aan eene verkeerde verkooppolitiek der in het nauw gebrachte theeproducenten, die „coute que coute" hun product wilden realiseeren en daarom dat product lukraak naar Amerika consigneerden, dikwijls aan firma's, die van den theehandel hoegenaand geen begrip hebben? Hieruit echter de conclusie te willen trekken, dat het verarmde Europa, waar bovendien de kans bestaat dat Engeland aan de theeën zijner koloniën de voorkeur zal geven, voor thee beter afzetgebied zal zijn dan het welvarende Amerika (met inbegrip van Canada), lijkt ten eenenmale ongemotiveerd.

Ten slottte verdient de zinsnede, die het verslag der Nederlandsche Handel-Maatschappij aan het tin wijdt, de aandacht: „Wat tin betreft, zoodra de vroegere koopers „wederom regelmatig in hunne behoeften zullen moeten voorzien, schijnt er geen „redelijke grond aanwezig af te wijken van de vóór den oorlog gevolgde wijze „van verkoop, die steeds tot zeer bevredigende uitkomsten heeft geleid."

Met tin wordt hier uitsluitend bedoeld Gouvernementstin, daar de particuliere maatschappijen, die in Nederlandsch-Indië tin produceeren, haar tin verkoopen te Singapore of te Batavia. De Indische Regeering vindt echter de uitkomsten, die de verkoopen van haar tin in Nederland vóór het uitbreken van den oorlog hebben opgeleverd, minder bevredigend dan de Nederlandsche Handel-Maatschappij.

Naar aanleiding van bij het onderzoek van de begrooting 1919 in de afdeelingen van den Volksraad gedane vragen deelde de Regeering bij Nota van Antwoord (Afdeeling VIII, Uitgaven, Middelen, Gedrukt Stuk No. 42) het navolgende te dezen aanzien mede:

„Onderafdeeling 337. Zooals uit de mondelinge en schriftelijke mededeelingen der „Regeering blijkt, heeft deze belangrijke aangelegenheid Hare volle belangstelling.

„Het betreft hier een kwestie, waarop de laatste jaren steeds min of meer de aandacht „van de Regeering was gevestigd. Reeds in medio 1911 werden bij de Regeering in het „moederland zeer uitvoerig toegelichte voorstellen aanhangig gemaakt, daartoe strek- „kende, dat de door de Nederlandsche Handel-Maatschappij genoten commissie- en „makelaarscourtage bij den verkoop van het Banka-tin in Nederland zouden worden „verlaagd en anders de verkoop naar Indië zou worden verlegd. Met cijfers werd „bij die gelegenheid aangetoond, dat de verkoop op den toenmaligen voet ge- „schiedde ten nadeele van de Indische schatkist en in de periode van 1890 tot 1910 „een winstderving ten gevolge heeft gehad van — zooals toenmaals werd bere- „kend — ongeveer *f* 0.95 per picol, hetgeen neerkomt op een winstderving in dat „twintigjarig tijdvak van in totaal 3½ millioen gulden. Over 1911, 1912 en 1913 „is de winstderving veel grooter en bedraagt deze onderscheidenlijk *f* 1.79, *f* 2.53½ „en *f* 2.61 per picol, indien men de opbrengst van het Banka-tin in Nederland „met de opbrengst van het Billiton-tin te Batavia vergelijkt, en daarbij de veilings- „kosten, korting voor contante betaling, onkosten en renteverlies in rekening brengt.

„Bij het uitbreken van den oorlog was door de moederlandsche Regeering nog „geen beslissing genomen. Aangezien echter, tengevolge van den oorlogstoestand, „in Nederland geen Gouvernementsproducten meer konden worden verkocht, werd „in het laatst van 1914 machtiging verleend om hier te lande Banka-tin te ver- „koopen. Met dien verkoop is sedert voortgegaan; op grond van de daarbij opgedane „ervaring heeft de Regeering in October 1916 aan de Regeering in Holland voor- „gesteld, het Banka-tin ook na het einde van den oorlog, hier te lande te verkoopen „en den verkoop derhalve voor goed naar Indië te verleggen.

„De Minister van Koloniën heeft zich met dit voorstel niet dadelijk kunnen „vereenigen . . . . . .

. . . . . .

„In welken zin die beslissing zal uitvallen is voor de Regeering niet twijfelachtig, „aangezien zij ervan overtuigd is, dat, wanneer de tegenwoordige verkooppolitiek „onder normale omstandigheden nog eenigen tijd wordt voortgezet, alle opgeworpen „bezwaren denkbeeldig en ongegrond zullen blijken te zijn.

„Deze overtuiging is gegrond op de navolgende overwegingen en feiten.

„Naar de meening van de Regeering is het een in den grond onjuiste politiek „een artikel als tin niet hier te lande, op de plaats van productie te verkoopen, „zoodat het direct naar den consument kan worden gezonden, doch eerst te trans- „porteeren naar het moederland om het aldaar van de hand te zetten. Dit veroor- „zaakt allerlei onnoodige kosten en renteverlies, waarmede de koopers uit den aard „der zaak geen rekening houden en welke dan ook uitsluitend ten laste van het „Gouvernement komen. Het is een illusie, indien men zou verwachten, die extra- „onkosten in de meerdere opbrengst van het tin in het moederland terug te zullen „vinden. Tin is geen kwaliteitsartikel, dat eerst door de koopers moet worden „getaxeerd, maar heeft evenals goud en zilver een zeker gehalte en kan ongezien „worden gekocht. Dit is dan ook de reden waarom de tinprijzen te Amsterdam, „in het algemeen gesproken, slechts zooveel hooger zijn dan de tinprijzen te Batavia, „als het vervoer van Amsterdam naar de plaats van consumptie minder kost dan „het vervoer naar den consument van uit Indië, m.a.w. de door het Gouvernement

„gederfde winst is gelijk aan het verschil tusschen de transportkosten direct van „Batavia naar den consument en de kosten van vervoer via Amsterdam naar „dezen, onder welke kosten natuurlijk ook alle bijkomende onkosten van opslag, „provisie, renteverlies, e.d. zijn begrepen. In onze vroegere verkoopgestie stonden „wij dan ook geheel alleen. Ook het op de Londensche markt verhandelde Straits-„tin wordt over het algemeen buiten Londen om, direct naar de Europeesche, „Amerikaansche en Aziatische consumptieplaatsen vervoerd.

„Het spreek vanzelf, dat het feit, dat het tin ter plaatse aanwezig is en daar-„over dus onmiddellijk kan worden beschikt, gewicht in de schaal kan leggen. „Zoo zal de Europeesche consument in vele gevallen genegen zijn voor in Am-„sterdam aanwezig tin een, ook relatief, hoogeren prijs te betalen dan voor tin dat „hij uit Batavia moet laten overkomen. Overwegend belang kan echter niet wor-„den toegekend aan dezen factor, welke trouwens bij tinverkoop hier te lande „evenzeer geldt voor de concumptieplaatsen, welke dichter bij Batavia dan „bij Amsterdam zijn gelegen. De vroeger gevolgde verkooppolitiek was noodza-„kelijkerwijs — de uitvoercijfers van vóór den oorlog wijzen het uit — beperkt „tot een bepaald rayon. Verkoop van Bankatin naar Australië is — om een „sprekend voorbeeld te gebruiken — natuurlijk ten eenenmale uitgesloten, indien het „tin eerst naar Amsterdam ten verkoop wordt getransporteerd. Het in Nederland „geveilde tin werd dan ook hoofdzakelijk gekocht door vaste relaties, voor-„namelijk Duitschland en Oostenrijk-Hongarije, naar welke landen ongeveer vier „vijfde gedeelte van de geheele Bankaproductie werd uitgevoerd. In Amerika, dat jaarlijks meer dan driemaal onze geheele productie gebruikt, was het Bakatin vrij-„wel onbekend.

„Van een bepaalde markt, welke speciale min of meer natuurlijke voordeelen „biedt, kan dan ook, bij een artikel als tin geen sprake zijn. Indien in Nederland „tin wordt verkocht, geschiedt zulks uitsluitend, niet omdat het een zoogenaamde „tinmarkt is, maar omdat het Banka-tin daarheen wordt vervoerd. Trouwens indien „inderdaad Amsterdam en Rotterdam bijzondere voordeelen bieden en het uit een „zuiver commercieel oogpunt de voorkeur verdient het tin aldaar te verkoopen, „behoeft de handel in het moederland zich die voordeelen niet te laten ontgaan, „doch is niets eenvoudiger dan dat de Nederlandsche handel het tin hier te lande „opkoopt, teneinde het in het moederland te brengen. Het is dan onnoodig en ook „niet in het belang van den Nederlandschen handel, dat deze transacties — indien „deze inderdaad zooals van zekere zijde beweerd wordt voordeelen afwerpen — „geschieden door en voor rekening van het Indische Gouvernement.

„Dat de verkoop van tin hier te lande geen enkele onoverkomelijke moeilijkheid „oplevert, heeft de ervaring van de laatste jaren afdoend bewezen. Aanvankelijk „stond men voor de moeilijkheden, waarmede elke nieuwe markt heeft te kampen. „De handel hier te lande miste de noodige relaties, tengevolge van de voorheen „gevolgde eenzijdige verkooppolitiek. Aangezien de vroegere relaties in de cen-„trale rijken niet meer waren te bereiken, kon afzet slechts worden gezocht op „de Londensche metaalmarkt, welke markt nagenoeg den geheelen tinhandel con-„troleert. Daar Londen zich voorheen had gedekt in hoofdzaak door aankoop „van Straits- en Bolivia-tin, waren aan het op de Londensche markt brengen van „groote hoeveelheden Banka-tin eigenaardige moeilijkheden verbonden. Aanvan-„kelijk ging de verkoop alhier eenigszins stroef en moest om zaken te kunnen

„doen, het Banka-tin onder Singapore-pariteit worden verkocht. Evenwel gelukte „het den handel hier te lande betrekkelijk spoedig voor de geheele Bankaproductie „tegen de voor primakwaliteit geldende noteeringen geregeld een afzet te vinden „niet alleen op de Londensche markt, maar ook en zelfs voor het belangrijkste „deel, direct in Amerika. In den laatsten tijd wordt, als gevolg van door den „oorlog ontstane zeer bijzondere verhoudingen, het Banka-tin zelfs ver boven de „iSngaporenoteering verkocht. De Regeering kan dan ook verklaren, dat de ver„koop van het tin hier te lande kan worden genoemd een volledig succes.

„Als verkoopstelsel wordt gevolgd het ook te Singapore gevolgde systeem „van dagelijksche biedingen van den handel. Tin is onderhevig aan dagnoteer„ring; het product wordt dagelijks op de Londensche metaalmarkt verhandeld, „terwijl deze markt zich dekt door dagelijksche inkoopen, en het zou niet verstandig „zijn geweest hier te lande een afwijkend systeem in te voeren. Bovendien zou het „maandelijks of om de twee maanden ter markt brengen van de Bankaproductie zeer „waarschijnlijk een prijsdaling veroorzaken. De verkregen resultaten hebben de „juistheid van deze inzichten bevestigd.

„Het is op grond van de tevoren genoemde overwegingen, gesteund door het „bij den verkoop hier te lande van het Banka-tin behaald succes, dat de Regee„ring, voor welke het vaststaat, dat in dezen uitsluitend Indië's belang gewicht in „de schaal mag leggen, van oordeel is, dat de thans bestaande toestand ook na den „oorlog behoort te blijven bestendigd en de tinverkoop derhalve hier te lande „behoort te b l ij v e n geschieden."

Met deze meening van de Regeering heeft de Volksraad zich vereenigd. Eene motie, door den heer Gerritzen en eenige andere leden van den Volksraad ingediend en luidende:

„De Volksraad, gelet op de mededeelingen van de Regeering omtrent den ver„koop van het Gouvernementstin te Batavia sedert medio 1915; vereenigt zich „geheel met de door de Regeering ter kennis van den Volksraad gebrachte in„zichten omtrent den verkoop van dat tin." werd in de twaalfde vergadering der eerste zitting 1918 door den Volksraad aangenomen met 34 tegen 2 stemmen (zie Handelingen Volksraad eerste zitting 1918 pag. 422, 423 en 505).

De Nederlandsche Handel-Mij. is de grootste instelling, die in Nederlandsch-Indië op het gebied van bank- en landbouwzaken haar bedrijf uitoefent. Daarom valt het zeer te betreuren, dat, blijkens haar laatste jaarverslag, van haar geen medewerking, ja zelfs tegenwerking te verwachten is bij het streven van Nederlandsch-Indië om zijnen bloei te bevorderen, en zich in economisch opzicht zooveel mogelijk van het buitenland onafhankelijk te maken, zooals dat door de Regeering in hare bovenbedoelde „mededeelingen" werd uiteengezet.

G.

Regelingen met betrekking tot den uitvoer van onze stapelproducten.

Nadat in den loop van dit jaar de marktprijzen voor verschillende van onze voornaamste uitvoerproducten een daling hadden ondergaan, zoo sterk zelfs, dat de productie-kosten van onze suiker niet meer door den verkoopsprijs gedekt werd, sloegen de belanghebbenden de handen ineen en kwam de Regeering hun op hun verzoek te hulp door de controle over den uitvoer in handen te nemen. De

regeling, in de laatste dagen van Juli tot stand gebracht, kwam hierop neer: de vrije uitvoer werd verboden; wilde men partijen exporteeren, dan diende daarvoor van de regeering vergunning te worden gevraagd. De bemoeienis met deze zaken werd in handen gelegd van den adviseur voor buitenlandsche handelsaangelegenheden, en uit enkele leidende personen uit de suiker-wereld werd een commissie van advies gevormd, welke den zooevengenoemden regeeringsambtenaar voorlichting kon geven bij aanvragen om licentie. In het algemeen zou tot het verleenen van een uitvoervergunning alleen geadviseerd worden, wanneer aan een reeks voorwaarden was voldaan, waaronder o. m.:

ten eerste, dat producent en exporteur waarborgen zouden geven, dat zij bereid waren toe te treden tot de op te richten vereeniging van Javasuikerproducenten en exporteurs;

ten tweede, dat het product, waarvoor licentie gevraagd werd, minstens tot een door de advies-commissie vastgestelden minimumprijs door den producent moest worden verkocht,

ten derde, dat de door een uitvoervergunning gedekte transacties tot den datum van inwerkingtreding der vereeniging zouden worden geacht te zijn verricht voor rekening der vereeniging en bij haar zouden worden ingebracht en verantwoord, uitgezonderd die transacties, waarvan ten genoege van genoemde adviescommissie zou kunnen worden aangetoond, dat de onderwerpelijke suikers in handen gegeven of verkocht waren vóór de inwerkingtreding van deze regeling.

De belanghebbenden bij de Indische suikerindustrie in Nederland hadden ondertusschen op 9 Augustus een producentenvereeniging opgericht, waarvan zij den zetel niet naar Nederlandsch-Indië wenschten over te brengen. De Indische Regeering wilde deze Nederlandsche Vereeniging niet in de plaats doen treden van de hier te lande gevestigde vereeniging van suikerproducenten en exporteurs, omdat zij geen dwang wilde uitoefenen op in Indië gevestigde belanghebbenden om toe te treden tot een buiten Indië gevestigde vereeniging. In verband daarmede konden de bovenaangehaalde voorwaarden niet langer gehandhaafd blijven.

In verband daarmede werd de Commissie van Advies voor suiker 22 October door de Regeering ontbonden; de aanvragen om uitvoervergunning worden thans alleen door den adviseur voor buitenlandsche handelsaangelegenheden behandeld.

Van verschillende zijden verheffen zich stemmen, welke dit betreuren. Men wijst er algemeen op, dat de regeling vlot en goed werkte. De prijzen zijn belangrijk gestegen, van f 5.— tot f 13.— per picol; al hebben daar ook andere omstandigheden toe meegewerkt, de positie van den producent is door de regeling ongetwijfeld belangrijk versterkt. Een flink kwantum — ongeveer 12 millioen picol — werd afgedaan. De Redacteur van de *Indische Financier* meent (in het nummer van 25 October), dat de Regeering den eisch om den zetel der producentenvereeniging naar Java over te brengen niet had moeten stellen. In het *Soerab. Hand.* van 30 October wordt erop gewezen, hoe men eerst gehoopt had, dat de ontbinding der commissie van advies slechts een formaliteit was en dat de door haar gestelde voorwaarden ook daarna geëischt zouden worden voor het verleenen van uitvoervergunningen. Uit een Aneta-bericht is echter af te leiden, dat de Regeering licenties wenscht te verstrekken zonder deze te onderwerpen aan eenigerlei voorwaarden, als destijds door de Commissie van advies geëischt. Daardoor zal de suikermarkt weer gedrukt worden, vooral, wanneer voor suikers uit den oogst 1919 verkoop wordt toegelaten, vóór de oogst 1918 opgeruimd is.

Voor andere producten, als koffie en rubber, wordt eenzelfde weg ingeslagen. 25 October werd te Soerabaja opgericht de Koffie Producenten Vereeniging; verscheidene groote belanghebbenden bij de cultuur hebben zich er reeds bij aangesloten. Ook hieruit is een Commissie van advies gevormd.

Op 20 November hield de vereeniging een vergadering te Soerabaia (volgens een verslag in het *Soerab. Handelsblad* van 20 November), waarin de voorzitter, de heer J. F. Metzelaar, het doel der vereeniging uiteenzette. Zij werd opgericht op initiatief van het Ned.-Ind. Lanbouwsyndicaat, welk lichaam 13 September j. l. een vergadering hield en toen een motie aannam, inhoudende, dat het noodig was evenals voor de suiker, ook voor koffie, rubber en thee producenten-vereenigingen te stichten. De adviseur voor buitenlandsche handelsaangelegenheden lichtte het standpunt der Regeering in dezen toe. De Regeering heeft meer en meer de zorg voor den goeden gang van zaken op het gebied van de volkshuishouding tot zich moeten trekken. Wel is waar zien de producenten een dergelijke bemoeienis niet graag, maar toch werd reeds lang gevoeld, dat men het geheel zonder regeeringshulp ook niet af kon. De oorlog heeft geleid tot omstandigheden, welke den grooten landbouw er toe brachten te vragen, als een recht, de meest diepgaande regeeringsbemoeienis met zijn bedrijf. Volgens den adviseur moet die bemoeienis hierin bestaan, dat de Regeering waakt, dat de nuttige rol, welke de groote landbouw in de samenleving vervult, niet krijgt te lijden onder omstandigheden, welke aan zijn invloed ontsnappen. Toetssteen voor de Regeering is hierbij het belang, dat het cultuurbedrijf voor de gemeenschap heeft. Toen nu bij de Regeering klachten in kwamen, dat de koffiecultuur tengevolge van de crisis ten onder dreigde te gaan, besloot zij in te grijpen, echter haar maatregelen te nemen in overleg met de producenten. Moeten later regelingen getroffen worden over afscheep en dergelijke, dan moeten de belanghebbenden vereenigd zijn om daarbij invloed te kunnen uitoefenen, zelfs het zwaartepunt van de beslissing aan zich te houden, in overeenstemming met wat de Regeering wenscht.

Er moet dwang uitgeoefend worden, dat allen tot de organisatie toetreden. De bezwaren moeten niet overdreven worden. Men zal van de regelingen alleen iets merken, wanneer de markttoestand slecht mocht worden. Is deze thans gunstig, men moet op kwade kansen voorbereid zijn: algemeene samenwerking zal noodig blijven.

Uit de vergadering werd nog al bezwaar gemaakt tegen de centralisatie van den verkoop en tegen de vaststelling van minimumprijzen. Na langdurige besprekingen werd het artikel betreffende eerstgenoemd punt gewijzigd. De strekking ervan komt thans hierop neer, dat alle koffie geregistreerd zal worden en dat, indien een minimumprijs vastgesteld is en centralisatie van den verkoop noodig geoordeeld wordt, de producent het recht heeft zijn koffie buiten verkoop te houden.

Ook voor thee en rubber zijn thans producenten-vereenigingen opgericht, naar het type van de hierboven besproken lichamen.

Het is te hopen, dat de producenten-vereenigingen ook na den oorlog zullen blijven voortbestaan. Is de onmiddellijke aanleiding tot haar bestaan vervallen — de toenemende kansen op een spoedig einde van den oorlog hebben in October reeds tot een sterke stijging van de marktprijzen voor de meeste van onze uitvoerproducten geleid — een krachtige samenwerking van producenten en exporteurs zal nà den oorlog, wanneer men op de buitenlandsche markten vermoedelijk ook

georganiseerde inkoopers tegenover zich zal vinden, aan de positie van onzen handel en onze cultures slechts ten goede kunnen komen.

De maatregelen tot vaststelling van minimum prijzen zijn gebleken een krachtig middel tot verhooging van den marktprijs te zijn. De eerste geruchten over een minimumprijs voor koffie hadden dadelijk het gevolg een stijging van den marktprijs tot boven de productiekosten.

Een tweede belangrijke maatregel, thans in overweging, is daardoor eenigszins uit het brandpunt der belangstelling geraakt; de oprichting van een hulpbank voor onze cultures, bij welke de producent zijn marktproduct beleenen kan tegen een bedrag ongeveer overeenkomend met de productiekosten, ten einde hem aan de middelen te helpen zijn bedrijf voort te zetten. Maakt de sterk gewijzigde markttoestand dergelijke maatregelen thans minder urgent, toch zou het jammer zijn, als de half uitgewerkte plannen niet volledig tot uitvoering werden gebracht. Zulk een bank zou een krachtige ruggesteun voor onze cultures kunnen zijn en het is nog zeer de vraag, of de verrassende, snelle veranderingen, welke zich thans in de wereld voltrekken, niet nogmaals een crisis zullen veroorzaken, waarin zulk een ruggesteun onmisbaar zou blijken.

Cr.

Goud en zilver.

De Pittman Silver Bill en de daarmede samenhangende regeling der Amerikaansche Regeering met de zilverproducenten heeft gemaakt, dat de zilverprijs te New York werkelijk op het niveau van 1 $ per Oz. (of liever iets daarboven ± 101) is gebleven. De Amerikaansche Regeering heeft reeds in ruime mate gebruik gemaakt van hare bevoegdheid om zilveren dollars te versmelten en het verkregen zilver te exporteeren, waartegenover dus thans staat hare verplichting tot geleidelijken terugkoop, waarvoor, zooals in de Augustus-kroniek van dit tijdschrift reeds is medegedeeld, een prijs van $ 1 per ounce met producenten is overeengekomen. Is eene daling beneden deze noteering dus voorloopig niet waarschijnlijk, eene aanzienlijke stijging is ten eenenmale uitgesloten, nu Amerika in Augustus een maximumprijs voor zilver heeft vastgesteld van $101^1/_2$ dollarcent. Ook de zilverprijs te Londen is dienovereenkomstig eerst op 48 13/16 d. per oz. gebleven, welke noteering den 2den Augustus door de Treasury als maximum werd vastgesteld en daarna op $49^1/_2$ d., waartoe het maximum 20 Augustus werd verhoogd. Eene verhooging is derhalve thans in Londen ook uitgesloten en eene verlaging in verband met den nauwen samenhang met New York evenmin te verwachten, behalve dat eene verlaging van vracht en assurantiepremie den prijs te Londen weldra wellicht iets lager zal stellen.

Zooals wel te verwachten was heeft de nieuwe bankwet voor de Nederlandsche Bank geen wijziging gebracht in het stelsel, dat vooral ook in de oorlogsjaren gebleken is zoo uitstekend te voldoen. De Regeering heeft geen Staatsbank voorgesteld en evenmin nieuwe voorschriften voor de dekking der bankbiljetten, en ook de Kamers hebben niet getoond eene verandering daarin wenschelijk te achten. Daardoor is wederom gebleken, dat men algemeen in de onafhankelijkheid van de Emissiebank van den Staat en in de dekking van het bankpapier door edel metaal de beste waarborgen blijft zien voor eene goede behartiging van het crediet- en geldwezen.

Wel zijn eenige wijzigingen aangebracht in de artikelen, handelende over den

werkkring der Bank. Want hoewel de vroegere wet niet een te nauw keurslijf is gebleken te zijn, zoodat de Bank ook in de zeer bijzondere omstandigheden der laatste jaren haar taak nagenoeg onbelemmerd heeft kunnen vervullen, is toch van de gelegenheid gebruik gemaakt den werkkring der Bank nu op wat betere wijze te omschrijven en de bepalingen in het algemeen in overeenstemming te brengen met de tegenwoordige handels- en bankgebruiken en eischen. Als zulk eene wijziging kan men ook beschouwen het wegvallen van de bepaling, die vroeger voorkwam in art. 7 n.l.: „de som der in buitenslands betaalbaar papier belegde gelden mag nooit langer achtereen dan gedurende een tijdperk van veertien dagen het bedrag van het beschikbaar metaalsaldo der Bank te boven gaan." Want al zou deze bepaling wegens den zooveel grooter geworden metaalvoorraad van de Nederlandsche Bank in de praktijk wellicht van weinig belang te achten zijn, toch is zij geschrapt, omdat in haar slechts eene herinnering is te zien aan eene onjuiste beschouwing van vroeger van de taak en den werkkring der Circulatiebank. Vroeger toch waren er velen die in de buitenlandsche wisselportefeuille slechts een middel voor de Circulatiebank zagen om hare rentegevende uitzettingen te verhoogen, en die bevoegdheid is haar om die reden dan ook niet zonder tegenstand toegekend. Met name werd gevreesd dat door die credietgeving der circulatiebank aan het buitenland door den aankoop van buitenlandsche wissels de credietverleening aan het binnenland in het gedrang zou kunnen komen en als waarborg daartegen is de bepaling van art. 7 in het leven geroepen.

De voorstellers dezer beperking zagen derhalve in de buitenlandsche wisselportefeuille in de eerste plaats een belegging van de Bank, en meenden dat deze evenmin als de effectenbeleggingen onbeperkt mocht gelaten worden. Zij voelden dus niet voldoende, dat het koopen en verkoopen van buitenlandsche wissels een onderdeel van het bedrijf der Circulatiebank is, zooals de plaatsing in art. 7 onder de operatiën trouwens ook aangaf, en dat aan het Bankbestuur daarin dus de vrije hand gelaten moet worden. Thans is er wel niemand meer, die aan de Circulatiebank de bevoegdheid tot het aanleggen van eene buitenlandsche wisselportefeuille zou willen ontnemen; integendeel, in dien wisselhandel wordt algemeen een der belangrijkste middelen gezien, waardoor de Circulatiebank haar taak ten aanzien van de handhaving der waarde van de Nederlandsche valuta in het buitenland kan en moet ten uitvoer brengen. Het is duidelijk, dat de grootte dier wisselportefeuille geheel geregeld moet worden naar hetgeen op elk oogenblik voor het op peil houden der valuta vereischt wordt en dat eene dwingende bepaling daaromtrent, zooals vroeger bestond, in de wet evenmin op haar plaats is als b.v. een voorschrift voor bepaalde gevallen over de hoogte van het wisseldisconto zou zijn.

De Memorie van Toelichting bevat dienaangaande het volgende:

„De ondergeteekende is met de Directie der Bank van oordeel, dat deze be-
„perking, welke in de buitenlandsche wetgeving op dit gebied niet voorkomt,
„behoort te vervallen. Zij heeft hare opneming in de wet te danken aan een
„minder juiste opvatting omtrent de beteekenis van eene buitenlandsche wissel-
„portefeuille voor een circulatiebank. Zij verschaft niet den waarborg, welke bij hare
„opneming beoogd werd en zij kan in bepaalde omstandigheden ongewenscht blijken.

„Wat het eerste punt betreft, zij er op gewezen, dat, bij de behandeling van
„het ontwerp der Bankwet 1888, blijkbaar de opvatting voorzat, dat het aanbe-
„veling verdiende de bevoegdheid om eene buitenlandsche wisselportefeuille te

„houden, aan de Bank te verleenen teneinde haar in staat te stellen een deel harer „beschikbare middelen rentegevend te maken, dus te beleggen. Hierin is echter „eene miskenning gelegen van het doel eener zoodanige portefeuille. Het houden „van buitenlandsche wissels en van buitenlandsche saldi is in werkelijkheid aan te „merken als een onderdeel van de goudpolitiek der Bank. De eischen van deze „politiek mogen uitsluitend het richtsnoer zijn bij de bepaling van den omvang „der zooeven bedoelde wissels en saldi. Hieruit volgt, dat, evenals de goudpolitiek „zelve, ook de grenzen van het gebruik, hetwelk ten behoeve van het doorvoeren „dier politiek, van buitenlandsche wissels en saldi zal gemaakt worden, aan het „inzicht van het bankbestuur dient te worden overgelaten onder toezicht en even„tueel critiek van de publieke opinie, daartoe in staat gesteld door de openbaar„making van de weekbalansen der Bank. Zoo is het ook in het buitenland „begrepen, waar, gelijk gezegd, de hierbedoelde beperking niet voorkomt.

„Hare opneming is toe te schrijven aan de vrees, dat de Bank in bepaalde „omstandigheden er toe zou kunnen komen om, tot het verkrijgen van eigen geldelijk „voordeel, hare middelen in het buitenland in stede van in het binnenland te gebruiken „en zoodoende hare binnenlandsche kredietverleening onnoodig zou inkrimpen.

„Het is, naar de meening van ondergeteekende, wel boven twijfel verheven, „dat wilde de Bank op de aangegeven wijze in haren plicht te kort schieten, „zulks door het stellen van het bedrag van haar beschikbaar metaalsaldo als grens „voor de buitenlandsche wisselportefeuille, niet zou voorkomen worden. Reeds „aanstonds zij er op gewezen, dat de omvang van het beschikbaar metaalsaldo „in sterke mate wordt beïnvloed door de discontopolitiek der Bank, zoodat zij „door het opvoeren of hooghouden van haar disconto naar de vermeerdering „van haar beschikbaar metaalsaldo en daardoor van het maximum voor de buiten„landsche wisselportefeuille zou kunnen streven. Maar ook afgescheiden hiervan „zij er op gewezen, dat de gestelde grens zóó ruim is, dat elke waarborg ontbreekt, „dat de Bank niet, als gevolg van een onnoodig groote, buitenlandsche wissel„portefeuille, haar disconto op een te hoog peil houdt.

„In dit verband zij aangeteekend, dat de Bank sedert de bevoegdheid in de wet „werd opgenomen, nagenoeg steeds een zeer aanzienlijk grooter bedrag aan bui„tenlandsche wissels zou gehouden kunnen hebben dan zij in werkelijkheid bezat. „Dit bewijst, naar de meening van ondergeteekende, eenerzijds, dat voor de hier„voren bedoelde vrees, welke de beperking deed opnemen, geen reden bestaat en „anderzijds, dat de Bank zich ten opzichte van haar bezit aan buitenlandsche „wissels terecht door geheel andere overwegingen laat leiden dan zij, die de zoo„even bedoelde vrees koesterden, mogelijk achtten. De Directie was dan ook „aanstonds bereid de te allen overvloede door ondergeteekende van haar ge„vraagde verklaring af te leggen, dat eventueel de schrapping van de thans in „de wet opgenomen beperking er niet toe zal mogen leiden, dat door de Bank „aan de binnenlandsche credietbehoeften op beperkter schaal of op voor de „credietnemers bezwarender voorwaarden wordt voldaan dan tot dusver onder „overigens gelijke of overeenkomstige omstandigheden het geval was."

Over de schrapping der beperking is dan ook eigenlijk verder niet veel te doen geweest.

T. W. H.

VERGELIJKENDE CIJFERS IN DUIZENDTALLEN £ STERLING VAN DE BANK OF ENGLAND, DE BANQUE DE FRANCE, EN DE DEUTSCHE REICHSBANK

	Balans van:	Metaal-voorraad	B.-B. in omloop (3)	Andere opeischbare schulden	Beleeningen en disconto's	Dekkingspercentage (4)
Bank of England	18/9-'18	70.995	59.398	168.097	156.114	31.1 %
Banque de France	19/9-'18	217.497 [1]	1.191.526	134.472	108.392	16.4 % [2]
Deutsche Reichsb.	7/9-'18	123.345	690.234	435.128	961.399	10.9 %
Bank of England	12/6-'18	63.878	52.025	169.592	157.067	28.8 %
Banque de France	13/6-'18	226.568	1.129.283	157.180	140.556	17.6 %
Deutsche Reichsb.	7/6-'18	123.308	601.710	368.201	796.994	12.7 %

[1]) Waarvan £ 81.484.000 in het buitenland, waartegen voorschotten ter verbetering van den wisselkoers kunnen opgenomen zijn.

[2]) Indien men het in Frankrijk bij de Banque de France aanwezige goud alleen als dekking beschouwt en niet tevens het naar het buitenland verscheepte goud, is het percentage 10.2 %.

[3]) Behalve de bankbiljetten van de circulatiebank zijn in Duitschland nog in omloop Reichskassenscheine en Dahrlehnskassenscheine, de laatste op 15 Augustus j.l. tot een bedrag van £ 494.250.000, terwijl in Engeland Currency notes in omloop zijn. Het bedrag dezer Currency notes was op 18 September j.l. £ 273.077.090.—, waarvoor een gouddekking aanwezig was van £ 28.500.000.—, zijnde 10.4 %.

[4]) Het dekkingspercentage is berekend met inachtneming van alle obligo's en dus niet ten aanzien der bankbiljetten in omloop alleen.

BANKSTATEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

		Balans van 24 Augustus 1918	Balans van 4 Mei 1918
METAALVOORRAAD:	Goud	f 707.423.820.27	f 721.832.599.76½
	Zilver	„ 7.952.795.15	„ 7.331.182.81
	Totaal:	f 715.376.615.42	f 729.163.782.57½
OBLIGO'S:	B.-B. in omloop	f 922.122.245.—	f 971.985.635.—
	R/ct. saldi en assign.	„ 69.883.118.30½	„ 64.449.413.45½
	Totaal:	f 992.005.363.30½	f 1.036.435.048.45½
UITZETTINGEN:	Beleeningen	f 114.276.500.86½	f 170.592.733.27
	Binn. Wissels	„ 72.204.172.18	„ 61.870.931.34½
	Buitenl. Wissels	„ 8.366.044.—	„ 8.289.816.—
	Totaal:	f 194.846.717.04½	f 240.753.480.61½
DEKKINGSPERCENTAGE:		72.1 %	70.4 %
DISCONTORENTE:		4.5 %	4.5 %

DE JAVASCHE BANK.

		Balans van 30 November 1918	Balans van 24 Augustus 1918
METAALVOORRAAD:	Goud	*f* 104.728.982.49	*f* 103.862.256.31
	Zilver [1]	„ 14.993.831.45	„ 13.720.044.18
	Totaal:	*f* 119.722.813.94	*f* 117.582.300.49
OBLIGO'S:	B.-B. in omloop	*f* 192.492.580.—	*f* 183.622.895.—
	R/ct. saldi en bankwissels	„ 96.657.232.52	„ 71.484.795.84
	Totaal:	*f* 289.149.812.52	*f* 255.107.690.84
UITZETTINGEN:	Beleeningen	*f* 82.114.844.34	*f* 71.563.597.89
	Disconto's	„ 8.771.851.71	„ 7.524.319.07
	Buitenlandsche Wissels	„ 17.777.714.33	„ 24.117.334.25
	Voorsch. a/h Gouv.	„ 49.912.370.16	„ 19.349.434.32
	Totaal:	*f* 158.576.780.54	*f* 122.554.685.53
DEKKINGSPERCENTAGE:		„ 41.4 %	46.1 %
DISCONTORENTE:		„ 3.5 %	3.5 %

[1] Waarvan aan grove zilveren munt
op 24 Augustus 1918 *f* 12.810.241.50.
op 30 November 1918 *f* 13.872.398.

BOEKBESPREKING.

De Goudkwestie door
Mr. A.C. Verrijn Stuart.

In een nieuw geschrift, getiteld „DE GOUDKWESTIE" heeft PROFESSOR VERRIJN STUART de hoofdpunten uit zijn inaugurale rede, die de meeste bestrijding ontmoet hebben, als volgt samengevat:

1o. dat de zoo aanzienlijke stijging der prijzen van goederen en diensten in Nederland mede een symptoom is van door toestrooming van goud veroorzaakte depreciatie van het Nederlandsche geld;

2o. dat ook goud reeds thans als in Nederland gedepreciëerd moet worden beschouwd en na den vrede nog een verdere depreciatie te duchten heeft;

3o. dat maatregelen wenschelijk zijn ter beteugeling der bestaande gelddepreciatie, ook nu deze ontstond niet door inflatie, maar door het overvloedig worden van het standaardmetaal;

4o. dat het geen onoverkomenlijke bezwaren heeft het internationale betalingsverkeer te regelen en de wisselprijzen te handhaven, na prijsgeving van den gouden standaard.

Professor Verrijn Stuart verdedigt dan nogmaals deze stellingen tegen de daartegen ingebrachte bedenkingen. Het vraagpunt van het al of niet bestaan eener geld-depreciatie en gouddepreciatie in Nederland is in hetzelfde stadium gebleven. Prof. Verrijn Stuart voert gronden aan, waaruit hij theoretisch concludeert, dat die beide depreciaties moeten zijn ontstaan; de tegenpartij echter wijst op andere omstandigheden, waardoor dit gevolg niet behoeft te zijn ingetreden, terwijl die depreciatie naar hare meening ook nog niet uit de feiten gebleken is. Hierover kan men blijven strijden, doch m.i. niet over de vraag of de in Nederland gevolgde goud-politiek in de gegeven omstandigheden de juiste is geweest.

Prof. Verrijn Stuart neemt aan, dat door de goudinvoeren het geld gedepreciëerd s. Dit ware te voorkomen geweest, indien in plaats van goud aan te nemen, aan ide credietgeving aan het buitenland meer uitbreiding was gegeven. Daartoe heeft inderdaad alle gelegenheid bestaan, al heeft de verlenging van Treasury bills, zooals Prof. Verrijn Stuart meent, niet altijd opengestaan. Nu moge het misschien te zijner tijd blijken, dat alle credieten, hetzij prompt, hetzij na korter of langer uitstel zonder verlies voor de Nederlandsche crediteuren binnenkomen, in den oorlogschaos gebood de voorzichtigheid in deze niet verder te gaan dan noodzakelijk was en het zou zeker niet te verdedigen zijn geweest, wanneer de overheid, zooals Prof. Verrijn Stuart had gewild, gedwongen had tot credietgeving ook in de gevallen, dat contante betaling werd aangeboden. Of zou de Staat als garant voor die werkelijk vrijwillige credieten hebben willen optreden?

Het voordeel, dat de credietgeving aan het buitenland meebracht, was volgens Prof. Verrijn Stuart, dat daardoor geen geldruimte en depreciatie van het geld in Nederland kon veroorzaakt worden. Maar daarvoor was bovendien noodig, dat de verleende credieten door de banken en de Circulatiebank niet liquide gemaakt werden, en Prof. Verrijn Stuart acht het dan ook onjuist dat dit geschied is. Nu is het voldoende bekend dat de Nederlandsche Bank geweigerd heeft die aan het buitenland verleende credieten liquide te maken, waarmede geen algemeen belang gemoeid was en waarover met haar geen overleg gepleegd was. Zijn wensch zou het echter geweest zijn, dat ook de credieten die aan het buitenland moesten gegeven worden om onze in- en export aan den gang te houden niet waren liquide gemaakt. De exporteurs, zegt hij, hadden hun vorderingen op het buitenland zelf als belegging moeten aanhouden, zoodat zij, wanneer zij niet bereid waren op die wijze voort te gaan, den export hadden moeten staken.. Nu is het niet duidelijk, waarom bij zulk een staking van den export, ons land dan op dit oogenblik rijker zou geweest zijn, zooals Prof. Verrijn Stuart beweert. Want bij de exportregelingen werd toch slechts een gedeelte met credieten gedekt, terwijl het overige door tegenpraestaties in goederen vereffend werd. Door staking van den export had ons land dus die import-goederen, waaraan zoozeer behoefte bestond, niet ontvangen, doch inplaats daarvan zijn eigen goederen behouden, waarvan wellicht een te veel zou zijn ontstaan, en die voorts waarschijnlijk wel nooit weer tegen zulke prijzen in het buitenland gereedelijk afzet zouden hebben kunnen vinden. Gegeven het feit dat een regelmatige goederenruil op dat oogenblik niet mogelijk was, komt het mij voor, dat van eene verarming van ons land door het voortzetten van den export eerst dán gesproken mag worden, indien met inachtneming van de intusschen reeds ontvangen goederen, de credieten en de ontvangen contante betaling in goud te zijner tijd, wanneer het internationale handelsverkeer weer open is, niet zonder verlies weer tegen goederen kunnen omgezet worden. Dit zal het geval zijn, indien de credieten niet binnenkomen, — hetgeen hier verder buiten beschouwing kan blijven — of indien het goud slechts gedeprecieerd weer naar het buitenland kan uitgevoerd worden. Of het goud nu in de enkele landen, die wettelijk den gouden standaard verlaten hebben door de munt, intusschen slechts als tijdelijken maatregel, voor het goud te sluiten, en of het goud in Nederland gedeprecieerd is, is voor deze vraag van weinig gewicht. Alleen zij ten aanzien van laatstgenoemde stelling van Prof Verrijn Stuart opgemerkt, dat zijn argument, dat het goud in Nederland moet gedeprecieerd zijn, omdat de voorraad zoo zeer vermeerderde, terwijl voor het geldverkeer niet meer dan vroeger noodig was, niet afdoende is. De circulatiebank toch houdt dien verkregen voorraad in reserve voor latere vraag, en door dien voorraad in hare kelders aan te houden oefent zij geen invloed uit op de waarde van het goud tegenover andere goederen. Het geval is derhalve gelijksoortig met dat der bankbiljettencirculatie: het cijfer voor bankbiljetten moge aanzienlijk gestegen zijn, voorzoover die meerdere biljetten door het publiek in reserve worden gehouden in afwachting van de tijden dat daarvoor weer goederen zullen zijn te verkrijgen, behoeven zij geen depreciatie van het geld te weeg te brengen. Ook dit nog. Prof. Verrijn Stuart zegt, dat de hooge prijs, waarvoor de Nederlandsche goudindustrie goud van de Nederlandsche Bank betrekt, geen bewijs is van appreciatie van het goud: goudsmeden zijn wel verplicht den prijs te besteden, die de Bank vraagt. Deze opmerking is op zichzelf juist, doch die

verkoopsprijs voor goud aan de industrie is slechts daarom zoo hoog gesteld, omdat dit verweermiddel noodzakelijk bleek tegen den ongecontroleerden uitvoer van goud, die in weerwil van de wisselkoersen naar het buitenland bleef plaatshebben. In zoover zit in het feit derhalve wel degelijk een argument tegen de depreciatie van het goud.

Doch nu terugkeerende tot de vraag, die van zooveel belang is voor de beoordeeling van de gegrondheid van de vrees, dat wij tenslotte op onzen export verlies zullen lijden: Zal het goud op de wereldmarkt deprecieeren? Prof. Verrijn Stuart meent, dat daarvoor steeds meer kans bestaat, ten eerste omdat door de meerdere toepassing van het goudkernstelsel [1]) veel goud zal vrijkomen, en ten tweede omdat het, hoe langer de vrede uitblijft, steeds moeilijker zal worden voor de oorlogvoerende Staten om te besluiten hun geldwezen weer op basis van den gouden standaard te herstellen. Nu is op het oogenblik het goudkernstelsel feitelijk reeds nagenoeg algemeen in toepassing: het goud circuleert niet meer in het binnenlandsch verkeer, zoodat daardoor in de toekomst haast geen goud meer kan vrijkomen. Toch heerscht allerwege inflatie, zoodat het slechs van het besluit der landen, wier valuta nu ernstig gedeprecieerd is, afhangt of zij door vermeerdering van hun goudvoorraad aan die inflatie en depreciatie der valuta een einde willen maken of niet. Nu kon sedert de inaugureele rede van Prof. Verrijn Stuart in het verslag van de Nederlandsche Bank geconstateerd worden, dat alle landen weer goud op den ouden voet in betaling aannemen, hetgeen er op wijst, dat thans in de praktijk nergens depreciatie van het goud verwacht wordt. En bij den vrede van Brest Littofsk is bepaald, dat Rusland een belangrijk bedrag in goud aan Duitschland moest afstaan, waaruit blijkt, dat Duitschland elke gelegenheid te baat neemt zijn goudvoorraad te versterken en derhalve niet voornemens is het goud uit te stooten. Neen, het blijft vooralsnog algemeen een jacht naar goud, terwijl de productie daartegenover belemmeringen ondervindt, en dat de toekomst van het goud donker zou zijn, valt nog niet te zien. [2])

---

[1]) Met goudkernstelsel wordt bedoeld een stelsel, waarbij het geldverkeer wel berust op den gouden standaard, doch waarbij het goud zich niet in de binnenlandsche circulatie bevindt, maar verzameld blijft bij de circulatiebank, om gebruikt te worden bij het verdedigen van de waarde der valuta tegenover het buitenland

[2]) Een ondergeschikt punt is, tegenover de bovenstaande belangrijke quaestie van de depreciatie van het goud, de vraag hoe lang wij het thans verkregen goud zullen moeten aanhouden. Indien het echter waar is, wat Prof. Verrijn Stuart (blz 55) zegt, dat de goudstroom het prijsniveau te onzent boven dat der oorlogvoerende landen brengt, dan zal dit juist de aanleiding kunnen zijn, dat het goud weer spoedig terugvloeit: Nederland's export toch wordt daardoor belemmerd en de import bevorderd. Doch afgezien daarvan, — is de wisselkoers op Amerika thans zoover van het goudpunt, dat gouduitvoer naar dat land, dat voornamelijk de aanvulling der wereldvoorraden moet leveren, binnen niet te langen tijd uitgesloten moet geacht worden? Nog een enkele opmerking over eenige stellingen van Prof. Verrijn Stuart vinden in dit verband een plaats. Prof. Verrijn Stuart acht het namelijk uitgesloten dat de circulatiebanken in de oorlogvoerende landen een opgeld op goud zouden gaan geven, hetgeen den goudexport uit ons land reeds mogelijk zou maken voordat het tot dusver geldende goudpunt bereikt zou zijn: daardoor, zegt hij, zouden zij de depreciatie harer eigen biljetten erkennen. Intusschen is het een feit, dat de Deutsche Reichsbank vóór den oorlog reeds zulk een

Het komt mij derhalve voor, dat in de gegeven omstandigheden het juiste standpunt blijft, dat van de Nederlandsche Bank, n.l. (zie laatste jaarverslag) „met alle scherpte erop te letten" of er „een kentering in de wereldmeening op dit punt mocht optreden", doch om, nu dit stellig nog niet het geval is", geen afwijkende houding aan te nemen.

Of zou het verantwoord zijn in de tegenwoordige omstandigheden over te gaan tot een geldstelsel, waarbij het goud losgelaten wordt, doch de circulatiebank verplicht om een buitenlandsche wisselportefeuille in een bepaalde verhouding tot hare opeischbare schulden aan te houden? Prof. Verrijn Stuart beveelt dit stelsel voor practische toepassing aan en verklaart, dat de tegenwoordige abmormale omstandigheden, die ook nu op geldgebied, in weerwil van den gouden standaard, zulke ongewenschte omstandigheden hebben doen ontstaan, daarvan niet behoeven af te houden. „Wie op een dergelijke mogelijkheid voortdurend het oog zou willen „gericht houden en terwille daarvan den kostbaren gouden standaard handhaven, „zou gelijken op den pathologisch-angstige die, vreezend voor een verraderlijken „overval, dag en nacht het veege lichaam in een drukkend pantser zou knellen, „een beschutting welke ten slotte, indien zijn vrees bewaarheid werd, toch on„toereikend blijken zoude." Dit standpunt is onjuist te achten, want het is wel degelijk de plicht van de circulatiebank steeds rekening te houden met de mogelijkheid van abnormale omstandigheden, waarin zij toch het plechtanker van het geld en credietwezen moet blijven. Onmogelijk zal men de circulatiebank, die nu reeds vier jaar onder zeer abnormale omstandigheden heeft moeten en kunnen doorwerken, een pathologisch-angstige kunnen noemen, omdat zij gedurende die jaren de dreigende gevaren in het oog heeft gehouden en ook in de toekomst daarop bedacht wil blijven. Het is dan ook niet veranwoord, de gevaren aan beide stelsels verbonden tegen elkaar afwegende, thans over te gaan van den goldexchange-standaard tot een stelsel voor ons geldverkeer, waarbij de verdediging van onze valuta geheel gebouwd wordt op een buitenlandsche wisselportefeuille. Ook nu moet de circulatiebank, om haar taak ten aanzien der verdediging van de valuta behoorlijk te vervullen, zich voorzien van een buitenlandsche wisselportefeuille. Daaraan zijn risico's verbonden, zooals in dezen oorlog duidelijk is gebleken, doch men mag verwachten, dat de circulatiebank bereid en ook in staat is dat risico ten laste harer Winst- en Verliesrekening en desnoods ten laste van haar reservefonds te loopen. Dat de wisselportefeuille thans geen verlies zou hebben opgeleverd, hetgeen Prof. Verrijn Stuart denkt, is zooals duidelijk is, een

---

opgeld gaf, niet voor goud uit de circulatie, doch voor goudimport uit het buitenland, waardoor het goudpunt toen dan ook verlegd is geworden. Ook is het bekend, dat de Banque de France omgekeerd reeds jarenlang een premie liet betalen voor goud bestemd om naar het buitenland te worden geëxporteerd. Het hier bedoelde opgeld heeft de strekking den export van goud te bemoeilijken en den import te bevorderen en het is niet duidelijk, waarom deze politiek, ook al werd zij nog uitgebreid — gesteld het buitenland wenschte nu eenmaal het goud met alle kracht terug —, de biljetten der betreffende banken in het verkeer zou doen depreciëeren. Een tweede opmerking: Prof. Verrijn Stuart vraagt: Waarom zouden Nederlandsche importeurs het buitenland in goud gaan betalen, zoolang zij nog goedkooper wissels kunnen krijgen, zooals van de zijde zijner tegenstanders is beweerd. Het antwoord is: omdat een goudbegeerend buitenland die betaling in goud als voorwaarde aan de goederenlevering zou kunnen verbinden, waarvan inderdaad gevallen zijn voorgekomen.

misvatting: de teekeningen mogen goed gebleven zijn, de daling in de wisselkoersen heeft daarentegen verplicht tot aanzienlijke afschrijvingen. Maar mocht men haar verplichten in onzekere omstandigheden als de tegenwoordige aan die buitenlandsche portefeuille uitbreiding te geven alleen om de dan voorgeschreven verhouding te handhaven met hare stijgende opeischbare schulden, dan is het te vreezen, dat dit zich zal uitspreken in de mindere waarde, welke aan hare biljetten wordt toegekend. En deze depreciatie zou van veel ernstiger karakter zijn dan de tegenwoordige, die door Prof. Verrijn Stuart aanwezig geacht wordt wegens overvloed van standaardmetaal bij de circulatiebank.

Men moge respect hebben voor de wijze, waarop Prof. Verrijn Stuart het vraagstuk van de toekomst van het goud theoretisch behandeld heeft, men moge zelfs in de toekomst een verwezenlijking van zijn stelsel, waarbij voor het goud als verrekeningseenheid bij tractaat vastgestelde pariteiten in de plaats komen, mogelijk achten, onjuist is het door hem gezien, reeds nu het stelsel voor practische toepassing aan te bevelen.

J. W. H.

Afl. XIII (1917) van de „Mededeelingen", bewerkt door het Encyclopedisch Bureau.

Halmaheira en Morotai.

In de reeks beschrijvingen van eilanden en landstreken van onze archipel, uitgegeven door het Encycl. Bureau, is een Monografie van Halmaheira en Morotai verschenen, bewerkt naar de memorie van den kapt. van den Generalen Staf J. M. Baretta, waarbij verschillende deskundigen hun medewerking hebben verleend. De publicatie bevat, als zoovele voorgangsters, een groot aantal gegevens, tot een geheel verwerkt, over de geschiktheid van den bodem, klimaat, plantengroei en dierenwereld, bevolking enz.

Aan het werkje is een zeer uitvoerige litteratuur-opgave toegevoegd, ingedeeld volgens het decimale stelsel van het Instituut International de bibliographie.

Scheiding van Kerk en Staat.

Aldus luidt de titel van een referaat, door Ds. S. A. de Vries geschreven voor den 1en partijdag der Chr. Eth. Partij. [1])

De inleiding wijst op het feit, dat van Regeeringszijde aan de Chr. kerkgenootschappen tot dusverre steeds geldelijke ondersteuning is toegezegd, terwijl de Volksraad in zijn eerste zitting blijk heeft gegeven deze gedragslijn te willen verlaten. De schrijver oefent op deze houding kritiek uit, allereerst om de manier, waarop zij zich heeft geuit, n.l. door verwerping der subsidie aan het „Chr. Comité", en ook reeds om het feit der stemming op zichzelf, zonder dat de leden van den Volksraad van het onderwerp op de hoogte waren. Dit laatste

[1]) Handelingen van den eersten partijdag der C. E. P. 25-27 Sept. 1918 te Jogjakarta. II. Uitg. Batavia, *De Verwachting*. — In hoofdzaak dezelfde beschouwingen zijn opgenomen in de *Preangerbode* van 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 31 October en 1 en 3 November 1918.

wordt aangetoond door een bespreking van citaten van de heeren Tjokroaminoto, Van Hinloopen Labberton en Waworoentoe.

Het eerste hoofdstuk, handelend over de redenen die in andere landen tot scheiding van K. en S. geleid hebben, geeft een overzicht over de ontwikkeling der gewetens- en godsdienstvrijheid, zooals het Christendom ze voor het eerst heeft verkondigd en doen zegevieren, gaat na hoe in de Middeleeuwen het overwicht van den Staat op de Kerk overging in een overwicht van de Kerk op den Staat, en wijst de Hervorming aan als de beweging die het evenwicht weer herstelde. Die beginselen van tolerantie en vrijheid gingen via de Quakers en de Amerikaansche republiek op de Fransche revolutie over; deze laatste echter kwam zefstandig tot de konsekwentie van losmaking der banden tusschen de sferen van K. en S., ja, geraakte daarbij in excessen die later weer grootendeels ongedaan zijn gemaakt. In het kort wordt beschreven, hoe het principe der scheiding van K. en S. is uitgewerkt in Frankrijk, Spanje, Portugal, Luxemburg, Zwitserland en Zevenbergen, en gewezen op de zeer uiteenloopende motieven die tot het verkondigen er van kunnen leiden.

Het tweede hoofdstuk bevat gegevens — vooral ontleend aan het Ned. Ind. Plakaatboek van Mr. van der Chijs — over de geschiedenis der verhouding van K. en S. in Ned.-Indië, en doet zien, hoe ten tijde der O.-I. Compagnie, wier bescherming der godsdienstige belangen harer ambtenaren overigens zeer natuurlijk was, het overwicht van het wereldlijk gezag over geestelijke zaken bedenkelijk drukkend werd, en dat het zich niet alleen in futiliteiten, maar ook in belangrijke aangelegenheden veel te veel deed gelden. Na de opheffing der O.-I.C. en de reorganisatie der Indische regeering werden deze knellende banden veel losser gemaakt en bovendien de bescherming ook tot andere gezindten uitgestrekt; in de opeenvolgende edities van het Regeeringsreglement is de bezoldiging van alle Chr. godsdienstvoorgangers gewaarborgd, terwijl bemoeienis met de inwendige aangelegenheden der kerkgenootschappen achterwege blijft.

Het derde hoofdstuk onderzoekt, aan de hand van de werken van Snoeck Hurgronje, in hoeverre de in den Volksraad gehoorde eisch van „gelijke behandeling van Christendom en Islam" gebaseerd is op een wezenlijke overeenkomst van deze twee godsdiensten. Schrijver wijst op diepgaande verschillen in dit verband. Vooreerst kent de Islam geen geestelijke ambten, en legt de Koran aan al zijn belijders een *individueel* priesterschap op; dit sluit natuurlijk niet uit, dat particuliere personen als „schriftgeleerden" de onwetende leeken ter zijde staan, en evenmin dat er verschillende funktionarissen bestaan als b. v. imam, nazir of qadhi, zonder dat hier van pastorale plichten sprake is. Vervolgens kent de Islam, in tegenstelling met de Chr. theologische fakulteiten aan onze universiteiten, geen eigenlijke priesterscholen; de pesantrens als zoodanig te willen beschouwen, gaat niet aan. In de derde plaats staat de Chr. kerk als zoodanig buiten rechtskwesties, terwijl de Islam zich telkens begeeft op het terrein der rechtsbedeeling, waar de Staat niet buiten mag blijven, en waar deze, zooal niet handelend dan toch tenminste ter dege kontroleerend heeft op te treden. 1o. Bij het sluiten van huwelijken is een priester niet noodig, een deskundige in de godsdienstige voorschriften echter zeer gewenscht; de Regeering heeft hier ingegrepen door officieel zulke deskundige huwelijkssluiters aan te wijzen. 2o. Erfrechtskwesties, die vroeger door den panghoeloe werden uitgemaakt onder toezicht van den regent, zijn sinds 1882 aan de z. g. priesterraden

opgedragen, welke maatregel echter door alle deskundigen veroordeeld wordt; zonder inmenging van den Staat kunnen deze raden niet goed werken. 3o. Toezicht op het beheer der moskee-kassen en de besteding der wakaps (vrome stichtingen) is zeer gewenscht. 4o. Als Landraad-adviseurs ontvangen de panghoeloes Gouvts. salaris.

Schrijver deelt dan verschillende cijfers en gegevens mee, betreffende het aantal Moh. geestelijken, hun inkomsten en de geestelijke belastingen op sommige plaatsen. De bronnen voor deze belastingen zijn: 1o. De geheel vrijwillige bijdragen der bevolking aan de moskee-kassen en hun beheerders, in ruil voor deskundigen bijstand; in 1895 stelde de Regeering het beheer dezer kassen onder toezicht, in 1905 voerde zij een verscherpte kontrole over het honorarium-tarief in. 2o. De priesterraden mogen 10% van de sommen waarover hun beslissingen loopen, in rekening brengen. 3o. De zakat, een reeds vroegtijdig gereglementeerde uiting van den religieuzen plicht der milddadigheid bestemd voor de armen en voor hen die het geld innen. 4o. De pitrah (een bijzonder zakat na afloop der vastenmaand). Zoowel zakat als pitrah zijn om hun karakter van liefdegiften aan het staatstoezicht onttrokken; volgens Juynboll komen zij echter slechts voor het kleinste deel aan de armen ten goede. 5o. De tractementen der panghoeloe's als adviseurs bij de Landraden. 6o. Wisselende inkomsten. — De „erkende geestelijkheid" heeft dus, ondanks haar geringe vooropleiding, zeer ruime inkomsten; een en ander in tegenstelling met de godsdienstvoorgangers.

Schrijver vat zijn bezwaren tegen officieele salarieering dezer Moh. „geestelijkheid" in deze 4 punten samen: 1. speciaal de hoogere geestelijken krijgen reeds een ruim partikulier inkomen; 2. een Gouvts.-regeling houdt geen rekening met plaatselijke behoeften e.d., is niet elastisch genoeg; 3. de Regeering zal onvermijdelijk eischen voor benoembaarheid moeten stellen, en grijpt daarmee in het Moh. onderwijs en godsdienstig leven in; 4. inmenging in theologische geschilpunten zal niet te ontgaan zijn. — Daarentegen is *regeling* der inkomsten dezer geestelijkheid zeer noodig, en het Gouvernement ga in dezen op den ingeslagen weg voort. De panghoeloe's moeten *geheel* Gouvts.-ambtenaren worden n.l. als Landraad-adviseurs (ook de bevoegheid der Priesterraden moet op de Landraden overgaan) en als ambtenaren van den Inl. Burgerlijken Stand. Als ambtenaren zullen ook zij geen bemoeienis met, noch voordeel van de zakat en pitrah mogen hebben; deze inkomsten zullen dan voortaan geheel aan de armen en de lagere geestelijkheid ten goede kunnen komen, terwijl aan onvermogenden kostelooze geestelijke bijstand verzekerd zal zijn.

Dit voorstel maakt het zwaartepunt van Schr.'s betoog uit. In het vierde hoofdstuk, dat het kostenvraagstuk behandelt, toont hij aan, dat de Regeeringssteun, die voor de Chr. kerkgenootschappen (in tegenstelling tot den Islam) een levenkwestie is voor de begrooting echter geen drukkende last is. Met inbegrip van de niet in het budget voor Eeredienst genoemde posten ontvangt n.l. de Chr. eeredienst in 1919 nagenoeg 1,3 millioen, wat op het totaal ongeveer 0.3% uitmaakt. Wat betreft het bezwaar van den heer Bosscha, dat de Chr. godsdienst met Moh. belastingpenningen wordt betaald, zoo is dit niet alleen strijdig met het streven naar *unifikatie* op elk ander gebied, maar ook is over 't hoofd gezien, dat naast de 125 millioen die door de bevolking opgebracht worden (opium, pandhuizen, zout, bedrijsbelasting, hoofdgeld, landrente) ongeveer 223 millioen (producten

bedrijven, uit- en invoerrechten, inkomstenbelasting, winstaandeelen Billiton Mij. en Javasche Bank enz.) zeer weinig met de belastingpenningen der bevolking te maken hebben.

De meening alsof de Indische Protestantsche Kerk het zonder Regeeringssteun zou kunnen stellen, wordt van de hand gewezen; in 1916 was haar batig saldo slechts 11 mille, dat van Menado, Ambon, Banda, Koepang en Makassar tezamen slechts 6 mille, terwijl Menado alleen (wel verre van zelf zijn godsdienstleeraars te kunnen betalen, zooals de heer Waworoentoe meende) een tekort van $1^1/_2$ mille had zónder bezoldiging zijner voorgangers.

De I. P. K. staat dus finantieel alles behalve sterk, en geeft ongeveer even veel uit als ze ontvangt. Voor deze positie zijn tal van oorzaken aan te wijzen, verzamelen van kapitaal of goederen, waardoor ook haar leden zich steeds beijverd hebben om veel voor de armen, weinig voor de Kerk af te staan. Voorts heeft ze als „Volkskerk" een massa lauwe leden, die de beurs gesloten houden, als Protestantsche gemeente legt ze niet den nadruk op „goede werken" en staat mede als zoodanig open voor allerlei afleidende geestesstroomingen. En ten slotte werkt het Indische milieu — de afstand van het moederland met zijn gebruiken, de veelvuldige afzondering op eenzame posten, de veelvuldige overplaatsingen, enz. — ook niet mee om de belangstelling te verhoogen. Een hooger overschot is niet te kweeken door meerdere zuinigheid; ook niet door een kerkelijke belasting, waaraan men zich maar al te gemakkelijk en al te gaarne onttrekt; alleen een versterking van het kerkelijk leven kan leiden tot vermeerdering der giften. Ook kan de aanleg van gemeente-tuinen beproefd worden.

Voordat een tijdlang met kracht in deze richting is gewerkt, mag, meent schr., het Kerkbestuur niet medewerken aan het losser maken der geldelijke banden. Trouwens, hij verwacht dat de Regeering deze scheiding ook niet zal willen forceeren, op deze gronden: 1o. dat hulp aan een noodlijdend kerkgenootschap, ter wille van de geesteijke goederen die het schenkt, geen inbreuk op de neutraliteit van den staat beteekent; 2o. dat de leden en voorgangers er van veel socialen arbeid verrichten; 3o. dat de Staat de Kerk niet heeft opgeleid tot zelfstandigheid; 4o, dat de energie, belangstelling en plichtsbetrachting die de Kerk kweekt, voor den Staat van belang zijn; 5o dat de Islam geen geestelijkheid kent en er dus ook geen salarissen voor kan krijgen, terwijl de deskundigen, die hij wél kent, wel worden betaald; 6o, de Christenen maken een niet onaanzienlijk deel der bevolking uit (volgens een schatting van het *Alg. Hbld.* 559.086 niet—, 338.913 wél tot een zendingsgemeente behoorende).

Het laatste hoofdstuk bevat een samenvatting der voorgaande.

C. P. C. S.

MEDEDEELING UIT DE VEREENIGING.

De Redactie-Secretaris maakt bekend, dat vanaf 1 Januari zijn adres is: Gang Holle 3 A. Pav.
